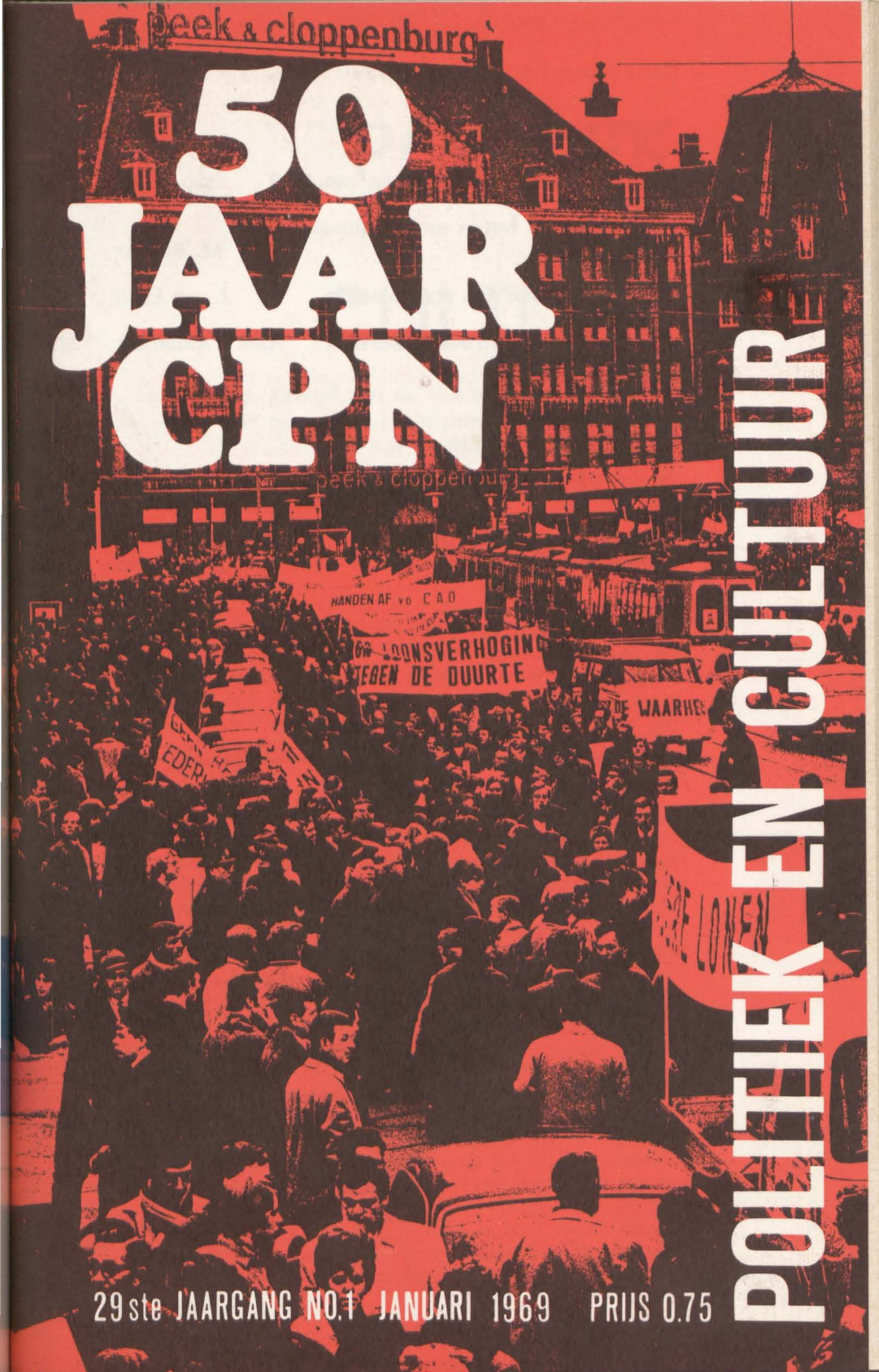

29ste JAARGANG NO.1 JANUARI 1969 PRIJS 0.75

Vijftig jaar CPN		1
De november-gebeurtenissen van 1918	Jaap Wolff	9
Vondeling, de feiten en het monster-verbond	M. Bakker	18
De wording van een staalconcern	J. van Esch	29
Florentijnse fresco's in Nederland	Niek J. Molenaar	36

BOEKBESPREKINGEN:

Konfrontatie met Simon Vestdijk	T. Boekman	44
Cybernetica en technisch-wetenschappelijke revolutie	J. Morriën	45
Geschiedenis van Zwart Afrika	A. v. Ommeren-Averink	47

P O L I T I E K E N C U L T U U R

verschijnt maandelijks bij uitgeverij Pegasus
Leidsestraat 25, Amsterdam-C., tel. 23.11.38
De abonnementsprijs is *f* 7.50 per jaar.
f 3.75 per halfjaar, losse nummers *f* 0.75

Ons gironummer is 173127, Gem.giro: P 1527
Correspondentie over betaling en verkoop s.v.p. zenden aan de administratie p/a Pegasus.
Alle correspondentie over de inhoud aan de redactie van P en C., Prinsengracht 473. Amsterdam-C., tel. 62565

29e jaargang no. 1 januari 1969

POLITIEK EN CULTUUR

maandblad, gewijd aan de theorie en praktijk van het marxisme-leninisme onder leiding van het partijbestuur der C.P.N.

Vijftig jaar CPN

In het komende jaar zal de Communistische Partij van Nederland vijftig jaar bestaan. Dit jubileum wordt gevierd in een tijd, die vol is van schokkende gebeurtenissen en waarin grote veranderingen zich voltrekken.
Gesterkt door de schat van ervaringen, verkregen in de opofferende strijd van de Nederlandse communisten, zal de CPN met nog meer kracht optreden voor de belangen van de werkers van ons land.
Het nationale bestaan van Nederland, met zoveel offers en bloed in de jaren 1940—1945 op de Nazi-overheersing heroverd, is meer en meer in de verdrukking gekomen. Dit is geschied door middel van de NAVO, de EEG en vooral door de economische en politieke binding met West-Duitsland en de onderwerping aan het Amerikaanse imperialisme.
De heersende kringen van ons land hebben Nederland tot een bijwagen gemaakt van deze grote mogendheden, die naar oorlog en fascisme drijven. Het herleefde Westduitse imperialisme stuurt op een revanche-oorlog in Europa aan en wil daartoe atoomwapens tot zijn beschikking hebben.
Vrede, welvaart, vrijheid en democratie vereisen dringend, dat paal en perk wordt gesteld aan de overheersing door de grote imperialistische mogendheden en dat wordt opgetreden voor nationale zelfstandigheid.
De reactionaire regeringspartijen zijn erop uit om hun voortdurende verlies aan aanhang onder de bevolking op te vangen door „concentratie", „gemeenschappelijke lijsten" enz. bij verkiezingen. De regering-De Jong wil de kieswet en de Grondwet hierbij aanpassen, waardoor de verkiezingsuitslag zou worden vervalst, de betekenis van het parlement nog meer zou

worden ondermijnd en in het algemeen de parlementaire democratie wordt aangetast in de geest van het gaullisme. Iedere wijziging van de kieswet en de Grondwet en geknoei daarmee moet worden afgewezen.
Fusies en concentraties van ondernemingen zijn in volle gang. Een klein aantal mammoetbezitters krijgt daardoor een ongekend sterke greep op het bedrijfsleven. Daartegenover moet de grootst mogelijke machtsvorming worden gesteld van de arbeiders en allen die met hoofd en hand werken. Het eerste doel daarbij is om het aandeel van de werkers in de stijgende opbrengst van de produktie, die in steeds grotere winsten tot uitdrukking komt, te verzekeren. Dit moet gebeuren door ingrijpende verhoging van lonen en salarissen en verbetering van sociale voorzieningen.
Om dit te bereiken is een sterke en strijdvaardige partij van de arbeidersklasse onontbeerlijk. De CPN vervult sinds vijftig jaar haar rol als partij van de arbeidersklasse; de huidige tijd vereist, dat zij veel sterker, strijdvaardiger en vooral groter wordt, als bron van energie en initiatief in de strijd voor verhoging van het levenspeil, voor vrijheid en vrede en als organisator van de eenheid van actie van de gehele werkende bevolking.

Geworteld in de arbeidersklasse

De communistische partij werd opgericht vlak na het einde van de eerste wereldoorlog, toen grote revolutionaire bewegingen Europa overspoelden. Met de Russische socialistische Oktoberrevolutie van 1917 was een nieuw tijdperk voor de internationale arbeidersbeweging aangebroken.
De oude arbeiderspartijen, door reformisme en klassensamenwerking geheel verrot, hadden gefaald en waren medeplichtig aan de massaslachting terwille van de macht van het kapitaal, die de eerste wereldoorlog was. In de arbeidersklasse groeide het inzicht, dat er een revolutionaire partij nodig was, die zich vastberaden en aaneengesloten aan het hoofd van de massa's zou plaatsen.
Zo'n partij zag in Nederland het licht, nadat een organisatie van revolutionaire marxisten, de Tribunistische Sociaal-Democratische Partij, besloten had zich aan te sluiten bij de onder leiding van Lenin opgerichte Communistische Internationale.
Zij aanvaardde de beginselen, die door de Oktoberrevolutie in de gehele wereld aan de orde werden gesteld en droeg sinds haar congres van 16 en 17 november 1918 de naam van Communistische Partij.
De sociaal-democratie geeft voor, het leven voor de massa met behoud van het kapitalisme wat draaglijker te maken. De werkelijkheid is echter, dat het kapitalisme steeds opnieuw tot crisissen en oorlog heeft geleid.
De communistische partij daarentegen stelt zich ten doel weerstand te bieden aan de macht van de grote bezitters, deze te beperken en ten slotte te vervangen door de politieke macht

van de werkers, die het grote bezit zal onteigenen en de produktie in handen zal brengen van de gemeenschap. Dit is het socialisme, waarin de welvaart, door het volk voortgebracht, ook aan het volk ten goede komt.
Sinds haar ontstaan hebben de kapitalistische machthebbers begrepen, dat de communistische partij de consequente en onverzoenlijke tegenstandster is van hun klasseheerschappij. Onophoudelijk heeft de communistische partij dan ook aanvallen moeten verduren van de zijde van de grote bourgeoisie en haar agenten. Maar wat ook ondernomen werd om de communistische partij te belagen en te vernietigen, zij ontwikkelde zich en vergrootte haar strijdkracht.
Dit was mogelijk, doordat de CPN diep geworteld is in de Nederlandse arbeidersklasse. Zij heeft deze verbondenheid onder alle omstandigheden getoond. Ook als de toestand op zijn allermoeilijkst was, stonden de communisten en hun partij op de bres voor de belangen van de werkers.
Dat is het verschil tussen de CPN en allerlei zich als „links" en „socialistisch" aandienende groepen als de PSP. Deze worden kunstmatig in het leven geroepen om mensen, die in verzet komen tegen het kapitalisme, van het communisme af te houden. Zulke groepen zijn vreemd aan de arbeidersklasse en, zowel wat hun beginselen als hun organisatie-opvattingen betreft, burgerlijk. Onder welke benamingen zij ook opduiken, zij gaan in beginselloze ruzies ten onder en kennen slechts een kortstondig bestaan.

Voor loonsverhoging

De CPN heeft in de vijftig jaar van haar bestaan steeds een actief aandeel gehad aan de acties voor hogere lonen en sociale vooruitgang.
Daarbij is telkenmale gebleken, dat in de kapitalistische maatschappij een onophoudelijke en volhardende strijd noodzakelijk is om resultaten te bereiken en dat deze steeds verdedigd moeten worden tegen pogingen om de klok terug te zetten.
De geschiedenis van de Nederlandse arbeidersbeweging kent vele voorbeelden, waaruit de kracht blijkt van een eensgezind optreden. De CPN treedt daarom op tegen verdeeldheidzaaiers en tegen hen, die passiviteit en pessimisme prediken en het kapitalisme voorstellen als een onaantastbare macht.
Deze opvattingen worden thans nog openlijker dan vroeger gepropageerd door de burgerlijke kringen in de PvdA, om de belangen van de arbeidersklasse geheel en al ondergeschikt te maken aan die van de concerns en haar te doen berusten in een wereld van onrecht, geweld en geestelijke slavernij, waarin de volkeren de onafgebroken dreiging van een atoomoorlog boven het hoofd hangt.
In deze periode van steeds grotere machtstoename van de monopolies, van verdere mechanisering en automatisering, is het onvoldoende om de loonstrijd te beperken tot onderhandelingen in toporganen over het verkrijgen van enkele kruimels van de rijke dis der grote ondernemers. Een actieve loonstrijd met

inzet van alle strijdmiddelen, op zo groot mogelijke schaal, en met aanvallen op de meest kwetsbare delen van de ondernemersmacht, is onontbeerlijk om weerstand te bieden tegen de verscherpte uitbuitingsmethoden en tegen de heerschappij van de monopolies.
Nu aan de lopende band verslechteringen en prijsstijgingen dreigen als gevolg van de verhoogde NAVO-uitgaven, de invoering van de BTW en andere belastingen, de verhoging van sociale premies, is het noodzakelijk om de loonpolitiek van minister Roolvink te doorbreken en door strijd, zonodig met gebruik van het wapen van de staking, loonsverhogingen af te dwingen, die tot een stijging van de koopkracht leiden.
De CPN treedt daarbij op voor eenheid van alle arbeiders en employés in het NVV.
In het optreden voor loonsverhoging, werktijdverkorting en volledige werkgelegenheid, waarbij de belangen van kapitaal en arbeid onmiddellijk op elkaar botsen, groeit het klassebewustzijn, dat de noodzakelijke voorwaarde is voor verdergaande en ingrijpende veranderingen in ons land.

Internationale solidariteit

De verbondenheid en solidariteit met de proletariërs van alle landen en met de onderdrukte volkeren heeft de communistische partij steeds gezien als een volstrekte noodzaak in de strijd tegen de continenten-omspannende organisatie van de concerns en monopolies.
Internationalisme is echter geen zaak van loze beweringen. Het gaat er vooral om wat gedaan wordt in het eigen land tegen de reactie en het imperialisme.
In deze geest heeft de CPN haar houding bepaald in de geschillen in de internationale communistische beweging. Deze geschillen vinden hun oorsprong in het revisionisme, d.w.z. in een terugval in reformistische en sociaal-democratische practijken in de communistische beweging. Daarvan is het verbreken van de solidariteit van de arbeidersbeweging in Europa met de strijd van de volkeren in Azië de schadelijkste.
Ten aanzien van de verschillende plannen tot het bijeenroepen van „internationale conferenties", die daartoe zouden leiden, heeft de CPN duidelijk gemaakt, dat zij trouw blijft aan de leninistische beginselen van eenheid van actie van de arbeidersbeweging in de ontwikkelde landen van Europa met de strijdende volksmassa's in Azië en andere gebieden, ook als zij het niet eens is met sommige opvattingen, o.a. van de communisten in China, Cuba, India of groepen in Indonesië.
De CPN weigert deel te nemen aan bijeenkomsten, die in de practijk een scheuring met deze communisten zouden voltrekken. Zij strijdt verder voor internationale eenheid van actie in de gehele wereld, voor veroordeling en uitschakeling van het revisionisme in alle partijen, onder welke vermommingen dit ook wordt aangediend.
In talrijke communistische partijen in Europa worden deze in-

zichten reeds gedeeld en zij zullen in de loop van de massa-acties tegen het grote kapitaal verder de overhand krijgen.
Intussen heeft de CPN zich vóór alles bezig gehouden met de versterking van haar positie in eigen land. Daarmee kan zij ook meer gewicht in de schaal werpen bij de discussie binnen de internationale communistische beweging. De problemen zullen naar het oordeel van de Nederlandse communisten in de strijd van de massa's tegen het imperialisme worden opgelost.
In de vijftig jaar van het bestaan van de CPN heeft de solidariteit met de vrijheidsbeweging van het Indonesische volk en met de PKI steeds een grote plaats ingenomen.
In de gemeenschappelijke strijd tegen het Nederlandse kolonialisme en imperialisme hebben de Nederlandse communisten altijd zij aan zij gestaan met de heldhaftige strijders in Indonesië. Tegen de wrede onderdrukking van de Indonesische vrijheidsbeweging is de communistische partij steeds krachtig opgekomen. Dat was zowel het geval ten tijde van de onderdrukking van de revolutionaire beweging in 1927 in Indonesië als ook thans, nu onder het bewind van de generaalskliek de macht van het koloniale kapitaal — vooral van het Nederlandse, Westduitse en Japanse — tijdelijk wordt hersteld en de democratische en nationale krachten met grof geweld en bloedige terreur worden onderdrukt.
De CPN betuigt haar solidariteit met de PKI, die zich thans reorganiseert en de strijd tegen het Suharto-Malik-regiem opvat. Zij zal optreden tegen elke ondersteuning, die vanuit Nederland aan dit fascistische regiem wordt gegeven.
Deze solidariteit brengt de communistische partij ook tot uitdrukking jegens het Vietnamese volk, dat de Amerikaanse agressors uit zijn land wil verdrijven en met alle anderen die getroffen worden door kolonialisme en neo-kolonialisme in Azië, Afrika en Latijns-Amerika. In dit werelddeel staan Suriname en de Antillen nog steeds onder de Nederlandse koloniale overheersing. Het imperialisme poogt er bases van te maken in zijn komplotten en intriges tegen de vrijheidsbeweging in dit continent.

Geen geknoei met Grondwet en kieswet

De CPN ontstond in een periode, toen de arbeidersbeweging het algemeen kiesrecht op grond van de evenredige vertegenwoordiging veroverde. Sindsdien heeft de communistische partij deel uitgemaakt van het Nederlandse parlement, waar haar optreden in dienst heeft gestaan van de verdediging van de politieke, sociale en culturele belangen van de werkers. De democratische rechten van de werkers zijn afgedwongen van de reactie en moeten voortdurend worden beschermd.
Dit werd bijzonder duidelijk, toen de dreiging van het fascisme zich aftekende.
De communisten voerden in de dertiger jaren een felle strijd voor het behoud van de democratische rechten en van de nationale onafhankelijkheid, tegen het Duitse fascisme en zijn handlangers in ons land.

Door de strijd tegen werkloosheid en loondruk en tegen de pogingen om de democratie te ondermijnen, werden het moreel en de strijdgeest van de Nederlandse arbeidersklasse in de jaren van de grote economische crisis hoog gehouden.
In de illegale strijd in de jaren 1940—1945 heeft de CPN met de organisatie van de Februaristaking van 1941 het sein gegeven tot het massaverzet tegen de Duitse overweldigers en tegen hun misdadige vervolging van joodse Nederlanders. In deze verzetsstrijd hebben vele communisten hun leven geofferd voor de herovering van de nationale onafhankelijkheid van ons land.
Het is verheugend en bezielend, dat de tradities van de antifascistische strijd voortleven, vooral ook onder de jonge arbeiders en studenten, en dat het opnieuw optreden van het Duitse militarisme op zo'n krachtig verzet stuit.
In het kader van de NAVO-politiek worden voortdurend aanvallen gedaan op de democratische rechten van de werkers en wordt de parlementaire democratie ondergraven doordat steeds meer beslissingen buiten het parlement om en zelfs buiten het land worden genomen.
Daarom is op dit ogenblik grote waakzaamheid nodig tegen de plannen van de regering-De Jong om de Grondwet en de kieswet te wijzigen. Het is haar bedoeling om hiermee het stelsel van de evenredige vertegenwoordiging om hals te brengen.
Als eerste maatregel in die richting beoogt zij stembusvervalsing te bereiken door een lijstverbinding per kieskring mogelijk te maken. Hierdoor zou een eerste stap naar een districtenstelsel worden gezet.

De kracht van het marxisme-leninisme

De achter ons liggende vijftig jaren van het bestaan van de CPN hebben de bijzondere betekenis laten zien van de marxistisch-leninistische theorie, de leer van de bevrijding van de werkende massa van uitbuiting en onvrijheid, van de strijd voor het socialisme. Het is kenmerkend voor deze bewogen tijd, dat steeds meer mensen deze betekenis beseffen.
De propaganda van de marxistisch-leninistische ideologie moet daarom op grote schaal ter hand worden genomen. Hierbij, en bij de uitwerking van de levensvraagstukken van ons land in het licht van het marxisme-leninisme is samenwerking met alle vooruitstrevenden, arbeiders en intellectuelen, mogelijk en noodzakelijk.
In de burgerlijke partijen heerst verval en verdeeldheid, veroorzaakt door het monopoliekapitaal, dat in het fascisme zijn ideale politiek ziet en erop uit is de overblijfselen van de burgerlijke parlementaire democratie steeds verder te doen ontaarden om haar ten slotte uit de weg te ruimen.
De PvdA wordt in deze maalstroom meegesleurd. Progressieve leden, waaronder veel arbeiders, verlaten haar in groten getale, teleurgesteld door het duidelijke bankroet van de reformistische illusiepolitiek. Uiterst rechtse groepen drijven haar thans ook naar volstrekte verloochening van de democratische

tradities uit het verleden en willen haar geheel en al tot een verlengstuk van de NAVO en de monopolies maken. Zich als „links" aandienende groepen pogen de trouw gebleven socialisten op een dwaalspoor te brengen en vooral af te houden van samenwerking en eenheid met de CPN.
Tegenover dit verval is het nodig de idealen van het socialisme in de Nederlandse arbeidersbeweging hoog te houden en de inzichten over de wegen die gegaan moeten worden voor de verwezenlijking van het socialisme in Nederland, te verdiepen.
Het marxisme is geen abstracte ideologie. Zijn hoeksteen is de organisatie van de arbeiders als zelfstandige politieke partij. Het leninisme gaf de doeltreffende grondslagen voor die organisatie in de tegenwoordige tijd. Het is daarom ook vereist om binnen de communistische partij steeds te waken tegen verschijnselen van revisionisme en onderschatting van de betekenis van de leninistische organisatiebeginselen.
De strijd van vandaag, met zijn enorme moeilijkheden en nog grotere mogelijkheden, vereist een, ook in ledental, sterke communistische partij. In onafgebroken strijd tegen revisionistische vervlakking moet terzelfder tijd het sectarisme overwonnen worden, dat de partij beperkt tot een in zichzelf opgesloten secte. Zonder massa-organisatie geen massastrijd!
Na vijftig jaar gaat de CPN vastberaden de toekomst tegemoet op weg naar haar ontwikkeling tot een in het gehele land gevestigde grote partij, die de kracht bezit om daadwerkelijk invloed uit te oefenen op de gang van zaken.

Versterk de CPN

In het Nederlandse politieke leven heerst grote verwarring en beroering. In de partijen, die zich steeds op de NAVO-politiek hebben gebaseerd, bestaat een sfeer van crisis; er hebben hevige botsingen plaats en scheuringen zijn aan de orde van de dag. Partijen als D'66 en PSP, die met veel misbaar op touw zijn gezet, komen niet van de grond of kwijnen weg.
De CPN is één van de oudste partijen in ons land, maar zij lijdt niet als de andere aan politieke aderverkalking. Zij verjongt zich steeds. Door haar optreden wint zij steeds meer het vertrouwen van arbeiders, intellectuelen, middenstanders en boeren. De ervaringen, die in het verleden zijn verkregen, hebben de inzichten van de partij verrijkt. Zij is daardoor in staat ook onder nieuwe en veranderde omstandigheden een politieke koers te bepalen die in overeenstemming is met de eisen van deze tijd.
De standpunten, die de CPN in de afgelopen jaren heeft ingenomen, hebben inspiratie gegeven aan de massabeweging.
Zo rijpt thans alom het inzicht, dat het noodzakelijk is op te treden tegen de almacht van de monopolies en voor de verdediging van de democratie. Onder brede lagen van de Nederlandse bevolking wint de gedachte veld, dat de NAVO-politiek een zware tol heft op het levenspeil, en de ontplooiing van de nationale belangen belemmert. De aangewezen weg voor ons land is het verwezenlijken van een politiek van staatkundige

neutraliteit, die ons land in staat zal stellen betrekkingen naar alle zijden te onderhouden en de nationale onafhankelijkheid te garanderen.
De CPN stelt als enige partij duidelijk een andere koers tegenover de huidige regeringspolitiek. Hoe sterker de communistische partij, des te krachtiger zal zij kunnen optreden om alle thans in beweging zijnde krachten te verenigen tot een macht, die in staat is om een koersverandering in de naaste toekomst af te dwingen. Daarom doet de CPN in haar jubileumjaar een nieuw beroep op allen die het eens zijn met haar doeleinden, om toe te treden tot de partij.
In de kapitalistische chaos en de verscherping van de klassenstrijd springt steeds meer naar voren, dat een fundamentele verandering nodig is. De huidige maatschappij met al zijn kapitalistische onrechtvaardigheid, uitbuiting en winstbejag, zal het veld moeten ruimen voor het socialisme, dat gerealiseerd kan worden als resultaat van een verenigd optreden van allen die een einde willen maken aan de macht van de concerns en monopolies.
Bewust van de perspectieven en vol vertrouwen in de strijdkracht van de Nederlandse arbeidersklasse en in de socialistische toekomst van ons land, viert de CPN haar vijftigste verjaardag!

Het partijbestuur
van de Communistische
Partij van Nederland
21 december 1968

(De Waarheid, 24 dec. 1968.)

De november-gebeurtenissen van 1918

De Communistische Partij van Nederland werd opgericht in een periode, toen er in geheel Europa een revolutionaire crisis was ontstaan. Ook in ons land — ofschoon buiten de eerste wereldoorlog gebleven — was de toestand van de werkende bevolking steeds moeilijker geworden en hadden de klassentegenstellingen zich toegespitst.
Alleen de rijken konden tevreden zijn met de gang van zaken in de oorlog, waaraan zij schatten verdienden. Er werd met woekerwinsten geleverd aan de diverse oorlogvoerende landen, terwijl de voedselvoorziening van de eigen bevolking voortdurend slechter werd en het ziekte- en sterftecijfer toenam.
In de zomer van 1917 was het tot grotere bewegingen tegen de groeiende nood gekomen. Het kwam tot een uitbarsting, toen de regering alleen maar met behulp van veenaardappelen van de slechtste kwaliteit het voedselrantsoen wilde vergroten. In Amsterdam hadden grote demonstraties plaats tegen de levensmiddelenschaarste. De politie trad met geweld op en bij de botsingen vielen twee doden en talrijke gewonden. Er werden troepen naar de hoofdstad gedirigeerd, waar in vele bedrijven proteststakingen uitbraken. In andere plaatsen werd eveneens gestaakt voor een betere levensmiddelenvoorziening en voor hogere lonen. Dit was o.a. in Rotterdam het geval.
In het begin van 1918 herhaalden de acties voor meer voedsel zich. In februari werd er in Amsterdam een proteststaking van een dag uitgeroepen om een betere voorziening met levensmiddelen te eisen en in de tweede week van april kwam het in een reeks plaatsen tot acties tegen de honger.
Ook de invloed van de Russische Oktoberrevolutie deed zich gevoelen. De arbeiders- en soldatenraden werden een onderwerp van gesprek. Er werd naar gestreefd dergelijke raden ook in ons land te vormen en later in 1918 werden enkele soldatenraden opgericht. In de heersende kringen werd met schrik en angst over de raden gesproken. Toen begin november tot de vervanging van generaal Snijders als opperbevelhebber was besloten, wilde de koningin het besluit alleen ondertekenen als er geen mogelijkheid werd geopend voor de oprichting van soldatenraden. Naarmate de gebeurtenissen in Duitsland zich ontwikkelden, begon ook een deel van de sociaaldemocratische leiders over de vorming van arbeiders- en soldatenraden te denken.
In de zomer van 1918 werden er verkiezingen gehouden, nog zonder de deelname van vrouwen die nog geen kiesrecht hadden, maar wel reeds volgens het stelsel van evenredige vertegenwoordiging. Deze concessie had de regering — nu het eind van de oorlog naderde — reeds moeten doen. De revolutionair gezinde groeperingen behaalden successen. De SDP, de partij van de Tribunisten, verkreeg twee zetels in de Kamer. Vooral in Amsterdam ging de SDP sterk vooruit. Dit was des te belangrijker, omdat er oude anarchistische en syndicalistische in-

vloeden bestonden, die deelname aan verkiezingen afwezen. Een rol speelde natuurlijk ook de verontwaardiging over het optreden van de sociaaldemocratische leiders, die in de zomer van 1917 het politieoptreden tegen de demonstranten hadden goedgekeurd en in het partijorgaan zelfs het gemeentebestuur hadden opgeroepen „tegen elk geweld forser geweld te stellen". Anderzijds zullen de overdreven, haatdragende campagne tegen bekende socialistische leiders, waarbij zelfs met fysiek geweld werd gedreigd, en de minachtende houding van enkele leidende figuren in de SDP tegenover de massa, die „het toch niet begreep", deze ontwikkeling naar links hebben tegengehouden.

In de zomer en herfst van 1918 duurden de stakingen en demonstraties voort. Zo legden o.a. de arbeiders in de munitiefabriek aan de Hembrug en de Rotterdamse havenarbeiders het werk neer, waarbij hogere lonen en invoering van de achturendag geëist werden.

Ook in het leger nam de ontevredenheid toe. Eind oktober uitte deze zich in de Harskamp, waar de officieren niet meer werden gehoorzaamd en de kantine en een aantal barakken in brand werden gestoken. In Zwolle, Amersfoort en in andere garnizoensplaatsen demonstreerden de soldaten eveneens hun verzet.

De verschillende bewegingen voltrokken zich los van elkaar. Zij gingen op geen enkele wijze samen. De SDP ontbrak het aan een duidelijk inzicht en was ook organisatorisch te zwak om leiding te kunnen geven. In de SDAP-leiding bestond diepe onenigheid over de wegen, die in de nieuwe omstandigheden van het eindigen van de eerste wereldoorlog gevolgd moesten worden.

In die toestand sloeg het bericht van de Duitse Novemberrevolutie, voor Nederland nauw verbonden met de plotselinge komst van de Duitse keizer, als een bom in. De week van 9 tot 17 november 1918 werd door dit nieuws en door de gevolgtrekkingen, die er voor Nederland uit opgemaakt werden, volkomen beheerst.

Verwarring in roerige week

Niemand verwachtte, dat de snelle veranderingen die in andere landen tot stand kwamen, aan ons land voorbij zouden gaan. Er bestond echter de grootste verwarring over de vraag op welke wijze ook hier veranderingen teweeg zouden moeten worden gebracht. Deze verwarring was er bij de socialistische groeperingen, maar ook bij de heersende kringen. Daar hadden angst en paniek aanvankelijk de overhand en ontstond verdeeldheid over de manier waarop gereageerd zou moeten worden, door het doen van concessies, — en hoe ver daarbij gegaan zou moeten worden — of door aanwending van contrarevolutionaire, vooral op gebruik van geweld gerichte maatregelen.

Deze roerige week is onlangs in een studie van dr. H. J.

Scheffer uitvoerig beschreven. *) Aan de hand van memoires, rapporten, verslagen en vaak tot nu toe nog onbekende archiefstukken belicht hij de houding en de standpunten van de verschillende groeperingen. Vooral interessant is daarbij de weergave van het optreden van de burgerlijke kringen. Wat de socialistische partijen betreft, worden hoofdzakelijk het optreden van de SDAP-leiders en de onder hen bestaande verdeeldheid behandeld. Voor de beweging onder de massa en in het bijzonder voor de gebeurtenissen, die zich in Amsterdam in deze november-week afspeelden, heeft dr. Scheffer klaarblijkelijk geen belangstelling. Een duidelijke anti-communistische ingesteldheid, die zich uit in een grof en denigrerend spraakgebruik als het gaat om het optreden van de SDP, is daarbij blijkbaar zijn leidraad geweest. Dit heeft echter direct al met zich meegebracht, dat hoeveel gegevens dr. Scheffer ook heeft aangedragen, ook zijn boek geen volledig overzicht van deze periode kan geven en als geschiedkundig werk daarom van beperkte betekenis blijft.

Een van de belangrijkste gebeurtenissen uit die dagen — de massavergadering op woensdag 13 november in de Amsterdamse Diamantbeurs, die gevolgd werd door een demonstratie naar de cavaleriekazerne in de Sarphatistraat en de Oranje-Nassau-kazerne — wordt door dr. Scheffer slechts kort vermeld. In de Sarphatistraat liet echter de bevelvoerende officier zonder voorafgaande waarschuwing salvovuur op de demonstranten lossen, waarbij drie mensen werden gedood, terwijl een vierde later overleed. Dr. Scheffer citeert slechts een passage uit het dagboek van kapitein Van Woelderen van de geheime dienst, wiens conclusie is, dat „deze bewezen trouw der troepen in den lande een goede indruk zal maken". Zijn eigen opvatting is niet veel minder cynisch; volgens hem „speelden (de communisten) het zowaar klaar dat er woensdagavond tijdens een optocht geschoten werd waarbij er enkele doden vielen".

Deze onvoldoende aandacht voor de gebeurtenissen in Amsterdam en ook in de Zaanstreek (waarvan alleen wordt meegedeeld dat er in Zaandam het plan moet hebben bestaan om op het stadhuis de rode vlag te hijsen), alsook voor de houding van SDP en het Revolutionair Socialistische Comité, waarin de SDP met enkele andere organisaties samenwerkte, is des te onjuister, omdat zowel in de burgerlijke kringen als ook onder de SDAP-leiders grote beduchtheid heeft geheerst voor het optreden van de links-socialistische krachten. In de redevoeringen van Troelstra uit die dagen zijn herhaaldelijk passages te vinden, waaruit blijkt dat er naar gestreefd werd de SDP „vóór" te zijn in het benutten van de ontstane toestand.

De Tribunistische Sociaal-Democratische Partij was echter niet in staat om onder de gecompliceerde verhoudingen van dat moment een duidelijke strategie en tactiek van de arbeidersklasse uit te werken. Om dat te kunnen doen, was het nodig

*) dr. H. J. Scheffer — November 1918; journaal van een revolutie die niet doorging. Uitg. Arbeiderspers, Amsterdam 1968. Prijs *f* 16,50.

niet alleen kritiek uit te oefenen op het reformisme en op agitatorische wijze de marxistische stellingen uit te dragen, maar om de stap voorwaarts naar leninistische opvattingen te doen en te komen tot de opbouw van een partij van een nieuw type.

Rol van confessionele bonden

Onder indruk van de gebeurtenissen in Duitsland heerste onder een deel van de bourgeoisie de mening, dat „om erger te voorkomen" een regeling met de SDAP-leiders zou moeten worden getroffen. Een zelfde opvatting als onder de Duitse heersende klasse. Niet toevallig dus, dat vooral in kringen die door hun economische verbindingen nauwe relaties met Duitsland onderhielden, deze mening had postgevat. De toenmalige burgemeester van Rotterdam, Zimmerman, nam het initiatief tot een bespreking met de leiding der SDAP in de Maasstad, waarbij van een overname van de macht sprake was, die echter geregeld en ordelijk moest geschieden. Ook de voorzitter van de Scheepvaart Vereniging Rotterdam, Nijgh, voerde gesprekken met hen, waarin hij o.a. zei volledige medezeggenschap aan de arbeiders te willen toekennen. In de ministerraad werd meegedeeld, dat uit een gesprek met een aantal liberale politici bleek, dat dezen een „revolutie" niet te keren achtten. „We moesten maar wat toegeven, bijvoorbeeld een paar socialisten in het kabinet opnemen". Er waren ondernemers, die de SDAP-leider Schaper, die zij al beschouwden als de toekomstige minister van sociale zaken, lieten weten, dat in hun fabrieken de achturendag was ingevoerd. De koningin blijkt in deze dagen aan aftreden en vertrek naar Engeland te hebben gedacht.

Het waren deze stemmingen, die Troelstra leidden bij zijn geruchtmakende redevoeringen in Rotterdam en in de Tweede Kamer. Het woordenradicalisme — sterk herinnerend aan de radicale frases die tezelfder tijd in Duitsland door de USPD werden aangeheven — ging echter op geen enkele wijze vergezeld van actie. In de SDAP zelf wezen Vliegen, Schaper en anderen de uitspraken van Troelstra scherp af. Zelfs nu, vijftig jaren later, vond Drees het nog nodig om in een artikel in de *Nieuwe Rotterdamse Courant* (9 november 1968) mee te delen, dat ook hij verontrust was door Troelstra's optreden en dat dit al in Schapers memoires was vermeld, zij het zonder zijn naam te noemen; Schaper sprak daarin namelijk over een partijgenoot, „die in de dagen van nood vlak na Troelstra's woorden mij zijn verbazing en bekommering over Troelstra's houding had te kennen gegeven".

Een poging om werkelijk tot revolutionaire veranderingen te komen, werd niet gedaan. Het bleef slechts bij de dreiging, dat een revolutie zou kunnen uitbreken. En dit alleen al was voldoende om alles in rep en roer te brengen.

De confessionele vakbonden toonden in die dagen op duidelijke wijze, dat zij in het leven waren geroepen om zich te keren tegen de socialistische beweging. De leiders van deze organisaties liepen zich het vuur uit de sloffen om te verhinderen,

dat de gelovige arbeiders in beweging kwamen en deden allerlei stappen om de bestaande kapitalistische orde en de regering van Ruijs de Beerenbrouck te ondersteunen. Vooral van katholieke zijde was men actief. Er werden honderden propagandisten het land ingestuurd om tot actie tegen het „rode gevaar" op te roepen. In Limburg werd een burgerwacht opgericht op initiatief van de katholieke vakbonden, die weldra in „De Tribune" werd aangeduid als de „witte garde". In een lied, dat gezongen moest worden op de wijs van het Limburgse volkslied, heette het: „Ziet uit 't rode kamp, grijnst het muitend grauw" en werd opgeroepen „Wijnkoop, Troelstra, laat ze gaan, en blijft Ruijs gestand!"
Deze activiteit trok zo de aandacht, dat het vaak geleken heeft of het vrijwel alleen de katholieke vakbond was, die de actie tegen de socialistische beweging organiseerde. Het is de enige groep, die bijvoorbeeld in H. Roland Holst „Kapitaal en Arbeid in Nederland" als zodanig wordt genoemd. En de katholieke minister Aalberse schreef in zijn dagboek: „Schitterend is de actie geweest welke door de Kath. vereenigingen, spec. de arbeidersvakvereenigingen werd gevoerd. Aan hen heeft Nederland zijn behoud te danken. Dit werd openlijk zelfs door liberalen erkend. Op één dag werd op de Rotterdamsche beurs, voor ondersteuning van de kath. vereeniging, een ton bijeen gebracht!"
De demonstratie, die na de woelige week op maandag 18 november 1918 op het Haagse Malieveld plaats had, droeg — ofschoon voorbereid door een dominee — een katholiek karakter. Om Aalberse nog eens te citeren: „'t Was een schitterend gezicht, al die vereenigingen met hare banieren. En de meerderheid waren roomsche vaandels!"
Nadien kwam er dan ook heel wat kritiek. Van protestants-christelijke zijde bijvoorbeeld ook, omdat de prinses tijdens de demonstratie op de schoot van een katholieke geestelijke aan de menigte was getoond. Van liberale zijde, omdat de betogingen werden tot propaganda voor rechtse confessionele partijen en de koningin gemaakt was tot propagandiste van de Rooms-Katholieke Staatspartij en zo dreigde te worden tot „middelpunt van den strijd tussen de maatschappelijke evolutie en de maatschappelijke revolutie", zoals Treub het uitdrukte.
Doch er is in die tijd nog heel wat meer gebeurd. Vooral ook van de zijde van het grote kapitaal in ons land. Op dit aspect heeft vooral dr. Scheffer in zijn boek de aandacht gevestigd en daarover talrijke nieuwe gegevens aangevoerd, die hij uit diverse archieven putte, ofschoon ook voor hem een aantal bronnen gesloten bleef.

Hoofdkwartier bij de BPM

Het hoofdkwartier van de reactionaire anti-socialistische krachten blijkt gevestigd te zijn geweest bij de Shell, in het hoofdkantoor van de Bataafse Petroleummaatschappij. Er werd daarbij een nauwe samenwerking tot stand gebracht met andere grote kapitalistische belangengroepen, o.a. met de Steenkolen-Handelsvereniging van Fentener van Vlissingen, met dr.

Heldring van de KNSM en met een aantal bankiers, alsook met leidende kringen in het leger en in de geheime dienst (toen aangeduid als GS III). Het feit of men tijdens de wereldoorlog pro-Duits of pro-Engels was geweest, deed daarbij niet meer ter zake. De klassehaat tegen het socialisme en communisme bond de verschillende groepen van de reactie weer even aaneen.

In deze reactionaire kringen ging onmiddellijk de roep om de sterke man op. Als zodanig gold in hun ogen Colijn, de directeur van de BPM en leider van de Anti-Revolutionaire Partij, die hij in de Eerste Kamer vertegenwoordigde. Colijn vertoefde evenwel in die dagen in Londen als hoofd van een regeringsdelegatie, die onderhandelde over economische betrekkingen. Zijn secretarissen, de BPM-functionarissen Gerretson en Van Gybland Oosterhoff, drongen aan op zijn terugkeer, maar namen tegelijkertijd zelf reeds de stappen om een contra-beweging op te bouwen, die tevens druk op de regering uitoefende om krachtige maatregelen te nemen tegen de arbeidersbeweging. Deze groep rondom Gerretson liet via de CHU-leider, De Savornin Lohman, een nota aan de regering overhandigen, waarin allerlei voorzorgsmaatregelen werden verlangd, omdat „een optocht van het gepeupel onder leiding van Wijnkoop noodlottige gevolgen zou kunnen hebben".

Tot de groep behoorde ook kapitein Gijsberti Hodenpijl van de generale staf en werkzaam bij de geheime dienst GS III. Ofschoon nog in een pril stadium hield deze GS III zich toch reeds met alle facetten van de geheime-dienstactiviteiten bezig. Zij luisterde de telefoongesprekken van Troelstra en anderen af, liet vergaderingen, zelfs van de besturen, door haar agenten afluisteren en had waarnemers op de openbare bijeenkomsten. De geheime dienst organiseerde ook binnen het leger een organisatie, de Bond van Regeringsgetrouwen, die — indien nodig — betrouwbare troepen moest leveren. Een andere GS III-man, kapitein Van Woelderen, deelde in zijn dagboek, dat dr. Scheffer heeft kunnen gebruiken, mee, dat hij de naam bedacht heeft en dat hij er tevens op wees, dat alles officieel buiten het opperbevel om moet gaan en dat de oprichting ‚spontaan' moet geschieden. De *Nieuwe Rotterdamse Courant* schreef op 14 november 1918 inderdaad: „De beweging is spontaan uit het leger voortgekomen" ...

Tijdens de november-gebeurtenissen kwamen Gerretson c.s. tot de conclusie, dat er een omvangrijker inlichtingendienst moest worden opgericht. Dat is nadien ook gebeurd; de figuren die later in deze geheime dienst een rol zouden spelen, waren ook in 1918 al actief bezig met dit soort activiteiten, in het leger of in het politie-apparaat.

Een van de belangrijke contactmensen in het leger was voor de groep van Gerretson, jonkheer R. F. Groeninx van Zoelen, die op de officiersopleiding in Harderwijk van zijn commandant verlof kreeg om in Den Haag een leidend aandeel in het werk van de contra-actie te nemen. Een van de fraaie ideeën van Van Zoelen is neergelegd in een brief aan Gerretson. „Ik ben overtuigd", zo heet het in dit schrijven, „dat op 't oogenblik onze

regeering (waarom zitten we juist nu met zulk een stel sufferds) zich in geenen dele op de hoogte laat houden door spionnen van de activiteit van onze bolsjewiki; zoodra zij hiervan eenige zekerheid kreeg, ware m.i. een daad van provocatie noodzakelijk om hen uit het hok te lokken voor zij klaar zijn, en neer te slaan." De methoden die de reactie gebruikt of wil gebruiken, zijn nog altijd niet veranderd . . .! Het is trouwens opvallend, dat deze opvattingen geheel overeenstemmen met de redeneringen, die in Duitsland onder het reactionaire officierscorps de ronde deden en die terug te vinden zijn in de talrijke provocaties die in december 1918 en januari 1919 in Berlijn op touw werden gezet om de Spartakisten een slag toe te brengen.
Van de zijde van de groep-Gerretson, die zich al verdeeld had in een politiek bureau en een militair bureau en een eigen inlichtingendienst wilde instellen, heeft men ook bij de regering aangedrongen op het oproepen van de vrijwillige landstorm. De leden van de groep bezochten de ministers en lieten ook anderen druk uitoefenen. De vrijwillige landstorm werd ook opgeroepen en de groep hield zich toen ook bezig met de vraagstukken van de legering en bewapening van deze troepen. Van de zijde van de regering was er toen reeds een aanvang gemaakt met troepenverplaatsingen, o.a. naar Rotterdam, waar een krijgsplan werd opgesteld dat berekend was op zware, verbitterde gevechten . . .!

Het wapen van de honger

Veel van wat er deze novemberdagen van 1918 gebeurde, maakt achteraf een ietwat operette-achtige indruk. Maar het was voor de deelnemers aan de reactionaire samenzwering bloedige ernst. Echt bloedig. Zie bijvoorbeeld een telegram uit Dedemsvaart aan de regering, dat dr. Scheffer in het kabinetsarchief van het ministerie van binnenlandse zaken aantrof: „. . . allen steunen de regering . . . velen wensen vurig met mij Troelstra en Wijnkoop een kogel door den kop te jagen . ."
Er werd echter niet alleen op kogels gerekend. Met cynisch realisme speculeerden de vertegenwoordigers van het grote kapitaal op het gebruik van het hongerwapen tegen een revolutionaire dreiging. Aan Colijn werd een telegram gezonden om de overeenkomst met Engeland, die zou worden gesloten, zodanig te doen luiden, dat alleen aan een „wettige" regering voedsel zou worden geleverd. Dit geschiedde ook: de tekst werd zo gewijzigd, dat overal waar over de Nederlandse regering gesproken werd, het woordje koninklijke werd ingevoegd . . . Tegelijkertijd verschenen in de pers berichten, volgens welke de Britse regering de toevoer van voedsel bij ordeverstoringen zou stopzetten. Blijkens het dagboek van Heldring van de KNSM hebben behalve de Shellgroep van Gerretson ook Fentener van Vlissingen, Kröller, Vissering van de Nederlandse Bank en allerlei andere vertegenwoordigers van het grote kapitaal aangedrongen op dreigementen vanuit Engeland over de voedselleveringen.

De bemoeienissen van het grote kapitaal zijn daarmee nog lang niet uitgeput. Dr. Scheffer meldt nog, dat Treub voor de campagne voor het onder de wapens houden van de vrijwillige landstorm een bedrag ontvangt van de BPM en dat Oosterhoff met hem spreekt over de opbouw van een blijvende „Organisatie van Orde". Scheffer trekt hieruit de conclusie, „dat niet alleen de secretarissen van Colijn, maar de BPM als onderneming meer dan oppervlakkig bij de contra-actie was betrokken".
Het is een vrij zachtzinnige conclusie, maar het is wel duidelijk dat de weigering van de BPM om het archief van Gerretson dat in haar bezit is, te openen voor dit onderzoek, er op gericht is verdere gegevens hierover verborgen te houden.
Zoals in Duitsland uit de vrijcorpsen, die tijdens de November-revolutie tegen de arbeiders in het veld gestuurd werden, nadien Hitlers NSDAP rijkelijk kon putten, waren ook in Nederland de reactionaire elementen, die tijdens de novemberdagen hun contra-actie organiseerden, nadien de organisatoren van fascistische groeperingen. Gerretson — ook bekend om zijn ultra-kolonialistische opvattingen — kunnen we vinden bij de Nationale Unie, die in 1925 werd opgericht; Groeninx van Zoelen eveneens. Zij werkten ook samen met de Algemene Nederlandse Fascisten Bond. Van Gybland Oosterhoff treffen we aan bij het Verbond voor Nationaal Herstel, terwijl hij later ook nog als gast deelnam aan een Neurenbergse Parteitag van Hitlers partij.
Dat het monopoliekapitaal het fascisme in de een of andere vorm beschouwt als de meest geschikte politieke bovenbouw van zijn macht blijkt zelfs al uit de lotgevallen van deze personen. Het is sindsdien niet veranderd; de concerns en trusts bezielen ook nu de aanvallen op de parlementaire democratie en op de arbeidersbeweging en haar rechten.

Concessies afgedwongen

Onder druk van de Russische Oktoberrevolutie, de Duitse Novemberrevolutie en de angst voor de Nederlandse arbeidersbeweging heeft de Nederlandse bourgeoisie een reeks concessies moeten doen. Zo werd op basis van het algemeen kiesrecht met evenredige vertegenwoordiging het vrouwenkiesrecht ingevoerd, de achturige arbeidsdag met 45-urige werkweek van kracht verklaard, de sociale wetgeving werd uitgebreid en de lonen gingen omhoog. Later werd hier weer aan geknabbeld. Zo werden in het begin van de twintiger jaren loonsverlagingen doorgevoerd, terwijl de wet op de arbeidstijd werd gewijzigd. In 1922 werd een 48-urige werkweek van kracht, waarbij bovendien de mogelijkheden voor de ondernemers om dispensatie te verkrijgen en veel langer te laten werken, veel groter waren.
In een biografie van Aalberse is door J. P. Gribling beweerd, dat de novembergebeurtenissen de invoering van sociale verbeteringen zouden hebben vertraagd. De regering-Ruijs zou anders nog eerder met voorstellen zijn gekomen. Volgens Drees

(in zijn reeds genoemd artikel in de *NRC*) zou niet minder zijn bereikt als Troelstra anders zou hebben gehandeld. Dr. Scheffer is echter van mening, dat „de novembergebeurtenissen het mogelijk hebben gemaakt, dat al deze hervormingen op korte termijn konden worden doorgevoerd ..." en dat de regering met veel verdergaande voorstellen kwam dan anders het geval zou zijn geweest, terwijl ook Kamerleden die anders zouden hebben tegengestemd, zich er nu vóór moesten verklaren.
De vraag is echter of er niet meer had kunnen worden bereikt, vooral door in de strijd voor meer rechten het klassebewustzijn en het socialistisch bewustzijn te verhogen. Daarvoor zou echter een revolutionaire partij nodig zijn geweest, die vastberaden en aaneengesloten kon handelen en die beschikte over een duidelijk inzicht in de maatschappelijke ontwikkeling.
Zo'n partij ontbrak tijdens de novembergebeurtenissen van 1918. De weg tot haar ontstaan werd pas geopend, toen een partij van een nieuw type werd opgericht. In historisch perspectief gezien, is daarom de belangrijkste daad van deze novemberdagen het besluit van de SDP geweest op haar congres in Leiden van 16 en 17 november om haar naam te veranderen in Communistische Partij. Zij aanvaardde de beginselen die door de Oktoberrevolutie in de gehele wereld aan de orde waren gesteld en sloot zich in het begin van 1919 aan bij de door Lenin opgerichte Communistische Internationale. Zo ontstond de partij, die de consequente en onverzoenlijke tegenstandster is van de heerschappij van het kapitaal en zich door lange strijd en het verwerven van eigen ervaringen de marxistisch-leninistische theorie eigen heeft gemaakt.

JAAP WOLFF

Vondeling, de feiten en het monsterverbond

Niet voor al zijn zonen is vadertje staat even hardvochtig. AOW-ers, treinmachinisten en mijnwerkers mogen dan hun klachten hebben, dr. A. Vondeling biedt het bewijs dat het ook anders kan.
Toen hij in december 1958, na een jaar als minister van Landbouw in het laatste kabinet-Drees te hebben gediend, uit de regering werd gezet, was het voor hem geen steuntrekken geblazen. De onmiddellijke beloning van een hoge ridderorde en een ruim wachtgeld werd alras omgezet in een sleutelpositie in het Straatsburgse „Europese" parlement, waar hij zich met EEG-zaken bezig ging houden, en een bijzonder hoogleraarschap in Groningen.
Formeel vloeide het Straatsburgerschap voort uit zijn hernieuwde Kamerlidmaatschap, maar dat is dan ook slechts formeel. De Straatsburgers, met hun belachelijk hoge vergoedingen voor hun volstrekt betekenisloze gedoe, worden uitsluitend geselecteerd uit leden van partijen, die van de regering deel uitmaken of hebben uitgemaakt. Ze vormen in feite een verlengstuk van het staatsapparaat. Partijverschillen vallen weg tussen hen, zodra ze zich gezamenlijk naar hun hotels, commissies en restaurants begeven; en de ministeries van Buitenlandse Zaken, Economische Zaken en Landbouw gebruiken hen als delen van het ambtelijke apparaat wanneer dat goed uitkomt: daar leggen de dames en heren ampel getuigenis van af, zodra ze weer eens in Den Haag zijn.

De leerstoel die Vondeling in Groningen kreeg aangeboden, behelsde de kennis van internationale organisaties.
In het boekje „Nasmaak en voorproef", dat de aanleiding vormt tot de hier volgende beschouwing, zegt hijzelf daarover o.m.: „Als rapporteur van de Raad van Europa kwam ik in contact met vele vooraanstaande politici, wetenschapslui en hoge ambtenaren van bijna alle landen in West-Europa en dat gaf mij gelegenheid goed geïnformeerd te zijn. Voor colleges en publikaties had ik daar ook veel profijt van".
Wat een ander in de buitenland-redactie van de *Leeuwarder Courant* had doen belanden, bracht Vondeling achter de hoogleraarskatheder. Er zijn meer van die merkwaardige professoraten uitgedeeld in de afgelopen jaren. Politici die zich een naam (een minder goede of slechte, dat laten we hier in het midden) hebben verworven in de NAVO- en EEG-politiek en die op de een of andere manier uit hun baan geraken, worden niet meer alleen burgemeester, commissaris van de koningin, voorzitters van de Rijnmondraad of bevelhebber over het Nederlandse paviljoen op een wereldtentoonstelling, ze kunnen tegenwoordig ook nog professor in de internationale organisaties worden. Dat was het geval met Van der Beugel, gelijk met

Vondeling afgetreden, en kort geleden nog weer met de bekende olie-KVP-er mr. Blaisse.

Vondeling nu voelde zich in dit hoogleraarsambt als een vis in het water. „Leven in het grensgebied van de politiek en de wetenschap leek mij ideaal en dat was het ook", deelt hij mee in deze woorden, die verklaren waarom hem geen post werd aangeboden in de letteren-faculteit. Het is deze bekentenis tot de wetenschap, die ons er toe verleid heeft om hier een deel van zijn boekje nader te beschouwen, in het bijzonder het laatste hoofdstuk.

Leentjebuur bij Nietzsche

Dat hoofdstuk behandelt een tweetal onderwerpen, flink dooreen geklutst zoals dat gebruikelijk is in dit soort vertogen: het kiesstelsel en de partijvorming.
En daarbij wordt dan meteen de wetenschap kordaat om hals gebracht.
De ex-professor heeft een heel simpel uitgangspunt: om der wille van de verandering van partijvorming dient de evenredige vertegenwoordiging zo snel mogelijk te verdwijnen.
Waarom die evenredige vertegenwoordiging er is, welke waarde ze heeft in vergelijking met andere stelsels, hoe het parlement elders functioneert — aangezien het niet 's heren Vondelings vakgebied was, maakt hij er ook geen woord aan vuil.
Hij vindt dat zijn doel, het terugbrengen van het aantal partijen in Nederland tot twee of drie, de middelen heiligt — welke deze ook mogen zijn. Zolang de protesterenden een minderheid vormen, is het hem allemaal om het even.
En naar de hel met de wetenschap.

Het hoofdstuk waarin Vondeling zijn fijnzinnige stellingen op dit punt betrekt, is het enige in het hele boekje dat men met enige goede wil programmatisch zou kunnen noemen. Over het algemeen houdt de schrijver zich met zulke vulgaire zaken als beginselen en programs niet op. De kieswet, zegt hij, zou hij als motto willen geven „Der Wille zur Macht", „de wil tot macht" dus. Nog afgezien van het feit, dat niet iedereen in Nederland er voor geporteerd zal zijn om de Nederlandse kieswet een Duits motto te geven (de voorkeur bij sommige PvdA-leiders voor het Duitse kiessysteem is overigens bekend), we vrezen dat het de nasmaak-en-voorkeur-schrijver persoonlijk ten zeerste typeert, dat hij bij Nietzsche te rade moest gaan om zijn diepste verlangens onder woorden te brengen.
Maar zoals gezegd, in een geschrift waarin de auteur geen enkele moeite doet om ook maar de schijn van een maatschappelijk toekomstprogram aan te duiden, is hier in ieder geval een aanwijzing van een doelstelling voor de komende tijd. Vondelings ideaal is dat de bevolking door de dranghekken van een gewijzigde kieswet geprest zou worden om te kiezen tussen twee alternatieven: òf rechts, òf de club waarvan hij zich als woordvoerder opwerpt, die hij „progressief" noemt (en n i e t

„links") en die, voorlopig, zou moeten bestaan uit een samenraapsel van PvdA, D'66, Radicalen en PSP.
Hoewel hij dat niet met zoveel woorden zegt, houdt zijn schema in dat de overige partijen (niet de CPN natuurlijk, daar gaat hij heel wetenschappelijk aan voorbij) maar bij elkaar moeten klonteren; er zullen dan zoveel kiezers de confessionele partijen de rug toekeren, moeten we aannemen, dat de PvdA en haar aangroeisels Vondeling c.s. de kans kunnen bieden, als ministers hun „Wille zur Macht" uit te leven.

Verzakelijking

Nogmaals, de heer Vondeling doet geen schijn van een poging om voor een dergelijke meerderheid een soort program te ontwerpen, of zelfs maar aan te duiden. Ofschoon iedere HBS-er met een potlood en een papiertje plus een jaargang van de Handelingen van de Tweede Kamer kan nagaan, hoe vele malen de standpunten van Vondelings vier gehoopte samenwerkers juist op belangrijke punten uiteenvallen (de NAVO, de uitverkoop van staatsaandelen, de BTW, om er maar enige te noemen), hijzelf heeft met de aansluiting van D'66 en PSP bij zijn PvdA geen enkele moeite.
Op papier hoeft dat ook niet het geval te zijn, als men leest (pag. 26 van zijn werkje) welke punten een onder zijn leiding werkende commissie in juni 1964 formuleerde als elementen die de PvdA van anderen onderscheidden:

„1) De PvdA is een democratische partij (vrijheid, democratisering, gelijke kansen).
2) De PvdA is een socialistische partij (gemeenschapsinvloed bij de aanwending van produktiefactoren, rechtvaardige inkomens- en vermogensverdeling).
3) De PvdA is een op de toekomst gerichte partij (lange termijnplanning, visie op Nederland van 1980).
4) De PvdA is een internationale partij (actieve vredespolitiek, solidariteit met ontwikkelingslanden).
5) De PvdA is een volkspartij (openheid van de samenleving, tegen verzuiling, opkomend voor alle economisch zwakkeren)."

Wie zulks leest zal begrijpen, dat Vondeling inderdaad niet veel moeite kan hebben om zijn partij met wie dan ook te doen samengaan.
Er zijn maar twee woordjes die een rem vormen om KVP, VVD en AR triomfantelijk Vondelings gelederen binnen te voeren.
Het ene is het woord „socialistisch". Maar het woord is van alle inhoud ontdaan door de toelichting. „Gemeenschapsinvloed bij de aanwending van produktiefactoren" — wat is dat?
In de eerste plaats is overduidelijk, dat de PvdA-leiding gemeenschap en staat ziet als begrippen die elkaar dekken. Dat blijkt bijvoorbeeld uit Vondelings beschouwingen over de olie- en gaswinning. En een bepaalde „gemeenschapsinvloed bij de aanwending van produktiefactoren" — daar is zelfs de VVD niet tegen. Tenslotte zijn de Nederlandse Spoorwegen onder li-

berale leiding genationaliseerd en zijn zelfs de Staatsmijnen in belangrijke mate een liberaal produkt — om over de elektriciteitsbedrijven maar niet te spreken. Nee, dit soort socialisme kan zeker D'66 niet afschrikken.

Het tweede schrikwoordje zou de „verzuiling" kunnen zijn, waar de PvdA tegen is. Maar ook dat lijkt grimmiger dan het is. De kabinetscrisis van begin 1965, die de VVD uit en de PvdA in de regering bracht, werd concreet veroorzaakt door de radio- en televisie-kwestie. De confessionelen konden het met de VVD niet eens worden over de voortgezette verzuiling, met de PvdA wel (daar zorgde de VARA wel voor). Toen de zaak geklaard was, regeerden de confessionelen weer verzuild verder met de VVD.
Ook daar geen moeilijkheden dus.
En wat de rest betreft: vrijheid, gelijke kansen, ontwikkelingshulp, rechtvaardige inkomensverdeling — dat alles vertelt tegenwoordig zelfs Van Dis.

Ere wie ere toekomt. Als er één is in Nederland, die geen enkele moeilijkheid kan zien in de samenbundeling van D'66, Radicalen en PSP met de PvdA, dan is het Vondeling. Hij wil dat de PvdA niets anders is dan een kwasi-radicale burgerkiesvereniging, zonder lange-duur-program, die breekt met alle herinneringen aan de arbeidersbeweging.
Ergens zegt Vondeling (op pag. 216), dat bij D'66 terecht de verzakelijking in zo'n hoog aanzien staat.
In die opmerking zijn zijn opvattingen volledig samengevat. Het gaat hem om de verzakelijking van de politiek, om opportunisme met het doel te regeren. Hij wil daarvoor de oude aanhang van de PvdA gebruiken, maar de oude beginselen van de arbeidersbeweging, die de PvdA tot stand hebben gebracht, afzweren.
Men zou kunnen zeggen: Op een paar kleine staatkundige verschillen van mening na *is* Vondeling in sterke mate D'66.

Niet door programs maar door het kiessysteem is het, dat Vondeling zijn doeleinden zou willen bereiken.

Dag, wetenschap!

Verandering van kieswet, dat heeft ook Vondeling inmiddels ontdekt, is niet zó makkelijk tot stand gebracht. Behalve voorstanders daarvan, zijn er namelijk ook tegenstanders.
„Het principiële obstakel is de evenredige vertegenwoordiging, welke als grondslag van de verkiezingen in de Grondwet is neergelegd . . . Er is zo te horen geen sprake van, dat het verwijderen van dit grondwetsartikel de noodzakelijke gekwalificeerde meerderheid in de Kamer haalt", zo stelt de heer V. vast. Hij kan het weten. Hij is voorzitter van de grondwetscommissie van de Tweede Kamer en zijn partijgenoot Den Uyl, die hem tijdens zijn ziekte in die functie verving, zal hem wel op de hoogte hebben gehouden van de stand van zaken.

Vondeling vervolgt dan (men kan dit alles op pag. 210 lezen): „Een wijziging van de kieswet heeft dus alleen kans van slagen, als deze niet in strijd komt met het beginsel van de evenredige vertegenwoordiging.
Nu zijn de meeste staatsrechtsgeleerden het er wel over eens, dat een stelsel met een niet te klein aantal districten, waarbinnen de evenredige vertegenwoordiging wordt toegepast, wel door de grondwettelijke beugel kan. Ik kies daarom voor zo'n stelsel".
En hoe dan wel?
„Het is daarom realistisch uit te gaan van de bestaande achttien kiesdistricten", zegt onze hervormer. „Om de samenwerking nog verder te bevorderen en de versplintering tegen te gaan zou het zogenaamde verbinden van lijsten in verschillende kieskringen níet toegestaan moeten worden, maar binnen één kieskring wel. Dat is precies het omgekeerde van de huidige regeling".

We hebben het plan-Vondeling hiermee volledig geciteerd en willen even stilstaan bij zijn constatering, dat de meerderheid der staatsrechtsgeleerden een districtenstelsel met evenredigheid grondwettelijk geoorloofd acht en dat het meest praktische dan is om gebruik te maken van de bestaande achttien kieskringen.
We hebben hier te maken met een soort informatie, die niet anders genoemd kan worden dan misleiding.
Allereerst is beslist niet alle staatsrechtsgeleerden in dit land naar hun mening gevraagd over een dergelijke verandering. Een aantal van hen zijn ondergebracht in de door Beernink ingestelde commissie Cals-Donner, samen met een aantal politici en een caféhouder, de alom bekende heer Gruyters.
De groep werd verzameld op partijen-basis, en niet allereerst op grond van de wetenschappelijke verdiensten van de betrokkenen. De mening van een meerderheid van deze groep is daarom niet te presenteren als de mening van de meerderheid van de Nederlandse staatsrechtsgeleerden — vooral als er juist bij de minderheid mensen zijn, die die naam w e l verdienen.
Maar dan nog!
Wat zegt de commissie-Cals? De betreffende meerderheid acht een indeling van ons land in *twaalf* kiesdistricten grondwettelijk mogelijk (al heeft ze ook in meerderheid bezwaren tegen de *feitelijke* invoering van een dergelijk systeem!). Maar van een indeling van het land in *achttien* kieskringen, zoals Vondeling voorstelt, „acht de commissie de grondwettigheid tenminste dubieus", zoals ze zelf zegt. Dat is dus precies het omgekeerde van wat de heer Vondeling zijn lezers meedeelt.

De heer Vondeling redeneert als volgt:
De staatsrechtsgeleerden achten in meerderheid de invoering van een districtenstelsel met evenredigheid binnen het district grondwettig toelaatbaar, laat ons dus achttien kiesdistricten instellen.
De commissie-Cals, de enige groep die in dit verband een uit-

spraak heeft gedaan en waar Vondeling zich dus op kan beroepen, acht in meerderheid een indeling in twaalf districten grondwettig verantwoord, hoewel ze het systeem afwijst, en meent in haar *geheel* dat de grondwettigheid van achttien districten twijfelachtig is.
De heer Vondeling vervalst dus doodgewoon de feiten. Hij heeft daarmee het grensgebied van de wetenschap definitief verlaten en heeft de zelfkant van de politiek als operatieterrein genomen.

Kiezer en gekozene

Welke argumenten heeft Vondeling nu voor deze hang naar een districtenstelsel, andere dan die van botte machtsvorming? Op pagina 202 zegt hij: „Kiezer en gekozene dichter bij elkaar brengen door het element van districtsvertegenwoordiging in het kiesstelsel in te brengen".
De vraag is nu maar of men dus kiezer en gekozene dichter bij elkaar brengt door iemand in een bepaalde streek te laten verkiezen.
In een eerdere publikatie hebben we er op gewezen, dat dit argument een halve eeuw geleden al overboord werd gezet omdat het ondeugdelijk was gebleken.
Opvallend en politiek bepaald niet onbelangrijk is, dat toen in de grondwet het systeem van evenredige vertegenwoordiging werd opgenomen, *niemand* zich daartegen verzette met het argument, dat op dat ogenblik het contact tussen kiezer en gekozene zoveel beter zou zijn. Ook later, bij de verschillende pogingen om het kiessysteem te veranderen, is dit punt nooit ten tonele gebracht.
Dat zou ook niet meegevallen zijn.
Want niet alleen dat de meeste partijen hun candidaten nu reeds uit verschillende delen van het land halen, *bovendien is er helemaal niets dat een partij verhindert om desnoods in alle achttien kieskringen met een verschillende, uit de streek opgebouwde lijst te komen.*
Men kan de gekozenen zo dicht bij de kiezers vandaan halen als men zelf wil!
Maar neem nu de PvdA.
Toen Vondeling fractievoorzitter werd, bedacht hij dat ieder lid van de fractie een „eigen" district moest hebben (behalve de heren Straatsburgers uiteraard). Overdrijven we, als we veronderstellen dat de Nederlandse kiezers van deze nieuwe band niet veel gemerkt hebben? In elk geval hebben ze het in hun stem niet tot uitdrukking gebracht. Bovendien, niet zo gauw was het systeem binnen de PvdA ingevoerd of het bestuur van die partij besloot het voorheen gevolgde systeem van meerdere lijstaanvoerders te vervangen door een campagne met één topman.
Het hele betoog van de heer Vondeling over verbeterd contact tussen kiezer en gekozene door middel van districtsverkiezingen is een slag in de lucht, ook als men de rest van zijn verhaal leest.

Zo staat er op pag. 207 het volgende, uit andere oogpunten zeer aanvechtbare en zelfs gevaarlijke verhaal:
„Het verschijnen van de radio, maar vooral van de TV heeft nog andere gevolgen gehad. Meer dan ooit zal een partij beoordeeld worden naar diegenen van haar voormannen, die geregeld op het scherm komen. Zodoende ontstaat er in de kiezersgunst een stroming van het beginsel af en naar de persoon toe . . . enz."
Zoals gezegd, een uiterst gevaarlijke opvatting die meer met gaullisme dan met socialisme gemeen heeft.
Maar los daarvan, als men deze opvattingen over de overheersende betekenis van TV-persoonlijkheden koestert, hoe kan men dan met goed recht de verandering van een landelijk kiessysteem in een districtensysteem voorstaan?

We vermelden hier maar kort het verhaal dat Vondeling een pagina eerder vertelt, namelijk dat het met de politieke vergaderingen wel afgelopen is voortaan, omdat de mensen liever hun verhalen via de TV voorgeschoteld krijgen.
Ook dat pleit niet voor een districtenstelsel . . .
Het is eerder een betoog dat die landelijke politici moet helpen, die graag allerlei dingen beweren en aan de mensen opleggen, met liefst zo weinig mogelijk kans dat die mensen ook nog eens een keer wat kunnen terugzeggen of enige pijnlijke vragen stellen.

En dan heeft de voormalig-hooggeleerde voorstander van het districtenstelsel nòg een argument, dat precies tegen zijn betoog ingaat.
Want van a tot z is dit deel van zijn boekje doordrenkt van de opvatting, dat je eigenlijk in Nederland over je land niet veel meer te vertellen hebt, omdat alles elders beslist wordt.
„De geringe grootte van Nederland en de bijzondere economische afhankelijkheid van andere landen maken dat de eigen overheden die belangenbehartiging niet kunnen garanderen; hun macht is ontoereikend.
De invloed van de burger op de besluitvorming in internationale organisaties en bovennationale gemeenschappen is ook via zijn vertegenwoordigers in nationale en bovennationale parlementen en besturen gering (en bovendien onnaspeurbaar).
De nationale beïnvloeding in de vrije wereld van de ontwikkeling van wetenschap, technologie en ‚particuliere' economische machtsconcentraties is eveneens gering" (pag. 201).
„. . . ik wil nog eens zwaar onderstrepen dat er vrij enge grenzen zijn gesteld aan de invloed die een Nederlandse regering en volksvertegenwoordiging kan uitoefenen op zaken die voor de Nederlandse burger van het allergrootste belang zijn" (pag. 203).
Het is allemaal vreselijk overdreven en met opzet zo gesteld, om *zelf* niet verantwoordelijk te worden gesteld voor allerlei kwalijke ontwikkelingen, die vanuit NAVO en EEG over het volk komen. Want die verantwoordelijkheid, bijvoorbeeld van de heer Vondeling zelf, is niet gering.

Maar dat is hier niet het punt.
Waar het ons om gaat is: hoe kan iemand die dit soort dingen beweert, die de onmacht van de parlementariër verkondigt, met een ernstig gezicht volhouden, dat het bij ons vooral ontbreekt aan contact tussen kiezer en gekozene en dat dat contact alleen maar door een districtenstelsel, op streekbasis dus, kan worden hersteld?

Lof der grofheid

Het hele geklets over contact tussen kiezer en gekozene is alleen maar bedacht om voor onnadenkende mensen een districtenstelsel aannemelijk te kunnen maken.
Dit districtenstelsel heeft niets te maken met dat veelgeroemde contact, het heeft als enig doel om een soort schertsparlement te vormen, waaruit met name de CPN geheel of gedeeltelijk zou worden verwijderd, en waarin de grote ondernemingen alleen al daardoor met meer succes zouden kunnen opereren om het geheel naar hun hand te zetten.
Zeer concreet is een districtensysteem voor Vondeling het middel, waardoor hij een paar partijen die nu reeds min of meer tegen de PvdA aanleunen, tot stemmenleveranciers voor zichzelf kan maken. De hollende achteruitgang van de PvdA-aanhang, die naar het zich laat aanzien bij de verkiezingen van 1967 niet tot stilstand is gekomen, is aan al dit soort denkwerk niet vreemd.
En dan heeft Vondeling in ieder geval het voordeel, dat hij zo grof is dat hij over die opzet niet zwijgt.
Als hij wel zwijgt is hij al even grof.
Van dit laatste is zijn niet-vermelden van de CPN een interessant voorbeeld. Het is welbekend dat Vondeling een bijna ziekelijke anti-communist is (men herinnert zich hoe hij, twee jaar geleden nog, weigerde met een lid van onze partij op één podium te gaan zitten). Het is even welbekend, dat een wetenschapsman ook de feiten die hem niet bevallen in zijn beschouwingen moet opnemen.
Niet echter aldus de man van het Groningse grensgebied.

Minstens zo interessant is wat Vondeling *wel* schrijft, n.l. over de PSP. Hij wenst die zeer nadrukkelijk bij zijn stemvee, want voor wie de laatste tijd zoveel verloren heeft is iedere zetel en iedere stem er één.
De PSP krijgt dan ook al bij voorbaat aangeboden, haar lijst in Vondelings districtenstelsel te verbinden met die van de PvdA. Dat de kerstliedzangertjes van de heer Boetes daarmee Frans Goedhart of kolonel Wierda in het parlement zullen helpen is een kleinigheid, waar niet op gelet moet worden.
De voorwaarde van de PSP voor overleg met de PvdA, namelijk dat de kieswet niet hervormd mag worden, noemt Vondeling „oud" en „vooral van tactische aard".
En dan komt het: „Hoe principieel de PSP ook zijn mag, ik neem aan, dat zij althans een hele dooier prefereert boven een lege dop. Door lijstverbinding bijvoorbeeld is dat wel te bereiken".

Cynischer kan het moeilijk. Al dat gepraat over pacifisme is maar schijn, zegt Vondeling, als jullie in mijn gewijzigde systeem samen mogen doen met de NAVO-fanatici van de PvdA om een zeteltje te krijgen, zullen jullie het niet laten.
Even later, als hij zijn ideaal bespreekt van een samenwerkingsverband van PvdA, PSP, D'66 en PPR bij de verkiezingen, krijgen de pacifisten ook keurig hun taak toebedeeld.
Ieder moet zich tot een aparte groep wenden:
De PPR tot katholieke arbeiders, D'66 tot de middengroepen die door de PvdA nog te veel aan arbeiders worden herinnerd, de PSP tot de pacifisten.
Een ieder krijgt zijn taak, om Anne Vondeling tot minister-president te maken.
Dat hij dan met volle kracht de NAVO-politiek zal voortzetten zullen die geronselde PSP-stemmers later wel merken.
Trouwens, Vondeling ziet nog niet dat de PSP in de regering zou willen zitten. Maar ze zou die regering toch wel steunen, zo stelt hij tevoren vast, en dus zou dat eigenlijk alleen maar prettig zijn — *onze* conclusie, niet moeilijk te trekken uit *zijn* woorden.

Probleempjes

Blijft alleen nog de vraag over, hoe dit alles zo snel mogelijk bereikt kan worden.
Er is namelijk zo'n handvol probleempjes waar de heer V. niet uitvoerig bij stilstaat, maar die desondanks wel bestaan.
Eén van die kleine problemen is, dat Vondeling nu wel graag twee blokken (en zelfs twee partijen) zou zien, een „progressief" en een „conservatief", maar dat ze er daarom nog niet zijn.
Juist de heren van de confessionele partijen schermen tegenwoordig duchtig met begrippen als progressief, sociaal en dergelijke. „Consequent vooruitstrevend" is een aanduiding waarmee zowel KVP als AR zich graag tooit.
Te veronderstellen dat ze daarvan afstand zouden doen, alleen omdat het in het schema van Vondeling beter uitkomt, is zacht gezegd onwaarschijnlijk.
Zoals het ook onwaarschijnlijk is, dat zij staan te trappelen van ongeduld om de PvdA een reddende hand toe te steken nu die zo duidelijk in een crisis verkeert.

Een ander, door Vondeling zeer luchthartig behandeld probleempje is juist die crisis in de PvdA.
Voor Vondeling is het vraagstuk opgelost met een paar vermanende vaderwoorden aan het adres van Nieuw Links. Maar dat was dan ook, toen hij in bed zijn boekje schreef. Nadien zijn de jongeren van de PvdA tegen hem van leer getrokken en heeft hij zelf de strijd in zijn partij aangeblazen, door te verkondigen dat hij als voorzitter van de PvdA niet zou willen samenwerken met een als secretaris gekozen Van Dam. Dat is al minder vaderlijk.
Voor zover er ergens nog van organisatieleven in de PvdA

sprake is, is daar door de strijd tussen groepen en personen een herrie van jewelste. Met de moed der wanhoop kunnen dan sommigen, zoals ook V. zelf, het doen voorkomen dat dit een teken van leven is(men oordeelt anders als het anderen betreft ...), de berichten over het ledenverloop en de mededeling van bestuurder Roemers „de geest in de PvdA is vergiftigd" wijzen wel in een andere richting. Men hoeft trouwens de geschriften van Goedhart c.s. slechts te lezen om te weten, dat er wel iets anders aan de hand is dan een vriendschappelijke discussie.
Hoe men van dit krakelend gezelschap een eenheid kan maken door het met èn D'66 èn de PSP samen te voegen is een raadsel, dat Vondeling niet voor ons heeft kunnen oplossen.

Monsterverbond

Maar dat is ook niet zijn bedoeling.
Dat leidt maar af van de hoofdzaak.
Die luidt:
„Daarom hoop ik, dat desnoods de KVP en de PvdA te zamen, hun meerderheid zullen gebruiken om een hervorming door te voeren. Van het ‚houdt de dief'-geroep hoeven zij zich niets aan te trekken. Het geldt hier in wezen een principiële zaak, die ten doel heeft de parlementaire democratie in ons land te versterken. Evenals de invoering van de evenredige vertegenwoordiging en van het algemeen kiesrecht in 1917 het resultaat was van ‚koehandel' en ‚paaien', is een monsterverbond ad hoc voor het bereiken van deze goede zaak méér dan verantwoord".
Hoe ongelooflijk ze mogen klinken, deze woorden zijn letterlijk aangehaald.
Nadat we twee jaar lang hebben moeten horen dat de KVP, die als confessionele partij volgens de Vondeling van een jaar of vijf geleden al een gevaar voor de democratie was, die democratie afbreuk had gedaan door het cabinet-Cals ten val te brengen; nadat we in Vondelings eigenste boek een uitvoerige uiteenzetting over die val van Cals hebben gelezen onder het hoofd „met voorbedachten rade" (moord dus), waarin een volstrekte veroordeling van de KVP; nadat we alweer van dezelfde Vondeling hebben vernomen dat de PvdA niet meer met de KVP wil regeren — na dit alles lezen we nu dat er met die KVP een „monsterverbond ad hoc" (d.w.z. voor deze speciale gelegenheid) moet komen, om het kiesstelsel onderstehoven te halen.
En wel op een manier, waar de commissie-Cals niet eens aan wilde, om grondwettelijke redenen!

Dat „houdt de dief"-geroep, waar Vondeling zich niets van wil aantrekken, vraagt nog om een kleine verduidelijking.
Van de leden van de commissie-Cals die een twaalf-districtensysteem *wel* in overeenstemming achten met de grondwet, zijn met name de partijgenoten van Vondeling daartegen, omdat het de verdenking oproept „dat bepaalde partijen door een

technische kunstgreep in het kiesstelsel (waaraan de kiezers zelf niet te pas komen) hun macht zoeken te vergroten of te behouden", ten koste van anderen. Aldus het rapport-Cals.
Zij zijn het dus die „houdt de dief" roepen.
Maar van Vondeling kunnen ook zij, evenals ieder ander die zijn mening niet deelt en zijn „Wille zur Macht" niet respecteert, naar de bliksem lopen.
Hij hoopt met behulp van de KVP zijn eigen fractie zo te kunnen koeioneren, dat die ertoe gebracht kan worden een geweldje met de kieswet uit te halen, waardoor het kiessysteem volkomen ontkracht en de grondwet tot een bespotting gemaakt zou worden.

Met deze oproep lijkt de heer Vondeling wel wat al te ver te zijn gegaan.
Het is moeilijk aan te nemen, dat iemand die zo vervuld is van blind verlangen naar eigen macht, die met valse en onaffe redeneringen een dergelijke grove verminking van ons parlementaire systeem bepleit, daarvoor in grotere kring een gewillig oor zal vinden.
Het is echter niet onnodig om te waarschuwen.
Want Vondeling is niet de enige in de Nederlandse politiek, die de grond onder zich weg voelt glijden en die in de verleiding komt om het dan maar met een geweldje te proberen.
Bovendien blijft op de achtergrond van dit gedoe staan het drijven van de werkelijk grote machten in dit land, die de zaken maar al te graag in een Vondelingse richting zouden zien gaan.
Het is géén mirakel dat de pers, van *Handelsblad* tot *Telegraaf*, aan het geschrift van Vondeling een aandacht hebben besteed als betrof het de boodschap van een nieuwe Messias.
Rechtse kringen zien er wel wat in — evenals in de man zelf.
Dat hebben ze al eerder gedaan.

M. BAKKER

De wording van een staalconcern

In de staalindustrie in de EEG-landen is Hoogovens IJmuiden een bedrijf van imponerend formaat geworden. Als staalproducerend bedrijf staat het op de tweede plaats na Thyssen in West-Duitsland en tezamen met het Westduitse staalconcern Hoesch, waarmee nauwe verbindingen zijn aangegaan, vormt Hoogovens de grootste formatie in de EEG.
Er werken op het ogenblik ongeveer negentien duizend arbeiders, beambten en technici bij het bedrijf en de uitbreiding verloopt in een snel tempo. In 1965 werden plannen bekend gemaakt voor investeringen tot een bedrag van een miljard gulden. Volgens deze plannen zou de staalproduktie in 1971 op circa 4 miljoen ton komen. Maar reeds in juni 1968 kwam daar een nieuw plan overheen: de investeringen worden met nog eens drie kwart miljard opgevoerd en de staalproduktie zal toenemen tot 5¼ miljoen ton in 1973/74.
Ook in de concentratieslag binnen de grenzen laat Hoogovens IJmuiden zich niet onbetuigd. Nog kort geleden werd de Verenigde Buizenfabrieken Excelsior-De Maas (zelf het produkt van het concentratieproces) overgenomen, nadat voordien al Rijnstaal en Blerickse Buizenfabriek door het concern waren opgeslokt. Hoogovens kreeg daardoor de beschikking over een uiterst moderne fabriek voor de fabricage van elektrisch gelaste buizen, die in Oosterhout (N.Br.) staat en gebouwd is door het Duitse bedrijf Mannesmann.
De belangen van Hoogovens gaan verder dan de produktie van ijzer en staal. Reeds lange tijd neemt het bedrijf een grote plaats in op het gebied van de kunstmest- en cementproduktie, terwijl de belangstelling sinds kort ook is uitgestrekt tot het verwerken van aluminium. De Hoogovens nam deel aan de bouw van de aluminiumsmelter in Delfzijl en bezit de Aluminium Industrie te Vaassen. Samen met de Billiton Maatschappij is eind vorig jaar een NV voor Aluminiumbelangen opgericht, waarin een reeks bedrijven van beide concerns worden ondergebracht.
Deze ontwikkeling laat zien, dat Hoogovens IJmuiden er naar streeft zijn positie als een van de grootste concerns in ons land en in West-Europa te versterken en zijn machtsposities verder uit te breiden.

Gebrek aan ijzer en staal

Hoogovens IJmuiden heeft vorig jaar zijn vijftigjarig bestaan gevierd. De oprichting dateert dus uit de eerste wereldoorlog. Het is niet toevallig, dat juist in die tijd de nog vage plannen tot vorming van een hoogovenbedrijf vaste vorm kregen. *)

*) De geschiedenis van het Hoogovensconcern is zeer uitvoerig beschreven in het boek „Hoogovens IJmuiden, 1918—1968; ontstaan en groei van een basisindustrie", geschreven door prof. dr. Joh. de Vries en uitgegeven door de Koninklijke Nederlandsche Hoogovens en Staalfabrieken NV ter gelegenheid van het jubileum. De gegevens in dit artikel zijn ontleend aan dit werk.

De zich uitbreidende Nederlandse industrie had belang bij een eigen voorziening van een basisprodukt als ijzer en staal. Dit gold met name voor de scheepsbouw en andere sectoren van de metaalindustrie. Voor de voorziening met grondstoffen was deze industrie steeds afhankelijk van buitenlandse leveringen, met name uit Duitsland.

In het begin van de eerste wereldoorlog kon er nog gebruik worden gemaakt van de gevormde voorraden aan ijzer en staal. De meeste materialen voor de scheepsbouw en de machine-industrie waren tijdens 1914 en 1915 nog wel te krijgen. Doch de invoer daalde aanzienlijk: bedroeg deze in 1913 1.426.000 ton, in 1915 was ze teruggelopen tot 664.000 ton ijzer en staal; het aandeel van Duitsland in de invoer was gestegen tot 88½ procent. In de herfst van 1916 werd door de Duitse regering de uitvoer van ijzer- en staalprodukten verboden; deze mocht alleen nog plaats hebben als er voor Duitsland waardevolle produkten in ruil voor teruggeleverd werden. De invoer daalde daarna snel. In 1916 bedroeg ze 488.000 ton, in 1917 132.000 ton. In 1918 bleef ze ongeveer op dat peil.

Na een Duitse wenk in die richting richtte de Nederlandse regering in 1916 een distributiebureau op voor ijzer en staal. Daarbij bleek, dat de Duitse staalconcerns hun oppermachtige positie ten volle probeerden uit te buiten. Prof. de Vries stelt in zijn boek vast, dat het hun bedoeling was „om de Nederlandse industrie via de levering van grondstoffen dienstbaar te maken aan het Duitse belang, ook na de oorlog". Zo werd bijvoorbeeld bij de levering van staal ten behoeve van de scheepsbouw als voorwaarde gesteld, dat de Nederlandse rederijen hun schepen gedurende de oorlog en vijf jaar daarna niet ten gunste van de vijanden van Duitsland in de eerste wereldoorlog zouden laten varen. In de praktijk betekende dit, dat alleen staal werd geleverd aan werven, die voor Duitse rekening orders uitvoerden. Tegelijkertijd gebruikten de Duitse staalconcerns hun positie voor pogingen om verder in de Nederlandse industrie te penetreren.

Nu was het lang een onaantastbaar dogma geweest, dat een hoogovenbedrijf alleen kon worden gevestigd op plaatsen, waar de grondstoffen — ijzererts en steenkool — gevonden werden. Langzamerhand werden de bedrijven, die op deze wijze waren ontstaan, echter zo groot, dat het ter plaatse gewonnen ijzererts onvoldoende was. Er moesten dus toch omvangrijke verschepingen plaats vinden van ijzererts en ook van steenkool. Vandaar dat de gedachte ontstond om hoogovenbedrijven te bouwen, die weliswaar van de grondstoffen verwijderd waren, maar uit vervoersoogpunt goed gelegen waren. De trek van de hoogovenbedrijven naar de kuststreken was daarmee geopend, een ontwikkeling die zich trouwens na de tweede wereldoorlog nog versterkt heeft voortgezet. De theorie dat een hoogovenbedrijf in Nederland niet mogelijk zou zijn, was echter door deze ontwikkeling onhoudbaar geworden.

De oprichting van een hoogovenbedrijf was een project, waar-

voor een reeks Nederlandse kapitalistische ondernemingen belangstelling ging tonen. De groeiende metaalindustrie had behoefte aan een wassende stroom van grondstoffen. Een deel van het Nederlandse kapitaal wilde onafhankelijker komen te staan van de Duitse staalproducerende concerns, ook omdat hun belangen vaak meer met die van het Britse kapitaal verbonden waren. Anderen bleven nauw met Duitse monopolisten samengaan, maar wilden een vinger in de pap hebben en — niet het minst belangrijke in de kapitalistische overwegingen — deelnemen aan de winsten, die het project nog zou kunnen opleveren. Weer anderen achtten het project van belang met het oog op hun koloniale interessen (in Indonesië), waar in de toekomst ook meer ijzer en staal nodig zou zijn.
Al deze belangengroepen vinden we uiteindelijk terug in het comité, dat werd ingesteld om te gaan ijveren voor de oprichting van een hoogovenbedrijf. Onder hen bevonden zich zowel Van Aalst van de Nederlandse Handel Maatschappij, als Colijn van de BPM (Shell), Philips, Fentener van Vlissingen, Kröller, Stork en Wilton. Een der belangrijkste initiatiefnemers was de in regeringskringen bekendheid genietende Wenckebach, die de functies van directeur-generaal van de Staatsmijnen en directeur van het departement van gouvernementsbedrijven in het toenmalige Nederlands-Indië had vervuld en ook al optrad als voorzitter van de Rijkscommissie voor de distributie van ijzer en staal.

De staat wordt ingeschakeld

Bij de oprichtingsplannen werd de staat onmiddellijk ingeschakeld om de belangen van de grote ondernemers te dienen. Aanvankelijk lag het in de bedoeling om de staat aan de kapitaalverschaffers een rentegarantie te laten geven voor een tiental jaren, maar later werd dit plan vervangen door een rechtstreekse deelname aan het kapitaal van 7½ miljoen gulden, tezamen met de vijf miljoen, die de gemeente Amsterdam er bij legde, een voor die tijd zeer groot bedrag. In totaal bedroeg het beginkapitaal 30 miljoen gulden.
De oprichting van het hoogovenbedrijf is daarmee een typisch voorbeeld van het uitgroeien van het monopolistische kapitalisme tot staatsmonopolistisch kapitalisme, een ontwikkeling die in golven verliep, waarbij de periode van de eerste wereldoorlog een eerste bloeitijd betekende. Lenin heeft deze ontwikkeling in de jaren 1914—1918 herhaaldelijk gesignaleerd *), met name ten aanzien van Duitsland, waar dit proces het snelst verliep en in Rusland, waar het leidde tot de vorming van allerlei door enkele monopolisten beheerste syndicaten (zoals het kolensyndicaat, het metallurgische syndicaat en het suikersyndicaat).
Het wetsontwerp om de regering te machtigen deel te nemen aan het kapitaal van de vennootschap, die het hoogovenbedrijf

*) Zie bijvoorbeeld Lenins „De dreigende catastrofe en hoe men haar moet bestrijden". (Keuze uit zijn werken, deel II, Uitg. Pegasus, Amsterdam 1950).

zou oprichten, werd in november 1917 ingediend door de toenmalige minister Treub. Toen in het voorlopig verslag van de Tweede Kamer een reeks bedenkingen te berde werden gebracht, besloot de oprichtingsgroep openlijker als pressiegroep te gaan optreden en een aantal Kamerleden te gaan bewerken ... „opdat zij in de Kamer een goed woord voor de zaak zullen spreken, wanneer deze in openbare behandeling komt". Wenckebach stelde een nota op, die de opvattingen van de groep over de meningen in het voorlopig verslag tot uitdrukking bracht. Deze nota heeft Treub gebruikt bij het opstellen van de memorie van antwoord. Hele passages ervan zijn overgenomen uit de nota, zo heeft prof. De Vries vastgesteld. Dit laat zien hoe toen reeds de monopolies rechtstreeks deelnamen aan het opstellen van regeringsstukken en hoe zij al wisten te manipuleren om Kamerleden te beïnvloeden en over te halen hun plannen ondersteuning te verlenen.
Nadat het wetsontwerp in beide Kamers was aangenomen, werd de acte van oprichting op 20 september 1918 ten overstaan van een notaris verleden. 's Avonds vierde men deze gebeurtenis met een diner. Op de dag dat in de kranten berichten verschenen over de ondervoeding van Haarlemse schoolkinderen, het smokkelen van eieren en de plundering van broodwagens in Rotterdam, aten de oprichters, volgens het dagboek van Ingen Housz, achtereenvolgens „oesters — meloen — div. hors d'oeuvres, soep, rundvleesch met div. groenten — asperges — patrijs met compôte — nougatijs — kaas — vruchten". Volgens het zelfde dagboek kwam men tot de conclusie, dat de waarde van een oprichtersbewijs-Hoogovens gelijk stond aan één glas whisky!
Ook bij de latere uitbreiding van het hoogovenbedrijf, dat begin 1924 in werking trad, werd de staat ingeschakeld. Dit gebeurde in de jaren van de grote wereldcrisis. In maart 1931 schreef de directie van Hoogovens IJmuiden in een brief aan de toenmalige minister van financiën: „Evenals in de oorlogsjaren de nood der tijden den stoot gegeven heeft om het reeds veel vroeger gerijpte plan tot stichting onzer fabriek te kunnen verwezenlijken — zoo menen wij, dat ook thans de moeilijkheden, waarin wij ons bevinden, ons moeten doen besluiten, de verwezenlijking van het staalplan op ons programma te plaatsen".
Voor de derde maal werd de medewerking van de staat ingeroepen na de tweede wereldoorlog, bij de uitvoering van het Breedband-project. Het ging toen om een staatsdeelname van 65 miljoen gulden, later nog verhoogd tot 80 miljoen. Toen bleek, dat het nieuwe bedrijf grote winsten opleverde, moest deze staatsdeelneming weer opgegeven worden. Eind 1964 kocht het Hoogovenbedrijf de aandelen weer terug.

Belegging in Duitsland

Er verliep, zoals we reeds zagen, vrij lange tijd tussen de oprichting van Hoogovens IJmuiden en de in gebruikneming van het bedrijf, dat bovendien veel kleiner begon dan aanvankelijk

in het plan had gelegen. Hierin uitten zich niet alleen technische moeilijkheden, maar ook tegenstellingen die tussen de verschillende groepen deelnemende kapitalisten bestonden.
Na het einde van de eerste wereldoorlog was er een groep, die met het oog op de hoge bouwkosten nog maar een tijd wilde wachten met de verwezenlijking van de plannen. Anderen dachten nu de grondstoffen van hun bedrijven weer makkelijk in het buitenland te kunnen kopen en wilden tot algehele liquidatie overgaan. Ook werd zware buitenlandse concurrentie gevreesd. Uiteindelijk werd nog voordat het eigen bedrijf, zij het in beperkte vorm, kon starten, tot deelnemen in de Demka besloten, terwijl in 1920 een deelneming tot stand werd gebracht (tot een bedrag van 5½ miljoen gulden) in de Phoenix, een groot Duits ijzer- en staalbedrijf. Zo stond het hoogovenbedrijf in IJmuiden van de aanvang af in nauw contact met de Duitse staalindustrie. De directeur van de Nederlandse Handel Maatschappij, Van Aalst, — volgens prof. De Vries meer Engels dan Duits georiënteerd — was van mening, dat te gauw overstag was gegaan voor de moeilijkheden door deze samenwerking met een groot Duits concern aan te gaan.
Toen de Phoenix later, in 1926, opging in de Vereinigte Stahlwerke, werd de band met de Duitse staalindustrie, in weerwil van een herleving van het debat hierover, voortgezet. Het kwam toen niet tot een kapitaaldeelneming van de Stahlwerke in de Hoogovens. Een overeenkomst daarover kwam pas tot stand onder de druk van de Duitse bezetting, in 1941.
Na de oorlog lagen de verhoudingen uiteraard weer anders. De Vereinigte Stahlwerke werden door de dekartellisatie van de Ruhr-industrie gedwongen zich te splitsen in een twintigtal zelfstandige bedrijven. In 1952 zette Hoogovens IJmuiden zijn hele bezit aan aandelen Vereinigte Stahlwerke om in aandelen van de afgesplitste Dortmund-Hörder Hüttenunion door haar rechten in de diverse afgesplitste bedrijven om te ruilen voor aandelen in de genoemde onderneming. Na bijbetaling in contanten verkreeg Hoogovens een belang van 40,8 procent in dit bedrijf. Later werd de deelneming zelfs tot 42,7 procent verhoogd.
Naarmate de Westduitse macht groeide, trad ook de concentratiebeweging in de ijzer- en staalindustrie weer op. Dortmund-Hörder verwierf 52 procent (later zelfs 91 procent) van de aandelen van Hüttenwerke Siegerland, een groot verwerker van halffabrikaten tot dunne plaat en blik, en ging bovendien een nauwe samenwerking aan met de Hoesch Werke. Met medewerking van Hoogovens werd in 1966 de Dortmund-Hörder opgenomen in het Hoeschconcern, waarin Hoogovens thans voor 14,5 procent deelneemt. Hoesch en Hoogovens, die nauwe banden van samenwerking hebben tot stand gebracht, nemen in de ijzer- en staalindustrie van de EEG een grote plaats in. De blijkbaar uiterst muzikale Hoogoven-directie kondigde zo'n ontwikkeling reeds aan in het jaarverslag over 1959: „In dit Europese concert (van concentraties) zouden wij ons niet willen beperken tot solistische medewerking" ... Dat het hierbij niet zozeer gaat om de Europese „idealen", als wel om

de goed in het gehoor liggende muziek van rammelend geld, is wel duidelijk.

Arbeidersacties

Mèt het bedrijf groeiden de winsten, de reserves en de dividenduitkeringen aan de aandeelhouders. In de statuten van Hoogovens staat wel, dat het doel van het bedrijf is het vervaardigen van metalen, ruw en bewerkt, maar aan deze termen wordt een eigen uitleg gegeven. Precies is deze omschreven door directeur Justman Jacob in een interview met *De Volkskrant* van 12 september 1968. Hij zei toen: „Het klinkt gek, maar uiteindelijk is het doel van een onderneming toch: winst maken."
Zo gek zal dit geluid wel niet geklonken hebben in de oren van de hoogovenarbeiders. Zij hebben langzamerhand al heel wat ervaring opgedaan. Zo bij de jubileumviering, toen de aandeelhouders een belastingvrije bonus op hun aandelen kregen uitgekeerd, terwijl de arbeiders het moesten doen met een schamele uitkering, waarvan bovendien nog eens twintig of dertig procent aan de belastingen moesten worden afgedragen. Doch ook in al de jaren voordien. Vanaf 1922, toen bij de bouw van het bedrijf een staking uitbrak tegen loonsverlaging en werktijdverlenging, die twee en een halve maand duurde, en later, toen het bedrijf reeds in werking was en zich voortdurend uitbreidde, in talrijke grotere en kleinere acties.
Tijdens de bezetting aarzelden de arbeiders niet in staking te gaan tegen de maatregelen van de fascistische autoriteiten. Het personeel van Hoogovens nam deel aan de Februaristaking van 1941 en aan de Mei-stakingen van 1943 en organiseerde het verzet in het bedrijf. Wie daarbij een beslissende rol speelden, blijkt o.a. uit een verontwaardigd rapport van de Duitse Sicherheitspolizei, dat er tot half 1943 reeds 27 maal communistische pamfletten tegen de Duitse bezetters zijn aangetroffen op het Hoogoventerrein.
Het verzet van de arbeiders steekt, zelfs in het naar verhouding korte hoofdstuk dat prof. De Vries aan de oorlogsjaren wijdt, scherp af tegen de onderhandelende houding van de directie ten aanzien van de bezetters. Ook de opmerking in het dikke geschiedboek dat de Nederlandse regering voor de oorlog aan het bedrijfsleven niet kenbaar heeft gemaakt wat er gedaan moest worden, kan daarbij niet als verontschuldiging dienen. De arbeiders hadden dergelijke instructies evenmin, maar wisten wel hoe zij moesten optreden.

De produktiecapaciteit van Hoogovens IJmuiden groeit snel. Zo groeit zijn macht eveneens. Met name in het gebied van Kennemerland is dit duidelijk voelbaar. Achter de plannen om één gemeente IJmuiden te vormen uit de drie IJmond-gemeenten Velsen, Beverwijk en Heemskerk, die door de regering in een wetsontwerp zijn neergelegd, staat vooral het Hoogovenconcern. In het jaarverslag van het bedrijf over 1968 stond daarover een duidelijke passage en in het boek van prof. De

Vries wordt het eveneens onomwonden gezegd: „Hoogovens is van mening, dat de grotere industrieën in het algemeen meer gediend zijn met gemeenten van groter formaat en is uit dien hoofde geporteerd voor samenvoeging van de drie gemeenten."
De invloed van het Hoogovenconcern doet zich echter op veel grotere schaal gelden. In Nederland en daarbuiten.
Uit het bescheiden begin is in een halve eeuw een gigant gegroeid, die samen met monopolies als Shell, Unilever, Philips, VMF, Koninklijke Zout-Organon en AKU, in ons land de lakens uitdeelt.

J. VAN ESCH

Mededeling aan de lezers.

Met ingang van 1 januari 1969 is de prijs van *Politiek en Cultuur* verhoogd. Ofschoon ook drukkosten en papierkosten stijgen, wordt de prijsverhoging beperkt tot het bedrag van de BTW.

De nieuwe prijs met ingang van 1 januari 1969 wordt:

Jaarabonnement	*f* 7,50
Halfjaarabonnement	*f* 3,75
Losse nummers	*f* 0,75

We verzoeken U vriendelijk Uw abonnementsgeld te willen overmaken op:

postrekening 173127	ten name van
of	Boekhandel
gem.girorekening P 1527	Pegasus
of	Leidsestraat 25 te
per postwissel	Amsterdam

met vermelding van *„bestemd voor P. en C." 1969.*
Indien Uw betaling op 15 maart 1969 niet in ons bezit is, zijn wij genoodzaakt een kwitantie, verhoogd met incassokosten, te laten aanbieden.

Boekhandel Pegasus
Adm. „Politiek en Cultuur".
Leidsestraat 25 te
Amsterdam.

Florentijnse fresco's in Nederland

Er heeft momenteel een unieke tentoonstelling plaats in het Rijksmuseum te Amsterdam. Tot en met 9 maart is er een collectie van ongeveer zeventig fresco's uit Florence te zien. Deze gebeurtenis moet wel uniek genoemd worden, omdat fresco's uitgevoerd werden op muren en plafonds. Tot voor kort kon men deze wandschilderingen alleen gaan bekijken op de plaatsen zèlf waar ze zijn ontstaan.
Een reis naar Italië was daartoe noodzakelijk. De steeds slechter wordende toestand van de fresco's is o.m. de reden geweest, dat er werd overgegaan tot een ingrijpende restauratie. Deze restauratie is in feite al een belangrijk onderdeel van de tentoonstelling, omdat zij op zichzèlf al een grote, weliswaar technische, gebeurtenis is.
Aan de hand van een speciaal vervaardigd „draaiboek", kan men tijdens een demonstratie in een aparte zaal een summier overzicht krijgen van een afname-methode die in Italië plaatsvond, vooral onder leiding van een deskundig man als Dino Dini. Over de gevolgde methodes straks wat meer.

De Byzantijnse traditie

Omstreeks de twaalfde eeuw van onze jaartelling bestonden er talloze kleine en grote Italiaanse steden, waar, door onderlinge rivaliteit en concurrentie, uit de op zichzelf staande stad-staatjes, steeds meer de grotere, cultureel machtigere, steden ontstonden.
Het oude Florentia, eertijds door de Romeinen gesticht en zo genoemd, werd Firenze; wij noemen het Florence.
Uit de langdurige strijd om de eerste plaatsen, kwamen uiteindelijk Florence en Siena als sterkste steden te voorschijn omstreeks het begin van de veertiende eeuw.
In toenemende mate ontstonden er paleizen, kloosters en kerken. Dat gebeurde in een tijd, waarin de aankleding van muren en plafonds uit voorstellingen in mozaïeken bestond. Vooral in Klein-Azië bloeide reeds lange tijd deze Byzantijnse kunst; vele Italiaanse kunstenaars waren door deze strenge monumentaliteit en vaste normen voor compositie en vorm geheel beïnvloed. De Byzantijnse traditie werd langzaam weer verdrongen door de studie en navolging van de antieke kunst uit het oude Romeinse rijk. Ook de uit deze gebieden komende fresco-techniek werd opnieuw bestudeerd. De techniek èn stijl kreeg in Italië een nieuwe impuls.
In 1275 zijn Lapo da Firenze en iets later Giotto di Bondone de twee belangrijkste figuren die de fresco-kunst als techniek opnieuw tot leven brachten en introduceerden.
Was bij Lapo da Firenze deze herontdekking vooral compositorisch nog aan het Byzantijns verleden gebonden, bij Giotto bespeurde men duidelijk profane tendenzen. Vooral veel men-

Piero della Francesca (werkzaam in 1439—1492), fresco, 120 x 105 cm, „De heilige Julianus" (omstreeks 1450).

selijker, aards-gebonden en realistisch. De strenge Byzantijnse traditie heeft bij Giotto het veld geruimd voor humaniteit. Natuurlijk zijn er talloze heiligen afgebeeld, maar dezen zijn gericht naar de toeschouwer, ofschoon zodanig dat de heiligen nimmer worden onttroond.
Giotto heeft niet alleen navolgers gehad in zijn tijd, maar zijn invloed strekte zich uit tot diep in de vijftiende eeuw. Er is dus een toename van vooral menselijke bewogenheid. Dit was in volkomen tegenstelling met het geweldige religieuze beeldschrift van de Byzantijns georiënteerde schilders (mozaïekkunstenaars). Zij hadden heilige voorschriften; achter elk gebaar, houding of zelfs kleur school een stereotype betekenis, steeds terugkerende regels waarvan niet afgeweken werd.
Giotto di Bondone was in zijn periode een revolutionair kunstenaar, die dus afstand deed van de „Griekse methode" (d.i. Byzantijnse).

Op de tentoonstelling is een fragment te zien van „de kop van een herder"; de rest is hiervan verloren gegaan. Het is jammer dat Giotto niet ruimer vertegenwoordigd is; vervoertechnische problemen hebben dit tegengehouden.

De grote ramp; de zwarte pest

Leerlingen van Giotto, zoals Maso di Banco, Taddeo Gaddi (omstreeks 1340) en Orcagna (1320—1368) maakten één van de grootste rampen der geschiedenis mee, nl. de zwarte pest welke in 1348 tienduizenden doden maakte. De dood was een bijna vertrouwde metgezel geworden van iedere burger, rijkaard, kunstenaar of geestelijke; elk moment kon hij onverhoeds aankloppen. De medische wetenschap van die tijd kon weinig anders doen dan een diagnose stellen en daarna de lijken met spoed laten begraven.
De opkomst van de Renaissance (d.w.z. de wedergeboorte!) ging tragisch genoeg gepaard met het verlies van veel kunstenaars van naam. Dat de kunstenaar geheel met het tijdsgebeuren verbonden was, wordt bewezen door het feit dat b.v. Orcagna en zijn broer Nardo (di Cione) zeer kort nà de pestepidemie hun beroemde (op de expositie de overgebleven fragmenten) fresco's schilderden als „de Hel", „de Triomf van de Dood" en „het Laatste Oordeel" (niet op de tentoonstelling aanwezig).
De indruk die de verhalen van de gespaard gebleven Italianen maakten op beide kunstenaars moet groot geweest zijn. De vergankelijkheid van het leven, en vooral de kracht van de dood, waren nu onderwerpen die, mede door de atmosfeer van het lijden tijdens de pestepidemie, zèlfs doorgedrongen waren tot op de muren van de kerk. Op één fragment kunnen we nog een groep bedelaars, kreupelen zien, bijna een groep demonstranten die het toenmalige vertrapte volk voorstelde, uitschreeuwend de volgende tekst: „O, kom toch dood! O, medicijn voor alle leed en pijn; voor òns ging voorspoed aan de haal, dus kom, bereid ons laatste maal".
De kracht van deze overgebleven fresco's blijft groot, ondanks de enorme witte plekken en hiaten door vroegere verwoestingen aangericht.
Het is moeilijk om in het kort de geest van deze tijd, de veranderingen die de renaissance teweegbracht alom, volledig op de voet te volgen, daarvoor is de ruimte hier te beperkt.

Keerpunt naar verinnerlijking

Het is evenwel een vaststaand feit, dat op een zo lange periode van de herontdekking van natuur, mens en de klassieke levenssfeer, een omwenteling ging volgen. Daarvoor stond het politieke en sociale leven borg, want mede door de politieke ondergang van Florence, al tijdens het steenrijke geslacht der Medici's, en vooral door de overgave in 1494 aan de Franse

koning, Karel VIII, heerste er een periode van toenemende onevenwichtigheid, verwarring en strijd.
De scherpe tegenstellingen van die tijd uitten zich vooral in religieuze conflicten. De tegenstelling tussen het onderdrukte volk en de rijke wereldlijke en geestelijke heersers, kwam tot uitbarsting in een opstand en de vorming van een republiek in Florence. Daarin kreeg de fanatieke Dominicaanse boetprediker Savonarola de leiding in handen. Een reeks hervormingen, die hij doorvoerde, bracht de belangen van de stedelijke middenlagen tot uitdrukking. Maar de door hem gepredikte ascetische houding, die „de zeden moest zuiveren", legde grote

Andrea del Castagno (1423—1457), 297 x 178 cm (vóórtekening — zgn. sinopia), „De drieëenheid en de heilige Hieronymus met de heiligen Paula en Eustochium".

belemmeringen op aan de kunst. Sommige kunstenaars gingen zelfs zo ver hun eigen vroeger gemaakte werken te verloochenen. De schilder Botticelli is hiervan een voorbeeld.
De fresco-kunst verliet eveneens langzaam de lieflijke en vaak blijmoedige stijl. De decoratieve levensvreugde en vormelijke schoonheid ruimden een plaats in voor de christelijke levensverzaking en religieuze verinnerlijking. Toen de Fransen Italië moesten verlaten werd ook Savonarola ten val gebracht. In 1498 vond hij als ketter op de brandstapel de dood. Maar daarna werkten zijn opvattingen nog lang door. Zij oefenden op vele kunstenaars grote invloed uit.
Ofschoon de Italiaanse renaissance daarna nog in Da Vinci en Michelangelo haar hoogtepunten vindt, gaat ze na dit keerpunt toch langzamerhand naar haar einde.
Duidelijk is op de in volledigheid te kort schietende tentoonstelling zichtbaar, dat bij een figuur als Pontormo (1494—1557) en nog duidelijker Andrea del Sarto (1486—1530) de gemaniëreerdheid van het schilderen naar voren trad. Gezochtheid en ingewikkeldheid, effecten in kleuren en onrustige composities tonen reeds het einde van de bloeitijd der Italiaanse renaissance.
De grote eenvoud in klassiek georiënteerde werken verdween. De „dynamiek om de dynamiek" was het grote ideaal geworden. De betekenis van de allegorische (zinnebeeldige) voorstellingen is zo onduidelijk, dat ze alleen nog door kenners te verstaan is.
Ongetwijfeld geeft de tentoonstelling in de latere fresco's reeds een heel duidelijk beeld van wat men pré-barok kan noemen. De gespannen dynamiek, die de kunstenaars volgen, op de „manièra di Michelangelo", brengt de naam en betekenis van het „maniërisme" naar voren die voor ons een niet bepaald verheffende inhoud heeft gekregen.

Hoe de fresco's werden geschilderd

Alvorens een juiste indruk te hebben van de omvangrijke methode van het afhalen en restaureren, moeten we toch eerst het ontstaan van de fresco's volgen.
Indien er met de opdrachtgever — meestal een rijke burger of de geestelijkheid — overeenstemming was bereikt over de vorm, inhoud en plaats van het toekomstige fresco, was het eerst de taak van de kunstenaar met de voorschetsen te beginnen.
Het metselwerk van de muur, in klooster, kerk of huis werd eerst bedekt met een ruwe kalklaag, de z.g. *arriccio.* Daarmee werden de oneffenheden van de stenen muur weggewerkt. Op deze ruwe ondergrond kwam de tweede definitieve (vaak gladde) pleisterlaag (de z.g. *intonaco*), een mengsel van zand en kalk.
Maar de grootte van d i t oppervlak was geheel overeenkomstig de hoeveelheid werk die de kunstenaar op één dag dacht te kunnen volbrengen. Deze laag droogde in een tijd van vierentwintig uur; in die tijd moest het fresco daarop worden aange-

bracht, wilde de kleurstof (pigment), opgelost in kalkwater, samen met de natte intonaco een eenheid vormen. Want na droging vond een chemische reactie plaats; de verbinding van kooldioxyde uit de lucht en calciumhydraat gaven het homogene calciumcarbonaat, het fresco was één met de muur geworden.
Vóórdat de kunstenaar deze fresco's aanbracht, tekende hij eerst een voorschets op de eerste ruwe kalklaag (de arriccio). Daarna werd de voortekening overgetrokken met een rode kleurstof. De rode kleurstof, waar rode aarde voor nodig was, werd *sinopia* genoemd, naar de vindplaats in de Turkse stad Sinope, bij de Zwarte Zee. (Meervoudsvorm - sinopie.)
Eén van de belangrijkste ontdekkingen tijdens het afnemen van de muren is wel de sinopia geweest. Omdat de sinopia niet bedoeld was voor het publiek, (ze zou immers altijd onder het fresco verborgen blijven), was zij alleen bestemd voor de opdrachtgever, wiens aanwijzingen vaak oorzaak waren van correcties door de kunstenaar zelf.
Dikwijls gebeurde het, dat de sinopia het werk van een zeer vrij en ongedwongen kunstenaar toonde; losse en trefzekere lijnen gaven summier aan wat de opdrachtgever had bedoeld. Soms leken die sinopie niet aan een bepaalde stijl of tijd gebonden.
Wanneer de sinopia gereed was en op de droge eerste ruwe laag (de arriccio) getekend, dan werd pas de tweede laag (de intonaco) gedeeltelijk over het houtskoolbeeld gepleisterd, zodat de nog zichtbare overgebleven schets (sinopia) diende als aanknopingspunt. Soms werd uit het geheugen gewerkt als een fijn detail geheel bedekt was. Zo kan men nu, als we een sinopia met het fresco vergelijken, afwijkingen zien in figuren of vormen.
Later werden de tekeningen op de ware grootte op papier getekend, de contouren geperforeerd als stippellijnen, en stoof men houtskoolpoeder door de ontstane gaatjes op de muur met de natte intonaco.
De delen of stroken die per dag geschilderd moesten worden, werden *giornata* genoemd. Deze dagstroken of giornata verschilden in breedte of hoogte, omdat de ene kunstenaar sneller werkte dan de andere.
Op de tentoonstelling is een goed voorbeeld te zien bij een werk van Perugino; bijna is er sprake van een schijnbare tweede horizon-lijn, zó sterk verschilt de bovenste giornate met de onderste.
Ook was de fresco-techniek bij gebruik van natte pigmenten (kleurstoffen) voor de schilder een verrassende aangelegenheid. Immers, de kleuren vertoonden zich geheel anders in natte toestand tijdens het werken; in opgedroogde toestand werd de kleur veel lichter.
De wandschildering in n a t t e onderlaag heeft dus alléén het recht fresco genoemd te worden. Dit, in tegenstelling met elke andere, droge techniek. Zo is de secco-techniek die met tempera (kleurstof en meestal eiwit) of olieverf (met bindmiddel) hechtte aan de reeds droge muur iets geheel anders. Bij het fres-

co werd de kleurstof in kalkwater opgelost, een bindmiddel was dus niet nodig.

Afnemen en restauratie der fresco's

Terecht vraagt iedereen zich af, hoe het mogelijk is de èchte originele muurschildering te kunnen zien, die in vroeger eeuwen is gemaakt en dan vanuit zijn oorspronkelijke plaats met een boot soms duizenden kilometers daar vandaan wordt gezonden.

De restauratie beperkte zich niet tot het vrijmaken van de fresco's van zoutkristallen van het oppervlak, maar het fresco werd geheel van de muur gehaald. Persoonlijk vind ik, dat de Florentijnse fresco's thuishoren in de omgeving waar ze zijn ontstaan. Maar daar staat tegenover dat de grote hoogte, b.v. op de plafonds en de slechte verlichting in de kloosters of kerkruimten altijd nadelig zijn. Natuurlijk zijn fresco's ook aangepast aan de architectuur van de ruimte, zodat ze soms vreemd aandoen op de tentoonstelling. Nu echter kunnen we elk detail, centimeter voor centimeter, goed bekijken; de verlichting is prachtig, behalve de zijkanten van de tabernakel-constructie van Gozzoli's „Tafrelen uit het leven van Maria". Bovendien worden de fresco's weer op hun oorspronkelijke plaats teruggebracht, vooral omdat ze stevig gemonteerd zijn op masoniet, een harde houtvezelplaat.

Toen op 4 november 1966 grote overstromingen de rivier de Arno buiten haar oevers deden treden, en er grote overlast van het water bestond, waren de reeds gerestaureerde fresco's op vezelplaten bijna niet aangetast door het water. In tegenstelling tot die welke nog op de muren zaten; deze muren absorbeerden veel vocht. Langzaam kroop een spoor van aantasting omhoog achter de beschilderde laag, terwijl de door nitraten verzadigde grond, gemengd met het stijgende water, eveneens deze fresco's aantastte.

Bovendien waren er in vele kloosters onder en naast de gebouwen graven van monniken; de reeds ontbonden lijken, door het water doordrenkt, vormden de bovengenoemde schadelijke nitraten.

In het voorjaar van 1967, toen de grond reeds lang droog was, kon men op de drooggeworden fresco's veel plaatsen met zoutkristallen zien. Florence veranderde in één restauratie-werkplaats, waaraan ook uit Nederland hulp werd geboden.

Doordat indertijd gebruik werd gemaakt van mindere kwaliteiten pigmenten, bladderde de verf op vele plaatsen af. De noodzaak tot restauratie was dus dringend aanwezig.

Vóór de restauratie bestudeerde o.a. Dino Dini eerst de algemene toestand en kwaliteit van de fresco's. Wanneer een fresco grotendeels vergaan was gebruikte men de *Strappo*-methode.

Over het fresco (van zouten gereinigd) wordt een sterke dierlijke lijm gesmeerd. Daarna worden twee lagen katoen geplakt, die men laat drogen. Na enige tijd worden deze samen met het beschilderde oppervlak van onderen naar boven langzaam en

uiterst voorzichtig opgerold en afgetrokken. De fresco wordt op masoniet gemonteerd, terwijl van de beschilderde oppervlakte het doek met warm water en andere chemische middelen voorzichtig wordt verwijderd.
Bij de *stacco*-methode neemt men ook een deel van de bepleistering en de kleurlaag weg. Wanneer de schildering met lijm is ingesmeerd en met gaas of katoen beplakt en wel zodanig dat er nog uitstekende stroken gaas of katoen buiten het fresco overblijven, dan wordt met rubber hamers heel voorzichtig hierop geklopt om de intonaco van de muur te scheiden. Dit zelfde proces gebeurt óók met de voorschetsen (sinopie) als de fresco is verwijderd. (Dèze sinopie zijn ook op de tentoonstelling te zien.) Op het aangebrachte katoen of gaas wordt een plank ter grootte van het fresco vastgezet; door de buitenstekende stroken om te buigen en vast te lijmen, neemt men nu voorzichtig het fresco èn de bepleistering samen af.
De achterzijde met de bepleistering naar boven wordt op de tafel gelegd en deze kant wordt daarna geheel gladgemaakt. De masoniete drager kan dan op deze zijde gemonteerd worden. Dan neemt men weer van de beeldzijde met chemische middelen het gaas eraf.
Deze tentoonstelling, enig in zijn soort, zal niet gauw worden herhaald. Ze heeft ontzettend veel hoofdbrekens gekost. Alleen al de zeer nauwkeurige manier van verpakking, de reis met het schip, de afmetingen van de diverse auto's, wierpen problemen op en zijn de oorzaak dat jammer genoeg bepaalde kunstenaars niet konden worden vertegenwoordigd.
Deze tentoonstelling is naar ons land gekomen als een gebaar van dank voor de indertijd verleende hulp. Dat de naam van het concern Olivetti op de affiches is terecht gekomen in verband met geldelijke steun, moeten we daarbij maar weer voor lief nemen.

NIEK J. MOLENAAR

Konfrontatie met Simon Vestdijk

Simon Vestdijk is in menig opzicht een unicum in de Nederlandse literaire wereld. Het opvallendste is zijn enorme produktiviteit: nauwelijks is er een nieuw boek van hem verschenen, of het volgende blijkt al weer af te zijn. Het is moeilijk precies na te gaan, maar het totaal van zijn gepubliceerde werken moet ergens dicht rondom de honderd zweven! Daarbij zijn dan een twintigtal gedichtenbundels, tien bundels korte verhalen, zo'n vijfentwintig werken met gebundelde beschouwingen en essays, en het belangrijkste gedeelte wordt natuurlijk uitgemaakt door het grote aantal romans, het genre waar Vestdijk zich de laatste jaren voornamelijk op toelegt.
Belangrijker dan de kwantiteit is natuurlijk de kwaliteit, en vaststaat, dat Vestdijk een schrijver is die de Nederlandse letterkunde heeft verrijkt met een aantal belangrijke werken, meesterwerken soms. Helaas ook zijn zijn werken van erg ongelijk gehalte, en vooral de produktie van de laatste jaren stelt teleur, omdat deze romans de vroegere doorleefdheid missen, al geven ze dan stuk voor stuk blijk van een enorme beheersing van het schrijvers„ambacht".
Onlangs vierde Vestdijk zijn zeventigste verjaardag; dat was voor zijn collega-schrijver Theun de Vries aanleiding om door middel van een aantal gesprekken te komen tot wat hij noemt een „hernomen konfrontatie". Deze titel, die De Vries heeft meegegeven aan de publikatie van de gesprekken *), wijst er op, dat hij nog andere beweegredenen had om tot een gesprek met Vestdijk te komen dan het publiceren van een klein zelfportret van de jarige. In zijn boeiende voorwoord vertelt De Vries over de band, die jarenlang heeft bestaan tussen hem en Vestdijk, met name in de periode voor en tijdens de oorlog, die onder andere tot uiting kwam in een briefwisseling over persoonlijke, levensbeschouwelijke en literaire problemen. De brieven van Vestdijk aan De Vries zullen binnenkort worden gepubliceerd; helaas is de andere helft verloren gegaan doordat Vestdijk Theun de Vries' brieven heeft vernietigd toen deze door de bezetters werd gevangen genomen.
Na de oorlog is de band tussen de twee schrijvers steeds verder verslapt, enerzijds om levensbeschouwelijke redenen, anderzijds ook doordat Vestdijk zich steeds meer terugtrok in zijn schrijfkamer. Daarom was het voeren van de in „Hernomen Konfrontatie" gepubliceerde gesprekken voor De Vries ook het weerzien met een vriend van lang geleden, een vernieuwde ontmoeting tussen twee mensen die elkaar na zijn geweest, maar wier wegen uit elkaar zijn gegroeid.
Of in dit weerzien nog een glimpje van de vroegere sfeer is teruggekeerd valt uit het boek niet duidelijk op te maken, al moet

*) Theun de Vries: Hernomen Konfrontatie met S. Vestdijk; Floretreeks, Uitgeverij De Arbeiderspers, Amsterdam; *f* 6,90.

het betwijfeld worden. Waarschijnlijk was daarvoor trouwens de ongenadig registrerende bandrecorder een sta-in-de-weg, want Vestdijk toont zich in de behoedzame beantwoording van De Vries' scherp gerichte vragen terdege bewust van het doel van diens komst.
Toch stond van te voren het nut van De Vries' onderneming al vast: Vestdijk immers heeft zich in de loop van zijn schrijverschap steeds verder uit het gemeenschapsleven teruggetrokken, en anders dan door zijn werken treedt „de kluizenaar van Doorn" maar zelden naar buiten. Daarom is iedere publikatie over hem van belang, en zeker dus een publikatie van gesprekken met hem, waarin hij, ondanks het soms pijnlijk ontbreken van een persoonlijke noot, vooral veel interessants vertelt over zijn eigen werk, ook over de werken die zullen verschijnen (en ondertussen reeds uitgekomen zijn).
Verder gaat het gesprek voornamelijk over het schrijverschap in het algemeen, literatuur, kunst en samenleving. Hierbij dringt zich helaas sterk een tekortkoming in het boek op. Door zijn opzet valt „Hernomen Konfrontatie" een beetje tussen de wal en het schip wat betreft het publiek waartoe het gericht is. Het lezen van deze gesprekken tussen twee zeer erudiete schrijvers vraagt namelijk een vrij grote dosis kennis van zaken op het gebied van de kunst, terwijl aan de andere kant het geheel voor degenen die goed op de hoogte zijn van kunst en literatuur te veel aan de oppervlakte is gebleven.
Maar dit neemt niet weg, dat „Hernomen Konfrontatie met Simon Vestdijk" een belangwekkende publikatie is.

T. BOEKMAN

Cybernetica en technisch-wetenschappelijke revolutie

Met de wetenschappelijke en technische ontwikkeling van de automatische regelprocessen — het toenemende gebruik van computers en de elektronica — groeit de belangstelling voor de cybernetica. Het is een pas in de laatste jaren tot ontwikkeling gekomen wetenschap, die zich vooral bezig houdt met de principes van de controle en ook van toepassing kan worden gebracht op andere gebieden van de wetenschap.
De cybernetica vormt nog altijd een onderwerp van uitgebreide en felle discussies en zal dat ook in de komende jaren zeker blijven, nu het gebruik van computers stormenderhand groeit. Er worden verwachtingen uitgesproken, dat tegen het midden van de jaren tachtig computers het werk zullen hebben overgenomen van de helft van het aantal mensen, dat nu in de geïndustrialiseerde landen in het bedrijfsleven werkzaam is. Dit zal zonder twijfel vèrstrekkende consequenties hebben en de belangstelling voor de „mens en de wetenschap" in de technisch-wetenschappelijke revolutie verder stimuleren.
Wie zich ten aanzien van de cybernetica wat meer wil oriën-

teren kan de bondige uiteenzetting benutten van prof. ir. R. G. Boiten in zijn opstel „Cybernetica en samenleving", dat — alweer enige tijd geleden — werd opgenomen in „Arbeid op de tweesprong". *)

Prof. Boiten herinnert eraan, dat het woord cybernetica (Grieks voor „stuurmanskunst") al zeer oud is en komt na een historische schets tot de uitspraak, dat hij de Amerikaan Wiener de grondlegger van de cybernetica in onze tijd acht.

Prof. Boiten constateert de aanvankelijke terughoudendheid ten aanzien van de cybernetica in de Sowjet-Unie en andere socialistische landen en merkt op, dat de cybernetica in de Sowjet-Unie „naar verhouding laat tot ontwikkeling is gekomen". Dit wordt geweten aan misverstanden, die echter in de laatste jaren — zoals blijkt uit een reeks van boeken en artikelen, die in de socialistische landen worden gepubliceerd — zijn overwonnen. Men wordt zich er thans bewust van de toepassingsmogelijkheden op het gebied van de biologie, physiologie, biochemie, economie, enz.

Er ontstaan mogelijkheden om dieper in de wetmatigheden van de natuur binnen te dringen. In de medische wereld gaat men elektronische machines gebruiken om diagnoses te stellen, hetgeen de mogelijkheid kan scheppen in geval van gecompliceerde ziekten reeds in een vroeg stadium een diagnose te verkrijgen.

De aanvankelijke terughoudendheid in de socialistische landen vloeit zeker mede voort uit het feit, dat vele wetenschapsmensen in de kapitalistische landen maatschappelijke verschijnselen eveneens cybernetisch willen verklaren en de cybernetica tot een soort van nieuwe filosofie verheffen.

Prof. ir. Boiten doet in zijn schets van de economische en maatschappelijke achtergrond van de automatisering (en de cybernetica daarbij) evenmin recht aan het marxisme en schijnt zijn kennis vóóral te hebben ontleend aan burgerlijke samenvattingen daarvan.

Zo komt hij tot de uitspraak, dat „het ontstaan van de ongelijkheid, het verschil tussen rijk en arm, het dialectisch materialisme van Marx in wezen identiek (is) met de door Wiener vastgelegde principes van de cybernetica. Een maatschappij met volkomen gelijk verdeelde eigendom kan in principe dus niet bestaan, is in zichzelf steriel".

Natuurlijk kan hij er niet aan voorbijgaan, dat Marx zich uitsprak voor de opheffing van de persoonlijke eigendom van de produktiemiddelen en dat Wiener deze oplossing „te drastisch" vond. Maar hij herhaalt dan een reeds vanouds bekende thema met de volgende woorden: „Verder is niet de private-eigendom van de produktiemiddelen op zichzelf de schuld van de gewraakte maatschappelijke misstanden, maar de wijze, waarop de bezitsrechten op de eigendom worden gehanteerd. En nu maakt het weinig of niets uit, of de bezitter van een goed de eigenaar is, of de door de staat aangestelde beheerder. Van be-

*) Arbeid op de tweesprong. Uitg. Staatsdrukkerij en uitgeverijbedrijf, 1966. Prijs *f* 3,90.

lang zijn alleen de spelregels in het maatschappelijke verkeer en voorzover deze wettelijk te regelen zijn, is daarbij het al of niet bestaan van privaat eigendom irrelevant".
Die spelregels zouden dan aan de cybernetica moeten worden ontleend. Volgens de opvatting van prof. ir. Boiten zou deze daarmede dan echter „in zijn maatschappelijke toepassing" tot waker over het privébezit van de produktiemiddelen zijn gekarakteriseerd.
Begripsverwarring en -vervaging treft men eveneens aan in de uiteenzettingen over de „geest van de mensen" (het bewustzijn) en Marx' opvattingen over de ontwikkeling van het kapitalisme, door prof. Boiten de eerste industriële revolutie genoemd.
In het opstel wordt erop gewezen, dat de automatisering leidt tot structuurverandering binnen de arbeidersklasse en op de consequenties, die deze heeft voor de vakopleiding. Er zal een „nieuw soort" vakarbeiders nodig zijn, omdat er nieuwe beroepen ontstaan.
Belangwekkend zijn de opmerkingen over het „al of niet denken" van machines. In het algemeen heerst uiteraard de opvatting, dat de modernste machines niet zelf kunnen denken en alleen positieve resultaten kunnen leveren, indien zij — door mensen — met de juiste gegevens worden gevoed. Prof. ir. Boiten tekent daarbij aan, dat — afgezien van de technische realiseerbaarheid — is aangetoond, dat het in principe mogelijk is machines te bouwen, die „logisch kunnen denken" en uit een hoeveelheid verstrekte informatie alles halen wat erin besloten ligt. Hij acht deze machines — voor zover het dit vermogen betreft — superieur aan het menselijke brein, alhoewel dit „denken" nadrukkelijk van de informatie afhankelijk blijft.
Uit de uiteenzettingen van prof. ir. Boiten blijkt, dat vele kringen zich met de ontwikkeling van de moderne techniek geconfronteerd voelen en men mag het als een verdienste beschouwen, dat tal van problemen worden aangesneden. Uiteraard schildert prof. ir. Boiten daarbij een persoonlijke benadering van de vraagstukken.
In een nawoord merkt hij trouwens zelf op, dat de literatuur over de cybernetica uiterst verward en soms tegenstrijdig is en dat er op vele van de opgeworpen vragen geen antwoord kan worden gegeven.

J. MORRIËN

Geschiedenis van Zwart Afrika

Er is een speciaal nummer van „Spiegel Historiael", maandblad voor geschiedenis en archeologie, verschenen, dat geheel gewijd is aan Zwart Afrika. *) Gesplitst naar een aantal onderwerpen, wordt de periode behandeld van de prehistorie af tot en met de jaren 1960, toen de meeste Afrikaanse kolonies tot staten met eigen regeringen werden. In het blad wordt dit

aangeduid met de term „dekolonisatie", ofschoon de koloniale verhoudingen alleen door het feit van de vorming van eigen staten nog niet beëindigd zijn.
Een van de artikelen, van de hand van J. Vansina, laat zien hoezeer de mondelinge overlevering van belang is om de geschiedenis van de Afrikaanse landen te leren kennen. Aan deze mondelinge overlevering wordt als bron voor de geschiedkundige wetenschap steeds meer een plaats toegekend. In verschillende gevallen kan de betrouwbaarheid van de overleveringen getoetst worden aan oudheidkundige vondsten, die in het Afrikaanse continent worden gedaan, of aan de (schaarse) schriftelijke bronnen.
De schrijver hecht aan de mondelinge overleveringen, die in het volk voortleven, ook zo'n grote waarde, omdat in de koloniale periode haast alles wat schriftelijk werd neergelegd, opgetekend werd door vreemden, die slechts korte tijd in Afrika vertoefden en mede omdat ze uit een totaal andere wereld kwamen, geen juiste voorstelling van zaken gaven.
In vele Afrikaanse landen bestaat een samenstel van mondeling overgebrachte overleveringen, die soms nabij komen aan een officiële geschiedschrijving. Het ontdekken van de eigen geschiedenis acht de schrijver terecht van des te meer belang, nu in de tot staat geworden voormalige kolonies zich de ontwikkeling tot naties voltrekt.
Het nummer van „Spiegel Historiael" bevat verder een reeks belangwekkende bijdragen over de ontdekkingsreizen van J. G. Everaert, die in zijn verslagen de bloei van de negerkoninkrijken, die vroeger hebben bestaan, behandelde. De komst van de Islam en de tochten van de Europeanen die op zoek waren naar goud en slaven, hebben de oorspronkelijke Afrikaanse samenleving grondig gewijzigd. Deze handel bracht het contact tot stand met de „geciviliseerde" wereld en bereidde het koloniale proces van de 19de eeuw voor. Tot ver in de vorige eeuw bleef Afrika echter nog onbekend gebied en werden er ontdekkingsreizen ondernomen om de monding van de Niger en de bronnen van de Nijl en het Congobekken te vinden.
In het nummer zijn ook enkele artikelen over de recente ontwikkeling in verscheidene Afrikaanse staten opgenomen. A. F. C. Ryder bespreekt het dekoloniasatieproces en J. Hinderink de agrarische ontwikkeling in Afrika.

A. VAN OMMEREN—AVERINK

*) „Spiegel Historiael", oktober 1968. Speciaal nummer gewijd aan Zwart Afrika van de prehistorie tot en met de dekolonisatie. Uitg. Fibula-Van Dishoeck NV, Bussum. Prijs ƒ 3,75.

P. de Groot

DE DERTIGER JAREN 1930–1935

Herinneringen en Overdenkingen.

Geïllustreerd. 200 blz. Geb. *f* **9,25.**

P. de Groot

DE DERTIGER JAREN 1936–1939

Herinneringen en Overdenkingen.

Geïllustreerd. 184 blz. Geb. *f* **9,25.**

De beide boeken van P. de Groot voorzien in een grote behoefte. Zeker in deze tijd, nu er onder de jonge generatie zo'n grote belangstelling is voor de politieke geschiedenis van de eerste helft van onze eeuw.
De herinneringen en overdenkingen van P. de Groot zijn in alle opzichten kritisch, zelfkritisch. Het is een persoonlijke verantwoording geworden van de schrijver zelf, die vijfenveertig jaar lang actief is geweest in de Nederlandse en internationale arbeidersbeweging. Hij aarzelt niet bij zijn kritische beschouwingen de hand in eigen boezem te steken en gaat „penibele" vraagstukken niet uit de weg. Hij maakt de balans op van de activiteiten en standpunten van de internationale communistische beweging in een — van historisch standpunt bezien — bij uitstek belangrijke periode.
Dit brengt hem tot conclusies, die ook voor de hedendaagse meningenstrijd binnen de communistische beweging van belang zijn.
Het eerste deel van deze memoires werd door meer dan 30 dagbladen en tijdschriften besproken en ook het tweede deel ontmoette grote belangstelling. Natuurlijk werdt het door de burgerlijke pers fel bestreden en daardoor bevestigt het boek, dat het doel heeft getroffen. De aanklachten tegen het beleid van de partijen die in de dertiger jaren aan de macht waren en ook thans weer aan het roer zitten, heeft de woede gewekt van de officiële pers. De belangrijke inhoud en boeiende stijl van de boeken kon niet bestreden worden.

affiches

* * * * * * * * * *

7 AFFICHES UIT DE DERTIGER JAREN

In de zeven affiches, op ware grootte en in kleuren gereproduceerd, weerspiegelt zich de strijd van de Communistische Partij uit de dertiger jaren.
Formaat 43 x 61 cm.
Met tekstblad in stevige map **ƒ 11,20.**

Naast de bovengenoemde map verschenen bij Pegasus nog de volgende affiches:

CHE GUEVARA	formaat 43 x 62 cm	**ƒ 2,25**
HO TSJI MINH	formaat 43 x 62 cm	**ƒ 2,25**
MARTIN LUTHER KING	formaat 43 x 62 cm	**ƒ 2,25**
LENIN	formaat 43 x 62 cm	**ƒ 2,25**
MARX	formaat 38 x 47 cm	**ƒ 1,10**
ROSA LUXEMBURG	formaat 43 x 62 cm	**ƒ 2,25**
GULLIVERS THUISREIS (Tegen de oorlog in Vietnam)	formaat 43 x 62 cm	**ƒ 1.10**
FIDEL CASTRO	formaat 43 x 62 cm	**ƒ 2,25**
RÉGIS DEBRAY	formaat 43 x 61 cm	**ƒ 2,25**
1 MEI (Herdruk van een in 1891 gedrukte allegorische prent)	formaat 42 x 85 cm	**ƒ 2,80**

Bestellingen op affiches worden alleen aangenomen na vooruitbetaling per giro (173127) van het genoemde bedrag + ƒ 1,— verpakkings- en verzendkosten. (Titel vermelden.)

50 MILJOEN INDONESIËRS WORDT DEN MOND GESNOERD

ALLEEN DE COMMUNISTISCHE PARTIJ VECHT VOOR HEN

KIEST LOUIS DE VISSER

50 JAAR CPN

POLITIEK EN CULTUUR

29ste JAARGANG NO.2 FEBRUARI 1969 PRIJS 0.75

De CPN en de Indonesische vrijheidsstrijd — S. van Dongen — 49

Loonwetten en stakingsreglementen — W. Hartog — 60

Klassebewustzijn en maatschappijverandering
De opvattingen van Marcuse en Gorz — Jaap Wolff — 68

Een slaaf in de historie — G. Schreuders — 78

UIT DE TIJDSCHRIFTEN

Tien jaar EEG
De vrouwen in Amerika — 83

. . . en in Oostenrijk — 85

Een „München" voor Afrika — 88

BOEKBESPREKINGEN

Wat is polemologie? — G. Maas — 91

Brieven van Gorter aan Lenin — J. Morriën — 92

Macht en maatschappij — S. van D. — 95

POLITIEK EN CULTUUR
verschijnt maandelijks bij uitgeverij Pegasus
Leidsestraat 25, Amsterdam-C., tel. 23.11.38
De abonnementsprijs is *f* 7.50 per jaar.
f 3.75 per halfjaar, losse nummers *f* 0.75

Ons gironummer is 173127, Gem.giro: P 1527
Correspondentie over betaling en verkoop s.v.p. zenden aan de administratie p/a Pegasus.
Alle correspondentie over de inhoud aan de redactie van P. en C., Prinsengracht 473. Amsterdam-C., tel. 62565

De op het omslag gereproduceerde plaat is een afbeelding van het verkiezingsaffiche van de C.P.N. voor de Tweede Kamerverkiezingen in 1933.

29e jaargang no. 2 februari 1969

POLITIEK EN CULTUUR

maandblad, gewijd aan de theorie en praktijk van het marxisme-leninisme onder leiding van het partijbestuur der C.P.N.

De CPN en de Indonesische vrijheidsstrijd

In de nu vijftigjarige geschiedenis van de Communistische Partij van Nederland neemt de strijd tegen het kolonialisme een belangrijke plaats in. De solidariteit met het voor zijn vrijheid optredende Indonesische volk en met de Indonesische communisten, die zonder af te laten en met grote opoffering voorop zijn gegaan in de strijd tegen de Nederlandse koloniale overheersing, is door de CPN steeds als een volstrekte noodzaak beschouwd. Alleen daardoor konden de belangen van het Nederlandse proletariaat ten volle worden gediend en de machtsvorming tegen het Nederlandse imperialisme worden bevorderd. De uitbuiting van het Indonesische volk is voor de Nederlandse kapitalisten een van hun voornaamste winstbronnen geweest; door gebruik te maken van de koloniale winsten konden zij ook de arbeiders in het eigen land op scherpere en tegelijkertijd listiger wijze uitbuiten en onderdrukken.

De CPN is er van uitgegaan, dat de eenheid van actie van de arbeidersbeweging in de ontwikkelde kapitalistische landen met de volksmassa's in Azië, Afrika en Latijns Amerika een vereiste is om de overwinning op het imperialisme te kunnen behalen. Deze leninistische opvatting, die de Nederlandse communisten in hun werk in verleden en heden volgen, stond in scherpe tegenstelling tot de reformistische denkbeelden, die door de sociaaldemocratie tot uitdrukking zijn gebracht. In het begin van deze eeuw reeds was deze houding ten aanzien van de vrijheidsstrijd van het Indonesische volk een van de punten, waar een duidelijk verschil met de werkelijk marxistische, revolutionaire ideeën aan de dag trad. In de SDAP werd

toen al een standpunt ingenomen, dat de eis van zelfstandigheid voor Indonesië op de achtergrond plaatste en een chauvinistische houding ten aanzien van het Indonesische volk met zich mee bracht.
Dit standpunt kwam toen vooral tot uiting in het optreden van de koloniale expert van de SDAP, H. H. van Kol, die het koloniale program van deze partij (van 1901) ontwierp en op de congressen van de Tweede Internationale optrad als woordvoerder inzake koloniale vraagstukken. Reeds zijn boek *Land en volk van Java* (1896) eindigde met een verwijzing naar de koloniale politiek van Dirk van Hoogendorp (eind 18de-begin 19de eeuw), „wiens opvattingen over het verlangen van de Javanen om onder een Nederlands zegenrijk bestuur te blijven hij praktisch honderd jaar na dato volkomen onderschrijft . . ." [1])
In het koloniale program werd nog gesproken over „opvoeding tot zelfbestuur", maar uit latere uitspraken van Van Kol bleek dat hij volledige onafhankelijkheid eigenlijk in het geheel niet nodig achtte. Op het Stuttgartse congres van de Tweede Internationale (1907) verdedigde deze Nederlandse sociaaldemocraat zelfs de opvatting, dat het kolonialisme voor de arbeiders van belang is. In de door hem voorgestelde ontwerp-resolutie stond, „dat het congres niet in principe en voor altijd elke koloniale politiek veroordeelt, die onder een socialistisch bewind een beschavende uitwerking kan hebben".
Bij de verdediging van dit ontwerp in het congres werd zelfs de mening gehoord, dat „zolang de mensheid bestaat, er ook koloniën zullen zijn" . . . Misschien dacht Van Kol er zo over, omdat hij, zoals Troelstra later in zijn gedenkschriften schreef, in een regering, waaraan de sociaaldemocraten zouden deelnemen, minister van koloniën wilde worden!
Lenin, die ook aan het congres in Stuttgart deelnam, zag deze houding als „gelijkstaand met een directe terugtocht naar een burgerlijke politiek en een burgerlijke wereldbeschouwing, die koloniale oorlogen en misdaden rechtvaardigt." [2])
Hoe juist deze kenschets was, is wat de Nederlandse sociaaldemocratie betreft, wel gebleken na de tweede wereldoorlog, toen zij op vooraanstaande regeringsposten deelnam aan de uitvoering van een koloniale politiek, die inderdaad leidde tot „koloniale oorlogen en misdaden". In de reeds veelbesproken televisie-uitzendingen, waar — zij het twintig jaar later! — over in Indonesië tijdens de koloniale oorlogen gepleegde wreedheden wordt gesproken, vallen nu woorden als „misgrepen" en „vergissingen", zonder dat dit echter enige garantie geeft, dat deze in de toekomst voorkomen zullen worden. Integendeel, thans worden deze opnieuw begaan door ondersteuning te verlenen aan de neokoloniale politiek, die ten aanzien van Indonesië gevoerd wordt in de vorm van steunverlening aan het reactionaire generaalsbewind, dat zich van de macht

[1]) Paul van 't Veer — Geen blad voor de mond, (1958) blz. 184.
[2]) W. I. Lenin — Verzamelde Werken. 5e Russ. ed. Deel 16, blz. 82.

heeft meester gemaakt en deze met de grofste terreur in handen poogt te houden.
De CPN heeft in weerwil van alle moeilijkheden, die dit met zich mee bracht en tegen de stroom in haar verbondenheid met het Indonesische volk tot uiting gebracht. Dit heeft onze partij geschoold en gestaald en stelt haar in staat om een actieve en strijdvaardige houding in te nemen ten aanzien van het optreden van de volken van Azië, Afrika en Latijns Amerika zonder te vervallen in revisionistische opvattingen, die neerkomen op het toegeven aan burgerlijke druk en het zich onderwerpen aan burgerlijke beginselen.

„Gevangenissen? Waarom niet tegen de muur?!"

De strijd tegen het onrecht en de onderdrukking in Indonesië en de daarmee samenhangende misdaden is door de Nederlandse communisten steeds met grote felheid gevoerd.
Multatuli schreef reeds in zijn *Max Havelaar* over „het stelsel van misbruik van gezag, van roof en moord, waaronder de arme Javaan gebukt gaat". Dat stelsel was sinds de dagen van de Oostindische Compagnie niet veranderd en werd ook in de twintiger jaren in stand gehouden.
In die tijd traden de CPN en haar Kamerfractie vele malen op tegen de vervolgingen en mishandelingen in Indonesië, die scherper werden naarmate de nationale bevrijdingsbeweging zich ontwikkelde. In 1926—1927 kwam het tot omvangrijke volksopstanden tegen de armoede, de onderdrukking en de vreemde overheersing. Bij de onderdrukking van deze revolutionaire beweging werden de wreedste misdaden begaan; velen werden ter dood gebracht en tienduizenden werden gearresteerd en verbannen, o.a. naar het beruchte Boven Digoel-kamp. De PKI, die tot dusver legaal had bestaan, werd verboden; tegen iedere nationale groepering werd nadien scherp opgetreden en de leiders ervan werden gearresteerd of moesten op speciale plaatsen, meestal buiten Java, wonen.
Voor vele reactionairen, die blijkbaar het liefst de bloedbaden van een Jan Pietersz Coen zouden willen herhalen, ging dit allemaal nog niet ver genoeg. Prof. Oud haalt in zijn boek *Het jongste verleden* een koloniale krant aan, die schreef: „Gevangenissen!! Waarom niet tegen de muur?!! Vijftig galgen op het (Bataviase) Koningsplein en enige van dezelfde instrumenten op het dorpsplein in diverse Bantamse plaatsen, ten aanschouwe van de bevolking, hebben vijftig jaar lang een heilzaam effect." [3])
De CPN lichtte de bevolking in talrijke openbare vergaderingen, in brochures en manifesten en door haar optreden in het parlement in over de begane wreedheden en eiste opheffing van de uitzonderingsbepalingen tegen de Indonesische vrijheidsbeweging en van alle dwangbepalingen, die dienden om de Indonesische arbeiders extra te kunnen uitbuiten. Bij de verkie-

[3]) Prof. P. J. Oud — Het jongste verleden Dl. III, (1949), blz. 316.

zingen stelde de CPN naast haar eigen kandidaten bekende Indonesische communisten op haar lijst. In een brochure werd daarover gezegd: „Dat is het bondgenootschap van blank en bruin niet met *woorden* maar in de *praktijk!*"
In 1933 was o.a. Sardjono, voorzitter van de PKI en balling „in het kamp der onverzoenlijken" te Tanah-Tinggi aan de Boven-Digoel, op de CPN-lijst geplaatst als kandidaat voor de Tweede Kamer. Hij werd toen ook gekozen, maar mocht het kamp niet verlaten om zijn plaats in het parlement in te nemen. De reactionaire gouvernementsarts Schoonheyt stelde in een boekje over Boven-Digoel woedend vast, dat „het morele effect van zijn verkiezing enorm was en alle onwillige bannelingen vanzelfsprekend prikkelde tot het bieden van nog grotere weerstand dan te voren".
Dit getuigenis laat wel zien, dat de pogingen van het koloniale bewind om bij de opgesloten communisten de moed te doen zakken en hun vrijheidswil te onderdrukken, mislukten, mede doordat zij vanuit Nederland steun ontvingen en gesterkt werden. De terreur had aldus niet de verwachte uitwerking!

„De Zeven Provinciën"

In hetzelfde jaar 1933 kwam het bij de opstand op „De Zeven Provinciën" tot een gemeenschappelijk optreden van Indonesische en Nederlandse marineschepelingen uit protest tegen de doorvoering van een loonsverlaging.
In de crisisjaren waren de traktementen bij de marine herhaaldelijk verminderd. In 1931 met 5 procent en in 1932 opnieuw met 5 procent. Op 1 januari 1933 werden de salarissen van hen die in overheidsdienst van het Indische gouvernement stonden opnieuw verlaagd, nu met 7 procent. Aanvankelijk leek het of deze verlaging niet bij de marine zou worden doorgevoerd. Maar op 21 januari 1933 kwam het bericht, dat de traktementen voor de blanke schepelingen met 4 procent zouden worden verlaagd en voor de Indonesische schepelingen met 7 procent. In de vlootbasis Soerabaja kwam het tot heftige protesten. Op 30 januari 1933 weigerden de Nederlandse korporaals en matrozen van de „Java", de „Evertsen" en de „Piet Hein" om aan te treden voor het ochtendappèl; een veertig man werd in arrest gesteld. Op 3 februari gingen de Indonesische schepelingen op de schepen en marine-inrichtingen tot een zelfde actie over; van hen werden er 425 gearresteerd, die werden overgebracht naar Madoera waar zij in pestbarakken werden opgesloten. Op 5 februari namen de Nederlandse en Indonesische schepelingen van „De Zeven Provinciën", die op de rede van Atjeh lag, het schip in handen en kozen, terwijl de officieren voor het grootste deel aan land waren, zee als protest tegen de loonsverlagingen en de arrestaties in Soerabaja.
De toenmalige gouverneur-generaal jhr. mr. De Jonge heeft in zijn memoires meegedeeld, dat de koloniale heersers aanvankelijk vooral doodsbang waren, dat het schip naar Singapore of

Penang zou varen om daar in een onder Brits bestuur staande haven af te meren. Dat zouden zij een schande vinden, die hen tot het uiterste belachelijk zou maken. Maar de schepelingen hadden niets anders op het oog dan te protesteren tegen de loonmaatregelen. Zij zonden het volgende telegram de wereld in: „'De Zeven Provinciën' tijdelijk in handen genomen door bemanning, alles gaat gewoon zijn gang, stomen op naar Soerabaja, geen geweld in de zin, doch protest onrechtvaardige salariskorting en gevangenneming marinemannen, alles wel aan boord". Het schip zou, blijkens een later telegram, een dag voor aankomst in de vlootbasis weer onder bevel van de commandant worden gesteld.
Dit rustige en beheerste optreden maakte de kolonialisten nog kwader. „Een dolle hond was losgebroken en maakte de zeeën onveilig", zo staat het woedend in de herinneringen van jhr. De Jonge. Er werd besloten met geweld tegen het schip en zijn bemanning op te treden. Op 10 februari werd een bom op het schip geworpen, waarna overgave plaats had. De Jonge schrijft in het fijnbesnaarde proza van de koloniale machthebbers, nadat hij eerst heeft gezegd dat er eigenlijk een waarschuwingsbom had moeten worden gegooid: „Tenslotte bleek de bom wondergoed te zijn neergekomen; vooraan te midden van de muiters ..." [4]) Wondergoed: er vielen 23 doden! Aan de bemanningsleden, Nederlanders en Indonesiërs, werden zware gevangenisstraffen opgelegd.
In een oproep van de CPN uit die dagen werd gezegd: „De strijd in Indonesië is de strijd van de arbeiders in Holland. Zonder vernietiging van de koloniale bourgeoisie is het niet mogelijk de bourgeoisie in Holland te verslaan! De beste steun voor de massa's in Indonesië is de organisatie van brede massademonstraties en proteststakingen van werkende en werkloze arbeiders ... De communistische partij ondersteunt de actie van de PKI en de Indonesische massa's van arbeiders en boeren in de demonstraties en stakingen tegen loonsverlaging, tegen het Hollandse imperialisme. De communistische partij roept de Hollandse arbeiders op de gemeenschappelijke strijd met de Indonesische massa's te organiseren". De eisen, die de CPN formuleerde, hadden betrekking op in vrijheidstelling van de gearresteerden, vrijheid van vereniging en vergadering en vrijheid voor de pers.
Toch heeft het niet aan pogingen ontbroken om de gebeurtenis op „De Zeven Provinciën" voor te doen als een communistische poging om een gewelddadige revolutie in Indonesië te ontketenen. Zopas heeft L. de Jong in het deze maand verschenen eerste deel van zijn *Het Koninkrijk der Nederlanden in de Tweede Wereldoorlog* geprobeerd nog eens een turfje op dit geducht stinkend, en nog smeulend vuurtje te werpen. Hij gebruikt daartoe de herinneringen van De Jonge, die in Bandoeng een „opruiend plakkaat" laat vinden met de oproep „Hijs de rode vlag ... als dat niet helpt: de rode haan!", waarvan de

[4]) Herinneringen van jhr. mr. B. C. de Jonge. Uitgegeven door dr. S. L. van der Wal, (1968). Blz. 160 en 165.

provocatorische bedoeling heel duidelijk is en gaat vervolgens serieus in op een anticommunistisch pamflet van een Duitse renegaat van het communisme, die een Komintern-agent met instructies naar Indonesië laat komen. Deze instructies hielden in, dat „De Zeven Provinciën" naar Soerabaja moest opstomen om daar de marinebasis te bombarderen als sein voor een algemene opstand in Indonesië.
De belachelijkheid ligt er duimendik bovenop, al vindt L. de Jong het verhaaltje „plausibel op zichzelf".[5]) Met geschiedschrijving en serieus historisch onderzoek heeft zoiets niets te maken. Het is meer een uiting van de werksleur van een bezeten anticommunist, die — om een uitspraak van Du Perron te benutten — „een authentiek sausje weet te maken van ambtenaren vileinigheid en een paar vliegepoepjes".
Volgens het motto „rust en orde vóór alles" werden na de gebeurtenissen op „De Zeven Provinciën" de autoritaire maatregelen verscherpt en de leiders van nationale partijen in Indonesië gearresteerd en verbannen. Gouverneur-generaal De Jonge vond het nodig aan enkele kranten te verzekeren, dat het nog wel driehonderd jaar zou duren voor Indonesië voor een vorm van zelfstandigheid rijp zou zijn.

Gemeenschappelijk front tegen kolonialisme en fascisme

Kolonialisme is steeds samengegaan met autoritaire en antidemocratische opvattingen, die zowel tot uiting worden gebracht ten aanzien van de toestanden in de koloniën als ten aanzien van het moederland. In het optreden van gouverneur-generaal De Jonge zowel als in zijn herinneringen is dit duidelijk waar te nemen. Bij het bezoek dat Mussert in 1935 aan Indonesië bracht en waarbij de gouverneur-generaal de fascist twee maal ontving, verheelde hij hem dit niet. Hij bracht tot uitdrukking „in menig opzicht sympathiek te staan" tegenover de standpunten van de NSB" en liet herhaaldelijk zijn diepe minachting voor de parlementaire democratie in Nederland blijken. In de oorlogsjaren, toen De Jonge betrokken werd bij allerlei plannen om regeringen te vormen of om regelingen te treffen voor de ontwikkeling na de oorlog, bepleitte hij een „versterkt gezag", waarbij de helft van de leden van de Staten-Generaal door corporaties aangewezen moesten worden en de volksinvloed aan banden moest worden gelegd door bij conflicten tussen parlement en regering de eindbeslissing steeds bij de regering te laten liggen.[6]) Plannen, die ook thans weer — en nu bij diegenen die een neokoloniale politiek willen voeren — welig tieren.
In diezelfde tijd, dat Mussert in Indonesië rondreisde en de nationale beweging sterker onderdrukt werd, begon de drei-

[5]) dr. L. de Jong — Het Koninkrijk der Nederlanden in de Tweede Wereldoorlog. I. Het voorspel, (1969). Blz. 176.
[6]) Herinneringen van jhr. mr. De Jonge. Inleiding blz. XII—XIV.

ging van een naderende wereldoorlog zich scherper af te tekenen. De fascistische staten, met name Japan, richtten hun ogen ook op Indonesië en versterkten er hun infiltratie. In 1934 en 1935 werd op grondslag van discussies, die tussen leidende figuren van de CPN en de PKI waren gevoerd, een wending in de politiek van de CPN doorgevoerd. Paul de Groot deelt daarover mede: „Als vrucht van de discussie over de Indonesische kwestie werd allereerst de idee uitgewerkt van een antiimperialistisch nationaal front en in het bijzonder van de samenwerking van de communisten met de nationalisten ... Verder werd gedacht aan een gemeenschappelijk front van het Indonesische en Nederlandse volk tegenover de Duitse en Japanse dreiging. Daartoe zou nodig zijn het Indonesische volk democratische rechten te geven, een Indonesische strijdmacht te bewapenen en de weg te banen naar de staatkundige zelfstandigheid, naar een eigen Indonesische staat, als bondgenoot van Nederland. In deze geest moest de oude CPN-leuze „Indonesië los van Holland', slechts als principeverklaring worden opgevat en niet in de betekenis van een volledige breuk van Indonesië met Nederland". [7])

Op het CPN-congres, dat eind 1935 werd gehouden, werd vastgesteld, dat de CPN alle eisen zal ondersteunen, die beogen het Indonesische volk in de gelegenheid te stellen zich zelfstandig te verweren tegen iedere imperialistische aanval. In dezelfde periode slaagde Musso, de in 1926 verbannen PKI-leider erin naar zijn land terug te keren en de illegale partij op te bouwen en een nieuwe oriëntering tot stand te brengen, die in dezelfde richting ging als bij de CPN het geval was. Deze nieuwe oriëntering plantte zich daarna door de gehele Indonesische nationale beweging voort.

Er werd een actie ontplooid ten gunste van de petitie-Sutardjo, die in 1935 in de Volksraad was ingediend en die een brede discussie verwekte. Deze petitie beoogde het bijeenroepen van een conferentie van vertegenwoordigers van Nederland en Indonesië om te bezien hoe de staat van zelfstandigheid voor Indonesië zou moeten worden verwezenlijkt. Uiteindelijk werd de petitie door de Nederlandse regering in november 1938 verworpen, maar de discussie en actie rondom dit voorstel had grote betekenis voor de Indonesische nationale beweging gehad.

In 1938 had de CPN op haar congres met het oog op de fascistische dreiging de leuze „Indonesië los van Holland" vervangen door de leuze „democratie voor Indonesië". Louis de Visser zei in zijn inleiding op het congres namens het partijbestuur: „... Broederlijke machtsvorming van het Nederlandse en Indonesische volk op basis niet slechts van militaire weerbaarheid, maar ook van economische gelijkheid en politieke gelijkheid, kan een kracht formeren waarop Japan zal afstuiten ... Nederland moet zich daarom haasten Indonesië recht te doen!"

[7]) Paul de Groot — De Dertiger Jaren, 1930—1935, (1965) blz. 197—199.

Doch de koloniale heersers weigerden hoe dan ook tegemoet te komen aan deze verlangens. Zij wilden het Indonesische volk geen rechten geven en mogelijkheden verlenen om hun land te verdedigen, omdat zij uiteindelijk dit volk nog meer vreesden dan de toekomstige vijanden. De koloniale winsten en machtsposities waren hun enige leid-ster en deze bleken niet in staat om Indonesië te behoeden voor de ellende van de Japanse bezetting.
Ook hier behandelt L. de Jong, onze peuterkundige, de zaak geheel van de grove anticommunistische kant. De houding die de CPN aannam, wordt door hem op zijn bekende goochelaarsmanier — één, twee, drie, zie daar is het konijn! — verklaard met de woorden, dat de CPN „vreesde dat een onafhankelijk Indonesië in de belangensfeer van Japan zou komen te liggen; dat werd schadelijk geacht voor de positie van de Sowjet-Unie en die positie was de factor welke op dit als op andere punten het beleid van de CPN bepaalde." [8]) De uiteenzettingen in de boeken van De Groot over *De Dertiger Jaren* hierover en de documenten en congresverslagen van de CPN uit die tijd worden door hem voor het gemak maar buiten beschouwing gelaten.

Koloniale politiek van misgrepen en blunders

In de illegale *Waarheid* had Paul de Groot op 2 maart 1942 geschreven: „Ook het Indonesische volk zal bevrijd worden op de dag der grote afrekening met de fascistische bandieten-as". Dit geschiedde op 17 augustus 1945, toen in Djakarta de Indonesische Republiek werd uitgeroepen.
Terwijl de koloniale bourgeoisie eiste, dat de republiek niet erkend zou worden en volstrekte onafhankelijkheid van Indonesië onaanvaardbaar werd genoemd, wees de CPN als enig juiste weg de erkenning van de republiek. In zijn rede op het CPN-congres van januari 1946 verklaarde Paul de Groot: „De zelfstandigheid van Indonesië is thans niet meer een wens, doch een feit geworden. Zij is niet meer weg te redeneren en niet meer weg te bombarderen". Het congres stelde de eis: „Geen interventie-oorlog tegen Indonesië" en waarschuwde, dat zo'n oorlog niet alleen misdadig zou zijn, maar ook op een zekere nederlaag zou uitlopen.
De waarschuwingen tegen het doen ontbranden van een koloniale oorlog en de misdaden die daaraan zouden vastkleven, werden door de CPN vele malen herhaald. Zij voerde in die dagen een grote actie tegen de anti-Indonesische campagnes en verzette zich tegen de uitzending van troepen. Bij demonstraties in Amsterdam op 21 september 1946 gebruikte de politie vuurwapenen. Hierbij vielen één dode en een aantal gewonden. Het partijbestuur van de CPN stelde daarop in een manifest: „De maat is vol . . .! Weg met de regering-Beel". In dit mani-

[8]) L. de Jong a.v. blz. 191.

fest werden de plannen tot het ontketenen van koloniale oorlogen scherp bestreden en heette het over de demonstranten „... zij protesteren tegen de koloniale oorlog, omdat zij onze jongens niet willen laten misbruiken voor een doel, dat geen haar beter is dan het oorlogsdoel van Hitler, n.l. het onderdrukken van de nationale zelfstandigheid van een ander volk". De justitie ging over tot vervolging van Paul de Groot, omdat het manifest gesteld had, dat „de regering haar handen met het bloed van vrijheidsstrijders heeft bevlekt".
In deze jaren doorbrak de CPN met haar heldere standpunten en voortdurende acties de conspiratie, die door het koloniale kapitaal en door de uitvoerders van de door de kolonialisten geëiste politiek — of dit nu Beel, Schermerhorn, Drees, Van Mook of de man achter de kabinetten, Romme, betrof — op touw was gezet om de openbare mening in ons land te misleiden en de vernietiging van de republiek door middel van een oorlog tot stand te brengen.
De CPN stelde de koloniale excessen en wreedheden aan de kaak, die in Indonesië werden begaan en die in Nederland zoveel mogelijk in de doofpot werden gestopt. In mei 1948 kwam de CPN in een resolutie op „voor de redding van de gevangen Indonesische vrijheidsstrijders uit de beulshanden, voor de stopzetting van de fascistische terreur in de bezette gebieden". In de Tweede Kamer trad De Groot reeds in juli 1947 op tegen de misdaden, die o.a. in Zuid-Celebes waren begaan en het ANJV gaf een extra-nummer van zijn blad uit met als titel *Maak van onze jongens geen SS-ers.* Een van de verspreiders, de jonge communist en ANJV-er Ratio Koster, werd door een militaire rechtbank gestraft met een langdurige gevangenisstraf. De antikoloniale strijd van de communisten vond tijdens de koloniale oorlog ook zijn belichaming in het optreden van Piet van Staveren, die weigerde tegen de Indonesische Republiek te vechten en daarvoor tot zeven jaar gevangenisstraf werd veroordeeld.
Er werd door de communisten vele malen gewaarschuwd tegen de uitzichtsloosheid en gevaren van de regeringspolitiek ten aanzien van Indonesië en tegen de misdaden, die in verband hiermee werden gepleegd. Doch de hele meute, die toen de koloniale politiek goedpraatte — en daarbij horen ook velen van degenen die nu tranenplengend op de televisie begane wreedheden tentoonstellen en betreuren — deed alles om de waarheid zoveel mogelijk verborgen te houden en ontketende een teugelloze anticommunistische hetze en spoot venijn tegen *De Waarheid,* die het masker wegrukte van het koloniale gezicht en onder de druk niet in haar schulp kroop, zoals andere, zogenaamde progressieve, bladen dat deden.
Achteraf wordt nu ook door Drees en Schermerhorn toegegeven, dat hun optreden in de regeringen, die de koloniale oorlogen ontketenden, geleid heeft tot „misgrepen" en dat het „om te kotsen" was. Maar dat neemt niet weg, dat ook later de weg van blunders en misgrepen vrolijk werd voortgezet. Denken we slechts aan de periode van de Nederlands-Indonesische Unie en de RTC-overeenkomst en de Nieuw Guinea-politiek.

De Nieuw Guinea-kwestie, die in 1951 op voorstel van Romme „in de ijskast" werd geplaatst, zodat afgezien werd van verdere behandeling van deze kwestie met Indonesië, kwam na de opzegging van de RTC-overeenkomst door Indonesië in het middelpunt van de aandacht te staan. „De ijskast was intussen een stookoven geworden", zo karakteriseerde Paul de Groot dit in de Tweede Kamer. Hij stelde vast, dat de hele regeringspolitiek ten aanzien van Indonesië en ook de Nieuw Guinea-politiek neerkwam op koloniale agressie. In het begin van de jaren zestig kwam daardoor een nieuwe koloniale oorlog gevaarlijk dichtbij. De CPN voerde grote acties tegen de nieuw opdoemende gevaren en voor een vreedzame oplossing van het Nieuw Guinea-conflict.
Daar de gehele internationale politieke toestand het de Nederlandse kolonialisten bemoeilijkte haar plannen tot uitvoering te brengen, leidde het binnenlandse verzet uiteindelijk tot een gunstig resultaat. Eerst moest de PvdA haar standpunt wijzigen en daarop kwam er ook een ommezwaai bij de andere politieke partijen, die tenslotte de overdracht van Nieuw Guinea aan Indonesië aanvaardden.

Het wapen van het neokolonialisme

Maar de kolonialistische krachten hadden nog steeds de moed niet opgegeven. Nu de directe koloniale politiek mislukt was, grepen zij naar het wapen van het neokolonialisme.
Na jaren van geïntrigeer en gecomplotteer lukte het de neokolonialisten in de herfst van 1965 een staatsgreep in Indonesië te laten plegen, die tot het Suharto-Malik-regiem leidde. Met ongekende terreur wist dit regiem van voormalige KNIL-sergeants zijn macht te vestigen. Het haalde de Nederlandse concerns en daarnaast de Amerikaanse, Westduitse en Japanse weer binnen, die de nieuwe winstmogelijkheden vol optimisme bezien. Sindsdien reizen Nederlandse regeringsautoriteiten in bonte rij naar Djakarta en naar allerlei andere plaatsen, waar conferenties worden gehouden over neokolonialistische „steun" aan Indonesië, die moet leiden tot neokolonialistische baten.
Ook de neokolonialisten voeren echter de onderlinge concurrentiestrijd. Zij trachten elkaar te verdrijven of in ieder geval de posities van de anderen te verzwakken. Het is in het geheel niet uitgesloten, dat de plotselinge televisiecampagne, die zo prompt in allerlei persorganen en ook in het parlement weerklank heeft gevonden, bedoeld is om in deze concurrentiestrijd een rol te spelen.
Hoe dit ook zij, de hoofdzaak is ook nu de solidariteit met het Indonesische volk en de Indonesische communisten te ontwikkelen. Uiteindelijk zullen toch het generaalsregiem en zijn patroons in Den Haag, Tokio, Washington en Bonn de onafhankelijkheidsstrijd tegen het imperialisme niet kunnen tegenhouden.
Elke ondersteuning vanuit Nederland aan dit regiem betekent, dat — na de misdaden van voorheen gebiecht te hebben —

nieuwe misdaden op de rekening van het Nederlandse kolonialisme worden bijgeschreven.
Bij haar vijftigste verjaardag heeft de CPN daarom opnieuw getuigd van haar solidariteit met de PKI, die zich thans reorganiseert en de strijd tegen het generaalsregiem opvat, en van haar vaste wil om elke ondersteuning aan dit regiem scherp te bestrijden!

S. VAN DONGEN

Loonwetten en stakingsreglementen

Het heffen van accijns en omzetbelasting — tegenwoordig BTW genoemd — is al een heel oude truc om de gewone mensen, zelfs de allerarmsten, te laten opdraaien voor de steeds stijgende oorlogslasten.
Napoleon wist er in zijn tijd al raad mee en had ontdekt, dat het opdrijven van de prijzen voor een groot deel zijn uitwerking mist, als niet gelijktijdig maatregelen worden genomen om loonsverhoging tegen te gaan. Daarvoor voerde hij een soort loonwet in. In de artikelen 1414, 1415, 1416 van het Wetboek van Strafrecht (de Code Pénal) werd het de arbeiders verboden

> „door middel van georganiseerd optreden pogingen te doen hun arbeidsvoorwaarden te verbeteren".

Zij konden worden gestraft met

> „één tot drie maanden" en „hoofden en aanleggers twee tot vijf maanden gevangenisstraf".
>
> (Geciteerd naar ANB-gedenkboek *Op hechte fundamenten*, blz. 14.)

Napoleon overleed in 1821, maar zijn antistakings- en loonstopwet was een langer leven beschoren. Deze wet werd opgenomen in het Nederlandse Wetboek van Strafrecht en diende als wapen tegen de opkomende arbeidersbeweging. Pas in 1872 werden de antistakingsclausules geschrapt. Vereniging van de arbeiders in de strijd om lotsverbetering, en derhalve ook staking was niet meer verboden om de eenvoudige reden, dat de Grondwet dit niet verbiedt. Met de opheffing van de antistakingsclausule werd in feite het recht tot staken erkend.
Omdat staken echter een ongeschreven recht is, wordt het de reactie mogelijk gemaakt allerlei beperkingen uit te denken en langs justitionele weg op te leggen, maar ook via het opnemen van antistakingsclausules in CAO's. Zo kon het gebeuren, dat bepaalde vakbondsbestuurders zich gedurende de looptijd van de CAO's verbonden

> „generlei actie te voeren en generlei staking toe te passen, noch werkgevers en werknemers die daartoe mochten overgaan te steunen".
>
> (Bouwvak-CAO van 1933, art. 4)

In die tijd van crisis en werkloosheid zat daar — zo meenden dergelijke vakbondsbestuurders blijkbaar — weinig of geen risico in. Bij aanvallen van de ondernemers op de lonen zou, zo

redeneerde men, de CAO hiertegen enige bescherming bieden. Toen echter, na de devaluatie van de gulden in 1936, loonsverhoging noodzakelijk was om de gestegen kosten van levensonderhoud het hoofd te bieden, bleven bepaalde vakbondsbestuurders toch van de in CAO's opgenomen antistakingsclausules uitgaan. Dit leidde in de dertiger jaren vaak tot veel verzet in de bedrijven. Vakbondsleden en -kaders, vooral ook afdelingsbestuurders, namen geen genoegen met het drijven van de ondernemers en regering om de lonen aan banden te leggen en ook niet met het zich neerleggen door sommige van hun bestuurders bij de antistakingsmaatregelen. Naast contracten met openbreek-clausules komen ook thans nog dergelijke antistakingsclausules in een aantal CAO's voor. En de antistakingswetten van Abraham Kuyper, bekend als de worgwetten, waardoor het overheids- en het semi-overheidspersoneel een stakingsverbod werd opgelegd, zijn officieel nog altijd van kracht.
Uit de dertiger jaren zijn ook bekend de rijksbemiddelaars, die zich toen echter nog voornamelijk beperkten tot het bemiddelen in gerezen geschillen om de partijen te „verzoenen". Dat zij daarbij in vele, zo niet in alle gevallen, de zijde van de ondernemers kozen, lag in de aard van het beestje.
In de staking van de textielarbeiders in 1931 bijvoorbeeld fungeerde de betrokken rijksbemiddelaar als boodschappenjongen voor de textielbaronnen door de stakers van Jannink in Enschede te bewegen weer aan de slag te gaan, omdat anders de fabrikanten het niet bij vijf procent loonsverlaging zouden laten, maar er nog eens vijf procent op zouden gooien (NVV-jaarverslag 1931).

Rijksbemiddelaars en BBA

In de oorlogsjaren 1940—1945 werden alle rechten door nazilaarzen vertrapt. Voor het garanderen van de „arbeidsrust" hadden de Duitse bezetters straffen in petto, waarbij die van Napoleon nog maar kinderspel waren.
„Hoofden of aanleggers" werden geliquideerd of — wat in de meeste gevallen op hetzelfde neerkwam, naar concentratiekampen getransporteerd. Mensen werden gegijzeld en gemeenten of gebieden, waar acties of stakingen werden gevoerd, veroordeeld tot het betalen van grote sommen „schadevergoeding".
De rijksbemiddelaars kregen de functie van en traden in de praktijk ook op als loondictators. Of zoals het vroegere lid van het College van Rijksbemiddelaars, Haveman, het zo fijntjes kon zeggen: ze werden belast „met een meer systematische loonpolitiek, in plaats van op opportunistische wijze de partijen te verzoenen" (mr. B. W. Haveman in het wetenschappelijke orgaan van de PvdA in 1946).
Toen na de bevrijding de regering uit Engeland terugkeerde, was een van haar eerste daden het invoeren van het Buitengewoon Besluit Arbeidsverhoudingen (BBA). Aldus kon de „systematische loonpolitiek", die onder de Duitse bezetting zo goed werkte, worden „uitgebreid en gecorrigeerd" (Haveman,

als boven). Wat goed voor de Duitse monopolies en imperialisten was, kan niet slecht zijn voor ons, zullen de Nederlandse grote ondernemers hebben gedacht.
Het College van Rijksbemiddelaars werd „bevoegd" CAO's af te keuren of te wijzigen. Soms, en dat met name in bedrijfstakken waar vooral met strijd rekening moest worden gehouden, liet de regering het niet eens aankomen op CAO's, maar werden „bindende loonregelingen" ingevoerd. Hierin werden zeer lage lonen opgenomen, plus een tariefstop en een bepaling, dat geschillen moesten worden voorgelegd „aan de burgerlijke rechter" (Bindende regeling voor het Bouwbedrijf van 1954, art. 24—25).
Aldus werd de rechtspositie van de arbeiders teruggedraaid. Kleine en middelgrote ondernemers kwamen met de rechter in aanraking. Zij werden als „economische delinquenten" beboet, omdat zij meer loon betaalden dan in de CAO of bindende loonregeling was voorgeschreven. Daarbij ging men er — in tegenstelling tot de periode vóór 1940 — van uit, dat de CAO-lonen geen minimum-, maar maximumlonen zouden zijn. Althans zo legden regering en ondernemers de CAO uit.
Arbeiders, die ergens gingen werken waar hogere lonen werden betaald, werden in sommige gevallen zelfs door de sterke arm teruggehaald.
Die bestuurders van het NVV, die hadden gemeend dat de grote ondernemers het BBA alleen zouden gebruiken tegen „wilde stakingen" werden geconfronteerd met ondernemers, die in het hanteren van de BBA tegen de werknemers steeds verder gingen. Dezen maakten ook steeds meer gebruik van de mogelijkheid van het BBA om — met inschakeling van de rechter — door de contracterende bonden uitgeroepen acties of stakingen te verbieden.
Hoever de reactie hierbij ging blijkt o.a. uit de volgende voorbeelden.
Bij de staking in 1955 bij Hensen in Rotterdam werd de NVV-metaalbond door de rechter veroordeeld tot betaling van 50.000 gulden voor iedere dag, dat de staking zou duren. In hetzelfde jaar werd een staking van de vissers „onrechtmatig" verklaard en de NVV-zeeliedenbond een dwangsom van 100.000 gulden opgelegd. In die jaren werd ook een staking van diamantbewerkers „onrechtmatig" verklaard. Men moet hierbij vaststellen, dat de reactie en de justitie zich dit optreden ook konden veroorloven door de slappe en formele houding van de NVV-leiding. Zelfs de veroordelingen van aangesloten vakbonden waren voor de NVV-bestuurders geen aanleiding om opheffing van het BBA te verlangen. Zij hechtten ook daarna nog hun goedkeuring aan het optreden van onderhandelaars en bestuurders van de NVV-bouwvakbond, die enkele jaren later instemden met de afsluiting van de beruchte dwang-CAO.
De ondernemers en de regering, met in hun kielzog de bestuurders van de confessionele organisaties, waren zich er terdege van bewust dat zij vooral ook in de bouwvakken met strijdbare arbeiders te maken hadden. Vandaar, dat daar zo lang werd vastgehouden aan een „bindende loonregeling".

Toen in 1958 eindelijk een soort arbeidsovereenkomst tot stand kwam, verdiende deze geenszins de naam „CAO". Buiten de bekende antistakingsclausule werd in deze overeenkomst een sanctiebepaling opgenomen, die luidde dat

> „een werknemer, die het aan hem toekennen van een loon, in strijd met de rechtsgeldende regels, maatschappelijk uitlokt, een boete zal worden opgelegd van *f* 25,— per dag voor elke dag, waarop dit loon wordt uitbetaald".
>
> (Bouwvak-CAO 1958, art. 6 lid 2)

Met deze bepalingen wilden de bouwondernemers de door strijd bereikte lonen „saneren", dat wil zeggen: terugdringen naar de veel te lage CAO-lonen.
Nadat in de winter van 1957—1958 de Haagse bouwondernemers, vooruit lopende op deze CAO, de verdiende bouwvaklonen met 10 tot 15 gulden per week probeerden te verlagen — wat mislukte — waagden in de zomer van 1958 de Amsterdamse hei-ondernemers een poging. De heiers antwoordden met een eensgezinde staking. Zij werden prompt door de rechter veroordeeld tot het betalen van een dwangsom van 25 gulden voor iedere dag dat de staking zou voortduren. Toen de heiers de strijd moedig voortzetten, gingen de ondernemers er toe over de deurwaarder te gelasten beslag te leggen op de inboedel van de heiers.
Tegen deze methoden riep de CPN de bewoners in de buurten onmiddellijk op comité's van verweer te vormen, ter bescherming van have en goed van de heiers. Door de vastberaden houding van de heiers en de door de communisten georganiseerde solidariteit van de Amsterdamse bevolking werd de reactie in het nauw gedreven en moest zij bakzeil halen.
Het Vrije Volk, dat voordien de ondeugdelijke CAO hemelhoog had aangeprezen en gezwegen had over het beruchte dwangartikel, schreef na die acties: *„Nu er werkgevers zijn die deze weg wensen te bewandelen, moet deze weg worden versperd"*.
In plaats van de NVV-bestuurders, die de slechte CAO mede hadden ondertekend, te kritiseren en opheffing van het BBA te eisen, pleitte het blad — gelijk met sommige ondernemersbladen — er voor, dat „het burgerlijk recht veranderd moest worden".
Bij de rechterlijke macht gingen ook al stemmen in dezelfde richting op, vooral omdat door het veelvuldig gebruik maken van het BBA door de ondernemers „de magistratuur (rechterlijke macht) van klassejustitie kan worden beticht" (mr. Th. E. E. van Schaaik in *De Volkskrant* van 21 oktober 1967).

Reglementeren is beperken

Het zijn vooral de leiders van de grote ondernemingen, die in de afgelopen jaren de voornaamste drijfkrachten waren voor

het inschakelen van de rechter in de arbeidsconflicten en het opleggen van antistakingsmaatregelen.
Dit drijven heeft de bestuurders van de vakcentrales ertoe gebracht de laatste jaren met steeds grotere klem te pleiten voor een „wettelijke regeling" van het stakingsrecht, terwijl juist stelling genomen diende te worden tegen elke inmenging van de rechter in stakingen en loonconflicten. Want *uitschakeling van de rechter* in arbeidsconflicten is in feite het enige wat geregeld moet worden. Het stakingsrecht zelf behoeft niet geregeld te worden — het bestaat sinds 1872 en het zou in de Grondwet vastgelegd dienen te worden.
Niettemin begonnen de bestuurders van de vakcentrales in 1960 met klem een wettelijke *regeling* van het stakingsrecht te verlangen. En nu — acht jaar later — is er dan het voorontwerp (van ex-minister Samkalden) gebaseerd op de meningen van „deskundigen" en op niet en wel gepubliceerde SER-rapporten. Zowel in het voorontwerp zelf, als in de SER-adviezen, draait de „regeling van het stakingsrecht" uit op een *beperking* van dit recht.
Thans hebben de ministers Polak (VVD) en Roolvink (AR) de taak toebedeeld gekregen met een al dan niet gewijzigd wetsontwerp over de regeling van het stakingsrecht te komen. Maar volgens berichten in *De Volkskrant* van 7 januari van dit jaar zou het in te dienen wetsontwerp echter opnieuw *vertraagd* worden doordat minister Roolvink aan de stakings„regeling" nu weer voorstellen gekoppeld heeft voor een wijziging van de Arbeidsgeschillenwet. Deze voorstellen zouden er op neerkomen, dat arbitrage in arbeidsgeschillen door aanmelding bij de SER in feite *verplicht* zou worden.
Deze „procedure-Roolvink" komt op het volgende neer: De SER zou na de melding van het arbeidsconflict de vertegenwoordigers van vakcentrales en ondernemersorganisaties in de SER moeten raadplegen. Daarna zou de SER-voorzitter een „informatiecommissie" dienen te benoemen, waarvoor de partijen die bij het loonconflict zijn betrokken, *verplicht* zijn te verschijnen. De „informatiecommissie", waarin „gezaghebbende personen" zitting zouden moeten hebben, dient volgens het bericht in *De Volkskrant* alles te doen om het conflict te beëindigen.
Deze opzet is er kennelijk op gericht aan de „wettelijke regeling van het stakingsrecht" een dubbele bodem te geven.
In geval van een arbeidsconflict krijgt men dan eerst te maken met een formeel „vrijwillige", maar in feite met een verplichte arbitrage volgens de te wijzigen Arbeidsgeschillenwet. En mocht deze procedure een staking niet kunnen voorkomen dan — zo is blijkbaar de redenering — komt men in aanraking met de „wettelijke regeling" van het stakingsrecht.
Intussen staat het nog geenszins vast of de betreffende wetsontwerpen snel zullen worden ingediend, omdat de al jarenlang bestaande tegenstellingen tussen ondernemers onderling en tussen vakbonden en ondernemers over de te stellen stakings„regels" nog steeds voortduren. Ten aanzien van de door Roolvink voorgenomen wijziging van de Arbeidsgeschillenwet dient op-

gemerkt te worden, dat in het verleden van de zijde van het NVV meerdere malen bezwaar is gemaakt tegen verplichte arbitrage. In de bondsbladen van november 1967 werd over verplichte arbitrage gezegd:

> „De vakcentrales verzetten zich unaniem tegen een verplichte bemiddelings- of arbitrageprocedure. Zij zijn namelijk van mening, dat een dergelijk systeem het normale overleg tussen vakbeweging en werknemers volkomen zou uithollen".

Gezegd werd, dat zelfs aan een vrijwillige arbitrage ook nadelen verbonden zijn:

> „Bij het beoordelen van een staking zou de rechter de kwestie of al dan niet van een bemiddelingsinstituut gebruik is gemaakt, in zijn overwegingen kunnen betrekken. Anders gezegd: hij zou kunnen aannemen dat aanvaarding van bemiddelingspogingen van dit instituut als een fatsoensnorm dient te worden aanvaard".

Met andere woorden: de rechter zou het niet verschijnen voor de bemiddelingscommissie door een bij de staking betrokken vakbond ongetwijfeld laten wegen bij zijn beoordeling van de „wettigheid" van de staking.
Het NVV-bestuur wil deze laatste mogelijkheid blijkbaar uitschakelen. Overigens laat een en ander wel duidelijk zien, op welk een hellend vlak men terecht komt als men eenmaal begint met het aanvaarden van het „regelen" van het stakingsrecht.

Van loonwet tot loondictaat

Is er thans al jarenlang gedokterd aan een „wettelijke stakingsregeling", Roolvink had minder tijd nodig voor het indienen van zijn wetsontwerp: „Regelen met betrekking tot de loonvorming" (Wet op de loonvorming). Het wetsontwerp, dat warme instemming heeft gekregen van de grote ondernemers, is in werkelijkheid een loondictaat, een soort dwangwet, waarmee de concerns proberen hun wil aangaande lonen en prijzen aan de arbeiders en vakbonden op te leggen ten behoeve van de winsten.
Minister Roolvink zou volgens deze nog in het parlement te behandelen loonwet, op drie manieren in de loonpolitiek kunnen ingrijpen:

— Hij zou CAO's in een bedrijf of bedrijfstak geheel of gedeeltelijk onverbindend kunnen verklaren;
— Hij zou gedurende maximaal anderhalf jaar iedere loonsverhoging kunnen verbieden;
— Hij zou van de ene dag op de andere de „vrije loonvorming" kunnen afschaffen en het vroegere „toetsingsbeleid",

met inbegrip van het beruchte College van Rijksbemiddelaars, weer kunnen invoeren.

De norm waarmee Roolvink de overeengekomen lonen en arbeidsvoorwaarden te lijf wil gaan, is die van het in Den Haag veel misbruikte „algemene belang", dat — uiteraard ook volgens de grote ondernemers — in gevaar is als de loonsverhoging „te hoog" is, of de werktijdverkorting „te ver" gaat. Dat wil zeggen: wat niet goed is voor de winsten van een handvol grote concerns, is in strijd met het „algemene belang". En dan moet de regering ingrijpen . . .
Een CAO is echter een aangelegenheid van arbeiders en vakbonden aan de ene kant en ondernemers aan de andere kant. Het gaat bij een arbeidsovereenkomst om het per contract vastleggen van overeengekomen minimumlonen en arbeidsvoorwaarden per bedrijfstak of onderneming, waarboven per bedrijf verdergaande verbeteringen tussen de vertegenwoordigers van het personeel en de directie overeengekomen kunnen worden. De regering heeft zich daar buiten te houden.
Tijdens een hearing in de betreffende vaste commissie in de Tweede Kamer op 14 januari 1969 hebben de bestuurders van de confessionele organisaties laten weten, dat zij zich kunnen verenigen met de mogelijkheid van een algemene ingreep in de lonen, alsmede in individuele CAO's. NVV-voorzitter Kloos ging er van uit, dat

> „de werknemers het loongevecht als een strijd beschouwen, waarin de werkgeversbelangen worden geplaatst tegenover de werknemersbelangen".

Ongetwijfeld een juiste stellingname, waarmee de Roolvinknorm van het „algemene belang" moeilijk te rijmen valt. Maar toch ook moeilijk te rijmen met de slotconclusies van Kloos, dat de regering wèl de bevoegdheid zou mogen krijgen *algemene* maatregelen te nemen op het gebied van lonen door het stellen van loonpauzes, en dergelijke.
Wil Roolvink bij het doorvoeren van zijn loonwet in het algemeen niets aan het toeval overlaten, aan „partiële" gevallen heeft hij ook de nodige aandacht besteed. Iets nieuws daarbij is, dat in het vervolg „het toekennen van een loon, dat afwijkt van de in de CAO vastgelegde arbeidsvoorwaarden" niet langer strafbaar zal zijn.
Voor wie zich herinnert hoe de snuffelaars van de Haagse controledienst jaar in jaar uit naar „boven-CAO-lonen" hebben lopen speuren en zelfs een keer de directeur van de ADM voor een met de ondernemingsraad overeengekomen loonsverhoging voor de rechter hebben gehaald, zal het duidelijk zijn, dat de voorgestelde opheffing van de strafsanctie niet van harte gaat. Maar ook hier heeft de regering voor de harde werkelijkheid moeten wijken. En die werkelijkheid is, dat de arbeiders en vakbondsvertegenwoordigers op de bedrijven de landelijke CAO's steeds meer zien als een minimum-accoord.
De vos verliest echter misschien wel zijn haren, maar niet zijn

streken. Bij Roolvink gaat het niet om afwijkingen van de CAO naar boven, dus om loonsverhoging, maar om afwijkingen naar beneden. Dat blijkt uit hetgeen hij ter toelichting in het wetsontwerp op dit punt zegt. Roolvink zegt daar, dat de arbeiders het „niet uitbetaalde deel van het hem volgens de CAO toekomende loon door de burgerlijke rechter kan laten opeisen". De minister gaat er dus kennelijk van uit, dat de ondernemers van de hun gegeven gelegenheid gebruik zullen maken om de lonen te betalen, die beneden de CAO blijven, waarbij dan de arbeider naar de rechter zou moeten lopen met alle moeilijkheden van dien om het hem toekomende loon te verkrijgen.

Dat de NVV-voorzitter hieraan de voorwaarde verbond, dat een dergelijke ingreep gepaard zou moeten gaan met economische maatregelen, onder meer op het gebied van de prijzen en maatregelen voor „andere dan looninkomens" kan de ongerechtvaardigdheid van een loonstop of loonpauze niet ongedaan maken.

De ervaringen van de laatste maanden met prijsverhogingen over de gehele linie hebben voldoende aangetoond wat „prijsmaatregelen" van de regering inhouden.

De regering was juist de grootste *prijsopdrijver* en stond toe, dat de grote ondernemers er nog een schepje bovenop legden. De grote ondernemers en de bezitters hebben altijd vele mogelijkheden achter de hand om zich bij een regeringsingrijpen op enigerlei wijze schadeloos te stellen. De werkers echter zijn uitsluitend aangewezen op hun loon.

Deze omstandigheden van vandaag — met voor de bevolking prijsverhogingen, hogere NAVO-uitgaven en beperkte loonsverhogingen, en voor de grotere ondernemers stijgende winsten — leiden tot verscherpte klassentegenstellingen en klassenbotsingen. Door het nemen van allerlei ondemocratische maatregelen, waartoe de loondictaten en de beperking van het stakingsrecht behoren, probeert de reactie zich hiertegen te beschermen en eigen belangen en posities veilig te stellen.

Het afwijzen door de arbeiders van ingrijpen van de bouwvak-CAO verleden jaar en in de metaal- en haven-CAO's dit jaar; de nederlaag van Roolvink bij zijn pogingen een loonpauze in te stellen; de massale vakbondsbijeenkomsten en de toenemende strijd voor loonsverhoging en duurtetoeslagen thans, laten er geen enkele twijfel over bestaan, dat de arbeiders het juiste antwoord op de dreigende loondictaten en antistakingsmaatregelen zullen geven.

W. HARTOG

Klassebewustzijn en maatschappijverandering

De opvattingen van Marcuse en Gorz

In het algemeen gesproken geeft het menselijke bewustzijn een weerspiegeling van de onafhankelijk van de mens bestaande natuur, van de zich voortdurend ontwikkelende en veranderende materie. Toegepast op het maatschappelijke leven betekent dit, dat het maatschappelijke bewustzijn (d.w.z. politieke en sociale opvattingen en theorieën, filosofie, moraal e.d.) op de een of andere manier tot uitdrukking brengen hoe de maatschappij is opgebouwd. Marx formuleerde dit zo: „De produktie van het materiële leven bepaalt het sociale, politieke en geestelijke levensproces in het algemeen. Het is niet het bewustzijn van de mensen dat hun zijn, maar omgekeerd hun maatschappelijke zijn, dat hun bewustzijn bepaalt".

De tegenstellingen die tot uiting komen in de maatschappij doen zich ook gevoelen in het denken daarover, in de sociale en politieke theorieën. Naast de ideeën die de belangen van het kapitaal vertegenwoordigen, ontstaan socialistische opvattingen. In de *Anti-Dühring* beschreef Engels dit aldus: „Reeds zijn de nieuwe produktiekrachten aan de burgerlijke wijze om deze te benutten over het hoofd gegroeid; en dit conflict tussen produktiekrachten en produktiewijze ... bestaat in de realiteit, objectief, buiten ons, onafhankelijk van de wil of bemoeiing zelfs van hen die dat conflict teweeggebracht hebben. Het moderne socialisme is niets anders dan de gedachtenweerspiegeling van dit feitelijke conflict, zijn ideële weerkaatsing in de hoofden van die klasse allereerst, die daaronder direct te lijden heeft — de arbeidersklasse".

De socialistische opvattingen weerspiegelen dus dat deel van de maatschappelijke werkelijkheid dat zich ontwikkelt en de oude structuur ten onder zal doen gaan en vervangen door een socialistisch maatschappelijk stelsel. De arbeidersklasse, zelf voortgekomen uit en tot een beslissende macht geworden door de werking van het kapitalisme, is de kracht die deze verandering tot stand zal brengen.

Doch als de objectieve voorwaarden voor het tot stand brengen van een nieuwe maatschappijvorm zijn gerijpt, wordt de subjectieve factor van beslissend belang. „Het socialistische bewustzijn van de arbeidersklasse is de enige grondslag, die de overwinning kan waarborgen", verklaarde Lenin. Van de graad van klassebewustzijn alsook van het inzicht en het initiatief van de voorhoede van de arbeidersklasse hangt dan alles af.

Het is de taak van de communistische partij om dit klassebewustzijn tot ontwikkeling te brengen. Dit kan namelijk niet tot volle wasdom geraken op een spontane manier, alleen maar ontspringend uit de verontwaardiging over het onrecht in de kapitalistische maatschappij en uit de botsingen met de onder-

nemers over de hoogte van het loon. Hierdoor kan het klassebewustzijn alleen in embryonale vorm ontstaan.
Voor een ontwikkeld klassebewustzijn, voor een politiek en socialistisch bewustzijn, is meer nodig. Dàt moet gebaseerd zijn op het inzicht in de ontwikkelingswetten van de maatschappij, die alleen door het wetenschappelijke denken konden worden gevonden.
Natuurlijk kunnen de wetmatigheden van de maatschappelijke ontwikkeling slechts tot uiting komen door middel van het handelen van de mensen. Bewustheid is voor de arbeidersklasse juist nodig om beter te kunnen handelen, om met meer energie en initiatief te kunnen optreden.
Nu worden de nieuwe, socialistische opvattingen bestreden met behulp van het gehele apparaat, waarover de kapitalistische klasse beschikt. De opvattingen en ideeën van deze heersende klasse worden door middel van een uitgebreid geheel van instellingen verspreid en zijn bovendien door gewoonte en traditie verankerd in het denken van vele mensen. Vandaar dat deze ideeën ook bij velen, die tot de arbeidersklasse behoren — ofschoon zij dit zelf vaak niet duidelijk beseffen — nog een beslissende rol spelen. Maar de socialistische ideeën zullen zich volgens de marxistische opvatting kunnen doorzetten — in weerwil van alle tegenwerking, bestrijding en zelfs vervolging — omdat ze de behoeften van de maatschappelijke ontwikkeling weergeven.

Sombere ideeën over de arbeidersklasse

Nu wordt er de laatste tijd door een aantal sociologen en cultuurfilosofen aan getwijfeld of het nog wel mogelijk is, dat de arbeidersklasse een klassebewustzijn, een socialistisch bewustzijn zal verwerven. Volgens hen zullen de socialistische ideeën geen ingang meer vinden bij de arbeiders. In deze visie heeft de arbeidersklasse haar revolutionaire kracht verloren, omdat zij geheel geïntegreerd zou zijn in de moderne kapitalistische maatschappij.
Deze opvattingen worden naar voren gebracht door mensen met overigens wijd uiteenlopende sociale en politieke opvattingen.
Laten we beginnen met de redenering van de Amerikaanse links georiënteerde econoom Paul M. Sweezy. In het in Cuba verschijnende tijdschrift *Tricontinental* (november-december 1968) verscheen een studie van zijn hand over de rol van de arbeidersklasse in de huidige wereld. Zijn mening is, dat „het proletariaat van de geïndustrialiseerde landen de neiging heeft om steeds minder revolutionair te worden". Volgens hem zou dit proletariaat de fundamentele uitgangspunten van het kapitalisme hebben aanvaard en daarmee dit stelsel zelfs versterken. Wat Lenin indertijd kenmerkend achtte voor de arbeidersaristocratie — een bovenlaag van arbeiders die door corruptie overgehaald wordt het kapitalisme te steunen — zou nu gelden voor „een meerderheid of zelfs alle arbeiders in de geïndustrialiseerde landen".

In West-Duitsland is een overeenkomstige redenering door de socioloog Habermas op een smeuïger wijze geformuleerd. Hij vindt, dat je je niet met een revolutionaire theorie tot de arbeiders hoeft te richten, want deze zal als onbestelbaar worden teruggezonden. Een van zijn collega's, prof. Dahrendorf, die onlangs als een vernieuwend licht (een soort D'66-er) zijn intrede deed in de Westduitse liberale partij, vindt het helemaal niet meer nodig om over de arbeidersklasse te spreken. Dit zou slechts een abstract begrip zonder werkelijke inhoud zijn geworden.
En in Nederland heeft bijvoorbeeld dr G. H. Terpstra, wetenschappelijk medewerker van het *CNV*, op een teach-in in Leiden op 6 februari 1969 gesteld, dat de arbeiders in de kapitalistische landen in meerderheid niet bereid zijn hun welstand op te offeren voor het maken van revoluties; zij hebben geen bezwaar tegen de consumptiemaatschappij, zoals dr Terpstra het kapitalisme gelieft te noemen; zij willen geen socialisme en hebben, voor zover zij socialist waren, deze opvatting weer laten varen.
Het kan natuurlijk nog grover gezegd worden. Een voorbeeld daarvan is de opmerking, die de medewerker van *Vrij Nederland*, Leopold de Buch, in een boek over de Franse mei-junigebeurtenissen van het vorige jaar maakte. Hij vindt, dat je „de moed moet hebben om te zeggen, dat de arbeiders op weg zijn om de meest geborneerde, conformistische, kleinburgerlijke en racistische groep te worden, die er in onze maatschappij te vinden is". In woorden van dit slag wordt de burgerlijk-kapitalistische afkeer van de arbeiders, die samengaat met haat en laag bij de grondse bestrijding van de communisten, niet verborgen gehouden.

De belangrijkste theoreticus op dit gebied, die door allerlei burgerlijke sociologen en journalisten ijverig wordt nagepraat — meestal echter zonder zijn kritiek op de moderne kapitalistische maatschappij weer te geven — is de Duits-Amerikaanse cultuurfilosoof Herbert Marcuse.
In een van zijn belangrijkste werken *De eendimensionale mens*, dat kort geleden ook in het Nederlands is verschenen *), wordt uitvoerig beschreven hoe de arbeidersklasse geïntegreerd is in de kapitalistische maatschappij. Volgens Marcuse hebben bourgeoisie en proletariaat zich „verenigd voor behoud en verbetering van de bestaande toestand". Het „volk", dat eerst gezien was als gist van de sociale verandering, is geworden tot „gist van de sociale aaneensluiting". Als gevolg daarvan „is Marx' opvatting van het proletariaat geworden tot een mythe".
De vraag rijst natuurlijk, hoe de wereld veranderd zal moeten worden (als dit nog nodig wordt gevonden) als het proletariaat in de industrieel-ontwikkelde landen het revolutionaire vermogen heeft verloren. Sommige vinden geen enkele revolutionaire wijziging meer van belang: kapitalisme en socialisme zul-

*) Herbert Marcuse — De eendimensionale mens. Uitg. Paul Brand, Hilversum, Unieboek, *f* 18,25.

len uiteindelijk toch wel samenvloeien en in elkaar overgaan in de vorm van een „industriële maatschappij". Anderen, zoals Sweezy, stellen al hun hoop in de „derde wereld", in de onderdrukte massa's in de onderontwikkelde, door het neokolonialisme uitgebuite landen in Azië, Afrika en Latijns Amerika.
Bij Marcuse zijn in verschillende werken verschillende opvattingen te vinden. Soms ziet hij als revolutionaire kracht „de onderlaag van verworpenen en outsiders, de uitgebuiten en vervolgden van ander ras en andere kleur, de werklozen en degenen die nooit meer werk zullen krijgen"; op een andere plaats in *De eendimensionale mens* nog aangevuld met „degenen die in de gevangenissen en de zenuwinrichtingen zitten". Elders ziet hij als „historische ertgenamen" van de arbeiders, degenen die controlefuncties vervullen in het kapitalistische produktieproces — geleerden, technici, specialisten, ingenieurs —, met echter als toevoeging dat hij dit slechts theoretisch wil stellen, omdat ze „de goed beloonde en heel tevreden bevoorrechten" van dit systeem zouden zijn en de verandering van hun opvattingen op een wonder zou neerkomen. Geen wonder, dat in zijn theoretische beschouwingen pessimisme en uitzichtsloosheid uiteindelijk de boventoon voeren en dat het gevoel van een onontkoombare nederlaag ook de meest kritische passages tegen het kapitalistische stelsel onmachtig maakt.

Onjuist beeld van kapitalisme

Hoe komt het nu, dat werken waarin veel kritiek op de werking van de kapitalistische maatschappij is opgesloten, zoals in de boeken van Marcuse, toch geen gids kunnen zijn in de strijd tegen het kapitalisme?
Dit wordt vooral veroorzaakt door het feit, dat zij geen volledige analyse geven van het kapitalisme van onze tijd. Er wordt vooral gekeken naar wat zich aan de oppervlakte voordoet, terwijl de dieperliggende processen niet gezien worden.
Het gevolg is, dat bij Marcuse het kapitalisme te voorschijn komt als bij uitstek gezond, met krachtige spieren en blozende wangen, als een consumptie- en welvaartsmaatschappij, waarin oorlogsvoorbereiding en hoger verbruik op een gezellige wijze samengaan.
Zie bijvoorbeeld de volgende uitspraak uit *De eendimensionale mens:* „De klassenstrijd wordt verzwakt en de ‚imperialistische tegenstellingen' (Marcuse zet dit begrip tussen aanhalingstekens, omdat hij deze tegenstellingen niet meer als werkzaam ziet!) opgeschort met het oog op de dreiging van buitenaf ... De mobilisatie tegen de vijand werkt als een machtige stimulans voor de produktie en de werkgelegenheid, zodat een hoge levensstandaard wordt verkregen".
Op deze wijze kan men alleen maar een verwrongen beeld krijgen van de moderne kapitalistische maatschappij, waaruit op een gekunstelde wijze de tegenstellingen zijn weggeredeneerd. Gezien tegen de achtergrond van dit beeld wordt Marcuse's afwijzende houding tegenover de communisten, die hij verwijt

„als artsen aan het ziekbed van het kapitalisme te zitten", om met loonsverhogingen e.d. het bestaan van de patiënt te rekken, wel bijzonder belachelijk!
Tevens wordt door Marcuse op een overdreven wijze het Amerikaanse voorbeeld beklemtoond en als ook voor West-Europa geldend verklaard. Dit betreft vooral het ontbreken van revolutionaire partijen en socialistisch bewustzijn, dat in de Verenigde Staten als gevolg van de historische ontwikkeling van dit land duidelijk voelbaar is. Trouwens, het is ook waar te nemen in de beschouwingen van een Sweezy **), die wel een scherp inzicht heeft in de werking van het Amerikaanse kapitalisme.

In de werken van Marcuse, zowel als van anderen, gaat het uiteindelijk om de benadering van de hoogontwikkelde kapitalistische maatschappij, waarin de macht van de monopolies met de macht van de staat is samengevloeid. De communisten noemen dit het staatsmonopolistische kapitalisme, een term die door de genoemde sociologen en filosofen vermeden wordt.
De Franse publicist André Gorz, die vooral bekendheid verwierf met zijn boeken *Arbeidersstrategie en neokapitalisme* (1964) en *Het moeilijke socialisme* (1967) ***), duidt deze moderne vorm van het kapitalisme aan als neokapitalisme. Het gaat hier echter niet eenvoudigweg om een andere betiteling. Nee, achter dit nieuw ingevoerde woord gaat de gedachte schuil, dat we thans te maken hebben met een kapitalisme, dat een einde heeft gemaakt aan de economische schokken die het voorheen moest doorstaan. Crisissen zouden overwonnen zijn door het toepassen van staatsregelingen en de ontwikkeling van de arbeidsproduktiviteit door steeds nieuwe machines zou een gelijkmatige loonsverhoging en een stijgend massaverbruik mogelijk maken zonder de winsten aan te tasten. Aldus zouden de gebruikelijke sociale conflicten vermeden kunnen worden.
Looneisen, waaraan voorheen zoveel aandacht werd besteed door de arbeiders en hun organisaties, verliezen in een dergelijk perspectief hun betekenis. Gorz zegt in „*Het moeilijke socialisme*", dat de strijd voor hogere lonen „uiteindelijk heeft bijgedragen tot de versterking van het kapitalistische stelsel".
En Marcuse vraagt in een van zijn werken: „Waarom zouden de arbeiders zich genoodzaakt voelen in opstand te komen tegen een systeem, dat hun in het raam van het bestaande stelsel een eigen huis, een auto, een t.v. en natuurlijk voldoende voedsel en kleding waarborgt?"
Gorz trekt in *Arbeidersstrategie en neokapitalisme* hieruit de conclusie, dat algemene looneisen steeds minder „de klassebelangen van de arbeiders als zodanig tot uitdrukking brengen en steeds meer de belangen van een minder bevoorrechte groep van verbruikers. Met andere woorden: zij maken de arbeiders als

**) Zie bijvoorbeeld het door Sweezy en Baran geschreven werk Monopoly Capital (New York 1966).
***) André Gorz — Het moeilijke socialisme. Uitg. Polak en Van Gennep, Amsterdam 1968. Prijs *f* 13,—.

klasse tot een aanhangsel van de ‚consumptiemaatschappij' en haar ideologie".
Logisch (en uitermate mechanisch) verder geredeneerd, komt Gorz dan met zijn onderscheiding van „kwantitatieve" en „kwalitatieve" eisen. De „kwantitatieve" eisen hebben betrekking op lonen e.d. en de inwilliging van deze eisen verandert niets aan het systeem. Als „kwalitatieve" eisen ziet hij verlangens, die „de mechanismen en de drijfveren van het kapitalistische stelsel aantasten" en die juist omdat ze op allerlei begrenzingen en weerstanden zullen stuiten, de noodzaak van socialistische hervormingen duidelijk zullen maken.
Over deze „kwalitatieve" eisen theoretiseert Gorz dan zwaarwichtig verder, zonder dat het blijkbaar bij hem opkomt om mee te delen, dat de communisten reeds lange tijd de doorvoering van democratische, anti-monopolistische hervormingen op hun program hebben staan en daarvoor acties voeren — al moeten dit toch zeker „kwalitatieve" eisen zijn volgens Gorz' jargon ...

De communisten denken er echter niet aan om met dergelijke steriele onderscheidingen en schema's te werken. Wat Gorz een „kwantitatieve" eis noemt, kan in het kader van de gehele beweging leiden tot een verhoging van het klassebewustzijn en tot verder gaande doelstellingen, terwijl het naar voren brengen van „kwalitatieve" verlangens — zonder zich in de loonstrijd een voorvechter van het arbeidersbelang te hebben getoond — zou betekenen, dat geen massa-ondersteuning zou worden verworven. Het trekken van kunstmatige scheidslijnen tussen „kwantitatieve" en „kwalitatieve" eisen kan de ontwikkeling van de strijd slechts remmen.
De onjuistheid van deze onderscheidingen en van de analyse waaruit ze voortvloeien, is niet moeilijk in te zien. In een vrij lange periode van hoogconjunctuur, zoals die in 1964, toen Gorz zijn boek *Arbeidersstrategie en neokapitalisme* liet uitkomen, kon het bij oppervlakkige beoordeling nog lijken of de tegenstellingen van het kapitalisme waren afgeëbd. Maar in werkelijkheid was dit niet het geval. De tegenstellingen zijn in volle omvang blijven bestaan en verscherpen zich zelfs, terwijl er door de technisch-wetenschappelijke revolutie en de toenemende macht van de monopolies nieuwe tegenstellingen bij gekomen zijn. Er vindt geen stabilisatie van het kapitalisme plaats en de sociale conflicten worden niet minder scherp, maar verhevigen zich zelfs en kunnen zich plotseling met explosieve kracht uiten, zoals in Frankrijk in het afgelopen jaar is gebleken.

Overdrijvingen en illusies

Marcuse ontwikkelde de theorie, dat in de moderne kapitalistische maatschappij (zelf spreekt hij meestal over de industriële maatschappij, waaronder soms in zijn uiteenzettingen ook de socialistische maatschappij verstaan wordt) elke poging om een

alternatief aan de orde te stellen, wordt afgewurgd door het stelsel van de zogenaamde „repressieve tolerantie", een stelsel waarbij de radicale elementen geduld worden, maar door het manipuleren van de openbare mening toch tot hulpeloosheid en machteloosheid worden veroordeeld.
Daartegen zou stelling moeten worden genomen door volslagen intolerantie tegen de heersende praktijken, die samenhangen met dit systeem. Marcuse propageert het zich volledig buiten de spelregels plaatsen, het „niet meer mee doen" met de methodes, waarvan de moderne kapitalistische maatschappij zich bedient.
Zowel bij Marcuse als bij Gorz wordt uiteengezet, dat de parlementaire democratie in deze kapitalistische maatschappij tot een leugen is geworden. Gorz vindt het in *Het moeilijke socialisme* overal maar één pot nat: „Het maakt weinig uit of dit verval van de vertegenwoordigende instellingen de vorm aanneemt van het gaullisme, het wilsonisme (in Engeland), de Italiaanse coalitie links van het centrum, de zogenaamde Great Society (in de Verenigde Staten) of de Scandinavische sociaaldemocratie ... Al deze stelsels worden gekenmerkt door eenzelfde streven om de macht van de staatsburgers hun gezamenlijke wil te vormen en uit te voeren te vervangen door het manipuleren en conditioneren van de geatomiseerde massa".
Het is uiteraard nodig om de beperkingen van de burgerlijke democratie scherp en kritisch waar te nemen en elke vereenzelviging met de heersende groepen en hun optreden in de vertegenwoordigende organen af te wijzen, maar de opvatting van Gorz leidt tot volslagen passiviteit. Het „maakt wel degelijk wat uit", of de democratische parlementaire organen worden uitgehold door een De Gaulle; het is wel degelijk van belang de parlementaire democratie te verdedigen tegen de aanvallen die er door de monopolies op worden gedaan. Het ontkennen van deze noodzaak doet denken aan de fouten, die in het bijzonder de Duitse communisten maakten in de periode voor Hitler aan de macht kwam en die het optreden tegen het fascisme bemoeilijkten.
Bij Marcuse komt dit besef op andere plaatsen wel weer voor de dag. Dan zegt hij bijvoorbeeld, dat toch de door hem als „totalitair" aangeduide democratie beter is dan een dictatuur, die de verworvenheden van het verleden vernietigt. Gorz ziet als uitweg alleen het tot stand brengen van „centra van directe democratie", „voor een ‚gelede' en gedecentraliseerde democratie, die gefundeerd is op de basis-gemeenschappen, zoals coöperaties, gemeenten, fabrieken, streken, met hun horizontale en vertikale bindingen". Deze opvatting, volgens welke er democratische en socialistische „eilandjes" zouden moeten worden geschapen, herinnert sterk aan anarchistische en radencommunistische denkbeelden, die in het verleden hun ontoereikendheid al duidelijk hebben laten zien. Dit soort illusies kan alleen maar een belemmering zijn voor de werkelijk nodige strijd voor de verdediging en vernieuwing van de democratie tegen de pogingen van de monopolies om de parlementaire organen verder uit te hollen en met behulp van zwendelkieswetten te vervalsen.

In de werken van Marcuse en Gorz uit zich niet alleen een verkeerde opvatting over het moderne monopolistische kapitalisme en de strijd die daartegen moet worden gevoerd. Ook ontbreekt daarin het inzicht wat het begrip arbeidersklasse nu eigenlijk betekent.
In deze periode van de wetenschappelijk-technische revolutie en toenemende macht van de monopolies doen zich veranderingen voor in de structuur van de arbeidersklasse. Juist in deze periode uit zich ten volle de strekking van het kapitalisme om allen, die buiten de beperkte groep van monopolisten vallen, te veranderen in loonarbeiders, ook hen die beroepen uitoefenen die (zoals het *Communistisch Manifest* het formuleert) „tot nu eerwaardig" waren en met „vroom ontzag" werden beschouwd.
Terwijl het percentage van de directe produktiearbeiders in de arbeidersklasse afneemt, stijgt het aandeel van de employés, van de technici en de mensen der wetenschap.
Marcuse echter blijkt als arbeiders alleen hen te zien, die handenarbeid uitoefenen. Anderen zien als arbeider alleen iemand, die nooit boven een bepaald peil van behoeftenbevrediging kan uitkomen, m.a.w. die zo arm als de mieren is. Gorz vindt het nodig om de groeiende lagen van de arbeidersklasse aan te duiden met een term die parellel loopt aan zijn begrip „neokapitalisme", namelijk als „neoproletariaat".
Nu moet hieraan onmiddellijk worden toegevoegd, dat men zich ook in marxistische kringen niet altijd even bewust is van wat eigenlijk de arbeidersklasse is. Anders toch is het moeilijk te begrijpen, dat vorig jaar oktober op een conferentie in Berlijn waar over de rol van de arbeidersklasse werd gesproken, zich een discussie kon ontwikkelen over de vraag, of de kantoorbedienden tot de arbeidersklasse mochten worden gerekend en de Tsjechoslowaak Girschl het nodig vond om aan het einde van een gewichtig referaat plechtig te bezweren, dat de „werkers met een wit boord" niet als een aparte klasse behoefden te worden beschouwd. Hetzelfde had hij ook al kunnen nalezen in het derde deel van *Het Kapitaal,* waar Marx en Engels spreken over de „commerciële loonarbeiders" en het „handelsproletariaat" en vaststellen, dat het hier gaat om net zulke loonarbeiders als bij degenen die direct in de industriële bedrijven werken.
Deze verandering in de samenstelling van de arbeidersklasse betekent evenwel niet, dat er nu binnen deze klasse een nieuwe elite aan het ontstaan zou zijn van technische en wetenschappelijke werkers, die veel gemakkelijker zou inzien dat de maatschappij moet worden veranderd dan de massa van de industrie-arbeiders, die vastgeketend zou zitten aan de consumptiemaatschappij. Een gedachte, die bij Gorz hier en daar om de hoek komt kijken. Zoals daar waar hij spreekt over het directe verband „tussen het vermogen van een revolutionaire partij om de leidende rol te spelen en de mate waarin zij geworteld is in intellectuele milieus en beroepen". Dit is rijkelijk overdreven,

vooral als dit wordt gecombineerd met zijn uitspraak, dat „het vermogen van de revolutionaire beweging om de leidende kracht te worden en acties te voeren, wordt verrijkt en bevestigd door haar vermogen om zelfstandig onderzoek te doen op een gebied als stadsontwikkeling, architectuur, bedrijfsgeneeskunde, arbeidsorganisatie, pedagogie, psychologie, seksuele opvoeding enz."
Deze elite-opvatting wordt nog vreemder als de uitspraak die Gorz bij een verblijf in Nederland deed tegenover het *Algemeen Handelsblad* (22 oktober 1968) er bij betrokken wordt. Daarin zei Gorz: „Ik geloof, dat de ware revolutionaire intellectueel hij is die het voorbereidende werk doet en zich daarna terugtrekt. Schrijven, praten, meningen en situaties verhelderen, maar geen misplaatst heldendom op de barricade". . . . Zo wordt het „neoproletariaat" een scheiding tussen theorie en praktijk aanbevolen, die alleen maar de schadelijkste gevolgen kan hebben.
Alleen door theoretisch werk te verbinden met de praktijk van de revolutionaire strijd kunnen toch de moeilijkheden worden overwonnen die rijzen bij het wegnemen van diep gewortelde kleinburgerlijke en steeds terugkerende foutieve opvattingen en bij het betrekken van deze nieuwe groepen bij de arbeidersbeweging.

Betekenis van ideologisch werk

De strijd voor het vestigen van het klasse- en het socialistisch bewustzijn moet daarom voortdurend en met grote kracht en hardnekkigheid gevoerd worden.
Gorz gaat hieraan voorbij. Hij kritiseert zowel in *Arbeidersstrategie en neokapitalisme* als in *Het moeilijke socialisme* de communisten, omdat zij een politiek van „revolutionair afwachten" zouden hebben gevoerd en dertig jaar lang alleen maar een profetisch geloof in de catastrofe van het kapitalisme zouden hebben verspreid. Dertig jaar! Dat is dan de periode, waarin de antifascistische acties van de communisten, de verzetsstrijd tegen fascistische bezetters, de antikoloniale acties en de strijd tegen het ontketenen van een nieuwe oorlog en tegen de macht van de monopolies zich heeft afgespeeld. Dit kenschetsen als een politiek van afwachten, is een verdraaiing van de feiten en komt neer op geschiedvervalsing.
Trouwens passiviteit en fatalisme zijn vreemd aan het communisme. Het zoeken en uiteenzetten van de wetmatigheden in de maatschappelijke ontwikkeling betekent niet, dat de marxisten bouwen op blinde krachten, die los van de activiteit van de mens werkzaam zijn. Integendeel, zoals reeds vele malen door de marxisten is uiteengezet, zou het zich zonder daden neerleggen bij het schijnbaar onvermijdelijke niet betekenen, dat de maatschappelijke ontwikkeling haar loop werd gelaten, maar juist dat deze ontwikkeling tot stilstand wordt gebracht. Want alleen door middel van gerichte en bewuste activiteit kan de overgang van het kapitalisme naar het socialisme worden tot stand gebracht.

Vandaar juist de bijzondere aandacht, die het marxisme toekent aan het bewustzijn, aan ideeën en ideeënstrijd. Zei Marx niet reeds in het begin van zijn activiteit, dat „de theorie tot een materiële macht wordt, als zij zich van de massa's meester maakt"?
Natuurlijk rijzen op deze weg vele moeilijkheden en soms zijn er zelfs perioden, dat het lijkt alsof er een verstening heeft plaats gehad. Maar dan is Marx' gedachte, dat „men deze versteende verhoudingen tot dansen moet dwingen door ze hun eigen melodie voor te zingen", een aansporing te meer om met alle kracht het ideologische werk ter hand te nemen.
Marcuse en Gorz spreken met bitterheid, maar vrij uitzichtsloos over de wijze, waarop het denken en de meningen worden gemanipuleerd in deze kapitalistische maatschappij, waarin de monopolies ook hun invloed doen gelden op het gebied van pers en andere middelen van massacommunicatie. Doch tezelfder tijd ontstaan er nieuwe mogelijkheden om de ideeën van het socialisme te doen doordringen onder nieuwe lagen van werkers, die in de strijd betrokken raken. Er worden als het ware nieuwe toegangspoorten tot hoofden en harten geopend, omdat met de ontwikkeling van wetenschap en techniek tegelijkertijd steeds meer blijkt, dat de hierdoor geopende mogelijkheden voor menselijke vooruitgang niet kunnen worden verwerkelijkt binnen het raam, dat de winstzucht van de monopolies ze laat.

JAAP WOLFF

Een slaaf in de historie

I.

Geschiedschrijving en geschiedvervalsing zijn moeilijk van elkaar los te denken.
Ze horen bij elkaar, op dezelfde manier als onderdrukking en opstand, uitbuiting en klassenstrijd.
De twee begrippen zijn aan elkaar geklonken, als de namen van Engels en Dühring, als de Dokwerker en Lou de Jong, als Nat Turner en William Styron — de laatsten het onderwerp van deze bespreking.

De geschiedschrijving analyseert de maatschappelijke ontwikkeling; ze levert ook berichten van oude stukken strijd die lessen en inspiratie geven.
Dezer dagen kwamen de geschiedenisstudenten en -docenten aan de Amsterdamse universiteit bijeen voor discussiedagen, waar ze in feite een officiële tegenwerking signaleerden bij hun pogingen zich op de geschiedbeoefening voor te bereiden. In een discussiestuk schreven zij: *„De overheid beperkt de mogelijkheden tot uitoefening van het vak (stelt onevenredig weinig geld ter beschikking) omdat de beoefenaren van het vak in essentie gevaarlijk zijn: ze onderzoeken de fundamenten van de maatschappij". „Nu de geschiedbeoefening door de maatschappij steeds meer in de hoek wordt gedreven (concreet: het aantal lesuren bij het middelbaar onderwijs nadert langzaam tot nul), is het zaak daar allereerst hoogwaardige (gepantserde) historici tegenover te stellen. Deze hoogwaardigheid kan slechts bereikt worden in een wat betreft inrichting en doel optimale opleiding. Op grond hiervan is het o.a. geboden zich te verzetten tegen het plan-Posthumus, dat nu al garant staat voor toekomstige levering van het tegendeel van een kwaliteitsprodukt."*
Kortom, deze studenten vrezen een aanval van de Nederlandse autoriteiten op hun integriteit. Dezelfde autoriteiten subsidiëren ook zeker soort historisch onderzoek, maar dat is een ander verhaal.

Geschiedvervalsing is het, wanneer de heersende groepen (: hun kroniekschrijvers) hun eigen rol in de historische ontwikkeling overbelicht weergeven en geen bijdrage leveren aan de werkelijke kennis daarvan, liefst met het argument dat „het kennen van de historische werkelijkheid niet mogelijk is". Vooral echter door alles wat de heersers kan prikkelen uit het verhaal te schrappen of, als dat niet kan, te verdraaien en vervalsen. Zij zijn de historische mijnopruimingsdienst.

*) William Styron, The Confessions of Nat Turner.
Herbert Aptheker, American Negro Slave Revolts; Styron—Turner and Nat Turner; Myth and Truth; William Styrons Nat Turner, Ten black writers respond.

Voorbeelden liggen dicht bij huis en zijn voor ieder te controleren.
Men neme slechts de Februaristaking, of meer in het algemeen de rol van de communisten in het verzet, die een heel peloton als historici vermomde politieagenten brood op de plank geeft.
Hun werk is weinig luisterrijk, omdat getuigen nog leven.
Gecompliceerder liggen de zaken, naarmate de beschreven gebeurtenissen verder teruggaan in het verleden, en de ooggetuigen — al is het om de eenvoudige reden dat zij konden lezen noch schrijven — zelf geen bronnen hebben nagelaten.
Het meest treffende voorbeeld daarvan vindt men in hele reeksen slavenopstanden die de geschiedenis gekend heeft. Zij zijn met grote nauwkeurigheid uit de documenten verwijderd. De beroemde slavenopstand van Spartacus in het Romeinse rijk, waarvan de Amerikanen een polycolorbreedbandfilm gemaakt hebben, is slechts tot ons doorgedrongen omdat deze een belangrijke rol speelde in de onderlinge twisten van de heersende groepen in Rome.
Min of meer hetzelfde geldt voor de slavenopstanden van de Amerikaanse negers, waarvan er waarlijk talloze hebben plaatsgevonden.
Pas nu, opgeschrikt door de beweging van het Amerikaanse negerproletariaat, komt officieel Amerika los met zijn verslagen over deze boeiende en inspirerende gebeurtenissen. Natuurlijk: aangepast aan de wensen van de onderdrukkers van vandaag, en ten gebruike als het hoogste bewijsmateriaal *tegen* die beweging van vandaag.

II.

Dezer dagen verschijnt in Nederlandse vertaling *The Confessions of Nat Turner*, van William Styron, een boek dat door officieel Amerika van een label is voorzien door de toekenning van de Pullitzerprijs.
Styron is een hier vrij onbekende, in de Verenigde Staten echter tot de grootmeesters gerekende romanschrijver. Zijn jongste werkstuk is gewijd aan de slavenopstand die in 1831 de oergrond van de slavernij in Amerika, Virginia, herschiep in een land van blinde paniek bij de oude slavenhouderskaste, van hoop bij de uitgemergelde negerbevolking. Aan de opstand is de naam verbonden van Nat Turner, een huisslaaf uit Tidewater County (50 pct negers) in Virginia, die in tegenstelling tot zijn meeste lotgenoten lezen en schrijven had geleerd, en vervuld was van een diepe haat tegen de slavenhouders, waaraan hij in godsdienstige predikaties uiting gaf. Bij zijn meerderjarigheid werd Virginia getroffen door een zware economische depressie.
Terwijl de kwestie van de slavernij in de USA een brandende actualiteit had gekregen, groeide de onrust onder de negerbevolking in Virginia. De terreur tegen haar werd verscherpt met een reeks politiële en militaire maatregelen. Nat Turner zon op een gewapende opstand tegen de slavernij, voor welk

doel hij een hechte groep om zich heen verzamelde. Toen hij de omstandigheden gunstig oordeelde sloeg deze groep toe, won snel aanhang en slaagde erin de slavenhouders zware verliezen toe te brengen voor ze door het leger werd verslagen, gevangen genomen en opgehangen.
De negerbevolking heeft in deze uitbarsting van georganiseerd gewapend verzet een machtige toekomstbelofte gezien, al kon Turners actie, die het karakter droeg van een woedende represaille tegen de gehate meesters, geen directe resultaten opleveren. Waar officieel Amerika Turners rebellie doodzweeg, is zijn naam bij de onderdrukten van generatie op generatie gegaan als een teken, dat men beter strijdend kan sterven dan als een slaaf voortleven.
Nu het verzet van de negerbevolking tegen de uitbuiting door de blanke heersersklasse in Amerika omvangrijker is dan ooit en getto's in vlam staan als eens Virginia, komt William Styron met zijn boek. Het baseert zich op een bestaand document, getiteld *De bekentenissen van Nat Turner,* dat na de ophanging van de toen 31-jarige slaaf door zijn „advocaat" is uitgegeven. Het boek is geschreven in de ik-vorm om het karakter van de „bekentenis" authentieker te maken. In werkelijkheid gaat het hier geheel niet om een bekentenis maar om een valse aanklacht tegen het negerverzet.

Dit is ook af te leiden aan de reacties op het boek.
De marxistische historicus Herbert Aptheker, groot kenner van de geschiedenis van de Amerikaanse negers en de eerste die over de slavenopstanden een zeer gedetailleerd wetenschappelijk werk tot stand bracht, gaf een vernietigende ontleding van de door Styron bijeengefantaseerde feiten.
Een Mene Tekel over Styrons boek werd voorts uitgesproken door tien negerauteurs, die een woedend pamflet schreven.
Even tekenend is de reactie van de heersende groepen: „Een triomf!" *(New York Times)* — „Het boek van het jaar" *(Newsweek)* — „Een hoogtepunt" *(Time)* — „De fijnste Amerikaanse roman in jaren" — *(Arthur Schlesinger).* En de *Wall Street Journal,* die de waarde van een boek kan afmeten naar de hoogte van de beurskoersen constateerde vergenoegd: „Styron is de meest vooraanstaande schrijver van zijn generatie".
Natuurlijk is het de actuele betekenis ervan die dit soort reacties uitlokte op Styrons vakkundig geschreven boek. Dit blijkt ook uit de aanbevelingen van de uitgever, die verklaart dat het „enig licht werpt op de dilemma's van onze tijd".
Welk licht? Nogmaals de uitgever: „Het boek toont ons de vreemde, krankzinnige geest van Nat Turner. Het biedt de sleutel tot de donkere kerker van zijn sexuele verbeelding. Het laat zien dat de overweldigende meerderheid van de slavenbevolking weigerde hem te volgen. Het maakt duidelijk dat de opstand zelf pathetisch zou zijn geweest, ware hij niet zo stom en bruut. Het enige resultaat viel te verwachten: verscherpte onderdrukking van de negers".
Waar heeft men dat meer gehoord? Waar is meer gesproken over de krankzinnige haat van ... Stokely Carmichael, de

sexuele verbeelding van ... Elridge Cleaver, het pathetische gedrag van ... Martin Luther King, en de gezagstrouw van de negerbevolking die al deze extremisten weigert te volgen en wordt afgeschilderd als het slachtoffer van de reactie op hun acties?
In *The New York Times, Newsweek, Time* en de *Wall Street Journal* toch zeker, in het jaar 1968!
Styrons geschiedschrijving is dus ten gebruike van de heersers van nu, zoals de tien negerauteurs concludeerden die hem van repliek hebben gediend. Zij beschuldigen hem ervan, dat hij de zwarte opstandeling uit de vorige eeuw afschildert als een maniak en een lafaard en een staalkaart geeft van rassistische vooroordelen.
In zijn antwoord aan Styron gaat Aptheker ook in op al deze aan Turner toegeschreven karaktertrekken. In werkelijkheid blijkt er dan voldoende bewijsmateriaal aanwezig te zijn (en blijkt Styron van dit materiaal kennis te hebben gehad) om de strekking van het hele boek te ontluisteren. Bovendien vergelijkt Aptheker het werkelijke verloop van de slavenopstand nauwkeurig met de beschrijvingen uit het boek, die niet blijken te kloppen.
Een belangrijk punt is nog, dat Styron er als de meeste geschiedvervalsers op hamert, dat zijn onderwerp (de Turner-opstand) in de geschiedenis een volkomen uniek en geïsoleerd feit is. In werkelijkheid heeft het Zuiden bij voortduring golven van slavenopstanden gekend, die nooit uitbleven na korte perioden van bloedig herstelde rust.
De Turner-opstand zelf was het hoogtepunt van één van die golven in Virginia, die al begonnen was met slavenacties in 1827. In plaats van aandacht te geven aan de omstandigheden van economische depressie, waaronder de opstand zich afspeelde, put het boek zich uit in details van de executie van 55 blanken, die Styron verklaart uit „sexuele onlust".
Zo schrijft officieel Amerika geschiedenis.

III.

Dit is het wat Styrons boek aandacht waard maakt, het laat zien hoe de officiële geschiedschrijvers hun visie veranderen naarmate de strijd van de onderdrukte bevolking in een andere fase komt.
Ook daarvan heeft Aptheker een analyse gemaakt.
Aan het eind van de negentiende en het begin van deze eeuw overheerste in Amerika de historische school van Dunning-Fleming (Columbia University). Uitgangspunt was de absolute minderwaardigheid van de negers en de heiliging van de particuliere eigendom. Op deze opvatting baseerde zich een rechtvaardiging van de nog resterende half-slavernij en de Ku Klux Klan. Het hoogtepunt was een dik boek uit 1910, onder de titel: *„Het mysterie opgelost — de neger is een beest"*.
Met de eerste organisaties voor de burgerrechten (NAACP, 1910) en de inlijving van grote aantallen negers in de Amerikaanse legers in de Eerste Wereldoorlog, veranderde de visie.

Nu kwam in de Verenigde Staten de historische school van U. B. Phillips aan het woord, die de negers niet als beesten, maar wel als gewillige, domme, tevreden mensen aftekende, die blindelings de bevelen volgen van wie boven hen gesteld zijn, bij uitstek geschikt zijn voor de laagste soorten werk en zichzelf geen leiding kunnen geven. Het Zuiden van de USA was volgens deze historici een idyllisch stukje aarde, waar tevreden slaven en godvrezende meesters gelukkig hadden samengeleefd. U. B. Phillips is nog in 1966 door het Amerikaanse Genootschap voor Geschiedschrijving omhooggestoken als een groot historicus; zijn werk werd opnieuw uitgegeven.
Zijn zienswijze: de negers zijn niet biologisch inferieur maar wel — door de slavernij — dociel en willoos gemaakt, is in gemoderniseerde vorm nog steeds in zwang.
Een „moderne" school in de Amerikaanse geschiedschrijving probeert de visie van de dociele neger te handhaven, o.a. met behulp van psychologen die beweren, dat de onderdrukten zo ontmenselijkt worden dat ze alle weerstand verliezen en werkelijk worden tot projecties van de onderdrukkers.
Volgens historici als Stanley Elkins is „de" neger (door de onderdrukking) emotioneel ziek, gevuld met haat, verpletterd door vernedering en zelfverwijt en door dit alles gedoemd tot gehoorzaamheid en berusting, in machteloze woede.
Al deze geschiedschrijvers hebben geprobeerd een pseudo-wetenschappelijk tintje te geven aan wat de heersende klasse op een bepaald moment aan theorie met betrekking tot de onderdrukten kon gebruiken. Maar dit werk zou natuurlijk helemaal zinloos zijn, als men het niet in populaire vorm „onder de massa" had kunnen brengen, en voor propaganda gebruiken.
In films, verhalen en romans zijn dus al deze theorieën terug te vinden, populair geschreven en massaal verspreid, tot in ons land toe.
De school van Dunning-Fleming heeft zo de roman *The Clansman* opgeleverd, naast talloze alweer vergeten boeken.
De dociele neger van U. B. Phillips treft men aan *in Gone with the Wind* (Gejaagd door de wind) — gedrukt in honderdduizenden exemplaren, als film aan miljoenen vertoond en nog in 1967 opnieuw op celluloid gebracht.
En de machteloze krankzinnige neger van de school-Elkins, die de heersers van nu in het licht van de getto-opstanden hebben opgeroepen — hem heeft William Styron gestalte gegeven in zijn „*Confessions of Nat Turner*".
Drie historische „visies".
Wie van de drie? De echte Nat Turner staat op in de getto's.

G. SCHREUDERS

Tien jaar EEG

Van het gejuich en het reclame-misbaar, waarmee de EEG tien jaar geleden door de leiding van de PvdA en het bestuur van het NVV (dat er zelfs een speciaal congres aan wijdde) werd begroet, is niets meer overgebleven. De „Europese" illusies, die men onder de bevolking trachtte te verspreiden, hebben sindsdien klap op klap gekregen. Ook de gedachte, dat het mogelijk zou zijn met behulp van „Europese" regelingen een conflictloze, harmonische ontwikkeling van het kapitalisme tot stand te brengen, is geleidelijk weggestorven. Toch worden tezelfder tijd, hoe vele harde lessen de werkelijkheid ook heeft geleerd, nog steeds de „Europese" instellingen als hoogste ideaal aangeprezen en verheerlijkt. Alle huidige kwalen zouden genezen kunnen worden, als er maar eenmaal een „Europese" regering tot stand zou komen.

Een typisch voorbeeld van dit mengsel van teleurstelling en zich voortslepende heilsverwachting, is het artikel van drs. H. ter Heide, een van de secretarissen van het NVV, in het PvdA-maandblad *Socialisme en Democratie* van januari 1969. De titel van zijn artikel „EEG plus en min" is daarvan al een teken.

Volgens Ter Heide kan een overzicht over de economische ontwikkeling in de afgelopen tien jaar gemakkelijk „in juichtonen worden geschreven", waarbij dan vooral cijfers over produktiestijging en toename van buitenlandse handel kunnen worden aangevoerd. Doch daarbij moet hij er ook tegelijkertijd op wijzen, dat „er ook een sterke prijsstijging is geweest, die uiteraard minder positief gewaardeerd moet worden".

Ten aanzien van de buitenlandse handel wijst hij erop, dat in 1958 van de Nederlandse export 41 procent naar EEG-landen ging, tegenover thans 56 procent. Bij een verdubbeling van de totale Nederlandse uitvoer sinds 1958 is de export naar de EEG-landen verdrievoudigd.

Tezelfder tijd is het aandeel van de ontwikkelingslanden in de Nederlandse in- en uitvoer aanmerkelijk gedaald. Dit wordt echter voor het gemak door degenen, die anders het hoogste woord hebben over de noodzaak om op te komen voor deze landen, maar buiten beschouwing gelaten. De persdienst van de EEG wees er eind januari op, dat het aandeel van de ontwikkelingslanden in de buitenlandse handel van de EEG-landen voortdurend achteruit gaat. De invoer uit deze landen daalde tijdens het bestaan van de Gemeenschappelijke Markt van de Zes van 42 tot 38 procent en de uitvoer nam af van 37 tot 27 procent. Het tekort op de handelsbalans met de ontwikkelingslanden steeg in deze tien jaar van 700 miljoen dollar tot 3.225 miljoen dollar. De afname uit deze landen daalt dus naar verhouding gestadig; er worden trouwens hoofdzakelijk grondstoffen, landbouwprodukten en olieprodukten uit deze gebieden ingevoerd.

Dit aspect van de EEG-ontwikkeling laat Ter Heide buiten beschouwing. Hij maakt slechts de kanttekening, dat het de vraag is, of de toenemende gerichtheid van de Nederlandse handel op de EEG-landen wel geheel op het conto van de EEG mag worden geschreven, want „ook voor het inwerkingtreden van de EEG nam het aandeel van de EEG-landen in onze export toe". Dit is zo, maar door de EEG is dit proces ongetwijfeld versneld.

De douane-unie, die vorig jaar juli volledig werd, heeft evenwel nog allerlei hinderpalen voor de onderlinge handel laten bestaan. Ter Heide vindt, dat „het onjuist zou zijn de EEG ook voor wat de douane-unie betreft, alleen te beoordelen op grond van de goede resultaten tijdens de redelijk goede conjunctuur die sedert 1958 in West-Europa bestaan heeft". Vooral in sectoren, waar zich moeilijkheden voordoen, zijn nog steeds plotselinge handelsbeperkingen en daarmee samenhangende daling van de export mogelijk, waarbij warenwetten e.d. kunnen worden gebruikt. Er zijn wel formele rechten op onbelemmerde uitvoer, maar het blijft steeds de vraag, wat er bij moeilijkheden zal gebeuren.

Over de loon- en prijsstijgingen in deze tien jaren loopt Ter Heide vrij gemakkelijk heen. Deze spruiten voort uit de min of meer automatische aanpassing van het loon- en prijsniveau aan dat van de voornaamste handelspartners, zo is zijn mening. Volgens hem zijn de prijsstijgingen „slechts voor een betrekkelijk gering deel" toe te schrijven aan directe EEG-maatregelen. Als we nu echter kijken naar de gevolgen van de BTW-invoering, die rechtstreeks met de EEG in verband staat, dan krijgen we evenwel een ander beeld en zien we een heel wat forsere invloed!

Behalve de douane-unie is er van de EEG-plannen niet veel terecht gekomen. Ter Heide somt een lijstje van mislukkingen op, maar is van mening, dat er hier een herstel mogelijk is, mits er een centrale „Europese" regering zou worden gevestigd. De illusie-politiek, waarmee men in 1958 begon, wordt dus vrolijk voortgezet — in overeenstemming trouwens met wat Mansholt, Vondeling en Den Uyl op dit gebied bepleiten, zoals de vorming van „Europese" politieke partijen enz.

In zijn artikel komt Ter Heide hierbij tot de volgende vreemde en gevaarlijke conclusie: „We hebben op dit moment meer aan een conservatieve Europese regering dan aan een progressieve Nederlandse regering" . . .!

De campagne voor een „Europese"regering gaat dus zelfs al zover, dat deze best „conservatief" mag zijn, terwijl aan een „progressief" Nederlands bewind — wat Ter Heide hieronder ook mag verstaan — weinig betekenis wordt gehecht. Een „progressieve" regering, zo is zijn mening, kan toch geen „echt progressief" beleid voeren!

Een proclamatie van perspectiefloosheid en hopeloosheid, die werkelijk opzienbarend is en die heel goed samengaat met de campagne van Vondeling om de onmacht van het parlement te onderstrepen.

Ten slotte stelt Ter Heide dan de vraag: Moet een sociaal-eco-

nomische balans negatief uitvallen? Zijn antwoord is: „Het is vrij zinloos daarover te spreken, want een alternatief is er op dit moment nauwelijks."
Dat is alles wat er van de hooggestemde verwachtingen is overgebleven. Het kan nu eenmaal niet anders meer! En daaraan wordt dan toegevoegd: „Zelfs de maatregelen, die we soms niet prettig vinden: verhoging landbouwprijzen, invoering BTW, hadden we waarschijnlijk ook zonder EEG ingevoerd". Er wordt hier over „we" gesproken, zonder duidelijk te zeggen wie daarmee worden bedoeld. Is het niet zo, dat de PvdA-fractie in het parlement tégen de invoering van de BTW heeft gestemd? Is het niet zo, dat dit geschiedde, ofschoon aanvankelijk de invoering van de BTW al door Vondeling (toen deze als minister van financiën in de regering-Cals optrad) was voorbereid? Geeft deze uitspraak dan aan, dat het meningsverschil over de invoering van de BTW nog steeds voortduurt, terwijl toch de schadelijke gevolgen duidelijk genoeg zijn?
In ieder geval blijkt uit het artikel van Ter Heide, dat in deze vraagstukken in de leidende PvdA-kringen een volslagen opportunistische houding wordt ingenomen, en dat deze politiek die van gebeurtenis naar gebeurtenis voorthinkt, duidelijk samengaat met uitzichtsloosheid in de buitenlandse, in het bijzonder „Europese" politiek.

De vrouwen in Amerika

Er bestaat een wijdverbreide opvatting, dat de vrouwen in de Verenigde Staten zich van hun sexegenoten in andere kapitalistische landen onderscheiden door een grotere onafhankelijkheid en in veel sterkere mate geëmancipeerd zijn. Een studie van Clara Colon in *Political Affairs*, het theoretische tijdschrift van de Communistische Partij van de Verenigde Staten, (november 1968) brengt talrijke gegevens, die een werkelijk beeld geven van de situatie van de vrouwen in dit sterkste kapitalistische land.
In 1966 werkten van elke 100 vrouwen boven de 14 jaar er 39 in loondienst. Er waren 27,8 miljoen werkende vrouwen of 36 procent van alle arbeiders. Van de getrouwde vrouwen werkt elke derde (om precies te zijn 37 procent) en meer dan 60 procent van deze werkende getrouwde vrouwen heeft kinderen.
Clara Colon wijst erop, dat net als overal in de kapitalistische wereld „naast de methoden die worden aangewend om de arbeidersklasse in haar geheel uit te buiten, er speciale uitbuitingsvormen zijn die ten aanzien van de arbeidsters worden toegepast".
Bijzonder duidelijk is dit in de industrieën, die vooral vrouwen tewerk stellen. In de confectie-industrie bijvoorbeeld vormen vrouwen 75 procent van de arbeidskrachten. In de stad New York, waar 40.150 vrouwen in confectiebedrijven werken, bedroeg hun gemiddelde loon in 1963 2,24 dollar per uur,

terwijl de mannen per uur 3,27 dollar ontvingen. Toch bestaat er in de staat New York in theorie een wet, volgens welke voor gelijke arbeid een gelijk loon moet worden betaald. Deze wet wordt echter omzeild door een onderscheid te maken tussen „mannenwerk" en „vrouwenwerk". Vrouwen worden nooit aangenomen om het werk van de hoger betaalde categorieën arbeiders te doen. Alleen mannen worden als coupeur aangesteld en dat is in de confectiebedrijven de hoogst geschoolde en best betaalde baan. De meeste vrouwen doen het slechter betaalde werk. Pas na jaren ervaring krijgen vrouwen het beter betaalde werk aan betere kwaliteiten confectiekleding. Negeren Puertoricaanse vrouwen werken alleen aan de slechtere kwaliteiten kleding, waarvoor een lager loon wordt betaald; tot meer geschoold werk worden deze vrouwen niet toegelaten. Vaak blijft het loon van de neger- en Puertoricaanse vrouwen onder het minimumloon, terwijl overwerk niet extra betaald wordt.

Toch is de toestand in New York beter dan elders in de Verenigde Staten. Het gemiddelde loon in de New Yorkse confectie-industrie is 2,24 dollar per uur, maar in Philadelphia slechts 1,87 dollar per uur en in Dallas 1,47 dollar.

In de Amerikaanse textielindustrie werkten in 1965 406.700 vrouwen, 43 procent van het totale aantal arbeiders. Het grootste deel van deze industrie is gevestigd in de zuidelijke staten en de lagere loonstandaard in het zuiden beïnvloedt aldus de gehele industrie. Ook in de textielindustrie krijgt de vrouw het minst geschoolde werk en is de toegang tot het beter betaalde werk voor haar versperd.

Als kantoorbedienden werken 7,5 miljoen vrouwen. De lonen lopen aanzienlijk uiteen in verschillende delen van het land, maar als geheel bezien bedraagt het loon van de vrouwen ongeveer 66 procent van dat van mannen, die hetzelfde werk doen.

De afstand tussen het loon van mannen en van vrouwen neemt zelfs toe, zowel in kantoren, fabrieken, als in winkelbedrijven. Bovendien blijkt het percentage vrouwen in de industriële bedrijven te dalen, naarmate de automatisering wordt doorgevoerd. In de kantoren daalt het percentage vrouwen bij de invoering van modernere kantoormachines.

Extra moeilijk is de positie van de negervrouwen. Omdat de werkloosheid onder de negerbevolking veel groter is en de lonen van negerarbeiders laag worden gehouden, is de negervrouw eerder gedwongen te gaan werken. Volgens de officiële berekeningen leeft in de Verenigde Staten (cijfers van 1965) 10 procent van de blanke gezinnen beneden de armoedegrens; voor de niet-blanke gezinnen bedraagt dit percentage 42! En als de echtgenote in deze niet-blanke gezinnen niet zou werken, zou zelfs 82 procent van deze gezinnen beneden de armoedegrens moeten leven.

Terwijl het gemiddelde loon van blanke werkende vrouwen in 1965 per jaar 3.744 dollar bedroeg, kwam de negervrouw gemiddeld tot slechts 2.642 dollar. Het is kenmerkend, dat in de Verenigde Staten van de blanke moeders met kinderen beneden

de zes jaar er 24 procent gaat werken, terwijl dit getal bij de negermoeders in dezelfde groep 40 procent bedraagt. Gezien in samenhang met het enorme gebrek aan crèches en kleuterscholen betekent dit, dat de negerkinderen reeds in hun vroegste jeugd een grote achterstand oplopen.
Van de negervrouwen werken er 13 procent op kantoren, bijna 16 procent in fabrieken, ruim 28 procent in dienstverlenende instellingen (ziekenhuizen, hotels, wasserijen enz.). Als huishoudelijk personeel werkt dertig procent van de werkende negervrouwen, terwijl onder de blanke vrouwen dit percentage slechts 5,6 procent is. Het loon van het huishoudelijk personeel is laag en het werk is onregelmatig, met als gevolg dat het jaarloon uitermate laag is en gemiddeld niet boven 1200 dollar per jaar uitkomt. Minimumlonen gelden hier meestal niet en kunnen in de staten waar ze wel bestaan, vrij gemakkelijk ontdoken worden.
In de Verenigde Staten is ongeveer een kwart van de arbeiders lid van een vakbond; van de vrouwen slechts een achtste. Clara Colon is van mening, dat deze slechte georganiseerdheid vooral voortspruit uit de geringe aandacht van de vakbonden voor de problemen van de arbeidsters. Vele vakbondsleiders zijn geheel onverschillig voor deze vraagstukken, in het bijzonder als het gaat om neger- en Puertoricaanse vrouwen.

. . . en in Oostenrijk

Gegevens over de vrouwenarbeid in Oostenrijk zijn in het maandblad van de Oostenrijkse communistische partij *Weg und Ziel* in een artikel van Fritz Mautner samengevat. In strijd met veel gehoorde meningen blijkt, dat het aandeel van de vrouwen in de beroepsbevolking (deze omvat zowel hen die in loondienst staan als zelfstandigen en meewerkende familieleden) en in het aantal arbeiders sinds 1951 niet is gestegen. Zowel de gegevens van 1951, van 1961 en van 1968 laten zien, dat de vrouwen 39 procent van de beroepsbevolking vormen en 34 procent van het aantal arbeiders.
Wel treden er wijzigingen op in de verdeling over de verschillende soorten loonarbeid. Het percentage vrouwelijke employés is namelijk van 1958 tot 1967 gestegen van 37 op 39 procent, terwijl het aantal employés met een kwart steeg. Ook in de dienstverlenende bedrijven is het percentage vrouwen aanmerkelijk toegenomen. In de industrie daalde het percentage vrouwen.
Ook is een verandering waarneembaar in de leeftijdsopbouw. Van 1963 tot 1967 daalde het aantal arbeidsters beneden de dertig jaar van 42 op 40 procent. Het aantal vrouwelijke employés onder de dertig jaar steeg echter van 56 op 58 procent. In samenhang met de aanzienlijke stijging van het aantal employés betekent dit, dat vooral uit de jongste leeftijdsgroepen een grote toestroom naar de kantoren plaats vindt.
Dit staat o.a. in verband met de in doorsnee betere betaling: de lonen van de vrouwelijke employés liggen gemiddeld 43 pro-

cent boven de lonen, die aan de arbeidsters in de industrie betaald worden. Ook zijn de bepalingen ten aanzien van vacantie, ziekte en ontslag beter.
Uit verschillende statistieken kon berekend worden, dat in Oostenrijk het gemiddelde loon van de arbeidster in de industrie rond 40 procent lager is dan dat van de arbeiders. In de kantoren is het loon van de vrouwen gemiddeld 33 procent lager. Er moet rekening mee gehouden worden, dat het hierbij om gemiddelden gaat. In bedrijven waar veel vrouwen werken, zoals bijvoorbeeld in de textiel- of confectie-industrie, is het verschil tussen mannen- en vrouwenlonen geringer. Waar weinig vrouwen werken, is het verschil meestal aanzienlijk groter. Het verschil, dat waargenomen wordt in de lonen die op de kantoren worden betaald, vloeit voor een groot deel voort uit het feit, dat vrouwen meestal werk van geringere kwalificatie verrichten.
Fritz Mautner wijst erop, dat het lagere loonniveau voor vrouwenarbeid, deels voortkomt uit de rangorde in de lonen — de loonhiërarchie — die zich in de loop van een lange geschiedenis heeft gevormd. In bedrijfstakken waar veel vrouwen werken — textiel-, confectie- en voedingsmiddelenindustrie, hotel- en restaurantbedrijven — staan de lonen op de laagste trede van deze loonhiërarchie. In verband met de traditioneel lage lonen voor vrouwenarbeid — alleen omdat het werk door een vrouw gedaan wordt! — is bijvoorbeeld het CAO-loon voor een geschoolde arbeidster in de confectie-industrie 20 tot 40 procent lager dan van een arbeider in de metaal- of papierindustrie. Natuurlijk uit deze hiërarchie in de lonen zich ook in het niveau van de lonen, die aan mannen in de betreffende bedrijfstak worden uitbetaald. Deze loonhiërarchie dateert nog uit de tijd van het begin van de industriële revolutie, toen vele vrouwen en kinderen in het industriële arbeidsproces werden opgenomen. Zowel toen als nu maakt dit het de ondernemers mogelijk extra meerwaarde te ontvangen.
Ook vloeit het lagere loonniveau voor vrouwenarbeid voort uit een lagere beroepskwalificatie. In 1964 waren in de Oostenrijkse industrie 48 procent van de mannelijke loontrekkers geschoolde vakarbeiders, terwijl dit percentage onder de vrouwen slechts 17 procent bedroeg.
Volgens de cijfers van de laatste volkstelling die in Oostenrijk plaats had, — in 1961 — waren er van de 867.000 vrouwelijke loon- en salaristrekkers rond 314.000 gehuwd. 19 procent van de werkende vrouwen had kinderen (beneden 14 jaar) te verzorgen, waarvan 14 procent één kind en 4 procent twee kinderen. Deze situatie is waarschijnlijk in de jaren na 1961 niet wezenlijk veranderd.

Een „München" voor Afrika

De Britse regeringsarchieven waarin de documenten uit het jaar 1938 berusten, zijn in overeenstemming met de sinds kort in Engeland geldende zogenaamde 30-jarenregel, na het verstrij-

ken van het jaar 1968 geopend. In het begin van 1969 werden als gevolg daarvan allerlei documenten gepubliceerd, die betrekking hebben op de voorgeschiedenis van het pact van München: de overeenkomst tussen Engeland, Frankrijk, Duitsland en Italië, waarbij een deel van Tsjechoslowakije aan Hitler werd uitgeleverd.
Het Engelse weekblad *The Observer* publiceerde op 5 januari j.l. uit deze archieven documenten, waaruit blijkt dat de regering-Chamberlain ook een „München"-plan voor Afrika had klaargestoomd, dat ten doel had om Hitler-Duitsland koloniën te geven.
Op 2 maart 1938 kwam Chamberlain met zijn plan in de vergadering van het Britse kabinet. Hij deelde mede, dat het goed zou zijn om te komen tot een herverdeling van de koloniën in Afrika, die lagen tussen de Sahara en Zuidwest-Afrika. Dit deel van Afrika zou moeten worden „tot een gebied van een nieuw experiment in koloniaal beheer". Engeland, Frankrijk, België en Portugal zouden de door hen beheerste gebieden gezamenlijk moeten inbrengen om ze dan opnieuw te verdelen, waardoor er ook „ruimte zou worden geschapen voor een gebied, dat door Duitsland zou worden bestuurd". Chamberlain wilde deze herverdeling van koloniën ten gunste van de Duitse fascisten door middel van een verdrag en de verplichting tot het uitbrengen van rapporten zo versieren, dat het „niet zou worden beschouwd als het teruggeven aan Duitsland van haar vroegere koloniën, als iets waar het recht op had, (in 1918 had Duitsland zijn koloniën verloren), maar als een nieuw plan zou worden gezien, gebaseerd op hoge idealen" . . .!
Dit nu onthulde plan had toen reeds een lange en zeer geheime voorgeschiedenis. Het blijkt voor de eerste maal ter sprake te zijn gebracht in maart 1936 op een bijeenkomst van een geheim sub-comité van de commissie voor buitenlandse zaken in het Britse kabinet. In deze zitting werd opgemerkt, dat „een starre weigering om de koloniale kwestie te bespreken, onpraktisch moet worden geacht, als het er om gaat een algemene regeling met Duitsland te bereiken". Hitler-Duitsland zou toegang moeten krijgen tot de grondstoffen in Afrika en als het niet anders kon ook maar koloniën in dit werelddeel moeten krijgen. De regeling daartoe zou met Frankrijk moeten worden uitgewerkt, dat Togoland geheel of gedeeltelijk zou moeten afstaan, terwijl ook Kameroen in zijn geheel of ten dele aan de Duitse fascisten afgestaan zou moeten worden.
In maart 1937 kwam het plan in de kabinetscommissie voor buitenlandse zaken. Lord Halifax verklaarde daar bij de discussie over het plan, dat „hij niet geloofde dat het mogelijk was om Duitsland voor onbepaalde tijd buiten Afrika te houden zonder dat er oorlog zou komen, of zelfs als er wel een oorlog kwam". Onder de varianten van het plan, die ter tafel kwamen, was o.a. een voorstel om de Portugese koloniën aan Duitsland te geven.
Chamberlain zelf ontwikkelde het plan verder in januari 1938, toen er opnieuw een zitting van de kabinetscommissie voor buitenlandse zaken aan werd gewijd. Hij had allerlei ingewik-

kelde bedenksels uitgebroed voor een te sluiten overeenkomst. De hoofdzaak was echter, dat Duitsland geheel Togoland, Kameroen en een deel van Noord-Nigeria zou krijgen. Omdat de Franse belangen hierdoor geschaad werden, zou Frankrijk dan weer een stuk van de Goudkust (thans Ghana) van de Britse kolonialisten krijgen en eventueel een eiland in West-Indië! Tijdens de bespreking in de commissie werd voorgesteld, dat België een deel van de Congo ter beschikking moest stellen en Portugal zijn kolonie Angola. Ook werd het mogelijk geacht dat eventueel Zuidwest-Afrika en Oostelijk Nieuw-Guinea met Samoa, die vroeger Duitse koloniën waren geweest, aan Hitler ter beschikking zouden worden gesteld.

Nadat het plan op 2 maart 1938 in het totale kabinet was behandeld, moest de gezant in Berlijn, sir Neville Henderson, de volgende dag reeds met het plan naar de Duitse regering stappen. In het gesprek ging Henderson nog een stukje verder; hij vond het zonder meer mogelijk om de koloniën volledig aan de Duitse fascisten over te dragen, zonder allerlei rapporten en raden van beherende mogendheden als camouflage te laten dienen.

Doch Hitler had op dat moment andere plannen. Henderson werd koel aangehoord en weggestuurd met de mededeling, dat het wel allemaal erg gecompliceerd was opgezet. Op 12 maart trokken de Duitse troepen Oostenrijk binnen.

De koloniale vorm van de concessiepolitiek aan Hitler werd toen weer vervangen door het toegeven aan zijn eisen in Europa, wat enkele maanden later tot het schandaal van München leidde.

Wat is polemologie?

Polemologie is vredeswetenschap en als zodanig een jonge wetenschap. In het voorwoord van het boekje „Polemologie" van de directeur van het Polemologisch Instituut in Noorwegen, Johan Galtung *), schrijft prof. mr. B. V. A. Röling dat deze wetenschap is ontstaan uit de verontrusting over de gang van zaken in de wereld. De polemologie als wetenschap wil trachten op het punt van oorlog en vrede méér kennis te brengen om het oorlogsgevaar terug te dringen. Professor Röling, die directeur is van het Polemologisch Instituut in Groningen, wijst in zijn voorwoord op de groeiende belangstelling voor de jonge wetenschap en spreekt zich uit voor onderwijs daarin op de Nederlandse universiteiten.

Op de vraag, wat onder polemologie verstaan moet worden, antwoordt Johan Galtung in zijn boekje, dat dit in de eerste plaats een toegepaste wetenschap is en dus geen zogenaamd zuivere wetenschap. Dit houdt in, dat de taak van de polemologie niet alleen is het doen van uitspraken over hoe de dingen zijn, maar ook over wat men moet doen opdat deze worden zoals ze behoren te zijn. Op zichzelf — zal men zeggen — geeft deze uitleg nog maar weinig houvast. Dat is ook zo. Galtung geeft dat min of meer zelf toe als hij benadrukt, dat polemologie als wetenschap haar weg nog moet vinden. Een eigen weg dus om klaarheid te brengen in het vraagstuk van oorlog en vrede. Galtung wijst erop, dat politici de polemologen beschuldigen geen werkelijkheidszin te hebben. Aan de andere kant beschuldigen polemologen de politici ervan, dat zij niet meer dan amateurs zijn. Wie heeft gelijk? Galtung denkt van beiden en hij prijst daarom meer samenwerking aan.

Het lijkt ons echter toe, dat de polemoloog Galtung met deze samenwerking op zichzelf nog niet veel verder komt. Want politici denken niet allen hetzelfde. Voor hun inzichten is van belang van welk uitgangspunt zij uitgaan bij de behandeling van vraagstukken als die van oorlog en vrede. Ons inziens geldt dit zelfde voor polemologen. Politici en polemologen kunnen bepaalde vraagstukken onderzoeken, zonder tot de kern van de zaak te komen.

Galtung geeft daar zelf het voorbeeld van. In zijn boekje stelt hij de vraag, welke maatschappijen het meest oorlogszuchtig zijn, de primitiefste, de minder primitieve of de meer ontwikkelde. In zijn beantwoording van deze vraag komt hij tot de conclusie, dat eigenlijk de meest ontwikkelde maatschappij de agressiefste is. Waarom? De statistieken wijzen dit volgens Galtung uit.

Het lijkt ons echter, dat met statistieken het vraagstuk oorlog

*) Johan Galtung: Polemologie; vraagstukken van oorlog en vrede. Met een voorwoord van prof. mr. B. V. A. Röling. Uitg. Polak en van Gennep, Amsterdam. Prijs *f* 5,50.

en vrede moeilijk of niet is te benaderen. Op deze manier blijft de onderzoeker steeds om de kern van de zaak heendraaien. Dat doet ook Johan Galtung, waardoor hij zich verwart in de onontknoopbare warwinkel van gedachten wat men onder agressief of vredelievend moet verstaan.
In een concreet geval als het ontstaan van de eerste wereldoorlog komt hij dan tot de conclusie, dat eigenlijk de arbeiders de schuld daaraan dragen, omdat zij van beide kanten tegen elkaar ten strijde trokken! De werkelijkheid was echter, dat de machthebbers in die tijd, het Duitse imperialisme en andere imperialistische staten, elkaar de macht in de wereld betwistten en de arbeiders misbruikten om voor hun belangen, hun klassebelangen, te vechten.
Het polemologisch onderzoek is volgens Galtung geen onderzoek in de politieke en sociale verhoudingen van de maatschappelijke ontwikkeling. De polemologie wijst dus onderzoek naar belangenverhoudingen, klassenverhoudingen, af.
Op deze grondslag kan polemologie niet anders zijn dan een woordenspel, waardoor het vraagstuk van oorlog en vrede geen stap verder komt.
Het positieve element van de polemologie — en dat wordt ook door Galtung met nadruk voorgestaan — is het bevorderen van de discussie over het vraagstuk oorlog en vrede.

G. MAAS

Brieven van Gorter aan Lenin

In de loop van zijn werkzaam leven heeft Lenin duizenden brieven geschreven aan functionarissen van arbeiderspartijen in vele landen en er zeker ook even zo vele van hen ontvangen.
Voor de eerste wereldoorlog al onderhield hij als vertegenwoordiger van de Russische sociaaldemocratische partij bij het internationaal bureau van de Tweede Internationale contact met de leiders van sociaaldemocratische partijen in West-Europa. Zo voerde hij onder meer correspondentie met de toenmalige secretaris van de Tweede Internationale, de Belg Kamiel Huysmans.
Lenin benutte de briefwisseling om de Tweede Internationale regelmatig van de situatie in de Russische sociaal-democratie op de hoogte te stellen, terwijl hij anderzijds zelf over West-Europa geïnformeerd bleef en de arbeidersklasse in Rusland daarover kon voorlichten.
In die jaren gingen er van tijd tot tijd ook brieven heen en weer tussen Lenin en enkele leidende figuren uit de Nederlandse SDP, die na haar oprichting in 1909 aangesloten was bij de Tweede Internationale. (Nederland was in deze Internationale dus vertegenwoordigd door twee partijen, omdat de SDAP, waaruit de SDP na de scheuring van 1909 was voortgekomen, al vanaf het ontstaan daarvan lid was.)

*) Garmt Stuiveling — Willens en Wetens. Uitgeverij Em. Querido, Amsterdam, 1967.

Nu en dan worden er nog in een nalatenschap of tussen oud archiefmateriaal bewaard gebleven brieven ontdekt en openbaar gemaakt.
Zo krijgt een essay van dr Garmt Stuiveling over Herman Gorter een bijzonder karakter, omdat — voor zover ons bekend voor de eerste keer in Nederland — enkele brieven die Gorter aan Lenin schreef, daarin zijn opgenomen.
In het algemeen gesproken dankt dr Stuiveling zijn bekendheid aan zijn werkzaamheden als literatuur-historicus en als taalkundige en geniet Herman Gorter zijn grote faam in ons land nog altijd als dichter van *Mei* en *Pan*.
Dit essay van Stuiveling „Gorters brieven aan Lenin" *) handelt echter over de politieke opvattingen van Gorter als actieve figuur in de revolutionaire socialistische beweging.
Stuivelings beknopte uiteenzetting (24 blz.) over de politieke activiteiten van Gorter beperkt zich vooral tot de eerste wereldoorlog en de tijd kort na het uitbreken van de Russische revolutie. De opgenomen brieven (vier stuks en volgens een mededeling van de schrijver hem als fotocopy beschikbaar gesteld door het Lenin-archief te Moskou) zijn respectievelijk geschreven op 23 december 1917, 7 februari 1918, 22 september 1918 en 24 oktober 1918.
Gorter behoorde in de eerste wereldoorlog tot de figuren, die in de arbeidersbeweging het internationalisme en de klassenstrijd hoog hielden, toen de rechtse leiders van de sociaaldemocratische Tweede Internationale met pak en zak naar de imperialistische oorlogsdrijvers waren overgelopen en hun „eigen" bourgeoisie verdedigden.
Stuiveling signaleert dit verraad van de sociaal-democratie en herinnert eraan, dat Gorter aan Alphons Diepenbrock schreef, dat een „betere nieuwe internationale zal ontstaan".
Gorter publiceerde een brochure tegen de imperialistische oorlog: *„Het Imperialisme, de wereldoorlog en de sociaal-democratie"*, die in verschillende talen werd vertaald en onder de soldaten aan het front werd verspreid.
Onder de revolutionair-socialistische figuren bestond echter eveneens een grote verscheidenheid aan opvattingen en de meesten hadden ook geen klaar en duidelijk doel voor ogen, zoals tijdens de conferenties van Zimmerwald en Kienthal was gebleken. Niettemin zocht bijvoorbeeld Lenin naar wegen om de verbinding met de linkse socialisten te onderhouden en had hij geregeld schriftelijk contact over de belangrijkste vraagstukken van theorie en praktijk.
Meningsverschillen en tegenstellingen trof men ook aan in de SDP, waar vooral Van Ravesteijn elk perspectief aan de arbeidersklasse onthield en Gorter voortdurend conflicten met hem had over diens onjuiste beoordeling van het karakter van het imperialisme en de imperialistische oorlog.
In Gorters brieven aan Lenin vindt men iets over deze tegenstellingen terug, evenals over de verschillen in opvatting tussen Gorter en Lenin ten aanzien van vraagstukken als het zelfbeschikkingsrecht der naties.
Ook na de Russische revolutie, door de SDP met warmte be-

groet, leidde de gecompliceerde internationale situatie tot tegenstellingen binnen de partij, onder meer over de rol van het Duitse imperialisme en de besprekingen van Brest-Litowsk. (Trouwens ook Stuiveling geeft hier een beeld van Trotzky's optreden bij die besprekingen, dat de werkelijkheid niet dekt.) Gorter zag duidelijk de bijzondere omstandigheden, waarin de Russische revolutie had plaatsgevonden en was ervan doordrongen, dat in de industrieel ontwikkelde kapitalistische landen andere voorwaarden daarvoor golden.
De dichter verbleef tijdens de eerste wereldoorlog lange tijd in Zwitserland en de vier in Stuivelings essay gepubliceerde brieven zijn vanuit Bern geschreven.
De brief van 23 december 1917 begint aldus:

„Waarde kameraad Lenin,

Ik maak gebruik van de gelegenheid, welke de reis van kameraad Platten mij biedt, om U nogmaals (ik deed het begin november al telegrafisch) geluk te wensen. U begrijpt, dat ik met spanning volg, wat thans bij U geschiedt. Wat U wil en tracht te bereiken meen ik wel te zien. Moge het U gelukken".

Gorter herinnert verder aan een tweede druk van zijn brochure over het imperialisme en vraagt of hij in Zwitserland voor Lenin wellicht nog iets kan doen. Uit de latere brieven blijkt, dat Lenin om deskundigen op het gebied van het bankwezen heeft verzocht en dat Gorter daar navraag naar heeft gedaan.
In de brief van 24 oktober 1918 schrijft Gorter onder meer:

„Waarde kameraad Lenin,

Dank voor Uw brief. Ik vertaal Uw „Staat en revolutie". Om dit echter in Holland uit te geven moet men de schriftelijke toestemming van de auteur hebben. Wilt U die aan mij zenden?" („Ik machtig dr. Gorter, Bussum, Holland enz.") Heeft U nog iets, dat bijzonder goed voor West-Europa zou zijn? Doe dat dan tegelijk bij Uw brief. B.v. de brochure tegen Kautsky?"

Gorter spreekt de hoop uit spoedig naar Moskou te kunnen gaan en dan ook zijn nieuwe brochure „Wereldrevolutie", die in Holland werd gedrukt, mee te kunnen nemen.
In deze brochure, welke opgedragen wordt aan Lenin, vindt men elkaar tegensprekende opvattingen en gedachten; de sporen van Gorters latere ontwikkeling naar het linkse radicalisme, die hem tenslotte tegenover de nieuwe communistische internationale en Lenin zouden plaatsen, zijn er reeds in waar te nemen.
In november 1918 ontstond in ons land de communistische partij, toen de SDP op haar congres besloot de naam commu-

nistische partij te gaan dragen en zich in het begin van 1919 bij de door Lenin opgerichte Communistische Internationale aansloot. Toen Gorter echter in 1920 eindelijk in Moskou kwam, waren zijn hooggespannen verwachtingen over een snelle revolutie in de hoogontwikkelde kapitalistische landen al getemperd en uitte hij zijn twijfel over de mogelijkheid van de opbouw van het socialisme in één land.
Bij Gorter wreekte zich het mechanische element in zijn marxistische opvattingen en hij hield vast aan doctrinaire standpunten, die zo duidelijk in zijn „Open brief aan Lenin" tot uiting komen.
Gorter heeft echter, ook al kwam hij buiten de stroom van de arbeidersbeweging te staan aan het einde van zijn leven, steeds getracht de arbeidersklasse te dienen met zijn activiteit en met zijn dichterschap. De brieven aan Lenin, die Stuiveling heeft gepubliceerd, zijn daarvan een getuigenis.

JOOP MORRIËN

Macht en maatschappij

Er verschijnen de laatste jaren regelmatig inleidingen tot de politicologie, het onderdeel van de sociologische wetenschap dat zich bezighoudt met politieke verschijnselen. Meestal gaat de aandacht daarbij in de eerste plaats uit naar alles wat met binnenlandse politiek te maken heeft: partijen, partijvorming, kiesstelsels, werking van parlement en regering e.d.

Ook dr Valkenburgh behandelt in zijn boek over de politicologie *), dat zoals hij zegt „een bescheiden inleiding tot de wetenschap der politiek wil zijn", de problemen die hiermee samenhangen. Toch is zijn boek anders opgezet. Hij probeert niet zozeer beschrijvend als wel analytisch op te treden en daar hij de politiek beschouwt als de conflictsfeer bij uitnemendheid, waarbij vraagstukken van de macht steeds aan de orde zijn, bespreekt hij achtereenvolgens de machtsvorming, de machtsdragers, de machtshantering en de machtsrechtvaardiging. De voorbeelden ontleent hij daarbij vaak aan de internationale politiek, omdat daar de machtsstrijd het meest onverhuld aan de dag treedt.
Met behulp van vrij abstracte redeneringen komt ook deze Groningse socioloog evenwel terecht op dezelfde stokpaardjes, waarop degenen die de politieke verschijnselen directer behandelen, al lang rondrijden. Zo komt hij aan het slot van zijn boek met de theorie, dat juist omdat in de huidige kapitalistische maatschappij (hij spreekt over een „verzorgingsmaatschappij") de macht van de overheid zo groot geworden is, „het aantal partijen in de moderne verzorgingsstaat zo gering mogelijk moet zijn, liefst twee, hoogstens drie partijen". Dr Valkenburgh

*) dr P. Valkenburgh — Inleiding tot de politicologie; problemen van maatschappij en macht. Uitg. Agon—Elsevier, Amsterdam—Brussel 1968. Prijs *f* 19,50.

neemt verder als een vast gegeven aan, dat er een steeds krachtiger streven zal ontstaan om de Eerste Kamer te veranderen in een orgaan, waarin vertegenwoordigers van beroepsgroepen of bepaalde belangengroepen zitting hebben — ook al betwijfelt hij of de democratie daarmee gediend zal zijn.

In zijn boek schrijft dr Valkenburgh deze ontwikkeling toe aan het feit, dat de beleidsproblemen uiterst technisch zijn geworden en dat in verband daarmee een bureaucratisering is opgetreden. Juist omdat hij de rol daarbij van de monopolistische machtsgroeperingen bij dit proces buiten beschouwing laat, spreekt hij slechts van een „bedenkelijke a-democratische tendens" of ook wel over „post - (d.w.z. na -) democratische trekken", terwijl het in werkelijkheid gaat om een anti-democratische ontwikkeling, die de macht van de monopolies moet versterken.

Aan de hand van de reactionaire Amerikaanse publicist Burnham en een anti-communist als Djilas is het natuurlijk niet moeilijk om dan een zelfde gang van zaken in de socialistische landen te constateren, waar de bureaucratie en de managers geworden zouden zijn tot een nieuwe klasse. Door dergelijke redeneringen voor zoete koek aan te nemen, wordt het inzicht in het proces van machtsvorming dat van de monopolies uitgaat, alleen maar bemoeilijkt.

S. VAN D.

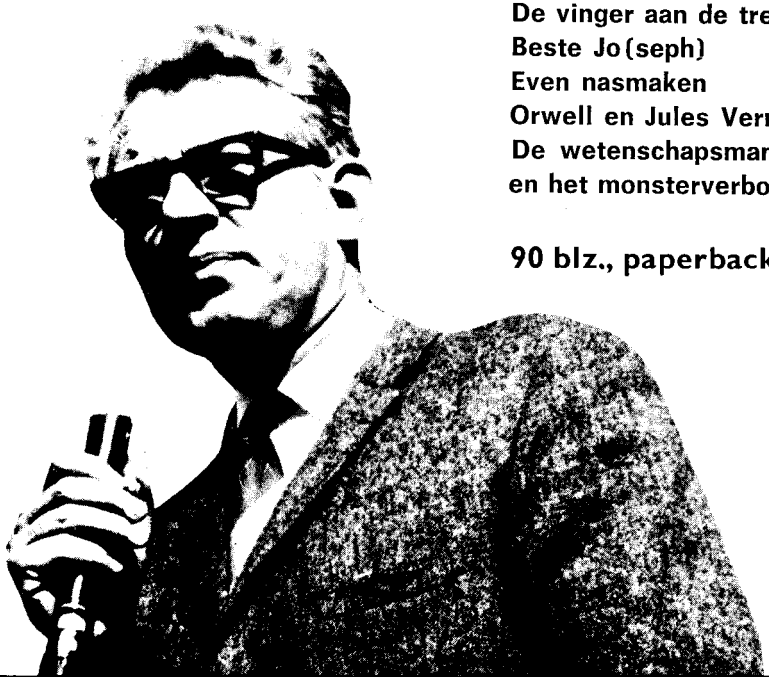
Beste Joop, van Anne

Vondeling en het kiesvee

door **Marcus Bakker**

Een man en een partij
Dit is de man ....
dit is zijn blindheid
Het politiek laboratorium
Irene, Beatrix
Beste Joop
De vinger aan de trekker
Beste Jo(seph)
Even nasmaken
Orwell en Jules Verne
De wetenschapsman ....
en het monsterverbond

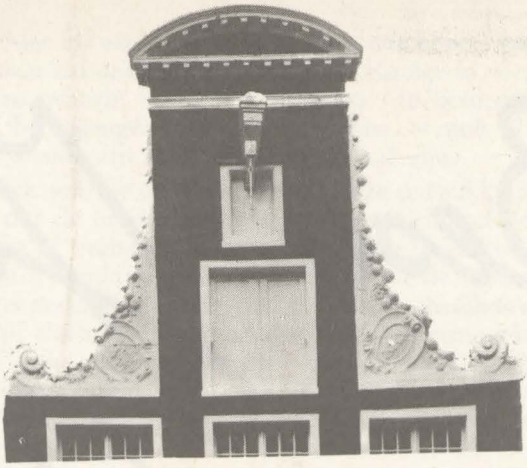
90 blz., paperback f 3,65

Een uitgave van Pegasus - Amsterdam.
Verkrijgbaar in de boekhandel.

Nieuwe uitgaven van PEGASUS

Nieuwe uitgaven van PEGASUS

Theun de Vries

De Gesprenkelde Vogel

Een VERHALENOMNIBUS met nooit eerder in boekvor gepubliceerde korte werken uit 30 jaren ....
364 blz. geb. *f* 14,90

J. Hašek

De Avonturen van de brave Soldaat Schwejk

Het onsterfelijke verhaal van de Tsjechische vrijheidshe Schwejk. Complete uitgave in één band
Met oorspronkelijke illustraties van Lada!
872 blz. geb. *f* 19,65

R. Warmerdam

Blauwe druifjes op een graf

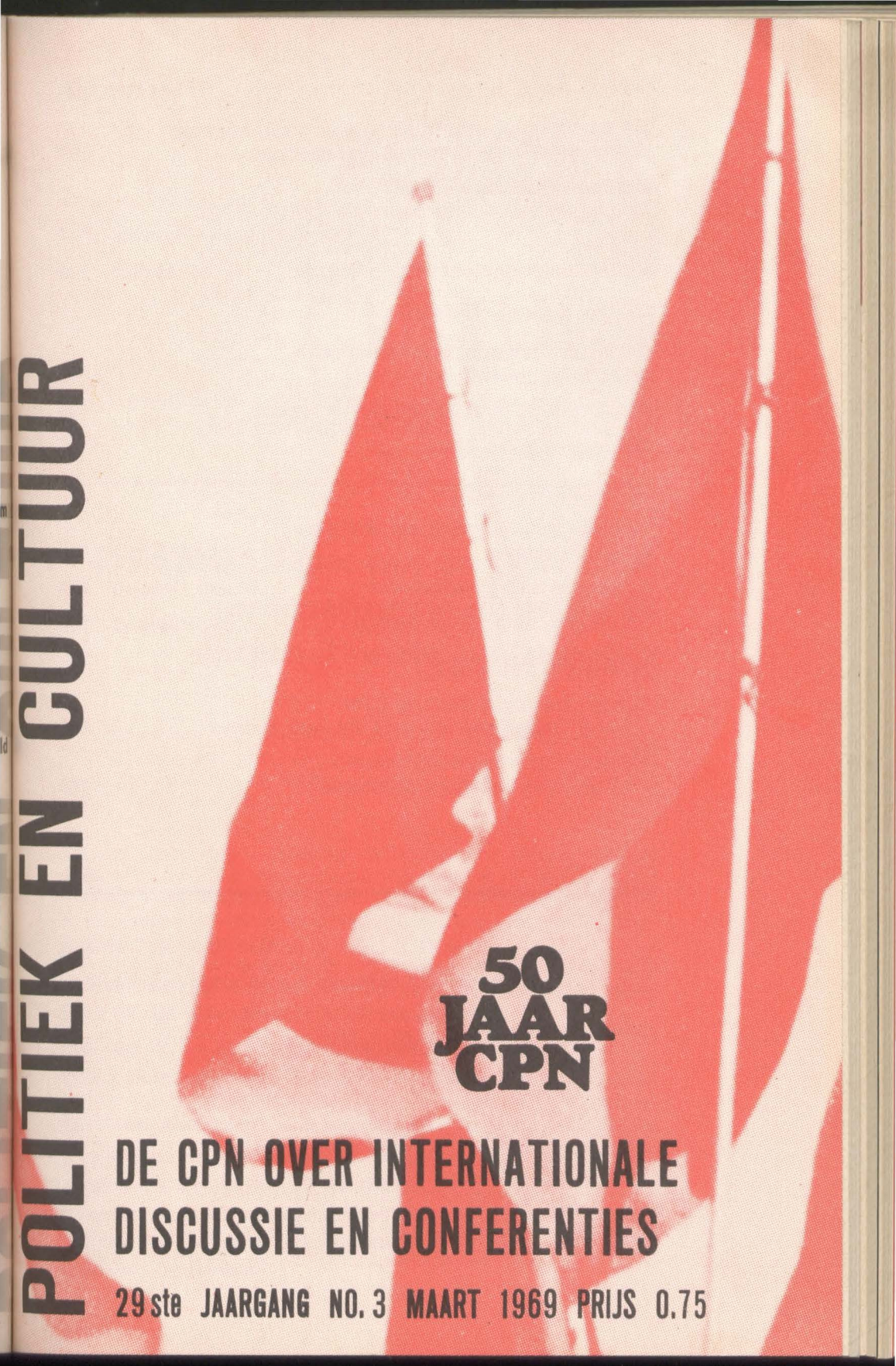
Een spannende Nederlandse roman.
182 blz. geb. *f* 7,80

Michael Slory

Brieven aan Ho Tsji Minh

Nieuwe gedichten.
32 blz. *f* 3,65

POLITIEK EN CULTUUR

50 JAAR CPN

DE CPN OVER INTERNATIONALE DISCUSSIE EN CONFERENTIES

29ste JAARGANG NO. 3 MAART 1969 PRIJS 0.75

De opvattingen van de CPN over internationale discussie en internationale conferenties 97

De betekenis van de Communistische Internationale (1919—1943)
A. van Ommeren—Averink 117

De uitzonderingstoestand in Spanje M. Meijer 125

UIT DE TIJDSCHRIFTEN

De arbeidersklasse in de technisch-wetenschappelijke revolutie 132

Studenten en anti-Amerikaanse acties 135

De promotie van Marx 137

BOEKBESPREKINGEN

Vondelings „Nasmaak en voorproef" kritisch bezien Fred Schoonenberg 139

Ketters in de Middeleeuwen S. van Dongen 139

Informatie, maar geen analyse W. Vlieland 141

PARTIJDOCUMENTEN

Oproep Dagelijks Bestuur CPN
Maak maand van de pers tot een succes 143

Partijbestuur stelt commissie in
Uitwerking politieke oriëntatie 144

P O L I T I E K E N C U L T U U R

verschijnt maandelijks bij uitgeverij Pegasus
Leidsestraat 25, Amsterdam-C., tel. 23.11.38
De abonnementsprijs is *f* 7.50 per jaar.
f 3.75 per halfjaar, losse nummers *f* 0.75

Ons gironummer is 173127, Gem.giro: P 1527
Correspondentie over betaling en verkoop s.v.p. zenden aan de administratie p/a Pegasus.
Alle correspondentie over de inhoud aan de redactie van P. en C., Prinsengracht 473. Amsterdam-C., tel. 62565

29e jaargang no. 3 maart 1969

POLITIEK EN CULTUUR

maandblad, gewijd aan de theorie en praktijk van het marxisme-leninisme onder leiding van het partijbestuur der CPN

De opvattingen van de CPN over internationale discussie en internationale conferenties

Wij publiceren, ter opfrissing van de herinnering van onze lezers, hierbij een overzicht van de stellingname van de CPN in de discussie van de internationale communistische beweging vanaf 1963 tot 1968.

Deze discussie begon reeds op de conferentie van 81 partijen te Moskou in 1960, waar ernstige tegenstellingen aan het licht traden, vooral tussen de Communistische Partij van de Sowjet-Unie, destijds onder leiding van Chroestsjow, en de Communistische Partij van China.
De principiële achtergrond daarvan werd echter van beide zijden verduisterd. Zij sloten een compromis op een aantal punten van geschil.
In de hoofdzaken van algemene aard was de door allen ondertekende „Verklaring" aanvaardbaar.
De CPN keurde het optreden van haar delegatie goed, die, bij monde van P. de Groot, zich voor het strikte handhaven van de internationale eenheid van actie had uitgesproken, doch tevens de voortzetting van de discussie had voorgesteld, en wel in het openbaar.
„Bij scherpe keerpunten in de situatie zijn zulke discussies onvermijdelijk en gezond, als ze op leninistische basis worden gevoerd en ieder fractiegedoe en infiltratie van de ene partij in de andere niet worden toegestaan", zei hij in zijn rede.

Door de Nederlandse delegatie werden toen praktische voorstellen gedaan tot het organiseren van zulk een openbare discussie in een internationaal orgaan, waarbij voor een zakelijke en geduldige behandeling werd gepleit.

In de loop der daarop volgende jaren verscherpten zich de meningsverschillen, hoewel de aard daarvan nog verborgen bleef als gevolg van de abstracte en schimmige wijze, waarop de polemiek werd gevoerd.
In de zomer van 1963 werd een aantal documenten daarover gepubliceerd, in de vorm van een briefwisseling van de CPSU en de CP China.
Het partijbestuur van de CPN besprak de geschillen en de gevoerde polemiek op een op 18 juli 1963 gehouden zitting. Paul de Groot verklaarde in een rede, die door het partijbestuur werd goedgekeurd:

„De vormen, waarin de discussie tot nu toe is gevoerd, geven reden tot ongerustheid, omdat de imperialistische propaganda nodeloos de kans krijgt verwarring te zaaien en de aandacht af te leiden van de ontbindingsverschijnselen in het kapitalistische kamp, die dagelijks toenemen en die de grondslagen van het kapitalistische stelsel schokken."

De CPN verlangde, dat de discussie zo gevoerd zou worden, dat ze tot klaarheid leidt en wees de polemiek, die gevoerd werd met zijdelingse toespelingen af, omdat dit „een van de meest ongewenste methoden is, omdat een niet-ingewijde er niets van begrijpen kan en de discussie in feite aan de beoordeling van de massa onttrokken wordt".
Over de positie van de CPN in de geschillen in de internationale communistische beweging werd in deze rede gezegd:

„Wij zijn verantwoordelijk tegenover de werkende bevolking van Nederland. Wij kunnen slechts onze taak als partij in dienst van die bevolking vervullen, wanneer wij onze politiek uitsluitend bepalen uitgaande van de concrete toestanden en mogelijkheden in ons eigen land. Dat is onze primaire taak ... Wij moeten in onze internationale betrekkingen alleen datgene doen wat onze partij dient en alles afwijzen wat schadelijk is voor ons werk. Wij geven niemand het recht zich in onze partij te mengen, of het de leiders van een socialistisch land betreft of niet. Wie dat probeert zal door ons op de vingers worden getikt, of hij groot is of klein (in omvang althans)."

Het 21ste congres van de CPN

In maart 1964 kwamen de vraagstukken van de internationale discussie en de internationale conferentie aan de orde op het 21ste congres van de CPN.

In de discussiegrondslag van het partijbestuur werd verklaard:

„Hoewel de verscheidenheid in ontwikkeling de noodzaak met zich brengt van een vruchtbare en principiële discussie, die de nodige tijd vergt, moet de eenheid van actie van de communistische partijen ter bestrijding van het imperialisme op de voorgrond staan. Ook bij het tijdelijk voortduren van ideologische en tactische verschillen. De vormen van de discussie moeten aan deze, alles overheersende eis worden aangepast, zodat zij eenheid van actie niet belemmeren. Bij de discussie gaat de CPN naast vele andere communistische partijen, ervan uit, dat er geen partijen kunnen zijn die internationaal, alleen of met zijn tweeën, de richtlijnen voor alle communistische partijen kunnen aangeven. En evenmin dat er partijen kunnen zijn, die zich op een soort „onfeilbaarheid" zouden kunnen beroepen.
Of dat bij het uitwerken van de marxistisch-leninistische theorie partijen met het grootste aantal leden, uit landen met het grootste aantal inwoners, de beslissing zouden moeten brengen. In de internationale theoretische discussie mogen uitsluitend de juistheid van de argumenten en de resultaten van de op grond daarvan gevoerde politiek de doorslag geven.
Een zorgvuldig voorbereide en op het meest geschikte ogenblik gehouden conferentie van alle partijen zou zich de versterking van de eenheid van actie van alle communisten op de grondslag van de Verklaringen van 1957 en 1960 ten doel moeten stellen en tevens het normaliseren van de discussie en de meningenstrijd, zodanig dat zij deze versterking bevordert."

Op het congres werd in de openingsrede van Paul de Groot en het verslag van het partijbestuur dat Henk Hoekstra uitbracht, ingegaan op de vraagstukken van de internationale communistische beweging.

De Groot zei:

„Waar het op aankomt is de samenwerking, de eenheid van optreden, ondanks meningsverschillen, de coördinatie van de strijd voor de internationale taken.
De leidende gedachte voor elke internationale arbeidersbeweging is voor ons nog steeds die, welke Marx heeft uitgesproken bij de oprichting van de Eerste Internationale. Hij zei: 'De werkers van alle landen bezitten één element van het succes — hun getal. Maar aantallen leggen slechts gewicht in de schaal als zij verenigd zijn door combinatie en geleid worden door kennis. De ervaring van het verleden heeft getoond hoe het veronachtzamen van die broederlijke band die tussen de werkers van verschillende landen en naties behoorde te bestaan en die hen aanspoort om vastbesloten naast elkaar te staan in al hun acties voor de vrijheid, gestraft wordt met een gemeenschappelijke mislukking van hun onsamenhangend pogen'.
Wij houden ook vast aan wat Lenin zei bij de oprichting van de Communistische Internationale, waarvan de huidige communistische partijen de wereldwijde voortzetters zijn.
Lenin, in die dagen van 1920, herinnerde eraan hoe de Tweede Internationale ten gronde was gegaan, o.a. omdat zij tot de

ontwikkelde landen van Europa beperkt bleef. Hij zeide:
'Op dit congres vindt de aaneensluiting plaats van de vooruitstrevende werkers van de meest-ontwikkelde kapitalistische landen met de revolutionaire massa's uit die landen waar geen of bijna geen arbeidersklasse bestaat, — uit de koloniale landen van het Oosten.' 'Het is onze plicht', zei Lenin, 'die aaneensluiting te versterken.'
Samenwerking gericht op één doelstelling, dat was Marx.
Aaneensluiting met de revolutionaire massa's uit het Oosten, dat was Lenin.
Beide vormen de onmisbare grondslag van het marxisme-leninisme in de georganiseerde communistische beweging.
Wie die grondslag aantast, hij kan karrevrachten citaten aanvoeren, maar verliest het recht zich marxist-leninist te noemen, hij handelt tegen de geest van het marxisme-leninisme in een tijd waarin het lot van de mensheid hiervan afhangt."

Over de internationale discussie werd voorts gezegd, dat deze weliswaar enige schade heeft aangericht, doch ook positieve kanten heeft, n.l. een verlevendiging van het communistische denken.
Henk Hoekstra sprak in de congresrede over het standpunt van de CPN over de wijze van voorbereiding van een internationale conferentie van communistische partijen. Hij zei hierover:

„Naar onze mening zal aan de goede en zorgvuldige voorbereiding van zo'n internationale conferentie door alle communistische partijen moeten worden deelgenomen. Ook door de Communistische Partij van Nederland. Wij kunnen nu eenmaal geen verantwoordelijkheid nemen voor iets wat buiten ons om wordt voorbereid. Wij wijzen ook af, dat alle partijen uit de kapitalistische landen op één hoop worden gegooid en worden vertegenwoordigd door een of twee partijen. Dat is onmogelijk omdat elke partij, ook in de kapitalistische landen, de strijd moet voeren onder eigen bijzondere omstandigheden, waarover een andere partij moeilijk kan oordelen. Daarom zou het de beste vorm van voorbereiding zijn, als er een redactiecommissie ter voorbereiding van een document — een document dat beoordeeld moet worden door de internationale conferentie — zou worden gevormd, waarin de beste krachten die de communistische wereldbeweging bezit zijn opgenomen, ongeacht of deze deel uitmaken van een grote of kleine partij. Zo'n redactiecommissie zou een consultatie met alle partijen moeten doorvoeren, zodat alle partijen aan het document hun deel kunnen bijdragen. Op de conferentie zelf zal elke partij absoluut gelijkwaardig moeten zijn en als zodanig behandeld moeten worden. Er zal noch bevadering, noch inmenging mogen plaats vinden, — dat is in het belang van het slagen van de internationale conferentie."

Het 21ste congres van de CPN legde zijn mening over de voorbereiding van een internationale conferentie van communistische partijen neer in een resolutie. Daarin werd gezegd:

„Het congres stelt zich van deze conferentie voor, dat zij zal leiden tot:
ten eerste — het versterken van de eenheid van actie;
ten tweede — het normaliseren van de discussie, opdat zij zo gevoerd zal worden dat ze deze versterking bevordert.
Het congres acht het noodzakelijk, dat deze conferentie van alle communistische partijen goed en zorgvuldig wordt voorbereid.
Daartoe doet het congres het voorstel een internationale redactiecommissie te vormen ter voorbereiding van een ontwerpverklaring. Deze redactiecommissie moet uit een aantal bekwame krachten zijn samengesteld, ongeacht tot welke partij zij behoren. Zij zal een consultatie met alle partijen moeten doorvoeren, zodat elke partij haar deel kan bijdragen tot het eind-program.
Het congres van de CPN is van mening, dat de internationale conferentie, na zulk een zorgvuldige voorbereiding het beste gehouden zou kunnen worden in b.v. Boekarest of Warschau. Voor het slagen van de conferentie is het vereist, dat de gelijkwaardigheid van alle partijen, zonder enige bevoogding of inmenging strikt in acht wordt genomen. Het congres spreekt als zijn vaste overtuiging uit, dat de internationale conferentie zal leiden tot een versterking van de internationale communistische beweging en verdere successen in de strijd tegen het imperialisme voor vrede en socialisme."

Brief aan de CPSU

Op 31 oktober 1964, nadat het Centraal Comité van de CPSU Chroestsjow had afgezet als eerste secretaris, onderstreepte het partijbestuur opnieuw dit standpunt. In een communiqué werd meegedeeld, „dat onze partij onveranderd zal vasthouden aan de besluiten van het 21ste congres van de CPN. Deze besluiten houden o.a. in, de onwrikbare solidariteit met de Sowjet-Unie en het gehele socialistische kamp in de strijd voor ontspanning, ontwapening en wereldvrede; tezelfder tijd zal de CPN haar autonomie onder alle omstandigheden volledig handhaven; zij is voorstander van een internationale conferentie om de eenheid van actie van alle communistische partijen te versterken, ook als de principiële meningsverschillen met de Chinese communistische partij nog niet zijn overwonnen".
Op 7 december 1964 richtte het dagelijks bestuur van de CPN zich met een brief tot het centraal comité van de CPSU. Er was toen het voorstel gedaan om een internationale conferentie te laten voorbereiden door een redactiecommissie, die in de lente van 1965 zou moeten bijeenkomen. Deze redactiecommissie zou volgens dit plan bestaan uit een beperkt aantal partijen — dezelfde die in 1960 op willekeurige wijze na afloop van een congres van de Roemeense Arbeiderspartij waren aangewezen om de Moskouse conferentie van 1960 voor te bereiden. De voornaamste communistische partijen uit de socialistische en kapitalistische landen van Azië, alsmede de Roemeen-

se Arbeiderspartij hadden geweigerd aan de bijeenkomst van een dergelijke redactiecommissie deel te nemen.
Het dagelijks bestuur van de CPN verklaarde in zijn brief, die indertijd niet werd gepubliceerd, het volgende:

„Onze partij heeft op haar 21ste congres in maart 1964 de opvatting verworpen, dat de redactiecommissie die na afloop van een Roemeens partijcongres is gevormd, een centrum zou kunnen zijn voor de voorbereiding van een nieuwe internationale conferentie en heeft een nieuw voorstel hierover gedaan.
In een onvolledige samenstelling is, volgens onze mening, deze redactiecommissie hiertoe nog minder geschikt en haar bijeenroeping kan door onze ideologische tegenstanders als een begin van een formele scheuring in de internationale communistische beweging worden uitgelegd.
Het is de mening van ons dagelijks bestuur, dat in het bijzonder de morele autoriteit van de CPSU in de internationale communistische beweging zal worden geschaad door het bijeenroepen van een onvolledige commissie.
Wij achten in de toestand, waarin zich de internationale communistische beweging thans bevindt, integendeel een versterking van de morele autoriteit van de CPSU dringend noodzakelijk.
Wij zouden U daarom willen voorstellen een eind te maken aan de strijd over redactiecommissies, waardoor bovendien de internationale conferentie voor lange tijd zal worden uitgesteld.
Wij stellen U voor alléén, als CPSU, een internationale conferentie bijeen te roepen met een agenda die beperkt wordt tot de meest actuele problemen en zonder dat aan de deelname door alle partijen voorafgaande voorwaarden worden gesteld. De agenda zou kunnen zijn: de internationale toestand, in het bijzonder in verband met de ontwikkeling van het Duitse en Japanse imperialisme. En als tweede punt: een verslag aan alle communistische partijen van de wereld over de activiteit van de CPSU in de laatste jaren.
Wij geloven, dat zulk een internationale conferentie op korte termijn kan plaats vinden.
De referaten, die namens de CPSU zouden worden gehouden, zouden als documenten in alle communistische partijen na afloop van de conferentie bediscussieerd kunnen worden."

Het dagelijks bestuur van de CPN sprak de hoop uit, dat dit voorstel overwogen zou worden.

De „consultatieve conferentie" van maart 1965

Op 1 maart 1965 kwam echter de willekeurig samengestelde en onvolledige „redactiecommissie" te Moskou bijeen. De 19 partijen die er aan deelnamen, vormden deze bijeenkomst om tot een „consultatieve conferentie" die opriep tot het houden van een internationale conferentie van communistische en arbeiderspartijen.

Het partijbestuur van de CPN besprak op een uitgebreide zitting op 15 en 16 mei 1965 de houding van de partij inzake deze bijeenkomst. In de resolutie, die werd aangenomen, wordt verklaard:

„Het voornemen om de „redactiecommissie" van 1960 tot het centrum van voorbereiding van een nieuwe internationale conferentie te gebruiken is door de CPN reeds op haar 21ste congres in 1964 verworpen.
Toen in november 1964 door het Centraal Comité van de CPSU om de mening van de CPN gevraagd werd inzake het bijeenroepen van deze „redactiecommissie" op 1 maart j.l. heeft het dagelijks bestuur in een antwoord van 7 december 1964 in overeenstemming met onze congresbesluiten dit voornemen met klem ontraden.
Dit te meer waar reeds gebleken was dat niet alleen de communistische partijen uit China, Indonesië, Korea, Japan en Vietnam, doch ook de arbeiderspartijen uit Roemenië en Albanië geweigerd hadden er aan deel te nemen.
Door de op 1 maart j.l. te Moskou vergaderde 19 partijen is hun bijeenkomst in een „consultatieve conferentie" omgezet. Doch hun optreden ging verder dan onderlinge consultatie doordat alle andere communistische partijen opgeroepen worden zich bij het door hen aangenomen communiqué aan te sluiten.
Het partijbestuur van de CPN wijst dit af:

a. omdat in het communiqué een beoordeling van de internationale toestand wordt gegeven waarbij de agressiviteit van het Duitse imperialisme in de Bondsrepubliek, het streven naar atoombewapening van het Duitse imperialisme, de verdere afbraak van de parlementaire democratie door het gaullisme in Frankrijk en de voortzetting van de Franse atoombewapening niet zijn genoemd;

b. omdat een door een aantal partijen opgesteld politiek platform aan alle andere partijen ter goedkeuring wordt voorgelegd, hetgeen in feite de voortzetting is van de oude methoden die, in de periode van de Kominform en later, zeer schadelijke gevolgen hebben gehad en in de toekomst een verbetering van de betrekkingen in de internationale communistische beweging bemoeilijken.

c. Het partijbestuur stelt vast, dat na de afzetting van Chroestsjow als 1e secretaris, door de CPSU stappen zijn gedaan tot verbeteringen op het gebied van de politiek en de ideologie, inzake de landbouw, de opvatting over kunst, de beoordeling van de Stalin-periode en de betrekkingen tussen de Sowjet-Unie en China op staatsgebied.

Alleen reeds uit de aard en de motivering van deze stappen blijkt dat Chroestsjow zich aan revisionistische praktijken heeft schuldig gemaakt en dat de kritiek die daarop door andere

communistische partijen jarenlang werd geoefend, volkomen gerechtvaardigd en noodzakelijk was.
Aan de andere kant worden door de Chinese Communistische Partij een aantal van haar vroegere stellingen en opvattingen, als bijvoorbeeld over de sociaal-democratie, niet langer herhaald.
Het partijbestuur spreekt de overtuiging uit dat een *nieuwe start* van de internationale communistische beweging noodzakelijk en mogelijk is.
Daartoe is echter de uitwerking van *organisatorische* regelen voor een internationale conferentie niet het belangrijkst. *Het belangrijkst is het onverzoenlijk voeren van de principiële strijd tegen het revisionisme en dogmatisme*, waartoe in de verklaringen van 1957 en 1960 overeengekomen was, *in alle communistische en arbeiderspartijen.*
Het bereiken van een nieuwe eenheid en een gemeenschappelijke marxistisch-leninistische algemene lijn hangt thans in eerste instantie af van de onvoorwaardelijke veroordeling en stopzetting van de revisionistische praktijken die Chroestsjow in de internationale discussie en in de betrekkingen tussen de communisten in de wereld heeft ingevoerd, van de strijd tegen de vervlakking van het politieke bewustzijn en de ondermijning van de strijdbaarheid, tegen de ondermijning van het democratisch centralisme, tegen de proclamatie van proletarisch internationalisme in woorden en de nationale beperktheid in de praktijk.
Het partijbestuur is van mening, dat ook tegen de dogmatische opvattingen van de Communistische Partij van China de discussie moet worden voortgezet, maar dat de likwidatie van de revisionistische praktijken van Chroestsjow de voorwaarde is om dit op vruchtbare wijze te doen.
Het partijbestuur besluit vriendschappelijke betrekkingen met alle communistische partijen in de wereld te willen onderhouden en met hen gesprekken en beraadslagingen te voeren, en daarbij bovenstaand standpunt te zullen verdedigen."

Conferentie van Brussel

In dezelfde zitting van het partijbestuur van de CPN werd het voornemen besproken om een conferentie van communistische partijen uit de kapitalistische landen van Europa te beleggen. Het partijbestuur verklaarde zich bereid hieraan deel te nemen en deed een voorstel voor een agenda.
De resolutie, die hierover werd aangenomen, luidde als volgt:

„Het partijbestuur, kennis genomen hebbende van het voornemen om een conferentie van 17 communistische partijen uit de kapitalistische landen van Europa te houden, verklaart zich bereid hieraan deel te nemen en stelt voor de agenda uit de volgende punten samen te stellen:

1. De Europese vraagstukken die van centraal belang zijn voor

de veiligheid en de vrede en voor de strijd voor democratie. Daartoe behoort in het bijzonder de strijd tegen de spreiding van atoomwapens in Europa door middel van de MLF, het Britse ANF-plan, de gaullistische atoommacht in Frankrijk en de plannen voor een zgn. Europese atoommacht die de weg naar atoombewapening van de Duitse Bondsrepubliek zou openen.

2. De plannen tot vorming van een „Europese Politieke Unie" van de zes EEG-landen en in verband daarmee de plannen tot integratie van de buitenlandse, monetaire en militaire politiek.

3. De coördinatie van de activiteit onder de massa in de kapitalistische landen van Europa in verband met bovenstaande vraagstukken, de strijd tegen het Westduitse revanchisme, Franse gaullisme en het Spaanse en Portugese fascisme, tegen de ondersteuning van deze bewegingen door reactionaire kringen in de USA en elders.

4. De solidariteit met de strijd in de Duitse Bondsrepubliek voor het wettige bestaansrecht van de marxistisch-leninistische partij. De solidariteit in de strijd voor de opheffing van alle beperkingen van de parlementaire democratie in alle kapitalistische landen van Europa.

5. Wederzijdse informatie over de door de deelnemende partijen gevoerde en verder te voeren massa-acties tegen de interventie van de USA in Vietnam en uitwisseling van de ervaringen daarvan.

Het partijbestuur van de CPN is tegen het nemen van bindende besluiten op ideologisch gebied, of het aannemen van gemeenschappelijke oproepen door de conferentie, daar die niet tot de competentie van een regionale conferentie behoren. Het spreekt tevens de wens uit dat een stenografisch verslag van de conferentie zal worden gepubliceerd."
De conferentie van de 17 communistische partijen uit de kapitalistische landen van Europa werd van 1 tot 3 juni 1965 in Brussel gehouden. Aan het einde van deze bijeenkomst werden een perscommuniqué en een oproep over de toestand in Vietnam uitgegeven.
Het dagelijks bestuur van de CPN publiceerde over deze conferentie op 8 juni 1965 een verklaring, waarin werd gezegd:

„Onlangs had een conferentie plaats, waaraan vertegenwoordigers deelnamen van communistische partijen uit kapitalistische landen van Europa ... Over het verloop van de conferentie werd een perscommuniqué aangenomen. De delegatie van de CPN distancieerde zich hiervan met de volgende verklaring, die in het communiqué werd opgenomen:
'De delegatie van de Communistische Partij van Nederland, die deelnam aan de debatten op de conferentie, besloot op

grond van de resoluties van het partijbestuur van de CPN inzake de agenda en het karakter van de conferentie geen documenten of publicaties namens de conferentie te ondertekenen.'
Vertegenwoordigers van 18 der aanwezige partijen gaven een oproep uit over de toestand in Vietnam.
De delegatie van de CPN op de conferentie achtte het echter onjuist om een bindende verklaring over de strijd in Vietnam en de interpretatie daarvan door een regionale conferentie te ondertekenen, omdat zij in overeenstemming met het standpunt van het partijbestuur van mening was, dat de toestand en de strijd in Vietnam een aangelegenheid is die *alle* communistische partijen in de wereld aangaat.
De CPN is volkomen solidair met de strijd van het Nationale Bevrijdingsfront van Zuid-Vietnam en eist de terugtrekking van de Amerikaanse interventietroepen uit dit land. Zij eist eveneens stopzetting van de agressieve acties van de Verenigde Staten tegen Noord-Vietnam.
De CPN zal haar krachten nog meer inspannen om hiervoor massa-acties te organiseren op een zo breed mogelijke basis en zich daarbij vooral tot de socialisten in ons land richten."

Brieven aan congressen

In de loop van 1966 bleken congressen van communistische partijen herhaaldelijk gebruikt te worden om oproepen tot internationale conferenties te lanceren en besprekingen te beleggen. De aanwezigheid van buitenlandse delegaties werd tevens uitgelegd als een goedkeuring en ondersteuning van de politiek van de betreffende partij. In verband hiermee besloot de CPN geen delegaties meer naar congressen van andere partijen te zenden.Ook zond zij geen vertegenwoordiging naar de feestelijkheden ter gelegenheid van de 50ste verjaardag van de Russische Oktoberrevolutie; zij belegde in Nederland een reeks bijeenkomsten ter herdenking van deze gebeurtenis. Het standpunt van de CPN werd in een reeks brieven ter gelegenheid van congressen uiteengezet. Zo werd in een brief aan het congres van de Bulgaarse communistische partij (november 1966) verklaard:

„De CPN besloot Uw congres niet bij te wonen omdat, naar onze ervaring, dergelijke gelegenheden, waar vertegenwoordigers van zusterpartijen aanwezig zijn, regelmatig leiden tot bespreking van vraagstukken waartoe dergelijke bijeenkomsten in het geheel niet bevoegd zijn en die in feite een inmenging betekenen in de politiek van andere partijen."

Aan het congres van de Belgische communistische partij (december 1966) werd geschreven:

„Wij hebben de ervaring opgedaan, dat de deelname van vertegenwoordigers van zusterpartijen aan nationale congressen de laatste jaren misbruikt wordt voor onderlinge besprekingen,

die gericht zijn op het bemoeilijken van herstel van de internationale eenheid in de communistische beweging en waartoe gastdelegaties bovendien geen enkele bevoegdheid hebben."

De conferentie van Karlovy Vary

In april 1967 werd in Karlovy Vary een bijeenkomst gehouden van een aantal communistische partijen uit Europa. Het partijbestuur van de CPN had op 20 maart 1967, na een bespreking van deze aangelegenheid in de partijafdelingen, besloten niet aan deze bijeenkomst te zullen deelnemen.
In een brief aan de Franse communistische partij van 20 maart 1967 werden de redenen daartoe aangevoerd.

Het partijbestuur van de CPN schreef in deze brief:
„De wijze waarop de conferentie op touw wordt gezet is in strijd met de elementairste begrippen van partijdemocratie en normale betrekkingen tussen partiien van de arbeidersklasse.
Als men de vraag stelt door wie deze conferentie op touw wordt gezet, dan vindt men in Uw brief van 12 oktober 1966 slechts de mededeling dat tijdens een bijeenkomst in Wenen in 1966 'kameraden, die de verschillende partijen vertegenwoordigen, de Franse communistische partij gevraagd hebben het initiatief te nemen tot het voorbereiden van een algemene Europese conferentie'. U zegt, dat U dit als een 'mandaat' beschouwt en dat ook de Poolse Arbeiderspartij 'met een soortgelijke missie is belast'.
Genoemde bijeenkomst in Wenen was echter door de Oostenrijkse CP belegd 'ter bestudering van het monopolie-kapitalisme' en had geen enkele bevoegdheid 'mandaten' te verlenen voor het samenroepen van algemene conferenties. Op grond van dit zonderlinge 'mandaat' is nu door U een 'redactiecommissie' bijeengeroepen, van welke bijeenroeping onze partij geen kennis droeg, en deze heeft een 'document' gemaakt en de datum en plaats van de conferentie eigenmachtig vastgelegd.
U zegt in Uw brief dat de grote meerderheid der partijen haar mening ten gunste van de conferentie bekend heeft gemaakt en wenst dat deze binnenkort gehouden wordt.
Wij zijn van mening dat het ontoelaatbaar is 'meerderheden' tegenover 'minderheden' te stellen bij de huidige toestand van de communistische of arbeiderspartijen. Tussen hen zijn zeer grote verschillen en tegenstellingen wat hun activiteit onder de massa, hun principiële grondslagen en hun klassesamenstelling betreft. Er hebben bovendien in verschillende van deze partijen in kapitalistische landen afsplitsingen en scheuringen plaats gehad, terwijl binnen een aantal partijen stromingen bestaan die in internationale vraagstukken verschillende standpunten innemen. Meerderheden en minderheden kunnen volgens normale, in de arbeidersbeweging geldende begrippen, slechts in het raam van een organisatie bestaan . . .
De vorming van een irreële 'meerderheid' en het opstellen van een 'meerderheidsdocument' kan geen ander gevolg hebben dan

nog grotere splitsing en desoriëntering in de communistische beweging dan in de afgelopen tien jaar reeds is ontstaan."

De bijeenkomst was voorgesteld als een bijeenkomst over het probleem van de Europese veiligheid. De strijd voor de Europese veiligheid is echter geen zaak die tot Europeanen en Europese partijen beperkt kan worden. In de brief wordt daarom verklaard:

„Het partijbestuur van de CPN is van mening dat zonder gemeenschappelijke strijd met de volkeren en de communistische partijen, vooral van Azië, geen veiligheid, noch in Europa, noch in de wereld te verwezenlijken is. De door U geplande conferentie zal echter deze gemeenschappelijke strijd nieuwe hindernissen in de weg leggen."

Verder werd in de brief gezegd:

„Wij hadden gehoopt dat alle communistische partijen de lessen zouden hebben getrokken uit de vernederende mislukkingen die zulke pogingen in de afgelopen jaren hebben gekend. Wij herinneren aan de conferentie van maart 1965 in Moskou, die uiteindelijk tot een 'consultatiebijeenkomst' moest worden omgedoopt, als ook het misbruik van de aanwezigheid van buitenlandse gasten op communistische congressen om eenzijdige oproepen tot internationale conferenties te lanceren.
Het gevolg is geweest dat in de internationale communistische rijen de verwarring steeds groter wordt en een voortdurend toenemen van ideologisch verval, organisatorische stagnatie en het voortwoekeren van revisionistische ondermijning van de strijdbaarheid te bemerken zijn . . . Wij zijn van mening dat, om onder de op dit ogenblik nog bestaande omstandigheden tot verbetering in de relaties tussen marxistisch-leninistische partijen te komen, slechts de weg van bilaterale contacten mogelijk is, bij verbreding van een openbare, grondige principiële discussie en overeenkomsten voor gezamenlijke acties tussen autonome partijen."

Na de bijeenkomst in Karlovy Vary verscheen in *De Waarheid* van 28 april 1967 een hoofdartikel, waarin werd gezegd:

„De conferentie, die te Karlovy Vary gehouden is, brengt geen verandering in de houding van de CPN ten aanzien van de partijen, die er aan hebben deelgenomen of die er niet aan deelnamen. Het niet-deelnemen aan de conferentie kan niet als verbreking van de solidariteit met de communistische beweging in de wereld opgevat worden. De CPN is steeds bereid samen te werken met alle partijen voor concrete gemeenschappelijke doelstellingen, met inachtneming, in de praktijk, van de autonomie der partijen en van de niet-inmenging in andere partijen."

Het 22ste Congres van de CPN

In december 1967 besprak het 22ste congres van de CPN het standpunt van de partij inzake de internationale discussie in de communistische beweging.
In de discussiegrondslag voor dit congres werd gesteld:

„Voor de strijd tegen het imperialisme blijft het van het grootste belang, dat er opgetreden wordt tegen de ontaardingsverschijnselen binnen de internationale communistische beweging en voor een herstel van de eenheid op grondslag van de autonomie der partijen als een van de eerste beginselen van het leninisme. De betekenis van de leninistische politiek van autonomie van de partij, zoals deze werd vastgelegd in de besluiten van het 21ste congres, is ook ten aanzien van de ontwikkeling binnen de internationale communistische beweging duidelijk gebleken. Op grondslag van deze besluiten heeft onze partij, uitgaande van eigen kennis en ervaring, deelgenomen aan de internationale discussie. Terzelfdertijd wees zij elke poging tot inmenging van andere partijen af en weigerde zij elke medewerking aan bijeenkomsten en festiviteiten, die ten doel hebben de noodzakelijke strijd tegen het revisionisme en dogmatisme te verstikken, kritiek en zelfkritiek te onderdrukken en een boycot tegen communistische partijen te organiseren die niet voor revisionistische heerschappij willen bukken.
De CPN is voor samenwerking met alle communistische en arbeiderspartijen in de wereld op voorwaarde dat zij, niet met frases maar in de praktijk, de autonomie van onze partij respecteren . . .
De CPN verdedigt de opvatting, dat een herstel van de geest en de praktijk van het marxisme-leninisme noodzakelijk is, maar deze kan niet anders bereikt worden dan langs de weg van de evolutie binnen de communistische partijen, die uit de Communistische Internationale en uit de verzetsbeweging tegen het Duitse en Japanse fascisme tijdens de oorlog zijn voortgekomen.
De stuwkracht tot deze evolutie is de massa-actie tegen het imperialisme en de samenwerking tussen alle partijen die op die weg ook maar enkele stappen vooruit doen. Hierbij moet de autonomie van elke partij heilig zijn, zoals Lenin heeft geleerd.
. . . . . .

Onze partij neemt deel aan de discussie over de internationale problemen van de communistische beweging, waarbij zij streeft naar eenheid van actie van allen tegen het imperialisme op grond van volstrekte en daadwerkelijke gelijkgerechtigdheid van alle deelnemende partijen en volledige publicatie van de door elke partij verdedigde standpunten."

In de congresrede van Henk Hoekstra werd dit standpunt nader uiteengezet:
„Het vraagstuk van de strijd tegen revisionisme en dogmatis-

me is een zaak van elke partij afzonderlijk. De manier waarop dit moet gebeuren, moet door elke partij zelf worden vastgesteld. Dit kan niet gebeuren door middel van een internationale conferentie.
Integendeel. Deze zou onder de huidige omstandigheden tot geen enkele oplossing van vraagstukken leiden, maar slechts de toestand verscherpen en kunnen leiden tot scheuring en fractievorming.
Onze partij treedt op voor een openbare, wetenschappelijke discussie over de vraagstukken, waarvoor de internationale communistische beweging staat.
Wij hebben naar ons vermogen in de laatste jaren deelgenomen aan de discussie.
Onze partij is van mening, dat het dringend noodzakelijk is de solidariteit op te voeren met de volken en partijen, die door het imperialisme worden bedreigd.
. . . . . .

De huidige ontwikkeling in de wereld toont aan, dat de internationale communistische beweging bij het zoeken naar oplossingen voor haar vraagstukken kan en moet steunen op de inzichten, de strijdwil en de initiatieven van de strijdende massa's tegen het imperialisme."

Conferenties in Boedapest

De feestelijkheden ter gelegenheid van de 50ste verjaardag van de Oktoberrevolutie in 1967 waren door een aantal daarbij vertegenwoordigde communistische partijen weer eens benut om een oproep te doen voor het beleggen van een internationale conferentie. Deze oproep verscheen in een communiqué, dat op 25 november 1967 werd gepubliceerd.
De Hongaarse Socialistische Arbeiderspartij organiseerde namens de betreffende achttien partijen een „consultatieve conferentie", die eind februari — begin maart 1968 te Boedapest plaats had. Het partijbestuur van de CPN besloot op zijn zitting van 13 januari 1968 niet op de uitnodiging, die in een brief van de Hongaarse Socialistische Arbeiderspartij was gedaan, in te gaan en zond een brief die de volgende inhoud had:
„Het partijbestuur van de CPN besprak Uw brief van 15 december 1967, waarin een delegatie van onze partij wordt uitgenodigd om deel te nemen aan een consultatieve bijeenkomst.
Wij willen naar aanleiding van Uw brief de volgende opmerkingen maken:

1. In de aanhef van Uw brief wordt gesproken over een consultatieve bijeenkomst „om onze meningen over de bijeenroeping van een brede internationale beraadslaging van de communistische en arbeiderspartijen uit te wisselen." Even verder wordt daar echter aan toegevoegd dat de gedelegeerden op deze consultatieve bijeenkomst „een gemeen-

schappelijk standpunt en een concreet plan ter voorbereiding van de (internationale) beraadslaging moeten uitwerken". Hieruit blijkt dat de benaming van consultatieve bijeenkomst dubbelzinnig is en dat het blijkbaar niet gaat om een uitwisseling van meningen maar wel om het nemen van bindende besluiten.

2. In Uw brief staat: „De op de consultatieve bijeenkomst democratisch en collectief vastgestelde stellingname zouden wij ter bevestiging aan het centraal comité van de eigen partij kunnen voorleggen". Dit toont opnieuw aan dat het hier niet om een consultatie gaat maar wel om te komen tot een internationale stellingname van vertegenwoordigers van een aantal partijen achter de rug van die partijen om. De „eigen" partijbesturen zouden slechts achteraf de reeds genomen besluiten kunnen bespreken en zonodig verwerpen. Deze opzet is naar onze mening in strijd met de in de Communistische Partij onontbeerlijke normen van leninistische democratie en autonomie.
   Gewichtige vraagstukken die niet slechts van organisatorische aard zijn maar vooral principiële betekenis hebben, dienen, zowel wat hun inhoud als de formulering betreft, vanteveren in de „eigen" partijen en partijbesturen te worden behandeld.
   Naar onze mening wordt door Uw centraal comité de omgekeerde, onjuiste, weg ingeslagen, doordat wordt bepleit dat eerst door afgevaardigden zonder mandaat daartoe in een bijeenkomst van een aantal partijen „een gemeenschappelijk standpunt", „een concreet plan" worden uitgewerkt en „collectieve besluiten" worden genomen. Daarna kunnen de partijen dan hierop ja of nee zeggen. Bij verwerping van de genomen besluiten wordt aldus de houding van vertegenwoordigers openlijk afgekeurd.
   Het is zonder meer duidelijk dat daardoor nieuwe conflicten worden geschapen, niet alleen inzake de verhoudingen tussen de partijen, maar tevens binnen de aan de bijeenkomst deelnemende partijen zelf en hun leidingen.

3. De mededeling dat voor de consultatieve bijeenkomst alle vertegenwoordigers van de communistische en arbeiderspartijen die hebben deelgenomen aan de Moskouse internationale beraadslaging in het jaar 1960 worden uitgenodigd is eveneens dubbelzinnig en niet realistisch.
   Er bestaat onder de huidige omstandigheden geen vooruitzicht dat alle partijen die aan de conferentie van 1960 te Moskou hebben deelgenomen de uitnodiging tot de consultatieve bijeenkomst zullen aanvaarden.

4. In Uw schrijven wordt de hoop uitgesproken dat wij door deelname „het succes van de consultatieve bijeenkomst en daardoor de organisering van de internationale conferentie van de communistische en arbeiderspartijen zullen waarborgen". Hieruit blijkt dat de consultatieve bijeenkomst direct

wordt verbonden met het organiseren van een internationale conferentie. Bij voorbaat wordt daardoor *reeds de uitslag* van de consultatie vastgelegd.
De CPN heeft in deze vraagstukken haar houding duidelijk op het 22ste Congres (22-23-24 december 1967) bepaald.
Dit geschiedde door de eenstemmige goedkeuring van de „discussiegrondslag" en het referaat namens het partijbestuur waarin een internationale conferentie wordt verworpen „welke onder de huidige omstandigheden tot geen enkele oplossing van de vraagstukken zou leiden, maar de toestand slechts zou verscherpen en kunnen leiden tot scheuring en fractievorming".
Het voorstel van Uw centraal-comité bewijst helaas, hoezeer dit in overeenstemming is met de werkelijkheid.
Om deze redenen heeft het partijbestuur van de CPN, uitgaande van de besluiten van ons 22ste partijcongres, besloten niet in te gaan op de uitnodiging voor de in uw brief aan de orde gestelde bijeenkomst."

Op deze bijeenkomst in Boedapest werd een zogenaamde „voorbereidingscommissie" gevormd, die in 1968 tweemaal bijeen is geweest en op een bijeenkomst van 18 tot 21 november 1968 te Boedapest besloot een internationale conferentie bijeen te roepen in mei 1969 in Moskou.
In *De Waarheid* van 28 december 1968 werd in een redactioneel artikel ingegaan op de gang van zaken rondom deze bijeenkomsten te Boedapest.

In dit artikel werd geschreven:

„De ontwikkeling, die er ontegenzeggelijk is in de internationale communistische beweging en die niet in een eenvoudige optel- of aftreksom te vatten is, wordt in feite geweld aangedaan door de bekende monotone opsomming van alfabetisch samengestelde lijsten van communistische en arbeiderspartijen die een of andere bijeenkomst bijwoonden.
Typerend is in dit verband de gang van zaken geweest met de zogenaamde Boedapester conferentie. Zoals bekend werd van 18 tot 21 november 1968 in Boedapest een zitting gehouden van een „voorbereidingscommissie" van communistische partijen, waar het besluit genomen werd om in mei 1969 in Moskou een nieuwe wereldconferentie bijeen te roepen.
Wie waren op de zitting van de „voorbereidingscommissie" aanwezig?
Volgens het officiële communiqué, gepubliceerd in de Prawda van 22 november, waren er vertegenwoordigers van partijen aanwezig uit 67 landen. Er was ook de vertegenwoordiger aanwezig van een partij, die wegens de illegaliteit zelfs helemaal niet genoemd wenste te worden. Het communiqué somt ze in alfabetische volgorde op, waarbij de opstellers ook de communistische partijen van Noorwegen en Zweden meerekenen: ook al waren deze geen deelnemer aan de bijeenkomst, maar stuurden zij nadrukkelijk en uitsluitend waarnemers. Bovendien is

de Socialistische Eenheidspartij van West-Berlijn, die geen deelnemer was aan de wereldconferentie van communistische en arbeiderspartijen van 1960 in Moskou, eveneens bij de optelsom in het communiqué inbegrepen.

Dit soort rekenarij kan de zaak van de internationale communistische beweging niet vooruit helpen. Op deze manier wordt in formele communiqués een vals beeld van de toestand gegeven aangezien de bestaande tegenstellingen in opvattingen en de verhoudingen tussen de partijen wat hun omvang en massa-invloed aangaat niet zichtbaar meer zijn. Allereerst is er de omstandigheid, dat er eigenlijk — in grote lijnen gezien — drie categorieën partijen zijn. Om te beginnen zijn er de partijen die in de socialistische landen de regeringsmacht uitoefenen. Dan zijn er partijen in de kapitalistische landen, die, ongeacht of zij legaal of illegaal zijn, wel of geen posities in een parlement innemen, door hun activiteit massa-invloed uitoefenen. En verder zijn er nog partijen, die hoofdzakelijk vertegenwoordigd worden door groepen in de emigratie, terwijl niet duidelijk is wat de activiteiten en de invloed in het eigen land eigenlijk zijn.
Verder kan het feit niet genegeerd worden, dat een reeks partijen sinds de Moskouse conferentie van 1960 scheuringen en afsplitsingen hebben ondergaan tengevolge van de meningsverschillen. De vertegenwoordigers uit verschillende landen die dit jaar aan de bijeenkomst van de „voorbereidingscommissie" in Boedapest deelnamen vertegenwoordigden in een aantal gevallen niet dezelfde partijen die in 1960 op de wereldconferentie waren. Dit is het gevolg van de bovengenoemde splitsingen.
De toestand is bekend en moet ook onder ogen gezien worden. In de kapitalistische landen van Europa gaat het om kleine afsplitsingen of groepen die geroyeerd werden wegens hun partijkiezen voor de koers van de Chinese Communistische Partij. De scheuring in de Communistische Partij van Griekenland, die dit jaar een feit is geworden, is er een van grotere omvang en betekenis.
In de Latijns-Amerikaanse landen zijn bijna alle partijen in tenminste twee groepen uiteengevallen. Voor India is de karakteristieke toestand van het ogenblik, dat er twee communistische partijen bestaan, waarbij de delegatie op de Boedapester bijeenkomst de partij vertegenwoordigde uit de hoofdzakelijk agrarische gebieden van het land en de afwezige in Boedapest de partij was, die met haar invloed hoofdzakelijk industriële gebieden omvat.
Wat Israël betreft, heeft de crisis in het Midden-Oosten tot grotere bekendheid van de scheuring in de Communistische Partij van Israël geleid. In Israël is de partij n.l. in twee gelijke delen gesplitst: de groep-Wilner die hoofdzakelijk Arabisch is en de groep-Mikoenis die hoofdzakelijk Joods is. Beide groepen, die de naam van communistische partij dragen, bezitten een parlementszetel. In Australië dateert de scheuring in de communistische partij al van oudere datum.

De alfabetische lijst van partijen uit verschillende *landen zegt* dus zeer weinig tegen de achtergrond van deze werkelijkheid. Laten wij de gescheurde partijen, afgesplitste groepen van welke kant ook en de hoofdzakelijk in de vorm van emigrantengroepen opererende partijen buiten beschouwing, dan ligt de conclusie voor de hand dat er in Boedapest in werkelijkheid zo'n dertigtal partijen bijeen was. Van dezelfde redenering uitgaande waren er een twintigtal partijen afwezig. Bij deze laatste groep behoren ook partijen uit kapitalistische landen die over een belangrijke massa-invloed beschikken. Uit de socialistische landen namen acht partijen aan de bijeenkomst deel en vijf niet.
Met de voortzetting van de wereldconferentie van 1960 in Moskou had de bijeenkomst dus niets te maken.

Het zou een misverstand zijn te denken dat de te Boedapest aanwezige partijen het eens zouden zijn met de oriëntering van de leiding van de Communistische Partij van de Sowjet-Unie. Een belangrijk aantal deelnemers was en is dat namelijk niet, zoals kan worden getoetst aan hun houding ten aanzien van de ingreep met troepen in Tsjechoslowakije op 21 augustus 1968.
Van de aanwezige partijen uit socialistische landen waren er twee tegen deze militaire inmenging, te weten Roemenië en Tsjechoslowakije. Ook een hele reeks partijen met meer of minder massa-invloed in de kapitalistische landen heeft zich hiertegen uitgesproken, zoals bijvoorbeeld de communistische partijen uit Frankrijk, Italië, Engeland, Spanje, Zwitserland, Oostenrijk en België. Een partij als de Finse was en is verdeeld over de kwestie.
Niet-deelnemende partijen, zowel in socialistische landen (China, Albanië) als in de kapitalistische landen (w.o. Zweden, Noorwegen, Nederland, IJsland, Malakka en Japan) hebben zich duidelijk tegen de militaire operatie in Tsjechoslowakije uitgesproken.
Als wij op deze manier enkele van deze tendenzen aangeven, dan is het om duidelijk te maken dat de werkelijkheid dus niet in de alfabetische communiqués van Boedapest weerspiegeld wordt en dat dit soort opsommingen de problemen geen stap nader tot een oplossing kunnen brengen.
Wie zich niet blind staart op communiqué's, maar bereid en bij machte is waar te nemen wat er in de standpunten en gedachtengang van communisten in verschillende landen aan het ontwikkelen en veranderen is, dringt dieper tot de toestand van de internationale communistische beweging door".

Verklaring over 50 jaar CPN

De CPN heeft haar standpunt inzake de geschillen in de internationale communistische beweging in de verklaring van het partijbestuur over de vijftigste verjaardag van de partij nogmaals geformuleerd. In deze verklaring wordt gezegd:

„De verbondenheid en solidariteit met de proletariers van alle landen en met de onderdrukte volkeren heeft de communistische partij steeds gezien als een volstrekte noodzaak in de strijd tegen de continenten-omspannende organisatie van de concerns en monopolies.
Internationalisme is echter geen zaak van loze beweringen. Het gaat er vooral om wat gedaan wordt in het eigen land tegen de reactie en het imperialisme.
In deze geest heeft de CPN haar houding bepaald in de geschillen in de internationale communistische beweging. Deze geschillen vinden hun oorsprong in het revisionisme, d.w.z. in een terugval in reformistische en sociaaldemocratische praktijken in de communistische beweging. Daarvan is het verbreken van de solidariteit van de arbeidersbeweging in Europa met de strijd van de volkeren in Azië de schadelijkste.
Ten aanzien van de verschillende plannen tot het bijeenroepen van „internationale conferenties", die daartoe zouden leiden, heeft de CPN duidelijk gemaakt, dat zij trouw blijft aan de leninistische beginselen van eenheid van actie van de arbeidersbeweging in de ontwikkelde landen van Europa met de strijdende volksmassa's in Azië en andere gebieden, ook als zij het niet eens is met sommige opvattingen, o.a. van de communisten in China, India of groepen in Indonesië.
De CPN weigert deel te nemen aan bijeenkomsten, die in de praktijk een scheuring met deze communisten zouden voltrekken. Zij strijdt verder voor internationale eenheid van actie in de gehele wereld, voor veroordeling en uitschakeling van het revisionisme in alle partijen, onder welke vermommingen dit ook wordt aangediend.
In talrijke communistische partijen in Europa worden deze inzichten reeds gedeeld en zij zullen in de loop van de massaacties tegen het grote kapitaal verder de overhand krijgen.
Intussen heeft de CPN zich vóór alles bezig gehouden met de versterking van haar positie in eigen land. Daarmee kan zij ook meer gewicht in de schaal werpen bij de discussie binnen de internationale communistische beweging. De problemen zullen naar het oordeel van de Nederlandse communisten in de strijd van de massa's tegen het imperialisme worden opgelost."

Samenvattend blijkt uit bovenstaand overzicht dat de CPN zich in de internationale discussie op het standpunt stelde:

a) dat de toenemende ideologische verwarring en partijenstrijd zijn oorsprong vindt in het revisionisme, dat door Chroestsjow c.s. in de CP van de Sowjet-Unie is gebracht en vandaar een reeks andere communistische partijen hiermee werden besmet;

b) dat voor het herstel van internationale eenheid een onverzoenlijke ideologische en praktische strijd hiertegen de eerste voorwaarde is, waarnaast ook doctrinaire opvattingen die vanuit China worden gepropageerd, moeten worden afgewezen;

c) dat een principiële discussie moet worden gevoerd, die openbaar moet zijn opdat de massa's erover kunnen oordelen;

d) dat de CPN haar autonomie verdedigt tegenover pogingen van andere partijen om door middel van infiltratie en het werven van aanhangers, haar zelfstandige besluitvorming te belemmeren en haar eenheid te ondermijnen;

e) nadat gebleken was dat de romp-conferenties, commissies e.d. die door een aantal partijen op touw werden gezet, slechts voor dit schadelijke doel werden misbruikt en geen actievere internationale actie tengevolge hadden, heeft de CPN van deelname aan dergelijke bijeenkomsten afgezien. Zij heeft terzelfdertijd al het mogelijke gedaan om in eigen land deel te nemen aan alle communistische acties in de wereld, zoals de steun aan het volk en de communistische partij van Vietnam, de strijd tegen het Westduitse revanchisme, de actieve solidariteit met de Franse CP in de meidagen van 1967, het verzet tegen de nieuwe agressiviteit van de Navo.
Zij heeft zelf het initiatief genomen tot een internationale solidariteitscampagne ter ondersteuning van de vervolgde PKI(ndonesië).

Nadat in Tsjechoslowakije op schokkende wijze de enorme schade die door het revisionisme werd aangericht aan het daglicht is getreden, is thans een openbare discussie in verscheidene landen bezig op gang te komen tussen de communistische partijen, en in de schoot daarvan. Zij richt zich in hoofdzaak tegen het revisionisme en ondergaat de invloed van de strijd van de massa's.
Het jongste voorbeeld hiervan was de steun van de werkers van India aan de autonome Communistische Partij (Marxisten) bij de kortgeleden gehouden verkiezingen in dit grote land, dat in de wereldverhoudingen een belangrijke rol speelt. Daarbij leed de reactionaire Congres-partij een zware nederlaag.
Het partijbestuur van de CPN schreef in zijn verklaring ter gelegenheid van het 50-jarige bestaan, dat de leninistische inzichten „in de loop van de massa-acties tegen het grote kapitaal verder de overhand zullen krijgen".
Dit vooruitzicht van het herstel van de internationale communistische beweging wordt door de feiten bevestigd.

De betekenis van de Communistische Internationale (1919–1943)

In de verklaring ter gelegenheid van het vijftigjarige bestaan van de Communistische Partij van Nederland wordt erop gewezen, dat de communistische partij werd opgericht vlak na het einde van de eerste wereldoorlog, toen grote revolutionaire bewegingen Europa overspoelden en met de Russische Oktoberrevolutie van 1917 een nieuw tijdperk voor de internationale arbeidersbeweging was aangebroken. In de arbeidersklasse was toen het inzicht gegroeid, dat er een revolutionaire, vastberaden en aaneengesloten handelende partij nodig was.
De organisatie van de Nederlandse revolutionaire marxisten, de Tribunistische Sociaal Democratische Partij, aanvaardde de beginselen, die door de Oktoberrevolutie aan de orde waren gesteld en besloot op haar congres van 16 en 17 november 1919 de naam van Communistische Partij aan te nemen. Haar blad *De Tribune* kreeg voortaan als ondertitel: *Orgaan van de Communistische Partij*. Het congres gaf het partijbestuur opdracht de partij vertegenwoordigd te doen zijn op het eerste congres van de Communistische Internationale, waarvan de vorming aan de orde was.

Lange voorbereiding

Aan de oprichting van de nieuwe internationale is een lange voorbereiding vooraf gegaan.
In de jaren voor de eerste wereldoorlog ontwikkelden zich in de sociaaldemocratische partijen, die aangesloten waren bij de Tweede Internationale, marxistische linkervleugels. Deze bestreden het reformisme en de door Bernstein het eerst geformuleerde theorieën van het revisionisme, die hieraan een „theoretische" grondslag moesten geven en het marxisme van zijn revolutionaire inhoud poogden te ontdoen.
Ook in de Nederlandse SDAP trad een linkervleugel op, waarvan Wijnkoop de bekendste vertegenwoordiger was. Op het buitengewone congres van de SDAP, dat in 1909 in Deventer plaats had, werd deze groep geroyeerd, hetgeen leidde tot de oprichting van de Sociaal Democratische Partij.
In de Russische sociaaldemocratische partij slaagde de linkervleugel, die aangevoerd werd door Lenin, erin in een consequente strijd voor het behoud van het revolutionaire marxisme de meerderheid van de partij achter zich te krijgen. Daar werd de revisionistische minderheid verslagen. Vandaar dat Lenin en zijn medestanders als bolsjewiki werden aangeduid, naar het Russische woord bolsjinstwo, dat meerderheid betekent.
Zoals vele andere Russische revolutionairen moest Lenin in de

emigratie leven. In de jaren, waarin hij in het buitenland verbleef, hield hij zich behalve met de strijd van de Russische arbeidersklasse tegen het tsarisme, eveneens intensief bezig met de politieke vraagstukken van de sociaaldemocratische arbeidersbeweging van andere landen en hij was aldus internationaal zeer goed georiënteerd.
Voor de Russische sociaaldemocratische partij was Lenin lid van het internationale bureau van de Tweede Internationale, waarin hij, als ook op de internationale congressen, een hardnekkige strijd voerde tegen het groeiende opportunisme en voor het herstel van de revolutionaire marxistische beginselen.
Door het opportunisme werd de Tweede Internationale uiteindelijk als strijdorganisatie van de arbeidersklasse volkomen ondeugdelijk. Toen de eerste wereldoorlog in de zomer van 1914 uitbrak, leed zij een jammerlijk bankroet. Zij viel uit elkaar en de partijen, die er deel van hadden uitgemaakt, gingen elk hun eigen imperialistische bourgeoisie ondersteunen en elkaar op grondslag van chauvinistische denkbeelden bestrijden.
De oorlog van 1914-1918 werd gevoerd om de herverdeling van de wereld onder de imperialisten. Dezen hadden de oorlog lange tijd voorbereid en daartoe blokken gevormd, enerzijds Duitsland en Oostenrijk en anderzijds Frankrijk, Engeland en het van hen afhankelijke Rusland.
De opportunistische partijen van de Tweede Internationale pleitten hun eigen bourgeoisie vrij van schuld aan de oorlog, ofschoon de imperialisten van alle landen gezamenlijk de oorlog hadden voorbereid en ontketend. Zij keurden in de parlementen de oorlogskredieten goed en gingen in een aantal landen ministersposten bekleden.
De bolsjewiki en de revolutionaire marxisten in andere landen weigerden met deze stroom mee te drijven. Zij bestreden de oorlog, veroordeelden het stemmen voor de oorlogskredieten of het zich onthouden bij deze stemmingen en verlangden een volledige breuk met de imperialistische regeringen.
Toen in 1915 in Londen een conferentie van de sociaaldemocratische partijen uit de Ententelanden plaats had, trad Litwinow daar namens de bolsjewiki op met de eis, dat de socialisten uit de regeringen van de oorlogvoerende landen zouden treden en dat het ondersteunen van de oorlogvoering van de eigen bourgeoisie zou worden veroordeeld.
De beweging tegen de imperialistische oorlog ontwikkelde zich in weerwil van alle moeilijkheden, die de oorlogvoerende regeringen de arbeiders in de weg legden. In september 1915 in Zimmerwald en het daaropvolgende jaar in Kienthal (beide in Zwitserland) kwamen de linkse stromingen in conferenties bijeen. In de oorlogvoerende landen werden de revolutionaire stromingen sterker, vooral ook naarmate de massa's zich onder invloed van de oorlog en de daardoor veroorzaakte ellende naar links ontwikkelden. De revolutionaire krachten maakten zich in toenemende mate los van de door de opportunisten beheerste partijen, ofschoon aanvankelijk nog veel verwarring over de koers die gegaan moest worden, bleef bestaan.
Zoals ook voor de oorlog het geval was geweest — en nu in

nog grotere mate — oefende Lenin als marxistisch politicus en theoreticus van wereldformaat op het optreden van de revolutionaire krachten een grote invloed uit. Met vele vooraanstaande strijders had hij contact, ook met de leidinggevende figuren in de SDP. Ofschoon Lenin het lang niet met alle opvattingen, die in de SDP heersten, eens was en daar ook kritiek op uitoefende, steunde hij de SDP in de strijd tegen het reformisme.
Na de overwinning van de Russische Oktoberrevolutie was de oprichting van een nieuwe internationale een dringende taak geworden. De Oktoberrevolutie zelf behoefde de steun van de internationale arbeidersbeweging om haar te verdedigen tegen de imperialisten, die met interventie-oorlogen en blokkade de socialistische staat wilden wegvagen. Aan de andere kant gaf de overwinning op het kapitaal in een groot land als Rusland, zij het nog achtergebleven en half-feodaal, een geweldige inspiratie en een nieuw perspectief aan de socialistische arbeidersbeweging en aan de nationale bevrijdingsbeweging in de koloniale en halfkoloniale landen.
Toen de wereldoorlog in de herfst van 1918 ten einde liep en er zich grote revolutionaire gebeurtenissen voltrokken, waarbij in een aantal landen communistische partijen werden opgericht, kon de taak van het oprichten van een nieuwe internationale ter hand worden genomen.

Het eerste Komintern-congres

Het congres van vertegenwoordigers van verschillende communistische partijen en diverse links-socialistische groepen en organisaties had van 2 tot 6 maart 1919 in Moskou plaats.
De bijeenkomst droeg een enigszins geïmproviseerd karakter. Moskou was niet zo eenvoudig te bereiken. Op weg naar het congres werden er mensen gearresteerd, anderen kwamen met grote vertraging aan. Ook de SDP had geen vertegenwoordiger naar Moskou kunnen zenden. Zij werd door de vanuit Amerika via Japan naar Moskou gereisde ir. S. J. Rutgers vertegenwoordigd, die een raadgevende stem kon uitbrengen. Er waren 34 afgevaardigden met een beslissende stem en 18 met een raadgevende stem; zij waren afkomstig uit een twintigtal landen. Een der raadgevende stemmen werd uitgebracht namens de Zimmerwalder-commissie, die gevormd was op de bijeenkomst in Zimmerwald.
Sober waren ook de omstandigheden waaronder de bijeenkomst plaats had. De zaal van het Kremlin, waar vergaderd werd, was niet verwarmd en de gedelegeerden hielden hun jassen aan. Achter de tafel van het presidium hing een doek met in enkele talen de leuze „Leve de IIIe Internationale".
De openingsrede van Lenin gaf in het kort een schets van de toenmalige politieke situatie, waarin de revolutionaire beweging van het proletariaat bevorderd werd door de gang van de gebeurtenissen na het einde van de wereldoorlog en de bourgeoisie een radeloze angst gevoelde voor het toenemende

revolutionaire optreden van de massa's. Zij reageerde daarop met geweld en terreur, zoals kort voor de bijeenkomst van het congres was gebleken uit de moord op Rosa Luxemburg en Karl Liebknecht, die door Lenin werden geëerd als „de beste vertegenwoordigers van de IIIe Internationale".
Lenin wees er op, dat het volk zich bewust was van de grote draagwijdte van de strijd, die zich afspeelde en dat het nodig was om een praktische vorm te vinden, welke het aan het proletariaat mogelijk zou maken zijn heerschappij uit te oefenen. Het was nodig om — zoals hij het uitdrukte — het begrip dictatuur van het proletariaat, dat Latijns was gebleven, te vertalen in alle moderne talen. De vorming van de sowjets in Rusland, het tot stand brengen van de proletarische democratie, had deze „vertaling" tot stand gebracht.
Om onder deze omstandigheden het regiem van kapitalistische uitbuiting te verdedigen en goed te praten, werd getracht verwarring te wekken door de „democratie in het algemeen" tegen de „dictatuur in het algemeen" te plaatsen — een methode die ook in latere jaren veelvuldig is aangewend. Het belangrijkste referaat van Lenin op het congres had dan ook betrekking op de door hem ingediende stellingen over de burgerlijke democratie en de dictatuur van het proletariaat, waarin een duidelijke uiteenzetting over de klasse-inhoud van de begrippen dictatuur en democratie werd gegeven en scherp stelling werd genomen tegen de verdraaiingen op dit punt.

Principiële grondslag

In feite was de breuk met de Tweede Internationale reeds voltrokken en was de Derde (Communistische) Internationale, nadat er in een reeks landen al communistische partijen waren ontstaan, al tot stand gekomen. In formele vorm moest deze oprichting echter nog plaats vinden.
Op de bijeenkomst in Moskou had er nog een debat plaats over de vraag of reeds direct de Communistische Internationale gevormd moest worden. Op de eerste zittingsdag werd in verband met dit debat besloten voorlopig bijeen te komen als „internationale communistische conferentie". Er ontstond echter in de loop van de debatten spoedig helderheid over de mogelijkheid en noodzaak om de Internationale te vormen. Op 4 maart nam de conferentie toen het besluit zich te constitueren als congres en de Communistische Internationale op te richten.
Om zich te kunnen verenigen op de grondslag van het wetenschappelijk socialisme was het noodzakelijk een balans op te maken en de standpunten die ondeugdelijk waren gebleken en funeste gevolgen hadden gehad voor de arbeidersklasse, te verwerpen.
Dit geschiedde in een resolutie, die getiteld was „de houding tegenover de socialistische stromingen en de conferentie van Bern". Deze conferentie van Bern, die in februari 1919 was gehouden, had ten doel de overblijfselen van de Tweede Internationale weer bijeen te brengen en er werd ook aan deelgeno-

men door de zogenaamde centristen — de centrumstroming die zich wel had losgemaakt van de uiterst rechtse sociaaldemocraten, doch weigerde definitief met hen te breken en verzoening en eenheid met hen nastreefde.
In deze resolutie werden de chauvinistische en antisocialistische krachten, die in de meeste sociaaldemocratische partijen de leiding hadden, veroordeeld. Vastgesteld werd, dat deze sociaalchauvinistische groep reeds lang voor de eerste wereldoorlog tot de burgerlijke opvattingen was overgegaan. De op het congres van de Tweede Internationale te Stuttgart (1907) aangenomen, door Lenin en Rosa Luxemburg ingediende passage in de congresresolutie, volgens welke *„wanneer de oorlog uitbreekt de socialisten verplicht zijn op te treden voor de snelle beëindiging ervan en voor het benutten met alle middelen van de door de oorlog opgeroepen economische en politieke crisis om het volk wakker te schudden en zo de val van de kapitalistische maatschappij te versnellen"*, werd bij het eerste schot vergeten en geschonden en zo liet zij de Tweede Internationale bankroet gaan.
Ook de houding van de centristen werd scherp afgewezen. Hun optreden voor een beginselloze verzoening verhinderde het duidelijke ophelderen van de oorzaken die hadden geleid tot het falen van de Tweede Internationale, en werkte daardoor de misleiding van de arbeiders in de hand.
Om de derde stroming — die van de revolutionaire marxisten — in staat te stellen voor de belangen van de arbeidersklasse op te komen, was het nodig zich duidelijk af te scheiden van de rechtse sociaal-democraten en van de halfslachtig optredende centristen.
Interessant is het daarbij, dat in de resolutie, waarin de revolutionaire marxisten — de communisten — worden opgeroepen organisatorisch met de centristen te breken, gesteld wordt, dat het tijdstip daartoe door de communisten van elk land zelf moet worden bepaald *„in overeenstemming met de ontwikkelingstrap, die de beweging bij hen bereikt heeft"*.
Op het eerste congres van de Communistische Internationale was aldus de principiële grondslag van de nieuwe wereldorganisatie gelegd, waarbij de CPN zich aansloot. De *Tribune* publiceerde het besluit van het partijbestuur daartoe op 10 april 1919.

Band met de massa

Het tweede Komintern-congres had plaats in de zomer van 1920. Het aantal aangesloten partijen was toen al aanzienlijk uitgebreid en het congres consolideerde het reeds bereikte. Ook werden allerlei fundamentele kwesties nader uitgewerkt, zoals het karakter van de communistische partij, haar organisatievorm en haar taken. Veel aandacht was besteed aan de noodzaak om een bondgenootschap tot stand te brengen van de arbeidersklasse in Europa en Amerika met de onderdrukte volken in de koloniale landen.

Dit door Lenin sterk onderstreepte punt — *hij verklaarde* dat zonder dit bondgenootschap de revolutionaire beweging in de ontwikkelde landen in feite bedrog zou zijn — was in de Tweede Internationale altijd geheel anders behandeld. Daar was men nooit verder gekomen dan een uitspraak voor een ethische koloniale politiek en was het recht op zelfbestuur van de koloniale volken altijd verschoven naar een verre toekomst en werd in de praktijk de koloniale overheersing gesteund.
Op dit tweede congres werden de 21 door Lenin uitgewerkte voorwaarden voor aansluiting bij de Communistische Internationale aangenomen. Deze voorwaarden vormden tegelijkertijd de politieke grondslag voor de aangesloten partijen om zich te ontdoen, zowel van het rechtse opportunisme, als van de „linkse" onrijpe denkbeelden, die in de meeste partijen nog de boventoon voerden. In zijn werk over de „linkse stroming", waarin deze als een kinderziekte van het communisme werd aangeduid, zette Lenin uiteen, dat beide afwijkingen gezien moesten worden als loten van één stam, die de groei van de communistische partijen en het vervullen van de leidende rol van de communistische partij in de klassenstrijd belemmerden.
De 21 voorwaarden werden door de CPN op een congres aanvaard, doch het zou nog lange tijd duren voordat de partij tot ontplooiing kwam. De „linkse" opvattingen, die in de partij voortwoekerden, leidden tot een sectarische afgeslotenheid van de massa der arbeiders. Vooral op het gebied van het vakbondswerk speelden deze opvattingen een funeste rol. Het verwaarlozen van de strijd voor de directe belangen door af te zien van bedrijfs- en vakverenigingswerk bracht met zich mee, dat het onmogelijk was duurzame verbindingen met de massa van de arbeiders te scheppen, zoals deze nodig zijn om met succes op te treden voor verderliggende politieke doeleinden en voor fundamentele maatschappelijke veranderingen.
Het partijcongres van de CPN van 1930 legde de grondslag voor de opheffing van de gebreken. Dit congres voerde een radicale wending door en koos om deze ten uitvoer te brengen tevens een nieuwe leiding, waarin Paul de Groot en Cees Schalker in het secretariaat werden gekozen en Louis de Visser als voorzitter optrad.

De opheffing van de Komintern

De Communistische Internationale en haar congressen hebben bij het verslaan van burgerlijke opvattingen, de vorming van partijen van een nieuw leninistisch type en de bewustwording van communistische kaders een belangrijke rol gespeeld. Ook bij de behandeling van taktische vraagstukken waren zij van belang; zo bijvoorbeeld het derde en vierde congres ten aanzien van het eenheidsfront van de arbeidersklasse en het anti-imperialistische eenheidsfront.
Doch tegelijkertijd werd vaak de fout gemaakt, dat allerlei opvattingen klakkeloos voor allerlei landen van toepassing werden verklaard en dat bij het doorzetten van deze opvat-

tingen op schematische wijze vaak inmenging en bevoogding van afzonderlijke partijen plaats had.
Een dergelijke klakkeloze, schematische toepassing van besluiten was nooit Lenins bedoeling geweest. Herhaaldelijk wees hij op de noodzaak om rekening te houden met het verschil in ontwikkeling van de verschillende landen en van de arbeidersbeweging. Ook het schematisch overbrengen van de Russische ervaringen werd door hem afgewezen.
Zo had Lenin ook kritiek op de organisatieresolutie van het derde congres van de Komintern, die hoe goed ze op zichzelf ook was, „te Russisch" was en geheel ontleend was aan Russische omstandigheden. In zijn rede op het vierde Kominterncongres waarschuwde Lenin er dan ook voor deze resolutie „niet als een ikoon aan de muur te hangen" en zich door hardnekkige studie en door eigen ervaring de communistische organisatieprincipes eigen te maken.
De praktijk van het schematisme en van het uitwerken van algemene richtlijnen, die berustten op abstracte en algemene beoordelingen van de toestand in de wereld, hebben veel schade veroorzaakt. Zij belemmerden het tijdig en actief reageren van de communisten op de ontwikkeling van de toestand in hun eigen land.
Toen de dreiging van het fascisme, na Hitlers overwinning in Duitsland, toenam, gingen verschillende communistische partijen — reeds voordat de Communistische Internationale dit deed — tot een verandering van hun positie en tot een heroriëntering over, waarbij het eenheidsfront tegen het fascisme centraal werd gesteld. Ook de CPN ging al voor het zevende Komintern-congres in 1935 werd gehouden, tot het begaan van nieuwe wegen over.
In de strijd tegen het fascisme, voor de tweede wereldoorlog en tijdens deze oorlog, bleek dat de communistische partijen ten volle in staat waren om hun eigen strategie en taktiek te ontwikkelen. De vormen en methoden van de Komintern hadden zich reeds overleefd, deze organisatie was overbodig geworden.
Onder die omstandigheden werd in mei 1943 de Derde Internationale opgeheven. In het besluit dat daarover werd genomen, werd gezegd: *„Het grote verschil in de historische ontwikkelingswegen van de verschillende landen, het verschillende karakter van hun maatschappelijke structuur, het verschil in peil en tempo van hun maatschappelijke en politieke ontwikkeling en ten slotte het verschil in het peil van bewustheid en georganiseerdheid van de arbeiders bepalen ook het onderscheid in taken, die voor de arbeidersklasse van de afzonderlijke landen staan."*
Onder de omstandigheden van deze tijd is een organisatie als voorheen de Communistische Internationale niet meer mogelijk. Ook een vorm als het Communistische Informatiebureau, dat na de tweede wereldoorlog enige tijd heeft bestaan en waarin enkele communistische partijen uit kapitalistische landen als het ware voor alle communisten in de kapitalistische wereld zitting hadden, kon geen succes hebben en heeft zelfs allerlei

nadelige consequenties gehad in de vorm van inmenging en fractievorming in andere partijen.
Alleen op grondslag van de autonomie der communistische partijen zal de communistische wereldbeweging in deze tijd doeltreffend en in eenheid kunnen optreden. Om de eenheid van de communistische beweging, die al een reeks jaren verdeeld wordt door scherpe discussies en tegenstellingen, te herstellen, is het noodzakelijk dat een onverzoenlijke strijd wordt gevoerd tegen revisionisme en dogmatisme. De problemen, die in de internationale discussie aan de orde zijn gekomen, zullen daarbij naar de mening van de CPN in de internationaal gevoerde strijd van de massa's tegen het imperialisme worden opgelost.

A. VAN OMMEREN-AVERINK

De uitzonderingstoestand in Spanje

Op 28 maart 1939 rukten de legers van Franco Madrid binnen. Het moedige verzet van het Spaanse volk, dat drie jaar lang in een burgeroorlog had gevochten tegen de fascisten en hun Duitse en Italiaanse helpers, werd wreed onderdrukt. De executiepelotons woedden onder de gevangen genomen republikeinen; de gevangenissen en concentratiekampen puilden uit. De Westerse landen, die door hun zogenaamde niet-inmenging in wezen hulp aan Franco hadden verleend, kregen korte tijd later de rekening gepresenteerd in de vorm van de fascistische agressie in de tweede wereldoorlog.
Sindsdien heeft het Spaanse volk dertig lange jaren van terreur, vervolging en onderdrukking doorgemaakt. In weerwil van armoede, gevangenis en moord is het echter niet tot apathie vervallen. Talloos zijn de acties van arbeiders, studenten en intellectuelen voor hun eisen en tegen de wandaden van het heersende regiem.
Kort geleden moest Franco om zijn heerschappij te verdedigen tegen het aanstormende verzet zijn toevlucht nemen tot het afkondigen van de uitzonderingstoestand — nauw verwant met de staat van beleg en geschikt om herinneringen op te roepen aan de toestand tijdens de bezetting van ons land. Deze maatregel, die op 24 januari 1969 voorlopig voor de duur van drie maanden werd genomen en die het mogelijk maakt om zonder juridische belemmeringen arrestaties te verrichten, huiszoekingen te doen, mensen te deporteren door „verplicht verblijf in afgelegen provincies" op te leggen en de censuur op pers en radio te verscherpen, heeft het gezicht van het fascisme in al zijn gruwelijkheid opnieuw getoond.

De oppositie wordt sterker

De manoeuvres, die het Spaanse fascisme jarenlang heeft volbracht om met behulp van een schijnliberalisatie het front dat zich tegen het Franco-bewind vormde, te verzwakken en illusies te scheppen over een wijziging van zijn koers, zijn door deze laatste maatregel voorgoed ontmaskerd.
Nu was het woord „liberalisatie", waarmee veelvuldig werd geschermd, steeds een uitermate bedriegelijke term. Vrijheid kwam er niet aan te pas; vrije zelfstandige organisaties bleven verboden. Ook als op sommige gebieden de teugel wat gevierd werd, stond de stok steeds achter de deur om bij de minste gelegenheid voor de dag gehaald en gebruikt te worden.
De „liberalisatie" diende vooral om het buitenlandse kapitaal meer gelegenheid te geven zich in Spanje te vestigen, waarvan op vrij grote schaal gebruik is gemaakt, en om de weg te openen naar het aanknopen van banden met de EEG. Ook

kwam in de „liberalisatie" tot uitdrukking hoe de meningsverschillen en tegenstellingen tussen de verschillende heersende groepen, tussen de industriëlen, de financiers, de grootgrondbezitters en de ambtelijke hiërarchie in omvang en scherpte zijn toegenomen. Daarbij bleek, dat de kring rondom Franco steeds kleiner werd. Niet alleen in de Falange, — de oude fascistische partij — kraakte het aan alle kanten, maar ook ontstond een onverzoenlijke ruzie met groepen, die indertijd meegeholpen hebben Franco aan de macht te brengen, zoals met de Carlistenbeweging. Deze liep zo hoog op, dat aan het einde van het vorige jaar de leiders van deze beweging door Franco het land werden uitgezet.

De Spaanse arbeiders die onder de verhoudingen van het fascisme moedig hun klassestrijd voeren, hebben van deze toestand gebruik gemaakt. Zij slaagden er herhaaldelijk in de pogingen te doorbreken van het Franco-regiem om een loonstop te handhaven en schiepen met voorbijgaan aan de fascistische vakorganisaties, een halflegale organisatievorm door de oprichting van de arbeiderscommissies in de bedrijven (comisiones obreras).

In aansluiting op dit arbeidersoptreden ontwikkelde zich sinds 1966 een steeds grotere omvang aannemende studentenbeweging. De intellectuelen kwamen in groeiende mate in oppositie tot de regering en de katholieke geestelijkheid, die voorheen een burcht van het Franco-regiem was, begon zich eveneens tegen het bewind te richten.

De pogingen om deze oppositiebeweging te doorkruisen, hebben niet veel opgeleverd, ook al werd zelfs een decreet „tegen banditisme en terrorisme" afgekondigd, dat een afschrikkende werking moest uitoefenen op het optreden van arbeiders, studenten, intellectuelen en in de laatste periode ook van de boeren en landarbeiders.

In de loop van het vorige jaar is de strijd op elk gebied in versterkte mate gevoerd.

Opvallend was daarbij, dat er ook veelvuldiger door vrouwen acties werden gevoerd. Voor Nederlanders, die er sinds jaar en dag mee vertrouwd zijn dat vrouwen een belangrijke rol in het maatschappelijke leven vervullen, lijkt dit iets vanzelfsprekends. Maar in Spanje hebben de oude gewoonten en tradities, die de vrouw buitensloten van het openbare leven en haar — zoals de tralies voor de ramen van oude huizen nog getuigen — veroordelen tot het bestaan van „huisvrouw" in de meest letterlijke zin van het woord, een taai leven.

Het waren vrouwen, die vorig jaar overgingen tot het aanwenden van een nieuwe actievorm — het houden van sit-ins in kerken. Moeders, vrouwen en verloofden van politieke gevangenen gingen daarbij voorop. Deze kerkbezettingen zijn tot ware massa-bijeenkomsten geworden. Zo kwamen bijvoorbeeld in Cano Roto (Madrid) 600 vrouwen bijeen, die voor een groot gedeelte ook 's nachts in de kerk bleven. Priesters namen in een aantal gevallen actief aan deze sit-ins deel, waarop besloten werd de strijd tegen de onderdrukking met alle middelen voort te zetten. Ook in de actie tegen de uitzonderingstoestand zijn

herhaaldelijk met deelname van priesters kerken bezet, die de regering uiteindelijk met politiegeweld liet ontruimen. Een daad, die in het katholieke Spanje diepe verontwaardiging wekte.

De studentenbeweging

De beweging onder de intellectuelen had in het begin van januari 1969 een nieuw hoogtepunt bereikt met de aanbieding aan het ministerie van binnenlandse zaken van een petitie, ondertekend door 1500 bekende schrijvers, geleerden, theologen, schilders, enz. Daarin werd geëist, dat een einde zou worden gemaakt aan de folteringen en mishandelingen, waaraan de politieke gevangenen door de fascistische politie-eenheden worden onderworpen. In een bijgevoegde uitvoerige documentatie werden honderd gevallen van weerzinwekkende martelingen beschreven en aangeklaagd.
Ongeveer op hetzelfde ogenblik besloot de orde van advocaten van Madrid met 439 tegen 197 stemmen een petitie tot de regering te richten, waarin afschaffing van de speciale rechtbanken en opheffing van het decreet over „banditisme en terrorisme" werd verlangd. De advocaten in Barcelona, Bilbao, Valencia en San Sebastian namen petities van dezelfde strekking aan.

Dit optreden van talrijke intellectuelen heeft de ultra's van het Franco-bewind zeer verontrust. Het liet het verval van dit bewind onder de slagen van de massabeweging duidelijk uitkomen.

Ook de studentenbeweging nam steeds grotere vormen aan. In de loop van 1967 slaagden de studenten er reeds in om een einde te maken aan de fascistische studentenvakbond, waarin de regering hen allen had willen dwingen. Er ontstonden halflegale studentenorganisaties, die weliswaar voortdurend door arrestaties werden getroffen, maar op de golven van de protestacties en stakingen steeds weer opnieuw ontstonden.
In de loop van de herfst van 1968 nam de studentenbeweging een omvang aan, als nog niet getoond was. Meer dan honderdduizend studenten namen deel aan de stakingen, die vrijwel aan alle universiteiten en andere instellingen voor hoger onderwijs werden gehouden. Bovendien hadden talrijke meetings plaats in de universiteiten tegen arrestaties en tegen de aanwezigheid van de politie in de universiteitsgebouwen. Op een aantal faculteiten in Madrid en Barcelona gingen de studenten over tot kritische bespreking van het werk der professoren. Deze kritiek trof vooral de hoogleraren, die als wetenschappelijke werkers en als leraren het minste waard zijn en tegelijkertijd het regiem het trouwste dienen. Vaak danken deze professors hun baantje hoofdzakelijk aan hun lidmaatschap van de Falange. De zalen, waarin deze professoren les moesten geven, werden door de studenten bezet, die zelf in discussievorm het onderwijs voortzetten. Sommige cursussen werden op poli-

tiebevel gestaakt; de collegezalen door politie-eenheden bewaakt.
Op dit ingrijpen van de politie werd heftig gereageerd. In Barcelona kwam het begin december 1968 tot botsingen op straat en in de universiteit tussen politie en studenten, waarbij barricades werden opgeworpen.
In het begin van dit jaar doodde de politie in haar poging om de studenten te verdrijven uit de juridische faculteit van Madrid de jonge student Enrique Ruano. Zijn dood — hij werd uit een raam geworpen — trachtte de politie voor te stellen als zelfmoord . . .
De moord op Ruano leidde tot grote demonstraties. In een collegezaal, waar een bijeenkomst ter nagedachtenis van de vermoorde plaats had, stond zijn portret naast dat van de door Franco ter dood gebracht communist Juan Grimau.

Verscherpte terreur

Als directe aanleiding tot het afkondigen van de uitzonderingstoestand greep de beruchte woordvoerder van het regiem, minister Fraga Iribarne, de studentenbeweging en de bezetting van universiteiten aan. Op de van hem al bekende huichelachtige wijze zei Iribarne, dat „het herstel van de authentieke vrijheid om op de universiteit te kunnen leren en te kunnen onderwijzen, het enige doel van de uitzonderingstoestand was".
De werkelijkheid is natuurlijk anders. De verschillende stromen van het verzet tegen het Franco-regiem rezen zo snel en dreigden zodanig ineen te vloeien, dat het fascistische bewind overhaast een uitweg met behulp van verscherpte terreur zocht.
De ontwikkeling van de stakingsacties van de laatste maanden had de onrust van het bewind nog versterkt. In Asturië namen de mijnwerkersstakingen grote omvang aan en in Baskenland werd reeds in augustus 1968 de noodtoestand uitgeroepen. Met behulp van de uitzonderingstoestand hoopten de fascisten een uitbreiding van de strijd te kunnen tegenhouden.
In de nacht, waarin de uitzonderingstoestand werd ingesteld, begonnen onmiddellijk de arrestaties, de huiszoekingen, de verhoren.
Er werden in de arbeiderswijken in de vroege uren controles in de huizen doorgevoerd, zogenaamd om de bewoners te registreren. Ook in treinen en autobussen voerde de politie controles door. Het was de bedoeling om op deze manier een aan paniek grenzende angst in te boezemen. Tezelfdertijd werd de censuur weer in volle omvang van kracht; de pers, waarin de laatste tijd nog wel eens berichten konden doorsijpelen over wat er werkelijk aan de hand was in Spanje, werd geheel gemuilkorfd.
Het is nog steeds onbekend hoeveel mensen gearresteerd en gedeporteerd zijn sinds de invoering van de uitzonderingstoestand. De regering heeft gesproken over enkele honderden, maar in werkelijkheid moet het getal in de duizenden lopen.

Ook een maand na de afkondiging van de uitzonderingstoestand duren de acties van de politie nog voort. Het Franse blad *Le Monde* deelde begin maart in een correspondentie mee, dat in de Madrileense arbeiderswijk Vallecos nog steeds elke dag vijfhonderd mensen worden verhoord. Er zijn zoveel studenten gearresteerd, dat enkele kazernes worden gebruikt om hen op te sluiten. Vooraanstaande arbeiders, studenten en professoren nemen de voorzorgsmaatregel om in elk geval niet thuis te slapen. De vertegenwoordigers van de arbeiderscommissies hebben duidelijk gemaakt, dat als men hen wil arresteren, dit dan maar in het bedrijf of op het kantoor moet gebeuren, zodat een ieder hiervan getuige kan zijn.
Onder de intellectuelen zijn bijzonder veel arrestaties verricht. Zo werd ondanks de censuur bekend, dat de bekende katholieke schrijver Alfonso Comin tezamen met een groep vrienden, die zich in zijn huis bevonden toen de politie daar een inval deed, werd gearresteerd. Ook een reeks intellectuelen, die de petitie tegen de martelingen in de gevangenissen heeft getekend, is opgepakt en er zijn reeds berichten gehoord, dat zij uitermate slecht behandeld worden. De politie wil blijkbaar wraak nemen op degenen, die bijzonderheden over hun optreden openbaar hebben gemaakt.

Geen paniek of demoralisatie

Toch is het niet gelukt om met de uitzonderingstoestand en met verscherpte terreur de strijd in Spanje te verlammen.
Studenten hielden op straat protestbetogingen. In de bedrijven zijn vele proteststakingen gehouden.
Hoe machteloos de politie staat, blijkt bijvoorbeeld uit het bericht, dat een heropening van de economische faculteit van de universiteit van Madrid niet meer zal plaats hebben. In hun wanhoop hebben de Franco-aanhangers nu bekend gemaakt, dat het onderwijs „per correspondentie" zal worden gegeven.
De stakingsbeweging kon door de uitzonderingstoestand niet worden gebroken. In vele bedrijven in Asturië en Baskenland duurden de acties voort. In andere delen van het land braken nieuwe stakingen uit, waar naast loonsverhoging ook opheffing van de uitzonderingstoestand werd verlangd.
De intellectuelen lieten zich eveneens niet intimideren. De orde van advocaten te Madrid deelde mee, dat zij „zonder vrees" haar onderzoek naar onrechtmatigheden tegenover gearresteerden zou voortzetten. Vijftig advocaten hielden een openbare vergadering om te protesteren tegen de deportatie van een aantal van hun collega's.
Ook priesters en theologen richten zich scherp tegen de terreur en onderdrukking, waarbij de aanvankelijk goedkeurende houding van de vaste commissie van het Spaanse episcopaat werd gekritiseerd.
Grote aandacht trok de verklaring van de bisschop van San Sebastian, mgr. Argaya, die de noodtoestand veroordeelde en de pogingen om deze te verdedigen door God aan te roepen

tiebevel gestaakt; de collegezalen door politie-eenheden bewaakt.
Op dit ingrijpen van de politie werd heftig gereageerd. In Barcelona kwam het begin december 1968 tot botsingen op straat en in de universiteit tussen politie en studenten, waarbij barricades werden opgeworpen.
In het begin van dit jaar doodde de politie in haar poging om de studenten te verdrijven uit de juridische faculteit van Madrid de jonge student Enrique Ruano. Zijn dood — hij werd uit een raam geworpen — trachtte de politie voor te stellen als zelfmoord . . .
De moord op Ruano leidde tot grote demonstraties. In een collegezaal, waar een bijeenkomst ter nagedachtenis van de vermoorde plaats had, stond zijn portret naast dat van de door Franco ter dood gebracht communist Juan Grimau.

Verscherpte terreur

Als directe aanleiding tot het afkondigen van de uitzonderingstoestand greep de beruchte woordvoerder van het regiem, minister Fraga Iribarne, de studentenbeweging en de bezetting van universiteiten aan. Op de van hem al bekende huichelachtige wijze zei Iribarne, dat „het herstel van de authentieke vrijheid om op de universiteit te kunnen leren en te kunnen onderwijzen, het enige doel van de uitzonderingstoestand was".
De werkelijkheid is natuurlijk anders. De verschillende stromen van het verzet tegen het Franco-regiem rezen zo snel en dreigden zodanig ineen te vloeien, dat het fascistische bewind overhaast een uitweg met behulp van verscherpte terreur zocht.
De ontwikkeling van de stakingsacties van de laatste maanden had de onrust van het bewind nog versterkt. In Asturië namen de mijnwerkersstakingen grote omvang aan en in Baskenland werd reeds in augustus 1968 de noodtoestand uitgeroepen. Met behulp van de uitzonderingstoestand hoopten de fascisten een uitbreiding van de strijd te kunnen tegenhouden.
In de nacht, waarin de uitzonderingstoestand werd ingesteld, begonnen onmiddellijk de arrestaties, de huiszoekingen, de verhoren.
Er werden in de arbeiderswijken in de vroege uren controles in de huizen doorgevoerd, zogenaamd om de bewoners te registreren. Ook in treinen en autobussen voerde de politie controles door. Het was de bedoeling om op deze manier een aan paniek grenzende angst in te boezemen. Tezelfdertijd werd de censuur weer in volle omvang van kracht; de pers, waarin de laatste tijd nog wel eens berichten konden doorsijpelen over wat er werkelijk aan de hand was in Spanje, werd geheel gemuilkorfd.
Het is nog steeds onbekend hoeveel mensen gearresteerd en gedeporteerd zijn sinds de invoering van de uitzonderingstoestand. De regering heeft gesproken over enkele honderden, maar in werkelijkheid moet het getal in de duizenden lopen.

Ook een maand na de afkondiging van de uitzonderingstoestand duren de acties van de politie nog voort. Het Franse blad *Le Monde* deelde begin maart in een correspondentie mee, dat in de Madrileense arbeiderswijk Vallecos nog steeds elke dag vijfhonderd mensen worden verhoord. Er zijn zoveel studenten gearresteerd, dat enkele kazernes worden gebruikt om hen op te sluiten. Vooraanstaande arbeiders, studenten en professoren nemen de voorzorgsmaatregel om in elk geval niet thuis te slapen. De vertegenwoordigers van de arbeiderscommissies hebben duidelijk gemaakt, dat als men hen wil arresteren, dit dan maar in het bedrijf of op het kantoor moet gebeuren, zodat een ieder hiervan getuige kan zijn.
Onder de intellectuelen zijn bijzonder veel arrestaties verricht. Zo werd ondanks de censuur bekend, dat de bekende katholieke schrijver Alfonso Comin tezamen met een groep vrienden, die zich in zijn huis bevonden toen de politie daar een inval deed, werd gearresteerd. Ook een reeks intellectuelen, die de petitie tegen de martelingen in de gevangenissen heeft getekend, is opgepakt en er zijn reeds berichten gehoord, dat zij uitermate slecht behandeld worden. De politie wil blijkbaar wraak nemen op degenen, die bijzonderheden over hun optreden openbaar hebben gemaakt.

Geen paniek of demoralisatie

Toch is het niet gelukt om met de uitzonderingstoestand en met verscherpte terreur de strijd in Spanje te verlammen.
Studenten hielden op straat protestbetogingen. In de bedrijven zijn vele proteststakingen gehouden.
Hoe machteloos de politie staat, blijkt bijvoorbeeld uit het bericht, dat een heropening van de economische faculteit van de universiteit van Madrid niet meer zal plaats hebben. In hun wanhoop hebben de Franco-aanhangers nu bekend gemaakt, dat het onderwijs „per correspondentie" zal worden gegeven.
De stakingsbeweging kon door de uitzonderingstoestand niet worden gebroken. In vele bedrijven in Asturië en Baskenland duurden de acties voort. In andere delen van het land braken nieuwe stakingen uit, waar naast loonsverhoging ook opheffing van de uitzonderingstoestand werd verlangd.
De intellectuelen lieten zich eveneens niet intimideren. De orde van advocaten te Madrid deelde mee, dat zij „zonder vrees" haar onderzoek naar onrechtmatigheden tegenover gearresteerden zou voortzetten. Vijftig advocaten hielden een openbare vergadering om te protesteren tegen de deportatie van een aantal van hun collega's.
Ook priesters en theologen richten zich scherp tegen de terreur en onderdrukking, waarbij de aanvankelijk goedkeurende houding van de vaste commissie van het Spaanse episcopaat werd gekritiseerd.
Grote aandacht trok de verklaring van de bisschop van San Sebastian, mgr. Argaya, die de noodtoestand veroordeelde en de pogingen om deze te verdedigen door God aan te roepen

afwees. „De god die alle uitbuiting en onderdrukking rechtvaardigt, is een valse god, die niets te maken heeft met de God van de Christenen", aldus zijn herdelijk schrijven, dat in de kerken werd voorgelezen.
Het dagelijks bestuur van de Spaanse bisschoppenconferentie kwam later eveneens met de eis tot opheffing van de noodtoestand.
Het is dus niet gelukt het verzet te onderdrukken. Ook heeft de afkondiging van de uitzonderingstoestand noch een golf van paniek, noch demoralisatie veroorzaakt. Daarmee is deze maatregel van de Franco-regering in zijn tegendeel omgeslagen.

Radio en televisie in ons land en de kranten van het Unitelconcern trachten het voor te stellen alsof er in Spanje vrijwel niet gereageerd zou zijn op de uitzonderingstoestand. De *Nieuwe Rotterdamse Courant* berichtte zelfs al weer, dat Franco de verhoudingen aan het „normaliseren" is. In dezelfde week, dat er in Barcelona door vijftigduizend arbeiders gestaakt werd, wist dit blad te melden, dat er geen stakingen in Barcelona plaats hadden. Het liefst willen deze Unitel-bladen, zoals trouwens ook de KVP, dat de nieuwe wandaden van Franco snel vergeten worden, zodat de campagne voor het aanknopen van betrekkingen tussen Franco-Spanje en de EEG weer kan worden voortgezet.
Als er echter door de burgerlijke pers geen „bijzondere" veranderingen in Spanje worden waargenomen, dan komt dit in de eerste plaats omdat de maatregelen van het fascistische bewind in wezen niet verschillen van die, welke voordien genomen werden en in de tweede plaats omdat de arbeiders en de intellectuelen niet ontmoedigd zijn en de strijd zonder terug te wijken voortzetten.
Maar terreur en onderdrukking kunnen de problemen, waarmee het Spaanse volk heeft te worstelen, niet oplossen.
De strijd van de arbeidersklasse tegen de loonstop, tegen de abnormale werktijden, voor vakbondsvrijheid en politieke rechten kan er niet door worden opgeheven.
De strijd van de landarbeiders en arme boeren gaat eveneens voort. Hun levensomstandigheden zijn vaak nog slechter dan die van de arbeiders. Zij richten zich vooral tegen het grootgrondbezit en verbinden het optreden voor hun eisen met het verlangen naar democratie en agrarische hervorming.
De studenten en intellectuelen zetten eveneens hun optreden voort, zonder te wijken voor het geweld.
Daarom is de afkondiging van de uitzonderingstoestand, deze poging van de ultra's van het regiem om tot de zwartste dagen van de dictatuur terug te keren, niets anders dan een wanhoopsdaad. De overgrote meerderheid van het Spaanse volk accepteert dit niet.
Uit de correspondenties uit Spanje blijkt, dat ondanks het politieoptreden in Madrid en andere grote steden nog elke nacht wordt geschilderd en geplakt. In de straten worden elke dag duizenden manifesten verspreid.

Thans is bekend geworden, dat Franco onder druk van de grote en algemene oppositie tegen deze „uitzonderingstoestand" besloten heeft deze een maand eerder dan het plan was, op te heffen.
De Volkskrant bracht dit bericht onder de kop:
„Franco maakt leven in Spanje weer normaal".
Het Franco-regiem kan het leven echter nimmer normaal maken en daarvan is het Spaanse volk zich zeer wel bewust.
Voor het Spaanse volk wil een „normaal leven" zeggen een leven zonder fascistische terreur, zonder vervolgingen, zonder mishandelingen.

Er vormt zich een brede eenheid tegen de dictatuur, die communisten, socialisten, katholieken en andere democraten omvat.
Dit is ook het geval onder de Spaanse arbeiders in het buitenland, die in demonstraties blijk hebben gegeven van hun solidariteit met hun landgenoten, die in Spanje tegen het Francobewind strijden. Uit de leuzen, die door hen in de betogingen worden aangeheven en die ook in Amsterdam gehoord konden worden, klinkt wat het Spaanse volk ook onder de nieuwe „normale toestand" in zijn grote meerderheid blijft zeggen:

Franco no, Espana si!
Neen tegen Franco, ja voor Spanje!

M. MEIJER

De arbeidersklasse in de technisch-wetenschappelijke revolutie

De hedendaagse technisch-wetenschappelijke revolutie heeft verreikende sociale gevolgen. Daarvan is een ieder zich bewust en volkomen terecht staan daarom alle facetten van deze ontwikkeling in het middelpunt van de aandacht. Overal worden ze bestudeerd.

Ook in de Sowjet-Unie blijkt er een discussie te worden gevoerd over de hiermee verband houdende vraagstukken. In een artikel in het theoretische blad van de CPSU, *Kommunist*, (1969, nummer 2), geeft N. Gauzner een interessante beschouwing over de gevolgen van deze ontwikkeling voor de kapitalistische landen. Zijn artikel draagt de titel „De arbeidersklasse van de kapitalistische landen in de technisch-wetenschappelijke revolutie".

Gauzner behandelt eerst de gevolgen voor de monopolies. Deze gebruiken de technische en wetenschappelijke vooruitgang voor het versterken van hun economische posities en hun politieke macht. Zij proberen de winsten op maximale wijze te verhogen en de nieuwe techniek ook te benutten op militair gebied, als wapen voor imperialistische agressie.

De ontwikkeling van techniek en wetenschap heeft aangespoord tot verdere concentratie van de produktie en centralisatie van het kapitaal. Vooral in de in technisch opzicht vooraanstaande bedrijfstakken voltrekt zich dit concentratieproces in snel tempo. Daarbij is het een nieuw verschijnsel, dat thans ook bedrijven fuseren of worden samengevoegd, die in geheel verschillende sectoren werkzaam zijn. Door het gebruik van computers en de modernste communicatiemiddelen wordt het mogelijk om ze te leiden.

De kleine bedrijven worden in toenemende mate verdrongen of opgeslokt. Ook worden ze onderworpen aan het grote bedrijf door hun verandering in ondergeschikte leveranciers, die in opdracht werken. Deze kleine bedrijven worden toeleveringsbedrijven genoemd.

De nieuwe techniek maakt het verder mogelijk om in de handel en in de dienstverlenende sector, waar tot voor kort het kleinbedrijf overheersend was, tot monopolievorming over te gaan.

Het resultaat is een reusachtige groei van de monopolistische bedrijven en een verdieping van de tegenstelling tussen het maatschappelijke karakter van de produktie en de privé-toeeigening van de resultaten van de produktie.

De nieuwe sociale problemen die hieruit op ieder gebied voortvloeien (waarbij ook gedacht moet worden aan de ontwikkeling van het onderwijs en aan de inflationistische processen)

kunnen binnen het kapitalisme niet in het voordeel van de werkers worden opgelost. Dit leidt tot een verscherping van de fundamentele tegenstellingen binnen het kapitalisme. De vorming van de bewegingskrachten voor een revolutionaire maatschappelijke ommekeer wordt gestimuleerd door de veranderingen in de sociale structuur, die door de technische en wetenschappelijke ontwikkeling worden veroorzaakt.
De technisch-wetenschappelijke revolutie leidt ook tot belangrijke wijzigingen in de samenstelling van de arbeidersklasse. De technische bediening van machines en het werk om te waarborgen, dat de machines blijven werken en het produktieproces voortgang vindt, krijgen grote betekenis. De arbeid krijgt een hogere kwalificatie en onderwijs is daartoe een noodzakelijke voorwaarde. Voor bepaalde werkzaamheden is een middelbare of hogere opleiding zelfs noodzakelijk.
Tezelfder tijd groeit het aantal werkers in de niet direct produktieve sfeer, in de dienstverlenende bedrijven bijvoorbeeld. Ook treden aanzienlijke veranderingen op in de positie van ingenieurs, technici en beambten. Er ontstaat onder hen een aanzienlijke sociale differentiatie. Was het voorheen zo, dat deze groepen naar de bourgeoisie werden getrokken, thans is een proces gaande, dat het steeds meer de arbeiders in de produktie doet benaderen.
Gauzner zegt daarover: „Naar mate de beambten en de ingenieurs en technici meer worden geconcentreerd in grote kapitalistische bedrijven, verliest hun arbeid het zelfstandige karakter. De methoden van kapitalistische rationalisatie, die voorheen alleen op de industrie-arbeiders werden toegepast, worden eveneens ten aanzien van hen gebruikt. De onderworpenheid van de beambten aan het despotisme van het monopoliekapitaal wordt vergroot naarmate het werk in de grote kantoren wordt gemechaniseerd en geautomatiseerd. Ook de verschillen in loon tussen beambten en arbeiders worden minder. Vele beambten in handelsbedrijven en kantoren verdienen reeds minder dan gekwalificeerde arbeiders. Zij verliezen ook hun immuniteit ten aanzien van ontslag en werkloosheid. Dit alles toont aan, dat in het moderne kapitalisme niet alleen de grond wegvalt voor tegenstellingen tussen de beambten en een aanzienlijk deel van de intellectuelen enerzijds en de arbeidersklasse anderzijds, maar dat ook grotere mogelijkheden ontstaan voor gemeenschappelijk optreden tegen de verenigde kracht van de burgerlijke staat en de monopolies. Des te hoger de graad van concentratie en van monopolistische vermaatschappelijking van de arbeid, des te sterker verwerven de werkers van de geestelijke arbeid de klassekenmerken van het proletariaat".
Onmiddellijk daarna trekt Gauzner de conclusie, dat een groeiend deel van de beambten, technici en ingenieurs proletariseert en dat de sociale samenstelling van het proletariaat daardoor ingewikkelder wordt. Hij spreekt over nieuwe proletarische lagen. Dat er over deze vraagstukken in de discussie in de Sowjet-Unie nog geen volledige klaarheid is bereikt, blijkt echter uit het feit, dat elders in hetzelfde artikel de technici en

ingenieurs nog met begrippen als „nieuwe middenklasse" worden aangeduid. Als hij het begrip arbeidersklasse gebruikt, betekent dit de ene keer uitsluitend de in de produktieve sfeer werkende industrie-arbeiders en een andere maal de arbeidersklasse in de breedste zin van het woord.
Zijn uiteenzetting over de groei van het proletariaat in de rakter. De methode van kapitalistische rationalisatie, die voorperiode van de technisch-wetenschappelijke revolutie besluit Gauzner aldus: „Ofschoon de groei van de nieuwe proletarische lagen, die minder georganiseerd zijn en voor het grootste deel, om Lenins woorden te gebruiken, 'onbewust-proletarische' lagen zijn, bepaalde moeilijkheden kan veroorzaken, leidt deze groei uiteindelijk tot een uitbreiding van de sociale basis van de arbeidersbeweging. Het betrekken van hooggekwalifeerde en goed opgeleide werkers in de arbeidersbeweging schept gunstiger voorwaarden voor de oplossing van de dringende vraagstukken van deze tijd en voor het verwezenlijken van de leidende rol van de arbeidersklasse in het internationale revolutionaire proces".
De monopolies willen de ontwikkeling van het klassebewustzijn van de nieuwe proletarische lagen tegenhouden en deze stellen tegenover de traditionele lagen van de arbeidersklasse. Veel grotere betekenis hebben echter die sociale gevolgen van de technisch-wetenschappelijke revolutie, die de klassenstrijd verscherpen en nieuwe lagen werkers tot actieve maatschappelijke activiteit nopen.
Het kapitalisme verschaft daarvoor zelf de grondslag, zo bijvoorbeeld doordat het gevaar van werkloosheid en de onzekerheid over de toekomst toenemen. Oude beroepen worden geliquideerd, terwijl onvoldoende wordt gedaan om de arbeiders op te leiden in nieuwe beroepen.
Ook het geautomatiseerde arbeidsproces blijft een proces van het scheppen van meerwaarde. Het gecombineerde arbeidspersoneel, dat deelneemt aan de vorming van de meerwaarde, verandert echter en breidt zich uit. De pogingen om de arbeid te intensiveren, worden uitgebreid tot de hoofdarbeid en oefenen een zware druk uit op het zenuwstelsel, zodat overspannenheid en daarmee verbonden ziekten gaan optreden.
In de geautomatiseerde bedrijven neemt de vervreemding van de arbeid toe. Dit wordt des te meer gevoeld, omdat de werkers in deze bedrijven beschikken over een hogere kwalificatie en een langduriger opleiding.
Zelfs al worden hogere lonen afgedwongen, toch stijgt de uitbuiting sterker. In Frankrijk steeg bijvoorbeeld van 1958 tot 1967 het reële arbeidsloon per uur met 20 procent, maar de arbeidsproduktiviteit nam in dezelfde periode toe met 48 procent.
Het feit, dat de lonen als ontoereikend worden beschouwd, houdt niet alleen verband met het absolute peil daarvan, maar ook met de vergelijking die wordt gemaakt met de kwaliteit en de kwantiteit van het verrichte werk, met het peil van de maatschappelijke behoeften en met de winsten, die de monopolies behalen.

Degenen die door het kapitalisme gedwongen worden tot armoede in een periode van een snel stijgend peil van maatschappelijke behoeften, waartoe de weg geopend is door de nieuwe techniek, zijn niet bereid zich bij hun toestand neer te leggen. In de Verenigde Staten worden vooral de negerbevolking en de jeugd getroffen door de gevolgen van de technisch-wetenschappelijke revolutie. In dit land kwam hun verzet tot uiting in de strijd van de negerbevolking en van de studenten.
Gauzner trekt daaruit de conclusie, dat „de sociale veranderingen, die opgeroepen worden door de technisch-wetenschappelijke revolutie geworden ziin tot een katalysator van de klassenstrijd".
Verder zegt hij: „De nieuwe toestand eist een nieuwe benadering van de verdeling van de klassekrachten. Het bondgenootschap van de arbeidersklasse met de kleine bourgeoisie van stand en platteland behoudt zijn rol, maar tezelfder tijd verkrijgt de versterking van het bondgenootschap met beambten en intellectuelen in de ontwikkelde kapitalistische landen grote betekenis. Het is nodig een vaste eenheid tot stand te brengen met de nieuwe proletarische lagen. Zonder deze eenheid kan de arbeidersbeweging van de ontwikkelde kapitalistische landen haar invloed in het maatschappelijke leven niet behouden en versterken. Tezelfder tijd scheppen de veranderingen in de positie van de beambten, technici en ingenieurs de objectieve voorwaarden voor de actieve deelname van deze groepen van de werkende bevolking in het maatschappelijke leven".
Alle beweringen van antimarxistische stromingen, dat het proletariaat zou verdwijnen, of zijn revolutionaire rol zou verliezen, zijn daarom ontdaan van reële inhoud. Het proletariaat is geworden tot de talrijkste klasse en de nieuwe trekken in zijn samenstelling maken het tot een nog geduchter tegenstander van het kapitalistische stelsel. De klassenstrijd ontwikkelt zich op nieuwe gebieden en levert nog grotere gevaren op voor de heerschappij van de monopolisten.

Studenten en anti-Amerikaanse acties

In *Internationale Spectator* (nummer 3 van 8 februari 1969) heeft prof. dr. B. H. M. Vlekke in een artikel, waarin hij zich tot taak stelde het anti-amerikanisme na te gaan, de hedendaagse acties van studenten en andere jonge mensen trachten te verklaren. De objectieve achtergronden van dit optreden, zoals die gevormd wordt door de moderne technisch-wetenschappelijke revolutie met al haar speciale consequenties, worden daarbij buiten beschouwing gelaten. Prof. Vlekke acht blijkbaar vooral een psychologische beoordeling nodig. Zo schrijft hij: „De jonge mensen van heden zijn vroeg rijp en, voorzover het de studenten betreft, laat klaar voor het maatschappelijke leven. Dit is een der oorzaken ... voor de gewilde onmaatschappelijkheid van vele jongeren. De oudere

jaargangen der jeugd voelen in zich de tegenstelling van rijpheid en onbekwaamheid, de jongere jaargangen imiteren de oudere".

Het gehele vraagstuk (hier gesteld in het kader van anti-Amerikaanse opvattingen en acties, vooral rondom de agressieoorlog van de Verenigde Staten tegen het Vietnamese volk) wordt aldus teruggebracht tot uit lichamelijke processen te verklaren psychische reacties. Dat de afwijzende houding van oude professors tegenover het optreden en de verlangens van studenten ook op een dergelijke manier verklaard kan worden, zij het dat dan alles meteen een eind onvriendelijker zou klinken, laten we maar terzijde.

Verder in zijn artikel borduurt prof. Vlekke op dit psychologische stramien voort. Protest en afkeer van heersende macht worden door de jonge mensen vrijer geuit, zo is zijn mening, als gevolg van „de moderne vrije levensopvatting, waarin de jeugd groot geworden is".

Na de studentenacties teruggebracht te hebben tot psychologische processen en opvoedingsmethoden wordt vervolgens de onvermijdelijke dooddoener van gebrek aan kennis en ervaring erbij gehaald. De jeugd heeft toch het verleden niet zelf meegemaakt . . . Een der oorzaken van het anti-Amerikaanse sentiment onder de jongere generatie is volgens Vlekke „haar onervarenheid — en ten dele onwetendheid — betreffende het verleden". De oorlog en de eerste na-oorlogse jaren hebben de jonge mensen niet beleefd. „Dit alles is de jongere generatie onbekend. Zij weet niet anders dan van welvaart en vrijheid, zij ziet met wantrouwen dat de macht over de staat in handen van bepaalde groepen uit de gemeenschap is, waar zij niet bij behoren wil, waarvoor zij minachting heeft, omdat de leden dier groepen in een ander milieu, in andere verhoudingen tussen ouders en kinderen zijn grootgebracht dan zij zelf, en die zij dus ziet als ouderwets en behept met vooroordelen, kortom, zij ziet de tekortkomingen van deze tijd in vergrote vorm, en de gevaren die in een verandering der samenleving gelegen zijn, helemaal niet".

Het is een soort aanbeveling voor het gebruik van een verkleinglas — iets wat vooral de moderne mammoeths, de monopolies die het economische en staatkundige leven beheersen, plezier zou doen. Want juist het groeiende inzicht in hun machtsposities heeft de beweging van studenten en andere jonge mensen krachtiger en strijdbaarder gemaakt.

Is het echter geen duidelijk vooroordeel als het heet, dat de jeugd geen kennis heeft van het verleden? Steeds opnieuw blijkt juist, dat er onder de jongere generatie grote belangstelling bestaat voor de gang van zaken in de achter ons liggende tijd en dat er ook reeds veel kennis over dit verleden is verworven. Waarom trouwens zouden anders reactionaire kringen zoveel moeite doen om boeken te schrijven en te verspreiden, die de kennis van het verleden juist moeten bemoeilijken en eerder een rookgordijn over de geschiedenis leggen dan helderheid brengen? Denken we slechts aan het eerste deel van

De Jongs geschiedenis over de tweede wereldoorlog, *Het Voorspel*, waarin de dertiger jaren behandeld worden!
De beweging van de jongere generatie is mede gestimuleerd door een toenemend inzicht in de leugens uit het verleden, die soms nog wel gehanteerd worden. Neem bijvoorbeeld de kwestie van de NAVO, die in alle scherpte aan de dag kwam, toen de regering de militaire uitgaven met 225 miljoen gulden vergrootte. Prof. Vlekke schrijft over het ontstaan van de NAVO: „Ons werelddeel ademde verlicht op, toen door de sluiting van het NAVO-bondgenootschap onze landen beveiligd schenen tegen de gevreesde en veronderstelde Russische expansiezucht. Die zucht heeft misschien nooit bestaan, maar dat verandert aan de gevoelens niets". Nee, maar wel aan de waardering daarvan en tevens doet het met scherpte de vraag stellen, waarom en in wiens belang deze misleiding plaats had en hoe het komt, dat de groepen, die toen het NAVO-verdrag doorzetten, „de macht over de staat" in handen houden.
Voor een dergelijke benadering zijn geen ingewikkelde psychologische en generatie-motieven nodig. Prof. Vlekke laat trouwens in zijn artikel op één punt de directe continuïteit in de actie tegen het Amerikaanse imperialisme zien, namelijk door op het verband te wijzen tussen de jarenlang hardnekkig gevoerde acties tegen het gevaar van atoomwapens en de beweging tegen de Amerikaanse agressie in Vietnam. Vaak wordt geprobeerd dit verband te ontkennen, maar het is duidelijk dat de activiteiten voor het verbod van atoomwapens e.d. zich later versterkt hebben doorgezet in de acties rondom Vietnam. Prof. Vlekke zegt daarover: „Hun strijd tegen de atoomoorlog werd een actie tegen oorlog door een atoomwapens bezittende mogendheid: de oorlog in Vietnam".
Met een wat kinderlijk aandoende psychologie kunnen de in kracht en betekenis toenemende acties van de studenten en andere jonge mensen niet worden afgedaan. Zij zijn een uiting van de veranderingen, die zich thans op elk gebied voordoen en hebben zelf weer een bevruchtende uitwerking op andere gebieden, waar de strijd tegen de monopolistische overheersing wordt gevoerd.

De promotie van Marx

Ofschoon Karl Marx van 1836 tot 1841 aan de universiteit van Berlijn had gestudeerd, verwierf hij de doctorstitel uiteindelijk aan de universiteit van Jena. Dit feit heeft de biografen steeds geïntrigeerd en hen er toe gebracht hypothesen op te stellen over deze plotselinge verandering van universiteit.
In de Karl Marx-biografie, die in 1967 in Berlijn onder redactie van H. Gemkow werd uitgegeven, wordt gezegd, dat Marx, die in de lente van 1841 zijn werk aan zijn proefschrift had afgesloten, dit werk over de Griekse filosofen Democritus en Epicurus niet aan de Berlijnse universiteit wilde verdedigen", „... dit achtte hij beneden zijn waardigheid, want daar had-

den ondertussen de beroepsideologen van de reactie een overheersende positie verkregen".
Op grondslag van een onderzoek van de archieven van de Berlijnse universiteit en de universiteit in Jena is de Oostduitse historicus Fr. Herneck tot een andere opvatting gekomen. In *Beiträge zur Geschichte der Arbeiterbewegung* (januari 1969) schrijft hij, dat Marx' besluit om in Jena te promoveren, verklaard moet worden uit overwegingen van tijd en geld.
Overwegingen van tijd: Het leek toen mogelijk, dat Marx na de doctorstitel te hebben behaald, als docent aan de universiteit van Bonn zou kunnen optreden. Doch ook al had Marx zijn proefschrift reeds klaar, hij had door zich hoofdzakelijk met de studie der filosofie bezig te houden, weinig aandacht besteed aan zijn rechtenstudie. De omvangrijke promotieregeling aan de juridische faculteit in Berlijn, met examens, dispuut en dissertatie — alles in het Latijn — zouden nog veel tijd gevergd hebben. Ook als men hem (bij wijze van uitzondering) zou hebben toegestaan als student in de rechten aan de filosofische faculteit te promoveren, zou eenzelfde procedure gevolgd moeten worden.
Overwegingen van financiële aard: Om financiële redenen moest Marx zijn studie snel beëindigen. Een promotie in Berlijn bracht aanzienlijk hogere kosten met zich mee. In Berlijn werd als voorwaarde gesteld, dat de dissertatie werd gedrukt en dat de promotie op plechtige wijze plaats had. Voor de doctorsbul moest in Berlijn honderd gouddaalders betaald worden. In Jena echter werd geen gedrukte dissertatie verlangd, de promotie kon plaats hebben „in absentia", zonder aanwezig te zijn, mondelinge examens te moeten afleggen en een plechtig ceremonieel te betalen. De kosten voor de doctorsbul waren de helft van die in Berlijn.
Vandaar dat Marx zich voor zijn promotie tot de universiteit van Jena wendde, daarbij gesteund door een verklaring van een professor van de Berlijnse universiteit. Het doctorsdiploma ontving Marx, nadat zijn proefschrift goedgekeurd was, per post. Herneck herinnert eraan, dat aan dezelfde universiteit in 1813 ook de beroemde filosoof Schopenhauer op deze manier was gepromoveerd.
Een ideologisch-politieke demonstratie tegen de Berlijnse universiteit was Marx' promotie in Jena dus niet. Friedrich Engels heeft later in artikelen over Marx steeds geschreven, dat hij een Berlijnse doctor was. Herneck neemt aan, dat Marx zelf zo weinig belang hechtte aan het feit, dat hij niet in Berlijn maar in Jena promoveerde, dat hij hierover ook later zijn vriend Engels geen mededeling deed.

Vondelings „Nasmaak en voorproef" kritisch bezien

Naar aanleiding van Vondelings werkje „Nasmaak en voorproef" heeft Marcus Bakker zijn boekje „Beste Joop, van Anne" *) geschreven. Met vlotte pen, maar daarom niet minder scherp, bespreekt Bakker de politieke en partijopvattingen van Vondeling, die in het laatste congres van de PvdA tot voorzitter is gekozen. En met name vooral diens bedoelingen om door middel van een monsterverbond van PvdA en KVP, zoals Vondeling nadrukkelijk bepleit, de kieswet te kunnen wijzigen.
Deze door Vondeling beoogde, op dit doel gerichte samenwerking met de KVP komt in een bijzonder licht te staan, nu het congres van de PvdA juist besloten heeft deze samenwerking af te wijzen. Wat voor Vondeling een belangrijk punt is in zijn politieke conceptie, heeft een duidelijk verzet gevonden bij de meerderheid van de leden en aanhang van de PvdA.
Een belangrijk aspect in het boekje van Marcus Bakker is de behandeling van het verschil tussen de communistische opvattingen over het karakter dat een arbeiderspartij moet hebben en de opvattingen, die door Vondeling daaromtrent naar voren zijn gebracht. Deze doet voorstellen, die de Partij van de Arbeid zouden omzetten in een voorhistorische kiesvereniging. Deze opvatting houdt in, aldus Bakker, dat je houding niet wordt bepaald door wat je als partij moet en kunt doen voor de arbeidersklasse, maar aan hoeveel stemmen de arbeiders je kunnen helpen om minister te worden. En daarbij wordt dan het inniger contact tussen kiezer en gekozene, onder welk motief aan partij-afbraak en ongrondwettige verandering van de kieswordt wordt gedaan, teruggebracht tot het passieve luisteren van de kiezer naar wat de gekozene op de beeldbuis belieft te zeggen. Het komt neer op opheffing van alle partijdemocratie.
In zijn boekje gaat Marcus Bakker verder nog in op de achtergronden, die de politieke crisis in de PvdA verduidelijken.

FRED SCHOONENBERG

Ketters in de Middeleeuwen

De barsten en scheuren in de kapitalistische maatschappij die voortkomen uit de zich verscherpende tegenstellingen binnen dit stelsel doen zich eveneens gevoelen in de veranderingen in

*) Beste Joop, van Anne, M. Bakker, Uitg. Pegasus, *f* 3.65.

de opvattingen van gelovige mensen en in het denken van theologen. Niet toevallig wordt er door dezen zelfs een debat gevoerd over de vraag of er een speciale theologie van de revolutie nodig is.

In dit verband groeit ook de belangstelling voor degenen, die nieuwe wegen op godsdienstig terrein insloegen, toen de feodale maatschappij in al zijn voegen kraakte. In het begin van de 16de eeuw uitte zich dit het scherpst en duidelijkst in de reformatie, maar ook voordien deden zich vele verschijnselen van oppositie tegen heersende kerkelijke opvattingen voor. In de Middeleeuwen konden deze bewegingen echter nog onderdrukt worden en vaak kwamen ze ook niet boven het peil van een min of meer persoonlijk optreden. Daarbij werd meestal ijverig de beschuldiging van ketterij gehanteerd en de inquisitie onderzocht deze beschuldigingen met alle scherpte en hardheid.

In een in de Fibulareeks verschenen boekje *) heeft dr Zilverberg het verschijnsel van de ketterij in het gebied der Nederlanden behandeld. Hij wijst erop, dat de grote bewegingen van de Waldenzen en Katharen in de Nederlanden geen grote weerslag hebben gehad, maar dat toch in de meer ontwikkelde gebieden, met name in de Zuidelijke Nederlanden, tamelijk veelvuldig verschijnselen van verzet tegen de heersende kerkelijke gebruiken voorkwamen. In het bijzonder in streken en in steden, waar de textielnijverheid tot enige ontwikkeling was gekomen.

Een kleurrijke figuur daarbij, die ook hier naar verhouding uitvoerig wordt behandeld, is Tanchelijn, die in Mulisch' toneelstuk op niet bepaald historische gedaante herleefde. Wat de Noordelijke Nederlanden betreft, wijst dr Zilverberg vooral op de vragen die het optreden van de Begijnen en de beweging van de Moderne Devotie (Geert Grote) met zich mee brachten. Van belang is ook het optreden van de broeders en zusters van de Vrije Geest geweest, maar over hun betekenis in de Nederlanden bestaat nog veel onzekerheid.

In dit fragmentarische en niet altijd even heldere werkje wijst dr Zilverberg in het inleidende hoofdstuk op de onderzoekingen van marxistische historici. Door hen is veel aandacht besteed aan het onderzoek van de sociale achtergronden van de ketterse bewegingen. Waarschuwend zegt dr Zilverberg, dat met het leggen van een verband nog niet alles verklaard wordt. Een waarheid als een koe, die door geen marxist ontkend zal worden, maar die de schrijver als een verwijt tegen het marxistisch geschiedonderzoek schijnt te willen hanteren. De uitermate voorzichtige dr Zilverberg wil zich trouwens meestal onthouden van een oordeel of sociale redenen wel of niet de doorslag hebben gegeven bij het ontstaan van ketterse bewegingen.

*) dr S. B. J. Zilverberg — Ketters in de Middeleeuwen. Fibula-reeks. Uitg. Van Dishoeck, Bussum. 1968. Prijs *f* 7,25.

Ook elke poging om ketters te verklaren tot voorlopers van de Reformatie wijst hij herhaaldelijk af; wel merkt hij op dat de grote mannen van de hervorming er meestal ook snel toe overgingen de term ketters te gebruiken voor degenen die het met hen niet eens waren.

S. VAN DONGEN

Informatie, maar geen analyse

Er zijn pas weer enkele paperbacks verschenen, die in kort bestek vrij veel informatie proberen te brengen over enkele vraagstukken van de internationale politiek. Ditmaal over Thailand en over Cuba. *)

Het boekje over Thailand beschrijft vooral de Amerikaanse invloed in dit land en de plaats die het inneemt in de Amerikaanse Aziatische politiek. De gegevens, die P. P. Everts van het Polemologische Instituut in Groningen heeft bijeengebracht, zijn vrijwel alleen ontleend aan Amerikaanse kranten en tijdschriften van de laatste jaren. Zelfs deze vrij oppervlakkige schets maakt echter voldoende duidelijk, dat, zoals de schrijver het samenvat, „de Verenigde Staten in Thailand een groep steunen, die de mogelijkheid van effectieve oppositie zo gering mogelijk heeft gemaakt, die de politieke modernisering van het land tegenhoudt en een economisch beleid voert, waardoor een hogere levensstandaard slechts aan een bevoorrechte minderheid in Bangkok ten deel valt".

Fragmentarisch en verbrokkeld is ook de uiteenzetting over Cuba in het boek van prof. dr. Kruijer, hoogleraar in de sociografie te Amsterdam. Gelukkig is dit boek niet geschreven in de holle pathetische stijl van een Mulisch, maar prof. Kruijer vervalt vaak in een sociologisch jargon, dat eerder verwarrend dan verhelderend is. In de slothoofdstukken, waarin enkele conclusies worden getrokken, onderscheidt de schrijver twee mogelijkheden voor de ontwikkeling van de Latijnsamerikaanse landen: de „nieuwe ontwikkeling in kapitalistische stijl" en de „radicale ontwikkelingspolitiek" van Cuba. Als voorbeeld van de eerste noemt hij ook Suriname, dat volgens hem „bepaald op de goede weg is", al vindt de schrijver wel dat „de bevolking in haar geheel" daarvan niet profiteert. Nee, het profijt komt hoofdzakelijk terecht bij de Amerikaanse bauxietconcerns en de Nederlandse koloniale ondernemers . . .! De redenering trouwens, dat los van de klassenstrijd die zich in Latijns-Amerika ontplooit, een soort objectieve keuze kan worden gemaakt, is volkomen vreemd aan de werkelijkheid. Evenals trouwens de door prof. Kruijer ook genoemde „derde weg" — de „niet-communistische sociale ontwikkelingsstrategie" van de Duitser Behrendt, die tegenstander is van een gecentraliseerde

*) Philip P. Everts — Thailand, een tweede Vietnam? 88 blz. *f* 5,50. G. J. Kruijer — Cuba; voorbeeld en uitdaging. 146 blz. *f* 6,90. Uitg. Polak en Van Gennep, Amsterdam 1968.

staatsmacht en vindt dat er overal in de maatschappij zoveel mogelijk onafhankelijke „ontwikkelingscellen" moeten komen. Deze utopische gedachte herinnert aan experimenten uit de vorige eeuw, die nooit het kapitalisme konden aantasten en tot de ondergang veroordeeld waren.
Ook het boek van prof. Kruijer brengt veel informatie, maar het lijdt aan hetzelfde gebrek als de uiteenzettingen over Thailand: vrij veel gegevens, maar een onvoldoende analyse.

W. VLIELAND

Oproep Dagelijks Bestuur CPN

Maak maand van de pers tot een succes

Ter gelegenheid van de maand van de pers heeft het dagelijks bestuur van de CPN, dat maandag j.l. bijeen was, de volgende oproep aan alle activisten en vrienden van de communistische pers uitgegeven:

De maand maart is als „maand van de pers" ingezet. In deze weken zal onze communistische pers in het middelpunt van de aandacht moeten staan.

Vele afdelingen van de partij hebben initiatieven genomen om met „De Waarheid" de straat op te gaan en om extra activiteit te ontplooien, die zal leiden tot een vergroting van het lezers- en abonnee-aantal.

Op deze manier kan het plan vervuld worden om in de eerste vijf maanden van dit jaar, tot en met de maand mei, tweeduizend nieuwe abonnees te winnen.

Juist nu is het nodig de gehele partij, alle vrienden van de partij en haar pers te mobiliseren om ons dagblad „De Waarheid" te versterken.

De situatie is meer dan rijp voor een grootscheepse inspanning op dit gebied.

Het verzet tegen de rechtse regeringspolitiek neemt hand over hand toe. In steeds bredere kringen van de Nederlandse bevolking wordt de NAVO-bewapening afgewezen en zeer snel groeit het besef dat deze politiek er op gericht is om ons land te koppelen aan de revanchistische politiek van het Westduitse militarisme.

Als één ding de laatste weken duidelijk tot uitdrukking is gebracht dan is het wel dat in ons land sterke en bewuste krachten voorhanden zijn, die in eenheid tegen een dergelijke politiek en tegen het Westduitse gevaar willen opkomen.

De strijd tegen de duurte is aan de orde van de dag en beroert honderdduizenden mensen. Door middel van de BTW wordt een soort bestedingsbeperking doorgevoerd en daarbij treedt de winsthonger van de grote concerns en het grootwinkelbedrijf op een schaamteloze wijze aan de dag.

De duurtegolf roept om krachtige strijd voor loonsverhoging en duurtetoeslagen, tegen de buitensporige lasten en rompslomp die de middenstanders worden opgelegd.

In de acties, die nu gevoerd moeten worden, is „De Waarheid" als enige krant van de werkers onmisbaar. Zij is het, die zelfstandig is tegenover de grote kapitalistische machtsconcentraties en die niet te koop is! Zij ontmaskert de leugens van de monopolies en verscheurt het rookgordijn dat rond de nieuwsfeiten van alledag door de burgerlijke pers wordt gelegd.

Breng daarom onze „Waarheid" in groten getale onder de massa!

Het woord van onze partij en onze krant, de politiek en de oplossingen die wij als communisten voorstaan, moeten tot ver in ons land doorklinken, tot in alle gelederen van de werkende bevolking.
De belangstelling daarvoor is er. Het inzicht, dat communistische partij en communistische pers van het allergrootste belang zijn voor de ontwikkeling in ons land en voor het tot stand brengen van een belangrijke wending, leeft bij steeds meer mensen.
Dit vindt haar bevestiging in de grote opkomst, waardoor de bijeenkomsten ter gelegenheid van het vijftigjarig bestaan van onze partij gekenmerkt worden en in de winst aan nieuwe leden en abonnees.
Sinds 1 januari gaven zich 160 nieuwe leden voor onze parij op, terwijl er voor „De Waarheid" 581 nieuwe abonnees werden ingeschreven.
Met inzet van de gehele partij, door het doelbewuste optreden van de districtsbesturen, afdelingsbesturen en werfleidingen en door de activiteit van alle communisten, kan de maand van de pers tot een groot succes worden gemaakt.
Versterkt de strijd door versterking van ons dagblad „De Waarheid"!

Dinsdag, 4 maart 1969 *Dagelijks Bestuur CPN*

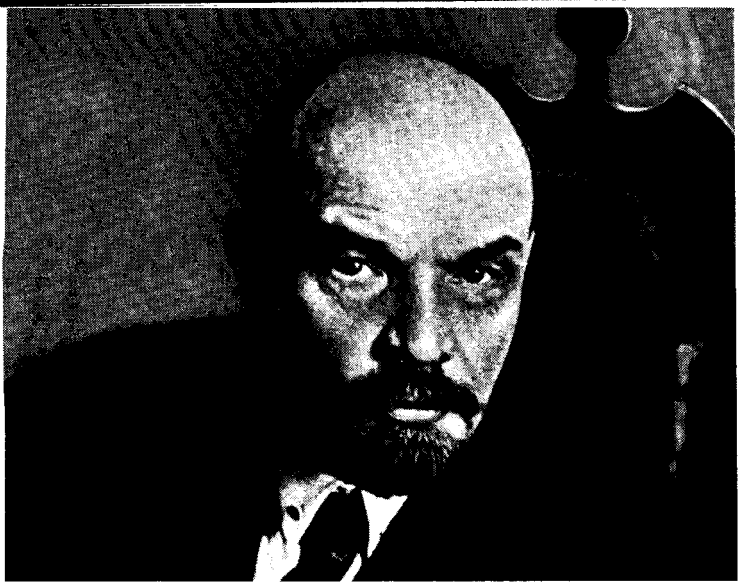
Partijbestuur stelt commissie in

Uitwerking politieke oriëntatie

Een commissie van het partijbestuur van de CPN, die de opdracht heeft gekregen om zich bezig te houden met de uitwerking van de politieke oriëntatie van de partij voor de komende tijd en die daarover een document voorbereidt, is haar werkzaamheden begonnen. De commissie werd door het partijbestuur ingesteld op de zitting, die het op 8 en 9 maart j.l. hield en die gewijd was aan de politieke toestand in ons land. Tijdens deze vergadering werd uitvoerig gesproken over de ontwikkeling binnen de PvdA zoals deze in de congresbesluiten van die partij tot uiting komt. Ook de betekenis van de nieuwe lagen in de maatschappij, die de arbeidersklasse zijn komen versterken en een nieuwe samenstelling geven, stond in het middelpunt van de aandacht. De commissie, die aan het slot van de discussie gevormd werd en die tot taak heeft de politieke oriëntatie uit te werken aan de hand van de nieuwe eisen die door de snelle politieke ontwikkeling in het land gesteld worden, zal de resultaten van haar werk binnenkort aan het partijbestuur voorleggen.

(De Waarheid, 19 maart 1969.)

marxisme actueel!
marxisme actueel!

Karl Marx - Friedrich Engels -

HET COMMUNISTISCH MANIFEST.

Elfde druk. Met alle voorwoorden van Marx en Engels en talrijke in historisch opzicht belangrijke aantekeningen. 111 blz. geill. paperback *f* 3,65

Lenin - OVER DE COMMUNE VAN PARIJS.
Artikelen en toespraken over de betekenis van de Parijse Commune van 1871. 110 blz., geb. *f* 2,60

Lenin - HET IMPERIALISME ALS HOOGSTE STADIUM VAN HET KAPITALISME.
Een scherpzinnige uiteenzetting over het imperialisme, dat een juist begrip geeft van de fundamentele economische problemen.
150 blz., geb. *f* 3,--

Lenin - OVER HET RECHT VAN DE NATIES OP ZELFBESCHIKKING.
Deze bundel geeft een inzicht in Lenins opvattingen over de nationale onafhankelijkheid. 183 blz., geb. *f* 3,--

Kandel/Preiss -
MARX EN ENGELS OVER HET REAKTIONAIRE PRUISENDOM.
77 blz., ing. *f* 0,95

Roger Garaudy - REALISME ZONDER GRENZEN.

Vraagstukken van de marxistische kunstbeschouwingen tegen de achtergronden van het werk van Picasso en Kafka.
183 blz., paperback *f* 8,20

PEGASUS - AMSTERDAM verkrijgbaar bij de erkende boekhandel

EEN PRIJSVERLAGING DIE ER NIET OM LIEGT

De naam Pegasus staat er daarbij borg voor dat U hieronder boeken aantreft van grote waarde!
Onze goedkope aanbieding, die slechts geldig is zolang de voorraad strekt (en van sommige titels is die voorraad zeer beperkt), bevat titels, die stuk voor stuk de moeite waard zijn.
En . . . er is voor elk wat wils! Kijkt U maar . . . . .

Wilt U weten hoe de Grieken leven onder het regiem van Patakos en de zijnen?
Leest U dan eens dit moedige verhaal, dat zich afspeelt in de jaren dat de Grieken leefden onder de nauw verholen dictatuur van een andere groep figuren . . . .

André Kédros HET PROKRUSTESBED
339 blz. Linnen band met stofomslag. Oude prijs f. 13,40
NU SLECHTS f. 3,90 IN PAPERBACKEDITIE . . . . .f. 2,60

Een van de ontroerendste en zuiverste werken uit de naoorlogse literatuur is ongetwijfeld
ROMEO, JULIA EN DE DUISTERNIS
van de Tsjechische schrijver Jan Otčenášek.
163 blz. Paperback. Oude prijs f. 5,90 **NU SLECHTS f. 1,80**

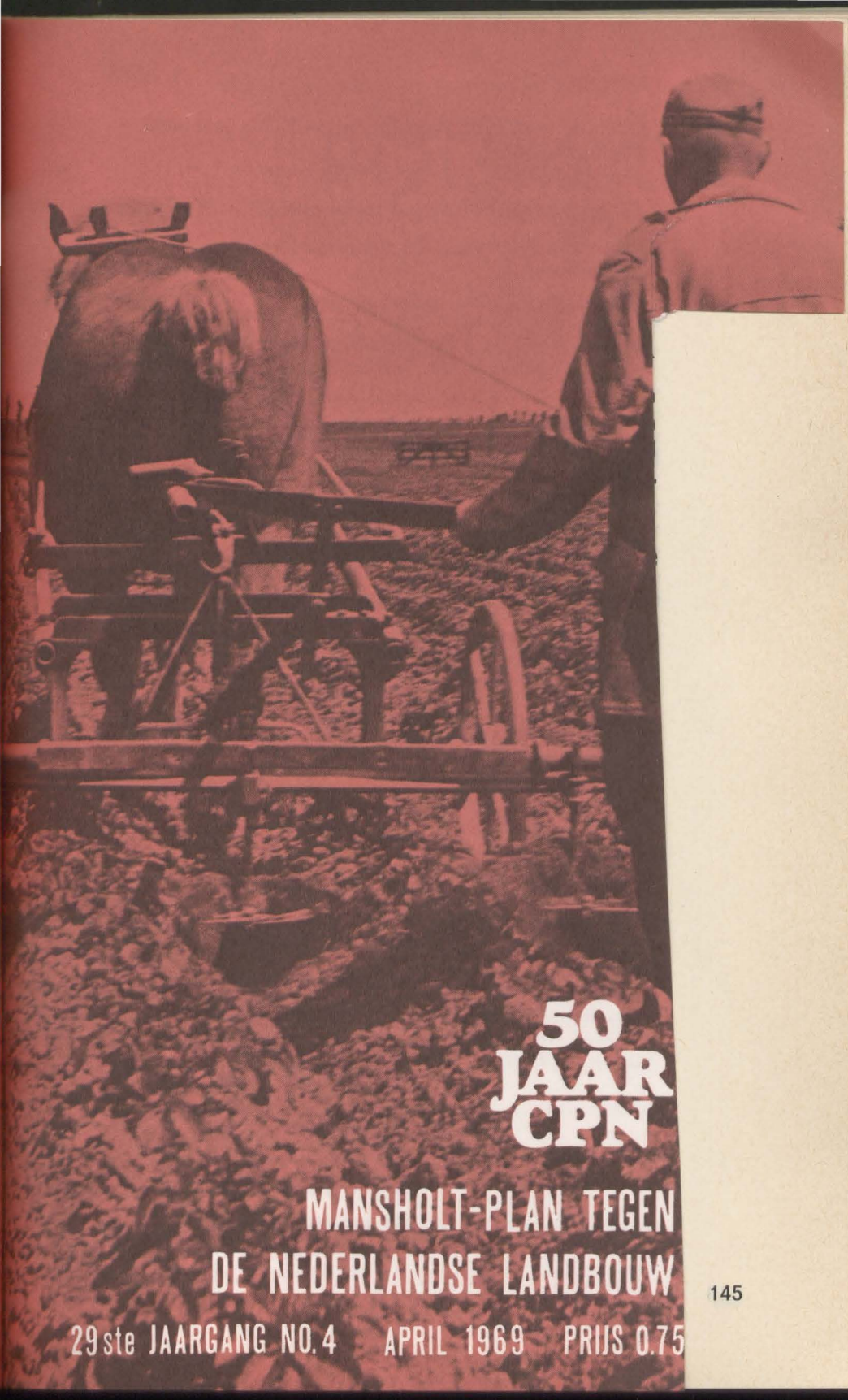
Een uitstekend en zeer onderhoudend jeugdboek, dat elke tiener zal laten genieten, maar ook vele volwassenen:
HANNA EN JÖRG
303 blz. Linnen band met stofomslag. Oude prijs f. 9,25
NU SLECHTS f. 2,50

Een kwart van de wereldbevolking leeft in het socialistische China. Wie daarover iets meer wil weten leest en herleest het nog altijd actuele boek van de schrijfster
Agnes Smedly DE GROTE WEG
477 blz. Paperback. Oude prijs f. 9,25 **NU SLECHTS f. 3,50**

Vooral voor jongere mensen, die iets meer willen weten over het marxisme is het volgende boekje van betekenis.
De prijsverlaging houdt in, dat nu iedereen zich het kan aanschaffen.
DE UITDAGING VAN HET MARXISME
132 blz. Paperback. Oude prijs f. 6,75 **NU SLECHTS f. 2,50.**

Pegasus
Leidsestraat 295
Amsterdam.
Telefoon 231[illegible]
Postgiro 173121
Gem.giro P1527

Filiaal Rotterdam
Hoogstraat 143
Telefoon 125322
Postgiro 77401.

50 JAAR CPN

MANSHOLT-PLAN TEGEN DE NEDERLANDSE LANDBOUW

29ste JAARGANG NO. 4 APRIL 1969 PRIJS 0.75

Over de veranderingen in de politieke toestand in Nederland
Resolutie van het partijbestuur van de CPN 145

De rol van de communistische partij H. Hoekstra 155

Mansholt-plan tegen de Nederlandse landbouw W. Kremer 163

De monopolies en de staat C. IJmkers 171

Onafhankelijkheid en neokolonialisme
De opvattingen van Frantz Fanon W. van Vlieland 177

UIT DE TIJDSCHRIFTEN

De de-amerikanisering van de Vietnamese oorlog 186

BOEKBESPREKINGEN

Een beeld van twee eeuwen Nederlandse geschiedenis S. van Dongen 189

Geschiedschrijving vermengd met anticommunisme S. van D. 191

Ontwikkeling in Latijns Amerika S. van D. 192

Wilt U weten
Patakos en de zij
Leest U dan ee
jaren dat de Gri
van een andere
André Kédros
339 blz. Linner
NU SLECHTS

Een uitsteken
tiener zal later

303 blz. L

Vooral voo
het marxism
De prijsve
aanschaffe
132 blz. P

POLITIEK EN CULTUUR
verschijnt maandelijks bij uitgeverij Pegasus
Leidsestraat 25, Amsterdam-C., tel. 23.11.38
De abonnementsprijs is *f* 7.50 per jaar.
f 3.75 per halfjaar, losse nummers *f* 0.75

Ons gironummer is 173127, Gem.giro: P 1527
Correspondentie over betaling en verkoop s.v.p. zenden aan de administratie p/a Pegasus.
Alle correspondentie over de inhoud aan de redactie van P. en C., Prinsengracht 473. Amsterdam-C., tel. 62565

29e jaargang no. 4 april 1969

POLITIEK EN CULTUUR

maandblad, gewijd aan de theorie en praktijk van het marxisme-leninisme onder leiding van het partijbestuur der CPN

Over de veranderingen in de politieke toestand in Nederland

Resolutie van het partijbestuur van de CPN

I

Eind december 1968 gaf het partijbestuur van de CPN een verklaring uit over het vijftigjarige bestaan van de partij.
In deze verklaring werd gewezen op de schokkende gebeurtenissen en de grote veranderingen, waardoor onze tijd gekenmerkt wordt. Het partijbestuur riep bij deze gelegenheid op de strijd voor nationale zelfstandigheid, democratie en verbetering van de levensomstandigheden van de werkers met verdubbelde kracht te voeren.
In de afgelopen maanden is de betekenis van deze oproep door de feiten onderstreept.
De BTW, die in een aantal andere EEG-landen nog slechts in voorbereiding is, werd in Nederland overhaast ingevoerd met het doel de werkers een bestedingsbeperking op te leggen, grote aantallen middenstandsbedrijven te liquideren en de kapitaalkrachtige ondernemingen nieuwe financiële voordelen te verschaffen.
Pogingen om het kiesrecht aan te tasten en het parlementaire systeem uit te hollen gaan onverminderd voort.
De uitlevering van ons land aan het Duitse monopoliekapitaal en zijn militaristische apparaat is in versneld tempo voortgezet.
Er is een begin van integratie van de krijgsmachten, de aankoop van Leopard-tanks vervlecht het leger met de Duitse wapenindustrie. Door het onlangs tot stand gekomen Duits-Engels-Nederlandse project voor uraniumverrijking baant West-Duits-

land zich de weg naar eigen vervaardiging van atoomwapens.
De voorgenomen vestiging van Hoogovens-Hoesch in de Maasvlakte onderstreept deze verstrengeling. Terzelfdertijd laten deze ontwikkelingen zien, welk een gewichtige plaats Nederland als hoog ontwikkelde industriestaat en als internationaal knooppunt in Europa is gaan innemen.
Tegen de onnationale, antidemocratische en op winst beluste politiek der binnen- en buitenlandse monopolies begint zich onder ons volk een veelzijdig verzet af te tekenen. Op de bedrijven, de universiteiten, bij middenstanders, huurders en huisvrouwen komt dit verzet in diverse vormen tot uiting.
Ook de vergaderingen die de CPN tot nu toe heeft georganiseerd ter gelegenheid van haar vijftigjarige bestaan hebben, door de grote deelname daaraan, een weerspiegeling geboden van de wijze waarop ons volk op de nieuwe ontwikkelingen reageert.

II

Op niet mis te verstane wijze is de groeiende oppositie tegen de gang van zaken in ons land tot uitdrukking gekomen op het PvdA-congres, dat in maart werd gehouden.
Onder invloed van de stijgende strijdstemming onder de massa, het grote ledenverlies van de PvdA en van de wensen van vele socialisten, heeft het congres besloten tot een verscherpte koers tegen rechts. De afwijzing van een samengaan met de KVP bij een stembusaccoord of in de regering, betekent dat een oppositie zonder remmingen tegen de regering-De Jong gewenst wordt en dat het streven om te komen tot een herhaling van de regering-Cals of tot een monsterverbond met de KVP teneinde grondwet en kieswet te wijzigen, in de PvdA wordt afgewezen.
De eis van het congres tot verscherpte oppositie in het parlement heeft dezelfde strekking en betekent, dat de loyale oppositie van Den Uyl, die o.a. door goedkeuring van de begrotingen van het kabinet-De Jong de weg openhoudt om van de ene dag op de andere weer tot de regering toe te treden, veroordeeld wordt.
De afwijzing van de 225 miljoen extra NAVO-uitgaven is eveneens kritiek op het beleid van Den Uyl en Vondeling, op hun instemming met de defensiebegroting, op de koers op verscherping van de spanningen in Europa, die aan Nederland door de NAVO werd opgelegd na de gebeurtenissen in Tsjechoslowakije en op de aantasting van het levenspeil, het onderwijs en de woningbouw die hieruit voortvloeien.
De eis van het PvdA-congres tot erkenning van de DDR toont niet alleen een nuchter inzicht in het feit dat de DDR een bestaande realiteit is, ze onderstreept andermaal het wantrouwen dat in de PvdA heerst tegen de revanchistische koers van Bonn en geeft uitdrukking aan de wens tot ontspanning op grondslag van de bestaande grenzen in Europa.
Terwijl het PvdA-congres deze duidelijke beslissingen nam,

werden de punten die Nieuw-Links-voormannen als Van der Louw, Klein, Van Dam en anderen centraal hadden gesteld, namelijk de bezetting van bepaalde organisatieposten, van de hand gewezen.
Hier bleek, dat de betrokkenen niet representatief zijn voor de werkelijke linkse stroming in de PvdA.
Na de verkiezing van een groter aantal vertegenwoordigers van Nieuw-Links in het partijbestuur is door de woordvoerders van Nieuw-Links beloofd hun georganiseerde activiteiten te staken.
Intussen is van rechts een zware campagne ingezet om de congresbesluiten van de PvdA ongedaan te maken. Steunend op zulke figuren binnen de PvdA als Goedhart, Van der Stoel, Mansholt en Sluyser oefenen politici van regering, regeringspartijen en D'66 zware druk uit om de door hen gevreesde ontwikkeling tegen te gaan, de boycot tegen de KVP ongedaan te maken en de tegen het Westduitse gevaar gerichte besluiten te ontkrachten. Onder invloed daarvan heeft Den Uyl verklaard dat er in zijn optreden niets zal veranderen.
De socialisten die een andere koers willen in Nederland en die zich willen verzetten tegen de Duitse machtsontplooiing over en tegen ons land, moeten inzien, dat de besluiten van het PvdA-congres niet verwezenlijkt kunnen worden en dat deze een leeg gebaar zullen blijven, indien zij niet duidelijk breken met de rechtse cellenbouwers van „Democratisch Appel".
Zij zullen moeten inzien dat het verwezenlijken van een linkse koers van de PvdA niet mogelijk is als zij zich ondergeschikt maken aan de groep Vondeling—Den Uyl c.s., die de eenheid met de rechtsen tot elke prijs wil handhaven.
Zij zullen tot de conclusie moeten komen dat een constructieve links-socialistische politiek slechts tot versterking van de progressieve krachten kan leiden als zij eenheid van optreden en samenwerking met de communistische partij inhoudt.
De CPN heeft sedert vele jaren het inzicht naar voren gebracht, dat de KVP het voornaamste instrument is van de reactie in Nederland. De partij van Schmelzer is de voornaamste promotor van een rechtse concentratie en van een confessionele rechtse eenheidspartij naar het model van de Westduitse Christendemocratie van Kiesinger en Strauss.
Het terugdringen en isoleren van de KVP is de voorwaarde voor de vervanging van het huidige reactionaire bewind De Jong—Luns door een progressief, democratisch en vredelievend bewind.
Dat moet het doel zijn van de vereniging van alle linkse krachten. De breuk met de KVP moet definitief worden gemaakt.
De verhoging van de defensie-uitgaven ten behoeve van de aankoop van Westduits oorlogstuig moet ongedaan worden gemaakt.
De afwijzing van het Duitse militarisme, zoals die tot uitdrukking kwam in de wens tot erkenning van de DDR, moet verwezenlijkt worden door oppositie tegen het Kiesinger-regiem en de voornaamste ondersteuner daarvan, de regering van Nixon in de Verenigde Staten.
De oppositie tegen de regering-De Jong moet worden doorge-

voerd met actieve deelname van de massa — tegen haar internationale politiek, tegen BTW en loondruk, tegen de PBO- en SER-praktijken, tegen achterstelling van woningbouw en onderwijs bij de bewapening, tegen beknotting van de gemeenten, voor verlaging van de defensielasten en verlichting van de belastingdruk voor alle werkende mensen.

III

De diepere inhoud van de radicalisering die zich binnen de PvdA aftekent, is gebleken uit verschillende feiten van de laatste tijd.
Bij de Februari-herdenking kwam in Amsterdam, ondanks de anticommunistische campagne van een deel der bestuurders, in vele gevallen samenwerking tot stand tussen communisten en socialisten op grondslag van de oproep van het Herdenkingscomité, die een scherpe waarschuwing inhield tegen de ontwikkelingen in West-Duitsland.
In verschillende gemeenten, en ook in de vakbonden, spreken PvdA-leden en kaders van die partij zich met nadruk uit voor een samenwerking tussen socialisten en communisten tegen de politiek van de regering-De Jong.
Bij een sociografisch onderzoek dat onlangs in de Utrechtse PvdA gehouden werd, werd voor het eerst door een deel der ondervraagden een dergelijk gezamenlijk optreden bepleit.
Het anticommunisme, dat door de rechtse bestuurders van de PvdA onafgebroken wordt gehanteerd, blijkt zijn effect te verliezen. Het inzicht neemt toe, dat van een werkelijke oppositie tegen De Jong, Luns, Roolvink, De Block en Witteveen *zonder* gemeenschappelijke actie met de communisten geen sprake kan zijn.
Al eerder was gebleken dat niet alleen onder de progressieve katholieken in het algemeen, maar ook binnen de aanhang van de Politieke Partij Radicalen, die zich van de KVP heeft afgescheiden, een soortgelijke opvatting zich voordoet.
De PPR doet in de eerste plaats een beroep op de weerzin tegen de KVP, die zich is gaan manifesteren binnen het NKV en onder de katholieke studenten en intellectuelen.
Zowel echter in vele bedrijven, als aan de universiteiten van Nijmegen en Tilburg, blijkt onder hen die met de KVP hebben gebroken een duidelijke stroming voor direct samengaan met de communisten te zijn ontstaan.
Enkele woordvoerders van de PPR hebben zich tegen die samenwerking verklaard. Hun gedrag wordt steeds meer een blinde navolging van wat de PvdA in de Tweede Kamer zegt.
Mede hieruit blijkt, dat de PPR zoals die zich nu voordoet, niet de duidelijke, en ook niet de enige, uitdrukking is van de linkse stromingen die er onder de katholieken in ons land zijn.
De politieke ontwikkeling onder hen — vooral bij jonge intellectuelen, maar, zij het soms minder demonstratief, ook onder de handarbeiders — heeft een dermate stormachtig karakter, dat daaruit geweldige nieuwe krachten voor de linkse beweging naar voren zullen treden.

In de PSP was er de laatste tijd een duidelijk streven kenbaar bij een aantal bestuurders en vertegenwoordigers om deze partij ondergeschikt te maken aan de loyale oppositie van de PvdA-leiding.
Het betreft hier soms figuren, die zich enkele jaren geleden nog te buiten gingen aan ultraradicale kritiek op de PvdA. Onder hen zijn ook personen, die zich in de PSP van een positie hebben verzekerd nadat zij tevergeefs hadden geprobeerd in de CPN scheuring teweeg te brengen. Hun uitgangspunt was daarbij destijds de afwijzing van de eenheid van socialisten en communisten, speciaal in het NVV.
Hoewel de oprichters van de PSP aanvankelijk een beroep deden op de religieus-pacifistische stroming die al lange tijd bestaat binnen de Nederlandse arbeidersbeweging, verwierven zij hun eerste stemmenaanhang vooral op basis van de furieuze anticommunistische campagne die tijdens en na de Hongarije-gebeurtenissen woedde en profiteerden zij van het feit, dat een aantal kiezers niet direct de betekenis en achtergronden van de strijd, die in de CPN gevoerd werd tegen rechtse elementen, konden begrijpen.
Deze rechtse elementen riepen op tot stemmen op de PSP en bovendien kreeg deze, hoewel haar woordvoerders zelf hun doelstellingen omschreven als een „beter soort anticommunisme", de aanmoediging mee van de Chroestsjow-groep in de Sowjet-Unie en van kringen in de DDR.
De aanhang van de PSP loopt nu duidelijk terug. Bij de laatste verkiezingen werd haar stemmencijfer gehalveerd. Daardoor zijn de tegenstellingen binnen deze partij, die altijd al aanwezig zijn geweest, met grote scherpte naar voren getreden. Oprechte pacifistische vredesstrijders dringen aan op verscherping van de oppositie, waarbij veelvuldig de wens naar voren komt om met de communisten samen te gaan.
De CPN is volledig bereid tot deze samenwerking met hen, die zich niet door beginselloze renegaten van het communisme op een dood spoor of in het kielzog van rechtse PvdA-ers, willen laten leiden. Zij kunnen een waardevolle bijdrage leveren tot de vorming van een sterke, verenigde oppositie tegen de regering-De Jong.

IV

Het is een vervalsing van de in ons land groeiende oppositie, als die wordt gepresenteerd in de vorm van een zogenaamde progressieve concentratie van Vondeling-Den Uyl tot Van Mierlo. Een dergelijke concentratie kan alleen al hierom niet progressief en democratisch zijn, omdat zij haar oogmerken wil bereiken door vervalsing van de uitspraak van de kiezers via afschaffing van het kiesstelsel der evenredige vertegenwoordiging, dat door de arbeidersbeweging in jarenlange strijd werd veroverd als onvervreemdbaar deel van het algemeen kiesrecht.
Zij wil in feite terugkeren tot het districtenstelsel van de vorige

eeuw, in de hoop op frauduleuze wijze meer zetels in het parlement te kunnen bezetten dan in overeenstemming is met de stembusuitslag.
Men wil dit voornamelijk uitvoeren ten koste van de Communistische Partij, die de meest consequente oppositie voert tegen de reactie.
Bij de rechtse PvdA-leiders speelt bovendien de wens tot samenwerking met D'66 een belangrijke rol. Daarbij wordt een voorstelling van zaken gegeven alsof D'66 „nieuw" en „radicaal" en „fris" en „links" zou zijn. De feiten bewijzen het tegendeel.
D'66 wil het partijenstelsel afschaffen, hetgeen neerkomt op een ruim baan maken voor een totalitair „persoonlijk" bewind.
D'66 wil een onafzetbare minister-president, een „sterke man" dus, en een machteloos parlement.
D'66 wil de verkiezingen vervangen door „volksraadplegingen" volgens het ja-of-nee-systeem, hetgeen een feitelijke liquidatie betekent van het recht om te kiezen op grond van politieke overtuiging en klassebelang.
D'66 wil de evenredige vertegenwoordiging liquideren en daarmee de mogelijkheid van arbeiderspartijen om als *nationale* partij vertegenwoordigd te zijn, uitsluiten.
Deze oriëntering is niet alleen bijna letterlijk overgenomen van het absolutisme van De Gaulle, ze toont eveneens een onthullende overeenkomst met de programs van diverse fascistische partijen, die in de twintiger jaren in Nederland bestonden, van generaal Snijders tot prof. Gerretson en Arnold Meyer.
Ook die programs waren in feite geïnspireerd door het monopoliekapitaal, dat de parlementaire democratie wenste te liquideren. De „frisheid" van D'66 blijkt niet anders te zijn dan het oprakelen, onder dezelfde invloeden, van deze ongure denkbeelden, die destijds de weg effenden voor de nazi-partij van Mussert.
De *praktijk* van het optreden van D'66 ligt in dezelfde lijn. Ze keurt alle begrotingen van de regering-De Jong goed, ondersteunt belangrijke programpunten, zoals de uitverkoop van staatsaandelen, treedt op voor de gaullistische atoombelangen en bepleit het instellen van een „sociale recherche".
De handreiking van Vondeling c.s. aan D'66 is daardoor in feite een handreiking naar *rechts*, die in strijd is met de wensen die in de PvdA en onder de massa van ons volk leven.

V

Met haar „pragmatisme", d.w.z. haar beginselloze aanpassen bij de stijl en eisen van binnen- en buitenlandse concerns, haar ageren tegen de politieke partijen en haar kwasi-radicalisme speculeert D'66 in de eerste plaats op de jonge intellectuelen en kaders in diverse takken van het bedrijfsleven.
De economische ontwikkeling van ons land, met zijn concentraties, fusies en mechanisering, heeft deze kaders in een nieuwe

sociale positie gebracht. Terwijl hun betekenis voor de produktie en de organisatie steeds in omvang toeneemt, is hun *zeggenschap* steeds geringer geworden.
In de mammoetbedrijven, of het nu banken, fabrieken, verzekeringen of transportondernemingen zijn, en ook bij de overheid, zijn zij net zozeer radertjes in de machine geworden als de handarbeiders dat allang zijn.
Naarmate de bedrijven groeiden werd hun afstand tot de toppen groter en hun positie afhankelijker.
Het is mede deze ontwikkeling die ertoe geleid heeft dat studenten en jonge mannen en vrouwen met een wetenschappelijke of hogere beroepsopleiding, tot rebellie komen tegen het bestaande systeem, tegen zijn vertegenwoordigers zowel als tegen zijn uitwassen.
Vele malen nemen zij zelfs het initiatief tot de actie en er blijkt een duidelijke wil om de banden met de arbeidersbeweging, waartoe zij in feite behoren, aan te halen.
Wat D'66 hen te bieden heeft is alleen, dat zij van de regen in de drup komen. Het gehate machtssysteem van de concerns zou dan volledig naar de politiek worden overgebracht.
De arbeidersbeweging, en de communistische partij in het bijzonder, heeft tot taak het verbond tussen jonge intellectuelen en arbeiders tot stand te brengen en alle hindernissen die daarbij bestaan, uit de weg te ruimen. Zij ziet in hen een bron van nieuwe energie en geestdrift en zal voor hun belangen evenzeer moeten opkomen als voor die van de andere werkers.
Zij moet ook bereid zijn haar volle overtuigingskracht in het geding te brengen om deze belangrijke groep onder de bevolking vertrouwd te maken met haar beginselen en organisatieopvattingen, opdat op die wijze vele belangrijke strijders voor de zaak van het socialisme onze gelederen komen versterken.

VI

De ontwikkeling van het bedrijfsleven heeft de laatste tijd het geloof in de kapitalistische theorieën van klassenvrede, klassensamenwerking en de zegeningen van de „welvaartsstaat" bij vele werknemers ernstig geschokt.
De onwaarachtigheid ervan dringt meer en meer tot het bewustzijn van de werkers door.
De rationalisatie leidde tot sluiting van de mijnindustrie en andere ondernemingen. De concentraties en fusies van bedrijven brengt afvloeiing van personeel mee en schept voor vele arbeiders, beambten en technische kaders, die van functie en arbeidsplaats moeten veranderen, grote moeilijkheden.
Er is een groep van permanente werklozen ontstaan, waarbij vooral arbeiders van boven de veertig jaar die ontslagen zijn, niet meer aan de slag komen.
De partijleiding heeft ernstige pogingen gedaan om de strijd tegen bedrijfssluitingen te organiseren, in de vorm van demonstraties en optreden in de openbare lichamen.
Ook tegen de BTW, de duurte en de huurverhogingen werd een

actieve beweging op touw gezet. In de loonstrijd in de bedrijven echter schiet de partij ernstig tekort. Het blijft daar teveel bij algemene propaganda.
De opbrengst van de produktie wordt steeds groter, maar de resultaten worden in de vorm van hogere winsten en investeringen door de kapitaalbezitters afgeroomd, terwijl de werkers onderbedeeld blijven.
Niet slechts loonsverhoging om de gestegen kosten van het levensonderhoud op te vangen, maar een forse verhoging van het reële loon is noodzakelijk en bereikbaar.
De passiviteit van de partij op het gebied van de loonstrijd komt voort uit een terugval in de sociaaldemocratische opvattingen, waarbij de parlementaire instellingen en de algemene politieke propaganda tot het gebied van de politieke strijd, en de loonstrijd tot het exclusieve gebied van de vakbeweging zou behoren.
De CPN mengt zich niet in de organisatorische aangelegenheden van het NVV, en onderstreept nog eens haar standpunt dat binnen de moderne vakbeweging geen groepsvorming mag plaatsvinden, noch van communisten, noch van PvdA-leden of aanhangers van D'66. De vakbeweging omvat in Nederland echter nog steeds slechts een minderheid van de werkers in de bedrijven, waarvan de grote meerderheid nog ongeorganiseerd is.
De CPN beschouwt het als haar taak het organiseren van *alle* werkers, ongeacht welke hun vakbondsrichting is, of dat zij geen vakbondslid zijn.
Het succes van de Vrije Lijsten in de ondernemingsraden toont aan hoezeer de noodzakelijkheid van deze eenheid door de werkers gewenst wordt.
In belangrijke bedrijven, waar de vakverenigingsleden in de minderheid zijn, kunnen deze Vrije Lijsten een meerderheid van het personeel verenigen op grond van een nauwkeurig program van eisen. Dit werd bereikt door het initiatief van de communisten.
Het initiatief van de communisten is onontbeerlijk voor het tot stand brengen van de eenheid van actie in de bedrijven in diverse vormen, vanaf het petitionnement tot aan de staking, voor loonsverhoging en andere verbeteringen van de arbeidsvoorwaarden, voor het veilig stellen van de werknemers tegen de gevolgen van fusies, concentraties en voor het verhinderen van bedrijfssluitingen.
De grondslag is daarbij de samenwerking der linkse krachten: communisten, socialisten, radicale katholieken en protestanten.
Het partijbestuur acht het nodig om de rol van de partij in de bedrijven en in de loonstrijd in de gehele partij ter discussie te stellen, met het doel de passiviteit op dit gebied te overwinnen.
De massa van de werkers voelt de politiek van de regering-De Jong het eerst en het duidelijkst aan den lijve in de gedaante van haar loonpolitiek.
Zonder het doorbreken van deze loonpolitiek door actie op de

grootst mogelijke schaal zal er aan het beleid van de huidige regering geen einde kunnen worden gemaakt.

VII

De nieuwe ontwikkelingen stellen aan de *hele* CPN zeer hoge eisen. Zij zou tekortschieten als in de komende tijd niet alles gedaan wordt om de linkse oppositie te bundelen en aan te voeren in de strijd tegen het kabinet-De Jong en alles wat het vertegenwoordigt aan binnen- en buitenlandse dwingelandij.
De huidige ontwikkeling is door de communisten voorzien en aangekondigd. Het verzet dat zich aftekent is door de communisten begonnen.
Het is de laatste tijd voorgekomen dat bij communisten een onderschatting bestond van de snelheid waarmee de strijdgeest in Nederland toeneemt. Zelfvoldaanheid en sleur vormen in dat geval de voornaamste remmen om de beweging tegen de regeringspolitiek tot volle ontplooiing te brengen. Zulke tekortkomingen moeten nu onmiddellijk ongedaan gemaakt en met kracht bestreden worden.
De voornaamste taak van de hele partij en van alle communisten is de vorming van strijdcomités voor de directe samenwerking op de vele gebieden, waarop de beweging van ons volk kenbaar wordt.
De partij moet als samenbindende kracht optreden van allen die de actie willen voeren, waarbij elk sectarisme geweerd dient te worden.
Een belangrijke stap in deze richting kan in sommige gemeenten de 1 Mei-viering zijn.
Het partijbestuur roept de progressieve Nederlanders op om, waar dat maar enigszins mogelijk is, het voorbeeld te volgen van de linkse Amsterdammers die een comité hebben gevormd voor een eensgezinde 1 Mei-viering onder de leuzen

Weg met de regering-De Jong.
Eenheid van alle linkse krachten.

Zelfvoldaanheid en sleur, zoals die hier en daar in de partij optreden, zijn uitingen van rechts opportunisme, dat leidt tot passiviteit, terwijl de radicalisering van de bevolking toeneemt, tot verslapping van de oppositie in vertegenwoordigende lichamen en aanpassing aan het „establishment", de gevestigde autoriteiten.
Bundeling van de linkse krachten in de actie moet samengaan met verscherpte oppositie tegen de regering en de met haar verbonden bureaucratie, vanuit de partijleiding, de partij-afdelingen en vanuit de vertegenwoordigende lichamen.
De reactie gaat door met haar anticommunisme en met haar geïntrigeer om partijleden te beïnvloeden.
Daartegenover moet de onverbrekelijke eenheid van de partij en van de partijleiding worden gesteld.
Iedere verscherping van de aanvallen op de partij, die voortkomen uit angst voor de massabeweging, moet beantwoord worden met een nog meer eensgezind en solidair optreden. Juist

door de eenheid van de partij kan zij vooraangaan in de actie en kan ze elke verslapping en passiviteit teniet doen.
De oriëntatie van de partij die hierboven is uiteengezet, moet tevens de grondslag vormen voor het werk van de hele partij.
Daarbij dient het Dagelijks Bestuur op te treden als actieve politieke leiding, die als een eenheid verantwoordelijk is voor de slagvaardigheid van de partij. Het dient hecht samen te werken en met grote regelmaat verantwoording af te leggen aan het partijbestuur, dat zowel in zijn geheel als wat de leden afzonderlijk betreft, direct bij het leiden van de partij betrokken moet worden.

Een van de voornaamste taken van de partijleiding zal zijn, op grondslag van deze resolutie de leidingen en het werk in de districten nauwkeurig te bezien en waar nodig te reorganiseren. In een aantal districten blijft het partijwerk en het werk van de districtsleiding achter bij de vereisten van de tijd.
Wil de uitvoering van de politiek, zoals die in deze resolutie is omschreven, slagen, dan is het noodzakelijk met grote energie aan het werk te gaan in de geest van deze resolutie.
De ontwikkeling in ons land gaat snel. Belangrijke groepen van het volk komen in beweging. Het socialistisch ideaal wint aanhang. De bundeling van al dit verzet is een levensnoodzaak voor ons volk, een eretaak voor de CPN.

Amsterdam, 9 april 1969.

(De Waarheid van vrijdag 11 april 1969.)

De rol van de communistische partij

Het lange tijd ogenschijnlijk rimpelloze politieke leven in Nederland is thans in volle beweging. De partijen, die zich baseren op het voortbestaan van het kapitalisme, vertonen dezelfde scheuren en barsten als dit stelsel zelf, waarbinnen een felle strijd om de macht woedt tussen de verschillende imperialistische machtsgroepen. Het PvdA-congres toonde aan hoezeer de radicalisering van de massa's, de verontwaardiging over de rechtse politiek en het bukken daarvoor van de PvdA-leiding, doorwerkt. Er is in de arbeidersbeweging in ons land een nieuwe situatie ontstaan, waarin de mogelijkheden voor het smeden van een hechte eenheid van actie tegen de politiek van de regering-De Jong steeds groter worden.
Om de mogelijkheden tot werkelijkheid te maken, is vooral initiatief tot actie en aaneensluiting van alle linkse krachten noodzakelijk. In deze toestand is het daarom vereist nog eens de rol van de communistische partij uiteen te zetten en haar verantwoordelijkheid juist in deze situatie, waarin zich grote veranderingen voltrekken, te onderstrepen.

Voorhoede van de arbeidersklasse

Wanneer wij spreken over de betekenis van de communistische partij als voorhoede van de arbeidersklasse, dan komt dit niet voort uit een soort eigenwijsheid of het zich aanmeten van bijzondere pretenties.
De voorhoede-rol die de communistische partij moet en wil vervullen, komt voort uit de positie, die de communisten innemen in de arbeidersklasse, uit hun inzicht in de klassentegenstellingen, uit het feit dat de communistische partij als enige zich ten doel stelt de belangen van de arbeidersklasse in haar breedste samenstelling te dienen en als revolutionair doel heeft een einde te maken aan het kapitalistische stelsel en het socialisme in ons land te verwezenlijken. Er is nu eenmaal geen andere partij in ons land, die een dergelijke functie kan vervullen of wenst te vervullen.
Doordat de strijdvaardigsten uit de arbeidersbeweging in haar rijen worden opgenomen en haar organisaties en leden een grote en omvattende activiteit aan de dag leggen, wordt deze voorhoede-rol gerealiseerd. Dit geschiedt vooral door het optreden voor de dagelijkse belangen, waarbij de communisten in de bedrijven optreden als de organisators van de actie voor loonsverhoging. Ook overal elders, waar de belangen van de werkende mensen in het geding zijn, nemen zij initiatieven om eenheid van optreden tot stand te brengen.
De voorhoede-functie van de communistische partij vereist, dat voortdurend gestreefd wordt naar verhoging van het politieke niveau van de massa's, juist in de actie, naar het opvoeren van

het klassebewustzijn van de arbeiders in de strijd tegen het kapitalisme. Voor de partij zelf geldt daarbij, dat het ideologische inzicht van de leden en de besturen op een hoog peil moet worden gebracht.
De leiding die van de communistische partij uitgaat is niet iets vanzelfsprekends. Het is niet een soort hemelse gave. Ze moet voortdurend bevochten worden. Het is zelfs mogelijk gebleken, dat een communistische partij haar voorhoede-rol ook kan verliezen. Er is dus geen enkele reden voor communisten zich op de borst te slaan voor alles wat in het verleden door communisten is verricht. Trots zijn op het verleden heeft geen zin, als niet tegelijkertijd opgetreden wordt voor de versterking van de partij nu en voor de verhoging van haar strijdvaardigheid.
In dit verband doemen altijd twee gevaren op die de partij kunnen verlammen en haar de voorhoede-rol kunnen ontnemen.
Er is het *revisionisme*, dat in de praktijk neerkomt op het tegemoetkomen aan en het geïntimideerd zijn door het kapitalisme. Dit revisionisme komt in een aantal verschijnselen tot uitdrukking.
Enkele voorbeelden daarvan. Zo is wel de opvatting gelanceerd, dat er in een periode van hoogconjunctuur geen strijd mogelijk zou zijn, ofschoon tezelfder tijd blijkt, dat het verzet onder de massa's hoog oplaait. Dergelijke opvattingen leiden tot passiviteit, tot het opgeven van de strijd tegen kapitalistische wandaden als ongebreidelde prijsopdrijving, sluiting van bedrijven en vrijwel permanente werkloosheid in enkele gebieden van ons land.
Een revisionistisch terugdeinzen kan ook tot uiting komen in het missen van de moed om — desnoods tegen de stroom in — stelling te nemen tegen de politiek van de heersende kringen, die soms in staat is voor kortere of langere tijd de massa's te bedriegen.

Rondom de koloniale oorlogen in Indonesië heeft de CPN een tijdlang alleen gestaan tegenover een kolonialistische hysterie, wat haar ongetwijfeld in deze periode bij verkiezingen stemmen en zetels heeft gekost. Maar nu deze periode opnieuw ter sprake wordt gebracht — weliswaar twintig jaar na dato! — blijkt des te duidelijker, dat de houding van de CPN volkomen gerechtvaardigd was en geen andere had *mogen* zijn.
De geschiedenis heeft geleerd, dat zulke situaties zich herhaaldelijk kunnen voordoen. Een revisionistische houding zou tot dadenloosheid tegenover de reactie leiden en de partij maken tot een aanhangwagen van rechtse sociaaldemocratische leiders, die altijd de moed hebben gemist tegen de stroom in te roeien en zich leenden voor het verrichten van diensten aan de rechtse politici.

Een tweede rem voor de ontwikkeling van de partij-activiteit is het *sectarisme*, dat leidt tot isolement van de massa. Ook daarvan zijn enkele praktische voorbeelden te noemen, zowel in als buiten de communistische partij. Het sectarisme uit zich in het hanteren van ultraradicale leuzen, vergezeld van volslagen passiviteit op terreinen waar weerstand moet worden

geboden aan de politiek van de monopolies, in het praten over revolutie en tezelfder tijd het minachten van de strijd tegen de kapitalistische uitbuiting, — in het ontkennen van de noodzaak van het tot stand brengen van de eenheid van actie van georganiseerden en ongeorganiseerden in de bedrijven.
Hoe radicaal de dragers van deze opvattingen zich ook voordoen, in feite manifesteert zich hierin een gebrek aan daadwerkelijke strijdvaardigheid.
Een voortdurende waakzaamheid tegen deze afwijkingen van rechts en van links is noodzakelijk om de communistische partij in staat te stellen leiding te geven aan de beweging van de massa's.
Van de zijde van onze tegenstanders wordt de ideologische strijd tegen deze afwijkingen verdacht gemaakt. In de hoop, dat afgezien zal worden van de interne partijstrijd lanceren anticommunisten van allerlei slag de gedachte, dat deze de partij verscheurt. De werkelijkheid is, dat de eenheid van de communistische partij niet tot stand komt op grondslag van principeloosheid en het nu weer eens naar rechts en dan weer eens naar links zwaaien. Deze eenheid wordt juist gesmeed in de activiteiten van de partij en in het optreden tegen de remmen die zich daarbij voordoen.

Hoe is de communistische partij georganiseerd?

Vaak wordt de vraag gesteld hoe het toegaat in de CPN, hoe de communistische partij is georganiseerd. Daarbij komt ook, dat het kapitalistische propaganda-apparaat niets nalaat om leugens te verspreiden en het voor te stellen, alsof er veel geheimzinnigs in haar rijen wordt gebrouwen. Er is echter niets geheimzinnigs aan de hand.
Het organisatiebeginsel van de CPN is het *democratisch-centralisme*. Dit wil zeggen, dat uitgegaan wordt van de noodzaak van de discussie en de meningenstrijd op grondslag van het marxisme-leninisme. In de communistische partij wordt steeds gestreefd naar een zo groot mogelijke deelname van de leden aan de discussie. Nadat de discussie is gevoerd worden besluiten genomen. En daarom gaat het tenslotte. Voor ons is democratie geen gemeenschapsspel of een methode om mooien veelpraters steeds aan het woord te laten en eindeloos te laten discussiëren. In onze partij gaat het om daden, om het uitstippelen van een juiste politiek, waarbij gebruik gemaakt wordt van de inzichten, die de communisten in de strijd hebben opgedaan. Daarna worden de besluiten uitgevoerd. De partij dient dusdanig georganiseerd te zijn, dat de uitvoering van de besluiten wordt gegarandeerd. Daarom wordt een centrale leiding gevormd, die tussen de congressen in de partij leidt op grondslag van de besluiten en onder de massa optreedt voor de partijpolitiek.
Wat is daar voor geheimzinnigs aan? Niets! Het is echter niet onbegrijpelijk, dat door de tegenstanders van de communistische partij aanvallen worden gedaan op deze organisatiebegin-

selen, omdat ze de ruggegraat vormen van onze partij. Zij vervloeken deze principes, omdat ze de communisten in staat stellen een krachtige partij te vormen, die in staat is onder alle omstandigheden de druk van de krachten van het imperialisme te weerstaan.

Hieruit blijkt, dat de bewering — vooral van rechtse sociaaldemocratische leiders — dat de communistische partij geen democratische partij zou zijn, een kwaadaardig verzinsel is. Eerder rijst de vraag hoe het er in de PvdA in dit opzicht voor staat. Niemand zal in twijfel trekken, dat er veel discussies zijn in de PvdA. De vraag is hoe het daarbij met de democratie gesteld is. Een feit is immers, dat op het congres een aantal besluiten zijn genomen, waartegen van uiterst rechtse zijde — door diegenen die de communisten van ondemocratische methoden betichten — openlijk wordt geageerd. Het dulden van een dergelijke gang van zaken wil in feite zeggen, dat berust wordt in een toestand waarin de rechtsen de lakens uitdelen.

Zo'n situatie is in de CPN ondenkbaar. Een genomen besluit geldt voor iedereen en moet door een ieder naar vermogen worden uitgevoerd.

Daarom is het onze mening, dat de organisatiebeginselen van de communistische partij — het democratisch-centralisme — de werkers van ons land de garantie geven, dat de CPN een duidelijke, door hen te controleren politiek voert, uitsluitend in hun belang.

Ook in de communistische partij hebben we het soort miskende genieën gekend — zoals voor de oorlog bijvoorbeeld De Kadt en Goedhart en na de oorlog Gortzak, Wagenaar en Baruch — die de nederlaag van hun opvattingen niet konden verkroppen en zich niet wilden neerleggen bij besluiten en daartegen zelfs gingen optreden. Zij kwamen altijd met dezelfde versleten bewering — ondersteund door de gehele rechtse pers —, dat er in de CPN geen vrijheid van kritiek en discussie bestond. Deze opmerkingen kwamen dan meestal nadat ze maanden lang het hoogste woord hadden gevoerd . . .!

Wat dit betreft, is het ook thans nog interessant kennis te nemen van wat Lenin in zijn werk „*Wat te doen?*" schreef. Hij zei:

„Wij gaan in een nauw aaneengesloten groepje langs een steile en moeilijke weg, elkaar stevig de hand reikend. Wij zijn van alle kanten door vijanden omringd en bijna altijd moeten wij onder hun vuur marcheren. Wij hebben ons volgens een in vrijheid genomen besluit verenigd en wel om tegen de vijanden te strijden en niet om in het naburige moeras te geraken, welks bewoners ons van het begin af berispten, omdat wij ons tot een bijzondere groep verenigden en de weg van de strijd inplaats van de weg van verzoening kozen. En nu beginnen er enkelen van ons te roepen: laten wij naar dit moeras gaan! — en wanneer men hen terecht wijst, antwoorden zij: wat zijt gij toch achterlijke mensen! — en zoudt ge u niet schamen, ons het vrije woord te ontzeggen om u op een betere weg te roepen! — O ja, mijne heren, gij zijt vrij, niet slechts om te roepen, maar ook om te gaan waarheen gij maar wilt, zelfs naar het moeras; wij

vinden zelfs, dat uw ware plaats juist in het moeras is en wij zijn bereid u naar ons beste vermogen bij uw verhuizing daarheen te helpen. Maar laat slechts onze handen los, klemt u niet aan ons vast en bezoedelt niet het verheven woord vrijheid, want ook wij zijn immers „vrij" om te gaan waarheen wij willen, vrij om niet slechts tegen het moeras te strijden, maar ook tegen degenen, die de weg naar het moeras inslaan!"
Het werk „*Wat te doen?*" is door Lenin in de jaren 1901—1902 geschreven onder geheel andere omstandigheden als thans in ons land gelden. Ook al gaat het thans niet meer om een „groepje" in Rusland, maar om een wereldomspannende communistische beweging en om opvattingen, welke ook onder de massa in ons land diep geworteld zijn, Lenins opvattingen over de rol van de communistische partij en over de organisatorische opbouw daarvan, zijn nog steeds actueel.

CPN autonome partij

De laatste jaren is met veel kracht de autonomie van de CPN aan de orde gesteld. Het doel daarbij was om het valse beeld, dat de tegenstanders van onze partij hadden opgehangen, ongedaan te maken. De anticommunisten stelden het zo voor, alsof de solidariteit van de communisten met de Sowjet-Unie, vooral in de strijd tegen het Duitse fascisme, in die zin verklaard moest worden, dat de communisten „agenten van Moskou" waren. Het is duidelijk gebleken, dat dit soort propaganda met behulp van verdachtmaking hoogtij vierde op de momenten van de grofste agressiezucht van het Duitse imperialisme, waarvan zeker is dat dit altijd met agenten werkt. Hoewel deze propaganda leugenachtig was, kan niet worden ontkend dat deze een zekere invloed op de massa heeft gehad, vooral ook omdat de communistische partij in haar optreden een tijdlang te weinig heeft gedaan om het ware beeld van de CPN te tonen.
Op het 21ste partijcongres (maart 1964) werd daarover gezegd, dat het nodig was om na te gaan wat er in ons eigen optreden zou moeten worden veranderd om het drogbeeld van onze partij bij de massa weg te nemen.
Sindsdien hebben wij met grote nadruk de autonomie van de CPN aan de orde gesteld. Niet omdat deze opvatting voor de Nederlandse communisten nieuw was, maar om de vijandige propagandacampagne te doorbreken.
Dit was des te meer noodzakelijk, omdat tezelfder tijd de reactie gebruik maakte van de discussie in de internationale communistische beweging van de meningsverschillen tussen de Sowjet-Unie en China. Voor hen stond de zaak toen zo: de communisten zijn agenten van Moskou, zo niet dan zijn het agenten van Peking! Het is daarbij duidelijk, dat ze aldus redeneren volgens hun eigen patroon. Politiek wordt immers bij de imperialisten beschouwd als een ambacht, bedreven door agenten van deze of gene imperialistische kliek. Zij voelden zich bij hun optreden tegen de CPN nog gesterkt door praktijken, die

zich in de loop van de discussie in de internationale communistische beweging voordeden, waarbij zowel van revisionistische als van dogmatische zijde geprobeerd werd in andere partijen aanhangers voor hun standpunten te winnen.

Van het begin af heeft de CPN de keuze „Moskou-Peking" resoluut afgewezen. De politiek van leninistische autonomie van de CPN maakte het ook mogelijk, dat onze partij in de discussie in de internationale communistische beweging duidelijk haar positie kon bepalen. Uitgaand van eigen ervaringen en eigen inzichten nam zij deel aan de discussie en trad zij op voor eenheid van actie van alle communisten tegen het imperialisme.[1])

Het stellen van de autonomie van de communistische partij is geen tactische manoeuvre om zich „aan te passen" bij Nederlandse toestanden, verhoudingen of tradities. De CPN is van geboorte Nederlands. Zij is het strijdvaardigste deel van de Nederlandse arbeidersklasse. De autonomie van de communistische partij is een fundamenteel leninistisch principe. Het is voor een communistische partij nodig om door strijd in eigen land tegen het kapitalisme en voor het socialisme waar te maken, dat zij de naam van communistische partij met recht kan dragen.

Zeggen dat je communist bent, of dat je vrienden in het buitenland hebt, dat je tegen het imperialisme en kolonialisme bent, is onder de huidige omstandigheden niet zo moeilijk. De *toetssteen is wat in het eigen land gepresteerd wordt!*

Het is logisch, dat de Amerikaanse imperialisten een hekel hebben aan en ageren tegen de autonomie van communistische partijen. Het is hun duidelijk, dat deze autonomie de communistische partijen tot in alle uithoeken van de wereld bewegelijk en strijdbaar maakt. De imperialisten hebben liever met één bepaald type van politieke partij te maken, dat wil zeggen van het type, dat zich ondergeschikt maakt aan de diplomatie en aan hun intriges.

Wie realistisch de toestand beziet zal begrijpen, dat de betekenis van de standpunten van de CPN zal groeien, naarmate blijkt dat haar invloed onder de massa's in de strijd groeit.

De activiteit van de CPN kan alleen bepaald worden door haar leden. Daarom is onze partij alleen verantwoording schuldig aan haar leden en aan de Nederlandse werkers.

Dit wil geenszins zeggen, dat een communistische partij geen oordeel kan hebben over standpunten van andere communistische partijen, wanneer het algemeen te beoordelen vraagstukken betreft. Dit kan tevens aanleiding zijn tot discussie tussen partijen, maar mag nooit en te nimmer leiden tot inmenging in interne aangelegenheden van een andere partij, omdat de besluiten uitsluitend door de leden van de afzonderlijke partijen kunnen worden genomen.

---

[1]) In het vorige nummer van *P en C* is een overzicht verschenen van de standpunten van de CPN in deze internationale discussie.

CPN en internationale solidariteit

Juist een communistische partij, die zich primair bezig houdt met het organiseren van de strijd in eigen land, zal overtuigd zijn van de noodzaak van internationale solidariteit, omdat ze in haar optreden stuit op internationaal georganiseerde klassetegenstanders, op monopolies en banken. Om deze reden treedt onze partij op voor eenheid op grondslag van het marxisme-leninisme en tegen elke poging om de internationale communistische beweging te scheuren.
Het gaat hierbij niet om een formele aangelegenheid, om een eenheid slechts in woorden, met verdoezeling van de realiteit van het bestaan van moeilijkheden in de internationale communistische beweging. Het gaat ook niet om het aaneenrijgen van frasen. Het gaat om eenheid van *actie* tegen het Westduitse revanchisme en voor steun aan de democratische krachten in West-Duitsland, tegen de Amerikaanse agressie in Vietnam en voor solidariteit met het Bevrijdingsfront, voor solidariteit met de antikoloniale en anti-imperialistische strijd in Azië, Afrika en Latijns Amerika.
De bijdrage die de CPN heeft geleverd tot de internationale discussie is daarop gericht geweest.
Internationale solidariteit is in de arbeidersbeweging altijd een sterk emotioneel geladen begrip geweest. Daarbij speelden gevoelens van vriendschap voor onderdrukten en van saamhorigheid een grote rol. En niemand zal ontkennen, dat het juist een van de mooiste tradities van de arbeidersbeweging is, die hoog gehouden moet worden en dient te worden verdedigd tegen de jakhalzerij van het imperialisme.
Toch is dit niet het enige uitgangspunt bij het verdedigen van de internationale solidariteit. Het inzicht moet versterkt worden, dat tegen het imperialisme slechts met het grootste effect kan worden opgetreden als er gemeenschappelijk wordt gehandeld. Een provincialistische opvatting van afgeslotenheid kan slechts leiden tot passiviteit en pessimisme. De antikapitalistische krachten in ons land moeten doordrongen zijn van het bewustzijn, dat zij deel uitmaken van een steeds groeiende, wereldomvattende beweging, met welke moeilijkheden deze ook tijdelijk te kampen heeft.

Directe taken en perspectieven

De CPN gaat bij de vaststelling van haar standpunt uit van een analyse van de nationale en internationale werkelijkheid. Dit stelt aan de partij en aan de communisten hoge eisen aan kennis en inzicht.
Vooral omdat de communisten zich niet kunnen beperken tot de nationale bijzonderheden. Want steeds meer blijkt, dat de tegenstellingen tussen de verschillende imperialistische machten hun invloed uitoefenen op de politieke toestanden in ons eigen land.
Alleen gewapend met dit inzicht is het mogelijk met vrucht op

te treden in de strijd voor nationale onafhankelijkheid, tegen de steeds verdergaande uitverkoop van ons land, in het bijzonder ten aanzien van het opdringende Westduitse imperialisme, en om weerstand te bieden aan de politiek van de rechtse krachten, die gericht is op verscherpte uitbuiting door middel van loondruk, prijsstijging, invoering van BTW, enz.

De communistische partij treedt op voor de directe belangen van de werkers, d.w.z. zowel van de fabrieksarbeiders, als van de beambten en de technische en wetenschappelijke kaders en van allen, die als gevolg van de politiek van de monopolies in de verdrukking geraken. De CPN stelt tegelijk verdere perspectieven, omdat duurzame oplossingen voor de vraagstukken van de werkende bevolking binnen het kapitalisme onmogelijk zijn. Het monopoliekapitalisme bestaat nu eenmaal dank zij een geperfectioneerde uitbuiting, onderdrukking van de ene mens door de ander, van de kleine door de grote, door voortdurende onderlinge strijd om economische en politieke macht, markten en grondstoffen. Dit is een voortdurende bron van oorlogsgevaar.

Daarom stelt onze partij als einddoel het socialisme. Een kant en klaar patroon voor de verwezenlijking van het socialisme in ons land kan uiteraard niet gegeven worden, vooral ook omdat de realisering daarvan een zaak is niet van communisten alleen. Het is echter duidelijk, wat de hoofdkenmerken van een socialistisch Nederland zullen zijn. In de stellingen bij het vijftigjarig bestaan van de CPN werd reeds aangeduid, dat het hierbij gaat om de vervanging van de politieke macht van de grote bezitters door die van de werkers, om het onteigenen van het grote bezit en het leiden van de produktie door de gemeenschap.

De strijd die de CPN voert en waartoe zij de massa wil inspireren, is dus een veelomvattende, politieke strijd, die niet alleen gericht is tegen de wantoestanden van nu, maar op het vrij baan maken voor een socialistische toekomst, waarin alle creatieve krachten die in het volk leven, zich ten volle kunnen ontplooien.

H. HOEKSTRA

Mansholt-plan tegen de Nederlandse landbouw

Na enige malen te zijn aangekondigd, verscheen in december 1968 het *Memorandum inzake de hervorming van de landbouw in de Europese Economische Gemeenschap*, in de wandelgangen het plan-Mansholt genoemd. Het is een lijvig stuk van ongeveer 600 pagina's, zodat het niet eventjes in het vrije schaftuurtje, dat de boeren nog steeds plegen te houden, gelezen kan worden. Nu zal dat Mansholt een zorg zijn, omdat de helft van de agrarische beroepsbevolking er in zijn plan toch niet meer aan te pas komt.

Na tien jaar dokteren blijkt de toestand van de landbouw in de zes EEG-landen zo ongezond te zijn geworden, dat nu een fikse operatie nodig geacht wordt. De chirurgische ingreep, die in het memorandum wordt voorgesteld, komt op het volgende neer:

— halvering van de agrarische beroepsbevolking gedurende de periode 1970—1980, waardoor vijf miljoen boeren en tuinders moeten verdwijnen;
— het onttrekken van vijf miljoen hectaren cultuurgrond aan zijn bestemming, waarvan een deel bebost moet worden;
— inkrimping van de melkveestapel met vier miljoen koeien;
— opruiming van tienduizenden landbouw- en veeteeltbedrijven.

Naar de mening van de Europese Commissie moet de structuur totaal gewijzigd worden, zodat de omvang der bedrijven wordt:

— landbouwbedrijven met minimale oppervlakten van 80 tot 120 ha;
— melkveehouderijbedrijven met 40 tot 60 koeien, maar het liefst met 100 stuks;
— gespecialiseerde vleesproduktiebedrijven met 150 tot 200 runderen;
— kuikenmesterijen met 100.000 stuks;
— legbedrijven met 10.000 kippen;
— varkensmesterijen met 450 tot 600 beesten tegelijk in de stal.

Zo ziet het nieuwe ideaal van dr. Mansholt er uit. Tegenover de bestaande toestand is dat wel om te schrikken. Volgens de laatste cijfers bedraagt de gemiddelde oppervlakte van de landbouwbedrijven in de EEG-landen 11 ha. In Italië komt men niet verder dan 6,8 ha, terwijl zij in Frankrijk gemiddeld 17,8 ha is. De bedrijfsgrootte in Nederland komt overeen met het EEG-gemiddelde van 11 ha. Tachtig procent van de melkveebedrijven bezit 10 of minder koeien. Bij de varkensmesterijen gelden ongeveer dezelfde verhoudingen, met dit verschil dat het groeitempo in omvang hoger is. Men kan op zijn klompen

aanvoelen, dat de bestaande structuur beslist niet in overeenstemming is met de bedoelingen van Mansholt.
De financiële lasten, die met de uitvoering van het plan gemoeid zouden zijn, worden op vele miljarden geraamd. Zo zouden de structuurmaatregelen tien jaar lang een gemiddelde uitgave van negen miljard gulden vragen, terwijl het scheppen van nieuwe arbeidsplaatsen nog eens 7,5 miljard zou vergen.
Nu vinden de opstellers van het plan dit niet bijzonder opwindend. Zij zeggen, dat ook bij het huidige beleid door de nationale regeringen jaarlijks miljarden aan subsidies voor structuurverbetering (bijv. ruilverkavelingen) uitgegeven worden, maar dan oneconomisch worden besteed. Volgens hen kan dat beter vanuit Brussel worden geleid. Bovendien, en dat is een cijfer om te onthouden, zouden de kosten van het ingrijpen op de markt voor 1969 op ruim acht miljard gulden gesteld moeten worden.
Het alternatief van het plan-Mansholt zou zijn, dat na 1980 er nog „slechts" een bedrag van 7,5 miljard gulden nodig zou zijn voor marktbeleid en structuurverbeteringen. Al met al geen kinderachtige bedragen, die tenslotte moeten worden opgebracht door de bevolking.
Het plan-Mansholt bevat ook een „sociale paragraaf". Het leven van de agrarische bevolking zou meer moeten gaan gelijken op dat van de werknemers in de industrie. Alsof die in een paradijs zouden leven, vooral na de uitwerking van één van de laatste EEG-produkten: de BTW.

Plan-Mansholt onaanvaardbaar

Het plan-Mansholt is voor de boeren onaanvaardbaar. De helft zal de boerderij moeten verlaten, van wie velen daarna in loondienst bij een agrarische onderneming zullen moeten gaan werken. Onder kapitalistische verhoudingen zijn de gevolgen daarvan maar al te bekend. De andere helft — de boeren die blijven — zullen nog afhankelijker worden van het industrie- en bankkapitaal. De bestuurders van de landbouworganisaties en van het landbouwschap, waarvan velen goede relaties hebben met de bewoners van het EEG-paleis te Brussel, zullen er een zware kluif aan krijgen.

Het wantrouwen in de EEG-landbouwpolitiek groeit met de dag. De bestaanszekerheid van vele bedrijven staat op het spel. Na tien jaar EEG-beleid is het duidelijk, dat de landbouwpolitiek zich in een crisis bevindt. Ondanks heffingen, die de markt veilig moesten stellen, is er op velerlei terrein voortdurend overproduktie. In de koelhuizen ligt 300.000 ton boter opgeslagen. Dat is een dure zaak. Eind maart was 10 procent — 30 miljoen kilo — niet meer geschikt voor de menselijke consumptie. Dat wil zeggen dat er uiteindelijk 30 miljoen gulden voor niets werd uitgegeven. Door handhaving van de hoge prijs daalt het verbruik verder en neemt dat van de margarine toe.
In de tuinbouw, zowel bij de volle grond, de glascultures als bij de fruitkwekerijen, stapelen de problemen zich op. Het

rooien van fruitbomen wordt gesubsidieerd, nieuwe boomgaarden kunnen nauwelijks tot ontwikkeling komen en dat geldt met name voor Nederland. Alles draait om de afzetmarkt. Aangezien de EEG zelf een kapitalistisch produkt is, kon zij evenmin de onderlinge concurrentievervalsingen tegenhouden.
Onze landbouw is sterk afhankelijk van de export. Het heette dat een „Europese markt" deze export zou garanderen, een vrije markt met 180 miljoen magen. Geen krop sla zou meer worden doorgedraaid. Gegeven structuur en deskundigheid zou Nederland zelfs een voorsprong hebben. Maar het sprookje is uit. De deskundigheid is graag aanvaard geworden met het oog op het streven naar zelfvoorziening in de verschillende EEG-landen. En de boter heeft wel bewezen, dat een minimale stijging van de produktie in een groot land enorme gevolgen kan hebben voor een klein land.

Garantieprijzen op de helling

De garantie van afzet tegen lonende prijzen wordt in het plan-Mansholt op de helling gezet. Vraag en aanbod zullen een veel grotere rol gaan spelen, terwijl ook de prijzen op de wereldmarkt van invloed zullen zijn.
Interessant is te zien, hoe thans in kringen van de industrie over de landbouw in de EEG wordt gedacht. Zowel in *De Werkgever* van de katholieke en protestants-christelijke werkgevers als in *De Onderneming*, het blad van het Verbond van Nederlandse ondernemingen, wordt gesteld, dat het protectionistische karakter van het landbouwbeleid tot handelspolitieke moeilijkheden met derde landen heeft geleid. Opgemerkt wordt, dat de kunstmatige prijsverhogingen de industrie soms gedwongen zouden hebben naar andere grondstoffen om te zien. In *De Onderneming* worden nu bezwaren tegen dat „beleid" aangevoerd: het overschot van 300.000 ton onverkoopbare boter, waarvan het opslaan geld kost, terwijl ook tarwe en suiker worden gedenatureerd en als veevoeder verkocht; het tekort van vijf miljard gulden jaarlijks op het Europese Oriëntatie- en Garantiefonds door de kunstmatige prijsvaststelling, dat door de overige sectoren van de Europese economie moet worden opgebracht, zodat de kosten van het levensonderhoud hoger zijn dan nodig is, waardoor de concurrentiepositie van het bedrijfsleven wordt aangetast, omdat de hoogte van het loonpeil nu eenmaal wordt beïnvloed door de prijzen van de landbouwprodukten.
Het uitgangspunt van de industriële ondernemers is wel duidelijk. De produkten van de boeren moeten tegen zo laag mogelijke prijzen op de markt worden gebracht, zodat de lonen ook zo laag mogelijk kunnen blijven.
Voor het mislukken van de EEG-landbouwpolitiek beweren de ondernemers ook de oorzaak te kennen, waarvoor zij zelfs het Verdrag van Rome hebben opgeslagen. Artikel 39 zou volgens hen de uitzondering zijn op de in het algemeen in vaagheden zwemmende landbouwparagrafen. Volgens dit artikel

zou het doel van het gemeenschappelijke beleid bestaan uit:

a) de produktiviteit van de landbouw te doen toenemen door de technische vooruitgang te bevorderen en door de rationele ontwikkeling van de landbouwproduktie als een optimaal gebruik van de produktiefaktoren, met name van de arbeidskrachten, te verzekeren;
b) aldus de landbouwbevolking een redelijke levensstandaard te verzekeren, met name door de verhoging van het hoofdelijke inkomen van hen, die in de landbouw werkzaam zijn.

Volgens *De Nederlandse Onderneming* van 8 november 1968 is met dit artikel 39 een beentje gelicht, omdat de tweede doelstelling het gevolg moest zijn van de eerste. Maar aan die eerste doelstelling zou vrijwel niets zijn gedaan. Aan de agrariërs werd door middel van het „markt- en prijsbeleid" een redelijke levensstandaard gegeven.

Wat hier wordt gesteld, is evenwel zonder meer een verdraaiing van de feiten. Natuurlijk wil iedere boer en tuinder die produkten op de markt brengen, waarvan hij hoopt dat zij een redelijke prijs zullen opbrengen. Hij stelt die prijs niet vast, noch kan hij beoordelen of er op een gegeven moment van een bepaald produkt te veel is geproduceerd. Geen ondernemer tenslotte produceert uit liefdadigheid.

Maar hoe was nu de feitelijke ontwikkeling in de zes EEG-landen? Van 1950 tot 1965 daalde de agrarische beroepsbevolking van 18 op 12 miljoen, een daling derhalve van 33 procent, terwijl de totale beroepsbevolking met 13 miljoen steeg. Voor het jaar 1970 wordt de agrarische beroepsbevolking nog op tien miljoen geschat.

Volgens het EEG-memorandum (plan-Mansholt) groeide de landbouwproduktie gedurende de jaren 1957—1965 met gemiddeld 3,3 procent per jaar en de arbeidsproduktiviteit met niet minder dan bijna zeven procent. Aan investeringen voor nieuwbouw, verbeteringen, aan nieuwe machines en nieuw materieel en — behalve voor Duitsland en Frankrijk, van welke landen geen preciese cijfers beschikbaar waren — aan bodemverbetering werd in 1955 totaal 6,5 miljard gulden uitgegeven. Maar het jaar 1966 noteerde een totale besteding van 12 miljard gulden (Luxemburg is in deze berekening niet opgenomen). Het zijn vooral de nieuwe investeringen plus de hoge afschrijvingen en rentepercentages, die een voortdurende handicap vormen in de bedrijfsvoering. En het is het industrie- en bankkapitaal, dat aan deze hoge lasten voor de agrariërs vooral schuldig is. De boeren zitten echter niet op rozen, laat staan dat hun kippen gouden eieren zouden leggen.

Mansholt blijft de man

De EEG-politiek heeft gefaald; daarover zijn velen het al eens. Maar volgens de grote ondernemers is dat niet de schuld van de landbouwdeskundige dr. Mansholt, want het landbouwbeleid, zoals dat thans gevoerd wordt, is niet zijn uitvinding. Dit beleid zou het resultaat zijn van de politieke beslissingen van

de ministers van landbouw en die van de Raad van Ministers van de EEG. Zij doen niets anders dan compromissen in elkaar knutselen.
Mansholt blijft dus de man voor het grootkapitaal, hetgeen vele leden van de Partij van de Arbeid nu ook weer niet als muziek in de oren zal klinken. Legt men de opvattingen en voorstellen uit Mansholts memorandum naast de denkbeelden van het Verbond van Nederlandse ondernemingen, dan lijken ze als twee druppels water op elkaar. Alleen was het Verbond het eerst met de publikatie.
De lezer zal allang begrepen hebben, dat het plan-Mansholt geen goedkoop plan is. Dat schijnt bij de meeste regeringen en zogenaamde deskundigen het grootste bezwaar te zijn. Eind januari werd het plan voor de eerste maal door de Raad van Ministers in Brussel besproken — en het werd niet van de tafel geveegd. Minister Lardinois zei in de Tweede Kamer, dat men in het algemeen de conclusie zou kunnen trekken, dat vrijwel alle landen het waardevol achten het memorandum nader te bestuderen. In landbouwkringen wordt natuurlijk volop gediscussieerd. Ook in de Tweede Kamer kwam het plan reeds enkele malen ter sprake.
De regering zelf heeft haar standpunt nog niet bepaald en is dus kennelijk de markt nog aan het aftasten. Van de grote partijen heeft tot nu toe niemand zich krachtig tegen het plan-Mansholt verzet. De grootste bedenkingen kwamen van antirevolutionaire zijde en in mindere mate van de CHU. De Partij van de Arbeid vindt het een constructief plan en betreurt het, dat de prijsvaststelling voor het seizoen 1969—1970 losgekoppeld moest worden van de opvattingen, zoals die in het memorandum voorkomen. Van der Ploeg van de PvdA-Tweede Kamerfractie wilde meteen al een nota van de regering op korte termijn! Ook D'66 schijnt enthousiast over de denkbeelden van Mansholt te zijn, want haar woordvoerder, Dijkstra, zei ronduit dat hij „blij was met het memorandum". Zijn grootste zorg was, dat het waarschijnlijk niet snel genoeg uitgevoerd kan worden, vooral omdat een aantal landen op het standpunt staat, dat structuurbeleid een nationale zaak is.
De VVD-er Schlingemann opperde, dat de termijn van uitvoering tot 1980 wel eens te kort kon zijn, maar verder waren de ideeën uit zijn hart gegrepen. De heer Brouwer, algemeen voorzitter van de Katholieke Land- en Tuinbouwbond te Haarlem, partijgenoot van minister Lardinois, was het met de twee doelstellingen van het plan-Mansholt „van harte eens". Ook had hij geen zorgen over de „afvloeiing" van vijf miljoen mensen. Toch plaatste hij een aantal vraagtekens en dat is ook wel begrijpelijk, want de KVP zal wel enige rekening moeten houden met haar achterban, hetgeen ook de oorzaak kan zijn dat de AR en CHU minder enthousiast zijn.
Velen nemen als uitgangspunt, dat er ook nu jaarlijks een half miljoen mensen uit de landbouw stappen en dat deze ontwikkeling zich hoe dan ook zal voortzetten. Toch worden er bedenkingen geuit tegen de schaalvergroting, zoals Mansholt zich die wenst. Want dat betekent, dat van de overgebleven 5 mil-

joen boeren en tuinders, slechts een deel bedrijfshoofd zal blijven. Dat zullen zij zijn, die het meeste kapitaal op tafel kunnen leggen.

Positie Nederlandse landbouw

De landbouw neemt in ons land economisch bezien nog steeds een belangrijke plaats in. Verleden jaar steeg de agrarische export met één miljard gulden en kwam daarmee ver boven de acht miljard gulden. Dat is 25 procent van de totale export. De heer Mansholt heeft beweerd dat de structuur in ons land ook niet zo best is. Maar het bewijs moet nog geleverd worden of de schaalvergroting, die hij voorstaat, de meest produktieve zal zijn. En als men de kostprijs wil drukken, zal hiermede toch rekening gehouden moeten worden.

De uitkomsten in de zes EEC landen zijn zeer verschillend. Heel duidelijk komt dit tot uitdrukking in de verhouding van het percentage agrarische beroepsbevolking en het percentage agrarisch inkomen ten opzichte van het nationale inkomen. In Nederland waren die cijfers in 1966 respectievelijk 7,6 en 7,3. Maar in de EEG 15 en 7,5. In Italië was 24 procent van de bevolking werkzaam in de landbouw, doch zij leverde slechts 11,7 procent van het nationale inkomen. Men mag dan spreken van EEG, het is nog altijd een zeer heterogeen gezelschap. Landen, die het zonder de EEG moeten stellen, als Engeland en Denemarken, liggen gunstiger dan het Brusselse totaalcijfer.

Een memorandum met eisen

Het plan-Mansholt heet een memorandum te zijn. Een nota, die ter discussie staat. Een plan voor de jaren 1970—1980. Gezien haar inhoud vraagt de bestudering enige tijd. Maar de „democraat" Mansholt meent, dat wat uit het Brussels EEG-paleis komt volmaakt is. Want tegelijk met het memorandum werden ook de prijsvoorstellen voor het seizoen 1969—1970 ingediend, vergezeld van de opmerking, dat dringend een beslissing genomen moest worden. Dat laatste is geen wonder, want de indiening van de voorstellen geschiedde ruimschoots een half jaar over tijd. De reden daarvan is te vinden in deze mededeling: „Deze voorstellen zijn nauw met het geheel van het complex van de voorgestelde maatregelen verbonden. Zij zijn namelijk ingepast in de nieuwe strategie welke de Commissie inzake de landbouwprijzen voorstelt en die ten doel heeft aan deze prijzen geleidelijk opnieuw economische betekenis te geven". Als motief geldt verder, dat indien „de vergissingen" (ja, ja, zo staat het er) van het verleden niet worden hersteld, het gemeenschappelijk landbouwbeleid weer op losse schroeven zou komen te staan. Alsof dat beleid zo stevig stond ... Uit een en ander blijkt echter, dat de prijsvoorstellen voor het seizoen, dat nu begonnen is, werden gekoppeld aan het plan 1970—1980!

Reeds op 12 december 1968 vroeg de CPN-fractie in de Twee-

de Kamer of inderdaad de gewijzigde landbouwprijzen voor het seizoen 1969—1970 reeds verband hielden met het zogenaamde EEG-landbouwplan 1980. Het antwoord van de minister was aan de voorzichtige kant: het kon vriezen of dooien. Het feest is niet doorgegaan, omdat het tijdduiveltje een spaak in het wiel stak. Op 1 april dienen nieuwe prijzen gesteld te zijn, anders gelden er formeel geen prijzen. Inmiddels is gebleken, dat er geen overeenstemming in Brussel bereikt kon worden en dat er voorlopige prijzen zouden gelden.
De nieuwe voorstellen kwamen neer op een scherpere prijsstelling, bevriezing dan wel verlaging van afzetprijzen en verdere aanpassing aan vraag en aanbod. De interventieprijs voor boter zou met 30 procent verlaagd moeten worden ter vermindering van de overschotten. Door verhoging van de prijs voor melkpoeder met 75 procent, zou de uitkomst voor de producent ongeveer gelijk kunnen blijven. Melkveehouders, die vette melk leverden, zouden achteruit gaan. Voor de consument zit er geen winst in. In de eerste plaats niet, omdat de boter zo weinig in prijs verlaagd zal worden, dat deze voor de massa niet aantrekkelijk genoeg is. In de tweede plaats, omdat produkten, verwerkt met melkpoeder duurder worden. Dat geldt zelfs voor magere melk en de onlangs in de handel gebrachte „half-om-melk", de laatste zou zelfs duurder worden dan volle melk.

De consumenten en vooral de Nederlandse verbruikers worden ook bedreigd met een hogere margarineprijs. Het plan-Mansholt spreekt namelijk van extra heffingen op plantaardige oliën en vetten. Een hogere margarineprijs zou de consument moeten bewegen meer boter te gaan kopen en het geld van de extra heffingen, zou in de EEG-pot moeten komen. Reeds in 1963 werd een regeling aanvaard en in 1968 nog eens bevestigd, om heffingen te leggen op de invoer van plantaardige oliën en vetten. Dit is tot dusver nog niet gebeurd, omdat er verschil van mening bestaat over de bestemming van de heffingen.
In het plan-Mansholt wordt over een nieuwe heffing gesproken. Dat was aanleiding voor de communistische Kamerfractie te vragen, of beide regelingen uitgevoerd zouden worden en of in dat geval de margarine met acht cent per pakje omhoog zou gaan. De minister wist het niet precies. Maar Mansholt wel! Zijn bedoeling is om beide heffingen in te voeren. Later gaf hij te kennen, dat de prijzen van de grondstoffen voor margarine dermate waren gedaald, dat door de heffingen de margarine niet in prijs behoefde te stijgen. Het is al lang bekend, dat op margarine schatten worden verdiend en dat de prijs best naar beneden kan. Maar het plan-Mansholt zal er in ieder geval wel voor zorgen dat het duur blijft.

Genoemde heffingen kunnen ook andere verstrekkende gevolgen hebben. Vele grondstoffen komen uit de ontwikkelingslanden. De uitvoer van die landen wordt ongetwijfeld bemoeilijkt en men zal scherpere prijzen moeten stellen. Doch ook andere landen met meer politieke macht worden in deze zaak betrokken. De Verenigde Staten van Amerika voeren bijvoorbeeld jaarlijks voor een half miljard dollar aan sojabonen in de EEG-

landen in. Amerika ziet eveneens zijn export bedreigd en heeft reeds laten weten zonodig tegenmaatregelen te zullen treffen. Dit soort heffingen zal de veevoederprijzen doen stijgen, met name voor Nederland en nadelig zijn voor de vleesproduktie.
De EEG heeft niets opgelost. Zij leverde een enorme bureaucratie op. De consument is er niet beter van geworden, hij is het die uiteindelijk de heffingen en belastingen moet betalen. De boeren en tuinders worden van hun bedrijven verdreven. Niet goedschiks, dan maar kwaadschiks. Zij vormen het reservele-ger voor de industrie. Het bank- en industriekapitaal wil zich geheel meester maken van de landbouw en haar aanpassen aan de kapitalistisch-monopolistische structuur. Daarvoor diende en dient de EEG. De heren hebben zich niet vergist. Doelbewust werd deze koers uitgestippeld. Meer dan ooit is de tijd rijp, dat boeren en tuinders samen met de arbeiders gaan optrekken tegen het monstrum dat EEG heet.

W. KREMER

De monopolies en de staat

Naar oppervlakte en inwonertal gemeten, behoort Nederland tot de kleine mogendheden. Neemt men de opeenhoping van kapitaal en het aantal monopoliebedrijven als uitgangspunt, dan kan ons land met de grootste staten wedijveren.

In 1967 waren er minstens 75 bedrijven, die een omzet van meer dan 100 miljoen gulden behaalden. Met ruim 1.200.000 werknemers werd in deze bedrijven een waarde van meer dan 100 miljard gulden voortgebracht. Al deze ondernemingen beheersen stuk voor stuk belangrijke posities in het economische leven. Het betreft hier zowel de grootste (Shell, Unilever, Philips, etc.) maar ook de „kleinere" die op de bier-, papier-, textiel-, melk- of levensmiddelenmarkt de prijs en kwaliteit bepalen (Albert Heijn, Van Gelder, Heineken, NMU etc.). Van deze 75 hebben er 11 een omzet van meer dan 1 miljard gulden, die tezamen 84 miljard voor hun rekening nemen. En het zijn juist deze grote ondernemingen, die een dikke vinger in de staatsmonopolistische pap hebben.

De Shell, Unilever en Philips zijn naar omzet de drie grootste concerns binnen de EEG. Shell is het derde bedrijf in grootte op wereldschaal, op het gebied van aardolie zelfs het tweede; Unilever is het zesde bedrijf op de wereldranglijst, Philips is buiten de Verenigde Staten de grootste producent van elektronica en elektrische apparaten; de KLM is naar lengte van het lijnennet de tweede luchtvaartmaatschappij ter wereld met 14.000 man personeel en een omzet van 819 miljoen gulden. De Hoogovens zijn tezamen met Hoesch het tweede staalbedrijf in de EEG; de AKU is derde in de EEG op het gebied van de kunstvezelproduktie. Koninklijke Zout/Organon en DSM/Staatsmijnen zijn op het chemische terrein achtste en tiende in de EEG. Dan hebben wij nog het grootste verzekeringsconcern in Europa — De Nationale Nederlanden met een omzet van 1,2 miljard gulden en de Algemene Bank Nederland, een van de grootste van Europa, die met de AMRO-bank belangrijke financiële posities in binnen- en buitenland inneemt.

Met Rotterdam als 's werelds grootste handelshaven is de lijst wel zowat compleet om duidelijk te maken, dat Nederland een zeer belangrijk knooppunt van imperialistische belangen is.

Deze monopolies hebben door hun overheersende economische positie een beslissende greep op de gehele maatschappij. Het staatsapparaat is dan ook nauw met de monopolies vervlochten. Lenin sprak in dit verband van het bondgenootschap van regering en beurs. Ook in ons land is die verstrengeling, zij het niet altijd even duidelijk, merkbaar. Vele van de huidige (en voormalige) ministers, staatssecretarissen, topambtenaren en Kamerleden waren of zijn werkzaam bij een van deze grote concerns.

In de huidige regering treffen we o.m. J. Luns aan, door huwelijk nauw met Shell-belangen verbonden; H. J. Witteveen was o.m. commissaris van de Nationale Nederlanden, Nederlandse

Dagblad Unie, Nijverdal ten Cate en Scholten/Honig; L. de Block, oud-bankier en oud-directeur van de KLM; M. J. Keijzer, ex-commissaris van Noordzee Mijnbouw en HAL; drs. B. J. Udink, ex-secretaris van de Rotterdamse Kamer van Koophandel; A. E. M. Duijnstee bekleedde een topfunctie bij de KLM; H. J. Koster, oud-voorzitter van de werkgevers-organisatie en oud-commissaris van de KNSM en Meneba, alsmede drs L. J. M. van Son, die secretaris van de katholieke werkgeversorganisatie en directeur van een dakpannenfabriek is geweest.
Ook in het parlement vinden we — vooral in de KVP en VVD — een reeks personen, die tevens een belangrijke post bij een der grote ondernemingen bezetten. Zo is Kamervoorzitter F. J. van Tiel o.m. commissaris van Rijn/Schelde. KVP-fractievoorzitter N. Schmelzer was van 1947 tot 1950 werkzaam bij Unilever. De KVP-Kamerleden P. A. Blaisse, J. van Dongen en drs P. J. Jansen en het AR-Kamerlid C. Boertien komen allen van het directiekantoor van Philips. En zo is er nog wel een reeks namen op te sommen van hen, die staats- en monopoliebelangen weten te verenigen.

Staatsbemoeienis

Door middel van deze banden laten de concerns hun belangen door de staat uitvoeren. Dat geldt o.m. voor het loon- en prijsbeleid van het kabinet, dat hun behoorlijke winst en afzet moet garanderen. Zo bleek b.v. uit vragen van de CPN-fractie in de Kamer over de prijsverhogende werking van de BTW, dat de regering een speciale afspraak met Philips had gemaakt, zodat deze zijn prijzen aanzienlijk kon verhogen. Voor Horeca, autorijscholen, kappers en pedicures kondigde het kabinet direct een prijsstop af, juist in de niet-monopolistische sector dus!
De staat verleent ook medewerking aan de stichting van grote bedrijven. De Mobil Oil bleek zich alleen dan in Amsterdam te willen vestigen als de staat een pijpleiding van 30 miljoen gulden voor zijn rekening zou nemen. De Shell besloot een chemisch bedrijf aan de Moerdijk te vestigen, nadat de regering toezegde 12,5 miljoen gulden bij te dragen en vaarwater voor grote schepen te zullen aanleggen. Daarbij schrikken de monopolies niet terug voor chantagemethoden. De Shell had namelijk laten weten dit bedrijf in Antwerpen te zullen vestigen, indien niet aan haar eisen werd voldaan. Maar eerder had de Shell de Belgische regering gedreigd de raffinaderijen in Antwerpen te zullen sluiten als niet een pijpleiding naar Rotterdam werd aangelegd.
Aan de wieg van vele monopolies stond de staat, die met grote aanloopkredieten de groei en bloei van die bedrijven mogelijk maakte. De Hoogovens konden alleen van de grond komen dank zij een aanzienlijke rijksinvestering. De oprichting van de sodafabriek in Delfzijl is geheel door de staat gefinancierd; toen het bedrijf rendabel bleek te zijn, trok de staat zich ten gunste van de Koninklijke Zout/Organon-aandeelhouders terug.

Dit zijn slechts enkele voorbeelden van de financiële verstrengeling van staat en monopolies en die de concerns hoge winsten opleveren. In een aantal andere gevallen bekleedt de staat zelf een monopoliepositie, zoals bij de PTT en bij de kolenexploitatie en het chemische bedrijf der Staatsmijnen. Verder is de staat financieel geïnteresseerd bij Hoogovens, KLM en aardgasexploitatie.
Door de monopolies wordt echter voortdurend druk uitgeoefend opdat de staat zich van deze belangen los zal maken. Enkele jaren geleden werden de staatsaandelen van Breedband aan de aandeelhouders van Hoogovens overgedragen, zonder dat het parlement werd geraadpleegd. De staatsmijnen zijn inmiddels in een NV omgezet, ongetwijfeld met als doel, nu de kolenproduktie afloopt, het chemische bedrijf een fusie te kunnen laten aangaan met de AKU of de Kon. Zout/Organon. De overheersende meerderheid van de staatsaandelen in de KLM is een aantal jaren geleden al prijs gegeven. In de Kamer is er al herhaaldelijk op aangedrongen, dat alle staatsbedrijven, tot en met de PTT toe, in particuliere handen komen.
Deze aandrang tot denationalisatie wordt door de communisten afgewezen, niet alleen omdat door middel van actie in en buiten het parlement een bepaalde invloed op de gang van zaken is uit te oefenen, maar juist ook omdat deze genationaliseerde sector verder moet worden uitgebreid, om daarmee de invloed van de monopolies te kunnen beperken.

Herverdeling van het nationale inkomen

Een tweede belangrijke taak die aan de staat is toevertrouwd, is de herverdeling van het nationale inkomen ten gunste van het grote kapitaal. In 1967 beliep het nationale inkomen 75 miljard gulden, hiervan ging 37 procent ofwel ruim 20 miljard gulden via de belastingen naar de schatkist, die van dit bedrag weer aanzienlijke orders bij de grote monopolies plaatste. Om tot verdere verdeling van het nationale inkomen ten gunste van de monopolies te geraken, wordt de belastingschroef steeds verder aangedraaid. Dat is tegelijker tijd een methode om het klein- en middenbedrijf het bestaan onmogelijk te maken.
Door verschuiving van directe naar indirecte belastingen wordt de druk op de armeren steeds sterker. Staatssecretaris Grapperhaus van de KVP heeft een fraaie redenering bedacht om deze bittere pil te vergulden door namelijk te betogen, dat de prijzen zo hoog zijn vanwege de hoge belastingen op de topsalarissen. Met andere woorden als de inkomsten- en vermogensbelasting worden verlaagd, zullen de prijzen dalen ... De werkers moeten dan echter wel meer indirecte belasting betalen om de schatkist op peil te houden!
De praktijk van deze gedachtengang ziet er heel anders uit. De BTW, een vorm van indirecte belasting, werkt alleen maar prijsverhogend. De werkers betalen het gelag. Maar het doel, een verdere verdeling van het nationale inkomen in het voordeel van de grote bedrijven, is bereikt.

Naast de regeling van de directe financiële belangen der monopolies, die van invloed zijn op de positie van de werkende bevolking, worden ook maatregelen genomen om het overige niet-monopolistische deel van de bevolking ondergeschikt te maken. Het z.g. plan-Mansholt voor de landbouw wil alleen bedrijven groter dan 100 ha handhaven, alle kleinere zouden moeten verdwijnen. Als deze bedrijven dan ook nog tot leveranciers van Albert Heijn, AKU etc. zijn gemaakt dan is de monopolisering van de landbouw een feit.

Maar ook in de sector van de middelgrote industriële ondernemingen is een liquidatieproces gaande. In 1967 werd Van Heyst in Den Haag voor een appel en een ei door de NDSM opgekocht en gesloten. Inmiddels is de NDSM op zijn beurt weer door Verolme opgeslokt en is zijn voortbestaan in het geding. De liquidatie van Mulder—Vogem door het vatenconcern Van Leer en de Hin-kousenfabriek door Danlon, alsmede de moeilijkheden van Figee en Reineveld laten wel duidelijk zien, dat ook dit soort bedrijven in de greep van de monopolies zitten. De aandeelhouders ondervinden van dit soort transacties geen cent schade. De werknemers verdwijnen met of zonder afvloeiïngsregeling naar WW of GSW.

De sluiting van de kolenmijnen — voor een groot deel in staatsbezit — vindt eveneens plaats op aandrang van de monopolies, die met het aardgas een ongekende bron van winst hebben aangeboord. Bovendien is de voortijdige mijnsluiting door een aantal oliemaatschappijen benut om een groter deel van het continentale plat in de Noordzee af te dwingen.

De zelfstandige winkelier heeft het eveneens moeilijk in de strijd tegen het grootwinkelbedrijf en de supermarkt. In de nieuwbouwwijken van de meeste plaatsen komt de middenstand nog nauwelijks aan bod. De huren zijn dermate hoog, dat slechts de grootste ondernemingen als Albert Heijn, Simon de Wit en De Gruijter zich kunnen vestigen en dan ook een soort alleenheerschappij uitoefenen. In de nieuwe Haagse wijk Mariahoeve komt bijna geen middenstander meer voor. Het gevolg is, dat de prijzen hoger zijn dan elders in de stad. En dat is uiteindelijk ook de bedoeling van de monopolies.

In 1954 waren er nog 30.000 kruideniersbedrijven in ons land. Daar zijn er nu nog 18.000 van over. Volgens drs S. C. Bakkenist, lid van de raad van bestuur van Kon. Zout/Organon, zullen er over 10 jaar nog hoogstens 10.000 zijn. De staat bevordert prompt deze wensen van de concerns. De instelling van een ontwikkelings- en saneringsfonds voor de middenstand heeft geen ander doel dan een drastische vermindering van het aantal zelfstandige winkeliers.

Met deze voorbeelden is wel aangetoond, dat in een reeks van geledingen van het economische, maatschappelijke en politieke leven enkele grote monopolies een overheersende positie innemen. De monopolies schijnen een grote, onoverwinnelijke macht, die het ene bedrijf na het andere opslokken. Dat be-

hoeft echter geen reden te zijn om bij de pakken te gaan neerzitten, er zijn ook vele tegenkrachten.
Met de groei van de monopolies nemen ook de tegenstellingen toe, zowel die tussen de imperialistische staten als die tussen monopolies en niet-monopolistische krachten. Uit het voorgaande blijkt wel, dat de uitbuiting niet beperkt blijft tot de arbeidersklasse alleen, ook boeren en middenstanders vallen daaraan ten prooi. De arbeiders en de middengroepen hebben dezelfde belangen en dat maakt ook gemeenschappelijke strijd voor die belangen mogelijk.

Tegenstellingen

De bewegingswetten die het kapitalistische produktieproces beheersen, gelden onverminderd in het staatsmonopolistische stadium. De belangrijkste drijfveren zijn de onderlinge concurrentie en de tegenstelling arbeid—kapitaal.
De industrie moet steeds grotere bedragen in de bedrijven investeren om meer en goedkoper dan de concurrent te kunnen produceren. Dat is bepalend voor de hoogte van de winst. De uitbuiting wordt opgevoerd om een groot deel van die winst in het bedrijf te kunnen laten om mechanisering en automatisering te bekostigen en daardoor die concurrentiestrijd te kunnen volhouden.
De nettowinst is dan ook nog maar een flauwe afspiegeling van het resultaat van een onderneming. Zo bedroeg de nettowinst van Philips in 1967 355 miljoen gulden, ondanks het feit, dat in hetzelfde jaar het Engelse Pye voor 300 miljoen gulden werd overgenomen en enorme bedragen aan investeringen werden uitgegeven. In 1968 werd Procento opgekocht, terwijl de nettowinst tot 418 miljoen gulden steeg, de brutowinst beliep een bedrag van 1,1 miljard gulden. De Nationale Nederlanden boekte in 1967 een nettowinst van 66 miljoen gulden en investeerde tevens 300 miljoen gulden in de woningbouw. Verolme nam de NDSM over, Amstel werd door Heineken opgekocht; Rijn/Schelde en VMF verdeelden de buit van Wilton/Feijenoord. Met deze transacties gingen vele tientallen miljoenen gepaard die door deze bedrijven uit eigen middelen zijn gefinancierd. Daarnaast vonden investeringen en dividenduitkeringen normaal doorgang.
Dat legt nogmaals de nadruk op het feit, dat de grote concerns in ons land voor de financiering van hun investeringen niet afhankelijk van de banken zijn. Dank zij de regeringssteun met een politiek van lage lonen en hoge prijzen zijn zij er in geslaagd het grootste deel van de investeringen, die in de na-oorlogse jaren hebben plaats gevonden, uit eigen inkomsten te betalen.
Hier en daar leeft nog de opvatting, dat de banken het bedrijfsleven zouden overheersen. Doch de verstrengeling van geld- en industriekapitaal en de staat is ver ontwikkeld. In de topleidingen van de banken vindt men vele figuren die ook in de top van de grote monopolies een rol spelen.
Door middel van deze verbindingen benutten de monopolies

de banken om de niet-monopoliebedrijven en de zwakkere broeders te controleren en zonodig door kredietweigering tot fusie te dwingen. De golf van concentraties zoals die het laatste jaar over ons land spoelde, wordt mede veroorzaakt uit de noodzaak om de hoge investeringen voor mechanisatie en automatisering te kunnen opbrengen. Bovendien wordt het aantal concurrenten kleiner, wat echter de strijd van de overblijvenden nog scherper maakt.

Invloed van de loonstrijd

De klassenstrijd, die het gevolg is van de tegenstelling tussen kapitaal en arbeid, bepaalt de ontwikkeling in de kapitalistische maatschappij. Juist in een situatie, waarin zowel de produktie als de prijzen sterk stijgen, speelt de loonstrijd als onderdeel van de klassenstrijd een grote rol. De PSP-leiding, die geen enkele arbeidersaanhang heeft, verwijt de werkers, dat met de loonstrijd alleen maar platvloerse materialistische belangen worden nagejaagd. De strijd voor hoger loon, tot aan de staking toe, treft het kapitalistische produktieproces echter in zijn zwakste plek: in het maken van winst. Daarbij richt de loonstrijd zich verder dan alleen maar tegen de eigen ondernemer, het gaat ook tegen de loonpolitiek van de regering. Maar ook op andere groepen oefent de loonstrijd invloed uit, met name op de studenten, terwijl andere niet-monopolistische groepen eveneens daardoor kunnen worden meegetrokken. Bovendien bevordert de loonstrijd de eenheid van de arbeidersklasse, een onmisbaar element in de strijd voor de beperking van de macht van de monopolies. Actie voor hoger loon gaat dus ver uit boven het centje meer of minder, ze heeft tevens een enorme politieke betekenis.
De grote monopolies zijn allesbehalve nationaal. De Shell, Unilever, AKU, Philips enz. hebben grote belangen in het buitenland. De hoofdkantoren en (voor ons land aanzienlijke) delen van de industrie zijn hier gevestigd. Op zich zelf reeds veroorzaakt dit een bijzondere situatie. Het bepaalt namelijk de kracht van het Nederlandse imperialisme, maar tegelijkertijd ook de zwakte. Beperking van de macht van de monopolies zal diep ingrijpen in de imperialistische verhoudingen elders en omgekeerd.
Het verzet tegen de alles overheersende en verstikkende invloed van de monopolies neemt in ons land bredere vormen aan. De bundeling van de strijdmacht van de arbeiders met die van de andere groepen zal in staat zijn de macht der monopolies beslissende slagen toe te brengen!

C. IJMKERS

Onafhankelijkheid en neokolonialisme

De opvattingen van Frantz Fanon

Naarmate het debat over de ontwikkelingshulp en het daarmee nauw samenhangende neokolonialisme wordt voortgezet, groeit de belangstelling voor de toestanden in de nieuwe staten, die in de loop van het dekolonisatieproces zijn ontstaan. Eveneens wordt er meer aandacht besteed aan de opvattingen van degenen, die actief hebben bijgedragen tot het verkrijgen van staatkundige onafhankelijkheid en hun meningen over de toekomstige koers van de nieuwe staten tot uitdrukking brengen.

In dit verband is — nadat zijn werk elders reeds eerder werd gelezen en vertaald — nu ook in ons land een boek van Frantz Fanon verschenen. Van Fanon, die reeds in 1961 is gestorven, is zijn laatste en belangrijkste werk *Les damnés de la terre (De verworpenen der aarde)* in vertaling uitgegeven. [1])

Het is zeer begrijpelijk, dat Fanons werk algemeen opmerkelijk en lezenswaardig werd gevonden. Uitgaand van veelal persoonlijke ervaringen behandelt hij vraagstukken die van actuele aard zijn op een indringende wijze, in een bewogen stijl en polemisch, iedere schakel van het betoog niet stavend met een preciese bewijsvoering en cijferreeksen, maar illustrerend met enkele sprekende voorbeelden. Voor hen, die hoofdzakelijk uit mode-overwegingen radicaal willen doen, is het daarbij nog plezierig, dat Fanon wel revolutionair en links gericht was, maar geen marxist, wat bijvoorbeeld duidelijk blijkt uit zijn nogal vage uitspraken ten gunste van het socialisme en de ietwat kinderlijke wijze waarop hij de betekenis van het socialistische wereldstelsel schetst.

In Fanons thans in het Nederlands verschenen boek worden vooral de toestanden behandeld, die ontstaan als een land te voorschijn is getreden uit de koloniale periode en zelf moet gaan beslissen over de te volgen koers. Zijn uiteenzettingen zijn daarbij van belang om de gebeurtenissen van de laatste tijd te begrijpen — de talrijke staatsgrepen en neokolonialistische complotten die zich in het bijzonder in Afrika hebben voorgedaan —, al heeft Fanon door zijn vroege dood deze niet meer meegemaakt. Ze bevestigen echter, dat hij een scherp en helder inzicht in sommige dreigende ontwikkelingen in de Afrikaanse nieuwe staten had.

Fanons opvattingen en uiteenzettingen zijn niet los te maken van zijn persoonlijke levensgang. Hij werd geboren op het eiland Martinique (West-Indië) in 1925 en ondervond in deze Franse kolonie wat het betekent om als neger op te groeien in een kolonialistische maatschappij. In Frankrijk studeerde hij medicijnen, waarbij hij zich specialiseerde in de psychiatrie. In

[1]) Frantz Fanon — De verworpenen der aarde. Uitg. A. W. Bruna en Zoon, Utrecht/Antwerpen, 1969. Prijs *f* 11,—.

het psychiatrische ziekenhuis te Blida in Algerije was hij als zenuwarts werkzaam. Zijn ervaringen tijdens de Algerijnse bevrijdingsoorlog, waarbij hij zowel slachtoffers van de onderdrukkingsacties en martelingen, als in zenuwcrises verkerende leden van het onderdrukkingsapparaat moest behandelen, deden hem stelling nemen. Fanon werd een actieve deelnemer aan de vrijheidsstrijd. Hij nam deel aan de opleiding van vrijheidsstrijders, die bijzonder gevaarlijke missies ten uitvoer moesten brengen en werd ook door de voorlopige Algerijnse regering benut voor diplomatieke werkzaamheden. Als zodanig leerde hij de toestanden kennen in Ghana, dat de staatkundige onafhankelijkheid had verkregen na onderhandelingen met de Britse overheersers, en in enkele naburige staten, die voorheen behoorden tot het Franse koloniale rijk en waar de Franse kolonialisten veelal toonaangevend zijn gebleven. In 1961 vertrok Fanon in verband met zijn ziekte (leukemie) naar de Verenigde Staten, waar hij weldra alleen en vrijwel onverzorgd in een hotelkamer stierf.

Ontmaskering van kolonialistische mythes

De kracht van Fanons werk, zowel van *De verworpenen der aarde* als van zijn eerder uitgekomen boeken, met name *L'an cinq de la révolution algérienne* (Het jaar vijf van de Algerijnse revolutie; of naar de Engelse tekst: Studies van een stervend kolonialisme), ligt in zijn hartstochtelijke verdediging van de onderdrukten en in de ontmaskering van wijd verspreide imperialistische en reactionaire mythes. Er blijft geen steen overeind staan van de mooipraterij over de civiliserende missie van de kolonialisten, die neerbuigend en minachtend spreken over de achterlijkheid en domheid, luiheid en onbetrouwbaarheid van de bevolking der afhankelijke landen. Hij laat zien, dat de koloniale overheersing neerkomt op een voortdurend, dagelijks uitgeoefend geweld, ook als er niet geschoten of geslagen wordt, en hoe de kolonialistische maatschappij alles en iedereen, de overheersers zelf inbegrepen, corrumpeert.
Gebruikmakend van zijn eigen ervaringen als neger in een kolonialistische maatschappij en als getraind psycholoog zet Fanon uiteen, dat bij de afwezigheid van politiek verzet tegen de onderdrukking de bevolking om de kolonialisten te dwarsbomen en het eigen zelfrespect te behouden allerlei middelen benut, die de overheerser alleen kan zien als werkschuwheid, sluwheid en bedriegelijkheid. Ook verschijnselen als stammenstrijd en snel oplaaiende woede en vernietigingsdrift spruiten volgens hem voort uit de door de overheersing opgewekte haat, die een uitweg zoekt. Het wantrouwen in een koloniaal geregeerd land tegen de medische wetenschap, die belichaamd wordt door blanke artsen en wordt uitgeoefend in door blanken geleide ziekenhuizen, spruit eveneens uit deze gevoelens voort. Liever dan zich daar te laten behandelen, waarbij volgens Fanon racistisch besmette artsen vaak optreden alsof ze vee-artsen zijn, gaat de bevolking te rade bij de met allerlei rites werkende medicijnmannen en tovenaars. Dit zich vastklampen aan oude tradities

en taboes — verder verkrampt door de imperialistische overheersing en het binnendringen van nieuwe godsdiensten — staat in verband met de pogingen van de kolonialisten om de oude cultuur uit te roeien en te vervangen door de eigen cultuur, die voor de overheerste bevolking meestal vooral opvalt door het verschil tussen woorden en daden. Denk bijvoorbeeld aan de prediking van het christendom, of van humanistische opvattingen, die zeer wel bleken te kunnen samengaan met allerlei misdaden en vernederingen.

Zo gauw evenwel de strijd tegen de buitenlandse onderdrukkers enige omvang verkrijgt, treden er veranderingen op. Fanon illustreert dit aan de hand van de Algerijnse vrijheidsstrijd. Wat eerst verworpen werd of met wantrouwen bezien, omdat het afkomstig was van de kolonialistische machthebbers, wordt aanvaard en toegepast als het voor eigen doeleinden kan worden gebruikt. In Algerije liet de bevolking zich niet of slechts met grote terughoudendheid behandelen door een Franse arts; een ziekenhuis werd slechts met vrees betreden en als de behandeling pijn met zich mee bracht, werd deze — ook al was ze onvermijdelijk — veelal gezien als een voorbeeld van koloniaal sadisme. Toen medische behandeling en verzorging echter een noodzaak werd om in de strijd te overwinnen, trad er een snelle wijziging in. Er werd grote moeite gedaan om een eigen medische dienst op te richten en om, hoe beperkt de middelen ook waren, moderne opvattingen over hygiëne en behandeling toe te passen. Aan de hand van dit en andere voorbeelden zet Fanon uiteen, hoe de mens, in dit geval de door het kolonialisme vertrapte Afrikaan, zich in de strijd zelf verandert en zich losmaakt van oude opvattingen, die juist door het imperialisme en zijn vernietigende optreden, een langer leven konden leiden dan met de moderne wereld in overeenstemming was.

Als de nieuwe vlag is gehesen

Het boek *De verworpenen der aarde* begint eigenlijk waar de vroegere studies eindigden. Het behandelt de problemen, die ontstaan als een nieuwe staat is gevormd en de zelfstandigheid moet worden opgebouwd. Vooral bevat het werk kritiek op het optreden van de nationalistische partijen, die in de loop van de onafhankelijkheidsstrijd zijn ontstaan en meestal als eenheidspartijen het land moeten regeren als de imperialisten — in de meeste Afrikaanse staten op basis van onderhandelingen — de macht hebben overgedragen en een nieuwe vlag gehesen is. De kiem van hun zwakte is naar Fanons mening reeds in de periode van de directe koloniale overheersing gelegd. Deze partijen en hun leiders beperken zich in hun activiteiten tot de enkele steden, waar het bestuursapparaat is gevestigd en hebben weinig of geen banden met de massa's op het platteland — en in de Afrikaanse staten is dat de overweldigende meerderheid van de bevolking. Een tweede gebrek is, dat het voeren van politiek door de leiding meestal hoofdzakelijk gezien wordt als het voeren van twistgesprekken en eventueel onderhandelingen

met de koloniale autoriteiten, waarbij het verwerven van enkele concessies binnen het door de kolonialisten gedulde kader het voornaamste doel is. De onafhankelijkheid op staatkundig gebied, die aldus tot stand komt, beperkt zich dan tot het vervangen van de blanke gezichten in de regeringsgebouwen door zwarte, zonder dat er verder veel veranderingen van betekenis tot stand komen.

De kloof tussen de leidingen van de eenheidspartijen en de massa der bevolking op het platteland blijft bestaan. Er is een enorme afstand tussen de regeerders en de geregeerden. Vaak staat de leidende groep in de eenheidspartij wat betreft hun houding en opvattingen dichter bij de voormalige koloniale autoriteiten dan de bevolking. Voegen we daar nog aan toe, dat er binnen de heersende groep in de eenheidspartij snel fractietwisten ontbranden over invloed en macht en het wordt duidelijk, dat het imperialisme hiervan gebruik kan maken om spoedig in de vorm van het neokolonialisme weer binnen te trekken. Het gehele bevrijdingsproces is dan averechts afgelopen. De revolutionaire gevoelens van het volk worden verraden.

Fanon stelt duidelijk vast, dat dit probleem zijn wortels heeft in de klassebasis van deze nationalistische partijen. Het komt voort uit het feit, dat deze partijen in de eerste plaats steunen op de bourgeoisie in de gekoloniseerde landen en hun intellectuele medewerkers. Daarom worden de socialistische frasen, die men niet aarzelt te gebruiken, zelden door de leidingen zelf ernstig genomen; degenen in deze partijen die dan wèl doen, stuiten op verzet en worden verwijderd.

Bij het tot stand komen van staatkundige onafhankelijkheid maakt de bourgeoisie zich meester van de macht en de daaraan verbonden privileges. Doch deze bourgeoisie is, aldus Fanon, een onderontwikkelde bourgeoisie. „Haar economische macht is vrijwel te verwaarlozen en staat in ieder geval in geen enkele verhouding tot die van de bourgeoisie uit het moederland, wier plaats ze wil innemen ... (Ze wordt) gekarakteriseerd door haar kleine aantal, door het feit dat ze geconcentreerd is in de hoofdstad, door het type van haar activiteiten: handel, landbouwondernemingen, vrije beroepen. Onder die nationale bourgeoisie vindt men geen industriëlen en geen financiers. De nationale bourgeoisie van de onderontwikkelde landen heeft zich niet gericht op produktie, uitvinding, opbouw of werk. Ze is in haar geheel gericht op intermediaire (bemiddelende) activiteiten. Er bij horen, een graantje meepikken, dat schijnt haar hoogste roeping te zijn."

Deze bourgeoisie heeft volgens de analyse van Fanon geen toekomst. Ze kan niet meer als haar voorgangers in de Europese landen een paar honderd jaar geleden stoutmoedig en dynamisch handelen. Ze is integendeel zwak en corrupt en vervult een parasitaire functie. In een wereld, waarin de grote internationaal georganiseerde monopolies alle handelswegen beheersen, kan zij slechts optreden door de economische kanalen te gebruiken, die door het kolonialisme zijn geschapen. Ze moet fungeren als tussenschakel of als agent van de internationale monopolies bij de uitbuiting van het land. Zelfs als zij spreekt

over de noodzaak van het Afrikaniseren van de economie komt dit nog meestal alleen neer op het verzekeren van de eigen greep op de economie om beter en winstgevender als bemiddelaar voor de buitenlandse kapitaalsmachten te kunnen dienen. Het resultaat is uiteindelijk, dat de bourgeoisie het volk even intensief uitbuit als de kolonialisten dit voordien deden, zonder dat dezen hun eigen verrijking verdedigden met een beroep op de ontwikkeling van de nationale economie!

Het onvermogen van de bourgeoisie in de nieuwe Afrikaanse staten om de economie tot ontwikkeling te brengen, uit zich ook in de verheerlijking van het ambachtelijke bedrijf. „Deze cultus van het plaatselijke produkt, dit onvermogen om nieuwe oriënteringen te vinden, zal ook duidelijk worden uit het zich vastklampen van de nationale bourgeoisie aan de landbouwproduktie, die karakteristiek is voor de koloniale periode. De onafhankelijkheid brengt geen heroriëntering van de nationale economie mee. Het gaat nog altijd om de oogst van aardnoten, cacao, olijven. Evenmin wordt de behandeling van de basisprodukten gewijzigd. Er wordt geen enkele industrie in het land gevestigd. Men gaat door met de uitvoer van grondstoffen, men blijft de kleine landbouwers van Europa, de specialisten van onbewerkte produkten."

Het is een duister beeld dat Fanon laat zien. Deze bourgeoisie, zo is zijn conclusie, is al aan haar oude dag toe, zonder dat ze de ondernemingszin, de onverschrokkenheid en de wilskracht van de jeugd gekend heeft!

Het gedrag van de grondbezitters is niet anders. Ook dezen vernieuwen niets, maar willen de voorrechten die voorheen de buitenlandse kolonisten genoten, nog vertienvoudigen. „De uitbuiting van de landarbeiders zal versterkt en wettelijk geregeld worden. Met gebruik van twee of drie slogans eisen deze nieuwe kolonisten van de landarbeiders een geweldige inspanning, uiteraard in de naam van de nationale inspanningen."

Zo blijft de economie in de oude structuren steken. „Zoals men ziet, gaat het niet om een roeping om de natie te veranderen, maar heel prozaïsch om dienst te doen als overbrengingsmechanisme voor een kapitalisme dat gedwongen is zich te camoufleren . . . De nationale bourgeoisie gaat zich zonder complexen en in alle waardigheid tevreden stellen met de rol van zaakwaarnemers van de westerse bourgeoisie."

Het leger en de staatsgrepen

Deze omstandigheden worden door het kolonialisme schaamteloos benut. Zij zetten de Afrikanen met vreugde tegen elkaar op, stoken alle tegenstellingen aan en mengen zich zonder schroom in de strijd die er binnen de nieuwe staten en onder al diegenen die veel over Afrikaanse eenheid praten, ontketend wordt. De ontwikkeling in Nigeria is een van de laatste en verschrikkelijkste voorbeelden hiervan.

De eenheidspartij degenereert in de loop van dit proces steeds verder. Op haar best is zij nog een apparaat om te zorgen, dat

de instructies van het ambtelijk bestuur bij de bevolking terecht komen. Op haar slechtst wordt ze een middel voor kleine groepjes bevoorrechten om mee te doen „aan de verdeling van de taart van de onafhankelijkheid". Het volk vertegenwoordigt ze al lang niet meer. Fanon schrijft: „De partij, een werkelijk machtsinstrument in handen van de bourgeoisie, versterkt het staatsapparaat en verscherpt zijn greep op het volk, de verlamming van het volk. De partij helpt het gezag het volk in toom te houden. Het is meer en meer een dwanginstrument, duidelijk antidemocratisch."

Maar zelfs daartoe is deze zogenaamde eenheidspartij niet goed in staat. Naarmate de regerende groepen corrupter worden en de bevolking meer en meer vervreemd raakt van het regiem, krijgt de bourgeoisie er behoefte aan een populaire leider — liefst met verdiensten in het verleden — naar voren te schuiven om het bewind te stabiliseren en om het volk van verzet tegen onderdrukking en uitbuiting af te houden. Met harde woorden geselt Fanon deze methoden. „De leider die het leven van een militant en een toegewijde patriot achter zich heeft, vormt een scherm tussen het volk en de roofzuchtige bourgeoisie, omdat hij de onderneming van deze kaste dekt en zijn ogen sluit voor de verwatenheid, de middelmatigheid en de wezenlijke immoraliteit van deze bourgeoisie. Hij draagt bij aan het remmen van de bewustwording van het volk. Hij komt de kaste te hulp en verbergt haar manoeuvres voor het volk ... Iedere keer dat hij zich tot het volk richt herinnert hij aan zijn leven, dat vaak heroïsch was, aan de gevechten die hij heeft geleverd in naam van het volk, de overwinningen die hij voor het volk heeft behaald, waarmee hij de massa's te verstaan geeft dat zij hem hun vertrouwen moeten blijven schenken. Deze mannen ... staan nu, helaas, aan het hoofd van een groep ... die verklaart dat het de roeping van het volk is te volgen, altijd en eeuwig te volgen."

En als ook dit niet meer lukt, zo gaat Fanon voort, en de ontevredenheid toeneemt, gaat het leger als onmisbare pijler van een systematische onderdrukkingspolitiek, de rol van scheidsrechter vervullen.

Tot zover onze samenvatting van Fanons analyse, die dus algemeen gesteld is en niet met veel illustraties gestaafd wordt. Maar deze analyse uit het jaar 1961 is sindsdien in een reeks gevallen bevestigd. In de laatste zes jaar hebben er in Afrika achttien staatsgrepen plaats gehad. Een reeks daarvan had plaats in staten, waar de heersende groepen steeds meer afhankelijk waren geworden van het leger en uiteindelijk op zij geschoven werden door een aantal officieren. Andere dienden om leiders, die trouw waren gebleven aan hun idealen uit de vrijheidsstrijd doch wier positie zwakker werd door het uiteenvallen van de eenheidspartij en het ontbreken van klasse-organisaties van arbeiders en boeren, te verjagen en de deur wijd te openen voor het neokolonialisme. Dit was bijvoorbeeld het geval in Ghana en nog in november van het vorige jaar in Mali.

De argumenten van Fanon, bevestigd als ze zijn door de geschiedenis, verdienen dus grote aandacht. Maar er zijn punten in zijn analyse, waar marxisten vraagtekens zullen zetten en waar een diepergaande analyse vereist is.
De nadruk, die Fanon legt op psychische factoren, gaat vaak samen met een onderbelichting van de objectieve omstandigheden, die niet onder de controle van de revolutionairen staan. Het lijkt bij hem wel, of de enige voorwaarde die nodig is om een hardnekkige, in zijn visie meestal gewapende, strijd te beginnen, ligt in het tot stand brengen van een daartoe geschikte geestestoestand onder het volk. De kracht van een revolutionaire zaak ligt echter niet alleen in de „geest", hoe belangrijk de subjectieve factor ook moge zijn. Een onderschatting van de betekenis van de objectieve factoren, een miskenning van de betekenis van krachtsverhoudingen in en buiten het land kan misleidend zijn en tot ernstige fouten in de revolutionaire strijd leiden.
In zijn behandeling van de internationale factoren, die van belang zijn voor de ontwikkeling van de nieuwe, pas ontstane staten, laat Fanon de bijdrage, geleverd door de georganiseerde arbeidersklasse in de zogenaamde moederlanden in het optreden tegen het imperialisme buiten beschouwing. Meer nog, hij is van mening, dat alle lagen van de maatschappij in de imperialistische landen hopeloos gecorrumpeerd zijn door de koloniale uitbuiting. Wel is hij van mening, dat de massa's in de Europese landen hulp kunnen verlenen bij de ontwikkeling van de derde wereld, maar „daarvoor zouden de Europese massa's eerst moeten besluiten wakker te worden en hun hersens te schudden . . ."
Het zou onjuist zijn te zeggen, dat Fanon geen oog heeft voor de onderlinge verbondenheid van de strijd van de arbeidersklasse in de imperialistische landen, van de socialistische staten en van de nationale bevrijdingsbeweging, maar hij is geneigd de problematiek van de onderontwikkelde landen zo naar voren te schuiven, dat al het andere zijn betekenis verliest. Zo schrijft hij bijvoorbeeld, dat de tegenstelling kolonialisme-antikolonialisme, of zelfs die van kapitalisme-socialisme, die de essentiële confrontatie leken, steeds minder belangrijk worden. Een herverdeling van de rijkdommen in het belang van de onderontwikkelde landen is beslissend, naar zijn mening, anders dreigt de mensheid aan het wankelen te worden gebracht . . .

Uit *De verworpenen der aarde* springt Fanons opvatting naar voren, dat in landen waar de nationale onafhankelijkheid het gevolg is van een langdurige en felle burgeroorlog alles anders zal verlopen dan in de Afrikaanse staten, die ontstaan zijn op basis van onderhandelingen en waar het imperialisme het beheer zonder gewapende strijd heeft overgedragen. Het geweld krijgt in zijn visie de betekenis van een therapeutische methode om de psychische kwalen die door de koloniale overheersing zijn ontstaan, te genezen, terwijl ze in andere landen blijven

voortwoekeren en het moraal en het zelfrespect van het volk ondergraven.

Door een aantal kritici van Fanon is deze behandeling van het geweld beschouwd als een verheerlijking daarvan, welke verontwaardigd moest worden afgewezen. Dit is natuurlijk onjuist. Het geweld, zo heeft Fanon duidelijk aangetoond, ligt in het wezen van het koloniale imperialisme. Als het koloniale bestuur door geweld omver geworpen wordt, is dat niet iets om bedroefd over te zijn. De strijd van de onderdrukte volken in een bevrijdingsoorlog, die de schijnbaar onaantastbare macht van grote koloniale rijken tot de nederlaag kan veroordelen, is juist inspirerend en bezielend. Maar te denken, dat het geweld alle moeilijkheden na de vrijwording zou kunnen voorkomen, is natuurlijk een overdrijving. De Algerijnse ervaringen, die Fanon veelal gebruikt als illustratie van zijn stellingen, hebben dit trouwens, al heeft Fanon dit niet meer meegemaakt — aangetoond. Ook Algerije is niet gespaard gebleven voor een aantal samenzweringen en staatsgrepen. Voor een ontwikkeling in socialistische richting is de vorming van zelfstandige klasseorganisaties van arbeiders en arme boeren en de vorming van een marxistisch-leninistische partij nu eenmaal veel belangrijker dan het antwoord op de vraag, of de staatkundige onafhankelijkheid wel of niet door middel van een oorlog is tot stand gekomen.

Fanon wijst in zijn boek herhaaldelijk op de enorme betekenis van de boerenmassa's in de onderontwikkelde landen. Dit is volkomen juist. Maar dit rechtvaardigt niet de bij hem hieraan vastgeknoopte onderschatting van het jonge, nog kleine proletariaat in deze landen. Hij zegt: „In de koloniale gebieden is het proletariaat het deel van de gekoloniseerde bevolking dat het meest door het koloniale regime in de watten wordt gelegd. Het embryonale proletariaat uit de steden is relatief bevoorrecht . . . Het vormt het 'bourgeoisie-gedeelte' van het gekoloniseerde volk . . .". Zelfs al zou het jonge proletariaat in sommige gevallen(het is niet altijd het geval) een hoger levenspeil hebben dan de in de diepste ontbering levende bevolking op het platteland, dan is het nog niet juist, dat ze „het meest in de watten wordt gelegd". Dit gebeurt vooral met de directe instrumenten van de koloniale macht — soldaten, politie, staatsambtenaren e.d., die met de handelsbourgeoisie het meest vervlochten is met de kolonialistische economie.

Natuurlijk is het juist, dat de boerenmassa's een enorme rol spelen in de bevrijdingsstrijd, maar daartoe is het evenwel nodig, dat er een nauw bondgenootschap met de arbeidersklasse bestaat. Niet omdat het proletariaat over bovennatuurlijke gaven zou beschikken, maar omdat het werkzaam is in de moderne produktiesector, die voor de toekomst van de onderontwikkelde landen van beslissend belang is en omdat het het best georganiseerde deel van de werkende en uitgebuite bevolking is. Te denken, zoals Fanon doet, dat deze rol kan worden vervuld door het lompenproletariaat, — „deze horde verhongerde, uit het stamverband weggerukte elementen" — en dat dit lompenproletariaat de „stedelijke speerpunt" zal zijn van de

opstandige beweging, lijkt op zijn minst overdreven. De gedachte, dat een revolutionaire beweging moet uitgaan van en geleid moet worden door de armste en meest uitgehongerde delen van de bevolking, is in wezen een kleinburgerlijke opvatting, die ook in de sociaal-democratie diep doorgedrongen is en er bijvoorbeeld toe heeft geleid, dat vakbonden onder sociaaldemocratische leiding weigeren zich in te zetten voor de belangen van beter betaalde arbeiders en andere werkers.
Deze zwakheden in Fanons werk nemen niet weg, dat zijn hartstochtelijke verdediging van de verworpenen en verhongerden en zijn eis, dat hun verlangen naar een menselijk leven en menselijke waardigheid zal worden ingewilligd, een krachtige oproep is om de band met de strijd in de onderontwikkelde landen met de massa's van Azië, Afrika en Latijns Amerika te versterken. Dit is een noodzaak van onze tijd en een krachtbron voor de verandering van het maatschappelijke stelsel, ook in de meest ontwikkelde kapitalistische landen.

W. VLIELAND

De de-amerikanisering in de Vietnamese oorlog

Het verliescijfer van de Amerikaanse troepen is in Vietnam, zo werd begin april bekend, thans hoger dan in de Koreaanse oorlog. De agressie-oorlog tegen het Vietnamese volk is daarmee dus de grootste oorlog geworden die — buiten de twee wereldoorlogen — ooit door de Verenigde Staten is gevoerd.
Bovendien is het steeds duidelijker geworden, dat het een oorlog is die ze aan het verliezen zijn. In het bijzonder sinds het voorjaarsoffensief van 1968 van het bevrijdingsleger is gebleken, dat de verliezen van de Amerikaanse agressielegers zo groot zijn geworden, dat ze niet in staat zijn de oorlog op dezelfde wijze als de laatste jaren het geval was, voort te zetten. De Verenigde Staten moesten onder druk van de nederlagen en het toenemende verzet tegen hun agressiepolitiek in de gehele wereld de bombardementen op Noord-Vietnam stopzetten en aan de conferentietafel in Parijs plaats nemen.
Als gevolg van de successen van het Vietnamese volk en zijn bevrijdingsstrijdkrachten is het nodig geworden de gehele politiek, die in Vietnam wordt gevoerd, onder de loupe te nemen.
Nu het bankroet voor een ieder zichtbaar is en in de Verenigde Staten de verontwaardiging over het blijven voortdraaien in de „carrousel" van de Vietnamese oorlog toeneemt, worden er door de leidende kringen in Amerika nieuwe termen gebruikt. Zij spreken nu over de „beperkte verplichtingen" van de Verenigde Staten in Vietnam en over de noodzaak van „de-amerikanisering" van de oorlog.
Uiteraard is dit een weerspiegeling van de verandering van de krachtsverhoudingen, maar betekent het dat er een einde zal worden gemaakt aan de neokolonialistische agressiepolitiek? Zeker is dat niet het geval, als de leuze van de-amerikanisering wordt aangewend als een nieuw rookgordijn, dat moet dienen om de voortzetting van de agressie wat te camoufleren.
In het Vietnamese, in het Engels verschijnende, blad *Vietnam Courier* is (in het nummer van 13 januari 1969) een overzicht gegeven van de achtergronden en bedoelingen van de de-amerikaniseringsplannen.
Gebruikmakend van uitspraken in de Amerikaanse pers wordt in het artikel uiteengezet, dat de-amerikanisering moet neerkomen op het overbrengen van de oorlogslast op de marionettentroepen, terwijl de directe deelname van Amerikaanse troepen aan de oorlog wordt verminderd. Dit komt neer op het versterken en reorganiseren van de marionettentroepen, zodat ze in staat zijn weerstand te bieden aan het bevrijdingsleger.
Daartoe zijn reeds methoden in de Amerikaanse pers aangeprezen. De legers van Thieu en Cao Ky zouden moeten worden uitgebreid door het in dienst nemen van meer mannen, hun

vuurkracht moet worden vergroot door de uitrusting met modernere wapens, die nu alleen door de Amerikaanse strijdkrachten worden gebruikt. De marionettentroepen zouden tevens een nieuwe opleiding moeten krijgen. Anderzijds zou dan het bestuursapparaat van het bewind in Saigon moeten worden versterkt en de rijen van de elkaar beconcurrerende reactionaire fracties zouden aaneengesloten moeten worden om als een iets sterkere grondslag voor het bewind in Saigon dienst te kunnen doen. Als dit alles voor elkaar zou zijn, was de tijd gekomen om de Amerikaanse legers geleidelijk te verminderen, terwijl het neokolonialistische bewind zou blijven bestaan.

Wat betekent dit de-amerikaniseringsplan nu?

Het artikel in *Vietnam Courier* zegt: „In de eerste plaats is het van de zijde van verantwoordelijke Amerikaanse autoriteiten een erkenning in het openbaar, dat ze een fout hebben gemaakt om zo'n reusachtig expelitieleger naar Vietnam te zenden. Toegegeven wordt, dat dit een mislukking is geweest.

De-amerikanisering is echter geen geschikt geneesmiddel voor de fatale crisis, waarin de Amerikaanse agressie-oorlog verkeert. Op de slagvelden van Zuid-Vietnam zijn de Amerikaanse troepen en de marionettenlegers steeds meer in het defensief gedwongen en zij hebben alle hoop verloren om het initiatief terug te winnen uit de handen van de patriotten. Het marionettenleger en het Saigonbewind bevinden zich in een wanhopige toestand. De manschappen van dit leger en de ambtenaren van het marionettenapparaat worden steeds minder de getrouwe en te vertrouwen dienaren van de Amerikaanse imperialisten. Deze mensen, die een antinationale zaak dienen en getuige zijn van de zware nederlagen van de Amerikaanse troepen en van de misdaden, die de Amerikaanse agressors en de verstokte verraders tegen hun eigen land en hun landgenoten begaan — waarbij ook zij en leden van hun gezinnen vaak slachtoffers zijn van wreedheden die door hen begaan worden —, ontwaken door de onvermoeide agigatie van het Bevrijdingsfront.

Nieuwe aanwijzingen daarvan zijn de gevallen van desertie van gehele eenheden (tot aan compagnieën toe), van collectieve ongehoorzaamheid (van regimenten en bataljons) en van gewapend verzet tegen de Amerikaanse en marionettenautoriteiten .... Als resultaat van dit alles is het marionettenleger steeds minder in staat om te vechten. Zijn strategische rol wordt tot bijna niets teruggebracht en dit laat al van te voren de mislukking van de de-amerikanisering zien.

Wat het bestuur in Saigon betreft, is het een ieder bekend dat er felle rivaliteit en openlijke twist heerst tussen de twee topverraders: Thieu en Ky, en tussen de verschillende reactionaire groepen. Hun invloed onder het volk blijft als voorheen zonder betekenis en de inwoners van de steden en het platteland koesteren steeds grotere afkeer van de agressors en hun lakeien.

Dit alles laat zien, dat de de-amerikanisering in wezen reeds is mislukt voor er een aanvang mee is gemaakt. Er zijn geen remedies voor de oorlog, die de Amerikanen aan Vietnam hebben opgelegd, tenminste niet voor hen die deze oorlog ontke-

tend hebben. Deze oorlog is voor hen onherroepelijk verloren".
In een artikel in een volgend nummer van *Vietnam Courier* (van 24 februari 1969) wordt over de nieuwe plannen, die in Washington worden uitgebroed gezegd: „De Vietnam-politiek van de nieuwe leidende groep in de Verenigde Staten is, om het in een noteschaal samen te vatten, de voortzetting van het neokolonialisme in Vietnam door onderhandelingen te voeren uit een positie van kracht, ten einde aan de conferentietafel te verkrijgen wat op het slagveld niet kon worden afgedwongen, waarbij tegelijkertijd een militaire strategie wordt gevoerd, die de verliezen zou terugbrengen en militaire bases en dichtbevolkte gebieden vast in handen zou houden".
Dit is de inhoud van de reclame voor de de-amerikanisering, waaraan het bewind in Saigon zijn medewerking verleent. Dit heeft in hetzelfde kader reeds aanbevolen 20.000 Amerikaanse manschappen onmiddelijk naar de Verenigde Staten te laten terugkeren.
Pogingen om de manoeuvres rondom de de-amerikanisering bij de onderhandelingen te Parijs te gebruiken, worden door het blad krachtig afgewezen. De enige sleutel naar een regeling in Vietnam is de totale en onvoorwaardelijke terugtrekking van de Amerikaanse legers en hun marionetten en daarbij is en blijft de heldhaftige strijd van het Vietnamese volk de beslissende factor.

Lansdale's plan

Hoezeer de opvatting juist is, dat de de-amerikanisering niet tot vermindering van neokolonialistische agressie behoeft te leiden, blijkt uit een artikel in het Amerikaanse blad *Look* (van 4 maart 1969), dat geschreven is door generaal b.d. Edward G. Lansdale. Generaal Lansdale heeft, zoals het blad in zijn inleidende woorden bij Lansdale's stuk meedeelt, zeven jaar in Vietnam vertoefd. Hij heeft deelgenomen aan de onderdrukking van de vrijheidsbeweging in de Philippijnen na de tweede wereldoorlog en trad op als adviseur voor de onderdrukking van guerillabewegingen in Zuid-Amerika. Het blad noemt hem een van de grote internationale experts in de bestrijding van guerillabewegingen.
De-amerikanisering komt volgens Lansdale neer op „het isoleren van de oorlog binnen de grenzen van Zuid-Vietnam", waarbij het marionettenregiem met behulp van nog grotere Amerikaanse leveranties de strijd moet uitvechten.
Lansdale doet daartoe de volgende aanbeveling: „Wij zouden kunnen beginnen met de vorming van een internationale strijdmacht om de grenzen te beveiligen, waarbij onze eigen strijdkrachten uit de strijd in het binnenland worden teruggetrokken en op een bescheiden wijze deelnemen aan zo'n internationale strijdmacht". Dit komt er dus op neer, dat de-amerikanisering gelijk staat met het betrekken van andere mogendheden bij de koloniale rooftocht en het uitbreiden van de agressie!

Een beeld van twee eeuwen Nederlandse geschiedenis

Bij het lezen van een titel als *Zeevarend Nederland en zijn wereldrijk* dringt zich onwillekeurig de opvatting op, dat het wel zal gaan om een boek met de zoveelste uiteenzetting van de Nederlandse koloniale geschiedenis, geschreven in de bekende stijl dat er wat groots verricht werd. Maar het werk dat deze titel draagt *), brengt geen geschiedschrijving volgens deze trant. De schrijver, de Engelse historicus prof. dr. C. R. Boxer, geeft eerder een economisch-sociale en culturele geschiedenis van ons land in de 17de en 18de eeuw, waarbij hij uiteenzet hoe deze ontwikkeling invloed uitoefende op de overzeese expansie in Azië, Afrika en Amerika en hoe handel, scheepvaart en koloniale uitbuiting van hun zijde de toestand in Nederland weer beïnvloedden.

Prof. Boxers boek behandelt dus de geschiedenis niet in de vorm van jaartallen en in de veld- en zeeslagensfeer. In elk hoofdstuk komt een probleem aan de orde, waarbij de tegenstellingen die zich in deze eeuwen op de voorgrond drongen, aan de orde komen. De titels van de hoofdstukken geven deze weer. Om er enkele te noemen: oligarchen en kooplieden, winzucht en godsvrucht, gevestigde arbeiders en zeevarende lieden, fort en factorij, assimilatie en apartheid. Daarbij komt eerst de toestand in Nederland aan de beurt en vervolgens de weerslag daarvan in de tropische gebieden.

In het hoofdstuk over de levensomstandigheden van de bevolking worden de lange werktijden en lage lonen beschreven, die in deze Gouden Eeuw golden. Daarnaast kwam nog de zware belastingdruk. De Engelse consul in Amsterdam, William Carr, die in 1968 een lange lijst van de te betalen belastingen en accijnsen opsomde, zei daarover: „Melk brengt eerst geld op als melk, en opnieuw als er boter van gemaakt is; ja, van de karnemelk en de wei betaalt men ook al belasting, waardoor men zou denken dat een volk, dat zozeer op zijn vrijheden staat, zou gaan muiten en weigeren te betalen". Vooral door de rijken werden de belastingen vaak ontdoken; de armeren, die vooral de accijnsen moesten betalen, hadden minder gelegenheid daartoe!

Het leven van de zeevarende bevolking moet nog harder geweest zijn dan van hen, die in de industriële of agrarische bedrijven werkten. In weerwil van de gevaren die aan dit beroep verbonden waren, leefden hun gezinnen meestal aan de rand van een bloot bestaan.

Op de verre reizen naar de tropen, tijdens welke soms de helft

*) Prof. dr. C. R. Boxer — Zeevarend Nederland en zijn wereldrijk 1600-1800. Nederlands van Johan W. Schotman, 437 blz. Uitg. A. W. Sijthoff, Leiden, 1967. Prijs *f* 28,75.

van de bemanning stierf, werd ook nog verdiend door het leveren van proviand van slechte kwaliteit en door verduistering van de rantsoenen. Ook de harde kustvaart in Europa zelf moest worden uitgeoefend met onvoldoende voeding en kleding, zodat in de Europese wateren het sterftecijfer eveneens hoog was.

Herhaaldelijk hebben de matrozen met muiterijen en opstandige bewegingen geantwoord op de uitbuiting, waarvan zij het slachtoffer waren. Prof. Boxer wijst op grote bewegingen in Amsterdam (in september 1652), die pas onderdrukt konden worden na ingrijpen van soldaten en het ophangen van twee matrozen, en in Den Briel (in juni 1665). Teruggekeerd uit de tropen namen de zeelieden van de Oost-Indiëvaarders soms bloedig wraak op de onderdrukking die ze hadden moeten ondergaan tijdens de reis. Een kapitein van een Oost-Indiëvaarder kreeg, aldus een in het boek aangehaald ooggetuigeverslag, in de haven van de matrozen te horen „dat hij een schoft, een rantsoendief en een bullebak was, en dat zij hem aan land nog wel zouden geven wat hem toekwam". Wat zij te Middelburg inderdaad deden, waar zij hem bijna tot moes sloegen".

In de 18de eeuw werd het moeilijker om zeelui te vinden en in die tijd nam ook het ronselen van matrozen de grootste vormen aan. Soms werden de geronselden weken- en maandenlang gevangen gehouden in erbarmelijke omstandigheden, zodat zij ondervoed en soms doodziek op de schepen werden afgeleverd door de zielverkopers, zoals de ronselaars werden genoemd. In Amsterdam waren er tegen het einde van de 18de eeuw meer dan tweehonderd van dergelijke ronselaars.

De wijze waarop „ter liefde van 't gewin" (Vondel) in de overzeese gebieden opgetreden werd, is met al zijn hardheid een voorbeeld van de gruwelen van wat Marx aanduidde als de primaire accumulatie. Een der gouverneurs-generaal van de Verenigde Oostindische Compagnie, Rijkloff van Goens, beschreef de gevolgen die dit optreden had in 1655, met de woorden dat er „. . . . niemant in gants India is die ons goed gunt, jae werden van alle Natiën doodelijck gehaet . . ."

Vooral als er niet veel verzet kon worden geboden, werd voor niets teruggedeinsd, zoals in de Molukken bleek. In een missive aan de Heeren Zeventien van december 1644 heet het, doelend op de bewoners van deze eilanden: „Want deze eylanders (wij meesters van de zee wesende) altijt te dwingen sijn, wanneer quade courssen gaen, mits hen de rijs, cleden ende andere nootwendigheden onthouden." Om der wille van het monopolie in de specerijenhandel werd trouwens na 1620 de gehele bevolking van de Banda-eilanden uitgemoord of gedeporteerd.

Toen er in 1675 in het door de Nederlanders veroverde Ceylon een hongersnood heerste en de bewindvoerders in Batavia een schip met voedsel hadden gestuurd, kregen zij onmiddellijk van de Heeren Zeventien een scherpe berisping. „Voeding van de bevolking ligt zeker niet op onze weg", schreven zij bij deze gelegenheid.

In de gebruikelijke literatuur weinig voorkomende gegevens worden aangevoerd over het optreden van de VOC in India, waar haar invloed in de loop van de 18de eeuw overging op de Engelse concurrenten. Het hoofdstuk dat „de taveerne van twee oceanen" is getiteld en de ontwikkeling van Kaapstad behandelt, brengt veel materiaal, dat geschikt is om de romantische opvatting over het ontstaan van de banden tussen Zuid-Afrika en Nederland met de benen op de grond te zetten!
Het boek van prof. Boxer is — wat niet van alle werken van historici gezegd kan worden — in een uitstekende stijl geschreven en laat zich vlot lezen. Dit is ongetwijfeld ook te danken aan de goede vertaling en aan de fraaie wijze, waarop het boek is uitgegeven. Alleen had de Nederlandse uitgever het voorwoord van prof. Plumb, die de ronkende frase niet schuwt, in deze editie wel kunnen weglaten.

S. VAN DONGEN

Geschiedschrijving vermengd met anticommunisme

Op de omslag van de *Geschiedenis van de Verenigde Staten* van Franck L. Schoell *) heet het, dat deze professor een bekend specialist is betreffende het probleem van de rassenverhoudingen in de Verenigde Staten. Als dit zo is, heeft hij dit in deze geschiedenis goed op de achtergrond weten te houden! Van de vierhonderd bladzijden van zijn boek zijn er slechts enkele besteed aan de rol van negers in de Amerikaanse geschiedenis. Een van de slavenopstanden in de 19e eeuw, — de opstand die geleid werd door Nat Turner —, wordt afgedaan met een halve bladzijde en wordt, als om de nutteloosheid te laten zien, dan nog aangeduid als de oorzaak van de verscherpte maatregelen tegen de slaven! De deelname van de neger aan de burgeroorlog van 1861—1865 blijft geheel buiten beschouwing.
Afgezien van de weinige woorden over de negers en van de bladzijden die de vernietiging van de Indianen in talrijke veldtochten beschrijven, is deze geschiedenis dus lelieblank gehouden. Lelieblank en voor zover het de nieuwste tijd betreft opvallend anticommunistisch en grof propagandistisch voor de Amerikaanse „levenswijze". De schrijver verdedigt de Verenigde Staten tegen beschuldigingen van imperialisme en schrijft de macht van Amerika toe aan het „aangeboren dynamisch karakter van zijn bevolking" en „zijn talent in het zakendoen". De grootste vooroordelen van het Amerikaanse imperialisme zouden die landen ondervinden, die Amerikaanse investeringen

*) Frank L. Schoell — Geschiedenis van de Verenigde Staten. Vert. door Frans van Oldenburg-Ermke. Uitg. Desclée de Brouwer, Brugge-Utrecht, 1968. 392 blz. Prijs *f* 13,—.

ontvangen . . . . ! Het Amerikaanse imperialisme zou hoogop een „imperialisme van de aantrekkingskracht" zijn. Deze reclamesfeer is ook in het louter historische deel van het boek aan te treffen.
Ook de geschiedenis van Rusland van Lionel Kochlan **) leidt aan de hierboven reeds genoemde kwaal van het anticommunisme. Het deel van het boekje, dat de geschiedenis van en na de Oktober-revolutie van 1917 behandelt, geeft als gevolg daarvan een geheel vertekend beeld. De schrijver heeft daarbij de verdraaiingen van de geschiedenis, die door Chroestsjow te berde zijn gebracht, met graagte benut.

S. v. D.

Ontwikkeling in Latijns Amerika

In Revolutie en contrarevolutie *) zijn de inleidingen samengebracht, die zijn gehouden op een congresvan het Verbond van Wetenschappelijke Onderzoekers in maart 1968.
Naast dr. Mellinks korte studie over de Wederdopers zijn in dit verzamelwerkje de beide uiteenzettingen over de ontwikkeling in Latijns Amerika van belang. In een ervan zegt dr. Yutzis, dat een ontwikkeling van Latijns Amerika niet mogelijk is, zolang de trend naar contrarevolutie blijft bestaan. Indien een in het land zelf gewortelde ontwikkeling en sociale rechtvaardigheid gewenst wordt, zal de contrarevolutie moeten worden vernietigd. Dit zal volgens hem een lang en moeilijk proces zijn. Bijzondere aandacht wijdt hij aan de verandering in de houding van de katholieke geestelijkheid in de Latijnsamerikaanse landen.

S. v. D.

*) Dr. A. F. Mellink e.a. — Revolutie en contrarevolutie. Nautareeks. Uitg. N. Samson NV, Alphen aan den Rijn, 1968. 157 blz. Prijs *f* 4,—.
**) Lionel Kochan — Het ontstaan van het moderne Rusland. Vert. door drs. G. D. J. Blok. Aula-reeks. Uitg. Het Spectrum NV., Utrecht-Antwerpen. 352 blz. Prijs *f* 5,—.

marxisme actueel !

marxisme actueel !

nieuwe uitgaven van Pegasus, die van belang zijn voor iedereen, die zich wil verdiepen in de theorie en praktijk van het marxisme-leninisme

L. Althusser **MARX' HET KAPITAAL**

Een handleiding in een notedop, die oorspronkelijk verscheen in het dagblad van de Franse CP l 'Humanité. 32 blz. *f* 2,25

F. Engels **OVER HET KAPITAAL**

Artikelen over het eerste deel van Het Kapitaal.
Fotomechanische herdruk.
14 blz. *f* 0,80

W.I. Lenin **ONS PROGRAM — MARXISME EN REVISIONISME**

Fotomechanische herdruk van 2 artikelen, geschreven in 1899 en 1908.
20 blz. *f* 0,65

W.I. Lenin **DE PROLETARISCHE REVOLUTIE EN DE RENEGAAT KAUTSKY**

Fotomechanische herdruk van de belangrijkste algemene eerste drie hoofdstukken van dit werk.
32 blz. *f* 2,—

De fotomechanische herdrukken zijn vervaardigd van oudere Pegasus-uitgaven, waardoor bepaalde verouderde termen en spellingsvormen niet te vermijden waren.

Binnenkort verschijnen onder meer als herdrukken

LOONARBEID EN KAPITAAL en **LOON, PRIJS EN WINST** van K. Marx.

UITGEVERIJ PEGASUS — AMSTERDAM

Alle uitgaven zijn verkrijgbaar bij Uw boekverkoper.

EVEN BELLEN A.U.B!

Even 231138 bellen voor een complete catalogus van uitgaven van P e g a s u s. Wordt U beslist g r a t i s toegezonden.

Pegasus geeft uit: boeiende romans
biografieën
populair-wetenschappelijke uitgaven
kinderboeken
'klassieken' van het marxisme-leninisme
aktuele politieke uitgaven

Pegasus levert wetenschappelijke en algemene boeken en tijdschriften uit vele landen van de wereld, vooral uit de socialistische staten

Pegasus is gespecialiseerd in boeken en tijdschriften op het gebied van de slavistiek

Op Uw verzoek houden wij U regelmatig op de hoogte van nieuwe uitgaven op velerlei gebied.

Ook voor grammofoonplaten en actuele posters

U is van harte welkom in onze boekhandels te Amsterdam (Leidsestraat 25) en Rotterdam (Hoogstraat 143).

Al onze eigen uitgaven en vele geïmporteerde boeken worden U op verzoek geleverd via Uw eigen boekverkoper.

O 20 **Telefoon 231138. Slavische afdeling 231394. Postgiro 173127.**

POLITIEK EN CULTUUR

50 JAAR CPN

VOOR DE EENHEID VAN DE JEUGD

29ste JAARGANG NO. 5 MEI 1969 PRIJS 0.75

MEI 1969

Oud en zeer oud bij D'66	M. Bakker	193
Voor de eenheid van de jeugd Kanttekeningen bij het ANJV-congres	Han de Leeuw	202
Minister Udink — heraut van de „ontwikkelingshulp"	Joop Morriën	210
De onzichtbare hand in Zwitserland . . . en de enorme reserves van Nestlé	G. Verrips	219
Adieu, De Gaulle!	Jaap Wolff	227

UIT DE TIJDSCHRIFTEN:

Filosofie voor de ondernemer		233

BOEKBESPREKING:

Bij het lezen van Het Kapitaal	Jaap Wolff	238

PARTIJDOCUMENT:

Mededeling van het Dagelijks Bestuur van de CPN	239

POLITIEK EN CULTUUR
verschijnt maandelijks bij uitgeverij Pegasus
Leidsestraat 25, Amsterdam-C., tel. 23.11.38
De abonnementsprijs is *f* 7.50 per jaar.
f 3.75 per halfjaar, losse nummers *f* 0.75

Ons gironummer is 173127, Gem.giro: P 1527
Correspondentie over betaling en verkoop s.v.p.
zenden aan de administratie p/a Pegasus.
Alle correspondentie over de inhoud aan de
redactie van P. en C., Prinsengracht 473.
Amsterdam-C., tel. 62565

29e jaargang no. 5 mei 1969

POLITIEK EN CULTUUR

maandblad, gewijd aan de theorie en praktijk van het marxisme-leninisme onder leiding van het partijbestuur der CPN

Oud en zeer oud bij D'66

In een gesprek met een journalist bekende onlangs de heer Veltman, van het bureau dat voor *De Telegraaf* zogenaamde verkiezingsenquêtes houdt, dat hij in iedere D'66-TV-uitzending liefst steeds weer Van Mierlo zou laten optreden. Dat was voor hem, zelf D'66-er, blijkbaar de enige manier om voor D'66 aan stemmen te komen.

Veltman is de man die Van Mierlo „gemaakt" heeft, in menige zin van het woord. Hij was een van de initiatiefnemers van D'66, schreef samen met Van Mierlo het zgn. Democratisch Appèl (een bekende naam in deze dagen . . .) en leidde de verkiezingscampagne van de nieuwe groep, die sterk op de persoon van Van Mierlo werd geconcentreerd.

Het was ook zijn Bureau Veldkamp dat er voor zorgde, dat telkens vlak voordat ergens bijzondere gemeenteraadsverkiezingen werden gehouden, landelijke „opinie-peilingen" bekend werden gemaakt, die voor D'66 fabelachtige winst voorspelden. Men herinnert zich nog wel het geval van Helmond, waar de voorspelling zo opgeschroefd werd dat de feitelijke uitslag de hele D'66-club in zak en as deed verkeren.

Het feit dat de man die (mede) het program voor D'66 schreef, nu publiekelijk de wens tot uitdrukking brengt dat hij zijn hele reclame liefst op de persoon van Van Mierlo zou toespitsen, is nogal veelzeggend.

Het is natuurlijk een bekende truc, om datgene wat men verkopen wil aan een persoon te koppelen.

We weten allemaal van de voetbalschoenen van Johan Cruyff, van de man en zijn bier, van Ko die flesje na flesje van het een of andere vocht naar binnen slaat.

In zijn boekje *Nasmaak en voorproef* heeft PvdA-voorzitter Vondeling zichzelf eveneens tot deze methode van politiek-

maken bekeerd en voorspeld, dat in de toekomst stemmingen alleen nog maar zouden gaan over personen, die door de TV bekendheid bij het publiek hebben verworven.
Maar achter Veltmans wens zit waarschijnlijk nog iets anders — en wel, dat het Nederlandse publiek na twee en een half jaar D'66, en meer publiciteit daarvoor dan andere organisaties in een heel mensenleven krijgen, van deze club nog nauwelijks iets meer weet dan dat ze Van Mierlo in de Kamer heeft gebracht.
Voor de rest is D'66 volslagen mist en de sensationele activiteiten die ons in en buiten het parlement voorspeld waren, zijn achterwege gebleven.
Een mirakel is dat niet, want D'66 is voor 100 procent „establishment".
De eerste voorzitter was drs. G. Ringnalda, een hoge ambtenaar van het ministerie van buitenlandse zaken voor hulpverleningszaken, belast met het voorbereiden van de regeringspolitiek op dat punt.
De tweede voorzitter was H. J. van Lookeren Campagne, een oud-officier en nieuw-steenfabrikant, die enig gerucht veroorzaakte toen hij tijdens zijn voorzitterschap een van zijn fabrieken sloot om „rendementsredenen", hoewel naar zijn mening de totale vooruitzichten van zijn bedrijf uitgesproken florissant waren (een soort klein Thomassen en Drijvertje dus).
De derde voorzitter is een arts, dr. Beekmans, met een archeologische hobby.
Het bijzondere aan deze personeelsbezetting is hoogstens, dat ze uit zo'n versteende hoek komt.
De fractievoorzitter Van Mierlo: zoon van een steenfabrikant; de vorige voorzitter: een steenfabrikant; de nieuwe voorzitter, een opdelver van oud gesteente.

Ondernemerspartij

Direct opvallend is de onopvallendheid van wat D'66 naar voren heeft gebracht in het politieke strijdperk.
Op het gebied van het binnenlands bestuur was een van de propagandapunten bij het eerste optreden: de BVD.
In de Kamer gekozen, werd Van Mierlo onmiddellijk opgenomen in het streng geselecteerde gezelschap van de BVD-commissie. Het enige dat men nadien nog heeft mogen horen over die zaken is een vinnig rechercheurspleidooi van de D'66-er De Goede waarin hij suggereerde, dat de BVD-bewaking van het ultra-centrifugeproject niet in orde zou zijn geweest en dat de wetenschappelijke werkers die daar iets mee te maken hebben, niet voldoende door de molen van de geheime politie zijn gehaald.
Op sociaal gebied waren er evenmin verrassingen.
De heer Van Lookeren Campagne gaf met zijn fabrieksslui-ting-vanwege-het-rendement duidelijk de toon aan. Het pleidooi van het Kamerlid Nypels voor instelling van een „sociale recherche" die steunfraudeurs moest najagen (d.w.z. die-

genen van de door Van Lookeren en anderen ontslagenen, die

naast hun armoe-uitkering een extra'tje bijverdienen met het timmeren van een schuurtje of door baby-sitten) was zelfs goed voor een demagogisch-verontwaardigde afwijzing van de kant van Roolvink.
Als voorzitter van de sociaal-economische commissie van D'66 treedt de directeur van de Curaçao'se Handel Maatschappij, drs. J. M. Brand, op.
Voor hem geldt het woord van Van Lookeren:
„Het leuke is, dat in D'66 veel mensen zitten, die bij het leiden van bedrijven betrokken zijn. Ik kan er dozijnen opnoemen, zo uit het hoofd. En zij doen mee, volledig en van harte".
Van Lookeren voegde hier een opmerkelijke uitspraak aan toe (het was begin december 1967, in het *Eindhovens Dagblad*):
„Een grotere deelname van de industriëlen aan de politiek is gewoon gewenst. De ondernemer is in onze maatschappij een onheroïsche figuur aan het worden. Hij houdt zich op de achtergrond en doet zijn mond niet open . . ."
Men vergelijke met deze uitspraak een andere, die een jaar eerder werd gedaan:
„Juist doordat de leidende figuren uit het bedrijfsleven, die bewezen hebben over moedig initiatief, inzicht en ijver te beschikken, zich tot dusver politiek afzijdig hebben gehouden, hebben ze tegelijkertijd toegelaten, dat hun zakelijke activiteit van overheidswege werd gefrustreerd, dat de hoeveelheid arbeid die zij moeten verrichten, door burocratisch ingrijpen werd vergroot en dat door de falende dirigistische economie hun zakelijke zorgen zijn verzwaard. Wij doen een dringend beroep op hen, om zich niet langer af te wenden van de politiek, die ook als *zij* er zich niet mee wensen te bemoeien, zich wel op zéér ingrijpende wijze met *hen* bemoeit".
De verwantschap tussen de twee citaten is opvallend, dat zal men met ons eens zijn.
Het laatste echter is van de heer W. Stam, in het boekje „De Boerenpartij" . . .

Model McNamara

Ook op het gebied van de buitenlandse politiek is D'66 niet zeer opmerkelijk uit de hoek gekomen. Ze houdt vast aan de NAVO, stemt voor de oorlogsbegrotingen, keert zich, net als de overige burgerlijke partijen, noch tegen de Amerikaanse verdelgingsoorlog in Vietnam, noch tegen de opkomst van het Westduitse imperialisme.
Het verschil met die anderen is, dat bij tijd en wijle — zoals tijdens de debatten over het ultra-centrifugeproject — de duidelijke neiging naar voren komt om als verdediger van gaullistische belangen op te treden.
De voornaamste aandacht van D'66, wat de buitenlandse politiek betreft, is bij de ontwikkelingshulp terecht gekomen. Geen wonder, als de voorzitter Luns' ontwikkelings-helper nr. één is. Van Mierlo heeft de stelling ontworpen, dat die ontwikkelingshulp afgesteld zou dienen te worden op de beste-

dingsmogelijkheid van de ontvangende landen — en hij is hiervoor wel geprezen als een geweldig radicaal.
Hoe radicaal deze stelling is vertelde hijzelf in de Tweede Kamer op 8 oktober van het vorige jaar:
„Ik ben daarom zo vrij geweest in het voorjaar (V. M. maakte toen op uitnodiging van de Amerikaanse regering een reis naar de Verenigde Staten) deze benadering voor te leggen aan de hoogste autoriteiten van de Wereldbank en de Verenigde Naties. Ik heb gevraagd of die redenering zo naïef was als ik op gezag van de Nederlandse overheid moest aannemen. Ik kan U zeggen, dat èn mijnheer de Seynes èn mijnheer Hoffman èn mijnheer McNamara — toch niet bij uitstek voorbeelden van dromerige naturen — een dusdanige benadering onderschreven als een fundamenteel juiste, maar ook als een realistische, althans wat de noodzaak betreft en wat de technische mogelijkheden betreft . . ."
De ontwikkelingshulp van Van Mierlo blijkt zo radicaal te zijn, dat de hoogste gezagsdragers van het Amerikaanse imperialisme haar realistisch en noodzakelijk noemen . . .

Zo blijkt dus D'66 in haar activiteit met betrekking tot de grote, actuele vraagstukken van binnen- en buitenlandse politiek een opstelling te zoeken die niet bepaald beantwoordt aan het beeld van het vurig steigerende, jonge ros dat de Nederlandse staatkundige arena binnengetreden is.
De jonge mensen waarop D'66 een beroep doet krijgen niet veel waar voor hun vertrouwensgeld. En het is begrijpelijk dat de reclamemannetjes van Bureau Veldkamp aarzelen om iets anders te presenteren in hun propaganda dan de heer Van Mierlo zelf, al dan niet met bierglas.

De dodelijke omarming

Is D'66 dus in haar dagelijkse politieke stellingname niet anders dan een doodgewone ondernemerspartij waarin, als het om de buitenlandse politiek gaat, Amerikaanse en Franse sympathieën beurtelings naar voren komen, een aparte positie blijft deze partij nog steeds innemen met haar voorstellen voor staatkundige verandering.
Daar begon het ook mee, destijds.
In de eerste oproep (september 1966) die tot de vorming van D'66 leidde werd gezegd: „Wij zijn van mening dat ons staatsbestuur bedroevend functioneert. Het politieke spel moet nog steeds worden gespeeld volgens de regels die dateren uit de vorige eeuw. De laatste jaren presenteren de bittere gevolgen daarvan zich met steeds grotere frequentie".
Men was van oordeel, dat de sterke wederzijdse afhankelijkheid van regering en parlement de voornaamste oorzaak was van de onverkwikkelijke situatie waarin de Nederlandse parlementaire democratie beland heette te zijn.
Is er eenmaal een regering, dan kan die alleen regeren door moeizame compromissen en in „moeilijke situaties" moet ze steeds overleg plegen met de partijen, waarop ze steunt.

Daarom, aldus D'66, moest voortaan de minister-president regelrecht door het volk gekozen worden. Dat zou de onderlinge afhankelijkheid van parlement en regering doorbreken. De nieuwe minister-president moet een kabinet samenstellen van ministers die op hetzelfde standpunt staan als hij en het kabinet kan zijn program aan het parlement voorleggen „zonder de remmende vertrouwenseis die thans wordt gesteld".
Het parlement zou dan kunnen beraadslagen, zonder te staan voor een coalitiedilemma of zonder te worden gehinderd door crisisvrees. De leden van het parlement zouden districtsgewijs dienen te worden gekozen.

Van Mierlo, toentertijd om een toelichting gevraagd door *Het Parool*, verklaarde aan deze krant dat „hij er vast van overtuigd was dat de malaise in onze parlementaire democratie haar voornaamste oorzaak vond in de dodelijke omarming waarin regering en parlement elkaar omkneld houden".
In feite wordt deze zelfde redenering herhaald in het stuk, dat D'66 in april 1968 aanbood aan de staatscommissie-Cals-Donner ter „sanering van de centrale punten van ons staatkundig bestel".
In dit programmatische stuk wordt als bezwaar tegen de huidige gang van zaken onder meer aangevoerd, dat de wijze waarop regeringen tot stand komen „bij voorbaat het aanzien van een aldus gevormd kabinet aantast" en dat „de lange duur van de formatie het landsbelang schaadt".
Het kernpunt van de voorstellen van D'66 luidt:
„Aanvaarding van een zo groot mogelijke wederzijdse onafhankelijkheid tussen regering en parlement. In verband hiermee èn gelet op de rechtstreekse verkiezing van de minister-president, dient de in de staatkundige praktijk gegroeide eis, dat het kabinet het vertrouwen van de meerderheid in het parlement geniet, te vervallen".
In dit verband is de volgende passage interessant: „De geldende regelen, waaronder het parlement — veelal zonder voldoende zakelijke beweegredenen — een kabinet tot aftreden kan dwingen, dan wel de regering bevoegd is het parlement te ontbinden, dienen op zijn minst wezenlijk te worden gewijzigd". Men vindt dus dat dat wegsturen van kabinetten maar eens afgelopen moet zijn. Alleen „zakelijke" redenen gelden nog . . .
Onverbrekelijk verbonden met deze opvatting is de zogenaamde ontploffingsleer.
Reeds in het eerste „Appèl" werd als doel van D'66 gesteld de afbraak der bestaande politieke partijen. Men ging toen nog niet verder dan de dreiging met het verlies van stemmen, als ze niet wilden doen wat D'66 wilde.
Later stelde Van Mierlo de noodzaak van „ontploffing" der bestaande partijen aan de orde en deze leuze is steeds meer naar voren gekomen, toen D'66 stelselmatig weigerde om met de PvdA en anderen in zee te gaan in een zogenaamd progressief accoord.
De ontploffingsdoctrine is wezenlijk voor de opvattingen van

D'66. Ze vloeit voort uit haar eis van een districtenstelsel, waarbij niet meer de partij maar de persoon het belangrijkste wordt bij de verkiezingen, en uit de voorkeur voor een niet op partijen steunende minister-president, wiens tegenspelers in het parlement dan ook geen partijen maar 150 personen zouden dienen te zijn (150 kleine zelfstandigen, heeft iemand spottend opgemerkt).
Ook het „pragmatisme" van D'66, de opvatting dat men zich bij politieke besluiten niet door enigerlei beginsel dient te laten leiden maar slechts door feitelijke situaties, ligt in het verlengde van deze opvattingen.
Partijen die beginselen hebben, of zeggen te hebben, en personen die zich op echte of voorgewende beginselen laten kiezen, passen niet in een denkschema dat geheel uitgaat van feitelijke situaties en van keuzemogelijkheden waarbij het „praktisch nut" domineert.
De houding van mensen als Vondeling, die het ene moment hartstochtelijk vrijen naar D'66 en het andere ontgoocheld zijn door afgewezen avances, is daarom niet logisch.
D'66 is wel degelijk consequent in die zin, dat het partijen en beginselen — en dus ook een parlement waarin die naar voren kunnen komen — verfoeit.

De consequenties

Als door D'66 de „verstikkende omarming" tussen regering en parlement wordt veroordeeld, tracht men het altijd zeer zorgvuldig zo voor te stellen dat de indruk ontstaat, dat èn regering, èn parlement een grotere rol moeten spelen.
Zodra de kreet van de gekozen minister-president en van de ontploffing der politieke partijen werd aangeheven, begonnen ook de wensen voor het parlement te vloeien: betere honorering, meer wetenschappelijke staf, groter gebouw.
In de brief aan de commissie-Cals gaat men, zenuwachtig geworden door de stroom van kritiek op de staatkundige denkbeelden van Van Mierlo c.s., nog een stukje verder en stelt men dat op het gebied van wetgeving en begroting het inzicht van de parlementsmeerderheid beslissend zou dienen te zijn.
In een constellatie zoals wij die kennen, waarin de uitvoerende macht een steeds groter gewicht krijgt en de begrotingsbehandeling steeds meer een, wat de cijfers betreft, formele zaak wordt (die soms nog doorloopt terwijl de volgende begroting al neergeschreven is) zijn dat maar schijnstellingen. In werkelijkheid komt het systeem van D'66 neer op een veel grotere macht van de regering ten koste van het parlement, terwijl binnen die regering de minister-president een almachtige figuur gaat worden.
Uiteindelijk komt daardoor de opvatting van D'66 neer op het volgende:
Versterking van de positie van de regeringsleider;
Verzwakking van de positie van het parlement;
Afbraak van het systeem van politieke partijen.

In de resolutie van het Partijbestuur van de CPN, die op 9 april werd aangenomen, wordt aan de opvattingen van D'66 eveneens aandacht geschonken.
In deze resolutie wordt o.m. gezegd:
„Deze oriëntering is niet alleen bijna letterlijk overgenomen van het absolutisme van De Gaulle, ze toont eveneens een onthullende overeenkomst met de programs van diverse fascistische partijen, die in de twintiger jaren in Nederland bestonden, van generaal Snijders tot prof. Gerretson en Arnold Meyer".
Dit is een aspect van het optreden van D'66 dat tot nu toe niet in discussie is geweest en dat daarom beslist wel de aandacht verdient.
Over de opvattingen van de diverse heel- en half-fascistische personen en partijtjes die in Nederland bestonden voor en tijdens de opkomst van de NSB heeft onlangs mr. A. A. de Jonge een boek gepubliceerd, *Crisis en kritiek der democratie.*
In dit werk, oorspronkelijk zijn dissertatie als doctor in de geschiedenis, gaat De Jonge een eindeloze reeks publicaties na die vanuit diverse fascistische hoeken in Nederland het licht hebben gezien en vertelt hij hoe de personen en groepjes zich met elkaar verbonden of van elkaar afsplitsten.
Voor een *begrip* van het fascisme is het boek nauwelijks van waarde. De schrijver klutst wat definities van Jan Romein, Jacques de Kadt en Ernst Nolte dooreen om tot een benadering te komen, maar aangezien de diverse benaderingen althans gedeeltelijk strijdig met elkaar zijn, wordt men er niet wijzer van.
Het boek is bovendien hopeloos oppervlakkig en ontoereikend waar het de economische verhoudingen schetst, terwijl de politieke strijdvragen in het beschreven tijdperk niet aan de orde komen. Tenslotte wordt maar even de gehele ontwikkeling in Duitsland van 1919 tot 1933 vrijwel onvermeld gelaten.
Overziet men nu het geheel van citaten en uittreksels van boeken en artikelen dat De Jonge opsomt, dan blijken de verschillende groepjes en personen die hij behandelt, voornamelijk dit gemeen te hebben gehad:
— zij wilden de zeggenschap van het parlement beknotten;
— zij wensten een sterke minister-president;
— zij verklaarden zich tegen het bestaande partijenstelsel.
De Jonge somt een hele reeks namen op (Valckenier Kips, Biemond, Verviers, van der Kam, Snijders, Sinclair de Rochemont en vele anderen) die in de geschiedenis ten onder zijn gegaan. Hij vermeldt echter ook een groep waarin zulke welbekende personen figureren als Wilton, Maas en Stork, geflankeerd door hoge militairen en rechters, die constateren dat „ons politieke leven ernstig ziek" is en die „de rechtstreekse band tussen kiezers en gekozene" willen herstellen. D'25-ers dus. Niet al die lieden waren fascist. Hun organisatie was echter wel van dien aard, dat ze in een fascistische overging.
Een andere groep, die soortgelijke denkbeelden koesterde en die op haar beurt eveneens weer de nodige fascisten zou op-

leveren, had een directeur van Stork en een van de Twentse Bank in haar midden, alsmede zulke hoogwaardigheidsbekleders als prof. Gerretson en jhr. Groeninx van Zoelen. Deze heren legden de nadruk op een sterke minister-president, het „ontlasten" van het parlement en het terugdringen van de politieke partijen.
Het is alles uit het midden der twintiger jaren, maar De Jonge laat zien dat de fascisten die daarna kwamen steeds op hetzelfde thema bleven voortborduren.
De hele wordingsgeschiedenis van NSB en Zwart Front wordt door diezelfde denkbeelden bepaald. Steeds is er weer de roep om de sterke minister-president (de voorloper van de „leider" van de NSB), om het terugdringen van het parlement en om de afbraak der politieke partijen.

Van over de grens

Het is hier niet de plaats om nog eens uitvoerig in te gaan op de maatschappelijke ontwikkelingen waaruit deze stromingen naar voren kwamen. Bij andere gelegenheden is dat reeds gebeurd.
Het optreden van de Storks en de Gerretsons was een directe reactie op de staatkundige veranderingen die tegen het eind van de eerste wereldoorlog waren doorgevoerd, en die via het algemeen kiesrecht volgens evenredigheid aan de arbeiderspartijen de gelegenheid hadden gegeven te komen tot een nationale vertegenwoordiging.
Ze vloeide tevens voort uit de nieuwe ontwikkelingen van het kapitalisme, dat in zijn moderne, op concentratie en grensoverschrijding gebaseerde vorm in het parlementaire stelsel, dat het zelf had voortgebracht, een hindernis begon te zien — zowel wegens het nationale karakter daarvan als vanwege de positie die de arbeidersklasse er in veroverde.
Het tekenende van deze ontwikkeling was echter, dat het niet een specifiek Nederlandse was.
Terwijl bijvoorbeeld De Jonge verschillende parallellen ziet tussen geschriften van Nederlandse fascisten en de opvattingen van de, in het begin der twintiger jaren aan de macht gekomen, Mussolini-beweging, ziet hij de invloed vanuit Duitsland geheel over het hoofd.
Maar de Duitse staatsinrichting had al onder de Weimar-republiek een aantal trekken die de Nederlandse reactionairen (die met Duitsland vele economische banden hadden en hebben) aantrokken.
De Duitse wet kende aan de (gekozen) president een aanzienlijke macht toe, o.m. om wanneer hij dat noodzakelijk achtte een „presidentieel kabinet" te vormen. Zijn bevoegdheden kwamen sterk overeen met die welke De Gaulle voor zichzelf schiep na zijn machtsgreep van 1958.
In de crisistijd van de Weimar-republiek werd deze macht voortdurend toegespitst.
Reeds enkele jaren voordat Hitler aan de macht kwam werd

de macht van het parlement in die zin ingekrompen dat de oppositie tegen een regering, om die ten val te brengen, een duidelijke motie van wantrouwen diende te formuleren.
Bovendien was het de afgevaardigden niet meer toegestaan om voorstellen te doen die kosten met zich meebrachten, zonder daarbij aan te geven waar die gelden vandaan zouden dienen te komen.
Maatregelen als deze kwamen tot stand onder invloed van de voortdurende antiparlementaire agitatie van de Hitler-partij, van de militaristische kringen in het land en van de grote industriële en bankwereld, die omstreeks 1930 met deze beide groepen een definitief verbond sloot. En veel van wat hier in Nederland te berde werd gebracht, was regelrecht de grens overgewaaid.

Veroordeeld

De conclusies uit het voorgaande liggen voor de hand.
Noch de „crisis!"-kreten van D'66, noch de wens tot „sanering" van ons staatsbestel, noch ook de middelen die daartoe worden aangegeven, zijn in de verste verte nieuw.
Hun ouderdom nadert reeds de halve eeuw.
Nu is dat nog geen diskwalificatie op zichzelf.
Waar het om gaat is, dat die kreten en theorieën opgang deden in de beweging die tot het fascisme heeft geleid — en dat ze daarmee door de geschiedenis veroordeeld zijn.
Het is geen wonder dat ze opnieuw opkomen; in het wezen van het kapitalisme toch is sedert die jaren twintig niets veranderd.
Ook in Frankrijk kon, ruim tien jaar na het einde der tweede wereldoorlog, een op fascistische gedachten gebaseerd regiem aan de macht komen, waarin dezelfde gediscrediteerde ideeën weer opgeld deden.
En in Nederland kon een door fascisten als Roskam en Adams geleide Koekoek-partij met soortgelijke denkbeelden aanhang verwerven.

Het ligt voor de hand dat binnen D'66 verschillende aanhangers en mogelijk ook leidende figuren zich van deze samenhang niet bewust zijn.
Onder hen zullen er zijn, die oprecht menen dat ze een hoogst originele vondst hebben gedaan op staatsrechtelijk gebied en dat de toekomst hun toebehoort.
Het is daarom verre van ons, iedere D'66-er fascist te noemen. Maar het is toch wel bijzonder gewenst, dat zij die sympathie voelen voor D'66 zich realiseren welke bagage ze met zich meetorsen en wat de historische plaats is van de denkbeelden die ze aan de man trachten te brengen.

M. BAKKER

Voor de eenheid van de jeugd

Kanttekeningen bij het ANJV-congres

In velerlei vormen hebben de jongeren van ons land de laatste tijd geprotesteerd tegen de politiek van de regering-De Jong, die zich geheel richt op het dienen van de belangen van de grote monopolies, terwijl deze politiek voor de bevolking en met name voor de jeugd slechts verslechteringen heeft gebracht. Werkende jongeren, scholieren en studenten kwamen in beweging tegen het verslingeren van 225 miljoen gulden extra voor militaire doeleinden, tegen de golf van prijsstijgingen en tegen de weigering democratische verlangens in te willigen. In de bedrijven nemen de jonge arbeiders krachtig deel aan acties voor loonsverhoging en treden zij strijdbaar op tegen het sluiten van fabrieken. Scholieren hebben o.a. in Haarlem, Amersfoort, Nijmegen en Amsterdam acties gevoerd, die in wijde kring aandacht verkregen.

De studenten voeren krachtige acties voor medezeggenschap op alle niveaus. Het succesrijke optreden van de studenten aan de Tilburgse Hogeschool was het begin van een grote beweging, die alle universiteitssteden ging omvatten. De arbeidersbeweging en de arbeidersjeugd hebben hun daadwerkelijke solidariteit met deze acties betuigd. In Amsterdam zamelde het ANJV honderden kilo's levensmiddelen in voor de studenten die het Maagdenhuis bezetten om kracht bij te zetten aan hun eisen voor medebeslissingsrecht en democratisering, en door een politiecordon werden ingesloten.

Deze ontwikkeling onder de jongeren brengt de groeiende strijdwil tegen het optreden van de regering-De Jong tot uitdrukking. De heersende groepen spannen zich daarom tot het uiterste in om de jongeren verdeeld te houden en om ze op te sluiten in de verschillende hokjes, die zorgvuldig voor hen zijn ingericht.

Om de beweging tegen de regeringspolitiek verder te ontplooien, is het noodzakelijk de aldus opgerichte scheidsmuren te slechten en kunstmatige tegenstellingen te overwinnen. Het is nodig te komen tot een gezamenlijk optreden van de Nederlandse jongeren.

Op het twaalfde ANJV-congres, dat van 5 tot 7 april te Amsterdam werd gehouden, is over deze vraagstukken van samenwerking en eenheid uitvoerig gesproken. Het congres richtte een oproep tot de jeugd om te komen tot gemeenschappelijk optreden, — een oproep die op grote schaal wordt verspreid en met talrijke groepen van jonge mensen wordt bediscussieerd.

Ervaringen en tekorten

Het ANJV heeft op het terrein van samenwerking al een schat van ervaringen opgedaan, vooral bij de praktische aanpak daarvan.

Doch op het congres werd er kritiek op uitgebracht, dat deze ervaringen nog te weinig worden gebruikt en er onvoldoende initiatieven worden genomen. Er zijn afdelingen, ook in grote plaatsen, waar de samenwerking en het eensgezinde optreden met anderen geen deel uitmaken van het werk van het ANJV en het verbond optreedt als een in zichzelf gekeerde organisatie.

Zo worden ook de mogelijkheden tot discussie en gesprek en tot een gezamenlijke stellingname in belangrijke vraagstukken in de politieke jongerenkontakten verwaarloosd. Het ANJV is bij rond vijftien van deze kontakten aangesloten, maar op een enkele uitzondering na is van deze organen weinig activiteit te bespeuren.

De oorzaken daarvan liggen vaak in een gebrek aan belangstelling van de organisaties, die er bij zijn aangesloten, maar die iedere werkelijke aansluiting bij de jeugd missen. Soms ook zenden de andere jeugdorganisaties vertegenwoordigers naar deze kontakten, die nog aan oude tradities zitten vastgeklonken, of die het optreden in deze organen meer beschouwen als een oefenperk voor een eigen politieke carrière, volgens het recept dat je je wel van het ene orgaan in het andere kunt praten.

Dit alles kan echter niet verhelen, dat de ANJV-ers ook te weinig hebben gedaan om hierin verandering te brengen. In vele gevallen is er genoegen genomen met de bestaande toestand en is er niet actief opgetreden voor verbeteringen en veranderingen in het werk van de politieke jongerenkontakten.

In de achter ons liggende jaren hebben deze politieke jongerenkontakten evenwel vaak belangrijke bijgedragen geleverd. Denken we bijvoorbeeld aan de uitspraken voor het democratische recht van de CPN op zendtijd voor radio en televisie en aan de moties voor persvrijheid in de kazernes, die ertoe meewerkten dat *Jeugd* en *De Waarheid* weer in de kazernes kunnen verschijnen.

Ook vandaag de dag zijn er vele belangrijke problemen, die een onderwerp van discussie in de politieke jongerenkontakten kunnen en moeten zijn.

Zo zijn er de vraagstukken rondom de democratisering van het onderwijs, de kwesties van de vakopleidingen, van de diensttijd, de pogingen tot wijziging van het kiesstelsel, waartegen de democratische krachten in verzet moeten komen, de zogenaamde wettelijke regeling van het stakingsrecht, die in wezen een aantasting van het stakingsrecht beoogt, en de problemen van de internationale politiek.

Het zijn allemaal vraagstukken, waarbij de discussie tot een standpuntbepaling moet leiden en waarbij de ANJV-vertegenwoordigingen in de politieke jongerenkontakten belangrijk werk kunnen doen, zodat de democratische druk die uitgaat van de jeugd wordt versterkt.

Door dit optreden kan invloed worden uitgeoefend op het denken en handelen van de jongeren en van hun organisaties. Daarom zal het nodig zijn zich niet met een Jantje van Leiden van het werk in de politieke jongerenkontakten af te maken, maar er een werkelijk activerende rol in te vervullen.

De gezamenlijke actie krijgt thans, nu er ware stroomversnellingen zijn ingetreden, meer mogelijkheden. Wat enkele jaren geleden nog stilstond, is op het ogenblik in volle beweging. Er treden veranderingen in het politieke leven op, waarin de jongeren een grote rol spelen. Er uit zich een streven naar eenheid om de rechtse krachten de weg te versperren en de regering-De Jong te verjagen.

Daarbij gaat het om het tot stand brengen van de eenheid van socialisten, communisten en radicale gelovigen. Hoezeer onder de leden en aanhangers van de PvdA de wil groeit om gezamenlijk met de CPN op te treden tegen de regering-De Jong is vooral ook in Amsterdam bij de viering van de Eerste Mei gebleken.

Het optreden van de jeugd kan dit proces versnellen. Jonge mensen zitten niet vastgebakken aan tradities; ze hebben minder hindernissen te overwinnen die voortkomen uit verdeeldheid in het verleden, dan de ouderen.

Het ANJV heeft op vele gebieden reeds praktische samenwerking tot stand gebracht met jongeren, die georganiseerd zijn in de FJG, welke nauw verbonden is met de Partij van de Arbeid. In Amsterdam werd herhaaldelijk tezamen gedemonstreerd; er is gezamenlijk geld opgehaald voor het Vietnamese volk. In talrijke comité's hebben ANJV-ers en FJG-ers elkaar gevonden op gemeenschappelijke verlangens en eisen.

Vanzelf is dat niet gegaan. Er moest daarvoor veel werk worden verzet.

Vele vraagstukken gelden voor deze groepen vaak als volkomen nieuw en wat zij als een geheel nieuw idee lanceren, is dat voor het ANJV soms al lang niet meer. Ons verbond heeft daarover reeds eerder standpunten en meningen ingenomen. Toch mogen we niet verlangen dat anderen daarom direct dezelfde posities gaan innemen. Hun uitgangspunten liggen vaak anders. Zij steunen niet op ervaring, die het ANJV reeds verkregen heeft. De noodzaak van verandering van de maatschappij door strijd tegen het kapitalisme is voor het ANJV duidelijk, terwijl anderen door ervaringen in deze tijd en vaak tegen de stroom van hun eigen organisatie of partijleiding in tot deze conclusies komen. Ook is in hun omgeving klassenstrijd een vreemd woord geweest; door het toenemen van de tegenstellingen in de maatschappij worden zij thans echter geconfronteerd met de botsing tussen de klassen, die met mooie woorden niet weg te redenen is.

Juist omdat eigen ervaringen van beslissend belang zijn, moet het ANJV van zijn kant nooit remmen opwerpen bij de vormen van eenheid die zich ontwikkelen, maar alle initiatieven nemen om deze eenheid te stimuleren.

Dat wil niet zeggen, dat we kritiekloos tegenover andere organisaties moeten staan. Integendeel, we kunnen rustig en als dat nodig is hard de waarheid zeggen, maar tegelijkertijd moeten de ANJV-ers er met klem van argumenten op blijven aandrin-

gen een gemeenschappelijk front van linkse krachten te vormen.
In de beweging zelf zullen de goede krachten overeind blijven en de slechte afvallen. Dat is ook gebleken met de zogenaamde provo's, die een jaar geleden een plotselinge opgang maakten, maar nu totaal uit het politieke leven zijn verdwenen. Wel blijft het nodig de jonge mensen te waarschuwen voor dit soort avonturiers en tegen agenten die de reactie onder de jeugd stuurt om de beweging af te leiden en in een tot niets leidende hoek te werken. Ook dit blijkt uit de gang van zaken bij de provobeweging. Talrijke jonge mensen hebben zich indertijd tot haar gericht en hun kritiek op de maatschappij in brieven gespuid en verlangens ten aanzien van revolutionaire veranderingen kenbaar gemaakt. En wat doen nu de zogenaamde liquidators van de provobeweging? Ze hebben hun hele archief, de hun toegezonden brieven inbegrepen, verkocht, zodat de BVD zonder enige moeite toegang en inzicht gegeven wordt in alles wat jonge mensen, die misschien binnenkort sollicitatiebrieven naar allerlei instellingen moeten schrijven, op het hart hadden.
Ook moeten we ons teweer stellen tegen degenen die met opvattingen komen, volgens welke iedere vorm van organisatie en discipline overbodig zou zijn. Dat zijn oude en in het verleden door de arbeidersbeweging reeds overwonnen standpunten. Ze komen hoogstens de reactie, die zelf wel goed georganiseerd is en weet dat georganiseerdheid nodig is voor het verkrijgen van macht, van pas.
In het bijzonder is het echter van belang om op te treden tegen iedere vorm van passiviteit in de jeugdbeweging. De actie moet worden gestuwd en overal — ook in kleine plaatsen — dient getracht te worden tot gezamenlijke initiatieven te komen.

Program van de Jeugd

Vele groepen van jonge mensen zijn bereid tot actie. Dat bleek, toen rondom de verhoging van de NAVO-uitgaven ook in plaatsen waar lange tijd niets gebeurd was, jongeren de straat op kwamen met eigen eisen en leuzen. Dat bleek bij de protestuitingen tegen het generaalsregiem in Indonesië, dat honderdduizenden doden op zijn geweten heeft en door de Nederlandse regering en de grote ondernemers beschouwd wordt als een waardevolle bondgenoot. Ook is het aan de dag getreden bij de vele acties voor democratisering van het onderwijs.
Een belangrijke rol speelt in deze acties de snel groeiende groep van scholieren, studenten en jonge intellectuelen. Hun capaciteiten en studiemogelijkheden worden volledig ondergeschikt gemaakt aan de belangen van de monopoliebedrijven, waartegen zij zich in toenemende mate verzetten. Deze jongeren brengen herhaaldelijk naar voren, dat ze tezamen met de werkende jeugd willen optreden.
Het ANJV, dat voornamelijk een organisatie van werkende jeugd is, is van zijn kant bereid om daaraan alle medewerking te verlenen en wil zelf het initiatief nemen om zich tot deze

groepen te richten ten einde tot gemeenschappelijke actie te komen.
Het ANJV is voor eenheid van werkende en studerende jongeren, voor eenheid met allen die een einde willen maken aan het bewind van de regering-De Jong, die willen protesteren tegen onderdrukking en willen vechten voor democratie, die een verandering van de maatschappij tot stand willen brengen. Het ANJV wil deze gehele brede stroom van demonstraties en acties samen doen vloeien en haar doen worden tot een positieve en actieve beweging.
Het *Program van de Jeugd*, dat door het ANJV is opgesteld, kan bij het tot stand brengen van de eenheid van optreden een belangrijke functie vervullen. In dit program staan de uitgangspunten van het ANJV omschreven en deze geven een goede grondslag voor de discussie met jongeren in de bedrijven en in de buurten of dorpen. Dit program is reeds besproken op acht goed geslaagde manifestaties van het verbond, waar enkele duizenden jongeren bij aanwezig zijn geweest. Het biedt ook een grondslag voor de discussie in de NVV-jongerenkontakten, waarbij vooral de vraagstukken van de vakopleiding en de jeugdlonen aan de orde kunnen komen.
Tevens kan het een uitgangspunt bieden voor acties, waarbij een aantal verbeteringen die in het program aan de orde worden gesteld, worden verwezenlijkt. Vooral de verkorting van de arbeidsdag wordt door vele jongeren op de voorgrond geplaatst.
Bij de vijfdaagse werkweek is een negenurige arbeidsdag een vrij algemeen verschijnsel. Dit is te lang en de jongeren zijn daar in het bijzonder de dupe van. Vele duizenden jongens en meisjes zijn, doordat bij de negenurige werkdag nog eens een groot aantal reisuren komt, 12 tot 13 uur van huis om te werken voor hun baas. De mogelijkheid voor ontspanning in de avonduren is hierdoor praktisch vaak afwezig, terwijl avondstudie voor deze jongeren vrijwel geheel uitgesloten is. In een reeks bedrijven staan jongens en meisjes negen uur per dag aan de lopende band, waarbij het tempo voortdurend wordt opgevoerd door dit te laten bepalen door de handigsten en snelsten. Er zijn meisjes, die geheel overspannen de band moeten verlaten, waarbij — er is met zulke gebeurlijkheden reeds rekening gehouden — reservemeisjes hun plaats moeten innemen.
Als eisen staan in het Program van de Jeugd o.a. aangegeven:
— een vacantie van vier weken;
— optrekking van de jeugdlonen;
— gelijk loon voor gelijke arbeid, voor jongeren en ouderen en voor jongens en meisjes.

Democratisering van het onderwijs

Niet alleen de jeugd op de bedrijven stelt zijn eisen, maar ook de scholieren, waarvan het aantal belangrijk gegroeid is. Er zijn op het ogenblik in ons land meer dan een miljoen scholieren tussen de 12 en 18 jaar.
Zij willen niet alleen leren, maar ook inspraak hebben in dat-

gene wat ze moeten leren. Daarbij verlangen zij, dat de leerboeken en leermiddelen worden aangepast bij de stand van deze tijd en dat het voortdurende geknibbel aan gelden, die voor onderwijs worden uitgetrokken, wordt gestaakt. Het optreden van minister Veringa, die reeds een aantal verslechteringen op dit gebied heeft laten ingaan, wordt door hen gekritiseerd.
Democratisering van het onderwijs is niet zo maar een uit het niet te voorschijn getoverde leuze. Deze eis houdt een heel pakket van verbeteringen in, die nodig zijn voor een goede schoolopleiding. En dan niet alleen voor de jeugd, die afkomstig is uit de beter gesitueerde kringen, maar voor een ieder die de capaciteiten en de wil heeft om, ongeacht de inkomsten in het ouderlijk huis, te gaan leren.
Dit recht op onderwijs wordt op velerlei wijzen aangetast. Niet alleen door louter financiële moeilijkheden, maar ook door de slechte vooropleiding. Het lager onderwijs schiet vooral in de arbeidersbuurten vaak te kort om een verdere opleiding op middelbaar niveau, dat nodig is om naar de universiteit te gaan, te kunnen volgen. Het grootste deel van de jongens en meisjes gaat daardoor naar de LTS of de industrieschool, waar ze zo snel mogelijk worden klaar gestoomd voor de grote industrie.
Nee, een werkelijke democratisering van het onderwijs heeft nog in geen enkel opzicht plaatsgevonden en de actie die door scholieren en in het bijzonder door studenten voor democratiseringsmaatregelen wordt gevoerd, is daarom van zeer groot belang.
De studenten treden op voor medezeggenschap op de universiteiten. Zij willen niet behandeld worden als kindertjes van de kleuterschool. Voor hun eisen komen de studenten in het gehele land in beweging en zij verdienen de steun van de werkende jeugd in hun beweging, die een eerlijk gevecht tegen de reactie en voor de democratie betekent.

Vraagstukken van de soldaten

Het leger is een van de grootste verzamelplaatsen van jongeren. Leeftijdsgenoten zitten tezamen in dienst en kunnen daar het gesprek voortzetten, dat buiten de kazerne vaak reeds begonnen was.
De militaire diensttijd is voor vele jongeren een sta-in-de-weg voor hun verdere ontplooiing, vooral omdat de diensttijd ongemotiveerd lang is en voor het grootste deel bestaat uit herhalen van wat al eerder is herhaald. Ook onder de militairen leeft een sterke drang naar democratie; zij willen niet zonder meer doen wat een of andere meerdere beveelt, zonder dat deze de redelijkheid daarvan aantoont. De legerleiding is echter van democratie in het leger niet gediend en wijst de democratische verlangens van de hand. Alles wat er op dit gebied bereikt wordt, moet worden afgedwongen. De stem van de soldaat past nu eenmaal niet in de drilmethoden; daarin passen eerder de zogenaamde realistische oefeningen en een reglement op de

krijgstucht, dat sterk verouderd is en een harde discipline moet handhaven.
Toch kan het ANJV veel voor de soldaten bereiken, met name door de vraagstukken van de soldaten in de openbaarheid te brengen en de publieke opinie te mobiliseren.
Op dit vlak ligt er een grote taak voor het ANJV, zowel in het kader van belangenbehartiging (op welk terrein ook de Vereniging van Dienstplichtige Militairen werkzaam is), als vooral op het gebied van de politieke voorlichting.
Weliswaar is dit laatste een doorn in het oog van minister Den Toom, maar het behoort tot de belangrijkste taken van het Verbond. Vooral ook omdat de militarisering in ons land voortdurend toeneemt.
Actie tegen deze regering, die van ons land een kruitvat heeft gemaakt, is dringend noodzakelijk.
Want in Limburg zetelt het NAVO-hoofdkwartier met de Westduitse generaal Bennecke. In Budel zijn Westduitse soldaten gelegerd. In de kanalen liggen Westduitse munitieschepen. Op de militaire vliegvelden zijn Amerikaanse luchtstrijdkrachten gestationeerd. Op Volkel en Soesterberg en misschien ook nog wel elders liggen atoomkoppen. En daarbij komt dan nog, dat de regering het project om verrijkt uranium te produceren volgens de ultra-centrifugemethode tot uitvoering wil brengen in samenwerking met West-Duitsland. In de te bouwen fabriek in Almelo zal West-Duitsland een groot aandeel krijgen. Dit is vooral een gevaar, omdat het verrijkte uranium gebruikt kan worden voor de vervaardiging van atoomwapens.
Tegen de politiek van de regering-De Jong en met name tegen haar steeds verder toegeven aan de Westduitse druk moet krachtig stelling worden genomen, ook door de jongeren van ons land.
We mogen niet berusten of onze acties laten afebben, zoals bij andere groepen wel merkbaar is. De opheffing van het „comité-1961 voor de vrede" en het verdwijnen van de zogenaamde Paasmarsen zijn voorbeelden van dat laatste.
De Volkeltochten en de Pinkstermanifestaties, waarbij het ANJV zich tot het uiterste inspande, waren en zijn gericht op bestrijding van de directe gevaren die ons land bedreigen. Het gaat hier niet om in algemeenheden verzandende bewegingen, waarbij de werkelijke vijanden van de vrede niet bij name worden genoemd. Degenen die zulke algemeenheden naar voren brachten, zijn duidelijk in het slop geraakt. Kijk wat nu het PSP-Eerste Kamerlid Boetes doet, die altijd zo in de weer was met demonstraties tegen het atoomwapen in abstracto. Kortgeleden bracht hij een excursiebezoek aan het NAVO-hoofdkwartier in Limburg. Daar mocht hij in de NAVO-keuken komen kijken, terwijl wij weten dat je niet door de hekken heenkomt als je niet absoluut zuiver op de NAVO-graat bent!

Niets mag ons weerhouden!

De rechtse krachten in ons land voeren om hun politiek te kun-

nen voortzetten concentraties door. In hun partijen, in hun pers, zoals ze dat ook doen in de grote bedrijven en banken. Het gaat hun daarbij om een politiek, die steeds meer vrijheden onderdrukt, de lonen laag houdt, de nationale onafhankelijkheid vertrapt en de jeugd geen enkel perspectief geeft.
In de Oproep van het ANJV-congres wordt daarom gezegd: „Het zijn alle ernstige gevaren die ons bedreigen. De strijd tegen de politiek van de regering-De Jong en haar steunende groepen moet daarom nu met de grootst mogelijke kracht gevoerd worden. Dat kan alleen als we alle oude scheidsmuren afbreken en ongeremd door de vooroordelen en tradities van de ouderen de eenheid van de jeugd tot stand brengen. Niets, maar dan ook niets mag ons daarvan weerhouden!"

HAN DE LEEUW

Minister Udink – heraut van de „ontwikkelingshulp"

Het gaat er de laatste jaren steeds meer op lijken, dat minister Udink in het maken van buitenlandse reizen Luns naar de kroon probeert te steken. Sinds hij onder de weidse naam „minister zonder portefeuille belast met de aangelegenheden betreffende de hulp aan ontwikkelingslanden" in het kabinet belandde, heeft hij al vele delen van de wereld bezocht en kwistig met wijsheden over „ontwikkelingshulp" gestrooid.
Zijn wijsheden wel te verstaan, waarin men een opvallende gelijkenis vindt met die van de grote concerns, die hun kapitalen in de ontwikkelingslanden winstgevend willen maken.
Udink reist rond en wie een lijstje opmaakt van de bezochte landen, zal al gauw ontdekken dat daar een reeks van militaire dictatuurstaten onder voorkomt, waar de generaals maar al te graag door middel van guldens of dollars op de been worden gehouden: Indonesië, Peru, Brazilië, Pakistan ...
Gevoelvolle woorden over ontwikkelingshulp zijn daar wel op hun plaats, omdat per slot van rekening die generaals hun grenzen wijd open zetten voor buitenlands kapitaal. En of er dan tienduizenden in gevangenissen en concentratiekampen zitten, omdat zij als democraten een *werkelijke ontwikkeling* van hun land wensen — een kniesoor die daar op let.
Udink is echter niet de enige, die over ontwikkelingshulp praat.
Dat gebeurt meer in ons land, waar men kan bogen op een bourgeoisie met een eeuwenlange koloniale ervaring en daarom genoeg deskundigen heeft om er hun zegje over te zeggen.
Dikke boeken, studies en rapporten met stellingen, statistieken en grafieken rijgen zich aaneen en bijeenkomsten en conferenties over ontwikkelingshulp volgen elkaar op met de regelmaat van een klok. En het blijkt dan, dat het toch allemaal niet zo eenvoudig is als het er soms wel uitziet en dat de meningen vaak uiteenlopen of zelfs botsen.
Er is duidelijk weer zo een golf van discussies op gang gekomen.
Zij startte met een artikel van prof. dr. Brugman in het *Hollands Maandblad,* dat aanleiding werd voor een uitgebreide polemiek over de aard en de zin van „ontwikkelingshulp", die nog eens een extra dimensie kreeg door het gereedkomen van het rapport *Evaluatie van de Nederlandse ontwikkelingshulp,* waaraan een groep hoogleraren, onder leiding van dr. L. H. Jansen s.j. (Tilburg) drie jaar heeft gewerkt. Dit laatste rapport, in vaak haast onverteerbare zinnen neergeschreven, leidde tot vele reacties, al treft men er als geheel een bekend neokoloniaal patroon in aan.
Het werd uitgebracht op verzoek van de Nederlandse regering, maar verwekte daar toch — vanwege talrijke zeer kritische opmerkingen — weinig enthousiasme. Getracht werd dan ook de conclusies geheim te houden, maar zij lekten uit.

Omvattende thematiek

De thematiek van de ontwikkelingshulp is zo alomvattend en zo veelzijdig, dat het zeer moeilijk is om er in het kader van één artikel uitputtend op in te gaan.
De discussie ontstaat kennelijk omdat er — zoals dat in de terminologie van de schrijvers over dit probleem heet — een „nieuwe wereldontwikkelingsstrategie" moet worden uitgewerkt, nu de eerste decade (1960—1970) van de ontwikkelingsplannen voor de landen in de tropische gebieden ten einde loopt en de tweede decade (1970—1980) gaat beginnen.
Vraagt men zich af, waarom de uitwerking daarvan noodzakelijk wordt geacht, dan lijkt het voor de hand liggende antwoord: omdat uit de onweerlegbare cijfers blijkt, dat de eerste decade, ondanks alom en luid verkondigde frases, niet tot een werkelijke ontwikkeling heeft geleid.
In het afgelopen jaar kwam ruwweg 92,2 procent van de wereldproduktie op het conto van de industrieel hoog ontwikkelde landen, terwijl dat percentage in 1958 91,6 was geweest. Het aandeel van de ontwikkelingslanden in de wereldproduktie was slechts 7,8 procent tegen 8,4 procent tien jaar geleden. Er is dus sprake van een verwijding van de kloof, die tussen de industriële landen en de tropische gebieden bestaat.
Het getheoretiseer over ontwikkelingshulp gaat echter onverdroten voort. En dat is ook weer niet zo verwonderlijk, want het begon pas goed op gang te komen na de tweede wereldoorlog en viel samen met de toenemende strijd van de koloniale volkeren tegen hun overheersers.
De imperialisten wilden deze vrijheidsstrijd indammen — aanvankelijk met direct wapengeweld, en toen dat steeds minder succesvol bleek, trachtten zij die strijd van binnen uit te ondermijnen en hun politieke en economische posities in de tropische landen op andere wijze te behouden. Vele landen verkregen hun staatkundige souvereiniteit, maar de buitenlandse greep op de belangrijkste bestaansbronnen bleef gehandhaafd.
Uit die beginperiode, die men de periode Truman en Dulles zou kunnen noemen, stammen de banvloeken tegen iedere beweging en groepering, die zich maar tegen de overheersers durfden verzetten. Zij ging gepaard met dreigementen en steun aan directe marionettenregiems in Thailand, Zuid-Korea, Zuid-Vietnam, de Philippijnen, enz.
In het midden van de vijftiger jaren valt hierin een verandering te bespeuren. Het is de tijd, waarin internationale organisaties (meestal aangeduid met afkortingen waarvan de betekenis nauwelijks algemeen bekend is) zich beginnen te ontwikkelen. De wereldbank met affiliaties als IDA (International Development Association) en IFC (International Finance Corporation), het IMF (International Monetary Fund), UNO-organisaties als Unctad (United Nations Conference on Trade and Development).
Het evaluatierapport vermeldt, dat er twee consortia en tien consultatieve groepen onder leiding van de Wereldbank, twee consortia onder leiding van de OECD (Organisation for Eco-

nomic Coöperation and Development) zijn en één consultatieve groep onder leiding van de organisatie voor Inter-Amerikaanse ontwikkeling, terwijl er nog de groep geldschieters voor Indonesië is.
Zorg dat je er bij komt was het devies van de Nederlandse kolonialen en Nederland is lid geworden van al deze zestien groeperingen, hoewel de financiële bijdrage in de meeste van deze groepen nihil is.
In ons land verschenen in de loop der jaren organisaties en instellingen als NOVIB (Nederlandse Organisatie voor Internationale Bijstand), NIO (Nederlandse Investeringsbank voor Ontwikkelingshulp) en SNV (Stichting Nederlandse Vrijwilligers). De regering ging zelfs speciale nota's publiceren en de motivering voor de „hulp" evalueert met de ontwikkeling mee.
In 1950 wordt nog als een van de voornaamste motieven genoemd het verlangen om internationale spanningen niet tot een uitbarsting te laten komen. In 1956 heet het om behoud van economische welvaart te gaan en in 1962 komt daar het „welzijn" van de inwoners in de tropische landen bij.
Enkele jaren geleden tenslotte — in 1966 — heeft de „sociaal economische verheffing van de bevolking"(!) voorrang gekregen. Er wordt dan ook sinds enige tijd niet meer over „arme landen" gesproken, maar over „ontwikkelingslanden".

Brugman en Tinbergen

De meeste schrijvers bij de nu in gang zijnde discussie komen eveneens tot de conclusie, dat aan de verwachtingen welke rondom de ontwikkelingshulp werden gewekt, niet is voldaan.
Enkelen, onder wie prof. dr. Brugman, leiden daaruit af, dat deze daarom maar geheel zou moeten worden gestaakt. Prof. dr. Brugman prijst de Nederlandse kolonialen om hun verleden en meent, dat „de economische prestaties" van de kolonisten vroeger niet gering zijn geweest. Hij zoekt de verantwoordelijkheid voor de geringe vooruitgang in de jonge landen niet in de eerste plaats bij de internationale concerns en de imperialistische regeringen, maar wijt die uitsluitend aan corrupte regiems in die landen.
Het is echter een algemeen verschijnsel, dat de corrupte regiems (Saigon!) door de imperialistische staten op de been worden gehouden en dat de corruptie in de hand wordt gewerkt door het bedrijfsleven, dat prof. Brugman in de ontwikkelingslanden onbeperkt zijn gang wil laten gaan. Prof. Brugman, wiens rechtse, reactionaire opvattingen uit bijna elke regel van zijn artikel spreken, geeft voor te polemiseren met prof. Tinbergen. Hij schrijft:
„Men kan Tinbergens redenering — die die van talloze andere apostelen van de ontwikkelingshulp is — ietwat cru zo samenvatten: laten we zorgen dat die andere landen niet zo erg creperen van de armoede, dan zijn ze minder gevaarlijk. Maar,

eveneens ietwat cru, zou men eerder het omgekeerde kunnen verdedigen: wanneer men ze ongevaarlijk wil houden moet men zorgen, dat ze blijven creperen. Want in de geschiedenis kunnen we leren, dat een bevolking waarvan de welvaart toeneemt daardoor juist vaak agressiever wordt".

Gaat men tot op de kern van beider opvattingen, dan blijkt het uitgangspunt elkaar nauwelijks te ontlopen en is het tot één noemer te herleiden: hoe voorkomen we de revolutionaire strijd van de volkeren in de koloniale landen.

Prof. Tinbergen laat zich gelden als een specialist in ontwikkelingszaken en is lid van talrijke nationale en internationale comité's en commissies. Hij heeft veel studie gemaakt van de vraagstukken van de economische ontwikkeling en zijn activiteiten liggen in dit opzicht al jaren her. Hij verkondigde — verrassend genoeg in 1942 — de theorie, dat men het probleem kort samengevat als volgt zou moeten aanduiden: hoe ontwikkelen zich de produktie, de werkgelegenheid, de volkswelvaart en dergelijke onder de invloed van de bevolkingsgroei, de technische ontwikkeling en het accumulatieproces? *)

Prof. Tinbergen is nu voorzitter van de UNO-commissie, die de nieuwe wereldontwikkelingsstrategie moet ontwikkelen en zal tijdens het congres van de socialistische internationale in Londen een speciale inleiding mogen houden over de „ontwikkelingshulp". Hij is een vurig pleitbezorger van financiële steun aan het bloedige generaalsbewind in Indonesië — eveneens een troetelkind van minister Udink. De Nederlandse leningen en kredieten voor ontwikkelingslanden gaan voor het grootste gedeelte naar Djakarta (in 1969 een bedrag van 125 miljoen gulden) en Udink treedt nu al enkele jaren op als voorzitter van de conferenties van imperialistische geldschieters (zijn mooie neokoloniale term daarvoor is „donorlanden"), die geregeld in Nederland worden gehouden.

Tegen deze gang van zaken rijzen in ons land echter meer en meer bezwaren en protesten. Het evaluatierapport keert zich tegen de „exclusief bevoorrechte positie" van Indonesië bij het verlenen van kredieten en leningen en tegen de rol van gangmaker en leider van Nederland bij de groep van geldschieters.

Het *Financieel Dagblad* antwoordde hierop gebelgd, dat Nederland „juist vanwege zijn oude relaties met en zijn oude kennis van Indonesië (hoezeer die ook verouderd is en vernieuwing behoeft) een leidende instantie was, die vertrouwen kon wekken bij de mededonors en bij de Wereldbank en het IMF".

De studenten in Nijmegen en Tilburg begrepen beter waarom het gaat. Zij veroordeelden scherp de terreur van het generaalsbewind en de financiële steun daarvoor vanuit Nederland.

*) Dr. J. Tinbergen, Ministerialrat im Niederländischen Statistischen Zentralamt, Den Haag, Zur Theorie der langfristigen Wirtschaftsentwicklung, Weltwirtschaftliches Archiv — Zeitschrift des Instituts für Weltwirtschaft an der Universität Kiel. Verlag Fischer — Jena — Januar 1942 — Mai 1942.

In het parlement treden de communisten steeds op tegen leningen voor het generaalsbewind in Djakarta (en tegen leningen aan de marionettenkliek in Saigon). Financiële steun aan zulke landen is een premie voor democratenvervolging.

Ethisch-humanitair aspect

In de huidige discussie over ontwikkelingshulp treft men vele ethisch-humanitaire overwegingen. Het is begrijpelijk, dat vooral jonge mensen getroffen worden door de schrille toestanden in die landen; de foto's van broodmagere, hongerende kinderen, die een begeleidend verschijnsel zijn geworden van de ontwikkelingshulpmythe, missen in dat opzicht hun uitwerking niet. Velen voelen zich werkelijk zo bewogen, dat zij concreet iets willen doen. Kunnen zij dat echter?
In navolging van de Amerikaanse president Kennedy, die in 1963 het zogenaamde peace-corps oprichtte, deed Luns onmiddellijk soortgelijke stappen. Het peace-corps bleek echter alras een organisatie, waarin de CIA de meeste zeggenschap had en die de bevrijdingsbewegingen moest ondermijnen. Als hulporganisatie had zij geen nut en zij heeft na haar ontmaskering geen praktische betekenis meer.
Wat Luns werkelijk met zijn Jongeren Vrijwilligersprogram heeft gedaan is nooit helemaal duidelijk geworden, maar feit is wel dat het program als ontwikkelingshulp nooit van enig belang is geweest.
Tegenwoordig bestaat de Stichting Nederlandse Vrijwilligers (SNV), maar het evaluatierapport oefent veel kritiek op haar werkzaamheden. Er wordt gesproken over gebrekkige voorbereiding van de uit te zenden krachten, over teleurstellingen onder de met veel idealistische opvattingen vertrokken jongeren. Het rapport merkt op, dat 20 procent van de jongens en 30 procent van de meisjes vroegtijdig terugkeren (voor hen ook de term „spijtoptanten").
In brede kring wordt thans echter twijfel uitgesproken wat betreft het nut van twee tot drie jaar uitzending van vrijwillige krachten, omdat het — onder de huidige omstandigheden — geen zoden aan de dijk zet.
Het ethisch-humanitaire aspect speelt ook in andere opzichten een rol, er wordt in de neokoloniale propaganda gretig gebruik (beter gezegd misbruik) van gemaakt. Zo is er de opvatting, dat de bewoners van de industrieel ontwikkelde landen „offers" moeten brengen ten gunste van de ontwikkelingslanden.
De arbeiders zouden maar brood uit hun eigen mond moeten sparen, wat van hun „welvaart" moeten afstaan en geen loonеisen moeten stellen, er zouden ook maar wat minder openbare werken moeten worden aanbesteed. (Over vermindering van de militaire uitgaven wordt in dit verband natuurlijk niet gesproken!)
Deze opvatting leidt tot discussies over een procentje meer of minder, dat van het nationale inkomen ter beschikking moet worden gesteld voor ontwikkelingshulp. De praktijk leert ech-

ter, dat de ontwikkelingslanden in de afgelopen jaren steeds meer bij de westerse staten in het krijt kwamen te staan. Zij moeten vaak al meer aan rente en aflossingen van kredieten betalen, dan ze aan hulp ontvangen. (Het evaluatierapport geeft een voorbeeld in de verhouding tussen Nederland en India, die steeds meer ten nadele van India verandert.)
Een andere veel gehoorde opvatting — en daarbij ligt dan een verwijt in de richting van de ontwikkelingslanden — is het bevolkingsvraagstuk.
De vrouwen in de tropische landen baren te veel kinderen. De pil is onderwerp van discussie geworden bij de ontwikkelingshulp. Nu zal nauwelijks iemand bezwaar maken tegen een verstandige geboorteregeling, maar overbevolking (als men het zo ten minste noemen wil) kan toch niet de beslissende factor worden genoemd voor het achterblijven in ontwikkeling en voor de moeilijke voedselsituatie.
In Nederland wonen meer mensen per vierkante kilometer dan in welk tropisch land ook. Toch is er sprake van een industriële explosie in ons land sinds de tweede wereldoorlog.
Bij de gehele discussie over ontwikkelingshulp blijven twee punten van wezenlijk belang op de achtergrond: in de eerste plaats het feit, dat in de tropische landen zolang daar het feodalisme voortduurt, de maatschappelijke voorwaarden voor een economische en industriële ontwikkeling ontbreken.
Natuurlijk treden er wat veranderingen in de tropische landen op: er komen meer fabrieken, de infrastructuur breidt zich uit en er ontwikkelt zich een binnenlandse bourgeoisie. De arbeiders blijven echter ontrecht. En de grote massa van boeren, in de greep van de landheren, blijft uitgeschakeld bij het produktieproces en neemt door gebrek aan koopkracht geen deel aan de markt.
En dan is er natuurlijk het feit, dat de werkelijke doeleinden van de concerns helemaal niet op ontwikkelingshulp zijn gericht.

Winst voor particulier kapitaal

Waar gaat het de concerns in werkelijkheid om?
Dat bleek duidelijk tijdens een internationaal forum van deskundigen op het gebied van buitenlandse particuliere investeringen in ontwikkelingslanden in februari 1969 in Amsterdam. Er was daar een illuster gezelschap bijeen bestaande uit onder meer Thomas Bata van het Bata-schoenenconcern, mr. David Rockefeller van de Chase Manhattanbank, en prof. dr. P. Kuin van Unilever, dat werd gecompleteerd door wat vertegenwoordigers uit Indonesië, India, Iran en Chili.
Minister Udink, die zoveel ontwikkelingshulp in zijn reizen doet, mocht er de openingsredevoering uitspreken en oreerde: *„Ver ligt de tijd achter ons, dat men het particuliere geldwezen over één kam kon scheren met woeker of uitbuiting. Steeds minder wordt geluisterd naar diegenen, die graag — om welke reden dan ook — de excessen uit het verleden projecteren op heden en toekomst".*

De minister mocht voor de concerns willen dat het zo was! Want de volkeren in de tropische landen geloven deze schone bespiegelingen over het particuliere buitenlandse kapitaal juist *niet*. Daarom immers worden er van die conferenties gehouden en vragen de buitenlandse beleggers niet alleen om garanties tegen nationalisatie in de ontwikkelingslanden, maar ook om garanties van hun eigen regeringen tegen de „risico's".

De conferentie was geheim, maar Udinks ministerie en ook een enkele deelnemer waren tijdens een persconferentie of in een vraaggesprek zo vriendelijk er iets over mee te delen.

„Gediscussieerd werd", aldus Internationale Samenwerking van het ministerie, „over de wenselijkheid van het nemen van bilaterale en multilaterale maatregelen ter bevordering en bescherming van de buitenlandse investeringen, zoals het oprichten van centra voor bevordering van investeringen, verzekering tegen investeringsrisico's, principe-afspraken over arbitrageregelingen."

Maar bij oud-minister, oud-NAVO-secretaris, oud-directeur van Heineken en commissaris van een reeks andere concerns, dr. U. Stikker, kwam de werkelijke aap uit de mouw.

Met betrekking tot de vraag welke winst als redelijk te beschouwen is, deelde hij mee, dat het gemiddelde rendement van de investeringen in de ontwikkelingslanden bezien over een aantal jaren 9,4 procent heeft bedragen. „Dit cijfer is gelijk aan het gemiddelde rendement op de investeringen in de ontwikkelde landen", zo werd daaraan toegevoegd.

En in een vraaggesprek met de *Nieuwe Rotterdamse Courant* meende prof. dr. Kuin, dat het streven naar rendement als motief voor particuliere investeringen niet is betwist. „Integendeel, de ontwikkelingslanden (d.w.z. die enkele vertegenwoordigers op de conferentie . . .) hebben juist proberen aan te tonen, dat het rendement van vestigingen in hun landen niet onderdoet voor dat in het Westen."

Dan volgt een nog preciesere mededeling dan die van Stikker — het gemiddelde rendement is wel 9,4 procent, *maar de olie-industrie en de mijnbouw zijn daarbij buiten beschouwing gelaten.* Daar wordt meer verdiend en het zijn ook de terreinen waarop het buitenlandse kapitaal, het Amerikaanse en Nederlandse bijvoorbeeld, zich in het bijzonder richt.

De directe Nederlandse investeringen met inbegrip van de olie-industrie beliepen in 1963 en 1964 ongeveer 50 miljoen dollar, maar werden in 1965 en 1966 meer dan verdubbeld. Deze verhoging echter was vrijwel uitsluitend te danken aan de olie-industrie (ongeveer 70 miljoen dollar zowel in 1965 als in 1966). Indien men de olie buiten beschouwing laat zouden de directe investeringen zijn teruggelopen in deze vier jaar.

(Mededelingen van het ministerie van buitenlandse zaken in een rapport *Development Assistance Efforts and Policies of the Netherlands).*

In ditzelfde rapport wordt vastgesteld, dat de directe investeringen in de ontwikkelingslanden voornamelijk komen van vier concerns: de Koninklijke Olie, Philips, Unilever en AKU.

In een tabel wordt het volgende overzicht gegeven:

Omvang en structuur van de Nederlandse particuliere kapitaalsstroom van 1963 tot 1966.

	in miljoenen Amerikaanse dollar			
	1963	1964	1965	1966
Privé-investering en leningen, netto	*89,2*	*48,4*	*125,7*	*139,6*
Directe investeringen waarvan	48,9	49,5	108,6	102,6
Olie	(—8,4)	(13,5)	(70,0)	(72,0)
Aankoopaandelen	39,5	2,5	19,4	37,0
Internationale Bank	0,8	—3,6	—2,3	—

Vijftig jaar geleden schreef Lenin al, dat de export van kapitaal „een van de meest essentiële economische bases van het imperialisme" is en dat met de heerschappij van de monopolies „uitvoer van kapitaal kenmerkend is geworden". En al is er sinds vijftig jaar veel veranderd in het imperialistische stelsel en in de wereld dat een nadere analyse noodzakelijk maakt, de aard van het imperialisme is onveranderd gebleven: de noodzaak van kapitaalexport blijft, al gaat die zeker niet alleen in de richting van de tropische landen!
Nu zijn de werkelijke cijfers van de grote concerns een goed bewaard geheim. In de jaarverslagen treft men daarvan slechts een vage weerspiegeling aan. Géén overzicht is er bijvoorbeeld van de teruggevloeide winsten uit de tropische landen en de aflossingen, laat staan van de extra winsten die de concerns hebben behaald als gevolg van de daling van de grondstoffenprijzen.

Solidariteit

Opvallend is, dat al diegenen, die hun licht over de ontwikkelingshulp voor de tropische landen laten schijnen en er te pas en te onpas hun theorieën over verkondigen, met geen woord reppen over enkele landen, waar een eind is gekomen aan de imperialistische overheersing.
De Chinese Volksrepubliek, Noord-Vietnam, Noord-Korea en Cuba worden in al deze beschouwingen niet vermeld, maar het zijn tot nu toe de enige staten in Azië en Latijns Amerika die de weg naar een werkelijke economische ontwikkeling hebben ingeslagen. Zij hebben landhervormingen doorgevoerd die de produktiekrachten vrij moeten maken en de basis voor de opbouw van een eigen industrie gelegd.
Ondanks ups and downs van hun economische groei zijn het bovendien staten, waar de bevolking behoorlijk wordt gevoed en waar sprake is van een redelijke medische verzorging. Het analfabetisme is er overwonnen.

Voor de industriële staten bestaan er zeker mogelijkheden voor economische betrekkingen met deze landen, als deze maar op basis van gelijkheid en niet-inmenging in de binnenlandse aangelegenheden plaatsvinden.
Waarom dan daarvoor zo weinig belangstelling bij de ontwikkelingshulppredikers? Omdat deze landen niet de mogelijkheden voor een ongebreidelde winst van het buitenlandse kapitaal willen scheppen en hun voorbeeld aantrekkelijk is voor de volkeren in andere tropische landen.
Het is namelijk zo, dat deze volkeren zèlf ook steeds meer de werkelijke aard van „ontwikkelingshulp" zoals die thans plaats heeft, gaan inzien. Zij strijden tegen kolonialisme en neokolonialisme en de beste hulp die zij vanuit de industriële landen kunnen ontvangen, is solidariteit met hun praktische strijd.
Het vraagstuk van de ontwikkelingshulp is een klassenvraagstuk en men moet het daarom vanuit het klassenstandpunt benaderen. Dit geldt zowel voor de westerse landen als voor de ontwikkelingslanden.
Want „het Westen" praat veel over ontwikkelingshulp. Maar de produktiemiddelen zijn daar nog altijd het bezit van de concerns en kapitalisten aan wie de arbeiders hun arbeidskracht verkopen. In „de ontwikkelingslanden" bestaan de regeringen veelal uit vertegenwoordigers van die klassen, die maar al te vaak bereid zijn het met deze kapitalisten op een accoordje te gooien.
In dit opzicht is er dus sprake van een gemeenschappelijke strijd van de volkeren in de ontwikkelingslanden en de industriële landen tegen dezelfde kolonialisten, die met het woord ontwikkelingshulp manipuleren.

JOOP MORRIËN

De onzichtbare hand in Zwitserland

. . . en de enorme reserves van Nestlé

In de reeks fusies, reorganisaties en bedrijfssluitingen, waarmee de grote ondernemers in ons land de laatste tijd proberen hun economische machtsposities uit te breiden en hun winsten te vergroten, komt een bedrijfsconcentratie voor die enige speciale belangstelling verdient. Niet zozeer vanwege de omvang van deze operatie als wel omdat het hier een niet veel voorkomend geval betreft van bedrijfssluitingen door een buitenlands concern en omdat er een openlijk conflict uit is voortgevloeid tussen de concerndirectie en het bestuur van de bij deze bedrijfsconcentratie betrokken vakbond, hetgeen eveneens nog niet vaak is voorgekomen.

Het betreft de bedrijven van de *Koninklijke Hollandia* te *Vlaardingen*, die een twaalftal zuivelfabrieken in ons land heeft, waar in totaal 1200 mensen werk hebben. De aandelen zijn indertijd overgedaan aan het grote internationale levensmiddelenconcern *Nestlé*, dat in ons land onder meer ook de Maggi-fabrieken bezit waarvan VVD-leider Toxopeus commissaris is. Het concern is in handen van de rijksten onder de rijken in Zwitserland.

De directie van Hollandia Vlaardingen heeft aangekondigd dat men de produktie gaat concentreren in de bedrijven in Bolsward en Oud-Gastel (Noord Brabant) en dat de fabrieken in Vlaardingen en Bergen op Zoom worden gesloten. Zij weigert een regeling te treffen met de vakbeweging voor maatregelen bij fusies, samenvoegingen en sluitingen van bedrijven, zoals die bestaat bij andere zuivelfabrieken in ons land. Dat heeft geleid tot een conflict met de *Algemene Nederlandse Agrarische Bedrijfsbond*, aangesloten bij het NVV. (De bestuurders van de confessionele bonden in deze bedrijfstak reiken de directie van Hollandia Vlaardingen de helpende hand.)

Het bestuur van de ANAB keerde zich tegen *„de onzichtbare hand in Zwitserland"*, die alles beslist, ook het sociale beleid bij het Nederlandse bedrijf, en tegen het feit dat er nauwelijks enige informatie is te verkrijgen omtrent de stand van zaken in het concern.

Het aantal bedrijven in ons land, dat aan grote internationale concerns toebehoort en dat bestuurd wordt door „onzichtbare handen" in het buitenland, neemt snel toe. De ervaringen met Nestlé vormen dan ook een veelzeggend voorbeeld van de willekeur en wetteloosheid, waarmee buitenlandse bezitters denken te kunnen omspringen met de belangen van de arbeiders in hun Nederlandse bedrijven, een willekeur en wetteloosheid die noch typisch Zwitsers zijn, noch typisch voor de levensmiddelenbranche, maar alle monopolistische machtsgroepen in deze maatschappij eigen zijn.

De arbeidersbeweging zal zelf paal en perk moeten stellen aan

de schadelijke praktijken van zulk vreemdelingen-financierskapitaal en zelf de „onzichtbare handen" moeten binden. Van de regering is niets te verwachten — haar „vreemdelingenwet" regelt de rechteloosheid van de buitenlandse arbeiders, zij laat de buitenlandse bankiers en concernbezitters volkomen vrij.

Van kindermeel naar instant-produkten

Nestlé is na *Unilever* (Nederland) en *National Dairy Products* (USA) het grootste levensmiddelenconcern in de kapitalistische wereld *). Het neemt een overheersende positie in op de internationale markten voor „instant"-koffie, „instant"-cacao e.d., voor chocolade en suikerwaren, voor kinder- en dieet-voeding, kaas en andere zuivelprodukten, voor soepen, bouillons, specerijen en diepvriesprodukten. Tien procent van de totale produktie van chocolade en van gecondenseerde melk in de kapitalistische wereld wordt voortgebracht in bedrijven die in het bezit zijn van Nestlé en het aandeel van dit concern in de wereldproduktie van oplosbare koffie is zelfs nog aanzienlijk groter. De omzet van Nestlé overtrof vorig jaar de zeven miljard gulden.

Een eigenaardigheid van de houdstermaatschappij aan de top van dit concern *Nestlé Alimentana SA, Cham et Vevey* is, dat zij haar hoofdkwartier in twee Zwitserse plaatsen heeft gevestigd, Vevey en Cham. Dat heeft een historische achtergrond en een nog steeds zeer actueel en laag-bij-de-gronds motief. In 1866 begon de apotheker Henri Nestlé in Vevey aan het Meer van Genève een kleine gezinsonderneming, waar volgens een door hemzelf samengesteld recept een nieuw, fabrieksmatig kindervoedsel werd vervaardigd uit tarwemeel, melk en suiker. In datzelfde jaar begon de *Anglo Suisse Condensed Milk Company* een door Amerikanen geleide fabriek voor de produktie van gecondenseerde melk in Cham. In 1905 fuseerden beide ondernemingen, waarmee de grondslag voor het huidige concern was gelegd.

Maar niet alleen piëteit voor de historie heeft Nestlé ertoe gebracht er twee hoofdkantoren op na te houden. Vevey en Cham liggen namelijk in verschillende kantons van de Zwitserse Bondsstaat en het is een publiek geheim in dat land, dat de Nestlé-directie met de regeringen van deze kantons ondershandse overeenkomsten sluit over het belastingbedrag dat zij

*) Nestlé behoort tot de grootste concerns ter wereld en neemt op de algemene internationale ranglijst van alle concerns in de kapitalistische wereld de 35ste plaats in. Op de markt voor voedingsmiddelen is zij in grootte het derde wereldconcern. In de Verenigde Staten is er slechts één concern, de op zuivelprodukten en consumptie-ijs gespecialiseerde *National Dairy Products*, die een grotere jaaromzet maakt (2,3 miljard dollar tegen 1,7 miljard dollar door Nestlé). In Europa wordt Nestlé alleen overtroffen door het Brits-Nederlandse concern Unilever dat echter zowel levensmiddelen als wasmiddelen en cosmetica verkoopt en daarmee een totale omzet van maar liefst 5,6 miljard dollar bereikt. De omzet van Nestlé is meer dan tweemaal zo groot als die van de grootste Britse, Canadese en Japanse levensmiddelenconcerns en meer dan tienmaal zo groot als die van alle andere concurrenten in Europa.

zal betalen en daarbij het dreigement achter de hand houdt de zetel van het concern te verplaatsen als de korting niet groot genoeg is.
Nestlé is een van de meest internationale van alle internationale concerns: 98 procent van de bedrijven, 97 procent van het personeelsbestand en 96 procent van de omzet, staat, werkt en is bereikt buiten de grenzen van Zwitserland! Een overzichtje uit 1967 leert dat er Nestlé-bedrijven voorkomen in alle vijf werelddelen — 120 in West-Europa, 50 in Latijns Amerika (Brazilië!), 13 in Afrika (Ghana en Nigeria), 11 in de Verenigde Staten, 9 in Azië (waarvan 4 in Japan), 8 in Australië, 4 in Canada en 3 in Nieuw Zeeland.
Juridisch zijn vrijwel alle bedrijven uiteindelijk ondergebracht bij een van de vijf dochters van de Zwitserse houdstermaatschappij: *Unilac Incorporated* (die alle bedrijven op het westelijk halfrond beheert), *Nestlé Products* (Westeuropese vasteland), *Nestlé Holdings* (sterlinggebied), *Maggi Enterprises* en *Findus International*. De oudste dochters hebben zich gevestigd in Panama, Gibraltar en Nassau (Bahama's) — een voor Nestlé typische voorkeur voor kleine staatjes, waar de machthebbers graag met de monopolisten meeëten en in ruil daarvoor zeer lage belastingen aanbieden en zeer gunstige rechtsposities bij de vele internationale juridische geschillen waarmee een concern met zoveel fabrieken en handelskantoren in zoveel landen te maken heeft.
Nestlé is technisch en commercieel ook een van de meest agressieve internationale concerns op de wereldmarkt. Dat begon al toen de commercieel niet zo succesvolle Henri Nestlé zijn bedrijf aan een aantal Zwitserse zakenlieden moest overdragen, die honderd jaar geleden reeds een modern aandoende reclamecampagne startten om het weinig populaire kindervoedsel aan de man te brengen. Zij hielden de naam van de apotheker eraan verbonden en bevalen het voedsel aan voor alle ziekenhuizen, kindertehuizen, pensionaten en andere instellingen waar kinderen werden verzorgd. Zij richtten voor deze reclame zelfs een crèche voor zuigelingen op in Vevey.
Veertig jaar later kwam de fusie met de onderneming voor gecondenseerde melk in Cham en ging men ertoe over melkchocolade te maken.
De uitbreiding van het concern buiten de grenzen van Zwitserland begon tijdens de eerste wereldoorlog, toen Nestlé in de omringende oorlogvoerende landen — Duitsland, Frankrijk en Italië — aan beide zijden van het front, fabrieken voor gecondenseerde melk en chocolade bouwde. In de jaren '20 en '30 breidde het concern deze activiteit uit tot alle landen in West-Europa en betrad het ook de Amerikaanse markt. In 1937 bezat het 86 melkchocolade- en koffiefabrieken in 26 landen en was het al een van de voornaamste levensmiddelenconcerns van de wereld geworden.
Aan de vooravond van de tweede wereldoorlog vond een van de chemici van Nestlé een methode voor de vervaardiging van snel oplosbare poederkoffie, de alom bekende „*nescafé*". Dit produkt — en later de andere „*instant*"-produkten — zijn een

steeds grotere plaats in de Nestlé-omzet gaan innemen en hebben de oorspronkelijke produktie van kindervoeding, gecondenseerde melk en chocolade binnen het concern overvleugeld. Tot tien jaar geleden namen de drie traditionele Nestlé-produkten nog tweederde van de totale omzet van het concern voor hun rekening, thans nauwelijks meer dan veertig procent.
De grote opmars van de instantkoffie van Nestlé vond in de tweede wereldoorlog plaats, toen het concern een deel van zijn activiteit overplaatste naar de Verenigde Staten en van daaruit de geallieerde legers van haar instantprodukten voorzag. Overigens werkten de Nestlé-bedrijven in Duitsland, de door de nazi's bezette landen en Zwitserland zelf op volle toeren voor Hitlers legers — een Amerikaanse journalist ontlokte dat in die tijd de opmerking: *„De hele week werken de Zwitsers voor Duitsland en 's zondags bidden zij voor de overwinning van de geallieerden"*.

„Natuurlijk aroma"

Na de tweede wereldoorlog verwierf Nestlé door een drietal spectaculaire overnemingen belangrijke nieuwe posities op de levensmiddelenmarkt. In 1948 werd het Duitse *Maggiconcern* met zijn vijftien fabrieken in diverse landen in Europa overgenomen, waardoor Nestlé in dit werelddeel een overheersende positie op de soepen- en bouillonmarkt verkreeg. In 1960 werd het Britse concern *Cross and Blackwell* overgenomen, een van de grootste producenten van vlees- en visconserven met elf fabrieken. In 1962 kocht Nestlé tachtig procent van het aandelenkapitaal van *Findus International* op, de grote Scandinavische diepvriesproducent, die over vijftien fabrieken beschikte.
Andere fabrieken die tot het Nestlé-concern zijn gaan behoren zijn: de *Sarotti*-chocolade- en de *Jopa*-ijsfabrieken in Duitsland, de *Locatelli*-kaas- en vleesfabrieken en *Gragnese*-tomatenfabrieken in Italië, de Spaanse zuivelfabrieken *Derivadeos Lacteos* en een aantal Franse kaas- en melkfabrieken.
In totaal kocht Nestlé in twaalf na-oorlogse jaren vijftig fabrieken van buitenlandse concurrenten op en bouwde het zelf er nog eens vijfenzestig bij.
Eén van de belangrijkste factoren voor de groeiende invloed van Nestlé op de levensmiddelenmarkt is de traditionele bekwaamheid van dit concern nieuwe produkten te ontwikkelen, in het bijzonder geconcentreerde levensmiddelen, die gemakkelijk bewaard, opgeslagen en getransporteerd kunnen worden. Van het bedrag dat de wereldbevolking thans meer dan vroeger aan voedingsmiddelen besteedt, is het leeuwendeel bij de levensmiddelenconcerns terecht gekomen en niet bij de voortbrengers van agrarische produkten — bij Nestlé niet in de laatste plaats.
Daar droegen ook hun grondige reclamecampagnes, die aan Nestlé-produkten begrippen als kwaliteit en gezondheid moesten verbinden, toe bij.

De reputatie die Nestlé had opgebouwd, kreeg echter een gevoelige knauw, toen in de jaren '50 in Zwitserland een grof schandaal aan het licht kwam rond de kwaliteit van de nescafé. Op verzoek van een aantal achterdochtige handelaren werd de samenstelling van de nescafé nauwkeurig onderzocht. Daarbij bleek dat de nescafé allerminst een *„extract van natuurkoffie"* was zoals de reclame wilde doen geloven, maar dat slechts de helft van de inhoud uit natuurkoffie afkomstig was en de rest katalysators waren voor de versterking van het aroma! De Nestlé-directie zette alles op haren en snaren om van de reputatie te redden wat er te redden was, maar werd uiteindelijk toch veroordeeld en verplicht alle bijvoegsels uit de poederkoffie te verwijderen. De reclamecampagne moest worden gewijzigd — *„zuiver extract van koffiebonen"* werd *„poeder met natuurlijk koffie-aroma"*. De verpakking en de produktiemethode moesten eveneens veranderd worden. Maar er was geen enkele reden voor medelijden — al die tijd had men de oploskoffie kunnen verkopen voor prijzen die 70—80 procent hoger lagen dan die van de overeenkomstige hoeveelheid natuurkoffie!
Het voortdurend verruimen van het assortiment en het scheppen van nieuwe voedingsmiddelen en nieuwe markten daarvoor, blijven een hoofdlijn vormen in de concurrentiestrategie van Nestlé. In Zwitserland heeft het concern het grootste wetenschappelijke onderzoekingscentrum op het terrein van de voedingsmiddelen ter wereld opgezet. Een van de jongste gebieden van onderzoek wordt gevormd door de voedingspasta's, nu reeds met 23 smaakvariaties — voorlopig alleen voor maanreizigers en Apollobemanningen, maar wie weet binnen afzienbare tijd ook voor een nieuwe door Nestlé geschapen ruimte in de wereldhandel.

Band met banken en staatsapparaat

Een stel steenrijke Zwitserse kapitalistenfamilies, die bekend staat onder de naam *„de Zürichse groep"* en nauw verbonden is met de grote internationale banken die dit land kent, heeft de beslissende aandelenpakketten en de leidende posities in het concern in handen.
De belangrijkste figuur is *Karl Abegg*, die voor de oorlog reeds vice-president werd, en onder wiens leiding de decentralisatie over dochtermaatschappijen en de internationale spreiding van juridische risico's tot stand werden gebracht. Van 1948 tot enkele jaren terug was hij president van het concern en thans wordt over hem gezegd dat inmiddels alleen zijn familie het beslissende aandelenpakket in handen heeft. Abegg is bovendien de grootste aandeelhouder in twee van de vijf grootste Zwitserse banken, de *Schweizerische Kreditanstalt* en de *Züricher Rückversicherung Gesellschaft*. De andere banken zijn trouwens ook vertegenwoordigd in de topleiding van Nestlé. Vice-president *S. Schweitzer* is tevens president van de *Schweizerische Bankverein* en *P. Reinhard* is vice-president van de *Schweizerische Bank Gesellschaft*. Voorts zijn er nauwe verbindingen tus-

Enige gegevens over de grootste internationale levensmiddelenconcerns, ontleend aan *Fortune* (september 1968) en gebaseerd op gegevens uit de jaarverslagen over 1967 (omzet en winst worden uitgedrukt in miljoenen dollar):

	omzet	winst	personeel
Unilever (Brits-Ned.)	5.560	209	304.000
National Dairy Products (USA)	2.319	76	47.060
Nestlé (Zwitserland)	1.796	37	86.982
General Foods (USA)	1.652	99	32.000
Ranks Hovis en McDougall (Brits)	910	21	62.500
Canada Packers (Canada)	712	7	13.000
Taijo (Japan)	684	6	21.805

sen de Nestlé-leiding en die van de Geneefse banken.
Deze Zwitserse banken zijn alle zeer vertrouwd met belangrijke internationale operaties en goed op de hoogte van de ontwikkelingen in de kapitalistische wereld. Vandaar dat de Nestlé-leiding in eigen kring ook wel wordt genoemd *„het concilie dat de macht van de Zwitserse frank belichaamt"*.
In het kleine Zwitserland is Nestlé een economische reus vergeleken waarmee alle andere ondernemingen dwergen zijn. Men ziet er op kleinere schaal hetzelfde verschijnsel als in ons land: de enorme verstrengeling van grote internationale monopolies met de banken en met het staatsapparaat (Koninklijke Olie, Unilever en Philips in ons land) en het concentreren van de leiding en de wetenschappelijke research in het moederland, terwijl het merendeel van de produktie en verkoop van het concern naar het buitenland wordt verlegd. Tekenend voor de toestand in Zwitserland is de rolverwisseling van de heer Petitpierre, die eerst minister van buitenlandse zaken was, toen president van de Bondsstaat werd, enige jaren terug *„wegens gezondheidsredenen"* aftrad en prompt daarop opvolger van Karl Abegg werd als president van Nestlé!
Nestlé heeft zelfs in de financiële wereld altijd een reputatie van ondoorzichtigheid gehad. De juridische structuur van het concern is ook voor aandeelhouders een raadsel, de officiële mededelingen van de stand van zaken in concernberichten, jaarverslagen en redevoeringen op aandeelhoudersvergaderingen waren internationale voorbeelden van botte nietszeggendheid. De leiding kon zo optreden, omdat de wetten van Panama, Gibraltar en de Bahama-eilanden hun alles toestaan wat zij maar wensen en omdat de Zwitserse wetten hun weinig minder veroorloven. Maar dit jaar — 103 jaar na oprichting! — is Nestlé eindelijk met een jaarverslag gekomen (over 1968), dat

althans in de internationale financiële pers, enige waardering kreeg voor de voor Nestlé ongewone „openheid".
In de eerste plaats maakt de directie daarin een voorspoedige groei van het concern bekend: omzettoename in 1968 acht procent, personeelsbestand opgelopen tot ruim negentigduizend en produktie per hoofd toegenomen van ruim 90.000 Zw. frank in 1967, ruim 94.000 Zw. frank in 1968. De geconsolideerde resultatenrekening brengt een stijging van de nettowinst voor de dag van maar liefst 21,5 procent. Allemaal in één jaar.
Maar de geconsolideerde balans verbergt enorme reserves. Deze zijn waarschijnlijk vooral verscholen in de posten „*Onroerende en roerende goederen*" (die voor 1911 miljoen frank op de balans staan, maar voor een waarde van 4160 miljoen frank zijn verzekerd!) en in de post „*Gereserveerd voor belastingen*" (waar een bedrag staat vermeld dat anderhalf maal zo groot is als de over 1968 werkelijk betaalde vennootschapswinstbelastingen), zoals de *Neue Zürcher Zeitung* van 19 april 1968 berichtte. Een onderzoek van het Westduitse tijdschrift *Der Spiegel* enige jaren geleden leidde tot de slotsom dat de inkomsten van de bezitters van Nestlé in werkelijkheid zeker tienmaal zo hoog moesten worden aangeslagen als zij zelf voorgaven.

Keerzijde van de Nestlé-medaille

Op een internationale vakbondsconferentie, die enkele weken geleden in Genève werd gehouden, kwam iets van de keerzijde van deze Nestlé-medaille aan het licht. Uit de rapporten die daar werden uitgebracht over de toestanden in Europese Nestlé-bedrijven, bleek dat „*de onzichtbare hand in Zwitserland*" zich in het buitenland onder en boven de wet waant net naar het uitkomt. Bij een staking van zuivelarbeiders in een van de Nestlé-bedrijven in Frankrijk, vorig jaar, werd bijvoorbeeld vanuit Vevey tot ontslag bevolen op grond van Zwitserse antistakingswetten ... Verder bleek, dat de onzichtbare hand in Zwitserland zich inderdaad met alles bemoeit en zelfs caoovereenkomsten met plaatselijke directies aan hem moeten worden voorgelegd.
Een ander opmerkelijk feit uit deze vakbondsrapporten was, dat de toestanden in de verschillende Nestlé-bedrijven sterk uiteenlopen naarmate de werknemers in deze bedrijven zwak dan wel goed georganiseerd zijn. In zwak georganiseerde bedrijven werd in zes tot zeven dagen 54 uur per week gewerkt, in beter georganiseerde 40 uur gedurende vijf dagen. In zwak georganiseerde bedrijven is sprake van zeven vacantiedagen, in beter georganiseerde van vierentwintig. In West-Duitsland bleken de loonverschillen tussen zwak en goed georganiseerde bedrijven 15 tot 28 procent te bedragen, in Denemarken, waar in alle Nestlé-bedrijven honderd procent van de werknemers georganiseerd is, waren deze loonverschillen maximaal 5 procent.
Deze recente ondervindingen in Nestlé-bedrijven bevestigen de

oude internationale ervaring van de arbeidersbeweging met alle binnenlandse en buitenlandse, zichtbare en onzichtbare, grote kapitalisten: door strijd en organisatie kunnen de arbeiders zich teweer stellen tegen de willekeur die de grote bezitters op hun toepassen en verbeteringen afdwingen. *) Dat geldt ook voor Nestlé en de vele andere grote internationale concerns, waarmee de Nederlandse arbeidersbeweging in toenemende mate te maken heeft gekregen.

G. VERRIPS

*) In zijn pleidooien voor de vorming van een vakbeweging op EEG-basis heeft NVV-voorzitter Kloos als argument aangevoerd, dat „de nationale politieke instituten hun greep op de internationale concerns verliezen". Een vreemde voorstelling van zaken. De kwestie is dat niet de „nationale politieke instituten" greep hebben op de internationale concerns en die greep dreigen te verliezen, maar dat de internationale concerns zoveel greep hebben op „nationale politieke instituten" en die greep behoren te verliezen. Machtsvorming tegen de internationale concerns vereist in de eerste plaats actieve strijd op nationale schaal. Internationale samenwerking op dit punt zonder concrete strijd op sociaal, economisch en politiek terrein in eigen land tegen deze concerns, kan slechts leiden tot een nieuwe sector in de internationale bureaucratie, die praktische strijd in eigen land bemoeilijkt en waarin de directies van de internationale concerns zich als vissen in het water zullen voelen.

Adieu, De Gaulle!

Aan de vooravond van de Franse presidentsverkiezingen, op een ogenblik dat het zicht verduisterd wordt door het opwarrelende stof van de politieke strijd, is het niet ondienstig eraan te herinneren, dat de val van De Gaulle na zijn nederlaag bij het referendum van 27 april duidelijker dan ooit de diepte heeft laten zien van de crisis waarin de kapitalistische maatschappij in de Westeuropese landen verkeert en tevens de macht van het volksverzet heeft aangetoond.

Hoe de bourgeoisie en de monopolistische bovenlaag ook pogen een uitweg uit deze crisis te vinden, zeker is dat er nieuwe mogelijkheden zijn geopend voor hen die een democratische ontwikkeling voorstaan en zich daarvoor inspannen. Dit geldt niet alleen voor Frankrijk, maar tevens voor andere landen waar dezelfde crisis — zij het in andere omstandigheden en verschillende vormen — aan de orde is, dus zowel voor Engeland als voor Italië, voor West-Duitsland zowel als voor ons land.

In alle landen van het ontwikkelde kapitalisme groeit de ontevredenheid en rijpt de strijdvaardigheid. De pogingen van de grote ondernemers en van de regeringen om de uitbuiting te verscherpen en de werkende mensen krachtiger onder de duim te houden, stuiten op toenemende weerstand. In Frankrijk, waar het gaullisme een autoritair bestuurssysteem heeft geschapen, dat de druk op de werkende bevolking vergrootte en ondragelijk maakte, kwam het verzet tot uiting in een enorme massastrijd.

De uitbarsting van mei-juni 1968, tijdens welke tien miljoen Fransen staakten en de fabrieken en universiteiten bezetten, is het begin geweest van de val van De Gaulle. Deze werd nog wat vertraagd door de campagne van angstaanjaging en dreigementen, waarmee in de zomermaanden van het vorige jaar een verkiezingssuccesje kon worden behaald, maar alle tegenstellingen bleven bestaan en doorwerken. Ondanks alle wanhopige pogingen om zich te handhaven en nieuwe veiligheids-

riemen om te gorden door bestuurshervormingen in corporatieve geest af te dwingen, bleek de val niet tegen te houden. In april belandde De Gaulle met een plof op de harde bodem van de realiteit. Het Franse volk toonde overduidelijk aan, dat het er genoeg van had!

Man van de monopolies

Bijna elf jaar heeft het bewind van De Gaulle geduurd. Het nam zijn aanvang op 13 mei 1958, toen de opstand van de generaals in Algiers uitbrak, die als resultaat had dat De Gaulle aan de macht werd gebracht, eerst als premier en daarna als president.

De weg was voor hem vrijgemaakt door een lang proces van uitholling van de parlementaire democratie en aantasting van de democratische rechten. De oorlog in Algiers, steeds bloediger en uitzichtslozer, ondermijnde door de vergroting van de invloed van het leger en vooral van de koloniale ultra's ook de laatste façades van de na de tweede wereldoorlog tot stand gekomen staatsvorm. Voor de heersende kringen van het Franse monopoliekapitaal — in een tiental sterke groepen samengebald — was dat evenwel nog niet voldoende. Het voortbestaan van enkele formele resten van het sinds 1945 geldende systeem belemmerde hen nog in hun vrijheid van handelen. Zij wilden de staat geheel in handen hebben en ongehinderd voor hun belangen laten optreden. Andere klassen en het niet-monopolistische deel van de groep van bezitters wilden zij elk aandeel in de staatsmacht ontnemen om dit apparaat geheel dienstig te maken aan hun belangen en in te schakelen voor de uitbreiding van hun macht en de vergroting van de uitbuiting van de werkers. De gebeurtenissen in Algiers, die weldra vergezeld werden door het dreigement in Frankrijk een burgeroorlog te ontketenen, waren een welkome gelegenheid om deze operatie ten uitvoer te brengen.

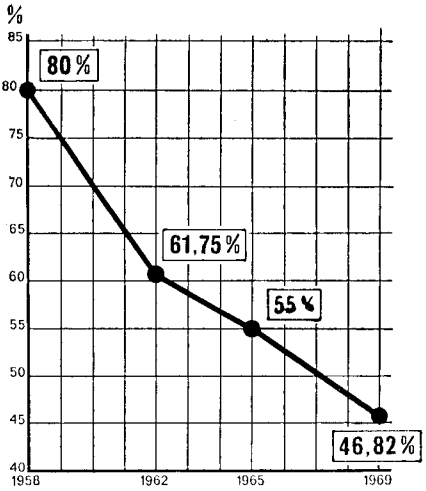
Door politieke tekenaars en conferenciers is De Gaulle vaak geschetst als een ouderwets mannetje die permanent naar het verleden keek en Lodewijk XIV — uit de periode van het Franse absolutistische koningsschap — als zijn directe voorganger zag. Er konden aardige caricaturen over gemaakt worden, maar als dit royalistische sprookje ernstig genomen wordt — zoals b.v. in ons land ook De Buch en Groen in hun hoofdzakelijk aan het anticommunisme gewijde boek over de Franse mei-juni-gebeurtenissen lijken te doen — ontstaat een oppervlakkig, vertekend en vals beeld. De Gaulle en het gaullisme gaven in werkelijkheid uitdrukking aan de heerschappij, die het monopoliekapitaal in zijn huidige vorm voor Frankrijk nodig achtte en de generaal trad voor de belangen van deze monopolies zonder enige reserve op, zowel in het binnenland als op het terrein van de buitenlandse politiek.

De Gaulle trad uit de beslotenheid van zijn woning in Colombey-les-deux-Eglises naar voren in een periode — de tweede helft van de jaren vijftig —, waarin in het kapitalistische deel van Europa de invloed van de technisch-wetenschappelijke re-

volutie voelbaar begon te worden en het monopoliekapitaal op basis van de nieuwe techniek een sprong voorwaarts wilde doen. De monopolisten, die met De Gaulle als president de touwtjes van de politieke leiding volledig in handen hadden gekregen, wilden in snel tempo een nieuwe industriële basis vormen om daarmee in de concurrentieslag op de internationale markt hun mannetje te kunnen staan en reuzenwinsten te behalen.
Staatsbijdragen en staatsplanning waren daartoe noodzakelijk en het bewind van De Gaulle verleende deze op ruime schaal. Alle andere belangen werden tezelfder tijd ten achter gesteld en er trad op andere gebieden een ware stagnatie in, zo bijvoorbeeld in de plattelandsgebieden — 43 procent van de plattelandsgemeenten heeft geen waterleiding —, de woningbouw en het verkeer — in 1963 had Frankrijk snelwegen met een totale lengte van slechts 240 km, terwijl dit getal in Nederland 792 km was! Het levenspeil van de arbeiders werd laag gehouden. In de eerste plaats door de monetaire operatie, die De Gaulle eind 1958 doorvoerde en waarbij hij een devaluatie met maar liefst 17 procent doorvoerde, die het prijspeil in Frankrijk sterk deed stijgen, terwijl de loonsverhogingen die pas na veel strijd werden afgedwongen, daarbij steeds ten achter bleven. Vakbondsactiviteiten werden belemmerd; een van De Gaulle's ministers stelde zelfs een keer voor de vakbonden maar te verbieden, doch het uitzichtloze van zo'n stap was te overduidelijk. Wel probeerde De Gaulle in maart 1963 een staking van de mijnwerkers te breken door hen te bevelen het werk onvoorwaardelijk te hervatten op grond van een regeling, die hem de mogelijkheid gaf de mijnwerkers in dienst te roepen. De mijnwerkers weigerden evenwel en zetten hun strijd met morele en financiële ondersteuning van de arbeiders in andere bedrijfstakken meer dan een maand voort, tot de regering hun eisen moest inwilligen.
De economische politiek van het gaullisme legde de ondernemers geen windeieren. De industriële produktie steeg van 1958 tot 1968 met ongeveer 60 procent en de arbeidsproduktiviteit ging met 50 procent omhoog, terwijl de koopkracht van de arbeiders praktisch gelijk bleef. In het bijzonder de grote ondernemingen groeiden snel. Volgens cijfers uit 1962 werkte toen reeds een derde deel van de Franse loon- en salaristrekkers in bedrijven met meer dan 1000 man personeel. Het blad *Entreprise* berichtte, dat in 1965 12 procent van alle werknemers werkte in de honderd grootste bedrijven!

Aderlating als enig geneesmiddel

Toen in de loop van 1967 de concurrentie op de internationale markten — ook op de Gemeenschappelijke Markt van de zes landen van de EEG — scherper werd en in Frankrijk de werkloosheid snel steeg, tastte het gaullistische bewind de sociale regelingen aan en probeerde het de lonen verder onder druk te zetten. In mei-juni 1968 toonde de bezetting van fabrieken en

Deze grafiek geeft een duidelijk beeld van de daling van De Gaulle's invloed. Ze laat zien, hoe het percentage „ja"-stemmen bij enkele belangrijke referendums en de stemmen voor De Gaulle bij de presidentsverkiezing van 1955 (tweede ronde) daalde.

universiteiten hoe de werkers dachten over de maatregelen van De Gaulle en zijn team van economische dokters, die als in een toneelstuk van Molière, maar één geneesmiddel kenden: de aderlating.

Door de stakingsbeweging werd een loonsverhoging van omstreeks 14 procent afgedwongen. Dit was evenwel slechts het inhalen van een in een reeks jaren opgelopen achterstand. Door de prijsstijgingen in de maanden nadien werd trouwens de helft van de bereikte loonsverhoging snel opgeslokt. Maar dit wil niet zeggen, dat de ondernemers daarmee ook hun verlies, geleden door de loonsverhogingen, voor de helft behoefden goed te maken. Zij slaagden erin hun winsten volledig te handhaven en zelfs verder te doen stijgen. Met name ook door de regeringsmaatregelen om de grote ondernemers belastingfaciliteiten te verlenen, tot een bedrag dat naar schatting een tien miljard Franse frank bedroeg, en door het verlenen van extra regeringshulp. De stappen, die ondernomen werden rondom de crisis van de frank in november 1968, gaven hun bovendien nog een extra mogelijkheid om op de buitenlandse markten te concurreren. De beurskoersen stegen in het eerste kwartaal van 1969 dan ook met gemiddeld 30 procent als aanduiding van de te verwachten reuzenwinsten!

De arbeiders voerden een krachtige strijd om te verhinderen, dat de ondernemers zouden terugnemen wat in de massastaking van mei-juni 1968 was bereikt. Dit leidde tot een algemene staking op 11 maart van dit jaar, die opnieuw aantoonde dat de technische kaders en de beambten in de bedrijven evenals de wetenschappelijke werkers en de studenten tezamen met de industrie-arbeiders de strijd aanbinden. De acties kregen ook steeds meer het stempel van een beweging voor de democratisering van het politieke leven en voor het verdwijnen van De Gaulle. Het referendum van 27 april moest deze beweging verstoren, doch dit lukte niet meer ...

Technisch-wetenschappelijke kaders en studenten

De botsing met het gaullistische regiem was reeds lang niet meer alleen een zaak voor de industrie-arbeiders. Ook de technische kaders, die met de toenemende invoering van de nieuwe techniek in de industrie snel in omvang en gewicht groeien, bleken zich tegen de ondernemers en het gaullistische autoritaire regiem te richten. Opvallend was bijvoorbeeld, dat tijdens de stakingen van mei-juni 1968 ingenieurs, beambten en technici deelnamen aan de stakingscomité's en mede leiding gaven aan de strijd.

Hoe groot deze nieuwe delen van de arbeidersklasse in de breedste zin van het woord zijn, blijkt uit enkele gegevens over Parijs. In Parijs en omgeving werken ongeveer 2 miljoen werknemers. Daarvan doen er 440.000 het werk van ingenieurs, kaders en technici, nl. 170.000 als ingenieurs en hogere kaders en 266.000 als technici en middenkaders. Terwijl er voorheen bij Renault slechts enkele ingenieurs werkten, die elke ochtend richtlijnen kregen en optraden als de rechterhand van de ondernemer, werken er nu in dit bedrijf alleen al 1800 ingenieurs en duizenden technici, die in wezen in precies dezelfde positie verkeren als de produktie-arbeiders. Zij worden zich daarvan in toenemende mate bewust en hebben dit in de afgelopen periode in de strijd bewezen.

Dezelfde redenering geldt voor de studenten. Ofschoon deze uit verschillende klassen van de bevolking afkomstig zijn, wordt hun positie mede bepaald door wat reeds van hun toekomst te zien is en zij richtten zich tegen de concerns en trusts en het autoritaire regiem van De Gaulle op politiek gebied. De dynamische kracht van deze groep is nog vergroot door de snelle groei van hun aantal: het aantal studenten is namelijk in enkele jaren gestegen van 200- tot 650 duizend en de verouderde structuur van het hoger onderwijs staat zowel hun studie als hun democratische verlangens in de weg.

Scherpe tegenstellingen ontstaan ook doordat er naast enkele moderne industrieën, die in handen van de monopolies zijn, vele bedrijven bestaan, die nog met de oude techniek moeten werken en geen enkele steun van regeringszijde ontvangen, zodat ze een willige prooi zijn voor het concentratiestreven van de grote ondernemingen. Bovendien wordt de landbouw, die in Frankrijk een voor West-Europa nog zeer groot percentage van de beroepsbevolking omvat, ondergeschikt gemaakt aan de belangen van de monopolistische bedrijven, wat reeds herhaaldelijk tot explosies van ontevredenheid van de boeren heeft geleid.

De Gaulle heeft zich in de jaren van zijn bewind vooral bezig gehouden met de ontwikkeling van de atoomindustrie, die zich evenwel hoofdzakelijk richtte op het produceren van eigen atoomwapens, op de *force de frappe*. Ook al omdat alle aandacht gericht werd op de produktie van verrijkt uranium volgens de dure gasdiffusiemethode is een tekort aan grondstoffen voor kernreactors voor de opwekking van elektrische energie ontstaan. Aanvankelijk lag het in de bedoeling dat de fa-

brieken in Pierrelatte eveneens verrijkt uranium voor de kerncentrales zouden leveren en zelfs op de internationale markt met de Verenigde Staten zouden gaan concurreren. Van deze droom is door de eenzijdige militaire gerichtheid van het atoomprogram niets terecht gekomen. Vandaar dat er in Frankrijk de laatste tijd een streven van een aantal grote monopolistische bedrijven aan de dag is getreden om met hulp van Amerikaanse bedrijven nieuwe kernreactors te gaan bouwen.
De aandacht die besteed werd aan de atoomprojecten door het gaullistische bewind ging trouwens samen met een opmerkelijke ongeïnteresseerdheid voor de computerindustrie, zoals bleek bij het schandaal rondom de Bull-fabrieken die zonder enige moeite door de Amerikaanse General Electric konden worden opgekocht.
Voegen we hieraan nog toe, dat er in de Franse bourgeoisie scherpe meningsverschillen bestaan over de houding, die De Gaulle ten aanzien van West-Duitsland aannam, als ook over zijn optreden in de kwesties van de EEG, dan wordt het begrijpelijk dat de eensgezind gevoerde strijd van de werkende massa het gaullistische regiem ook intern verzwakte en zelfs delen van de gaullistische partij deed afbrokkelen.

Eenheid van links bracht democratische overwinning

Hoe zeer de conflicten zich ook toespitsten in de toppen van de monopolies en onder diegenen die als steunpilaren van het gaullistische regiem golden, zeker is dat het „neen" van twaalf miljoen Fransen de afwijzing was van het gehele systeem van overheersing door een groepje van de allerrijksten en van de autoritaire, antidemocratische regeringsmethoden. Daarom ook is de nederlaag van De Gaulle een belangrijke democratische overwinning, die voor de reactie in Nederland — die zo graag wijzigingen naar gaullistisch model in ons kiesstelsel zou willen invoeren — een koude douche is geweest!
Het verdwijnen van De Gaulle is afgedwongen door de eenheid van de werkers, van de linkse krachten. Wie zich daarom onder de huidige omstandigheden keert tegen de eenheid, werkt nieuwe pogingen van de monopolistische kringen om op een andere wijze de macht weer vast in handen te krijgen, in de hand.
De ervaring van het failliet van De Gaulle en het sissend leeglopen van de mythes over de „sterke man" en de „sterke staat", is daarom vooral een aansporing om de strijd voor democratische vernieuwing met kracht voort te zetten, in het besef dat de eenheid van links in staat is om alle hinderpalen te overwinnen!

JAAP WOLFF

Filosofie voor de ondernemer

In ondernemerskringen is onlangs op grote schaal een speciaal nummer van het tijdschrift *Wijsgerig Perspectief* gratis verspreid. De ontvangers van het blad, die het best hadden kunnen betalen, maar zich blijkbaar niet verdrongen om het aan te schaffen, genoten dit voorrecht dank zij de „onbekrompen" financiële steun van het Prins Bernhardfonds. Het nummer (9de jaargang, nr. 3) is gewijd aan het onderwerp *Filosoferend ondernemen en besturen.* Dit zal tevens het onderwerp zijn van een symposion dat op 7 juni in Noordwijk wordt gehouden. Daar zullen ook minder filosofisch ingestelde, maar in de praktijk werkzame figuren het woord voeren, zoals ir. Bakker van de Raad van Bestuur van Hoogovens en mr. Maitland, secretaris van het Verbond van Nederlandse Ondernemingen.
Het gefilosofeer van de medewerkers aan dit nummer zal de ondernemers trouwens deugd doen! Inzonderheid geldt dit voor de bijdrage van prof. Ernest Zahn, die de leiders van de ondernemingen van deze tijd beschrijft als een „nieuwe elite", bepaald door bekwaamheid, opleiding en kennis. Om meteen maar duidelijk te maken, dat zij alle beslissingen in handen horen te hebben en te houden, voegt hij eraan toe, „dat het begrip elite centraal staat in de problematiek der economische ontwikkeling". Met behulp van een uitspraak uit een boek van een team Amerikaanse geleerden onder leiding van Clark Kerr wordt dit nog eens extra onderstreept. Zij verklaarden, dat de ondernemingsleiding „de grootste rol speelt bij en de grootste verantwoordelijkheid draagt voor het vorm geven aan de industrialisering", terwijl de factor arbeid de maatschappij slechts zelden naar de toekomst zou leiden.
Zo zijn de arbeiders afgeschreven en moet alle eerbetoon gereserveerd blijven voor de industriële elite! Bepaald origineel is deze verheerlijking van de managers natuurlijk niet. De Engelse econoom Ure noemde in 1835 de managers reeds „de ziel van ons industriële systeem" . . .
Nu verklaart prof. Zahn daar direct bij, dat er geen tegenstelling mag worden geschapen tussen arbeiders en managers. Deze laatsten, aldus vertelt hij met behulp van wat gegoochel met de Engelse woorden ‚labour' en ‚work', verrichten werk dat ook een aspect is van industriële arbeid. Weer geen opzienbarende ontdekking. Marx reeds onderstreepte, dat alle gecombineerde maatschappelijke arbeid aan bepaalde personen taken van toezicht en leiding oplegt, die zij als produktieve functies dienen te vervullen. De bijzondere en tegenstrijdige aard van deze functies in het kapitalistische stelsel komt juist voort uit de verstrengeling van leidinggevend en toezichthoudend werk dat nodig is voor het produktieproces, met de werkzaamheden die voortvloeien uit de noodzaak om meerwaarde voort te brengen en de uitbuiting te verscherpen. Elk leidinggevend

werk in een kapitalistisch bedrijf heeft daardoor een tweeslachtig karakter.

De Amsterdamse hoogleraar in de economische en bedrijfssociologie laat het evenwel niet bij het uitroepen van de ondernemers tot arbeiders. Hij wil tevens even laten zien hoezeer Marx ongelijk had met zijn oproep tot de aaneensluiting van de arbeiders van alle landen. De enigen die zich daaraan gehouden hebben, zijn de ondernemersleiders! Deze storen zich niet aan nationale grenzen en de principes van het „management" gaan uit boven land, volk en taal. Maar bij de handarbeiders gelukte dit niet, zij lieten zich niet „anti-nationaal" maken, zoals het dan plotseling heet, omdat hun situatie — internationaal gezien — ongelijkwaardig is. Marx' leuze „Proletariërs aller landen, verenigt U" zou uiteindelijk alleen door de managers van alle landen ten uitvoer kunnen worden gebracht...

Het is alles aardig bedacht. De gang van zaken ligt echter anders. Juist omdat het kapitaal optreedt als een internationale macht, werd het noodzakelijk dat ook de arbeidersklasse internationaal optreedt. Haar strijd blijft zich echter altijd vooral binnen het eigen land afspelen, waar zij zich tot de leidende klasse wil constitueren. Het internationalisme van de arbeidersklasse is niet „anti-nationaal" of strijdig met de belangen van de natie; het gaat hiermee samen en dient de nationale belangen op de beste wijze, wat zeer zeker niet het geval is met het optreden van de zich over de grenzen uitstrekkende en met elkaar verbonden monopolistische groepen.

Nu heeft prof. Zahn uiteraard een bijbedoeling. Hij wil met zijn managerstheorie een bijdrage leveren tot de gedachten over de convergentie van socialisme en kapitalisme — de opvattingen dat socialisme en kapitalisme uiteindelijk zullen veranderen tot een zelfde soort industriële maatschappij. Daartoe wordt ook Granicks boek dat in de Nederlandse vertaling *De rode directeur* heet, door hem geciteerd, evenals de boeken van Galbraith die graag op dit aambeeld hamert. Het fundamentele verschil in managersfuncties in een socialistische en een kapitalistische maatschappij, zoals dat te voorschijn springt uit Marx' behandeling van dit onderwerp, wordt daarbij zorgvuldig buiten beschouwing gelaten.

In de *Nieuwe Rotterdamse Courant* (5 april 1969) is prof. Zahn geprezen, omdat hij in zijn uiteenzetting zo dicht bij de werkelijkheid bleef. De lof zal eerder betrekking hebben gehad op de verdediging van het mammoethbedrijf, waaraan het leeuwendeel van zijn bijdrage in het speciale nummer is gewijd. Hij belooft, zonder daar evenwel bewijzen voor aan te voeren, het kleine en middenbedrijf nieuwe kansen onder het systeem, waarin de concerns en trusts de beslissende en overheersende rol vervullen. Ook vindt hij, dat er vaak te veel in simplificaties gesproken wordt over de macht van het grote bedrijf. Deze macht kan volgens hem niet eenvoudig worden afgeleid uit gegevens omtrent de omvang van een onderneming; ook moet een duidelijk onderscheid gemaakt worden tussen economische betekenis en politieke invloed. Samenvattend verklaart prof. Zahn dat economische macht een „uitermate ge-

differentieerd en diffuus verschijnsel" is. De werkelijkheid is evenwel duidelijker en helderder dan in de diffuse belichting van prof. Zahn tot uiting komt en veel succes zal hij niet hebben met zijn poging om met het vervormende schijnsel van een flauw kaarsvlammetje te werken.
Dit blijkt prof. Zahn zelf trouwens ook wel te beseffen. Na enige vriendelijke zinnen over het grootbedrijf, geeft hij toe, dat „natuurlijk deze reuzen een geweldig economisch machtspotentieel vertegenwoordigen". En als hij uiteengezet heeft, dat volgens hem de macht van de institutionele beleggers wel overdreven wordt, voegt hij daar onmiddellijk aan toe, dat evenwel niet mag worden gezegd, dat de grote aandeelhouders en de institutionele beleggers „helemaal geen invloed hebben in het economische leven".
Alles is gelardeerd met het in artikelen over concerns en trusts bijna volgens recept voorgeschreven sausje Berle en Means, de Amerikaanse economen, die hun leven gewijd hebben aan het verheerlijken van de maatschappij die rust op het fundament van de grote monopolies. Braaf wordt aangevoerd, dat het moderne bedrijf niet alleen denkt aan winst, maar ook aan zijn sociale verantwoordelijkheid. Doch wie denkt er dan niet aan bedrijfssluitingen bij Thomassen en Drijver/Verblifa? En al wordt prof. Kuin van het Unilever-concern als kroongetuige aangevoerd met zijn verklaring, dat de macht van de ondernemingsleidingen zeer wordt overschat en dat de ondernemers deze zelf wel eens onderschatten, overtuigend klinkt dit nu niet bepaald.
Aan het eind van het artikel komt de aap uit de mouw. Het is verkeerd om teveel aandacht te besteden aan een politiek begrip als medezeggenschap, want een steeds groter deel van de werknemers neemt deel aan managementsfuncties ... Op het allerlaagste plan mag inderdaad meegepraat worden over produktiviteitsverhoging e.d. en in een reuzenbedrijf moeten uiteraard een aantal beslissingen, vooral van technische aard, gedecentraliseerd genomen worden, maar de werkelijke beslissingen waarom het gaat worden door een klein groepje economisch en politiek machtigen genomen, die daarbij alle inspraak van de hand wijzen en pas bereid zijn tot overleg als er niets meer te overleggen valt ...
Zo is de werkelijkheid en die dringt zich zo scherp op, dat — ook al zwijgt prof. Zahn daarover — de andere schrijvers in dit speciale nummer er toch niet omheen kunnen gaan. Dr. Ph. A. Idenburg laat dit bijvoorbeeld uitkomen door op gezag van een andere onderzoeker mede te delen, dat „de geheimen van het huwelijksbed grondiger onthuld zijn dan wat zich in de directiekamer afspeelt". (H. A. Becker — *Management als beroep*, Den Haag 1968) ...
In de besluitvorming in het grote bedrijf is democratie een uiteraard onbekend verschijnsel. Of zoals Marx het reeds zei in *Het Kapitaal:* de leiding die het kapitaal uitoefent is naar haar vorm despotisch. Het kapitaal kan een aantal loonarbeiders gelijktijdig werk laten verrichten. „De samenhang van hun functies", aldus Marx, „en hun eenheid als een produktief ge-

heel liggen buiten hen om in het kapitaal, dat hen samenbrengt en bijeenhoudt. De samenhang van hun arbeid manifesteert zich voor hen ideëel als plan en praktisch als gezag van de kapitalist, als de macht van een vreemde wil die hun daden ondergeschikt maakt aan zijn doel."

Dr. Idenburg vertelt ook, dat de managers iedere idee dat er in hun functie een verandering zou kunnen intreden, op emotionele wijze afwijzen. Zij beschouwen zich zelf als stimulators van hogere welvaart bij uitnemendheid, als motorische welvaartscheppende figuren, als mensen die als leiders van een strijdorganisatie risico's durven te nemen. Om het te formuleren met de cliché-opmerking van H. M. van Mourik Broekman van de Koninklijke Zout-Organon, ze zien zich zelf als „ridders van deze tijd". Daaraan kan dan worden toegevoegd, dat de bevolking die het proces van onafgebroken prijsstijgingen gadeslaat en tegelijkertijd het verzet tegen loonsverhoging uit die hoek ziet, in diezelfde richting gaat denken, zij het dan dat ze eerder aan roofridders denkt die iedere voorbijganger proberen uit te schudden.

Interessant is de uiteenzetting van dr. Idenburg over de gevolgen die de automatisering kan hebben voor het management van een bedrijf. Hij verwacht, dat vele zogenaamde middenmanagementsfuncties vervangen kunnen worden door computers. Als gevolg van het toenemende gebruik van computers om beslissingen te nemen, zullen naar zijn mening de verhoudingen in het bedrijf nog onpersoonlijker en formalistischer kunnen worden, met een verregaande vervreemding van het werk als resultaat.

De groeiende mogelijkheid om een deel van de managers door machines te vervangen, begint reeds nu onder degenen die middenfuncties vervullen en niet direct met het machtsapparaat van het grote bedrijf verbonden zijn, ongerustheid te verwekken.

Prof. B. C. J. Lievegoed, die zich bezighoudt met sociale paedagogie, ziet voor de moeilijkheden die kunnen voortvloeien uit deze voortschrijdende vervreemding, alleen een uitweg als er „echte medemenselijkheid" wordt geschapen. Dit is een ethische term om de Amerikaanse bedrijfssociologische opvattingen over de „menselijke relaties" (human relations) in het bedrijf weer te geven. Ofschoon hij onmiddellijk bezweert, dat het bedrijf natuurlijk in de eerste plaats een economische prestatie moet leveren, bezweert hij de grote ondernemers toch meer oog voor deze kant van de zaak te hebben. Vooral de studentenbewegingen blijken hem tot deze opvatting gebracht te hebben. Deze zijn als het ware seismografen, die naderende veranderingen aankondigen. De ondernemers behoeven, naar zijn mening, niet zo zeer beducht te zijn voor het grote deel van de mensheid dat honger heeft, als „voor de opstand van binnen uit tegen maatschappelijke instituties, die alleen maar economisch-technologische waarden kennen"; hij signaleert een „afkeer van de jongere generatie zich voor een baan in de industrie te laten voorbereiden". Prof. C. A. van Peursen — de enige filosoof die in dit gezelschap mee-filosofeert — dringt er

in hetzelfde kader bij de ondernemers op aan zich voor te bereiden op heroriëntaties en te zoeken naar alternatieve oplossingen van de problemen die door de huidige tijd worden gesteld.
De onrust over de ontwikkeling in de kringen, die de technische en wetenschappelijke kaders moeten leveren voor de grote monopolistische bedrijven, blijkt hand-over-hand toe te nemen. Het schrikbeeld dringt zich op, dat ze geen getrouwe dienaren van het kapitaalsbelang zullen willen zijn. Was het bij de stakingen van mei-juni 1968 in Frankrijk reeds niet zo ver gekomen, dat ingenieurs en administratieve kaders tezamen met de produktie-arbeiders staakten en tezamen het bedrijf bezetten en leidden? Deze ontwikkeling heeft ook onder de ondernemers in ons land ontzetting gewekt en deze kan door de beweging onder de Nederlandse studenten alleen maar groter zijn geworden.
In de monopolistische kringen zoekt men daarom naarstig naar nieuwe methoden om remmen op te leggen aan deze gang van zaken en naar middelen om de wetenschappelijke en technische kaders nauw te integreren in de discipline van het kapitalistische grootbedrijf. Filosofisch denkwerk moet daarbij klaarblijkelijk behulpzaam zijn.
Veel succes zal het niet opleveren!

Bij het lezen van Het Kapitaal

Na het verschijnen van een nieuwe Nederlandse vertaling van het eerste deel van *Het Kapitaal* is de belangstelling voor het economische hoofdwerk van Marx toegenomen. Betekende de hoge prijs van deze uitgave nog een rem, de voorgenomen uitgave in een goedkopere paperback-editie zal de aandacht ongetwijfeld vergroten.

Degene die Marx' boek gaat lezen, stuit aanvankelijk op vele moeilijkheden. Enige voorkennis neemt een reeks problemen weg. De uitgeverij Pegasus heeft de laatste tijd een aantal werkjes herdrukt en uitgegeven, die als inleiding op het lezen van Het Kapitaal kunnen dienen. In de eerste plaats natuurlijk Marx' lezing *Loon, prijs en winst*, waarin de belangrijkste conclusies uit het eerste deel van Het Kapitaal zijn samengevat. Ook Marx' *Loonarbeid en kapitaal*, ofschoon uit een vroegere periode, is goed te benutten om Marx' benadering van de economische vraagstukken te begrijpen.

Engels heeft na het verschijnen van Het Kapitaal veel moeite gedaan om de hoofdgedachten uit dit wetenschappelijke werk in populaire vorm uiteen te zetten. Hij deed dit o.a. in boekbesprekingen, die hij voor verschillende bladen schreef. Twee artikelen in het *Duitse Demokratische Wochenblatt* zijn in dit opzicht van bijzonder belang. Zij zijn nu herdrukt onder de titel *Engels over Het Kapitaal.* Engels wijst er hierbij op, dat de verhouding tussen kapitaal en arbeid, „de spil om welke geheel ons huidig maatschappelijk stelsel draait", door Marx wetenschappelijk werd ontleed.

Daarnaast is een artikel van de Franse marxist Louis Althusser in vertaling gepubliceerd, dat enkele raadgevingen en verduidelijkingen geeft voor de lezer van Marx' boek. Ook geeft hij een aanwijzing betreffende de volgorde, waarin de hoofdstukken het beste gelezen kunnen worden.

Althusser maakt een aantal opmerkingen, die zeker nuttig kunnen zijn. Het is jammer, dat de prijs van dit kleine boekje zo hoog moest zijn.

Verder heeft Pegasus in een serie fotografische herdrukken twee artikelen van Lenin en de eerste drie hoofdstukken van zijn polemiek *De proletarische revolutie en de renegaat Kautsky* uitgegeven. Dat het hier om een deel van het boek gaat, wordt op de omslag echter niet meegedeeld.

JAAP WOLFF

---

*) Karl Marx — Loonarbeid en kapitaal. Prijs *f* 3,—.
Karl Marx — Loon, prijs en winst. Prijs *f* 3,—.
Engels over Het Kapitaal. Twee artikelen van Friedrich Engels bij het verschijnen van Het Kapitaal. Prijs *f* 0,80.
Louis Althusser — Enkele summiere maar nuttige vingerwijzingen bij het lezen van Marx' Het Kapitaal. Prijs *f* 2,25.
W. I. Lenin — Ons program; Marxisme en revisionisme. Prijs *f* 0,65.
Lenin over De proletarische revolutie en de renegaat Kautsky. Prijs *f* 2,—.

Mededeling van het Dagelijks Bestuur van de CPN

Het Dagelijks Bestuur van de CPN heeft op zijn jongste zitting ruime aandacht besteed aan de plannen voor een z.g. internationale conferentie op 5 juni a.s. te Moskou.
Zoals bekend is het initiatief tot deze conferentie uitgegaan van een aantal partijen, die ook in 1967 in Karlovy-Vary bijeen waren en die toen een dergelijke nieuwe bijeenkomst in het vooruitzicht stelden.
Het Dagelijks Bestuur van de CPN heeft reden om te verwachten, dat er — nu het tijdstip van deze geplande conferentie nadert — zowel van de zijde van de openlijke reactie als van de revisionistische kant aanvallen op de CPN zullen worden gedaan en dat pogingen ondernomen zullen worden om onze partij verdacht te maken.
Dit juist op het moment dat de partij zich inspant om de resolutie van het partijbestuur inzake *de nieuwe toestand in Nederland* in praktijk te brengen, de strijd voor lotsverbetering nieuwe impulsen te geven en de eenheid van alle linkse krachten te bewerkstelligen.
De eerste resultaten van deze politiek kunnen zelfs in een onlangs gehouden NIPO-onderzoek, gehouden in opdracht van de PvdA, niet geheel worden verdoezeld. Vastgesteld werd dat de CPN onder de kiezers aan vertrouwen won.
Een aanwijzing van het recept dat bij de aanvallen op onze partij gevolgd zal worden komt van de zijde van de rechtse sociaal-democraten.
Het Uitvoerend Bureau van de Socialistische Internationale, dat op 14 april in Amsterdam bijeen was, heeft zich namelijk uitvoerig bezig gehouden met het uitwerken van een strategie voor de bestrijding van communistische partijen. Volgens het schema van de rechtse socialistische internationale moeten de communistische partijen in de wereld ingedeeld worden in Moskou-gezinden of Peking-gezinden.
Dit is typisch een redenering van Washington- of Bonn-gezinden!
Het deelnemen aan de juni-conferentie in Moskou zou een partij „pro-Moskou", en het niet-deelnemen zou een partij „pro-Peking" doen zijn.
Het is zonneklaar, dat deze campagne ten doel heeft de massa in verwarring te brengen, binnen de internationale communistische beweging wantrouwen te zaaien, partijen tegen elkaar op te zetten en ook om in de verschillende partijen afzonderlijk een tegenstelling te suggereren of te construeren tussen leden en leiding van de partij, die geheel gericht zou zijn tegen de Leninistische organisatie-beginselen. Alles precies naar het voorbeeld van de socialistische partijen, waar leidingen inder-

daad vervreemd zijn van de leden, een diepe kloof gaapt tussen besluiten van de partij als zodanig en de praktijken van de leiding, en waar de dienstbaarheid aan het imperialisme door bijeenkomsten van een schijn-internationale bedekt worden.
Pogingen om van de noodzakelijke strijd tegen rechts de aandacht af te leiden zullen echter niet gelukken.
Het Dagelijks Bestuur van de CPN wijst er — in verband met de situatie in de communistische wereldbeweging — op, dat de CPN zich als autonome partij herhaaldelijk bereid verklaard heeft om contacten te onderhouden met zusterpartijen op grondslag van erkenning van de autonomie, waarbij de ene partij zich niet in de zaken van de andere partij mengt en waarbij niet getracht wordt universele bindende voorschriften voor de activiteit van een partij op te dringen.
De CPN is voorstander van contact met alle partijen, die hetzelfde standpunt innemen en die daar in de praktijk ook naar handelen. Jammer genoeg is dit echter op het ogenblik niet het geval met de meeste communistische partijen in socialistische landen in Oost-Europa en met de communistische partij van China.
Het Dagelijks Bestuur besprak in zijn jongste zitting ook de uitwerking van het eerder door het partijbestuur genomen besluit tot een massale viering van het 50-jarig bestaan van de partij. Een manifestatie zal plaats hebben op zaterdag 4 oktober in Amsterdam.
Alle afdelingen en districten van de partij worden opgeroepen nu reeds de voorbereidingen voor deze belangrijke gebeurtenis te treffen.

Amsterdam, 12 mei 1969.

(De Waarheid, 12 mei 1969).

SCHWEJK

de Tsjechische Tijl Uilenspiegel
staat voor U klaar!

Alle avonturen van de brave soldaat Schwejk
nu in één machtige omnibus:

deel 1 - In het achterland

deel 2 - Aan het front

deel 3 - In krijgsgevangenschap

Met de oorspronkelijke illustraties van Josef Lada
872 bladzijden, gebonden, prijs f 22,50

Uitgeverij Pegasus, Leidsestraat 25 Amsterdam

Zojuist verschenen!

Theun de Vries

DE GESPRENKELDE VOGEL VERHALEN-OMNIBUS

Linnen band met stofomslag, 364 blz. *f* 14,90

Gericht / Sint-Elisabeth / Saskia / Fragment van heugenis / Paling / Das wohltemperierte Klavier / Muziek voor Potemkin / Gastvrijheid / De sterkste vrouw ter wereld / Een kamer vol ogen / Keizersbloed / Kapitein ter zee / Fascisme is mo / De kinderen / De hond sloeg aan / Rassenwaan / De ongenade / Cordon bleu / De zilveren telefoons

De titel van Theun de Vries' hier bijeengebrachte vertellingen werd gesuggereerd door de kenschets, onlangs door een kritikus aan de auteur gegeven: — 'een zeldzame literaire vogel'. Deze uitermate boeiende verhalenomnibus begint en eindigt met een visioen: het eerste dat van de gekwelde middeleeuwer die schreeuwt om verlossing uit zijn alzijdige horigheid, het laatste dat van een man van vandaag, die leven en lot ziet vervloeien voor de onmenselijkheid van afgeleefde machthebbers, die de wereld willen regeren met hun 'zilveren telefoons'. Daartussen liggen in rijke veelvormigheid verhalen uit verleden en heden: men vindt er een over de St. Elisabethsvloed, over Spinoza's vervolgde leerling Adriaan Koerbagh, over het Palingoproer; er zijn enkele Russische 'anekdoten', waarin de schrijver zijn afschuw jegens elke vorm van barbarij vastlegt; vervolgens een aantal novellen over kinder- en jongensleven, nu eens niet in een Fries dorp, maar denkbaar in elke kleine Nederlandse stad; verhalen die overgaan in herinneringen aan oorlog en verzet. De laatste vertellingen van de omnibus zijn geladen met hedendaagse tematiek: rassewaan, vervreemding, de gruwel begaan aan het volk van Vietnam.
Ontstaan in een tijdvak van ruim dertig jaar (1936—1968) voegen deze verhalen een aantal nieuwe 'sprenkelingen' toe aan het beeld van de prozaïst Theun de Vries, in wie het creatieve en het revolutionaire element zich op zo uitnemende wijze versmelten.
Zo luidt de tekst van de omslag van dit geheel nieuwe verhalenboek van de grote schrijver. Het is werk dat voor een deel nooit eerder werd gepubliceerd en voor een deel verscheen in letterkundige en algemene tijdschriften.
Elke trouwe lezer van Pegasus-boeken zal zich zonder enige twijfel dit boek willen aanschaffen. Uw boekverkoper heeft 't!

PEGASUS - LEIDSESTRAAT 25 - AMSTERDAM

VAN ALMA-MATER TOT STRIJDTONEEL

INHOUD

Arbeiders en intellectuelen	M. Bakker	3
Kroniek van gebeurtenissen	G. Schreuders	14
Democratisch opleidingsinstituut of onderwijsfabriek?	J. Reiding	28
Paniek onder politici	Jaap Wolff	35
Ervaringen van een bezetter	R. M. - een bezetter	45
Wiegersma's misbruikte wetenschap	Marisca Milikowski	49
Gedwongen recrutering van 183 studenten Een artikel van Lenin uit 1901		56

VAN ALMA-MATER TOT STRIJDTONEEL

MET BIJDRAGEN VAN
MARCUS BAKKER
JAAP WOLFF
GIJS SCHREUDERS
MARISCA MILIKOWSKI
EN ANDEREN

UITGEVERIJ PEGASUS AMSTERDAM

Deze publicatie is verschenen als juni-nummer van Politiek en Cultuur, maandblad, gewijd aan de theorie en praktijk van het marxisme-leninisme onder leiding van het partijbestuur der C.P.N.

Arbeiders en intellectuelen

In de resolutie, die het partijbestuur van de CPN op 9 april publiceerde en die een positiebepaling gaf van de Communistische Partij tegenover de veranderingen welke zich in de politieke toestand binnen Nederland voltrekken, werd begrijpelijkerwijs ook geschreven over de studentenbeweging.
De resolutie wees er op dat door de vorming van mammoetbedrijven, of dat nu banken, fabrieken, verzekeringen of transportondernemingen zijn, en trouwens ook bij de overheid, de mensen met een wetenschappelijke of hogere beroepsopleiding net zozeer radertjes worden in het grote geheel als de handarbeiders dat altijd geweest zijn.
Het stuk vervolgt dan — en het lijkt nuttig, om de desbetreffende passage in haar geheel aan te halen —:
„Het is mede deze ontwikkeling die ertoe geleid heeft dat studenten en jonge mannen en vrouwen met een wetenschappelijke of hogere beroepsopleiding tot rebellie komen tegen het bestaande systeem, tegen zijn vertegenwoordigers zowel als tegen zijn uitwassen.
Vele malen nemen zij zelfs het initiatief tot de actie en er blijkt een duidelijke wil om de banden met de arbeidersbeweging, waartoe zij in feite behoren, aan te halen.
Wat D'66 (waarover in een eerder deel van de betrokken resolutie uitvoeriger gesproken werd — MB) hen te bieden heeft is alleen, dat zij van de regen in de drup komen. Het gehate machtssysteem van de concerns zou dan volledig naar de politiek worden overgebracht.
De arbeidersbeweging, en de communistische partij in het bijzonder, heeft tot taak het verbond tussen jonge intellectuelen en arbeiders tot stand te brengen en alle hindernissen die daarbij bestaan, uit de weg te ruimen. Zij ziet in hen een bron van nieuwe energie en geestdrift en zal voor hun belangen evenzeer moeten opkomen als voor die van de andere werkers.
Zij moet ook bereid zijn haar volle overtuigingskracht in het geding te brengen om deze belangrijke groep onder de bevolking vertrouwd te maken met haar beginselen en organisatieopvattingen, opdat op die wijze vele belangrijke strijders voor de zaak van het socialisme onze gelederen komen versterken."

De Communistische Partij is dus van mening dat niet in de eerste plaats subjectieve factoren en min of meer toevallige omstandigheden verantwoordelijk zijn voor de geweldige groei van de studentenbeweging, maar dat daaraan een bepaalde ontwikkeling in de maatschappij — de concentratiebeweging in de economische en ook in de politieke sfeer — ten grondslag ligt.
Dat wil echter niet zeggen dat men met deze constatering zou kunnen volstaan en dat die bij alle ontwikkelingen als een simpele formule te hanteren valt.
Wij hebben gewezen op één factor, naar onze mening de beslissende. In werkelijkheid zijn er echter meerdere, sommige in

nauw verband met die ene, sommige daarmee slechts in een verwijderde betrekking.
Bovendien zou het onjuist zijn om, terwijl men de objectieve factoren opzoekt, niet tegelijk oog te hebben voor de subjectieve krachten die soms een belangrijke rol spelen — personen zowel als denkbeelden. Communisten hebben altijd grote nadruk gelegd op de ideeënstrijd, omdat zij de grote betekenis — zij het in positieve dan wel in negatieve zin — inzien van het persoonlijke optreden in grote maatschappelijke ontwikkelingen en van de denkbeelden die daarbij onder de massa of in leidende groepen leven of gepropageerd worden.

Intellectueel en massa

De fundamentele verandering is, zoals gezegd, die in de positie van de door universiteiten en instellingen voor hoger beroepsonderwijs afgeleverde intellectuelen.
Nog slechts een generatie terug was studeren een bijzonderheid en de afgestudeerde nam, over het algemeen genomen, een speciale plaats in binnen de samenleving. De advocaat, de ingenieur, de arts en de lyceum-leraar vormden in de maatschappij in zekere zin een elite. Ze waren wel niet de machthebbers zelf, maar de kloof tussen hun betrekkelijk kleine groep en de overgrote meerderheid van het volk was diep. Zij woonden apart — in speciale buurten en langs hoofdwegen — en hadden een eigen levenspatroon. De scheiding werd van bovenaf zorgvuldig in stand gehouden.
De verandering van die positie is even snel gegaan als de schaalvergroting van de bedrijven en de overheidsdiensten.
Het aantal academici bij Shell en Philips, ieder bezig met hun eigen detail, loopt in de vele duizenden. In kamertjes aan weerszijden van lange gangen in ministeries en andere overheidsinstellingen zitten honderden juristen en andere afgestudeerden, elk van hen doende met een minuscuul onderdeeltje in een gigantisch apparaat. In scholengemeenschappen van duizend of meer leerlingen werken grote aantallen leraren, waarvan sommigen elkaar hoogstens van naam en gezicht kennen.
Buiten de plaatsen van het werk vervagen de elite-kenmerken eveneens. In de tien tot vijftien verdiepingen der flatgebouwen zijn geen aparte „intellectuelen-buurtjes" meer, daar zijn de afgestudeerden eveneens deel van de massa geworden. Ook hun voertuig en hun sportclub zetten hen niet meer apart van de anderen.

Er is echter niet alleen de massaficatie van de intellectueel, er is ook de intellectualisering van de massa.
Iedere functie in een steeds ontwikkelder en ingewikkelder samenleving vraagt een hogere schaal van scholing dan vroeger het geval was. De deelname aan het voortgezet onderwijs, in al zijn vormen, neemt toe en de handenarbeid, vooral de ongeschoolde, vermindert in omvang en betekenis. Terwijl door de

razendsnelle ontwikkeling van de techniek bij een zich uitbreidende produktie het aantal produktie-arbeiders langzaam maar zeker terugloopt, wordt het *peil* van diezelfde arbeiders voortdurend hoger. De afstand tussen wetenschapsman en arbeider wordt niet alleen overbrugd doordat de wetenschapsman steeds meer in de positie van een loonarbeider komt te staan, maar tevens doordat de arbeider steeds meer intellectuele vorming nodig heeft om in het huidige produktie-apparaat zijn grootste nut af te kunnen werpen.
Kortom — de intellectueel wordt deel van een massa, die op haar beurt in haar geheel gezien steeds dichter bij de intellectueel komt te staan.
Maar bij dit hele proces blijven de bezitsverhoudingen ongewijzigd, beheerst een kleine groep alle rijkdom en kennis en geldt het winstmotief als voornaamste norm in de maatschappij.

De machthebbers

Het is dit besef, dat bij de studenten is gaan doordringen.
De meest vooruitstrevende onder hen zijn er zich van bewust, dat zij als intellectuelen een wezenlijk andere positie innemen, en ook in de toekomst zullen bekleden, dan in de vroegere maatschappij het geval was.
Daarbij komt dan, dat de universiteit zelf reeds de afspiegeling vormt van deze nieuwe positie.
Voor de grote kapitaalgroepen is de universiteit zowel een, met belastinggelden betaalde, uitloper van de eigen laboratoria en personeelsbureaus, als een leerschool voor de kaders van de aan hen onderhorige maatschappij. Zij wensen dat de universiteit mensen aflevert die op hun denktrant zijn afgericht, zij eisen via met hen verbonden hoogleraren en curatoren de eerste keus onder de afgestudeerden, zij willen het verrichte wetenschappelijke onderzoek gebruiken voor de eigen winst. En zij verlangen bovendien dat het allemaal zo goedkoop mogelijk gebeurt.
Vandaar de doordringing van het universitaire apparaat met hún mensen, vandaar de op elkaar volgende structuurontwerpen die stuk voor stuk aan de monopoliebelangen beantwoorden.
De studenten gaan deze opzet doorzien, zoals gebleken is: eerst bij hun oppositie tegen het structuurrapport-Maris, daarna bij hun actie tegen het veel geraffineerder plan van Posthumus.
Interessant is, dat bij het conflict in Tilburg deze monopoliemacht, namelijk de openlijke invloed van Shell, Philips en de grote katholieke ondernemers, de directe inzet vormde.

Meer en anders

Naast deze algemene veranderingen in de maatschappelijke positie van de intellectuelen zijn er nog een reeks andere fac-

toren die een relatie hebben met de beweging onder de studenten.
Daar is hun geweldige toename in getal.
Het aantal ingeschrevenen aan de universiteiten en hogescholen steeg van 30.000 in 1955 en 41.000 in 1960 tot 85.000 op dit ogenblik.
De oude, besloten academies van voorheen, met hun unieke onder-onsjes-sfeer en hun curieuze, door de eeuwen heen overgeleverde rituelen, zijn in korte tijd geweldige instituten geworden waarin zowel de persoonlijke banden als de zin van oude gebruiken onder de voet zijn gelopen.
Ook de samenstelling van de studentenwereld is veranderd.
Nog steeds is slechts een gering deel daarvan afkomstig uit gezinnen van handarbeiders of van de laagst betaalde employés, maar toch komt liefst een derde deel van de studenten voor een studietoelage van het Rijk in aanmerking; dat wil zeggen, dat hun ouders zelf de studie niet of niet geheel kunnen bekostigen.
Gezien het uiterst geringe bedrag dat in het schema voor de studietoelagen wordt aangehouden voor wat de ouders voor eigen behoeften nodig hebben, kan men veilig vaststellen dat minstens een derde deel van de studenten-ouders niet meer verdient dan 20.000 gulden per jaar.
Uit een onderzoek dat door de sociologie-student Methorst is gedaan en dat gepubliceerd is in het blad *Student*, zou men de conclusie kunnen trekken dat het vooral de jonge mensen uit dit milieu zijn die in de Studenten Vakbeweging actief zijn.
Methorst meent overigens te kunnen stellen dat van een derde deel der studenten de vader niet meer dan lager of hoogstens lager technisch onderwijs heeft genoten. Bij de SVB-leden zou dit cijfer nog belangrijk hoger liggen.
Zeker is, dat de schimpscheuten over de „vaders-zoontjes", die nog wel eens gehoord worden over de studenten, en die een jaar geleden in Parijs nog gericht werden aan het adres van de opstandige universiteitsbevolking, steeds meer met de werkelijkheid in strijd blijken te zijn.

Onherbergzaam

Deze massale studentenaanwas uit milieus die of een deel zijn van de arbeidersklasse, ofwel daar niet ver vanaf staan, belandt op de dag van intekening in een volstrekt onherbergzaam leerklimaat.
Weliswaar zijn de laatste jaren de uitgaven voor hoger onderwijs belangrijk toegenomen, maar ze zijn ver achtergebleven bij wat nodig was, èn in relatie tot de toename der studenten, èn in verband met de snelle vordering van de wetenschap.
Meer studenten vragen meer docenten, meer wetenschappelijke staf, meer ruimten — waaronder laboratoria en ziekenhuisbedden —, meer studietoelagen.
Maar de ontwikkeling van de wetenschap zelf en van de vele specialisaties bij tal van vakken zou al om enorm stijgende uit-

gaven vragen, zelfs indien het studentenaantal gelijk zou blijven.
Ook al heeft een student geen enkele maatschappelijke belangstelling, dan komt hij zodoende in botsing met een overheid die hem weliswaar een universitaire opleiding laat volgen, maar die hem daarin te kleine lesruimten, een te gering aantal docenten en verouderde wetenschappelijke apparatuur aanbiedt.

Daar komt dan de verouderde leermethodiek bij. Volwassen en actieve geesten kunnen er moeilijk in berusten dat hun opleiding bestaat in het klakkeloos aanhoren van (voor het leven benoemde) hoogleraren, waaronder er zijn die iedere bekwaamheid missen om onderwijs te geven, waaronder zich hobbyisten bevinden die er alleen op staan dat hun eigen steriel gemaakte specialisatie gekend wordt — en waarvan meer dan een enkeling, vooral in de maatschappijwetenschappen, zijn onaantastbare voordrachten houdt op grond van een benepen horretjesuitzicht op onze wereld.
Zulks is natuurlijk altijd al gebeurd. Maar de jonge generatie van dit ogenblik is nu eenmaal een andere dan die er altijd al was.

Veranderde jeugd

Natuurlijk is niet iedere jongere van nu wezenlijk verschillend van wat zijn vader in 1940 was. Wel is er echter een enorm verschil tussen de wijze waarop de jeugd een generatie geleden moest leven en zich presenteerde, en de huidige.
De levensomstandigheden verschillen zeer. Toen massale werkloosheid, nu na een langere leertijd al sedert jaren geen of vrijwel geen werkloosheid. Toen een (ondanks alle wereldproblemen) sterk provincialistische sfeer — nu een bestaan met Vietnam in de huiskamer en een vacantie in de Balkan met een tweedehands-Volkswagentje.
Een wereld waarin een deel van de commercie op de jeugd is ingesteld en waarin hele reeksen oude gebruiken — sexuele bijvoorbeeld — overboord worden gegooid.
Een wereld waarin grote, deels gezichtsloze machtskolossen gedachten en daden manipuleren. Niet ogenblikkelijk herkenbare krachten zetten stinkfabrieken neer, geven miljarden uit aan bewapening, trekken aan TV- en pers-touwtjes, schieten op negers, gooien napalmbommen en schuiven jou zelf in het vakje dat je levensbestemming heet.
De jonge mens van nu wordt vroeger volwassen, hij ziet ook vroeger de rotzooi die achter het mooie speelgoed verborgen gaat.
Hij rebelleert op duizend en een manieren.
Op de universiteiten, waar alle tegenstellingen op elkaar botsen, waar niet alleen letter- en formuleslaven maar ook jonge denkers naar toe trekken, waar de jongeren massaal bijeen zijn, gelijke problemen ontmoeten en gelijke belangen hebben, komt die rebellie het eerst tot uiting.

Zoals de oorzaken van de studentenbeweging veelvuldig en uiteenlopend zijn, zo zijn het ook de vormen en de doelstellingen. Ook hier moet men niet naar dat ene hoedje zoeken waaronder alles te vangen zou zijn.
De studentenactie in Nederland is feitelijk op gang gekomen toen een jaar of vijf geleden de Studenten Vakbeweging werd opgericht. De naam laat zien dat het de oorspronkelijke bedoeling was, te komen tot een soort studenten-syndicalisme, een beweging voor de belangenstrijd. De SVB was een nieuw type organisatie, totaal anders dan de tot dan toe bestaande gezelligheidsverenigingen en de (kleine) organisaties op politieke of andere ideële grondslag.
Haar eerste acties waren een duidelijke weerspiegeling van deze opzet en ze hebben de SVB haar massale aanhang verschaft. Men herinnert zich de goed opgezette campagnes voor huisvesting der studenten, tegen verhoging van de mensa-prijzen en vooral voor verbetering van de Rijksstudietoelagen. Bij deze laatste actie, die een hoogtepunt vond in een reusachtige demonstratie in Den Haag, bleek eerst recht welke geweldige energieën er onder de studenten aanwezig waren.
Ieder van deze stukken strijd echter toonde de studenten met welke grote maatschappelijke krachten zij te maken hadden. Al hadden ze het niet gewild, ze werden gedwongen zich te realiseren waar de tegenstand vandaan kwam — en te zoeken naar oplossingen waarbij de bestaande belemmeringen niet zouden bestaan.
Zo ging een sterk antikapitalistische stroming ontstaan.
Factoren van buitenaf speelden hierbij eveneens een rol. Allerlei lieden met spitzel-geesten vragen zich, in de *Telegraaf* en in de Tweede Kamer, steeds maar weer af welke invloeden van buiten er mogelijk in de studentenbeweging gaande zijn. Wel, er zijn er zo een paar op te noemen. De strijd der Vietnamezen, die aangetoond heeft dat mensen met succes voor vrijheid kunnen strijden tegen de machtigste tegenstanders, is de belangrijkste geweest. Maar de Amerikaanse negerbeweging komt als goede tweede naar voren. Ieder stuk onderdrukking en ieder stuk strijd daartegen roept op zijn beurt strijdlust op. Zij die „invloeden van buiten" willen weren, moeten film en TV verbieden en onze grenzen dichtplakken met oud pakpapier (geen oude kranten s.v.p., want daar kan ook nog wel eens een berichtje instaan).
Bij dit alles komt dat de studenten overal in de wereld met grote belangstelling zien naar wat hun collega's elders doen. De discussie over de doelstellingen is allesbehalve nationaal beperkt, geslaagde strijdvormen elders worden ook hier beproefd.
Dat is noch bijzonder, noch ook verwerpelijk. Het is nog altijd het kapitalisme geweest dat het eerste voorbeeld heeft gegeven van internationale modellen en internationale coördinatie, en de beste delen van de arbeidersbeweging hebben altijd begrepen dat zij tegenover het mondiale kapitalisme *h u n* internatio-

nalisme dienden te plaatsen. De wijze waarop Lenin de lessen van de Parijse Commune heeft verwerkt, blijft een schoolvoorbeeld van dit internationale denken.
De universiteitsbezettingen in Tilburg en Amsterdam zijn dan ook geen mirakels. Ze waren voorafgegaan door soortgelijke acties in Noord- zowel als Latijns Amerika, in Frankrijk en zelfs in Spanje.
De grondgedachte bij deze strijdvorm is: protest tegen het feit dat het overgrote deel van de universiteitsbevolking, volwassen mensen, geen enkele vorm van zeggenschap hebben over inhoud en beheer van hun instituut. De actie is fundamenteel democratisch.

Eigen strijdvormen en solidariteit

Daarmee is het nog niet zo, dat het gerechtvaardigde van de strijdvormen der studenten automatisch zou inhouden dat die strijdvormen een model vormen voor alle overige groepen, speciaal de arbeidersklasse.
Men ziet die neiging wel in studentenkringen, de mening dat wat op de hogeschool gebeurt zo snel mogelijk dient te worden overgenomen door de bedrijfsarbeiders. De opvatting is in haar eenvoud onjuist en kan zelfs een negatieve uitwerking hebben doordat ze leidt tot pessimisme, tot minachting voor arbeiders die niet het studentenvoorbeeld volgen, of zelfs tot misplaatste leidersaanspraken.
Terwijl de universiteiten instituten zijn van een door het kapitalisme beheerste staat, zijn namelijk de bedrijven de organen waarop de kapitalistische machtspositie direct berust. De actie op een bedrijf tast onmiddellijk de winst aan, stakingen en bedrijfsbezettingen zijn directe aanslagen op de heerserspositie van het kapitaal. Ze bedreigen, anders dan universiteitsacties, het *bezit*. Dat verschil mag men nooit uit het oog verliezen.
Bovendien is de positie van studenten wezenlijk anders dan die van bedrijfsarbeiders.
Er is geen reden om het leven van een beursstudent te verheerlijken. Hij leidt een pover bestaantje, zit op een duur en vaak ellendig kamertje en is bezig met een jarenlange, soms uitzichtloos lijkende, studie. Grote aantallen studenten leven in alle opzichten op de grens van het bestaansminimum.
Maar het verschil met de arbeiders is, dat die laatsten iedere dag hun arbeidskracht verkopen, omdat zij de volgende dag (met hun gezin) moeten eten.
De beslissing van arbeiders om in actie te gaan, is de beslissing, om op dat ogenblik *niet* hun arbeidskracht te verkopen. Zo ligt de beslissing bij studenten niet. De bezetters in Tilburg en Amsterdam verloren geen loon en konden niet ontslagen worden. En dat zijn nu juist de factoren die maken, dat iedere automatische gelijkstelling van strijd op universiteiten en strijd op bedrijven mank gaat.
Dat wil niet zeggen dat arbeiders en studenten niet op gelijksoortige wijze strijd *k u n n e n* voeren. De mei-beweging van 1968 in Frankrijk, waarbij universiteitsbezettingen door be-

drijfsbezettingen werden gevolgd, is het schoolvoorbeeld van het tegendeel. Doch daar was dan ook sprake van een omvang en een intensiteit van de strijd, zoals men maar zelden heeft waargenomen.
Zulke stukken strijd zullen zich in de toekomst vaker en op meer plaatsen voordoen, maar men kan ze niet opcommanderen.
Waar het om gaat is, dat de arbeidersklasse de studentenstrijd moet beschouwen als een *deel* van haar eigen actie en dat zij daarmee solidair is. Het hiervoor geschrevene moge voldoende zijn, om *dat* duidelijk te maken.
Natuurlijk moeten delen van de arbeidersklasse, die door *De Telegraaf* of *Achter het Nieuws* misleid worden en die door de reactie gevoede bekrompen en ouderwetse opvattingen over studenten en hun beweging hebben, daarvan overtuigd worden. Maar bewuste arbeiders mogen geen ogenblik aarzelen met steun aan wat in vele opzichten ook hun strijd is.

Die steun is ook nodig in het directe belang van die arbeiders zelf.
Men hoeft de regering en de hele verzamelde reactie maar te horen, om te weten hoe zij door de studentenacties in verwarring geraken.
De aanvallers zijn nu eenmaal jonge mensen, die voorbestemd zijn om belangrijke functies in de kapitalistische maatschappij van morgen in te nemen. Dat verklaart mede de ruzies die bij iedere studentenrebellie onder de machthebbers uitbreken. Men wil die rebellie bestrijden, maar men wil de massa der rebellen niet geheel van zich vervreemden.
Het is zonneklaar, dat de arbeiders die voor h u n belangen strijden, van een aldus geschapen verwarring bij de bourgeoisie gebruik kunnen en moeten maken. Verzwakte tegenstanders zijn nu eenmaal gemakkelijker te overwinnen of tot concessie te dwingen. Zowel de solidariteit als het directe eigenbelang vragen daarom dat de arbeidersklasse zich achter de groeiende studentenbeweging schaart.

De houding der CPN

Al deze overwegingen — en nog andere, die we hier niet allemaal hebben kunnen behandelen omdat dat te ver zou voeren, bepalen het standpunt van de Communistische Partij, zoals dat in het begin van dit artikel is aangehaald en zoals dat in daadwerkelijke steun aan de studentenacties tot uitdrukking is gebracht.
In het bijzonder de bezetters van het Maagdenhuis in Amsterdam hebben die steun tot *in* den lijve kunnen ervaren.
De communisten (en de ANJV-ers niet te vergeten) lieten het niet bij woorden. Ze waren er van het begin af op uit om de band tussen studenten en werkers op zeer praktische wijze tot stand te brengen.
Het succes van dit streven is een van de redenen geweest voor de mateloze woede-uitbarsting van de machthebbers.

De Communistische Partij heeft zich er daarbij wel voor gehoed, te trachten aan de studenten hun manier van strijden voor te schrijven. Als dan ook naderhand een van de mensen uit de studentenactie de CPN in een interview met het *Algemeen Handelsblad* verwijt dat ze niet tevoren heeft opgeroepen tot bezetting van het Maagdenhuis, dan is dat kinderachtig en onzinnig.
De CPN geeft ook bij de actie op een of ander bedrijf geen aanwijzingen over de manier, waarop die zich precies zou dienen af te spelen. Dat zijn nu juist de zaken die bepaald moeten worden door hen die de actie voeren. Want tenslotte moet ook de democratische verantwoording voor de vorm van de actie uiteindelijk geschieden door de studenten tegenover de studenten. De CPN kon opwekken tot actie, wat ze gedaan heeft, ze kon de actie steunen en beschermen, wat ze ook gedaan heeft. Ze kon de actie niet ontketenen en niet haar vormen bepalen, evenmin als ze haar kon hebben afgebroken als ze dat zou hebben gewild.
Dat alles was de zaak van de studenten zelf.
Het is niet zo belangrijk dat een enkeling tegenover een krant, die van het begin af de actie veroordeeld heeft, met zulke flauwe opmerkingen komt. Het laat alleen zien dat het feit van de actie niet alle anticommunisme in één klap opheft, en dat sommigen naar uitvluchten blijven zoeken als ze de moed zouden moeten opbrengen, nu ook eens precies te zeggen hoe de zaken staan.

Brutaal

Heel iets anders is de manier, waarop een Lammers, sedert kort partijbestuurder van de PvdA, plotseling uit de hoek komt.
Lammers is in de PvdA-leiding gekozen als Nieuw Linkser en men herinnert zich hoe hij Van der Louw tot dansen bracht.
De Nieuw Linksers in het PB van de PvdA zijn toen het op spreken aankwam tijdens de politie-acties rondom en in het Maagdenhuis, muisstil geweest, ook Lammers. Later hebben ze, mèt Den Uyl, de bezetting veroordeeld en zich neergelegd bij Vondelings karakteristiek dat daarbij „gore BVD-methodes" werden toegepast.
In een interview met *De Tijd* (31 mei 1969) nu doet Lammers opeens een heftige aanval op de CPN. We citeren:
Vraag: „Wat zegt U van de reactie van politiek Nederland, van de Tweede Kamer over het Maagdenhuis?"
Lammers: „Slecht, beneden alle peil. Ik heb het gevoel dat ze schotsje springen, langs de zaak heen gaan. Niet alleen in deze zaak. Het standpunt van de CPN vind ik het meest brutaal. Om zich achter de democratisering te stellen. Hoe kunnen ze dat, gezien hun achtergrond, waar maken? Als in hun partij bijvoorbeeld een Nieuw Links zou ontstaan, dan zou je ze moeten horen!"
Er gaat een wereld open in deze woorden, maar geen Nieuwe Wereld.
De meerderheid van de Tweede Kamer, waar het hier over

gaat, heeft zich achter Veringa, Beernink en Samkalden gesteld. Dat wil zeggen dat ze onder meer het grove politie-optreden, het traangas, de waterkanonnen, de vingerafdrukken en de gerechtelijke vervolging heeft goedgekeurd.
Voor Lammers is dat „schotsje springen". Bij naam en toenaam veroordelen doet hij slechts de CPN, de enige partij die de studenten openlijk èn praktisch gesteund heeft, en die in het parlement n i e t de houding van een politierechter heeft aangenomen.
Die CPN is „het meest brutaal". Brutaler dus dan Vondeling („gore BVD-methodes"), dan Den Uyl die op aanmaning van de VVD en de CHU openlijk zijn partijgenoten afviel, dan Beernink van de politie, dan Samkalden van het traangas, dan de hele huilende reactionaire sprekersrij die politie en justitie te hulp riep.
Hoe kon de CPN zich achter de democratisering stellen, gezien haar achtergrond? Die achtergrond is o.a. strijd tegen Mussert, Februaristaking, strijd tegen koloniale oorlog.
Een democratisch visitekaartje dat er zijn mag.
Er zijn er in Nederland die minder te bieden hebben.
Maar Lammers heeft iets anders op het oog.
„Als in hun partij bijvoorbeeld een Nieuw Links zou ontstaan, dan zou je ze moeten horen".
Dat zou je zeker, maar slechts korte tijd. Want het zou in een mum van tijd uit de partij verdwenen zijn. Mensen die één lijn trekken met Piet de Jong tegen de bezetters van het Maagdenhuis, die Samkalden verheerlijken (zoals Lammers in hetzelfde interview doet) worden bij ons niet welkom geheten.

Open discussie

Zo is het natuurlijk niet met al die anderen, die in eerlijke strijdwil bij onze partij komen en die wel degelijk èn nieuwe, èn linkse denkbeelden meebrengen, speciaal over de democratie.
Van hen vragen we een open oog voor de betekenis van de geweldige ervaringen van de democratische en arbeidersstrijd, die in de CPN belichaamd zijn. Maar terzelfdertijd verwelkomen wij hun bijdrage aan de grote discussie over verdediging en versterking van de democratie die gaande is.
Om een voorbeeld te noemen:
Uit de strijdvormen in Amsterdam en Tilburg blijkt opnieuw dat er uiteindelijk geen tegenstelling hoeft te zijn tussen de „vertegenwoordigende democratie", die opdrachten aan gekozen bestuurders delegeert, en „directe democratie", zoals die tijdens de massale studentenvergaderingen werd en wordt beoefend. Beide blijken aanvullend op elkaar te kunnen werken. Dat was overal ter wereld in ontelbare acties op bedrijven in de praktijk reeds bewezen, maar de nieuwe ervaringen op dit punt moeten besproken en verwerkt worden. De jonge mensen die deze nieuwe ervaringen hebben, en daardoor nieuwe inspiratie in de arbeidersbeweging kunnen brengen, zijn welkom

binnen de communistische partij om haar ideeënrijkdom te vergroten.

Reeds nu worden in onze partij overal de ervaringen van de acties der laatste tijd (niet alleen die van de studenten; ook die van de jongste Februari-herdenking, van de eensgezinde 1-mei-viering in Amsterdam, van de beweging tegen de sluiting der Blikfabrieken in Krommenie) besproken — en dat, gelukkig, lang niet altijd zonder dat de meningen botsen.
Er is nieuwe beweging. De CPN stimuleert die, maar in die beweging vernieuwt ze ook zich zelf.
Zo moet het ook. Want zo alleen kan er leven zijn.

M. BAKKER

Kroniek van gebeurtenissen

Eén woord van onbedachtzaamheid kan maken dat men jaren schreit. De Amsterdamse rector-magnificus prof. mr. A. D. Belinfante zal zich bitter zijn uitspraak herinneren dat het medebeslissingsrecht voor alle universitaire geledingen op alle niveaus een loze kreet is, een kreet die hij slaakte op een studentenvergadering juist toen de Tilburgse studenten hun strijd voor erkenning van ditzelfde principe met een glansrijke overwinning zagen bekroond. En de volgende keer dat Belinfante „zijn" studenten toesprak was het vanuit de commandowagen der mobiele politie-eenheid: de knuppelbrigade. Tilburg was een mijlpaal, „vonk in het kruitvat" beefde *Het Vrije Volk.* Het vuur brandde al onder Belinfantes eigen vermolmde stoel — hij kon het met geen quasi objectiverende uitspraak doven, evenmin als president-curator Samkalden dat later nog kon met drie waterkanonnen.

Eén woord van onbedachtzaamheid — maar dat was het niet. Prof. Belinfantes „loze kreet" was een weloverwogen antidemocratische stellingname, in geen enkel opzicht afwijkend van de halsstarrige houding die de Tilburgse autoriteiten hadden ingenomen *(„Wij achten het niet wenselijk de studenten een stem te geven in benoemingen"; „wij vrezen dictatuur van de meerderheid")* tot zij door de bezetting van de hogeschool op de knieën gedwongen werden.
De heren die aan de Amsterdamse universiteit de dienst uitmaken denken er net zo over en hun gemanipuleer met inspraak- en structuurcommissies moest slechts camoufleren dat medebeslissingsrecht er niet zou komen dan over hun lijk. Dit werd voor wie hen tot dan toe op hun aristocratische gezichten had vertrouwd pas goed duidelijk, toen in het Maagdenhuis de bureauladen opengingen. Achter slot en grendel vonden de studenten een brief van Belinfante aan het college van rectoren, inmiddels al even berucht als zijn „loze kreet", waaruit deze teksten:
„Ik vind het gevaarlijk ‚democratie' als uitgangspunt te nemen, zeker als men die definieert dat de ‚bevoegdheid en verantwoordelijkheid niet wordt opgevat als van bovenaf ingeplant maar als in de gemeenschap gegrond en van haar uit toegekend."
Belinfante acht alle bevoegdheid dus van bovenaf ingeplant, derhalve
„voldoet de huidige organisatie aan de eis van democratie".
Zoals het is zo moet het blijven door middel van deze truc:
„Door aan belanghebbende een niet de doorslag gevende vorm *van inspraak te geven. Dat kan zijn in de vorm van meestemmen in* minderheidspositie *of van* adviseren."
En:
„Voor docenten geldt hetzelfde als voor de studenten en technisch-administratieve staf. In bestuurszaken kunnen geen van deze groepen meebeslissen."

Belinfante viel door de mand en uit het Maagdenhuis — van de studenten kon hij het krijgen, zoals hij het hebben wou.

Duidelijk: de heersende machten wilden en willen ten koste van alles de democratisering voorkomen van de structuur van de universiteit, hoe vermolmd die ook is, hoe onmachtig de toenemende stroom studenten op te vangen, hoe onvoldoende erop gericht de technisch-wetenschappelijke ontwikkeling dienstbaar te maken aan het belang en de toekomst van de bevolking, hoe dienstbaar vooral aan de grote concerns. Of juist daarom, om de machtsposities van de vertegenwoordigers van mammoetondernemingen binnen de curatoria in stand te houden mag geen medebeslissingsrecht tot stand komen aan de „Voedende Moeder", die haar groeiend tal van kinderen verslindt, de Alma Mater: platzak, misbruikt — geen ideale bewoonster van een Maagdenhuis. Dat kreeg dan ook bijna vijf dagen lang logés, voor ordeverstoorders uitgekreten, die orde op zaken willen stellen.

In het slop

Mei 1969 raakten de universitaire autoriteiten in het slop en raakte de studentenbeweging in een stroomversnelling.
Dat is een eerste voor de hand liggende conclusie als men het verloop volgt van de evenementen vorige maand.
Een aantal onderdelen van deze film van de gebeurtenissen zijn langer in de ontwikkelaar gehouden en verder belicht om een goed beeld te krijgen.
Deze kroniek draait de rest af, soms in een versneld tempo, teneinde enige globale indrukken achter te laten.

Vorig jaar was de rol van de Franse studenten in de grote volksbeweging tegen De Gaulle een belangrijke bron van inspiratie voor de studentenoppositie in ons land; een studentenoppositie die voor het eerst op grote schaal gestalte had gekregen in botsingen met de regeringspolitiek over de directe sociale belangen van de studenten (studietoelagen, kamernood, onderwijsinvesteringen).
Deze syndicale beweging van de studenten was op zichzelf natuurlijk óók „politiek", zoals naar voren kwam toen grote groepen door de SVB geactiveerde studenten deelnamen aan solidariteitsacties, in de eerste plaats uit verontwaardiging over de Amerikaanse misdaden in Vietnam, vorig jaar ook naar aanleiding van de onderdrukking in Mexico: uiting van een toegenomen politiek bewustzijn. Tijdens de „Mexicaanse" studentendemonstraties in Amsterdam — waar door de politie flink op los geslagen werd — werd een roep om „eenheid met de arbeiders" hoorbaar; het was vlak na de Franse mei-juni-beweging. Voor de meeste studenten die toen in actie waren, bleef dit op dat ogenblik niet veel meer dan een leuze, een geleende gedachte, die bovendien was verbonden met het venijn van een

Cohn-Bendit tegen de organisaties van de arbeidersklasse, en met de door de reactie bewust gestimuleerde waanvoorstellingen van de provo's over „verburgerlijking" van de arbeiders. Een studentendemonstratie eindigde in het Amsterdamse Vondelpark met de oproep van een SVB-woordvoerder tot de aanwezigen om als de predikheren der twintigste eeuw naar de koffiehuizen te trekken teneinde de bevolking „te overtuigen" ...

Niet in de koffiehuizen, maar in de gezamenlijke strijd moest inhoud worden gegeven aan de gedachte van eenheid tussen arbeiders en studenten (de werkende bevolking van Amsterdam heeft er zich de afgelopen maand niet onbetuigd aan gelaten!); dit is onontbeerlijk en onvermijdelijk, want voortkomend uit de maatschappelijke ontwikkeling zelf. Voortkomend uit de ontwikkeling van de mammoetconcerns die alles aan zich ondergeschikt willen zien, inclusief de universiteiten die ze voor research nodig hebben; voortkomend uit de ontwikkeling van techniek en wetenschap die ook de samenstelling van de studentenbevolking veranderd heeft — voortkomend uit een ontwikkeling die aan de studentenbeweging zelf het aanzijn heeft gegeven en haar heeft geplaatst naast de arbeidersbeweging, tegenover dezelfde vijanden.

Dat moet het eerste onuitwisbare beeld zijn; vroeger werd het studentenleven voor het oog van de mensen beheerst door corpora die stut en steun van de bestaande orde waren, een laf soort elite dat zich in de speeltuinen van de reactie voorbereidde op een notabelenrol — maar nu zijn groepen naar voren gekomen in een begin van rebellie tegen het machtssysteem van de concerns, dat hen niets te bieden heeft dan intellectuele afhankelijkheid en loonslavernij.

Die in haar vormen met grote vindingrijkheid en jonge geestdrift geladen beweging is door de voorhoede van de arbeidersklasse begroet als een nieuwe bron van energie, die het waard is op alle mogelijke manieren metterdaad te steunen.

Het beeld ervan is daarentegen door de reactie waargenomen met grote schrikogen, zeker toen ook aan de confessionele universiteiten en hogescholen de politieke beweging turbulente vormen ging aannemen.

Aan de Vrije Universiteit in Amsterdam kon minister Veringa zich niet vertonen zonder te worden belaagd door grote aantallen studenten die hem rekenschap en verantwoording van zijn beleid vroegen. Studenten van de katholieke hogeschool in Tilburg demonstreerden tegen de hogere NAVO-bewapening en de BTW; hun Eindhovense collega's raakten letterlijk slaags met Philips, die zijn „bewakingsdienst" op hen afstuurde toen zij met een krans van prikkeldraad bij het borstbeeld van Anton Philips protesteerden tegen de collaboratie van het concern met de Griekse kolonels; aan de katholieke universiteit van Nijmegen werd minister Seda van het Indonesische generaalsbewind verjaagd van het officiële lustrumcongres, dat besloot met een fel protest tegen de Nederlandse hulp aan de Suhartokliek. Vele malen sloegen zo de vlammen in een pan vol elkaar slecht verdragende ingrediënten.

De katholieke technische hogeschool van Eindhoven bijvoorbeeld leidt op voor (en is bestuurlijk vrijwel in handen van) het Philipsconcern; de katholieke economische hogeschool leverde traditioneel behalve Philips-kader ook dat voor de KVP af; de bindingen tussen de VU en de AR-top zijn overbekend; Nijmegen tenslotte is het bolwerk van Duynstee en zijn soortgenoten (prof. Duynstee, kolomschrijver in *De Telegraaf*, drukte Seda demonstratief de hand, onder een gejoel van de studenten; hij is bovendien de felste tegenstander van universitaire structuurhervormingen in Nijmegen).
Anderzijds zijn deze confessionele onderwijsinstellingen, en met name Nijmegen, centra van de beweging in de kerken, een beweging die in een groot aantal gevallen bijdroeg tot het slaken van de banden met de rechtse KVP-politiek, en die ook extra mogelijkheden en dimensies aan de studentenoppositie gaf.

De Quay verontrust

De vertegenwoordigers van de concerns en de universitaire autoriteiten en KVP-minister Veringa bezonnen zich geschrokken op pogingen om de beweging terug te schroeven.
Onthullend is een brief die prof. dr. J. de Quay, KVP-politicus en grossier in commissariaten, schreef aan een groot aantal ondernemers. Hij vroeg daarin geld voor een stichting die „de begeleiding van de katholieke studenten in Nederland" ter hand zou moeten nemen. Hij dacht in totaal een miljoen gulden nodig te hebben ter beteugeling van *„de onrust die de laatste jaren in de studentenwereld tot uiting is gekomen"*.
Zijn brief bevatte nog de mening dat de „onrust" voornamelijk het werk was van *„de groep studenten die publiciteit verkrijgt"*, wat een aardige grap is, want De Quay is als president-commissaris van Nederlands grootste persconcern, de VNU, niet geheel verstoken van invloed op die „publiciteit" ...
Ook Sydney van den Bergh, VVD-politicus en Unilever-commissaris, weerde zich, naar verluidt o.m. door financiële bijdragen aan anti-SVB-campagnes van corpsleden.
Intussen gingen van het ministerie en de universitaire toppen pogingen uit om de „activisten" onder de studenten te isoleren en acties te verdrinken in een poel van vrijblijvend „overleg" en „voortdurende bereidheid tot het gesprek", mits dit gesprek geen resultaten zou opleveren ...
In Amsterdam bleken de isoleringspogingen heel duidelijk bij een (mislukte, onbegrepen) poging tot bezetting van het Maagdenhuis van het toenmalig ASVA-bestuur. Met de politiek van inkapseling en isolering verbonden, waren pogingen de representativiteit van de grondraden (plaatselijke studentenparlementen) te ontkrachten, door de bij voorbaat kansloze conservatieve groepen terug te trekken voor de studentenverkiezingen.
Men wilde de zaak zoveel mogelijk klaren vóór het zou komen tot een confrontatie — en die hing in de lucht, juist boven het

werkterrein van de studenten zelf, juist op het punt van de herstructurering van universiteit en wetenschappelijk onderwijs.

Structuur

Van officiële zijde is men alweer jaren bezig deze structuren te stroomlijnen en aan te passen aan de behoeften van de concerns.
„De linkse studenten raakten zich er van bewust dat het hun taak was de politieke strijd tegen de autoritaire maatschappij op de eerste plaats aan de hogeschool zelf te voeren zoals de arbeiders dit in hun fabrieken moeten doen,"
schreef de onderwijssecretaris van de Algemene Tilburgse Studenten Organisatie, Verspaget in *De Waarheid*, op de dag dat de confessionele ondernemersvoorzitter Van Boven die hogeschool op slot deed.
Nieuw was dit uitgangspunt niet in zoverre, dat ook de felle acties voor beurzen en kamers zich „op het werkniveau" van de studenten afspeelden, in een directe belangenstrijd, zoals het afgelopen jaar nog tegen de plannen van Veringa's commissie-Andriessen, die het beurzensysteem geheel wil afschaffen.
Maar de strijd om een democratischer universiteit legde de bijl aan de wortel. Zo was het studentenantwoord op het plan-Maris voor een militair-hiërarchisch universiteitsbestuur tweeërlei: in de eerste plaats het rapport „Universiteit en Onderneming", dat een scherpe analyse gaf van het streven van de monopolies hun greep op de universiteit te verstevigen, en in de tweede plaats: actie! (i.c. bezetting van de vergaderzaal van de Academische Raad) die het hele plan-Maris met een breed gebaar van tafel veegde.
Het rapport-Posthumus over de herstructurering van het wetenschappelijk onderwijs riep een soortgelijke reactie op: de studenten maakten „Aantekeningen voor een Radenuniversiteit" en begonnen op de faculteiten, in de instituten en laboratoria, de kracht van hun daden achter de democratisering te stellen.
De weerklank was uitzonderlijk. Duizenden studenten gaven er in de praktijk blijk van dat zij de positie van slachtvarkens in een worstenfabriek, niet (langer) wensten te accepteren.
We zagen een faculteitsactie van de neerlandici in Groningen, een actie tegen wachtlijsten van de medici in Nijmegen, psychologen in Groningen die de democratisering op hun sub-faculteit doordrukten, bezetting van de curatorenkamer in Tilburg, protesten tegen de studiebeperkingen van diergeneeskundigen in Utrecht, van de andragogen in het hele land, protesten tegen het autoritaire optreden van kanselier Drechsel in Amsterdam, acties tegen autoritair optreden van hoogleraren als Hooykaas in Utrecht, Den Hollander in Amsterdam, tegen rector Baron Van Wijnbergen in Nijmegen die de studenten voor hun democratiseringsactie voor fascisten had uitgekreten — in alle universiteiten was het raak, op alle niveaus werden de eisen gesteld.

Het antwoord van de autoriteiten kwam neer op pogingen tot vertragen en inkapselen. In vrijwel alle universiteiten aanschouwden commissies van overleg het licht, of beter: de schemering van bestuurskamers. Vertegenwoordigers van de plaatselijke studentenorganisaties brachten veel geduld op bij het uitleggen van hun democratische verlangens — hetgeen bijvoorbeeld in Nijmegen leidde tot „het Groene Boekje" met een praktisch structuurplan, in Amsterdam tot niets, en in Tilburg tot twee elkaar uitsluitende nota's van curatoren enerzijds en 21 stafleden en studenten anderzijds.
De universitaire overheden wilden praten. De studenten ook, op voorwaarde dat die gesprekken iets op konden leveren. De Nederlandse Studenten Raad congresseerde half april in Wageningen aan de hand van een Zwartboek, dat met bergen materiaal de vertragingstactiek van de bestuurders aantoonde. „Handig gemanipuleer van de autoriteiten", noemde de NSR-voorzitter het verloop van zaken, en hij verklaarde:
„Het spreekt vanzelf, dat de studenten niet verder aan de discussies willen deelnemen, als niet vaststaat dat de uitslag van de discussies de autoriteiten bindt".
Maar daar lag nou net de grens, zoals we gezien hebben. Belinfante: „Ik vind het gevaarlijk ‚democratie' als uitgangspunt te nemen . . . enzovoort"; Tilburgse curatoren: „Wij achten het nadelig hun een stem te geven . . . enzovoort".
Enzovoort!

Tilburg

Op 23 maart publiceerde het notabelencollege van Tilburgse curatoren (r.k. ondernemersvoorzitter Van Boven, ex-KVP-staatssecretaris Bartels, ex-r.k. ondernemerssecretaris Loevendie, Shell-directeur Van Schaik, KVP-burgemeester Becht) na pressie van studentenzijde (o.m. door de bezetting van Loevendies kantoor) zijn nota over herstructurering van de hogeschool. De nota willigde geen enkele essentiële eis in.
25 maart: honderden studenten hielden in de aula van de hogeschool een protestvergadering. Men besloot tot het uitschrijven van een algemene hogeschoolvergadering. Ruim duizend studenten en stafleden wonen die bij op 27 maart. Men vroeg Loevendie of de autoriteiten zich bij democratische besluiten zullen neerleggen; hij zei: alleen als we het met die besluiten eens zijn. Met vrijwel algemene stemmen werd daarop besloten, de autoriteiten een ultimatum van drie weken te stellen.
Op 22 april kwam opnieuw de algemene hogeschoolvergadering bijeen. De curatoren hadden zich in antwoord op het ultimatum accoord verklaard met het *woord* medebeslissingsrecht, maar niet voor alle betrokkenen op alle niveaus. Hun antwoord werd verworpen. Op 27 maart heeft een meerderheid van de senaat zich bij het ondemocratische curatorenstandpunt aangesloten. Op de avond van 28 april bezetten tientallen studenten in antwoord hierop de senaatszaal en de telefooncentrale.
In het diepste geheim had de leiding van de hogeschool zich

op de in algemene vergaderingen door een overgrote meerderheid gesteunde aankondiging van actie voorbereid: men zou pogen de studenten te verdelen door de voortgang van tentamens en examens te saboteren, opdat die studenten die zich op tentamens hadden voorbereid zich tegen de acties zouden gaan keren. Op 29 april proclameerde ondernemersvoorzitter Van Boven dus de sluiting van de hogeschool, iets wat in Nederland nog slechts door de Duitse bezetters gepresteerd was — Van Boven zaaide wind en oogstte storm.
Een kleine vijftienhonderd Tilburgse studenten (in totaal staan er zo'n 2500 ingeschreven) besloten tot bezetting van het gehele hogeschoolgebouw. Het beheer van het gebouw werd door de ATSO georganiseerd, die een reeks van perfect draaiende diensten (schoonmaak, orde, slaapgelegenheid, ontspanning, voedsel) in het leven riep en ook de voortgang van het onderwijs ter hand nam: oudejaars gingen college geven, evenals talrijke stafleden en een tweetal hoogleraren die zich solidair verklaarden, aangevuld met progressieve wetenschapsmensen uit het gehele land.

Studentenmacht

De manoeuvre om de democratische studentenactie te breken verkeerde in zijn tegendeel; binnen de leiding van de hogeschool kwamen conflicten over de te volgen koers tot uitbarsting, terwijl de studenten zeer eensgezind optraden, zoals nog bleek uit de unanieme afwijzing van het curatorenvoorstel de hogeschool te heropenen op voorwaarde dat ook de bezettingsactie zou worden beëindigd.
De democratische beweging in Tilburg leidde nog tot een andere polarisatie.
Betuigingen van steun en solidariteit kwamen van een groot aantal 1 mei-meetings.
De weigering van D'66 de studenten te steunen ontmaskerde de ingebeelde vernieuwers als discipelen van de oude orde van de ondernemerscuratoren, en de zalvende woorden van KVP-minister Veringa over democratisering verloren ieder restje kleefkracht, toen hij de studentenactie openlijk „ontoelaatbaar" noemde (waarop hij door zijn partijgenoot Van Boven prompt als bemiddelaar werd aangezocht). Deze polarisatie, zoals die ook tot uiting kwam in het Kamerdebat over Tilburg, zou veertien dagen later een nog veel scherper karakter krijgen.
De hooghartige curatoren begonnen al te wankelen. Na bijna een week van machteloos en chaotisch gemanoeuvreer zagen ze zich gedwongen hun repressaillemaatregel, de sluiting van de hogeschool, onvoorwaardelijk in te trekken, misschien in de hoop dat ze „hun" studenten dan weer wat „handelbaarder" zouden aantreffen, of misschien met de snel in kracht en omvang groeiende solidariteitsacties in de andere universiteitssteden op de achtergrond. In een bijeenkomst van alle rectores magnifici met minister Veringa in Den Haag heeft men zich geschrokken afgevraagd of de geplande manipulaties ter voor-

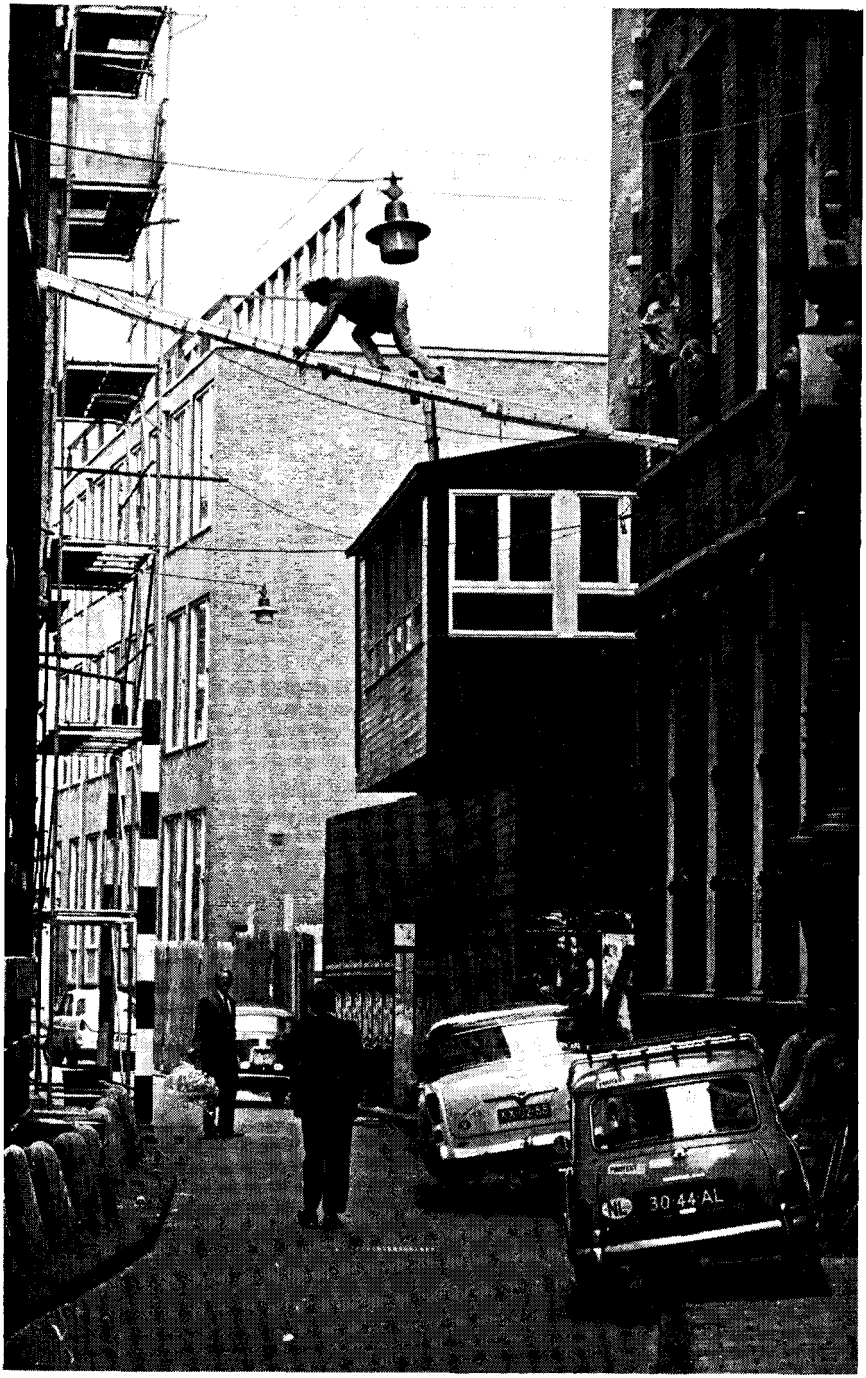
koming van effectieve democratiseringsacties elders geen gevaar liepen te mislukken, nu in de universiteitssteden in totaal duizenden studenten bijeenkwamen ter ondersteuning van Tilburg en hun eigen eisen in senaatskamers en aula's lieten weerklinken.
De formele heropening van de hogeschool was voor de studenten alleen een aansporing hun bezettingsactie voort te zetten tot de eis tot medebeslissingsrecht op alle niveaus werd ingewilligd. Op 7 mei gingen de autoriteiten voor het front van de studentenvergadering door de knieën.
Voor de Nederlandse universiteiten was dat een weergaloze mijlpaal. De bezetting, verketterd door Veringa, had tot concrete resultaten geleid. Niet alleen voor Tilburg waren deze van betekenis. Daar gaat de strijd nu verder om de afgedwongen toezeggingen in reële studentenmacht te vertalen en het in deze lentestorm geknakte onkruid voorgoed te wieden, — het curatorium. Ook in de reeds gistende studentenbevolking van de andere universiteitssteden was iets in beweging gezet dat de autoriteiten al niet meer konden tegenhouden. In Eindhoven, Nijmegen, Leiden, Twente, aan de Vrije Universiteit, in Utrecht — overal vonden massale vergaderingen plaats, die in een aantal gevallen resulteerden in de bezetting van academische gebouwen als vrijplaats voor discussie en actie. Tilburg bracht de beweging op nationaal niveau.

Enkele dagen na de Tilburgse overwinning verlegde zich de aandacht echter vooral naar Amsterdam.
Daar dachten de universitaire autoriteiten — een club van ondernemers als Elsevierdirecteur Van den Brink, voormalige Haagse topambtenaren als Drechsel, een aan „Europese" organisaties en het ministerie van justitie gedienstige bestuursjurist als Belinfante, en de voormalige minister van justitie Amsterdams burgemeester Samkalden — dat zij de in de voorafgaande jaren zo actieve voorhoede van de studenten aardig hadden kunnen dwingen, isoleren of in commissies verdrinken. Waren niet de vergaderingen over Tilburg in de Oudemanhuispoort naar verhouding schaars bezocht geweest, en was de ASVA niet tot het uiterste gegaan bij het uitzitten van vrijblijvende vergaderingen van de werkgroep bestuursstructuur, die zij met onuitputtelijk geduld tot 6 mei was blijven bijwonen? Op die datum brak de ASVA, ondersteund door een motie van een studentenvergadering, het overleg af. Een grote groep studenten bezette de aula, en formuleerde de voorwaarden voor hernieuwing van het overleg: principiële erkenning van het medebeslissingsrecht van alle bij de universiteit betrokken geledingen op alle niveaus, waarbij in de faculteiten en sub-faculteiten de algemene vergadering van alle betrokkenen de beleidsbepalende instantie moet worden, plus openbaarheid van alle vergaderingen van bestuurscolleges en de notulen daarvan.
De autoriteitenclub lachte erom. Wat hen betreft konden de studenten in de aula blijven zitten tot ze een ons wogen; Belinfante riep alleen maar „loze kreet", en met dat „groepje acti-

visten" zou men het ook wel klaarspelen ... Het lachen verstolde tot een grijns van afschuw toen de studenten op de avond van vrijdag 16 mei, nadat ook in een aantal faculteiten acties op gang waren gekomen, overstaken van de aula naar het centrale administratiegebouw — zingend: „Wij drongen binnen door de ruit / Wij gaan het Maagdenhuis niet uit / Wij zetten door tot de zege praalt / En ieder het beleid bepaalt".
De bezetting van het Maagdenhuis, niet door enkele tientallen maar wat de autoriteiten niet voor mogelijk hielden: door vier-, vijfhonderd studenten tegelijk, dat was op zichzelf reeds de eerste zware nederlaag voor Samkalden en Belinfante. De kroniek van de verdere gebeurtenissen is een kroniek van hun zich aaneenrijende debâcles.

Verantwoordelijk

Dezelfde nacht nog viel er weer een stukje van de puzzel op zijn plaats. Dat was toen de wagens van de mobiele eenheid het Spui opdraaiden, het plein op de bekende hardhandige manier van met de studenten sympathiserend publiek schoonveegden en een cordon legden. Het machtsapparaat van de kapitalistische staat werd ingeschakeld bij het conflict tussen universitaire overheid en studenten, die een bijzonder aanschouwelijke les kregen over de rol van de politie ter bescherming van de monopolieheerschappij.
Heette immers de politie er niet te zijn om dieven te vangen, het verkeer te regelen en de openbare orde te handhaven — jazeker, de *openbare* orde? Maar er wás helemaal geen sprake van enige verstoring van de openbare orde; er was slechts een doeltreffende verstoring van de paternalistische, fossiele orde van het presidium, van de ondemocratische, elitaire orde van het curatorium; en die orde is allerminst openbaar — daartegen o.a. richtte zich juist het studentenprotest; noch is die autoritaire „orde" op de universiteiten in het openbaar belang, dat een democratisch, controleerbaar beheer van onderwijs en onderzoek eist, vrij van gezagsfetisjisme en concernheerschappij!
De studenten verstoorden slechts de *besloten, geheime* orde, die stinkt als de Leviathan en tot verdwijnen gedoemd is.
Dus kwam, die vrijdagnacht, de politie. En zij, de politie, verstoorde in Amsterdam de openbare orde door het verkeer de doorgang over het Spui te ontzeggen, en het publiek in te tomen met dranghekken en charges. Zo ligt deze verantwoordelijkheid en niet anders.
Hetzelfde geldt natuurlijk voor de aangerichte schade, die de regenten met grote cijfers op een miezerig papiertje hebben gekalkt dat zij nu als een vijgeblad voor hun ontluistering gebruiken. Wie is verantwoordelijk voor de kosten van het politie-optreden, het inslaan van enkele ruiten door studenten die frisse lucht nodig hadden in een kamer vol traangas, voor het verloren gaan van arbeidsdagen van personeel dat niet door

Voedsel en materialen bereikten het Maagdenhuis via een (later nog sterk geperfectioneerde) luchtbrug over de Handboogstraat, die in een nachtelijke aanval met traangas en waterkanonnen door de politie werd vernield (19 mei).

het politiecordon heen mocht, voor de kosten van het massieve justitiële apparaat dat zich enkele weken lang alleen met de studenten bezig houdt? Spoor ze op, de daders, leid ze voor . . . iedere haastige nul die de regenten teveel op hun papiertjes kalkten is een schadeclaim aan hun eigen adres; en met die papieren dachten zij het uitzicht van de Amsterdamse bevolking te kunnen dichtplakken!
De reactie van het staatsapparaat op de bezetting heeft alleen maar geleid tot verruiming van het inzicht, in het Maagdenhuis en daarbuiten, in het ware karakter van dat apparaat, en de studenten nauwer verbonden met de algemene strijd voor democratie.
Ook dat moet geboekt worden als een nederlaag voor de blunderende gezagsdragers.

De kranten die hen steunden, hebben zich lang en breed afgevraagd wat wel de filosofie kan zijn geweest achter de omsingelingstactiek zoals de politie die van vrijdagnacht af trachtte toe te passen. Het is niet onmogelijk dat men verstrikt zat in de eigen allang mislukte „strategie van isoleren en verdelen", dus: hopen dat zoveel mogelijk mensen naar buiten zouden komen, geen hap brood erin, en dan alsnog afrekenen met de „kleine groep" die het in Telegraaf-jargon altijd gedaan heeft . . . Dit is op een kater uitgelopen.
Niemand kwam naar buiten — het voedsel ging met karrevrachten naar binnen. De eensgezindheid onder de studenten is groter dan ooit; waar de autoriteiten speculeerden op inkrimping van de beweging is de democratiseringsactie als een vlinder uit zijn cocon doorgebroken naar alle faculteiten; waar men de studenten wilde isoleren, daar is in de actie de band versterkt met andere democratische krachten in de hoofdstad, daar is van de bevolking uit met concrete hulp geantwoord op uithongeringstactieken. Wat hebben de heren de onder de studenten levende vernieuwingswil onderschat, en wat kennen ze de Amsterdamse bevolking slecht.

Geld, voedsel, en solidariteitsbetuigingen in de vorm van handtekeningen en telegrammen stroomden binnen. Nadat zaterdagochtend reeds vele mensen etenspakketten naar de aula hadden gebracht, vanwaar ze, via kabelbaan en loopbrug naar het Maagdenhuis gingen, organiseerde o.a. het ANJV 's middags op grote schaal inzamelingen in de buurten. Tientallen uiteenlopende organisaties betuigden hun solidariteit.
Het Amsterdamse CPN-district verspreidde aan de bedrijven een oproep tot actieve solidariteit, met een uiteenzetting van de studenteneisen. Op tientallen bouwobjecten en uiteenlopende andere bedrijven besloten de arbeiders maandag tot het verzenden van sympathiebetuigingen, vaak vergezeld van geld en voedsel, soms door delegaties in het Maagdenhuis aan de studenten overhandigd.
Intussen bezonnen de autoriteiten zich op een verdere verscherping van hun intimidatiepogingen. Nadat de bezetters eensgezind een manipulatie van Samkalden (die voorstelde de hele

zaak van de universitaire democratisering in handen van Den Haag te stellen) hadden afgewezen, ging men op diens bevel in het holst van de nacht over tot een aanval op de luchtbrug tussen aula en Maagdenhuis, een brug die maandagmiddag door een groep bouwvakarbeiders was geperfectioneerd. Behalve de politie nam aan deze aanval een contingent van de marechaussee deel, dat 150 man sterk naar Amsterdam was gedirigeerd.
Grote verontwaardiging in en buiten het Maagdenhuis verwekte het gebruik van zware traangaspatronen bij die nachtelijke actie. Traangas en waterkanonnen, dat bleek uiteindelijk het wezenlijke argument van de universitaire en politieke machthebbers tegen de democratisering, waarover men zo langdurig en zo vrijblijvend had willen „praten" ...
Een stroom protesten volgde, vooral uit de bedrijven waaronder de NDSM.

De autoriteiten hadden slechts één ding duidelijk gemaakt met hun optreden: hun eigen machteloosheid en opperste redeloosheid tegenover een democratische studentenbeweging. Voor de toekomstige strijd voor de democratie — niet alleen op de universiteiten, maar ook voor vernieuwing op andere terreinen en tegen rechtse aanvallen — gold een even duidelijke conclusie, die van het grootste gewicht is. Dat is de eenheid van arbeiders en studenten, die concrete vormen aannam in praktische solidariteit.

Faculteiten

De Maagdenhuisactie droeg daarenboven bij tot de activering van grotere groepen studenten. Dat bleek al tijdens de bezetting. Niet alleen de grootscheepse steun van tientallen studentenorganisaties in het hele land, die mede werd georganiseerd door een in deze dagen bijzonder alerte en actieve Nederlandse Studenten Raad. Ook aan de Amsterdamse universiteit zelf kwam de kwantitatieve groei van het studentenprotest tot uiting, al direct bij een massavergadering tegen het politie-optreden, gevolgd door een voedseloptocht naar het Spui die door de politie en marechaussee op schandelijke wijze werd bejegend. Dat was de inleiding voor heftige politie-aanvallen op een tienduizendkoppig publiek in de Amsterdamse binnenstad.
Sprekend voor de groei in kracht en omvang van de democratiseringsbeweging is de follow-up die de bezetting van het Maagdenhuis onmiddellijk kreeg in de faculteiten en sub-faculteiten, in de instituten en in de laboratoria. In de meeste faculteiten vonden namelijk algemene vergaderingen plaats, die zeer nauwkeurige eisen formuleerden ten aanzien van het medebeslissingsrecht op dat niveau. Deze krachtig onderstreepte eisen werden door de besturen soms geheel, soms half en soms helemaal niet ingewilligd, in welke laatste gevallen verdere acties zijn aangekondigd.
Opvallend is, dat hierbij ook in de wis- en natuurkundige en

andere beta-faculteiten sprake is van grote activiteit. Hier studeren groepen die voor de concerns van de allergrootste betekenis zijn, maar die voor zich meestal het perspectief hebben kleine radertjes te worden in de mammoetbedrijven.

Voor de studenten in het Maagdenhuis waren deze acties in de faculteiten evenzovele tekenen van overwinning.
Hun verblijf in het centrale administratiegebouw van de Amsterdamse universiteit laat zich karakteriseren als bijzonder inventief, gedisciplineerd en strijdvaardig. Hun goed functionerende diensten voor orde, voedsel, schoonmaken, archiveren van documenten, drukken van pamfletten, hun brug en hun radio, hun debatten en eensgezinde besluiten waren daarvan de getuigstukken, met als culminatiepunt de ochtend van 21 mei die een onuitwisbare indruk maakte op al wie erbij was. Toen drong de politie het Maagdenhuis binnen, verklaarde hoofdcommissaris Jong voor het binnengaan dat er „maximaal" 200 aanwezig waren, hadden de 700 aanwezige studenten besloten niet vrijwillig naar buiten te gaan, draafden een hooghartige Samkalden en een ontredderde Belinfante het Maagdenhuis binnen als de vertegenwoordigers van een systeem, waarvan opnieuw uitwassen aan de oppervlakte waren verschenen; klapten, scandeerden en zongen de studenten nog urenlang hun bezettingsliederen en ieder couplet was een optater voor de binnengedrongen autoriteiten („Al komt de politie, al komt de justitie / Geen macht houdt ons tegen, wij hebben gelijk / Nooit zullen we stoppen al gaan we ons huis uit / Geweld helpt niet tegen democratische strijd"); werden ze in de bussen gesleept en riepen ze onder applaus van het publiek in koren: Dit is het begin, wij gaan door met de strijd.
De morele nederlaag van de autoriteiten was compleet. Verbazing hoefde het ook niet te wekken dat alle sluizen van de rechtse pers even werden opengedraaid voor een stroom van leugens, dat de rechtse partijen in de Tweede Kamer en de gemeenteraad zich aan woedende uitvallen te buiten gingen, en dat een massief justitieel apparaat op volle toeren ging draaien: zij vrezen de actie.
De officier van justitie, Hartsuiker, drukte dit dreigement toen hij snelrecht aankondigde zo uit: „De studenten moeten weten waar ze aan toe zijn".
Maar dat moeten de president-commissarissen, de notabelen van de universiteit, de toewans van het stadhuis en het politiebureau en de regenten van de justitie óók.

G. SCHREUDERS

Democratisch opleidingsinstituut of onderwijsfabriek?

De expansie van het produktieproces en de verhoging van het technologisch niveau van het produktieapparaat vormen de beweegredenen van de grote concerns hun macht uit te breiden naar de universiteiten en hogescholen. De universitaire bevolking, studenten, stafleden en docenten worden zich in toenemende mate bewust van deze machtsgreep. Er wordt dan ook een fel gevecht gevoerd om de beheersing van de universiteit tussen de overheid en het bedrijfsleven enerzijds en de democratische krachten anderzijds, waarbij de studenten het spits afbijten.
De uitslag van deze machtsstrijd beslist of de universiteit een voorpost en verlengstuk wordt van de in Nederland heersende monopolies, dan wel tot een autonoom en democratisch instituut van onderwijs en wetenschapsbeoefening gevormd wordt.

De huidige vermolmde structuur

De huidige structuur van de universiteiten en hogescholen en ook de opleiding die er wordt gegeven, zijn uit de tijd. In de veranderingen die moeten worden aangebracht, staan de universitaire bevolking en de kapitalistische elite in Nederland lijnrecht tegenover elkaar.
De universiteit wordt op het ogenblik bestuurd door twee colleges. Het curatorium voert het financiële beheer en bestaat uit personen die van buiten de universiteit of hogeschool komen. Zij worden benoemd door de Kroon en in het geval van bijzondere instituten van het wetenschappelijke onderwijs door het desbetreffende Stichtingsbestuur. Vele curatoren bekleden belangrijke functies in het bedrijfsleven. Het administratieve apparaat van de instelling van wetenschappelijk onderwijs valt onder verantwoordelijkheid van deze curatoren. Sommige curatoren hebben speciale functies. Zo zijn er bouw-curatoren en curatoren voor juridische zaken.
De senaat is een bestuurslichaam waarin alle hoogleraren zitting hebben. Dit college bepaalt het onderzoeks- en onderwijsbeleid. De senaat delegeert veel beleidszaken aan de faculteiten en subfaculteiten, die daardoor — binnen de financiële mogelijkheden — een behoorlijke mate van autonomie hebben. Belangrijke faculteiten die men op bijna alle universiteiten aantreft zijn de medische, juridische, literaire en filosofische faculteiten. De subfaculteit der scheikunde is b.v. een onderdeel van de filosofische faculteit en heeft door de sterke ontwikkeling van de chemie weer een eigen autonomie binnen de universiteit verworven.
Binnen de faculteiten bezitten de hoogleraren een bijna absolute macht ten aanzien van onderwijs en onderzoek. Op grote faculteitsinstituten zijn vaak speciale beheersdeskundigen aangesteld die verantwoordelijk zijn voor financiële zaken en al-

leen verantwoording schuldig zijn aan het curatorium.
Studenten treden in de huidige structuur louter op als consumenten van voorgeschotelde leerstof en researchopdrachten. Hoogstens wordt hier en daar naar hen geluisterd.

Concerns in de aanval

Jarenlang hebben de grote concerns geprobeerd binnen de huidige structuur de universiteiten in hun greep te krijgen. Infiltratie in het college van curatoren stuitte eerst op weinig verzet en zo kunnen we stellen dat b.v. de sterkere uitbreiding van de natuurwetenschappelijke en technische faculteiten ten opzichte van de literaire faculteiten o.a. hiervan het gevolg was.
Een kwestie van „industriële interesse" van de industriëlen in de colleges van curatoren.
De Shell mocht dan een geduchte vinger in de pap hebben bij de bouw van een nieuw chemisch laboratorium, de aard van onderwijs en onderzoek dat in dat laboratorium plaatsvond, bleek moeilijker „stuurbaar". Hiertoe waren de concerns aangewezen op het „persoonlijke benaderen" van de hoogleraren. Vele concerns leverden op vitale posten in het onderwijs en onderzoek hoogleraren (de Shell b.v. in de afgelopen zes jaar achtentwintig). Daarnaast werden vaak hoogleraren zgn. „adviseursschappen" aangeboden. Deze adviseursschappen staan op één lijn met commissariaten en zijn dan ook flink betaalde functies.
Deze benaderingswijze bleek de laatste jaren echter niet meer te voldoen. De resultaten waren voor de concerns onvoldoende, of deze taktiek bleek achterhaald door de technologische ontwikkeling.
In elk geval kwamen uit de kapitalistische hoek steeds meer geregelde aanvallen op de organisatorische structuur van de universiteiten en hogescholen. Het beruchte rapport-Maris vormde hiervan een voorbeeld ten voeten uit. De aanbevelingen van de commissie-Maris hadden vooral tot doel de autonome positie van de senaat, de faculteiten en de hoogleraren te ondergraven. Omdat het aan de minister verantwoording verschuldigde curatorium geen gezag heeft over de faculteiten en subfaculteiten zou de universiteit volgens Maris „nagenoeg onbestuurbaar" worden. Onder de vlag van bestuurskracht en slagvaardigheid wordt dan een managertop aanbevolen die de tegenwoordige senaat en het curatorium zou moeten vervangen.
De Unie van Studenten in Nijmegen kwam met een tegenrapport en formuleerde als conclusie: „De werkelijke bedoeling van de commissie is, niet alleen het beheer, maar ook het wetenschaps- en onderwijsbeleid in handen te leggen van een toporgaan, dat zich aan iedere vorm van democratische controle onttrekt."
Het rapport-Maris stuitte op fel verzet van de universitaire bevolking en werd haastig ingetrokken.
Hiermee was de kous echter niet af. De studenten bereidden

zich dan ook voor op de volgende aanval. Die kwam spoedig — weer in de vorm van een rapport — en deze keer van de hooggeleerde Posthumus, keurig verpakt, maar opnieuw met een kapitalistische inhoud. Posthumus probeert zijn rapport over doelstellingen, functies en structuren van de universiteit met een prachtige filosofische versiering te verkopen. Hij citeert Karl Jaspers en verkondigt dat „De student geen vat (is), wat volgens voorschrift met kennis kan worden volgeschonken, om daarna te worden beplakt met het etiket dat diploma heet". De studenten hebben echter door deze gezwollen taal heengekeken en zijn na een analyse tot de „ontdekking" gekomen dat zij door Posthumus wel als lege vaten worden beschouwd en volgeschonken moeten worden met ware Shellprodukten. Het etiket mag dan best van de staatsdrukkerij komen.

Vakidioten

Het bedrijfsleven stelt bepaalde eisen aan het produkt van de universiteiten en hogescholen, aan pas afgestudeerde academici. De Franse socioloog Gorz geeft een aardige karakteristiek van dat gewenste produkt: De afgestudeerde zou iemand moeten zijn die „tegelijkertijd liefde voor zijn vak heeft en gebrek aan belangstelling voor het doel dat hij dient, initiatief toont in zijn vak, maar zich schikt als maatschappelijk individu, macht en verantwoordelijkheid heeft in technische zaken, maar zich machteloos en zonder verantwoordelijkheid voelt, wat betreft economisch en maatschappelijk beheer".
In studentenkringen worden dergelijke academici betiteld met vakidioten. Jonge, plooibare, louter belangstelling voor hun eigen vakgebied tonende academici zijn „in" bij de grote concerns.
De belangrijkste voorstellen van Posthumus zijn: scheiding van onderwijs en onderzoek, verkorting van de studieduur tot ongeveer vier jaar, wat bij de wet geregeld dient te worden, sterke fasering van de studie en een strenge selectie. Volgens Posthumus zouden zijn selectiemethodes een dreigende numerus clausus in vele faculteiten overbodig maken. De kostprijs van een academicus moet zo laag mogelijk worden gehouden!
In recordtempo zouden de studenten de reeds bestaande kennis op hun vakgebied moeten consumeren, waarbij slechts de uitzonderlijk begaafden via een sollicitatie kan worden toegestaan werkelijk wetenschappelijke arbeid aan de universiteit te verrichten. Dit zou een ernstige aantasting betekenen van de universiteit als autonoom instituut van wetenschapsbeoefening.
De grote concerns hebben hier echter geen bezwaar tegen. Zij zien het wetenschappelijk werk aan de universiteiten en hogescholen als een onrendabele zaak. Sommige bestuurders spreken zelfs van padvinderij.
Evenmin heeft het bedrijfsleven ooit bezwaren aangevoerd tegen de hiërarchische verhoudingen aan de universiteit. De monopolies willen alleen een andere hiërarchische top. Een top die geen enkele verantwoording naar beneden hoeft af te leggen en die het wetenschappelijk onderwijs, althans de „bruik-

bare" sectoren daarvan, dienstbaar moet maken aan het produktieproces van de concerns. En dit allemaal ten behoeve van hogere winsten en scherper concurrentievermogen, wat men als „nationaal belang" probeert te verkopen.
Posthumus heeft de stoere militaristische taal van Maris vermeden. Zijn voorstellen hebben direct betrekking op een andere aanpak van onderwijs en onderzoek. Aan reorganisatievoorstellen van de hoogste bestuursorganen heeft hij zich niet gewaagd. Daar had Maris zijn nek al op gebroken. Maris dacht via een scherpere hiërarchische bestuursstructuur het onderwijs en onderzoek te kunnen aanpassen aan de behoeften van het produktieapparaat. Over de vorm van onderwijs en onderzoek gaat het per slot van rekening in laatste instantie. De directe werksituatie van de student bepaalt immers voor een belangrijk deel zijn denken en handelen.
Dat hebben de studenten ook begrepen.

De radenuniversiteit

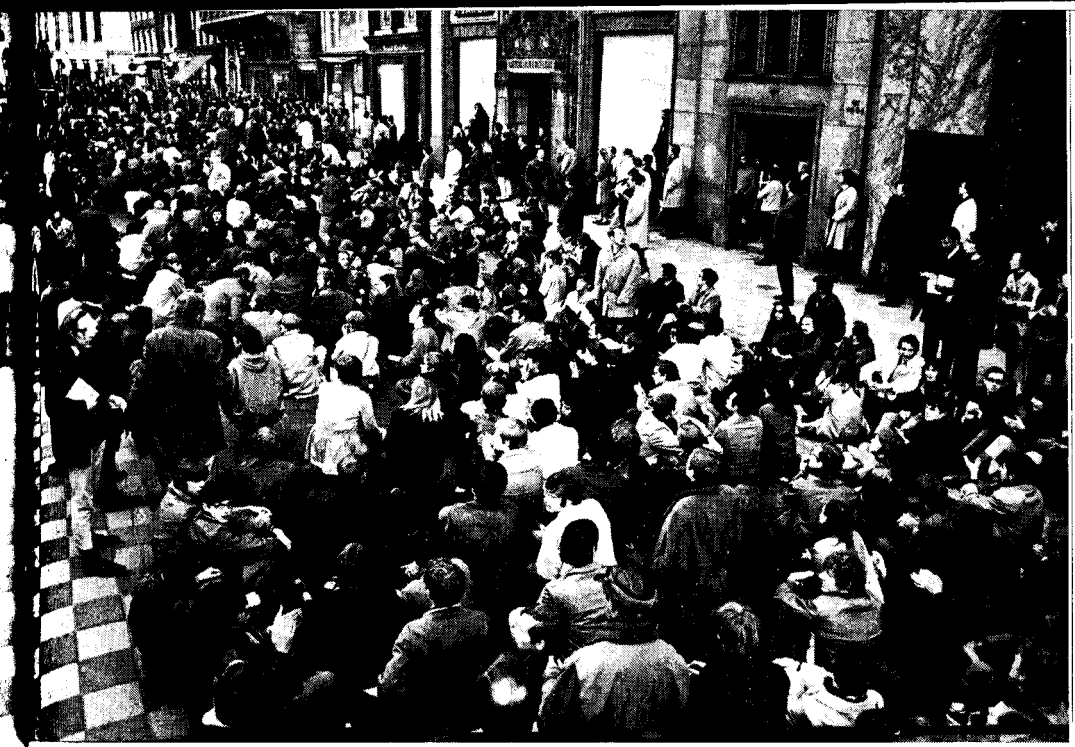
Opnieuw is de Unie van Studenten te Nijmegen gekomen met een tegenrapport, als reactie op de voorstellen van Posthumus.
In „Aantekeningen voor een radenuniversiteit" wordt eerst een analyse gegeven van de huidige opleiding. Het huidige onderwijs wordt gekenmerkt door hiërarchie, abstractie, individualisme en dogmatisme.
Het onderwijs wordt wat de inhoud betreft beïnvloed door de hiërarchische vorm waarin het wordt gegeven. Op alle niveaus van de universiteit raakt een verouderd principe van hiërarchie in conflict met coöperatie. Zonder coöperatie is bij de huidige stand van de wetenschap nauwelijks vruchtbaar wetenschappelijk werk te verrichten.
Het onderwijs wordt gekenmerkt door een hoge mate van abstractie. De student moet zich onderwerpen aan een grote brok bestaande kennis, zonder dat de wegen die tot die kennis hebben geleid aan een kritische beschouwing worden onderworpen. Vooral in de eerste jaren van de studie blijft deze brok in vele studentenkelen steken. Ook is er sprake van abstractie ten opzichte van de maatschappelijke werkelijkheid.
Het onderwijs voor de eerstejaars student vindt niet zijn vertrekpunt vanuit zijn eigen belangstellingssfeer. Zijn vermogen, om zich met zijn opleiding te identificeren, wat een grondvoorwaarde voor een geslaagde studie is, wordt ondergraven. We hebben hier te maken met een vervreemdingsproces.
Het wetenschappelijk onderwijs is individualistisch. De individuen die gezamenlijk het onderwijs volgen, doorlopen hun opleiding volgens het individuele concurrentiebeginsel. Het selectie- en prestatieonderwijs, speculerend op statuszoekerij met de titel doctorandus als beloning, wil precies de vakidioten leveren die het bedrijfsleven nodig heeft. Deze individuele concurrentieprincipes zijn in strijd met het toenemend coöperatieve karakter van degelijk wetenschappelijk onderzoek.
De abstractie van het onderwijs leidt tot dogmatisme. Kennis

verwordt tot een geheel van oncontroleerbare feiten, dingen en waren. Deze voorgeschotelde feitelijke kennis moet z'n waarheidsgehalte ontlenen aan de presentatie door hoogleraren. De status van deze wetenschappelijke goden moet als het ware de aard van het onwetenschappelijke onderwijs verhullen.

Projectonderwijs

De Nijmeegse studenten komen tot de conclusie dat op z'n minst geëxperimenteerd moet worden met zgn. „projectonderwijs", wat de bovenstaande feilen in het onderwijs kan ondervangen.
Aankomende studenten zouden zo spoedig mogelijk moeten worden opgenomen in deze projectgroepen. Een projectgroep zou de kleinste democratische eenheid aan de universiteit moeten worden (enige tientallen personen).
Docenten, studenten en technisch-administratief personeel maken deel uit van zo'n groep. Over beleidszaken van de groep, als b.v. de keuze van het studieobject, wordt per democratische verkiezing beslist door alle leden van de groep. Onderwijs, onderzoek en beheer zijn geïntegreerd en staan in nauwe relatie tot elkaar. Docenten treden op als begeleiders in plaats van wetenschappelijke gezagsdragers. Een van bovenaf opgelegde selectie via tentamens en examens is vervangen door de beoordeling van afzonderlijke leden door de hele groep.
Het onderzoek van een projectgroep is „probleemgecentreerd". Geen abstract studieobject, maar een probleem met zo mogelijk maatschappelijke relevantie, wat niet verward mag worden met economisch rendement. Het uitgekozen probleem dient van alle kanten te worden benaderd, indien nodig, ook vanuit een vakgebied buiten de eigen faculteit. Specialismen van het vak bewijzen op deze manier hun onmisbaarheid aan de hand van een concreet probleem. Iedereen ontwikkelt een eigen specialisme, waarbij het overzicht over het eindprobleem behouden blijft.
Projectonderwijs beperkt waarschijnlijk het intelligentieverlies en verhoogt het rendement van het wetenschappelijke onderwijs.

De studenten leggen bij hun strijd voor een democratische universiteit een verbluffend élan en grote werkkracht aan de dag. Zij voeren scherpe actie zonder de theoretische studies te verwaarlozen. Zij zeggen zelf, dat pas in de actie de definitieve plannen voor een democratische universiteit kunnen rijpen. De kapitalistische propaganda grijpt een dergelijke logische zaak aan door de kreet te lanceren dat de studenten niet weten wat ze willen.
De studenten gaan echter ondanks deze propaganda en dreigementen door. In de acties, tot nu toe gevoerd, hebben zij geleerd waar hun werkelijke tegenstanders zetelen: in de kringen van de kapitalistische maatschappij-elite, die elke democratisering, waar ook, trachten tegen te houden.

Duizenden studenten hielden een voedseltocht naar het door de politie afgesloten Maagdenhuis. Op het Rokin gingen de brengers van voedsel zitten toen zij werden tegengehouden door de Mobiele Eenheid, die vervolgens met de knuppel een heftig bewogen avond in het Amsterdamse centrum inluidde (20 mei).

Paniek onder politici

Uit de hysterische en overspannen wijze, waarop de regering, de pers en de meeste politieke partijen hebben gereageerd op het optreden van de studenten die opkwamen voor democratische eisen en voor hervormingen van het hoger onderwijs, zou gemakkelijk de conclusie getrokken kunnen worden, dat allen dermate door deze acties waren overrompeld, dat ze van de stotterende haast niets zinnigs wisten te zeggen. Het zou een verkeerde gevolgtrekking zijn. Het is namelijk een mode-maniertje van de heersende kringen geworden om zich zo voor te doen. Op de eind mei te Versailles gehouden conferentie van ministers en staatssecretarissen van onderwijs van een aantal Westeuropese landen werd het zelfs tot een officieel standpunt uitgeroepen. Een der ministers bracht dit onder veel bijval tot uitdrukking in de woorden, dat de regeringen de ontwikkelingen in het onderwijs niet leiden, maar erdoor worden overrompeld. Met deze overrompelingstheorie onttrekken de regeringen zich dan tegelijkertijd aan een oprechte en kritische beoordeling van de bestaande toestanden en schuiven zij de verantwoordelijkheid van zich af, zij verdedigen het ontbreken van werkelijke inspanningen om de structuur van het onderwijs in overeenstemming te brengen met de moderne verhoudingen en met de verlangens naar democratie, die tot uitdrukking komen onder de bevolking en op de hogescholen en universiteiten met name door de studenten naar voren worden gebracht.

De zo overrompelde regeringen, die niets van te voren zagen aankomen en nergens weet van hebben, doen hun uiterste best om de eisen tot structuurveranderingen te dwarsbomen en om wijzigingen in democratische zin tegen te werken en op de lange baan te schuiven. Het in ons land maar al te bekende systeem van commissies, rapporten en nota's is daartoe in druk bedrijf genomen. Alles wordt gedaan om elke ontwikkeling, die de monopolies zou kunnen mishagen en de democratische rechten zou vergroten, tegen te houden en maatregelen door te drijven, die dienstig zijn aan de verlangens van de grote ondernemers om op snelle wijze gedweeë en voor hun bedrijf geschikte technisch-wetenschappelijk geschoolde arbeidskrachten te verkrijgen.

Het rapport-Maris en de nota-Posthumus waren daarop gericht en toen de kritiek van de studenten deze plannen schipbreuk deed leiden, is er aan de universiteiten en hogescholen een geheel apparaat in werking gesteld om democratische vernieuwingen af te remmen en tegen te houden. De opperleiding hierbij heeft KVP-minister Veringa, die stromen zoetgevooisde woorden ten gehore brengt en er niet genoeg van kan krijgen om de weldadige betekenis van harmonie en samenwerking en de gevaren van conflicten en strijd uiteen te zetten. Ondertussen doet hij niets om iets van de door hem zo vaak reeds toegezegde veranderingen tot stand te brengen.

Minister Veringa ondervindt de volle medewerking van de col-

leges van curatoren aan de verschillende universiteiten en hogescholen, waarin de monopolies zoals bekend rijkelijk vertegenwoordigd zijn. Deze „bemoeials-eerste klasse", zoals een professor ze noemde, spannen zich tot het uiterste in om een antidemocratisch, autoritair systeem te laten voortbestaan. Ook vele rectoren en senaatsleden verlenen hun steun. Bovendien zijn er dan nog aan alle instellingen voor hoger onderwijs wel types te vinden, die snuivend als rinocerossen hun autoriteitsgeloof botvieren, zoals prof. Duynstee, medewerker aan *De Telegraaf*, in Nijmegen en prof. De Groot, medewerker van *Het Parool*, in Amsterdam, om van de president-curator van de Tilburgse hogeschool, Van Boven, die tot sluiting van de hogeschool overging, nog maar te zwijgen.

Tactiek

De afwijzende houding tegenover de eis van medebeslissingsrecht, die door de studenten wordt gesteld, gaat vaak gepaard aan allerlei manoeuvres, waarmee welwillendheid tegenover de studentenverlangens wordt gesuggereerd. Heel duidelijk blijkt dit uit enkele documenten, die in het Maagdenhuis zijn aangetroffen. Prof. Belinfante, van wie Den Uyl op de partijraadsvergadering van de PvdA op 10 mei nog zei dat deze het uitgangspunt van medebeslissingsrecht niet zou afwijzen, schreef aan het rectorencollege van de Amsterdamse universiteit, dat „een parlementair democratische staatsstructuur een intern ondemocratische structuur van de staatsinstellingen eist" en dat hij het gevaarlijk vond „democratie" als uitgangspunt te nemen. Zijn vriendelijke verhalen over de mogelijkheid van inspraak bleken slechts tactisch van aard te zijn. In de „zeer vertrouwelijk" genoemde nota van het presidium aan het college van curatoren wordt namelijk gezegd: „De waarborg van meer inspraak zal een eerste stap moeten zijn om de onlustgevoelens van de studenten te doen verminderen. Wanneer zij zich meer ingeschakeld weten bij het functioneren van de universiteit zullen de verantwoordelijke elementen ook eerder geneigd zijn bij eventuele onregelmatigheden een positieve houding aan te nemen". De gebezigde uitdrukkingen „onlustgevoelens", „verantwoordelijke studenten" en „positieve houding" spreken in dit verband doekdelen.

Een zelfde tactiek van pappen en nathouden, terwijl werkelijke veranderingen worden afgewezen, is op de Nijmeegse hogeschool gevolgd. Daar kwamen zeventig hoogleraren ter voorbereiding van een openbare senaatsvergadering in geheime voorbespreking bijeen. Op de bespreking, waarvan de resultaten toch in de openbaarheid kwamen, bleek, aldus het verslag in *Trouw* (17 mei 1969), „dat de hoogleraren er kennelijk weinig voor voelen precies te zeggen wat ze ervan vinden. In de geheime bijeenkomst werd een tactiek opgesteld, die erop is gericht de massa van de studenten die in beweging is gekomen weer achter de senaat te krijgen door halve toezeggingen en het comité dat de recente studentenacties heeft geleid te isoleren. Uitdrukkelijk werd afgesproken dit comité in de openbare

senaatsvergadering niet rechtstreeks aan te vallen. Besloten werd ook een duidelijke uitspraak over medebeslissingsrecht en openbaarheid te vermijden. De hoogleraren hebben ook een motie opgesteld, die begint met de verklaring, dat ze blij zijn met de acties van de studenten en dat ze die met belangstelling volgen "...

Van Tilburg tot Amsterdam

Deze tactiek van schijnbare tegemoetkomendheid die samen gaat met afkeer en afwijzing van democratische veranderingen werd in al haar voosheid onthuld, toen de studenten tot scherpere actievormen overgingen, daarbij gesteund door grote delen van de wetenschappelijke staven en ook door talrijke hoogleraren.
Vandaar de verontwaardigde kreten van de reactionaire pers en partijen rondom de gebeurtenissen in Tilburg. Een verontwaardiging die tot een hysterische woedeuitbarsting werd, toen weldra bleek, dat hiermee een nieuwe fase van de strijd was ingeluid die in Amsterdam leidde tot de bezetting van het Maagdenhuis en dat minister Veringa, alsmede de hem volgende magistraten in de colleges van curatoren en rectoren, plotseling ontdaan van alle klatergoud waarmee ze zich hadden opgedoft, in hun schamele autoritaire hemdjes kwamen te staan. De fraaie woorden en mooie toezeggingen, waarmee tot dusver was gemanipuleerd, werden nu fluks vervangen door waterwerpers, traangas en politiecordons.
De vriendelijke verhaaltjes in de kranten maakten plaats voor een kanonnade van vuilspuiterij, in een terminologie die rechtstreeks ontleend werd aan de Springerpers in West-Duitsland. „Terroristische activiteiten", „ordinair geweld", riep het *Algemeen Dagblad*, „uiterst verwarde avonturiers", donderde het *Algemeen Handelsblad*, „bleek en ongeschoren met rooie slaapoogjes in smerig gekreukt pak", geniepte *De Volkskrant*. Drs. Hoogendijk van *Elseviers Weekblad* — een van onze televisiesterren, waar premier De Jong zo graag mee praat — zag alleen meisjesstudenten die „als eerste levensbehoefte de hulpkreet ‚Stuur ons de pil' aanhieven" en *De Telegraaf* signaleerde „een samenraapsel van nerveus giechelende, zeer jeugdige personen, ... een labiel en op rellen belust gezelschap". *Het Parool* tenslotte sprak schichtig over „fanatici" en „terreurmethoden". Inderdaad, de mestpramen voeren in flottielje voorbij! De monopolies, die met grote advertenties deze kranten aan hun inkomsten helpen, kregen waar voor hun geld.
Deze persorganen vertaalden in het jargon, dat zij blijkbaar het best verstaan en beheersen, de houding van de regering en van de in de curatoria zetelende vertegenwoordigers van de grote bedrijven. Minister Veringa had het optreden van de Tilburgse studenten reeds „ongerechtvaardigd en ondoelmatig" genoemd en de vertegenwoordigers van de regeringspartijen hadden in het debat over Tilburg in de Tweede Kamer doen uitkomen, dat voortaan „wet en orde" moest worden bewaard en dat er maar met geweld moest worden opgetreden. Diepen-

horst (AR), Schuring (CHU), Van Dijk (VVD) en Ter Woorst (KVP) wedijveren in het veroordelen van de studenten, terwijl de folkloristische bijwagens van de regering-De Jong, SGP, GPV en de diverse scherven van de Boerenpartij, om strijd riepen om het ingrijpen van de politie.
Een herhaling van de nederlaag, die de politiek van Veringa in Tilburg geleden had, wilde men tegen elke prijs verhinderen. Daartegen moesten alle krachten worden gemobiliseerd.
Geen wonder dus dat alle sluizen zich openden, toen de Amsterdamse studenten ter ondersteuning van hun democratiserings- en hervormingsacties in het Maagdenhuis hun kwartier opsloegen en daar ontdekten, hoe juist het was geen vertrouwen te hebben in de zoetsappige vriendelijkheid van de autoriteiten.

Den Uyl ondersteunt regeringspolitiek

De verscherpte oppositie, die de PvdA-Kamerfracties volgens de besluiten van het PvdA-congres tegen de regering-De Jong moest gaan voeren, bleek bij deze gelegenheid neer te komen op een volledige ondersteuning van de regeringspolitiek.
Bij het debat over Tilburg was dit nog niet zo duidelijk aan de dag getreden. De woordvoerder van de PvdA-fractie Tans had toen nog gezegd, dat zijn opstelling de omgekeerde was van die van Veringa, met andere woorden dat het studentenoptreden wèl doelmatig en wèl rechtvaardig was. In een artikel in *Opinie* haalde Tans instemmend een studentenuitspraak aan, dat Veringa zich had opgesteld „aan de kant van de autoriteiten en tegen de studenten en hun eisen". Maar toch had reeds tijdens dit debat de PvdA-fractie zich op opvallende wijze onthouden van het indienen van een motie, waarin het beleid van KVP-minister Veringa werd gekritiseerd!
Toen de studentenacties echter voortduurden, gaf de PvdA-fractie ook de schijn van oppositie op en maakte ze het standpunt van de Democratisch Appèlgroep, die in *Het Parool* een spreekbuis heeft, tot het hare.
Daarmee kwam de PvdA-leiding op één lijn te staan met minister Veringa en met de woordvoerders van de regeringspartijen.
Een voorbeeld hiervan. Op 7 mei verklaarde VVD-voorzitster Van Someren-Downer voor de televisie, dat „de bezetting van de Tilburgse hogeschool door een kleine minderheid uiterst ondemocratisch is". Op 21 mei zei Den Uyl in de Tweede Kamer over de bezetting van het Maagdenhuis, dat „methoden worden gevolgd van dwang door een minderheid" en dat de bezetting door hem „ten sterkste wordt afgekeurd". Vondeling ging nog wat verder door op een vergadering in Nijmegen woorden te gebruiken als „godgeklaagd schandaal", „gore manieren van machthebbers" en „BVD-methoden", ofschoon hij deze woorden nooit tegen de BVD heeft gebruikt in zijn functie als voorzitter van de BVD-commissie in de Tweede Kamer!
Nu werd ook ten tijde van de Tilburgse gebeurtenissen in PvdA-kringen de mening gehoord, dat de toen door Den Uyl

en Vondeling gedeelde vrij vriendelijke houding alleen voortsproot uit de opvatting dat het hier een domein van KVP-politici betrof, doch dat bij gebeurtenissen elders wel anders zou kunnen zijn. Een desbetreffende vraag werd in de PvdA-partijraadsvergadering van 10 mei j.l. door Den Uyl teruggewezen; wat Amsterdam betreft zou men hierover zijn licht maar eens bij de PvdA-ers Samkalden en Belinfante moeten opsteken . . . De politiecordons, traangasgranaten, waterkanonnen en gummiknuppels rondom het Maagdenhuis brachten dit licht dan ook nauwelijks een week later.
In het Tweede Kamerdebat en in de verslagen van de reactionaire pers mocht Den Uyl voor zijn ondersteuning van het politie-optreden en zijn aanvallen op de studenten veel lof in ontvangst nemen. De AR-fractievoorzitter Biesheuvel vond het betoog zo mooi, dat hij gaarne spreektijd van de AR wilde afstaan om Den Uyl zijn tirades tegen de studenten nog wat te kunnen laten voortzetten, zodat niet alleen Diepenhorst als studentenvretertje zou optreden. *De Telegraaf* sprak over „een gloedvol betoog", dat de studentenacties „ondubbelzinnig" afwees en *De Volkskrant* noemde de houding van Den Uyl „bovenal moedig".
Terwijl rondom Tilburg de PvdA-fractie geen uitspraak verlangde, kwam Den Uyl ditmaal wel met een motie. Daarin werd de studentenactie veroordeeld en in de van Veringa uit den treure bekende termen gesproken over „voortvarendheid bij de democratisering". De KVP-minister kon daarop meedelen, dat hij deze motie best wilde aanvaarden. Dit voorbeeld werd gevolgd door de woordvoerders van de regeringspartijen, die de motie ook uitermate geschikt vonden en meedeelden bereid te zijn er voor te stemmen. Het kostte Den Uyl dan ook nog heel wat moeite om zijn motie dusdanig aan te kleden en op te kalefateren, dat er toch nog enige kritiek op het regeringsbeleid uit gelezen zou kunnen worden. De regeringspartijen waren daarna zo welwillend om de motie af te wijzen, ofschoon deze inderdaad een volledige ondersteuning is van de regeringspolitiek en van het autoritaire, schijnheilige gedoe van de machthebbers op de universiteiten en hun optreden tegen de studenten.
Dit optreden van Vondeling en Den Uyl, die het door Samkalden ten uitvoer gebrachte politie-optreden verdedigen, verwekte geen enkele reactie van de zijde van de Nieuw Links-voormannen, die daarmee opnieuw aantoonden niet representatief te zijn voor de werkelijke linkse stroming in de PvdA. Ten Cate, die toen het nog alleen om Tilburg ging in zijn rubriek in de rechts-georiënteerde *Haagse Post* schreef dat „de tegenstand der gezeten potentaten groot, fel en sluw is", veroordeelde de Amsterdamse studenten en sloot zich aan bij de lof welke Den Uyl en Vondeling de potentaten in Amsterdam toezwaaiden. Lammers nam in een interview met *De Tijd* (en ook in de door hem geredigeerde *Groene*) zijn toevlucht tot het anticommunisme en roemde Samkalden als een ware „volkstribuun", een soort Gracchus dus — ofschoon deze gebroeders in de Romeinse geschiedenis het juist met de Senaatspartij aan

de stok hadden, terwijl Samkalden en de Senaat van Belinfante het volledig met elkaar eens bleken te zijn in het afwijzen van de studentenverlangens en de bestrijding van hun optreden! Van der Louw viel thans vooral op door een diep stilzwijgen, waarmee hij een nog ongekende kant van zijn persoonlijkheid aan het licht bracht.

D'66 ziet terreur

De motie van Den Uyl, die zich richtte tegen de Amsterdamse studenten, verkreeg in de Tweede Kamer ook de steun van de fracties van D'66 en de PPR.
D'66 richt zich in haar propaganda vooral op jonge intellectuelen en op wetenschappelijk-technische kaders in de verschillende takken van het bedrijfsleven. De „frisheid", waarop ze zich beroept, bleek volkomen zoek, toen de studentenacties aan de orde waren. Haar woordvoerder Dijkstra gaf een ingewikkelde opsomming van voorwaarden, waaraan een studentenactie moet voldoen alvorens ze door D'66 kan worden goedgekeurd. Voldoet de actie daaraan niet, dan veroordeelt D'66 dit optreden en dan wordt het beschreven als „terreur die overleg verder onmogelijk maakt". De reactionaire pers en de Amsterdamse potentaten, die van elk overleg met de ASVA af willen, zullen het een mooi geluid hebben gevonden, wat Dijkstra liet horen. Uitgaande van deze „terreur"-opvatting was de motie-Den Uyl voor D'66 heel goed aanvaardbaar en keerde zij zich ook tegen een „eenzijdige veroordeling van de politie".
Voor de PPR sprak fractievoorzitter Van Aarden, die aanvankelijk zei de houding van de studenten niet volstrekt te willen afkeuren en onmiddellijk daarop de motie van Den Uyl, waarin een dergelijke volstrekte veroordeling was neergelegd, ondersteunde. De onderwijsdeskundige van de PPR, mej. Kessel, zweeg. In een recent nummer van het onderwijsblad *Resonans* had zij echter, zij het over een ander vraagstuk, reeds gezegd, dat het voor haar fractie erg moeilijk was een standpunt tegenover allerlei ideeën te bepalen. Zij vond, dat ze zich wel zou kunnen aansluiten bij de opvattingen, die door de PvdA en D'66 werden gehuldigd. Van Aarden voerde deze lijn in de praktijk uit en volgde klakkeloos na, wat door deze partijen over de studentenacties werd gezegd, in duidelijke tegenspraak met de mening die de katholieke en christelijke studenten en intellectuelen over de studentenbeweging hebben.

Verzet in PvdA, PPR en D'66

Tegen het optreden van de fracties van de PvdA, D'66 en de PPR, die elke oppositie tegen de regering-De Jong lieten varen, is onmiddellijk verzet gerezen.
In de PvdA werd het standpunt van Den Uyl en Vondeling beschouwd als een breuk met de congresbesluiten. De FJG in

Amsterdam ondersteunde de eisen van de studenten en keurde het af, dat de PvdA in de hoofdstad niet hetzelfde deed. Het bestuur van de Moderne Jeugdraad in Amsterdam, waarbij o.a. het NVV-jongerencontact is aangesloten, bracht zijn sympathie met de eisen en acties van de bezetters van het Maagdenhuis tot uitdrukking. Ook talrijke intellectuelen en wetenschappelijke werkers brachten hun ondersteuning van de studenten tot uitdrukking. Pas na de gewelddadige ontruiming van het Maagdenhuis kwam er, al zwegen de leidende figuren van Nieuw Links, een verklaring van een zeventigtal aanhangers van deze groep, die zich richtte tegen de uitspraken van Den Uyl en de uitlatingen van Vondeling „ten sterkste" veroordeelde. Het politiegeweld, waartoe de autoriteiten hun toevlucht namen, wordt in deze verklaring afgewezen.
Den Uyl kwam hierna, net als na de congresbesluiten waarin een scherpere oppositie werd verlangd, met de mededeling, dat hij geen enkele verandering in zijn standpunt zal aanbrengen. De opvattingen van Democratisch Appèl, dat vreselijk verguld is met de houding van de PvdA-fracties in de Tweede Kamer en de Amsterdamse gemeenteraad over de studentenacties, wegen blijkbaar voor hem zwaarder. Daarom heeft ook *Het Parool,* dat van mening is dat het zeer de vraag is of „democratisering" (de aanhalingstekens zijn hier van *Het Parool)* „de laatste wijsheid is als richtsnoer voor de oplossing van het structuurprobleem", niets dan lof voor de houding van de PvdA-fractie.
In het partijbestuur van de PvdA, dat 2 juni tot diep in de nacht vergaderde over de studentenacties, werd de motie van Den Uyl — die naar bleek niet eens van te voren in de fractie was besproken — niet onverdeeld goedgekeurd. Ook de Nieuw Links-vertegenwoordigers wezen weliswaar het optreden van de studenten af, maar vonden dat de motie beter hanteerbaar was geweest als ook op de fouten die door de besturen van stad en universiteit in Amsterdam en door de politie zijn gemaakt, zou zijn gewezen. Ook op aparte besprekingen, die verschillende PvdA-bestuurders en de PvdA-Tweede Kamerfractie voerden, bleek dat het door de fractie ingenomen standpunt op veel verzet was gestuit. De Nieuw Links-aanhangers lieten het echter bij dit soort wazige gesprekken die op een sisser uitliepen.

Op het programmacongres van D'66, dat op 31 mei en 1 juni j.l. plaats had, kwam het in de sectie onderwijs tot felle kritiek op het standpunt van de Tweede Kamerfractie. Deze richtte zich echter niet zo zeer tegen de opvattingen over terreur van haar woordvoerder Dijkstra, als tegen de daarop gevolgde ondersteuning van de motie-Den Uyl, waarop D'66 haar moeizaam gekweekte image in gevaar zag komen. Er werd een motie aangenomen, die omgeven door talrijke voorwaarden, als en indiens, bezetting van gebouwen voor democratiseringsdoeleinden aanvaardbaar vindt. Hieruit blijkt, dat D'66 niet de activiteit van de democratische studenten in de vormen die zij zelf kiezen wenst te ondersteunen, maar deze integendeel on-

dergeschikt wil maken aan de opportunistische behoeften van D'66.
In de PPR kwam het eveneens tot kritiek op de ondersteuning van de motie-Den Uyl. Het bestuur van het Actiecentrum Groot Amsterdam nam krachtig stelling tegen het optreden van Van Aarden, die sympathie voor het optreden van de studenten had moeten laten blijken. Op het congres van de PPR, dat op 7 juni te Utrecht werd gehouden, kwam het tot een ingewikkeld debat over de houding van de PPR-fractie. Er werden verscheidene moties ingediend, waarover men het niet eens kon worden. Een motie, die het optreden van de politie tegen de studenten in het Maagdenhuis en de sympathisanten daarbuiten veroordeelde, werd bestreden door de voorzitter van de PPR, mr. Jurgens, en door het voormalige KVP-Eerste Kamerlid mr. Siegman. Beiden — zij maken deel uit van de wetenschappelijke staf van de Amsterdamse universiteit — wilden zich niet laten binden door een dergelijke motie. Jurgens keerde zich trouwens tegen de actie van de studenten en een door hem daarna ingediende motie, die een vage uitspraak ten gunste van de doelstellingen van de studenten bevatte, werd ten slotte verworpen met 39 tegen 37 stemmen. Andere moties konden niet meer behandeld worden, omdat de zaalverhuurder toen de zaal liet ontruimen . . .
In AR-kringen werd de houding van Diepenhorst aangevallen. De jeugdorganisatie Arjos had zich in Amsterdam achter de studentenacties geschaard en op het 31 mei gehouden partijconvent van de Anti-Revolutionaire Partij keerde een aantal sprekers zich tegen de veroordeling van de studentenacties. De vice-voorzitter van de AR te Amsterdam, dr. Feddema, een wetenschappelijke medewerker aan de Vrije Universiteit, zei dat Diepenhorst „meer en meer als het symbool van een wet en orde-mentaliteit schijnt te willen fungeren".

Gezamenlijk handelen tegen geweld en vervolging

De overtrokken gezagsaanbidding, waaraan de autoriteiten zich rondom het optreden van de Amsterdamse studenten te buitengingen en de ondersteuning daarvan van de zijde der zogenaamde oppositie tegen de regering-De Jong, richt zich tegen een beweging die in het belang van de maatschappij is, omdat zij de hervorming van het hoger onderwijs in democratische zin op het oog heeft en het verzet daartegen wil doorbreken.
Het brengen van enige kritiek op het optreden van de regering en van de politie of het uitspreken van enige sympathie met de studenten in woorden alleen (waartoe bijzonder de PSP zich beperkt) is onvoldoende. Het is nodig, dat alle democratische en vooruitstrevende krachten tezamen handelen om het toepassen van geweld tegen de democratische studenten en hun vervolging door het justitiële apparaat scherp terug te wijzen!

Plenaire vergadering van een kleine zevenhonderd studenten in de hal van het Maagdenhuis, vlak voor de ontruiming, die de maréchaussee handhandig voltrok na nog urenlang tegenover de zingende en yellende studenten gestaan te hebben (21 mei).

Ervaringen van een bezetter

De bezetting van het Maagdenhuis door de studenten aan de Amsterdamse universiteit om het medebeslissingsrecht te verkrijgen, was een politieke strijd van ongekende hevigheid. De strijdbaarheid van de bezetters was groot. Vijf dagen lang werd een taai gevecht geleverd door vele honderden in het Maagdenhuis en vele duizenden daarbuiten. Zij werden geconfronteerd met de autoriteiten, die onmiddellijk hun masker van welwillendheid lieten vallen en toonden wat ze werkelijk waard waren.

Voor vele studenten was dit een ervaring van doorslaggevende betekenis. In de afgelopen jaren heerste bij de voorhoede van de studentenbeweging de opvatting, dat inzicht in de maatschappelijke en politieke verhoudingen slechts verkregen zou kunnen worden door het doornemen van dikke boeken en enorme pakken stencils. Het conflict rond het Maagdenhuis heeft het duidelijk gemaakt, dat — hoe nuttig theoretische kennis ook mag zijn — de zelfstandig verkregen ervaring in de confrontatie met de tegenstander een onontbeerlijke voorwaarde is voor politieke bewustwording.

De studenten — en niet alléén zij — hebben in deze strijd ervaren hoe deze klassenmaatschappij fungeert, wie hun tegenstanders en wie hun medestanders zijn. Van de soms bijna vaderlijk aandoende vriendelijkheid, waarmee de universitaire autoriteiten hen tegemoet traden, bleef plotseling niets meer over. Deze sloeg om in medewerking aan de tomeloze hetzcampagne, die door de ondernemerspers en de regering-De Jong werd gevoerd en door de politie met behulp van waterkanonnen en traangasgranaten werd bekrachtigd.

De arbeiders bleken aan de kant van de studenten te staan en hun daadwerkelijke ondersteuning te geven. Deze solidariteit is de bezetters van het Maagdenhuis een enorme aanmoediging geweest. *Folia Civitatis*, het blad van de Amsterdamse universiteit, schreef: „Aan het einde van de eerste bezettingsdag hadden vele van de bezettende studenten de indruk een beslissende slag gewonnen te hebben. Dank zij een voortdurend adequaat reageren op de moeilijkheden werd het moreel van de studenten zeer versterkt. Ook het gevoel van alle kanten steun te krijgen — honderden guldens werden opgehaald voor de bezetters en huisvrouwen kwamen met tasjes brood en kaas — droeg daartoe in hoge mate bij".

Op beslissende wijze is aldus een van de theorieën die geruime tijd onder de studenten ingang vond, ontkracht. Dit is de theorie, indertijd door de Provo's naar voren gebracht, van het „klootjesvolk" — de arbeider zou aan verburgerlijking ten prooi zijn gevallen en werd op één lijn gesteld met de bourgeoisie, aan wie hij zich geconformeerd zou hebben. De ervaring leerde de studenten anders. De arbeiders bleken bereid te zijn uit solidariteit met de studenten korte sympathiestakingen te houden en daadwerkelijk steun te verlenen. De brug, die door

de bouwvakarbeiders werd geslagen, was daarvan een treffend symbool.
Anderzijds heeft het strijdbare optreden van de studenten en de haat die de autoriteiten tegen hen aan de dag legden, onder de arbeiders de door *De Telegraaf* gevoede waandenkbeelden dat de student gezien moest worden als een rijkelui's zoontje die de centen van de belastingbetaler opmaakt, een geduchte slag toegebracht.
Dat de theorieën, die tegenstellingen suggereerden tussen studenten en arbeiders, de acties niet hebben overleefd, blijkt o.a. uit het verslag voor het in de eerste week van juni gehouden SVB-congres. In dit verslag wordt gezegd: „De bezetting van het Maagdenhuis heeft aangetoond, dat er sprake is van een antikapitalistische oppositie in Amsterdam, die uitgebouwd kan worden en dat de studentenoppositie niet geïsoleerd staat. Juist op dat punt, tezamen met het op gang komen van een radicale beweging in de faculteiten en onder scholieren, heeft de bezetting haar betekenis bewezen".
De solidariteit, die zich tussen arbeiders en studenten ontwikkelde, was de burgerlijke pers een doorn in het oog. Deze werd niet gemeld of in het beste geval met enkele sneren afgedaan. De stakingen, die op een aantal bouwobjecten werden gevoerd, konden de studenten alleen uit *De Waarheid* vernemen. De voorlichting in de burgerlijke pers bleek er juist op gericht te zijn studenten en arbeiders gescheiden te houden. Aan de campagne van verdachtmaking is deelgenomen door alle kranten, die op vriendschappelijke voet staan met de kapitalistische maatschappij.
In het reeds genoemde verslag voor het SVB-congres staat: „Wie in het Maagdenhuis gezeten heeft, weet dat de bezetters, veelal voor het eerst van hun leven, begrepen hebben wat het tot dan toe abstracte begrip ‚burgerlijke pers' betekende".
Aan de andere kant hebben de meeste studenten voor het eerst de betekenis van *De Waarheid* beseft als krant, die de strijd ondersteunt en dwars tegen de hetze ingaat.
Bovendien heeft men in de vijfdaagse actie de CPN leren kennen als de enige georganiseerde kracht, die de solidariteit organiseert.

Betekenis van organisatie

In de actie die hard tegen hard ging, zagen de bezetters zich gedwongen ook hun eigen strijd steeds beter te organiseren om te kunnen volhouden en allerlei aanvallen van de autoriteiten te kunnen afslaan. Een aantal anarchistische opvattingen, die elke vorm van organisatie van de hand wijzen, moest noodgedwongen worden opzij gezet.
Bij het regelen van de bezettingswerkzaamheden kon gebruik worden gemaakt van de ervaringen, die door de studenten in Tilburg waren opgedaan. De ordedienst had daar een essentiële functie vervuld. Dat was ook een van de eerste zaken die in het Maagdenhuis op touw werd gezet. De ordedienst had als voornaamste taak het schoonhouden van het gebouw en het

beschermen van allerlei kostbare zaken. Dit werk van de ordedienst sloeg tevens de burgerlijke pers alle argumenten uit handen om bij hun aanvallen op de studenten de bezetting af te schilderen als een chaos en de studenten als vernielzuchtige elementen ten toon te stellen.
Daarnaast werd een aantal andere werkzaamheden georganiseerd: een technische dienst, een archiefdienst, een voedseldienst en een drukkerij.
Reeds tijdens de bezetting van de aula — een halve week voor de bezetting van het Maagdenhuis — had zich een bezettingsraad gevormd. De functie van deze raad was het voorbereiden van de plenaire vergadering, die de definitieve besluiten nam.
Aanvankelijk bestond er nog wel weerstand tegen het bestaan van de bezettingsraad, die door sommige gezien werd als een beperking van de mogelijkheden van individuele inbreng. Vele malen was het ter discussie. Maar uiteindelijk was men algemeen overtuigd van de noodzaak van het functioneren van zo'n raad, die weldra vastere vormen begon aan te nemen en het uitvoerende orgaan van de bezetters werd.
Naarmate de strijd zich toespitste en steeds grotere politieke betekenis kreeg, werd het duidelijk dat provocaties onder die omstandigheden gevaarlijk voor de actie konden zijn. De ordedienst kreeg opdracht te voorkomen, dat individuele aanvallen op de politie werden ondernomen. Een enkele maal was men gedwongen iemand uit het gebouw te zetten, die meer te maken bleek te hebben met de politie dan met de studentenbeweging.
De betekenis van de getroffen organisatorische maatregelen bleek bij de traangasaanval. De aanwijzingen van de ordedienst, die algemeen werden opgevolgd, voorkwamen dat er paniek ontstond. De drukkerij had al na een kwartier een manifest klaar. Na het verbreken van de verbinding via de loopbrug ving de voedseldienst de stagnatie in de aanvoer op door een tijdelijke rantsoenering in te stellen.

Bewuste discipline

In de actie groeide een bewuste discipline. Deze manifesteerde zich zeer duidelijk bij de uiteindelijke ontruiming door de politie en maréchaussee. Na een uitgebreide discussie werd het besluit van de plenaire vergadering door allen op de afgesproken wijze ten uitvoer gebracht. Deze eenheid van optreden heeft aan het prestige van de autoriteiten, die zich de ontruiming aanvankelijk als een ware zegepraal hadden voorgesteld, een zware slag toegebracht. Alle pogingen om tot op het laatste moment verdeeldheid onder de bezetters te zaaien, stuitten af op deze gedisciplineerde manifestatie van eendracht.
Na de beëindiging van de bezetting hebben de autoriteiten een nieuwe poging ondernomen om de beweging van de studenten te intimideren door middel van een massaproces, waartoe de regering bij monde van VVD-minister Polak opdracht heeft gegeven. Ook dit wapen keert zich evenwel tegen degenen die

het aanwenden. Want het wordt nu vele studenten in de praktijk voor ogen gevoerd, dat het justitiële apparaat deel uitmaakt van het gehele kapitalistische gezagssysteem en wordt aangewend tegen de democratische strijd en om op de universiteiten en hogescholen de beweging voor het medebeslissingsrecht in te dammen.
Het politieke denken van een groot aantal studenten is tijdens de actie in beweging geraakt. Allerlei theorieën zijn op hun praktische consequenties beproefd. Het ligt voor de hand, dat het nog wel enige tijd zal duren voor de enorme hoeveelheid ervaringen die tijdens deze actie zijn opgedaan politiek zal zijn verwerkt. Zij zullen voor de strijd van de komende tijd van beslissende betekenis blijken te zijn.

R. M. — een bezetter

Wiegersma's misbruikte wetenschap

Tussen de geheime stukken die de studenten tijdens de bezetting van het Maagdenhuis uit de archieven van de universiteitsleiding hebben gepubliceerd, bevond zich het inmiddels berucht geworden geschrift van prof. Wiegersma, „Veronderstellingen betreffende de achtergronden van de ‚onrust' onder studenten".
Bij eerste lezing werkt dit advies aan het presidium sterk op de lachspieren. Het maakt een paniekerige indruk; een nerveuze machteloze aanval van een verschrikte burgerman, op een beweging waarvan hij de oorzaken niet begrijpt.
Op dit moment is er echter alle aanleiding om op het stuk van Wiegersma iets serieuzer in te gaan.
In de eerste plaats verscheen, nog tijdens de bezetting, in *Het Parool* een artikel van Wiegersma's collega, prof. De Groot, een stukje demagogische vuilspuiterij, dat de voornaamste uitgangspunten van Wiegersma's „studie" deelde.
In de tweede plaats blijkt dat Wiegersma's advies door de leiding van de universiteit op belangrijke punten is overgenomen. Vanaf het begin van de bezetting heeft men met woord en daad gepoogd de bewuste, actieve groep van studenten te isoleren van de nog niet in beweging zijnde achterban. Het is niet gelukt, maar men handelde exact naar het model Wiegersma, dat op zijn beurt ontleend is aan de praktijken van machthebbers in andere landen. Illustratief in dit verband is een mededeling van een Amerikaanse correspondent in de *NRC* van 10 mei j.l. Over de bezettingsacties van studenten in Washington schrijft hij: „*. . . Bij dit alles volgden de universiteitspresidenten over het algemeen een voorzichtige tactiek teneinde de massa van de extremisten te scheiden*".
In de derde plaats is daar de campagne tegen de ASVA, die inmiddels gigantische vormen heeft aangenomen, en die een onderdeel van de politiek van isolering is. Vlak na de Maagdenhuisbezetting verklaarde Belinfante niet meer met de ASVA te willen onderhandelen, omdat zij niet representatief voor alle Amsterdamse studenten zou zijn. Die uitlating van onze rector is het startsignaal geworden voor een ware kruistocht tegen het ASVA-bestuur, met de universiteitsleiding voorop en de rechtse pers in zijn kielzog. Het *Algemeen Handelsblad* wijdt zelfs zijn hoofdcommentaren aan deze zaak.
En wat schreef Wiegersma in oktober '68? De „slotopmerking" van zijn betoog luidt:

„Er is een duidelijke tendentie van de zijde van de bestuurders om zich voor de keuze van de gesprekspartners vooral tot de actiegroepen te richten. Hierin vindt men mensen met goed geformuleerde opvattingen, een aantal treedt ook als ‚persoonlijkheid' naar voren, niet zelden weten zij de sleutelposities in de studentenwereld te bezetten.

Deze keuze is echter uit zijn aard niet representatief en voor de bestuurders is er het risico dat men instemt met verlangens die in feite niet beantwoorden aan hetgeen er in veel grotere kring leeft en voorts dat men zich op deze wijze gesprekspartners kiest voor wie actie een primair doel is en die derhalve niet ophouden ‚eisen' te stellen".

Dat was, meer dan een half jaar geleden, Wiegersma's advies. En het is opgevolgd. Niet voor niets is hij tot lid van het presidium benoemd.
Er is nog een ten vierde.
Na de bezetting van het Maagdenhuis heeft de universitaire overheid aangekondigd, dat ze de geheime stukken zelf ging publiceren. De publicatie van Wiegersma's stuk geschiedde op een zeer speciale manier: het is opgenomen in een smerig schendblaadje, opgesteld door het bureau voorlichting van de universiteit en toegezonden aan alle betrokkenen. Een waar hoogtepunt in de hetzcampagne tegen de studenten.
Wiegersma's stuk, waarvan wij meenden dat het, als zodanig, argumenten tegen de betrouwbaarheid van de autoriteiten opleverde, wordt door hen doelbewust als een wapen tegen de strijd van de studenten gehanteerd. Mede daarom is het belangrijk er grondig op in te gaan, en aan te wijzen waar Wiegersma zijn fouten maakt.
Daarom ook is het noodzakelijk, niet in de eerste plaats de aandacht te richten op wat lachwekkend is in het stuk. Die passages springen direct in het oog.
Belangrijker zijn die delen, waarin Wiegersma oppervlakkig gezien degelijk onderzoekt en degelijk theoretiseert. Want het zijn juist deze theorieën die Wiegersma's betoog uiteindelijk wel „voor publicatie geschikt" hebben gemaakt.

Pseudo-wetenschap

Als we de franje even terzijde schuiven en bovendien enige orde aanbrengen in de verwarde reeks onderwerpen, argumenten en conclusies die het stuk biedt, kunnen we in de analyse twee hoofdmotieven onderscheiden. Het eerste is de werking van de studentenbeweging zelf, of, met Wiegersma gesproken, het „dynamische model van het gebeuren" en het „descriptief model van het ageren".
Het tweede motief vormen de opmerkingen in Wiegersma's stuk die beantwoorden aan de titel, namelijk die passages die ingaan op de vermeende „achtergronden" van de beweging.
Van dit tweede onderwerp koesteren we uiteraard de hoogste verwachtingen. Over de maatschappelijke achtergronden van het studentenprotest zijn de laatste jaren honderden publicaties gedaan, vaak zeer interessante. Vanuit het onderzoek naar de plaats en de functie van de universiteit in de huidige maatschappij zijn conclusies getrokken omtrent de aard en de oorzaken van de studentenbeweging.
De pogingen van de grote industrie om de leiding van de uni-

versiteit over te nemen en zich de vruchten van onderwijs en onderzoek toe te eigenen hebben de studenten doen inzien dat de kapitalistische elite handelt in strijd met hun belangen. Dat het de grote concerns zijn die hun wetenschap en hun kennis gebruiken met als enige doel er winst uit te slaan.
Daarnaast groeit het besef bij de studenten dat ook de wetenschap die niet direct nut heeft voor de produktie wordt misbruikt door de machthebbers. Dat met name de maatschappijwetenschappen worden toegepast in onderzoeken en projecten gericht tegen de strijd van antikapitalistische bewegingen.
Op basis van dit inzicht hebben de studenten de eis gesteld voor zeggenschap in hun eigen studie en onderzoek. Zij eisen een democratische universiteit omdat zij niet door kapitalistische machthebbers misbruikt willen worden.
Wie nu verwacht dat Wiegersma deze — op wetenschappelijk onderzoek gebaseerde conclusies in zijn „veronderstellingen" betrekt, komt bedrogen uit.
Wiegersma schijnt onder „de maatschappij" slechts datgene te verstaan wat hij door zijn psychologische bril kan waarnemen, de mensen, en hun gedrag. Want wat zijn volgens hem de maatschappelijke wortels van het te onderzoeken kwaad? Wat drijft de studenten tot „acties waarin elementen van agressie tegen universiteit en/of samenleving, destructie, tirannieke wilsoplegging aan anderen en dergelijke, sterk op de voorgrond treden"? De belangrijkste oorzaak ligt volgens hem in de veranderende normen van onze samenleving. Letterlijk:

„Er zijn (. . .) perioden waarin de maatschappelijke opvattingen t.a.v. toegestaan gedrag veranderen, zodanig dat de repressieve krachten minder effectief worden. (. . .) In een dergelijke situatie kan een relatief grote hoeveelheid verdringingsenergie geactualiseerd worden, in acties die tegen het bestaande bestel gericht zijn."

Het onthullende van dit quasi-wetenschappelijke, maar o zo oppervlakkige geklets is, dat het de huidige studentenoppositie poogt te bestrijden juist met die zogenaamde wetenschap waartegen het studentenprotest zich richt. Namelijk die wetenschap die zich in dienst stelt van de huidige maatschappelijke heersers.
De studentenbeweging wordt door Wiegersma gekarakteriseerd als „tirannieke wilsoplegging aan anderen". Maar die beweging baseert zich juist voor een belangrijk deel op het inzicht, dat er in onze universiteiten maar één wilsoplegging plaats vindt, namelijk die van de kapitalistische bazen. Die wilsoplegging wordt sterker èn duidelijker voelbaar. Maar onderzoek naar de werkelijke verhoudingen is Wiegersma's wetenschap vreemd. Dat blijkt uit het tweede citaat.
Wiegersma zegt: *„Er zijn perioden waarin de maatschappelijke opvattingen (. . .)veranderen"*. Maar wat zijn dat voor perioden? Wat is de oorzaak van die veranderingen?
Wiegersma's wetenschap geeft op die vragen geen antwoord. Sterker, Wiegersma's wetenschap stelt die vragen niet. Zij mag

ze niet stellen. Door het kunstmatig isoleren en verheffen van met name de sociale wetenschappen boven de praktijk van de werkelijke maatschappelijke verhoudingen, schept de heersende klasse zich de gelegenheid om die wetenschap te gebruiken.
Dat bewijst Wiegersma's stuk.
Wiegersma's vage verwijzing naar „perioden" waarin te onderzoeken normveranderingen optreden sluit een onderzoek naar de oorzaak van die veranderingen uit.
Met hetzelfde recht zou een geoloog kunnen stellen „er zijn ijstijden" en de vraag naar de oorzaken van hun ontstaan negeren.
Dat is geen wetenschap.
Normen en wetten zijn geen gegevens met een absolute geldigheid. Ze worden gemaakt door een heersende klasse en ze veranderen wanneer de rest van de bevolking zich ertegen gaat verzetten. Als Wiegersma bepaalde acties uit normveranderingen wil verklaren keert hij de zaken om.
Wanneer hij op het ogenblik verandering van maatschappelijke normen constateert, kan hij daar slechts uit afleiden dat er in onze maatschappij groeiend verzet rijst tegen regels die door de kapitalistische elite zijn opgesteld.
Het blootleggen van deze tegenstellingen is niet de taak van Wiegersma's wetenschap. Zij dient de heersende klasse te steunen in het verdoezelen van die tegenstellingen. Zodat zij kan voortgaan met te spreken over de belangen van „de maatschappij" als het slechts om haar eigen belangen gaat.
Voor prof. Belinfante geldt hetzelfde. Als jurist gebruikt hij zijn kennis van wetten en structuurtjes om de beweging voor een democratische universiteit te bestrijden.
„Het radenbestuur onttrekt de universiteit aan parlementaire controle en is daarom in onze staatsstructuur niet aanvaardbaar", schrijft hij aan zijn collega's rectoren. De staatsstructuur is dus normatief. Wie wat te zeggen wil hebben over zijn eigen werk is „ondemocratisch". Wat de minister doet is welgedaan, want hij handelt namens het volk. Dat is de inhoud van het Nederlandse recht dat Belinfante uitdraagt.
Maar de actieve studenten zijn zich bewust dat hun eisen en acties dan misschien wel „verboden" zijn, maar daarom niet minder rechtvaardig. Dat inzicht bij toekomstige beoefenaars van wetenschap moet ertoe leiden dat de functie van die wetenschap verandert. En dan zijn de dagen der Wiegersma's geteld.

Absurditeiten

Het tweede belangrijke onderdeel van Wiegersma's betoog vormen zijn veronderstellingen omtrent de organisatie en de werking van de studentenactie zelf. Daarvoor ruimt hij de meeste plaats in.
Het ziet er allemaal vreselijk ingewikkeld uit. Wiegersma bedient zich in ruime mate van grafieken en vaktermen, allemaal ten behoeve van de wetenschappelijke schijn.

In feite komt zijn „analyse" hierop neer.
De studentenbevolking bestaat politiek gesproken uit een aantal verschillende groepen. In de eerste plaats de activisten („agitatoren", volgens Wiegersma). Deze mensen brengen de actie op gang. Vervolgens zijn daar de „inductiegroepen". Die doen met de activisten mee. Daarna komen de „sympathiegroepen", en de „omstanders en tegenstanders". Tot zover is de zaak duidelijk, maar, behalve voor de ministeries van binnenlandse zaken en justitie, weinig interessant. Het boeiende komt echter als Wiegersma zijn onderzoek richt op de voorwaarden waaronder volgens hem, de onvermoeide activisten er in slagen de actie op gang te krijgen. Die oorzaken zijn zo talrijk en zo verschillend van aard dat Wiegersma de indruk wekt dat we te maken hebben met een gigantisch en gecompliceerd gokspel. De studentenactie kan slagen door: 1. goed weer; 2. publiciteit; 3. lage beurzen; 4. ontactisch optreden autoriteiten; 5. „redelijk" programma van de activisten; 6. mislukte studie en ga zo maar door. Als in de loop van de actie aan deze voorwaarden wordt voldaan ontstaat er een „kritisch punt"! Op dat moment kunnen ook andere maatschappelijke groepen in actie komen en „op hun beurt overgaan tot het overschrijden van een nieuw kritisch punt. Dit betekent het begin van een revolutie".

Zie hier, in het kort, Wiegersma's model. De revolutie in een notedop. Het behoeft geen betoog dat deze voorstelling van zaken absurd is en dat, voorzover zij juiste constateringen bevat, dit waarheden als koeien zijn die niet als resultaten van een onderzoek aangemerkt kunnen worden.
De oorzaak van het falen van zijn analyse is, opnieuw, dat hij voorbijgaat aan de maatschappelijke achtergronden van het studentenprotest. Natuurlijk is er bij een actie sprake van subjectieve wil van de voorhoede. Maar de aanwezigheid van die voorhoede is geen te allen tijde vaststaand gegeven, zoals Wiegersma meent. Met name de laatste tijd neemt zij in omvang toe.
Het grootste misverstand echter is te menen dat die subjectieve wil van de voorhoede op willekeurige tijden, wanneer de uiterlijke omstandigheden gunstig zijn, de massa in beweging zou kunnen brengen, zonder dat er bepaalde verlangens en eisen zijn gaan leven.
De noodzakelijkheid van dat laatste is een belangrijke ervaring, waaraan in de studentenbeweging zelf ook wel eens te licht is getild.
Als een actie slaagt betekent dat niet dat de massa doet wat de activisten willen, maar integendeel, dat de activisten hebben gedaan wat de massa wil. Dat is een fundamenteel andere benadering. Het betekent dat de eisen waarop de beweging steunt, die eisen zijn die zeer grote groepen zelf hebben gesteld. De voorhoede fungeert als gangmaker. Het is onzin het voor te stellen alsof de voorhoede haar eigen doelstellingen aan de mensen zou kunnen opdringen. Uit die theorie vloeit ook de vooronderstelling voort dat grote acties onherroepelijk zouden leeg-

bloeden wanneer de activisten „geïsoleerd" worden.
De ervaringen rond het Maagdenhuis leren dat in een werkelijk massale actie de voorhoede niet geïsoleerd kon worden, omdat zij een onderdeel vormde van de hele beweging, en slechts diende om de doelstellingen en eisen van die beweging te formuleren.

MARISCA MILIKOWSKI

Een door de studenten tijdens het beleg van het Maagdenhuis uitgegeven affiche.

Gedwongen recrutering van 183 studenten

Een artikel van Lenin uit 1901

Op 11 januari publiceerden de kranten een regeringscommuniqué van het ministerie van onderwijs over de gedwongen recrutering van 183 studenten van de universiteit van Kiew wegens „het stichten van onrust in gemeenschap". De voorlopige bepalingen van 29 juli 1899 — dit dreigement tegen alle studenten en tegen de maatschappij — komen nog geen anderhalf jaar nadat ze werden uitgevaardigd, tot toepassing, en alsof de regering haast heeft om zich voor de uitvaardiging van deze ongehoorde strafmaatregel te rechtvaardigen, komt ze voor de dag met een hele acte van beschuldiging, waarin de misdaden der studenten in schrille kleuren worden weergegeven.

De ene misdaad is nog verschrikkelijker dan de andere. In de zomer het algemene studentencongres in Odessa met het program om alle Russische studenten te organiseren, ten einde uitdrukking te geven aan hun protest tegen uiteenlopende verschijnselen van het academische, openbare en politieke leven. Wegens deze misdadige politieke doeleinden werden alle studentenafgevaardigden gearresteerd en werden hen hun papieren ontnomen. De gisting komt echter niet tot stilstand, doch groeit en treedt aan *vele* hogescholen hardnekkig aan de dag. De studenten willen hun gemeenschappelijke aangelegenheden vrijelijk en zelfstandig bespreken en daarover beslissen. De boven hen staande overheid — vervuld van dat zielloze formalisme waarin de Russische ambtenarij zich van oudsher onderscheidt — antwoordt met kleinzielige chicanes, doet de ontevredenheid tot het uiterste toenemen en brengt, zonder het te willen, de jeugd, die nog niet in de modder van het burgerlijke voortvegeteren weggezakt is, op de gedachte tegen het hele systeem van politie- en ambtelijke willekeur te protesteren.

De studenten van Kiew eisen de verwijdering van een professor, die in de plaats gekomen is van een vertrokken collega. De boven de studenten geplaatste autoriteiten verzetten zich, drijven de jeugd tot „samenscholingen en demonstraties" en ... geven toe. De studenten beleggen een vergadering om te bespreken waarom zulke gemeenheden als het verkrachten van een meisje door twee studenten uit voorname families (zo wil het gerucht) mogelijk zijn. De boven de studenten geplaatste autoriteiten veroordelen de voornaamste „schuldigen" aan het houden van de vergadering tot het cachot. Die weigeren zich daarin te schikken. Ze worden uitgesloten. Een mensenmenigte begeleidt de uitgesloten studenten demonstratief naar het station. Er komt een nieuwe vergadering bijeen, de studenten blijven tot de avond en weigeren te vertrekken zolang de rector niet verschijnt. Er verschijnen de vice-gouverneur en het hoofd van de gendarmerie met een troep soldaten, die de universiteit omsingelen en het auditorium binnendringen, en — de rector

wordt ontboden. De studenten eisen — u denkt zeker een grondwet? — neen, ze eisen, dat de cachotstraf niet ten uitvoer wordt gelegd en dat de uitgeslotenen weer worden opgenomen. De deelnemers aan de vergadering worden opgeschreven en mogen naar huis gaan.

Men moet er toch eens over nadenken, welk een verbazingwekkende wanverhouding er bestaat tussen de bescheidenheid en onschuldigheid van de eisen der studenten en de panische schrik van de regering, die optreedt, alsof de bijl aan de wortels van haar heerschappij is gelegd. Er is niets, waarmee onze „almachtige" regering zich zo verraadt als met deze panische schrik. Ze toont daarmee — beter dan alle „misdadige oproepen" dat kunnen doen — aan iedereen die ogen heeft om te zien en oren om te horen, dat ze zich volkomen onzeker voelt en alleen maar gelooft in de kracht van de bajonet en van de knoet, die haar tegen de volkswoede beschermen. Wijs geworden door een ervaring van tientallen jaren, is de regering er ten volle van overtuigd geraakt, dat ze omgeven is door licht ontvlambare stof, dat het geringste vonkje voldoende is, dat een protest tegen het cachot toereikend is om het vuur te ontsteken. Maar als dat zo is, dan is het ook duidelijk, dat er een voorbeeld moest worden gesteld: Honderden studenten bij wijze van dwang recruteren! „In plaats van Voltaire de sergeant-majoor!" [1]) — deze formule is geenszins verouderd. Integendeel, de 20ste eeuw is de eer te beurt gevallen, de daadwerkelijke realisering van deze formule te beleven.

Deze nieuwe strafmaatregel, die nieuw is voor wat betreft de poging, een al lang achter ons liggend verleden te laten herleven, brengt iemand op heel wat gedachten en vergelijkingen. Ongeveer drie generaties geleden, ten tijde van Nikolaas I, was de gedwongen recrutering een natuurlijke straf, die volstrekt in overeenstemming was met de gehele structuur van de op lijfeigenschap berustende Russische maatschappij. Men stopte de adellijken bij de soldaten om ze tot de militaire dienst te dwingen en opdat ze zich in de dienst als een vervanging voor de adellijke vrijheid tot officier opwerken. De boer stuurde men onder de wapens als naar jarenlange dwangarbeid, waar de onmenselijke foltering van het spitsroeden lopen en dergelijke meer op hem wachtten. Nu echter bestaat bij ons al langer dan een kwart eeuw de „algemene" dienstplicht, waarvan de invoering destijds als een grote democratische hervorming werd aangeprezen. Een algemene dienstplicht, die niet alleen op papier staat, maar daadwerkelijk ten uitvoer wordt gelegd, is ongetwijfeld een democratische hervorming: ze breekt met het standenbeginsel en voert de rechtsgelijkheid van de burgers in. Als dit echter daadwerkelijk zo zou zijn, hoe zou dan de oproeping voor militaire dienst een straf kunnen zijn? En levert de regering, door de dienstplicht in een straf te veranderen, niet het bewijs, dat wij veel dichter bij het pressen van recruten staan dan bij de *algemene* dienstplicht? De voorlopige be-

[1]) Lenin citeert de woorden van kolonel Skalosoeb, een figuur uit Gribojedows comedie „Verstand doet lijden".

palingen van 1899 scheuren zelfs die instellingen van ons, die het dichtste bij de Europese staan, het farizeïsche masker af en brengen hun Aziatische wezen aan het licht. Er is bij ons in de grond van de zaak nooit een algemene dienstplicht geweest en ze is er ook nu niet, want de privileges van de voorname afkomst en van de rijkdom scheppen een menigte uitzonderingen. In de grond van de zaak was en is er bij ons niets, dat ook maar lijkt op een rechtsgelijkheid van de burgers ten aanzien van de militaire dienst. Integendeel, de kazerne is geheel en al doordrongen van de geest van de meest schandelijke rechteloosheid. De soldaat van het boerenland of uit het arbeidersmilieu is volkomen zonder bescherming, de menselijke waardigheid wordt met voeten getreden, afpersingen zijn aan de orde van de dag, het hagelt slagen, slagen en nog eens slagen. Voor diegenen echter, die invloedrijke relaties en geld bezitten, zijn er tegemoetkomingen en uitzonderingen. Het is geen wonder, dat het overleveren aan deze school van willekeur en gewelddadigheid een straf kan zijn, en zelfs een zeer zware straf, die weinig onderdoet voor het ontzeggen van de burgerrechten. De regering rekent erop, in deze school de „rebellen" discipline te kunnen bijbrengen. Heeft ze niet misgerekend? Zal de school van de Russische militaire dienst niet een krijgsschool voor de revolutie worden? Natuurlijk brengen niet alle studenten de kracht op, zulk een school tot het einde toe te doorlopen. De een wordt gebroken door het zware juk van het drillen, wordt te gronde gericht door de botsing met de militaire meerderen, een ander deel — de zwakken en de slappen — wordt geïntimideerd door de kazerne, maar de overigen worden erdoor gestaald, krijgen er een ruimere blik door, worden ertoe gebracht, zich met hart en ziel aan hun vrijheidsstreven te wijden. Thans, nu hun hele menselijke waardigheid afhangt van het goeddunken van een sergeant-majoor, die wel niet zelden met voorbedachten rade zijn woede op de „intellectueel" zal koelen, krijgen ze de willekeur en onderdrukking met alle kracht aan het eigen lijf te bespeuren. Ze zien, hoe de toestand van het gewone volk in werkelijkheid is; alle scheldpartijen en gewelddadigheden, waarvan zij elke dag weer gedwongen worden getuige te zijn, knagen aan hun hart en ze begrijpen, dat de onrechtvaardigheden en chicanes, waaronder de studenten te lijden hebben, slechts een druppel zijn in de oceaan van onderdrukking van het volk. Wie dat begrijpt, verlaat de militaire dienst met de vurige eed, gezamenlijk met de meest vooraanstaande klasse van het volk te strijden voor de bevrijding van het volk van het despotisme.

Niet minder schandelijk dan de gruwelijkheid van de nieuwe straf is evenwel haar vernederende karakter. De regering veroorlooft zich een uitdaging aan allen, die nog enig gevoel voor fatsoen hebben, wanneer zij de tegen willekeur protesterende studenten tot gewone herrieschoppers verklaart — net zoals zij de verbannen stakende arbeiders uitgemaakt heeft voor mensen met een verdorven levenswandel. Neem nu het communiqué van de regering: het loopt over van woorden als ordeverstoring, herrie, excessen, schaamteloosheid, losbandigheid. Aan

de ene kant worden misdadige politieke doeleinden en politieke protestuitingen geconstateerd, aan de andere kant worden de studenten behandeld als gewone herrieschoppers, wie discipline bijgebracht moet worden. Dat is een slag in het gezicht van de openbare mening van Rusland, waarvan de sympathieën voor de studenten de regering zeer wel bekend zijn. En het enig waardige antwoord van de studenten daarop zou zijn, het dreigement van de studenten van Kiew waar te maken: het organiseren van een consequente en standvastige staking van allen, die aan alle hogescholen studeren, met de eis, de voorlopige bepalingen van 29 juli 1899 op te heffen.

Maar niet alleen de studentenwereld is verplicht, de regering van repliek te dienen. De regering zelf heeft ervoor gezorgd, dat de genoemde gebeurtenis veel meer is geworden dan een zuivere studentenaangelegenheid. De regering richt zich tot de openbare mening, alsof ze zich voor haar krachtige ingrijpen op de borst wil slaan, alsof ze met elk streven naar vrijheid de spot wil drijven. En alle bewuste elementen onder alle lagen van het volk zijn verplicht, een antwoord te geven op deze uitdaging, als ze zich niet willen verlagen tot stomme slaven, die elke belediging zwijgend incasseren. Aan het hoofd van deze bewuste elementen staan echter de vooraanstaande arbeiders en de onafscheidelijk met hen verbonden sociaaldemocratische organisaties. De arbeidersklasse ondergaat voortdurend onmetelijk grotere onderdrukking en beledigingen door dezelfde heerschappij van politiële willekeur, waarmee de studenten thans zo fel in botsing gekomen zijn. De arbeidersklasse heeft de strijd voor haar bevrijding reeds aanvaard. En ze mag niet vergeten, dat deze geweldige strijd haar geweldige verplichtingen oplegt; dat zij zich niet kan bevrijden, zonder het gehele volk van het despotisme te bevrijden; dat zij in de eerste plaats en bovenal verplicht is, op elk politiek protest te reageren en het op alle manieren te ondersteunen. De beste vertegenwoordigers van onze ontwikkelde klassen hebben bewezen en met het bloed van duizenden door de regering ten dode gekwelde revolutionairen bezegeld, dat zij in staat en bereid zijn, het stof van de burgerlijke maatschappij van hun voeten te schudden en tot de rijen der socialisten toe te treden. En de arbeider, die onverschillig zou kunnen toekijken, hoe de regering haar troepen op de studerende jeugd afstuurt, zou niet waardig zijn zich socialist te noemen. De student is de arbeider te hulp gekomen — de arbeider moet de student te hulp komen. De regering wil het volk voor de domme houden, wanneer zij de drang naar een politiek protest als een gewoon exces afschildert. De arbeiders moeten openlijk verklaren en het onder de massa's in ruime kring uiteenzetten, dat dit een leugen is, dat de werkelijke broedplaats van de gewelddadigheid, van de excessen en de bandeloosheid de Russische autocratische regering, de heerschappij van willekeur van de politie en ambtenaren is.

Hoe dit protest georganiseerd moet worden, moeten de plaatselijke sociaaldemocratische organisaties en arbeidersgroepen beslissen. Het verdelen, verspreiden en aanplakken van manifesten, het beleggen van vergaderingen, waarvoor zoveel mo-

gelijk alle klassen van de maatschappij moeten worden uitgenodigd — dat zijn de eerstmogelijke vormen van protest. Daar echter, waar sterke en hechte organisaties bestaan, zou het wenselijk zijn als gepoogd werd te komen tot een breder en openlijk protest door middel van een openbare demonstratie. Als een goed voorbeeld hiervoor kan de demonstratie dienen, die op 1 december van vorig jaar in Charkow voor de redactie van de „Joezjny Krai" (Zuidelijk Gewest) is gehouden. Men vierde het jubileum van dit schendblad, dat ophitst tegen alles wat streeft naar verlichting en vrijheid, en dat alle beestachtigheden van onze regering verheerlijkt. Er verzamelde zich voor de redactie een volksmenigte, die exemplaren van de „Joezjny Krai" plechtig verscheurde, er paardestaarten mee tooide, er honden in wikkelde, stenen en flesjes met zwavelwaterstof door de ramen gooide en riep: „Weg met de corrupte pers!" Werkelijk, zulke eerbetuigingen hebben niet alleen de redacties van corrupte kranten verdiend, maar ook al onze regeringsinstellingen. Een jubeldag van minzaamheid van de zijde der overheid vieren ze maar zelden — de dag van het volksgericht verdienen ze te allen tijde. Elke uiting van willekeur en gewelddadigheid van de kant der regering is een gerechtvaardigde aanleiding tot een dergelijke demonstratie. Moge dan ook de openlijke declaratie van de regering, waarmee zij haar strafgericht tegen de studenten heeft bekendgemaakt, niet zonder een openlijk antwoord van de kant van het volk blijven!

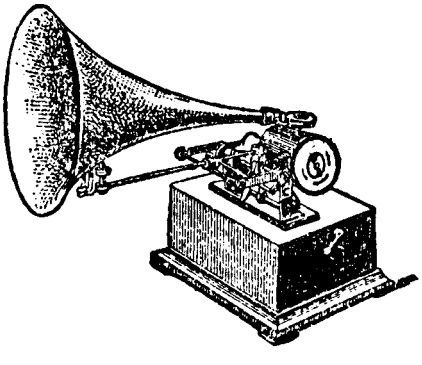
Geschreven in januari 1901.

Gepubliceerd in februari 1901 in de „Iskra" nr. 2.

Dit zijn de meest gevraagde nummers van de hitparade van radio De Vrije Maagd . . .

maagdenhuisliederen

Een unieke plaat van historische betekenis
met naast een drietal 'Bezettingsliederen'
fragmenten van spreekkoren
De Maagdenhuisliederen verschijnen onder
de label Pegafoon bij Pegasus, Amsterdam.
EP, prijs f. 4,95
De baten komen ten goede aan het
steunfonds voor de studenten.

OVERAL VERKRIJGBAAR
Pegasus,
Leidsestraat 25 Amsterdam
Hoogstraat 143 Rotterdam

POLITIEK EN CULTUUR

NIEUWE WEGEN VOOR DE SPORT

29ste JAARGANG NO 7/8 JULI/AUGUSTUS 1969 PRIJS 0.75

Woningbouw en huurbeleid
in dienst van winstbejag — W. van het Schip — 301

Van RTC tot generaalsbewind
Neo-kolonialisme in Indonesië
A. van Ommerink-Averink — 309

Nieuwe wegen voor de
Nederlandse sport — Harry Verheij — 317

Conglomeraties — G. Verrips — 326

UIT DE TIJDSCHRIFTEN

De uitbuiting van Latijns Amerika — 335

BOEKBESPREKING

Een personeelchef in zak en as — F. Schoonenberg — 441

PARTIJDOCUMENTEN

Communiqué van het partijbestuur der CPN — 445

Mededeling van het dagelijks bestuur van de CPN — 446

Werkzaamheden administratief secretariaat — 448

POLITIEK EN CULTUUR

verschijnt maandelijks bij uitgeverij Pegasus
Leidsestraat 25, Amsterdam-C., tel. 23.11.38
De abonnementsprijs is *f* 7.50 per jaar.
f 3.75 per halfjaar, losse nummers *f* 0.75

Ons gironummer is 173127, Gem.giro: P 1527
Correspondentie over betaling en verkoop s.v.p.
zenden aan de administratie p/a Pegasus.
Alle correspondentie over de inhoud aan de
redactie van P. en C., Prinsengracht 473,
Amsterdam-C., tel. 62565

29e jaargang no. 7-8 juli/augustus 1969

POLITIEK EN CULTUUR

maandblad, gewijd aan de theorie en praktijk van het marxisme-leninisme onder leiding van het partijbestuur der CPN

Woningbouw en huurbeleid in dienst van winstbejag

Reeds spoedig na het optreden van de regering-De Jong bleek duidelijk, dat dit kabinet — meer dan welk kabinet voordien — bereid was om aanzienlijke concessies te doen aan de eisen, die de bouwers en exploitanten van woningen en de financiers daarvan naar voren brengen. *) Dit eisenprogram kwam er op neer, dat de woningbouw en de exploitatie van woningen volledig ondergeschikt moesten worden gemaakt aan hun belangen en hun honger naar winst.

Nu we weer ruim een jaar verder zijn, is het mogelijk om nadere conclusies te trekken over de aard en de gevolgen van het woningbouw- en huurbeleid van deze regering.

Minister Schut had als uitgangspunt voor zijn beleid gesteld, dat het woningtekort nagenoeg zou zijn opgeheven en dat er dus een evenwicht op de woningmarkt zou zijn ontstaan tussen vraag en aanbod.

Dit geschiedde, ofschoon een ieder die zich op het gebied van de volkshuisvesting beweegt, weten kan dat dit verhaal over het evenwicht een doorzichtig fabeltje is. De toestand in de steden, maar ook op het platteland, bracht dagelijks feiten naar voren, die aantoonden dat het evenwicht ver te zoeken was. Dit zogenaamde evenwicht bestaat alleen in de ogen van de ondernemers en de huizenexploitanten, voor wie het van belang is, dat zelfs het oudste krot nog als woning wordt gewaardeerd,

*) Zie hiervoor het artikel „Volkswoningbouw in gevaar" in *P en C* van februari 1968, blz. 49 e.v.

zodat zij er huur voor kunnen vragen en liefst zoveel mogelijk.
Maar goed. Minister Schut wilde nu eenmaal een uitgangspunt voor zijn beleid kiezen en dat was dit „evenwicht".
Uitgaande van het bestaan van zo'n evenwicht verminderde hij direct het aantal te bouwen woningwetwoningen en stimuleerde hij, ter vervanging daarvan, de particuliere gesubsidieerde woningbouw.
Voorts werd dit evenwicht de basis voor het doorvoeren van de huurliberalisatie in honderden gemeenten — tegen de mening van het merendeel van de gemeentebesturen in. De huurders kon niet veel gebeuren, zo antwoordde de minister op de kritiek, want er was genoeg aanbod van vervangende woningen.
Om verder aan de eisen van de ondernemers tegemoet te komen, bracht hij de financiering van de woningwetwoningen onder de marktrente van dat moment.
Een andere peiler van het beleid was het streven om te komen tot een kostendekkende huur. Daartoe liet minister Schut de jaarlijkse verplichte huurverhoging voor nog gesubsidieerde woningen tot wet verheffen, gepaard aan een niet-verplichte huurverhoging voor alle overige woningen.
Omdat het ten slotte lang niet zeker was, dat de huurders naar de op deze manier duurder wordende woningen zouden trekken, zette hij het oude wetsontwerp van Bogaers op zijn program: de wet op de huurbelasting.
Onder het motto van het evenwicht werd aldus het oude verlangen van de ondernemers, dat huren kostendekkend moeten zijn en dat op deze basis vraag en aanbod de produktie en distributie van woningen moeten regelen, in praktijk gebracht.
Het is dan ook logisch, dat in het bijzonder de VVD, maar ook tal van vertegenwoordigers van de andere rechtse partijen, hun tevredenheid betuigen over het beleid van deze minister en dat zij voortdurend aandringen op versnelling van het uitvoeringstempo van zijn plannen.

Geen evenwicht, maar groot tekort

Welke feiten zijn in de laatste anderhalf jaar echter aan het licht gebracht?
Het officiële resultaat werd bekend van het onderzoek naar de woningbehoefte in ons land, een onderzoek dat in oktober 1967 plaats had. Dit resultaat haalde de eerste streep door de ministeriële rekening van het evenwicht.
Er blijkt nog een officieel tekort te bestaan van tienduizenden woningen . . . Vernietigend voor de theorie van het evenwicht zijn evenwel de uitkomsten van het onderzoek naar de kwaliteit van het oude woningbestand.
Uit het onderzoek blijkt, dat
— 375.000 woningen als krot gebrandmerkt moeten worden en niet meer te verbeteren zijn;
— 250.000 woningen meer dan slecht zijn en hoogstens met een aantal voorlopige voorzieningen tijdelijk bewoonbaar zijn;

— 50.000 woningen door hun incourante bouw als zodanig onbruikbaar zijn.

De som van deze cijfers geeft een totaal van bijna 700.000 krotten en zeer slechte woningen. Indien dus gesproken wordt over het woningtekort in ons land moet worden vastgesteld, dat er naast de opheffing van een statistisch tekort van enkele tienduizenden, de dringende noodzaak bestaat van een vervanging van twintig procent van de totale woningvoorraad van 3.500.000 woningen, deels op zeer korte termijn, deels op een niet al te lange termijn.

De conclusie kan dan ook geen andere zijn dan dat er in de verste verte geen sprake is van een evenwicht op de woningmarkt. Integendeel, het tekort is ontstellend groot en de woningnood is dieper en omvangrijker dan men ooit heeft durven erkennen.

En dat moet vastgesteld worden in een periode, die nog altijd zo graag wordt aangeduid als die van de welvaart . . .

Voor de communisten zijn deze feiten geen verrassing. We kenden deze feiten weliswaar niet zo gedetailleerd of onderverdeeld in verschillende categorieën woningen met de daarbij behorende cijfers. Maar we kenden wel de vele slechte buurten en vaak hele wijken van tachtig, honderd jaar en ouder. We kenden wel de vele gemeentelijke conclusies over het woningbestand in de diverse gemeenten. We kenden bovenal de mensen, de gezinnen, die telkens weer de vraag stelden: „Als de woningnood is opgeheven, waarom moet ik dan met mijn gezin in zo'n rotwoning blijven zitten?" We kenden de jonggehuwden, de alleenstaanden en studenten, die niet aan een woning, hoe slecht ook, kunnen komen. Deze kennis van de feiten vormde een sterke grondslag om het beleid van deze minister te bestrijden en om te beklemtonen, dat zijn beleid op voorwendsels, op drijfzand dus, is gebouwd.

Bouwkosten stijgen snel

Het zou voor de hand liggen, dat een minister en een kabinet die de uitgangspunten voor een beleid aan diggelen zien vallen, dit beleid gaan herzien aan de hand van de nieuwe, niet te weerleggen gegevens. Het zou voor de hand liggen, maar niet voor *deze* minister en niet voor *dit* kabinet.

Uit een schets van de verdere ontwikkeling zal blijken, dat het tegendeel het geval is.

Die laat heel nadrukkelijk zien, dat een bepaald inzicht over de omvang van de woningnood niet het werkelijke uitgangspunt van dit beleid was. Het uitgangspunt was vanaf het eerste moment, het belang van de ondernemers, de financiers en de woningexploitanten. Het fabeltje van het evenwicht had men op een bepaald moment nodig om te pogen het beleid in de ogen van de belanghebbende woningzoekenden en huurders acceptabel te maken.

Een voor de hand liggende conclusie uit de nieuwe cijfers over het woningtekort zou moeten zijn, dat het jaarprogram van

125.000 nieuwe woningen dient te worden opgevoerd. Dit program was immers toch gebaseerd op de theorie van het evenwicht. Nu er in plaats van een evenwicht een ontstellend tekort blijkt te zijn, zou dat program aanzienlijk moeten worden uitgebreid.
Deze conclusie werd echter niet getrokken. Er werd slechts besloten tot enkele maatregelen ter bevordering van renovatie (herstel en vernieuwing) van het oude woningbezit.
Renovatie van oud bezit wordt door ons niet van de hand gewezen. Een belangrijk deel van het bezit van gemeenten en van bouwverenigingen komt voor herstel en modernisering in aanmerking. Tegenover financiering en subsidiëring van particulier bezit staan wij echter terughoudend; elke stap op dit gebied moet afzonderlijk en kritisch op zijn eigen merites worden bezien.
Wat dit ook moge worden, in ieder geval wordt daardoor niet de plicht opgeheven om méér nieuwe woningen te bouwen, waarbij de grootste aandacht dient uit te gaan naar de woningen in de woningwetsector, in de minder dure bouw dus.
Wat gebeurt er evenwel in de praktijk?
Reeds aan het eind van 1968 en nog meer in de loop van 1969 is de woningbouw in ongunstige omstandigheden geraakt.
Eind 1968 gaf een nieuwe stijging van de bouwkosten te zien, door de oplopende rente voor lening- en hypotheekgelden.
Uitgaande van het principe van de kostendekkende huren werd deze stijging beantwoord met een wetsvoorstel, dat in het parlement werd aanvaard, om de verplichte en de niet-verplichte huurverhoging op 6 procent te brengen.
De grote klap kwam na 1 januari 1969. De golf van prijsstijgingen vond natuurlijk zijn weerslag in de bouwkosten. Vooral echter de invoering van de BTW veroorzaakte grote opwaartse druk. Daarbij kwam dan nog een nieuwe verhoging van de rentevoet.
Terwijl de bouwkosten al lange tijd een verontrustende stijging vertonen (in zeven jaar was de stijging 45 procent), ziet het er naar uit, dat 1969 op dit gebied een recordjaar gaat worden. Alleen al in het eerste kwartaal bedroeg de stijging 12 tot 14 procent.
De gevolgen worden direct zichtbaar in de produktie van woningen. De bouw stagneert.

Woningwetbouw stagneert

Het bouwprogram voor 1969 bestaat uit 125.000 woningen, als volgt onderverdeeld:
— 45.000 woningwetwoningen, d.w.z. gefinancierd door het rijk, met een jaarlijkse subsidie;
— 55.000 particulier gesubsidieerde woningen, d.w.z. gefinancierd uit de vrije kapitaalsmarkt, en met dezelfde jaarlijkse subsidie als de woningwetwoning;
— 25.000 in de volledig vrije sector, d.w.z. gefinancierd uit de kapitaalsmarkt en zonder subsidie.

Nu is het meest opvallende, dat in de eerste plaats de woning-

wetbouw stagneert. Opvallend omdat deze vrijwel geheel in handen is van de overheid. Het zijn de gemeenten, die in samenwerking met de bouwcorporaties de plannen maken; het is de rijksoverheid die deze plannen goedkeurt en financiert.
Plannen zijn er genoeg, maar vele gemeenten klagen dat zij niet voldoende woningwetwoningen mogen bouwen. Den Haag remt deze plannen af, met als voornaamste motief, dat „de bouwkosten te hoog zijn".
In verband met de verhouding bouwkosten — huren lijkt dit een sociaal-bewogen uitgangspunt. In wezen worden de zaken evenwel op hun kop gezet. De bouwkosten toch worden juist opgedreven door deze regering!
De remmen die worden opgelegd doen de vraag rijzen of de 45.000 woningwetwoningen dit jaar wel in aanbouw zullen komen. Toch zegt de minister, dat het bouwprogram van 125.000 woningen dit jaar zal worden gehaald. In de laatste debatten, die daarover in de Tweede Kamer zijn gevoerd, is duidelijk geworden, dat getracht zal worden dit te bereiken ten koste van de huurders.
Naast de woningwetbouw stagneert ook de bouw in de volledig vrije sector. De hoogte van de rentevoet schijnt daarvan de voornaamste oorzaak te zijn. Gezien de toestand ten aanzien van de woningwetbouw en de vrije sector wil de regering het getal van 125.000 woningen bereiken door onverbloemd de *particuliere gesubsidieerde sector* te bevoordelen.
Er ligt namelijk een groot aantal aanvragen voor de bouw van deze woningen. Tegelijk is er echter, zoals dat wordt genoemd, „aarzeling" om tot uitvoering over te gaan. De reden voor deze zogenaamde aarzeling ligt in de stijgende rentevoet en het ontbreken van een regeringsgarantie om deze stijging in de huren te mogen doorberekenen.
Welnu, deze garantie is er nu gekomen, of om het anders te zeggen, de ondernemers hebben weer meer vrijheid gekregen.
De subsidie voor deze particuliere bouw was gebonden aan de beperking, dat de bruto-opbrengst, gerekend naar de bouwkosten, niet meer dan 8,9 procent mocht bedragen. Thans heeft de minister aan de regeringspartijen — en aan D'66! — de toezegging gedaan, dat het brutorendement verruimd zal worden tot 9,5 procent. Dat betekent dus een *extra* huurverhoging voor dit soort woningen, die vanaf 1 juli j.l. in aanbouw komen.
Zo moet het bouwprogram voor 1969 worden gered. De particuliere bouw wordt veilig gesteld en de financiersstaking, die dreigde en misschien al gaande was, afgewend door de geldgevers een hoger rendement te verzekeren.
Ter begeleiding daarvan wordt door de rechtse partijen in de Kamer en door minister Schut het oude verhaal verteld, dat de oplossing van de woningnood gelegen is in de hoogte van de huren.

Verlegging van accent

Gedurende vele jaren was, hoe beperkt soms ook, de woningwetbouw de spil van de totale produktie. Tekortkomingen in

het bouwprogram konden worden opgeheven door meer van deze woningen op de markt te brengen.
De regering-De Jong en minister Schut hebben het accent in alle openlijkheid verlegd. Onder adhesiebetuigingen van de regeringspartijen en D'66 is de particuliere sector volledig centraal gesteld.
Dit bleek reeds uit het voorgaande, maar er is nog een andere maatregel die daarop wijst.
De volledige vrije sector vertoont dit jaar net als in het vorige jaar een duidelijke achterstand op de oorspronkelijk geraamde cijfers. In 1968 werd het ontstane gat gestopt met woningwetwoningen. Dit jaar zullen er ook 5000 woningen meer op de markt gebracht worden, maar nu in de particuliere gesubsidieerde sector.
De vraag rijst hoe het gaan zal als door de maatregelen van de regering de stagnatie in de woningwetsector blijft voortduren. Zal dan het tekort ook worden aangevuld met particuliere gesubsidieerde woningen? In de Kamer heeft de minister ontwijkend geantwoord op vragen daarover, maar zo'n gang van zaken ligt in de lijn van het beleid.
Het besluit om de bruto-opbrengst voor de particuliere sector te verhogen, moet noodzakelijkerwijs leiden tot een andere renteberekening in de woningwetbouw. Een minister met een beleid als het huidige kan niet toestaan, dat de woningwetwoningen een relatief betere huuruitkomst krijgen dan die in de particuliere bouw, want dan zou de bevoordeling van de bouw in de particuliere sector weer ongedaan worden gemaakt. Het ligt daarom in de lijn der verwachting, dat de rente van het geld, dat de regering voor de woningwetbouw voorschiet tegen $6^{3}/_{8}$ procent, in de komende tijd zal worden aangepast en gelijkgesteld zal worden aan de rentevoet die voor de particuliere bouw geldt. Een verdere verhoging van het huurpeil in de woningwetsector zal daarvan het gevolg zijn.
Deze koers wordt hard en consequent voortgezet, ook al doet minister Schut zich zacht en gemoedelijk voor. Al zijn stappen zijn erop gericht de lijn van bouwen tegen kostprijs en geldende marktrente door te voeren, waarbij de huren zo snel mogelijk kostendekkend moeten worden gemaakt. Het gehele vraagstuk van de woningnood wenst hij terug te brengen tot de wetmatigheden van het marktmechanisme, waarbij de koopkrachtige vraag naar woningen zowel voor de produktie als voor de distributie van woningen de beslissende en regulerende factor moet zijn.
Door een aantal rechtse figuren in de Kamer gesteund, verzet minister Schut zich bij voorbaat tegen uitstel van de huurverhoging, die op 1 januari van het volgend jaar moet ingaan, tot 1 juli 1970, zoals de SER heeft voorgesteld. Duidelijk heeft hij daartegenover gesteld, dat volgens hem een huurverhoging van 6 procent zelfs onvoldoende is om de bouwkostenstijging bij te houden en dat 8 procent of meer beter in overeenstemming zijn met zijn inzichten en met de opvattingen van de ondernemers.
Het is een politiek, die keihard opkomt voor de belangen van de ondernemers en financiers. Daarom wordt ook de liberalisa-

tie van de huren onverkort voortgezet. Na de eerste invoering hiervan per 1 oktober 1967 in 345 gemeenten zijn er andere gevolgd.
De afwijzende mening van de gemeentebesturen legt minister Schut botweg naast zich neer. Zeventig procent van de gemeenten in Gelderland is het niet eens met de invoering van de vrijlating van de huren. Maar voor de minister is dit geen geldig argument. Grote gemeenten als Leeuwarden en Maastricht gaan niet accoord met zijn voorstellen. Maar de minister legt hun mening terzijde.
In Zeeland is hij nu weer een stap verder gegaan. Na de liberalisatie van de huren te hebben ingevoerd, is daar nu de distributie opgeheven. In deze provincie is de volledige vrijheid ingevoerd — een vrijheid in het belang van de woningbezitters.
De ondernemers dringen er op aan, dat de minister zijn maatregelen op dit gebied ook uitstrekt tot het westen van het land. Want daar is pas goed winst te behalen. Daar is de woningnood het grootst, het particuliere bezit het uitgebreidst en kan het best met het huizenbezit worden gewoekerd.

Verzet van huurders en woningzoekenden

De nieuwe feiten over het woning- en huurbeleid van deze regering nopen tot grote waakzaamheid. Ook op dit gebied zijn de belangen van de werkende bevolking duidelijk in het gedrang.
Doch het zou onjuist zijn om uit dit alles de conclusie te trekken, dat dit beleid niet te stuiten zou zijn. Het is al verscheidene malen gestuit op het verzet van de huurders.
De huurbelasting, die in de Tweede Kamer was aangenomen, werd in de Eerste Kamer met grote meerderheid verworpen. De rechtse partijen, die in de Tweede Kamer felle voorstanders waren van de huurbelasting, ontpopten zich in de Eerste Kamer als nog fellere tegenstanders.
Deze verandering in houding kwam niet wezenlijk voort uit de staatsrechtelijke overwegingen, die werden aangevoerd. De voornaamste reden tot deze koerswijziging was het verzet van de betrokken huurders, hetgeen deze Eerste Kamerleden niet naast zich neer kònden leggen.
Groot is ook het verzet tegen de facultatieve huurverhoging. In Amsterdam en andere steden heeft dit verzet zulke vormen aangenomen, dat de gemeentebesturen en de woningbouwverenigingen met grote omzichtigheid optreden. Het is een feit, dat door dit verzet in duizenden gevallen de huurverhoging niet kon worden doorgevoerd en dat in duizenden andere gevallen eerst het onderhoud ter hand moest worden genomen. Dit laatste deed een groothuizenbezitter de verzuchting slaken: „De facultatieve huurverhoging kost meer dan ze opbrengt".
Dat het verzet mogelijkheden opent, blijkt ook uit het jongste advies van de SER, waarin o.m. wordt voorgesteld de huurverhoging voor het komende jaar een half jaar op te schorten.

Hieruit blijkt tevens, dat ook in het rechtse kamp onzekerheid heerst over het beleid van minister Schut en dat er beduchtheid bestaat om met oogkleppen voor deze weg te blijven volgen.
Deze beduchtheid heeft als voornaamste ondergrond de vrees voor de mening van de huurders en de woningzoekenden. Indien de noodzakelijke waakzaamheid wordt aangevuld met massale acties zal het ook op dit punt mogelijk zijn het kabinetsbeleid, waarvoor minister Schut zo hardnekkig optreedt, te doorkruisen.

W. VAN HET SCHIP

Van RTC tot generaalsbewind

Neo-kolonialisme in Indonesië

Nadat in de herfst van 1955 in Indonesië een groep reactionaire generaals door een staatsgreep aan de macht was gekomen, heeft een aantal van hen de uniform verwisseld voor het diplomatencostuum. Deze militairen in diplomatenrok werden erop uitgestuurd om de afgezette ambassadeurs uit de tijd van de regeringen van Sukarno en Subandrio te vervangen en om in het buitenland het generaalsbewind te introduceren als een „nieuwe orde", waarin de weg vrij was voor het beleggen van kapitaal.

In Nederland werd generaal-majoor Taswin de vertegenwoordiger van het regiem van Suharto. Na enige tijd in Den Haag te hebben doorgebracht, waar hij door de regering met alle égards werd ontvangen en gevierd, vond deze generaal-majoor het nodig in een speciaal interview met het *Algemeen Handelsblad* uitdrukkelijk te komen verklaren, dat de Nederlands-Indonesische betrekkingen thans „zeer goed" zijn. Hij stelde vast, dat er grote belangstelling bestaat om in Indonesië te investeren. Op dit moment nemen de Nederlandse kapitalisten de tweede plaats in na de Verenigde Staten. Taswin onderstreepte, dat verscheidene fabrieken, zoals die van Heinekens, Philips en Unilever, weer in handen zijn van de voormalige eigenaars en dat ook de plantages zullen worden teruggegeven aan hen die belangstelling hebben om „terug te gaan" in de cultures. Ook deelde deze generaal-majoor mee, dat de betrekkingen van het generaalsbewind met Tokio, Washington en Bonn zich gunstig ontwikkelen — hoe kan het ook anders!

Het internationale kapitaal heeft zich na de staatsgreep van de generaals met hartstocht op Indonesië geworpen. De samenwerkende kapitaalsgroepen gooien er miljarden dollars, guldens, marken en yens tegenaan, in de vorm van leningen, garanties en investeringen, om deze met vette winsten terug te krijgen en om het generaalsbewind, dat de deur wijd openzet voor het neo-kolonialisme, in stand te houden.

Het is duidelijk, dat dit samengaat met een verscherpte uitbuiting van de Indonesische arbeiders en boeren, waarbij de handelsbourgeoisie een graantje meepikt om haar positie te versterken en de militaire leiders zich in allerlei ondernemingen nestelen ten einde zich te verrijken.

De Westduitse gezant in Djakarta, Bassler, verklaarde in het blad *Warta Harian* openlijk, dat de belangstelling van de internationale concerns voor de exploitatie van de Indonesische grondstoffen zo groot is, omdat „de anticommunistische koers vertrouwen geeft aan de internationale economische wereld".

Zelfs in de door de generaals gezuiverde pers klinkt bezorgdheid door over de recente ontwikkelingen in Indonesië. Zo wees het blad *Sinar Harapan* op de toenemende invloed van de imperialistische mogendheden en het gevaar, „dat we weer een kolonie van de imperialistische staten worden". Het inmid-

dels verboden *Nusantara Bahari* schreef: „Het buitenlandse kapitaal heeft uiteindelijk geen ander streven dan onze rijkdommen het land uit te slepen en militaire bases in ons land te scheppen".
Dit gaat inderdaad steeds met elkaar samen en het is dan ook niet verwonderlijk uit een blad van het Indonesische leger *El Bahar* te vernemen, dat er plannen bestaan om in Sabang (Noord-Sumatra), Tjilatjap (Midden-Java) en op de noordpunt van Celebes, in Bitung, Amerikaanse marinesteunpunten in te richten. Interessant daarbij is, dat de haven in Bitung indertijd — in 1950 — op aandringen van de Amerikanen is aangelegd!

Amerikaanse strategie

De Amerikaanse militaire strategie heeft in haar plannen voor Zuidoost-Azië altijd groot belang gehecht aan de Indonesische „buitengewesten", met als niet onbelangrijke nevenbijzonderheid dat deze gebieden het rijkste zijn aan grondstoffen. In 1952 publiceerde het Amerikaanse Instituut voor Betrekkingen met het Verre Oosten een studie onder de titel *De veiligheid in de Pacific,* waarin gezegd werd: „Indonesië is een sleutelfactor in de verdedigingsgordel, die begint bij Formosa en eindigt bij Singapore en Malakka. Zolang Indonesië buiten enige formele of informele veiligheidsovereenkomst blijft, zal deze verdedigingsgordel onvolkomen zijn". De betekenis van Indonesië maakt het, aldus dit rapport, „gebiedend dat al het mogelijke wordt gedaan om de Indonesiërs ervan te overtuigen, dat hun eigen belangen het best bij zo'n overeenkomst zijn gediend".
In het zog van dit rapport voer ook kolonel b.d. P. Persen in zijn boek *Nieuw Guinea,* dat door de Staatsdrukkerij in diezelfde tijd is uitgegeven. In dit boek betoogde de kolonel, dat tegenover de „vasteland-combinatie" (daarmee bedoelde hij de Sowjet-Unie en China) zoveel mogelijk zeemogendheden — met als hoofdbasis Amerika — een aaneensluitend eilandenfront moeten vormen. Zijn ideaal was, dat dit eilandenfront alle eilanden, vanaf de Aleoeten ten noorden van Japan tot en met de Indische Archipel in het zuiden, zou moeten omvatten, terwijl bij voorkeur ook alle eilandengroepen, die de brug tussen dit front en de bases Amerika en Australië vormen, „in veilige handen" zouden moeten zijn.
Het speet deze kolonel toen, dat er aan deze ideale toestand een en ander ontbrak, omdat door de overdracht van de souvereiniteit over Indonesië aan de republiek in de Indische Archipel een „strategisch vacuum" was ontstaan, tenzij Indonesië zich in een of andere „maritieme combinatie" met Amerika en Australië zou verbinden. Het enige lichtpuntje voor de kolonel was nog, dat de toenmalige Nederlandse regering halsstarrig vasthield aan het behoud van Nieuw-Guinea (West-Irian) als Nederlands grondgebied, ook al bracht dit ons land opnieuw aan het randje van een koloniale oorlog.
Amerika heeft zich steeds ten doel gesteld om Indonesië in een

of ander pact voor Zuidoost-Azië onder te brengen. In 1951 had Amerika de Indonesische rechtse regering-Sukiman reeds zo ver gekregen, dat ze als vergoeding voor economische en technische „hulp" bereid was een „wederzijdse veiligheidsovereenkomst" te tekenen met de Verenigde Staten om „tot de verdedigingsparaatheid van de vrije wereld bij te dragen". Ook had deze regering-Sukiman ingestemd met het Amerikaanse handelsembargo tegen China en nam ze deel aan de conferentie te San Francisco, waar een afzonderlijk vredesverdrag met Japan werd opgesteld — met Japan dat Indonesië bezet heeft en daar zo barbaars is opgetreden. Daartegen ontstond zo'n oppositie, dat de regering-Sukiman viel en het daarop volgende kabinet-Wilopo de overeenkomst ongedaan maakte en een consulaire overeenkomst met China sloot.

Deze regering-Wilopo werd daarna geconfronteerd met de beruchte affaire van 17 oktober 1952. Een demonstratie, begeleid door militairen met tanks, eiste toen de ontbinding van het parlement. Deze affaire, waarbij uiterst reactionaire kringen in het leger de leidende rol speelden, eindigde toen met het drie jaar buiten dienst stellen van Nasution, die evenwel later weer in actieve dienst mocht terugkeren.

Het Indonesische leger was toen reeds niet meer het leger van de revolutie van 1945. Het was verdeeld door interne tegenstellingen en gecorrumpeerd. Het was een beroepsleger geworden, waarvan de kern gevormd werd door beroepsmilitairen uit het vroegere KNIL. Op dit leger werd steeds weer een beroep gedaan om reactionaire doeleinden te bereiken. Het was ook niet toevallig, dat toen Nixon in 1953 als vice-president van de Verenigde Staten onder Eisenhower een bezoek aan Indonesië bracht, hij zich vooral tot legerkringen richtte en uitnodigde tot het zenden van een aantal hoge officieren naar Amerika.

Ook in de tijd, dat het noodzakelijk was geworden voor de Verenigde Staten om mee te werken aan de overdracht van West-Irian aan Indonesië — afgedwongen door de gecombineerde strijd van de democratische krachten in Nederland tegen een nieuwe koloniale oorlog en het vasthouden van Indonesië aan de ondeelbaarheid van het Indonesische grondgebied — geschiedde dit om de eigen posities in Indonesië te versterken. De „bemiddeling", die in 1963 verleend werd door Elsworth Bunker, nu Amerikaans ambassadeur in Saigon, had ten doel de Amerikaanse imperialistische posities te versterken en tegelijkertijd de krachten in het Indonesische leger die voor de Amerikaanse belangen gebruikt konden worden, een grotere rol te doen spelen. Rechtvaardigheid en vredelievendheid, hoezeer ook in propagandistische geschriften gebruikt, hadden daar niets mee te maken. Terwille van de eigen machtspositie deinzen de Amerikaanse imperialisten voor koloniale oorlogen niet terug, zoals glashelder door de oorlog in Vietnam is aangetoond.

Het bezoek, dat Nixon deze zomer aan een aantal Zuidoost-Aziatische landen heeft gebracht en dat hij gebruikte om in demagogische redevoeringen te praten over een „nieuwe" Azië-

politiek van de Verenigde Staten, brengt geen enkele wezenlijke verandering in de houding van het Amerikaanse imperialisme. Het doel blijft hetzelfde: de politieke, economische en militaire overheersing in Azië, waarbij alleen naar nieuwe middelen wordt gezocht om onder de verhoudingen die ontstaan zijn door de nederlagen in de agressie-oorlog tegen het Vietnamese volk, dit doel te bereiken.

In Indonesië heeft Nixon het generaalsregiem geprezen en het verdere bijstand toegezegd. In ruil voor de dollarleningen zijn ongetwijfeld verdere tegenprestaties verlangd. Het Noordvietnamese blad *Nhan Dan* wees er reeds op, dat Washington een nieuwe anticommunistische alliantie wil vormen, waartoe ook India en Indonesië — die tot nu toe nog tot geen enkel pact zijn toegetreden — zouden moeten behoren. Het blad schreef, dat de Indonesische generaals, „die de nationale belangen van hun land verraden en zich keren tegen de Aziatische volken, bereid zijn de aanwezigheid van de Verenigde Staten in Zuidoost-Azië en in Azië in het algemeen te ondersteunen en Nixon op te hemelen ten einde nieuwe Amerikaanse dollars te verkrijgen".

De schijnheilige verklaring van Nixon — afgelegd tijdens zijn korte verblijf op het eiland Guam in een toespraak in de Amerikaanse officiersclub —, dat „een grotere mate van zelfstandigheid" van de Aziatische landen nodig is, betekent slechts dat van de Amerikaanse marionetten in deze landen een nog krachtdadiger beulswerk tegen de revolutionair-democratische beweging wordt verlangd. Als zodanig voldoet het generaalsbewind in Indonesië aan alle eisen, die Nixon voor de „zelfstandigheid" stelt.

Wapengeweld geen succes

Het is dan ook geen wonder, dat het bewind van Suharto en Nasution, verantwoordelijk als het is voor de massamoord op honderdduizenden Indonesiërs en de arrestatie en opsluiting in concentratiekampen en gevangenissen van vele tienduizenden, niet zwaar tilt aan de onthullingen die de laatste tijd gedaan zijn over de excessen tijdens de koloniale oorlogen van 1946—1948. De regering-De Jong had er geen moeite mee om te erkennen, dat er misdaden waren begaan. Het kwam haar in zekere zin zelfs van pas in de tegenwoordige situatie teneinde met een soort schuldbekentenis ten aanzien van het verleden, de terugkeer van het koloniale kapitaal aanvaardbaar te maken.

Opvallend was echter, dat de erkenning zich slechts uitstrekte tot enkele excessen in deze koloniale oorlogen en niet tot deze oorlogen zelf, die echter juist in hun geheel misdaden waren, omdat ze gericht waren tegen een volk dat voor zijn onafhankelijkheid streed. Bovendien werd zorgvuldig in de schaduw gelaten, wat er op deze koloniale oorlogen volgde en wat op zichzelf een eerste poging was om langs een andere weg (thans spreken we meestal van neo-kolonialisme) de buitenlandse im-

perialistische overheersing in stand te houden. Dat was de Ronde Tafel Conferentie, die op 23 augustus 1949 — nu twintig jaar geleden — begon en die belegd werd door de toenmalige Nederlandse regering en Indonesische rechtse regeerders als Hatta en Sultan Hamid van Pontianak, die onder het bewind van Suharto opnieuw minister werd.

De RTC-overeenkomsten, die in november 1949 werden getekend, vormden een neo-koloniaal dictaat, waarvan de kennis van belang is om het wezen van het huidige bewind van Suharto te begrijpen.

Voor hierop wordt ingegaan, is het van belang nog wat verder terug te grijpen in de geschiedenis.

De Nederlandse bourgeoisie heeft nooit een onafhankelijk Indonesië willen erkennen. Ze botste zelfs met het gematigde nationale streven, dat Nederland welgezind was, in de periode die vlak voor de Japanse inval in Indonesië lag. Op 10 mei 1940, toen de nazi-troepen Nederland binnenvielen, werd in Indonesië de staat van beleg afgekondigd door de Nederlandse gouverneur-generaal. De politieke partijen moesten hun activiteiten staken. Openbare vergaderingen waren verboden; voor een besloten vergadering moest vijf dagen van tevoren een vergunning worden aangevraagd. De vrees voor de nationale beweging, die een kracht van betekenis had kunnen zijn om Indonesië te verdedigen tegen het Japanse fascisme, was groter dan die voor de Japanners zelf, aan wie tot het laatste toe olie werd geleverd.

In 1941 beloofde het Atlantische Handvest aan de volkeren na afloop van de oorlog zelfbeschikking. De Indonesiërs waren zo vrij te denken, dat dit ook voor de koloniale volken gold. Doch de regering-Gerbrandy in Londen kwam niet verder dan de in 1942 afgelegde verklaring, dat Indonesië in overleg „interne zelfstandigheid" zou verkrijgen.

Tijdens de Japanse bezetting groeide in Indonesië het nationale besef en het nationale verzet. Indonesische verzetsgroepen, die tienduizenden strijders hadden georganiseerd, ontwapenden de Japanners en speelden een grote rol bij het uitroepen en verdedigen van de Indonesische Republiek.

Na de onvoorwaardelijke capitulatie van Japan landden de Engelsen, die door het geallieerde opperbevel waren aangewezen om de zaken te regelen en „de orde te handhaven". De Britse generaal Christison verklaarde toen (op 29 september 1945), dat hij de regering van de republiek niet zou verjagen en het plan had om „de vertegenwoordigers van Nederland en de Indonesische leiders voor een ronde-tafelconferentie te winnen".

De toenmalige Nederlandse regering had daarmee evenwel geen haast. Dit kwam duidelijk tot uitdrukking in de verklaring van minister Logeman, die op 16 oktober 1945 in de Tweede Kamer zei, dat „praten met het Sukarno-regiem even onwaardig als onvruchtbaar moest zijn. Onvruchtbaar, omdat met deze leider, met niets minder tevreden dan volstrekte onafhankelijkheid, geen gemeenschappelijke basis van bespreking te vinden kan zijn".

Toen er uiteindelijk toch gepraat moest worden, paste de koloniale bourgeoisie het oude recept van „verdeel en heers" toe, daarbij gebruik makend van de feodale en tot compromissen bereid zijnde rechtse krachten. Na eindeloos touwtrekken werd eerst de overeenkomst van Linggadjati bereikt, die de republiek en haar bestuur over Java en Sumatra de facto erkende. Maar terwijl de KVP-leider Romme zich inspande om het accoord van Linggadjati „aan te kleden", d.w.z. te verzwakken, werden in koortsachtige haast troepen naar Indonesië verscheept en werd in twee koloniale oorlogen gepoogd aan het bestaan van de republiek een einde te maken.
Het Indonesische volk kon met wapengeweld evenwel niet onderdrukt worden en uiteindelijk kwam — onder pressie ook van de Verenigde Staten — de Ronde Tafel Conferentie tot stand.

De RTC-overeenkomsten

De RTC-overeenkomsten bevatten een reeks regelingen, die er op gericht waren de koloniale positie van de Nederlandse imperialisten te herstellen en sterker te maken .
Op staatkundig gebied werd besloten, dat de op 17 augustus 1945 geproclameerde Republiek Indonesië tezamen met de vijftien door de Nederlandse koloniale krachten in samenwerking met feodale elementen opgerichte deelstaten de Republiek van de Verenigde Staten van Indonesië zou vormen (naar de Indonesische afkorting RIS genoemd). De Republiek Indonesië zou slechts een van de deelstaten van de RIS worden. Hiermee moest de deur wijd open worden gezet voor de verdeel- en heerspolitiek, die door de koloniale overheersers steeds gevolgd is.
De Republiek van de Verenigde Staten van Indonesië moest verder toetreden tot de Nederlands-Indonesische Unie, waarvan zij een der delen zou zijn. Vraagstukken die de verschillende rijksdelen raakten, zouden in speciaal bijeen te roepen ministersconferenties behandeld dienen te worden. De RIS verplichtte zich verder om op het gebied van de buitenlandse politiek, de verdediging, financiën, economie enz. samen te werken met Nederland. De buitenlandse politiek werd zelfs geheel een bevoegdheid van de unie; Indonesië zou zonder toestemming van de andere leden van de unie ook geen overeenkomsten met andere staten mogen sluiten.
Op het gebied van financiën en economie werd besloten, dat Indonesië de schulden van het Nederlandsindische gouvernement zou overnemen, tot een bedrag van ruim vier miljard gulden. De overeenkomst voorzag ook in de teruggave van de fabrieken, plantages, olievelden en mijnen, die in de revolutiedagen in beslag waren genomen, aan de voormalige Nederlandse en andere eigenaars.
Op militair gebied regelde de RTC-overeenkomst een controle en overheersing van het Indonesische leger door Nederland. Er ging een militaire missie uit Nederland naar Indonesië van on-

geveer 2000 man, door de Indonesiërs weldra Mata Blanda, het oog van Nederland, gedoopt, die het Indonesische leger zou reoganiseren en opleiden. De eenheden van het KNIL zouden in het Indonesische leger worden opgenomen en de revolutionaire verzetsgroepen uit de strijd tegen de Japanners en uit de koloniale oorlogen moesten worden ontbonden. De kern van het nieuwe leger werd aldus gevormd door de beroepsofficieren uit het KNIL, uit de strenggeselecteerde groep van dienaren van de koloniale belangen uit de periode van de directe overheersing.
De overdracht van de souvereiniteit aan de Republiek van de Verenigde Staten van Indonesië werd bepaald op eind december 1949, behalve Nieuw-Guinea (West-Irian) dat onder Nederlands bestuur zou blijven. Over dit gebied zou, aldus was besloten, in de loop van een jaar na het sluiten van de RTC-overeenkomsten opnieuw onderhandeld worden.
In hun geheel bezien vormden de RTC-overeenkomsten een omvattende regeling ten einde de Nederlandse kolonialistische belangen te dienen en een werkelijke zelfstandigheid van Indonesië te verhinderen. Dit kon niet anders dan scherpe tegenstellingen oproepen.
Tegen het RTC-besluit, dat erop was gericht Indonesië te atomiseren en uit elkaar te scheuren teneinde de feodale krachten in de zogenaamde buitengewesten — oude steunpilaren van het koloniale gezag — te kunnen blijven benutten, ontstond reeds snel een grote beweging. Deze beweging eiste de vorming van een eenheidsstaat, die in de loop van 1950, nog geen jaar na het sluiten van de RTC-overeenkomsten, tot stand kwam.
Ook de andere besluiten van de RTC ondervonden steeds meer bestrijding en werden in de loop van jarenlange acties van de democratische krachten stuk voor stuk ongedaan gemaakt. Indonesië trad uit de Unie, loste slechts tot 1956 de opgedrongen schulden af en zegde ten slotte de RTC-overeenkomsten geheel op.
De afbraak van het RTC-dictaat werd versneld door de weigering van de verschillende elkaar opvolgende Nederlandse regeringen om het Nieuw Guinea-vraagstuk te regelen. Op een gegeven moment werd Nieuw Guinea zelfs met behulp van een speciaal ontworpen nieuw grondwetsartikel tot Nederlands gebied verklaard. De spanningen hierover liepen zo op, dat de betrekkingen tussen Nederland en Indonesië geheel verbroken werden en een militaire botsing dreigde. Pas in 1963 werd dit gebied overgedragen aan Indonesië.

Complotten en staatsgrepen

Herhaaldelijk is getracht met behulp van allerlei intriges, complotten en staatsgrepen dit proces te doorkruisen. Vooral de militaire kringen, waarin de reactionairste invloeden het sterkst waren en waarvan de kaders werden opgeleid in Nederland en Amerika en die bovendien getraind en versterkt werden in de loop van talrijke militaire acties, keerden zich voortdurend

sterker tegen de democratische, zelfstandige en anti-imperialistische ontwikkeling van Indonesië.
Vele malen mislukten de pogingen om het roer te wenden. In 1965 lukte het echter met behulp van een complot, waarin de hand van de CIA duidelijk zichtbaar was en met behulp van een ongekend bloedbad en wilde terreur een neo-kolonialistisch bewind te vestigen. Het is dit bewind, dat steunt op rechtse beroepsmilitairen, feodale sultans en tot collaboratie met de imperialisten bereid zijnde delen van de bourgeoisie, dat Nixon tot de uitspraak bracht, dat Indonesië thans „in goede handen" is.
Met de vestiging van het bewind van Suharto, Nasution en Malik is de geschiedenis van Indonesië opnieuw teruggedraaid. Hun bewind komt neer op een nieuwe poging om datgene waarin de RTC faalde, tot stand te brengen.
Doch de ondergang van de RTC-overeenkomsten is tegelijkertijd een spiegel, die deze reactionaire, anti-nationale en terroristische krachten zich kunnen voorhouden!
De imperialistische uitbuiting wordt door de maatregelen van het generaalsbewind verscherpt, zoals dat indertijd ook het gevolg was van de RTC-overeenkomsten. Deze verscherpte uitbuiting kan niet anders dan leiden tot hevige klassenbotsingen en zal de eis tot herstel van de onafhankelijkheid en actief optreden tegen kolonialisme en neo-kolonialisme met toenemende kracht laten klinken. Met terreur en deportatie van politieke gevangenen naar het oerwoud op verafgelegen eilanden zal dit streven niet onderdrukt kunnen worden.
In de strijd tegen de RTC-overeenkomsten is indertijd een nauwe band gegroeid tussen de democratische en nationale krachten in Indonesië en in Nederland. De CPN, die toen krachtig stelling nam tegen het neo-koloniale dictaat en er een jarenlange hardnekkige campagne tegen voerde, richt zich nu tegen iedere ondersteuning aan het generaalsbewind vanuit Nederland. Zij is solidair met de democratische en nationale krachten in Indonesië en vooral met de communisten, die zich thans reorganiseren en krachtig de strijd aanbinden.
Ongetwijfeld zal de strijd lang en moeilijk zijn, maar zij zal zeker met succes worden bekroond, zoals ook de actie tegen de RTC-accoorden na jarenlange ups en downs uiteindelijk tot een overwinning leidde. Dan zullen er nieuwe voorwaarden ontstaan om de onvoltooide Augustus-revolutie van 1945 tot een voleinding te brengen!

A. VAN OMMEREN-AVERINK

Nieuwe wegen voor de Nederlandse sport

Door de minister van cultuur, recreatie en maatschappelijk werk, mej. Klompé, is een „Discussie-nota met betrekking tot het sportbeleid" aan de Tweede Kamer ter beoordeling voorgelegd.
De verschijning van deze nota heeft veel teleurgestelde reacties opgeroepen, omdat er van een doelbewuste aanpak van de vraagstukken geen sprake bleek te zijn, terwijl de Nederlandse sportwereld had gehoopt nu — al was het maar het begin van — een antwoord te krijgen op tal van zorgelijke problemen. De minister heeft hierop weer gereageerd door te stellen, dat het niet haar taak is om te komen met een opzet voor een nationaal sportbeleid of met een nationaal sportplan.
In het dagblad *De Tijd* van 2 juni j.l. kunnen we lezen, dat de minister heeft gezegd: „Ik heb mij verzet om een discussie-nota over het sportbeleid te produceren".
De heer J. Nieuwenhuyzen Kruseman, hoofd van de afdeling Lichamelijke Vorming en Sport van het Ministerie van C.R.M., zei tijdens een inleiding te Amersfoort op 14 juni j.l., dat er een aantal misverstanden waren gerezen, omdat de pers en de bestuurders van de sportorganisaties zich niet voldoende hadden gerealiseerd, dat de nota bedoeld is als uitgangspunt voor bespreking in de vaste commissie van de Tweede Kamer. Hij voegde daaraan toe:

> „Het is een politiek stuk, geschreven voor de Kamerleden en niet voor de organisatoren en de sportjournalisten. De Minister heeft een vrijblijvend stuk samengesteld; in de Kamer moet blijken wat men van waarde vindt in de sport".

Deze uitlatingen van de minister en van één van haar hoofdambtenaren dienen ook in verband gebracht te worden met de laatste zin uit de inleiding tot de nota:

> „Deze nota beoogt slechts enerzijds het verstrekken — voor zover mogelijk — van feitelijke informatie over de huidige stand van zaken en anderzijds het aangeven van enige grote lijnen en enkele vraagpunten met betrekking tot het sportbeleid *voor zover dat ressorteert onder het Ministerie van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk*" (gecursiveerd van H.V.).

Bij deze uitspraken en gebezigde formuleringen ligt de conclusie voor de hand, n.l. het *kabinet-De Jong* wil geen nationaal sportbeleid formuleren, omdat het geen geld voor de sport over heeft. Vandaar dat C.R.M. een „vrijblijvend stuk" produceert en vandaar de uitspraak „in de Kamer moet blijken wat men van waarde vindt in de sport".
Het zal echter niet voldoende zijn dat de Kamer laat blijken wat deze van waarde vindt in de sport. Dáárop rekenen leidt tot teleurstelling, omdat er grote kans bestaat dat de sportbe-

langen dan ondergeschikt worden gemaakt aan andere — aan de sport vijandige — politieke belangen.
De sportwereld zélf dient zich uit te spreken en zijn wensen en belangen op doeltreffende wijze kenbaar te maken!
Het is daarom verheugend, dat allerwege zoveel belangstelling voor de nota van C.R.M. bestaat en dat men zich gaat realiseren, wat men van de landelijke overheid mag en moet gaan verlangen.

Initiatieven

Het zou onrechtvaardig zijn de nota uitsluitend negatief te beoordelen.
Het feit, dat deze nota over de problemen van en in de sport is verschenen, is een positief punt, dat stimulansen geeft tot bezinning en discussie over die problemen. Dat is een zaak waarover men in kringen van de georganiseerde sport zeker verheugd is.
Eveneens moet positief worden geoordeeld over de betekenis, die de nota toekent aan goede technische leiding in de sport en waarmede de noodzaak van bekwame kaders wordt erkend. De consequentie uit deze mening wordt eveneens getrokken, n.l. door de erkenning, dat bij de kaderopleiding financiële hulp moet worden geboden.
Er zijn nog meer positieve punten, die de nota een zekere nuttige waarde geven.
Maar belangrijker is, dat men er een aantal essentiële zaken in mist, die niet gemist *mogen* worden, wil de ontwikkeling van de sport in de komende jaren niet drastisch worden geremd.
Er diende op z'n minst een aanzet tot een nationaal sportbeleid te zijn gegeven. De huidige nota ontkent in feite de noodzaak van een dergelijk beleid, d.w.z. een sportbeleid dat meetelt bij het bepalen van het regeringsbeleid *en* bij het opstellen van de *uitgaven* voor dat beleid.
Na een aantal prachtige volzinnen op blz. 7 van de nota, over „welzijnsbevordering", „jeugdbeleid" en „vorming van volwassenen", van „lichaamsbeweging en sportbeoefening", volgt de ontnuchterende passage:

> „Hoewel de ondergetekende onderkent dat haar departement t.a.v. het welzijnsbeleid naast een begeleidende en stimulerende ook een initiërende taak heeft, gaat zij er niettemin van uit dat deze taak in de eerste plaats overgelaten dient te worden aan het initiatief van de bevolking. Zij is ook van mening dat in het geheel van dit beleid de inspraak van de burgers een wezenlijk element vormt. Hetgeen hierboven is opgemerkt over het welzijnsbeleid in het algemeen geldt uiteraard ook met betrekking tot het sportbeleid" (blz. 7, hfdst. 3 van de nota).

Wie dit leest vraagt zich verwonderd af, hoe minister Klompé er toe komt het initiatief vanuit de bevolking te verlangen en zichzelf en haar departement passief opstelt. Welke initiatieven verwacht of verlangt men dan vanuit de bevolking op het

terrein van het welzijnsbeleid en de sport? Er zijn toch immers initiatieven, er zijn toch activiteiten en experimenten, al zijn deze wellicht op het algemene terrein van de welzijnszorg nog niet zo talrijk en ver ontwikkeld als op het gebied van de jeugd en de sport.
Om initiatieven vanuit de bevolking vragen, is in wezen een ontkenning van het vele waardevolle werk dat reeds wordt verricht door tal van organisaties, verenigingen en bonden. Al die actieve mensen daarin verlangen *erkenning* van het waardevolle in hun werk; erkenning van de betekenis van de belangen die zij dienen en dan niet een erkenning in woorden, maar door het scheppen van méér praktische mogelijkheden voor hun werk door het beschikbaar stellen van voldoende financiën.
En daar zit de kneep!
Initiatieven kosten geld en bij de huidige regeringspolitiek moet ieder, die initiatieven neemt, zelf voor het geld zorgen. Vandaar het afschuiven van het initiatief, op een moment dat er een schreeuwende behoefte is aan samenbundeling en versterking van de vele initiatieven en nieuwe vormen in en van het werk.
Het is duidelijk, dat deze regering geen geld beschikbaar wil stellen ten behoeve van de sport. Daarom ook de opmerkingen op de blz. 11 en 35 van de nota, dat „een groeiende eigen bijdrage van de bevolking mag worden verwacht" en „Gesteld voor het probleem van de financiering van het sportbeleid staat de ondergetekende op het standpunt dat in eerste instantie ernstig gezocht dient te worden naar mogelijkheden van verhoging en/of uitbreiding van de contributies, entreegelden en dergelijke".
Dít in de nota lezend, krijgt men het vermoeden dat de inhoud voor een groot deel — althans bij de hierboven aangehaalde passages — is samengesteld door de minister van financiën, Witteveen.
De hierboven gesignaleerde mentaliteit van de nota vormt een grote bedreiging voor de sportbeoefening in de naaste toekomst!

Gemeenten in de knel — de sport bedreigd

Vanwaar die grote bedreiging voor de sport in ons land?
Laten we nog eens de minister aan het woord. Op blz. 36 van de nota staat:

> „Uit het financieel overzicht (hoofdstuk IV, par. 4) bleek, dat 98 pct van de overheidsuitgaven voor lichamelijke vorming en sport ten laste komt van de gemeenten. Ervan uitgaande dat de gemeenten t.a.v. de vormgeving van het sportbeleid en de financiering daarvan (met name voor wat betreft de accommodaties) reeds een overwegend aandeel hebben, stelt de ondergetekende zich op het standpunt dat de verantwoordelijkheid voor het sportbeleid in eerste instantie blijft berusten bij de gemeentelijke overheden".

Dit betekent, dat de regering niets wil veranderen in de toch beschamende situatie, dat de gemeenten 98 pct voor hun rekening nemen en de rijksoverheid slechts 2 pct bijdraagt.
Maar niets aan die situatie veranderen, betekent nog niet, dat alles op de oude voet kan doorgaan. In de nota van C.R.M. wordt praktisch alles van de gemeenten verwacht, maar de ministers van binnenlandse zaken, Beernink, en van financiën, Witteveen, leggen de gemeenten aan banden!
Kapitaalsuitgaven (en dat zijn ook investeringen voor sportaccommodaties), die géén positieve exploitatieuitkomsten geven, verkrijgen bijzonder moeilijk goedkeuring en als die dan komt, is dat altijd met grote vertraging. Dat geldt voor de honderden gemeenten, die met begrotingstekorten te kampen hebben, omdat dan de onrendabele exploitatie van sportaccommodaties deze gemeentelijke tekorten nog groter maken.
Dit leidt tot grote vertraging en soms tot het niet doorgaan van de bouw van sport- en/of zwembadaccommodaties.
Het regeringsbeleid leidt er eveneens toe, dat een aantal gemeenten zelfs geen voorstellen of besluiten tot de bouw van dergelijke accommodaties indienen. De enige geluiden, die de departementen van binnenlandse zaken en financiën laten horen, zijn „de gemeenten zijn te royaal; zij moeten saneren, enz.". Dat betekent bij een dergelijke regering, die de sport niet als een prioriteit maar als „luxe" beschouwt, dat de eerste beperkingen dan ook in dié sector vallen.
Er is nóg een factor, die de bouw of aanleg van sportaccommodaties ernstig bemoeilijkt.
De gemeentelijke investeringen geschieden door middel van leningen. Nu de rentevoet steeds hoger wordt (bijna 8 pct voor langlopende leningen en zelfs 9 pct voor kortlopende) worden de lasten voor de gemeenten ondragelijk hoog.
Het rijk echter financiert voornamelijk uit de belastingopbrengsten en kent die drukkende last niet.
Het aan de gemeenten overlaten van de verantwoordelijkheid voor het sportbeleid, zónder de financiële mogelijkheden voor de gemeenten te verruimen, betekent: de sport in de kou laten staan.
Dan klinken alle schone woorden over de vormende waarde en functie van de sport onwaarachtig en wekt de volgende passage op blz. 8, par. 2 van de nota ernstige verontwaardiging op:

> „Het is derhalve van belang, dat diegenen die in sportverenigingen of anderszins een organisatorische, leidinggevende of instruerende taak hebben en zij die als vrijwilligers in het leidinggeven zijn betrokken, zich niet alleen bewust zijn van deze vormende en pedagogische betekenis van de sport, maar ook de verantwoordelijkheid daarvoor kunnen dragen".

Heeft dan de activiteit gedurende tientallen jaren van duizenden kaderleden in de sportverenigingen nog niet aangetoond, dat zij verantwoordelijkheid kunnen en willen dragen! Hebben talrijke gemeenten dat niet eveneens getoond!
Maar heeft het regeringsbeleid gedurende die tientallen jaren eveneens niet aangetoond dat van dié zijde *geen* bereidheid be-

staat om steun te verlenen aan het willen aanvaarden van de verantwoordelijkheid!
Ten overvloede blijkt dat nog eens uit de nota zelf, waar op blz. 21 staat vermeld dat voor de sport slechts 1 pct van de netto-uitgaven voor cultuur beschikbaar is . . .
Dat percentage zegt nog niet eens alles, omdat het gehele cultuurbeleid van de rijksoverheid een droevige zaak is.
Ter verduidelijking laten wij hierbij een staatje volgen, dat werd overgenomen uit het tijdschrift *Sportparade*, no. 7/8 jrg. 1969, als een deel van een daarin geplaatst artikel van de heer C. Egas.

RIJKSUITGAVEN VOOR CULTUUR, GEDURENDE PLM 100 JAAR

jaar:	totale rijksbegroting:	uitgaven cultuur	%:
1870	99.107.000	99.000	0,099
1900	154.161.000	368.600	0,239
1920	911.228.000	1.511.700	0,165
1931	838.850.000	2.306.800	0,274
1939	744.830.000	1.626.600	0,218
1950	3.925.000.000	10.000.000	0,255
1955	5.525.000.000	24.000.000	0,380
1960	9.062.000.000	41.000.000	0,452
1965	15.000.000.000	86.000.000	0,575
1968	23.000.000.000	132.000.000	0,575

De verleiding is groot om het cultuurbeleid in zijn geheel in deze beschouwing te betrekken, maar dat voert buiten het bestek van dit artikel.
Opvallend is wel, dat het aandeelpercentage na 1965 niet is gestegen. Verder blijkt dat de 1 pct van het cultuurbeleid voor de sport plm. 0,006 pct van de gehele rijksbegroting vormt!
De jarenlang gehanteerde slagzin in de K.V.P.-verkiezingscampagne „Een gezond gezin, een gezond volk" blijkt in elk geval bij het opstellen van de rijksbegroting ten behoeve van de sport geen enkele rol te hebben gespeeld.

Een nieuwe periode — een nieuwe aanpak vereist

De moeilijkheden, waarmee de sport nu worstelt, zijn van totaal andere aard dan die, waarmee men in het verleden te kampen had.
De huidige periode stelt talrijke nieuwe problemen aan de orde die een oplossing vragen, b.v. de topsport — waarbij zowel de sociale omstandigheden van de topsporters, hun trainingsmogelijkheden en de accommodaties waar topsport bedreven kan worden, dienen te worden gerekend.
Er is verder het vraagstuk van de recreatiesport, met niet alleen de vraag wat de taak en functie van de georganiseerde sport daarbij kan zijn, maar eveneens de vraag hoe en in welke vorm en op grond van welke kwaliteitseisen de accommodaties daarvoor tot stand dienen te komen.

Tal van nieuwe vraagstukken dienen zich aan — veelal voortvloeiend uit de toenemende vrije tijd — maar ook vanuit een veranderend levenspatroon, waarvan de vrije tijd eensdeels het gevolg en anderzijds weer oorzaak is.
De uitdrukking „vrijetijdsbesteding" komt men tegenwoordig veelvuldig tegen en de zorg, die vele verantwoordelijke autoriteiten hebben voor een „zinvolle vrijetijdsbesteding" lijkt soms ontroerend. Het gaat echter niet om de vrijetijds*besteding*, maar om de vrijetijds*beleving*.
De activiteiten in de vrije tijd zijn niet het vullen van die tijd om verveling tegen te gaan of alleen maar voor afleiding. Dat is nog de oude „Geef het volk brood en spelen"-gedachte. De *vrije* tijd is niet los te maken van de *arbeid*stijd. De mens is 24 uur per dag mens en wat hij of zij per gedeelte van het etmaal ervaart, beleeft of ondergaat, drukt zijn stempel op zijn of haar persoonlijkheid. De automatisering en mechanisering in werkplaats of kantoor maakt de arbeid geestdodend, leidt er in het huidige maatschappelijke stelsel toe dat de mens ondergeschikt is aan de machine, die zijn arbeidstempo voorschrijft en zijn handelingen als een verlengstuk van de machine mede automatiseert. Men ondergaat in zijn werk bewust of onbewust het gevoel van de onpersoonlijkheid van de arbeid.
Daarom is de toeneming van de vrije tijd een maatschappelijke *noodzakelijkheid* en géén verworvenheid van de maatschappij.
De ontwikkeling op technologisch en economisch gebied werken ook door in het maatschappelijke verkeer en roepen talrijke spanningen en conflictsituaties op. De mensen hebben meer vrije tijd nodig om tot zichzelf te komen, om zichzelf te beleven, zichzelf te kunnen zijn en zich te kunnen ontplooien.
Daarvoor dienen mogelijkheden te worden geschapen, zodat er voor die vrijetijdsbeleving een ruime keuze is.
Naast andere zaken spelen daarbij sport en recreatie een belangrijke rol. Sport, al of niet in competitieverband beoefend, vereist lichamelijke en geestelijke vaardigheid, mede door zijn technieken en gebondenheid aan spelregels en verschaft een stuk sociaal verkeer, dikwijls ook als correctie op de moderne woningbouw.
De sport ondergaat de ontwikkelingen van de maatschappij en het is de taak van de overheid — en in de eerste plaats van de rijksoverheid! — de sport in staat te stellen die ontwikkelingen op te vangen door een krachtig, positief gericht beleid.
Helaas is dit niet het geval, al ontkomt men er in de nota niet aan iets over de nieuwe ontwikkelingen te vermelden; echter ook weer zonder er de consequenties uit te trekken, die noodzakelijk zijn om tot verbetering te komen. In de nota wordt op blz. 14, onder de kop „De actieve sportbeoefening buiten het kader van de sportorganisaties" vermeld, dat de ongeorganiseerde sportbeoefening nog steeds in omvang en betekenis toeneemt. De minister constateert verder „een zich gaan afwenden van het soms als beperkend ervaren, strak gebonden karakter van de georganiseerde sportbeoefening" (blz. 15).
Maar waaruit blijkt dat „zich gaan afwenden" dan? Dat wordt nergens bewezen. Integendeel, de nota constateert eveneens dat

de deelneming aan de georganiseerde sport zich in stijgende lijn beweegt. Er is dus geen sprake van een vlucht uit of het zich afwenden van de georganiseerde sport.
Wél kan iets anders worden geconcludeerd, n.l. dat de *georganiseerde* sport niet *allen* opvangt, die op één of andere wijze recreatiesport willen beoefenen. Dat *allen* moet met nadruk worden gesteld, omdat zich binnen de georganiseerde sport een omvangrijke recreatiesport ontwikkelt.
Eén van de essentiële vragen, die de nota niet stelt en waarop dan ook het antwoord ontbreekt, is: hoe worden de sportorganisaties in staat gesteld de recreatiesport (een veel juistere benaming dan *on*georganiseerde sport, omdat er zeker ook voor *georganiseerd* moet worden!) op een doelmatige wijze op te vangen, zowel in organisatorisch als in structureel opzicht.
Ook hier zal de consequentie op het *financiële* vlak liggen.
Juist vanuit het ministerie van C.R.M. had door middel van deze nota mogen worden verwacht, dat nieuwe beleidslijnen in verband met de nieuwe ontwikkelingen zouden worden getrokken en dat een nieuwe aanpak mogelijk zou worden gemaakt. Dat zou nieuwe stimulerende impulsen hebben kunnen geven aan de sportbonden en -verenigingen, om nieuwe wegen in te slaan.
Het georganiseerde sportleven is voortgekomen uit de eerste fase van de industriële ontwikkeling in ons land aan het einde van de negentiende eeuw. Het introduceerde hier (veelal uit het verder ontwikkelde geïndustrialiseerde buitenland) een aantal sporten. De georganiseerde sport was vanaf haar begin gebonden aan de maatschappelijke ontwikkelingen. Een aantal sporten werd van bourgeois-sporten tot volkssporten, als één der gevolgen van die ontwikkeling.
Nu nieuwe ontwikkelingen zich voltrekken, nu naast de competitie- en wedstrijdsport ook de recreatiesport met zijn geringere discipline en zijn vrijblijvendheid zich aandient, vereist dat van de sportbonden en -verenigingen een heroriëntering, een uitbreiding van het terrein van hun activiteiten en deze wegen dienen in samenwerking met de overheid (op alle niveaus) te worden gevonden.
De nota van de minister van C.R.M. inzake het sportbeleid roept onwillekeurig een vergelijking op met het woningbeleid. Dat beleid — voor zover nog van een „beleid" gesproken kan worden — heeft er toe geleid dat op dit moment, 25 jaar na de Tweede Wereldoorlog, de woningnood nóg bestaat. We horen daarover nu de excuses: de mensen trouwen jonger en hebben daardoor eerder een woning nodig en: de mensen worden ouder en hebben daardoor langer een woning nodig. Doch deze ontwikkelingen waren — mede aan de hand van buitenlandse ervaringen — te voorzien!
Op het terrein van de sportbeoefening weten we ook reeds, dat men op jongere leeftijd met de sportbeoefening begint (dat bewijst de steeds verdergaande verlaging van de leeftijdsdrempel bij tal van bonden); we weten nu ook reeds, dat de mensen langer jong blijven en op oudere leeftijd dan voorheen nog sport bedrijven.

Wij weten het, maar de rijksoverheid doet niets of veel te weinig — precies als bij de woningbouw.

Nationaal sportplan noodzakelijk

De thans aan de Tweede Kamer voorgelegde discussie-nota bevat niet het antwoord op de huidige problematiek van ons sportleven. Het nut van deze nota kan alleen maar zijn, dat hij aanleiding vormt tot een uitgebreide discussie over de problematiek, met als consequentie het nemen van een aantal praktische besluiten, gericht op het bereiken van praktische resultaten.
Het Kamerdebat zal daarvan slechts een onderdeel vormen; het voornaamste is, dat het sportleven zelf zijn verlangens, op basis van de wérkelijke behoeften, helder en concreet formuleert.
De Nederlandse sport zal — naast het uitspreken van zijn verlangens en behoeften — zich tevens moeten beraden over de vraag, hoe een doeltreffende aanpak van de sportproblemen nu en in de toekomst kan worden gewaarborgd.
Krachtig optreden kan leiden tot een wijziging van het regeringsbeleid, doch dit zal — hoe nuttig ook — nog geen duurzame gunstige ontwikkeling tot stand brengen.
In dit artikel wordt gesteld, dat vrije tijd en werktijd niet van elkaar te scheiden zijn. De vrijetijdsmogelijkheden zijn een verlengstuk van de sociale omstandigheden, waarmee de arbeid omringd dient te zijn.
Vanuit dit standpunt bezien, ligt hier zeker ook een taak voor de vakbeweging om zich direct en indirect medeverantwoordelijk te voelen voor de vrijetijdsactiviteiten, waaronder de sportbeoefening. De vakbeweging zal daarom op verschillende manieren de georganiseerde sport behoren te steunen, zowel in haar strijd voor de volledige erkenning van haar betekenis en de daaraan voor de regering verbonden financiële consequenties, als voor het tot stand brengen van de vereiste accommodaties.
Voor de vakbeweging ligt hier een belangrijke sociale taak.
Georganiseerde sport, vakbeweging en gemeentebesturen — als belangrijke sociaal-culturele organen — kunnen gemeenschappelijk véél bereiken. (Op grond van het feit dat zij het leeuwendeel van de accommodaties financieren zou b.v. de rol van de gemeentebesturen kunnen worden uitgebreid door medezeggenschap bij de verdeling van de totogelden.)
Genoemde organen dienen gemeenschappelijk bij regering en parlement te bereiken dat een nationaal sportplan wordt opgesteld, dat in grote lijnen aangeeft hoe in de behoeften van de sport kan worden voorzien. Een plan, dat mogelijkheden aangeeft en schept, doch dat tevens de vrijheid laat tot zelfwerkzaamheid, tot invullen van zelf bepaalde voorzieningen.
Een dergelijk nationaal sportplan zou o.a. moeten omvatten:

a) de rol en betekenis van de sportbeoefening, mét de conclu-

sie dat de sport meetelt bij het bepalen van prioriteiten in het regeringsbeleid;
b) een behoefteplanning aan accommodaties voor topsport, competitiesport en recreatiesport (bij dit onderdeel rekening houdend met het feit, dat de bevolking zich verplaatst gedurende de weekeinden en de vacanties);
c) de financiering van accommodaties; *centraal* voor die van de topsport of van landelijke betekenis; door *provincie* of *gemeente* voor basisaccommodaties, doch dan op grond van financiële mogelijkheden, die daarvoor geschapen en omschreven dienen te worden en die de gevolgen van de huidige hoge rentelast opheffen;
d) subsidieregelingen voor bonden en verenigingen, zowel voor opleiding van technische en leidinggevende kaders als voor organisatorische activiteiten; ook het financieel mogelijk maken van internationale of nationale sportevenementen door financiële steun dient duidelijk geregeld en omschreven te worden.

Geen dirigisme met knellende banden, waardoor alles vanuit een centraal punt wordt geregeld, maar een stimulerend — en ruime mogelijkheden voor eigen initiatieven biedend — plan zal nieuwe vaart en nieuw elan kunnen brengen in de Nederlandse sport. Daarvan zullen miljoenen mensen in wedstrijd- en recreatiesport de vruchten plukken!

HARRY VERHEIJ

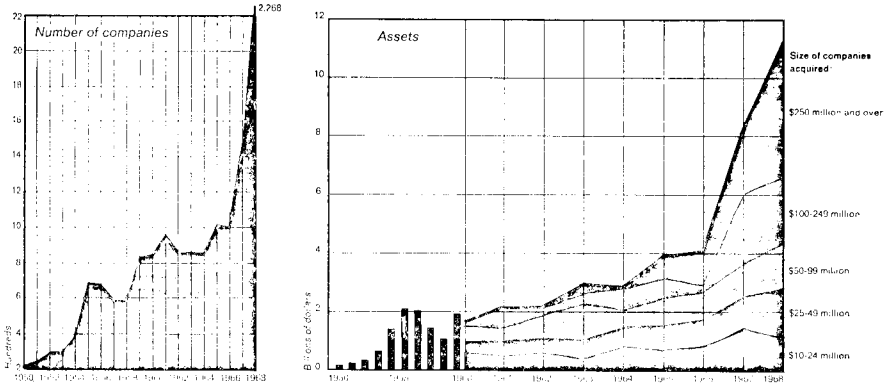
Conglomeraties

Geen land heeft zo'n groot industrieel apparaat als de Verenigde Staten, waar zes procent van de wereldbevolking woont, maar ruim dertig procent van de industriële wereldproduktie wordt voortgebracht. Nergens ook is het monopolistische kapitalisme zo sterk ontwikkeld als daar: 64 procent van de totale Amerikaanse industrieproduktie, 69 procent van het totaal aantal Amerikaanse industrie-arbeiders en 74 procent van alle ondernemerswinsten in heel het Amerikaanse bedrijfsleven, zijn geconcentreerd bij slechts vijfhonderd van de vele tienduizenden industriële ondernemingen die dit land telt. In 1929 bezaten de honderd grootste Amerikaanse ondernemingen *veertig* procent van alle grond, gebouwen en machines, die in de industrie van de Verenigde Staten in gebruik waren. Op het ogenblik is meer dan *zestig* procent van het gehele Amerikaanse industriële apparaat in handen van de honderd grootste concerns.

Toch gaat het proces van concentratie in de produktie en van het centraliseren van het kapitaal — waarvan de wetmatigheid door Marx en Lenin is vastgesteld — nog steeds verder. Sterker: de eerste grote concentratiegolf in de geschiedenis van het Amerikaanse kapitalisme deed zich voor in de jaren 1897-1902 en had betrekking op zo'n twaalfhonderd fusie-operaties, de tweede golf tekende zich af in de jaren 1924-1930 en betrof een nog iets groter aantal fusies, maar de huidige vloed van fusies en overnemingen omvatte alleen al in het jaar 1968 bijna evenveel concentraties als in beide vorengenoemde periodes samen, terwijl er voor het lopende jaar een nog aanzienlijk hoger aantal fusies wordt verwacht! Met andere woorden, op het ogenblik is in de Verenigde Staten de meest omvangrijke concentratie van kapitaal gaande welke zich ooit in de geschiedenis van het kapitalisme heeft voorgedaan.

Opmerkelijk is, dat er ook *grote maatschappijen* worden opgeslokt. Van de 500 ondernemingen die zeven jaar geleden aan de top stonden, zijn er op het ogenblik nog slechts 390 over. Vorig jaar alleen al werden er dertig van deze groten overgenomen. Aan de andere kant neemt het aantal concerns met een jaaromzet van meer dan een miljard dollar toe: in 1966 waren het er 80, een jaar later 83 en in 1968 werden het er 104.

Een bijzonderheid is ook de snelle opkomst van *conglomeraties*, een betrekkelijk nieuw type van concernuitbreiding. Tot dusver speelde de machtsuitbreiding van een monopolie zich doorgaans in twee richtingen af: „verticaal" in de bedrijfskolom (een olieconcern bijvoorbeeld wil alle produktiefasen vanaf de boorput in het Midden-Oosten tot en met de benzinepomp langs de autowegen in Amerika en West-Europa in handen hebben) of „horizontaal" in de bedrijfstak (een autofabriek bijvoorbeeld wil alle andere autofabrieken in handen krijgen). De kapitalisten, die conglomeraties vormen, willen echter hun macht niet alleen verticaal en horizontaal uitbreiden, maar *alle* kanten op. Zij voegen ondernemingen en zelfs hele concerns samen in uit-

Deze grafieken zijn samengesteld door het departement van handel in Washington en geven een voorstelling van de vloed van fusies welke zich de laatste jaren in het Amerikaanse bedrijfsleven voordoet. De cijfers hebben uitsluitend betrekking op industrie en mijnbouw.
Links is in beeld gebracht hoe het aantal ondernemingen dat bij fusies is betrokken (aangegeven in honderdtallen) steeg tussen 1950 en 1968. De grafiek rechts geeft het totale vermogen weer van de overgenomen ondernemingen (uitgedrukt in miljarden dollars), globaal waar het de jaren 1950-1960 betreft, gespecificeerd naar de omvang van de ondernemingen in de jaren 1960-1968. Hieruit kan men afleiden, dat het totale vermogen van de bij deze fusies in overgenomen ondernemingen toenam van nog geen twee miljard dollar in 1960 tot ruim elf miljard dollar in 1968. Voorts ziet men dat de oorzaak hiervan vooral schuilt in de overneming van grote ondernemingen, d.w.z. van ondernemingen met een vermogen van 100 à 249 miljoen dollar en, sedert 1962, zelfs van overnemingen met een vermogen van 250 miljoen dollar en meer.

(Ontleend aan *Fortune*, februari 1969, pagina 80)

eenlopende bedrijfstakken, die horizontaal noch verticaal iets met elkaar te maken hebben. Een typisch voorbeeld van een conglomeratie is de *International Telephone & Telegraph Co*, die een totale omzet van vier miljard dollar bereikt uit de produktie van telefoon- en telegraafkantoren, hotels, bouwbedrijven, verzekeringsmaatschappijen, bakkerijen, autoverhuur en chemische fabrieken. Een van de jongere conglomeraties combineert knakworsten en straalbommenwerpers. *Resorts International*, die hotels en zwembaden exploiteert op de Bahamaeilanden en die zich al op enkele industriële en handelsfirma's had geworpen, kon met veel kunst- en vliegwerk nog maar net worden belet de luchtvaartmaatschappij *Panam*, een van de grootste ter wereld, op te slokken.
Vorming en uitbreiding van dergelijke conglomeraties verlopen vaak gewelddadig. Meestal is er geen sprake meer van geheime onderhandelingen tussen de bezitters van de grote aandelenpakketten van de twee ondernemingen die worden gefuseerd, maar kopen de top-zakenlieden van de conglomeraties met juridisch gefatsoeneerde gangstertrucs grote aantallen aandelen van kleine aandeelhouders op en overvallen daarmee de „gevestigde belangen" in een of ander concern. Dit gaat gepaard met de wildste koersspeculaties op de effectenbeurzen, omdat de conglomeratiebouwers vlak voor een overval onweerstaanbaar hoge prijzen voor de betrokken aandelen bieden.

Het exclusieve Amerikaanse ondernemerstijdschrift *Fortune* schilderde de situatie kortgeleden aldus: „*De doelwitten van deze agressie zijn enige van de meest rechtschapene, voorzichtige, machtige en zelfverzekerde maatschappijen. De zelfverzekerdheid verdwijnt. Trotse oude namen zijn reeds overgenomen en dozijnen oude, vertrouwde concernbestuurders hebben de zak gekregen. Bange voorgevoelens, remmingen en zelfs vrees zijn epidemisch geworden in waarschijnlijk drie van de vijf hoofdkwartieren van grote concerns. Gekwelde directeuren, die zich om de verkoop zouden moeten bekommeren, gedragen zich in plaats daarvan alsof zij aan een stiekem avontuur toe zijn en besteden vele uren met het raadplegen van hun advocaten, beheersadviseurs, procuratiehouders en public-relations mensen, bedreven in de kunst van het verhoeden van overnemingen*".

Concentraties op tot dusver ongekende schaal, het steeds wijder vertakken van de activiteiten van bepaalde concerns en bijzonder agressieve fusiemethodes komen op het ogenblik ook in West-Europa, in en rond ons eigen land, voor. Maar in de Verenigde Staten ziet men dergelijke verschijnselen verder ontwikkeld en scherper omlijnd.

Prijzen en produktiviteit

Kapitaal is altijd in beweging. Het vermeerdert zich, vervangt oude machines en fabrieken, start nieuwe produkties, schept nieuwe markten, slokt andere kapitalen op — anders wordt het zelf teruggedrongen en uiteindelijk door concurrerend kapitaal uitgeschakeld. Dat is een onvermijdelijk gebeuren in de kapitalistische maatschappij en heeft de economische ontwikkeling binnen deze maatschappijvorm van het begin af aan gekenmerkt. „*Kapitalisten onteigenen kapitalisten*", zei Marx. Concentratie van kapitaal in steeds minder handen is een wetmatige ontwikkeling, waaruit de monopolistische machtsformaties zijn voortgekomen, die de huidige kapitalistische maatschappij kenmerken.

Er is een periode geweest waarin de kapitalisten elkaar voornamelijk beconcurreerden door middel van prijsverschillen. Wie de laagste prijzen vroeg, kon veelal het meest verkopen, zich van een groeiend marktaandeel verzekeren en de beste winsten boeken. Zodra er echter monopolistische machtsposities voor grote ondernemingen zijn ontstaan, is er deze alles aan gelegen de prijsconcurrentie af te schaffen en de markten te „stabiliseren". Dan ontstaan bijvoorbeeld kartelovereenkomsten tussen een aantal concerns die tegen min of meer vaste prijzen de markt onderling verdelen. Of er komen dwangkartels, waarmee een of meerdere monopolies de zwakkere concurrenten door middel van publiekrechtelijke prijsbeschikkingen of andere min of meer wettelijke bepalingen dwingen zich aan de door hen vastgestelde prijzen te houden. Vaak ook treden zogenaamde „prijsleiders" op, grote ondernemingen die hun prijzen op eigen houtje bepalen en bekend maken opdat deze stilzwijgend, zonder overeenkomsten of wettelijke bepalingen, door de anderen in dezelfde bedrijfstak zullen worden

gevolgd op straffe van het ontstaan van een prijzenoorlog, waaruit de „prijsleider" door zijn machtspositie zeker als overwinnaar te voorschijn zal komen. In verschillende landen, in verschillende bedrijfstakken, neemt zo'n prijsstabilisatie verschillende historisch en juridisch bepaalde vormen aan. Maar in alle gevallen gaat het erom een maximale winst voor de monopolies te realiseren. Prijzenoorlogen zijn dan ook zeldzaam geworden, behalve waar nieuwe markten worden geopend. [1]) Oppervlakkig beschouwd betekent monopolievorming en „stabilisatie van de markt" uitschakeling van de concurrentie. Maar in werkelijkheid is er doorgaans sprake van een verheviging. Bij „gestabiliseerde prijzen" zijn de grote concerns er meer nog dan anders op uit hun produktiekosten sneller te verlagen dan hun concurrenten. Daarom investeren zij bijv. meer in maatregelen en studies met betrekking tot ergonomie (de psychologie van de verhoudingen tussen arbeider en machine), bedrijfspsychologie en gedragswetenschappen (voor het „bedrijfsklimaat") en heeft bijvoorbeeld de Shell vorig jaar zelfs een aparte afdeling voor het bestuderen van *„de toepassing van de sociale wetenschappen"* in haar bedrijven opgericht. Maar de „gestabiliseerde markten" brengen de concerns er vooral toe tijdig nieuwe technieken te veroveren en toe te passen (of juist niet toe te passen, te verhinderen dat ze in praktijk worden gebracht, al naar gelang dat het beste in de winstpolitiek van het betrokken concern past). [2]) „Gestabiliseerde markten" stimuleren tot verfijning van de uitbuiting en vernieuwing van de techniek. Ook onder de producenten van machines, transportmiddelen en andere produktiegoederen ziet men minder prijsconcurrentie en meer pogingen elkaar de loef af te steken door kapitaalgoederen aan te bieden welke met minder mankracht nog meer werk nog sneller kunnen verrichten — een extraprikkel tot snelle veroudering van bestaande machineparken en dergelijke, tot moderne mechanisatie en automatisering.
Dit alles vereist steeds weer grotere kapitalen en produktieeenheden. Daarom ziet men vrijwel overal in de kapitalistische wereld, in Noord-Amerika, West-Europa en Japan, elkaar onderling opjagende monopolistische concentraties. De grote ondernemingen worden steeds groter, de middelgrote en de kleinere vallen verder terug of verdwijnen van het toneel.

Overvloed — risico — inflatie

Het ontstaan van grote conglomeraties wordt vaak toegeschreven aan de opkomst van een jonge generatie managers en on-

[1]) „Het Amerikaanse prijssysteem werkt zo", schreef *Businessweek*, „dat de prijzen altijd één kant op gaan — omhoog."
[2]) Overigens verklaarde T. K. Quinn, vicepresident van het grootste elektrotechnische concern in de Verenigde Staten, *General Electric*, onlangs: „Ik ken geen oorspronkelijke uitvinding van een produkt, zelfs niet van het elektrisch scheerapparaat en het elektrisch kussen, gedaan door enig groot concern, met uitzondering misschien van de vuilvermaler voor huishoudelijk gebruik. De verdienste van de grote concerns is die van het binnendringen, uitkopen en opslokken van de kleine scheppers". Later bleek dat *General Electric* zelfs voor die vuilvermaler voor huishoudelijk gebruik een „kleine schepper" had opgekocht!

dernemers die oude vormen en gedachten in hun kring verachten en nieuw leven brengen in een gezapige, verstarde zakenwereld. Mensen die oog hebben voor de eisen van de tijd, voor de verscherping van de concurrentie op de wereldmarkt, die over ruggegraat en strijdlust beschikken om deze uitdagingen aan te nemen en om af te rekenen met achterlijke, verouderde methoden van zaken doen. Mensen die de vooruitgang dienen door vele industrieën en vele markten onderling te verbinden, het kapitaal beweeglijker maken en het slagvaardig en onbevangen steeds weer naar die bedrijven dirigeren die het produktiefste blijken. Mensen, die de ondernemingen die al bij de 21-ste eeuw behoren, niet meer willen leiden met de nog steeds gangbare methoden uit de 19-de eeuw. Kortom, de mannen van de toekomst.

Maar dat is een verhaal dat alleen nog damesbladen voor de betere stand kan dienen. In werkelijkheid zijn zwaarwegende economische en maatschappelijke motieven, los van leeftijd, karakter en agressieve potenties van deze of gene groep ondernemers, in het geding.

In de eerste plaats doet zich het feit voor, dat door de nieuwe techniek en de verscherping van de uitbuiting die daarmee gepaard gaat, bij een aantal grote concerns en banken en grote bezitters een overvloed van kapitaal beschikbaar komt, dat men niet alleen niet meer kan consumeren, maar zelfs niet meer „produktief" — d.w.z. voldoende winstgevend volgens de gangbare maatstaf — in eigen bedrijven kan investeren. Men moet er wel mee op avontuur gaan in andere takken van industrie.

Vervolgens is bij alle grote concerns in de wereld de duidelijke drang aanwezig hun „risico's te spreiden", zich tegen de gevolgen van inflatie en de kansen op conjuncturele terugslagen zoveel mogelijk te beschermen door zich zo veelzijdig mogelijk te oriënteren. Gaan de zaken niet best in de stookolie dan heeft men nog het aardgas, de wasmiddelen, de insecticiden; valt de omzet van tv-toestellen tegen dan gaat het misschien wat beter in de sector bouw van kerncentrales of in de verkoop van medicamenten; enz. enz. Daarbij is het doorgaans voordeliger een lopende zaak over te nemen dan van de grond af aan te moeten beginnen.

In conglomeraties kunnen de bezitters hun kapitaal vaak gemakkelijker van de ene sector van industrie, handel of transport naar de andere switchen dan in de traditionele, eenzijdig op staal of levensmiddelen of auto's georiënteerde concerns. „*Conglomeraties verkopen niet meer produkten aan verbruikers, maar expansie aan aandeelhouders*", schreef *Le Monde de l'Economie*".

Met alle mogelijke middelen snel de winst vergroten, dat is de speculantenmoraal die het doen en laten van de beheerders der conglomeraties bepaalt. Zij laten zich nog minder gelegen liggen aan de sociale gevolgen van hun gokken in het groot voor de mensen in de bedrijven die de inzet vormen van deze geldjacht dan de tot dusver bekende monopolistische monsters deden.

Overigens wees *Le Monde* er in dit verband op, dat de aandeelhouders waarom het hier gaat meer en meer de grote institutionele beleggers zijn, d.w.z. het financierskapitaal dat zich in beleggingsmaatschappijen en verzekeringsmaatschappijen heeft georganiseerd en zich uitsluitend en alleen laat leiden door de opbrengsten van de effecten waarin zij hun geld onderbrengen. Dan is er nog de inflatie, de voortdurende geldontwaarding, die het voordeliger kan maken voor speculanten om de schulden die men nu maakt voor „hard"geld in de toekomst af te lossen met dan inmiddels al weer verder in waarde gedaald, „zachter" geld. Het verlokt tot Goede-Heertje-praktijken op grote schaal — schuld met nieuwe schuld voldoen. Er worden in de Verenigde Staten in verband met het optreden van conglomeraties klachten gehoord over „*fantasie-financiering*" en „*scheppende boekhouding*" en over „*kettingbrief-effecten*" bij „overvalfusies". De uitstaande schulden van oude concerns als *US Steel*, *General Electric* en *IBM* was vorig jaar bijvoorbeeld respectievelijk 27, 24 en 12 procent van hun vermogen, maar bij conglomeraties als *Gulf and Western*, *Teledyne* en *Indian Head* bleek ditzelfde percentage 63, 57 en 56 te zijn. Tweederde van de fusies in de Verenigde Staten werd vorig jaar gefinancierd met behulp van het uitgeven van nieuwe aandelen of obligaties!

Kleine aandeelhouder is speelbal

In de burgerlijke Amerikaanse pers maakt men zich nu en dan druk om de positie van de kleine aandeelhouder. Dat is slechts een onderdeel van het pokergevecht om de rechtspapieren. De kleine effectenbezitters zijn niet meer dan een speelbal in de strijd tussen de groten. Een bekende truc van de overvallers is deze kleine effectenbezitters ertoe te bewegen de begeerde aandelen in te ruilen tegen obligaties met een rente die belangrijk hoger ligt dan de gebruikelijke dividenden.[3]) Dat heeft voor de overvallers trouwens nog een belangrijk belastingvoordeel: rente op obligaties mogen de Amerikaanse ondernemingen van de winst aftrekken voor ze daar belasting over moeten betalen, dividenden niet. Dat scheelt vele miljoenen!
Hoe hoog de golf van speculaties gaat, blijkt uit het feit dat de gemiddelde aanbiedingsprijs bij fusies in 1967 *achttien* maal zo groot was als de gemiddelde jaarinkomsten die zo'n aandeel zijn bezitter opleverde en dat deze vorig jaar al tot het *vijfentwintig*voudige was opgelopen.
Een der typerendste, grootste en snelst groeiende onder de conglomeraties is *Ling-Temco-Vought Incorporated* in Dallas (Texas), kortweg aangeduid als LTV, die een totale omzet bereikt van drie miljard dollar en zich dit jaar tussen de tien grootste concerns van heel de kapitalistische wereld zal scha-

[3]) Obligaties zijn effecten waarop in tegenstelling tot aandelen niet een van jaar tot jaar door de aandeelhoudersvergadering vast te stellen dividend wordt uitgekeerd, maar waarop een vast percentage rente wordt betaald. Bovendien geven obligaties ook formeel geen enkele vorm van zeggenschap op aandeelhoudersvergaderingen.

ren. Wie twaalf jaar geleden voor 225 dollar aandelen van LTV aan de deur heeft gekocht (!), kan er door ze nu te verkopen, achttien maal zoveel voor terugontvangen. Houdt hij het geld in de LTV-zaak, dan is dat belegd in zo'n tachtig verschillende ondernemingen, waar zowel raketten worden gebouwd als vleeswaren worden verkocht. In de laatste vijf jaar nam LTV 33 ondernemingen over, waaronder een der grootste slachterijen in de Verenigde Staten (Wilson & Co), een luchtvaartonderneming (Braniff), een draad en kabel-fabriek (Okonito) en op het ogenblik is LTV doende het op vier na grootste Amerikaanse staalconcern, *Jones and Laughlin Steel Corp.*, over te nemen. Een van de trucs van oprichter Ling is ondernemingen met speculatiegeld op te kopen en die dan te splitsen en bedrijf per bedrijf voordeliger verder te verhandelen.[4])
Andere conglomeraties die in het Amerikaanse bedrijfsleven op de voorgrond dringen, zijn *Textron Inc.* (omzet totaal 1,7 miljard dollar — helicopters, horlogebandjes, zilverwerk en zeventig andere uiteenlopende produkten), *Gulf and Western Industries* (een omzet van 1,3 miljard dollar — sigaren, zinkmijnen, papier), *North West Industries Inc.* (ruw staal, bekleding, schoenen en elektrotechnische artikelen) worden o.a. in de bedrijven van deze conglomeratie vervaardigd; zij trok bijzondere aandacht door de verovering van het grootste aandelenpakket van *B. F. Goodrich*, een der grootste rubberbandenproducenten ter wereld), *Litton Industries* (scheepsbouw, levensmiddelen, kantoormachines). Ook bij de grote banken tekenen zich conglomeratie-operaties af: er worden door verscheidene banken gemeenschappelijke houdstermaatschappijen opgericht, die de wereld van het verzekeringswezen, computerverhuur e.d. binnendringen.
Opmerkelijk is dat deze conglomeraties, die de laatste tijd in opspraak zijn gekomen, zo jong zijn. *Textron* is met zijn twintig jaar de oudste, *Litton* bestaat vijftien jaar, *Ling-Temco-Vought* amper tien. De meeste hebben hun operatiebasis in Texas, of in Californië en niet in New York of andere domeinen van de oude, gevestigde monopolistische concentraties.

„Niemand voelt zich nog veilig"

Sinds president Nixon aan het bewind is, is het optreden van deze conglomeraties een van de meest besproken kwesties geworden in de kringen rond regering en Congres, de grote pers en vooral de zakenwereld in de Verenigde Staten.
Er is een nieuwe Witte-Huis-Werkgroep gevormd die het verschijnsel moet onderzoeken en aanbevelingen voor de president op moet stellen. Daarmee is een andere koers ingeslagen dan

[4]) Een interessante bijzonderheid omtrent deze conglomeratie onthulde de grote baas ervan, Jimmy Ling, in een interview met de *Times Business Review* kortgeleden. In 1964, toen LTV zo spectaculair naar voren kwam, bestond 80 procent van de omzet uit militaire goederen voor de regering-Johnson. In 1969, toen deze conglomeratie werd geconfronteerd met een spectaculaire koersdaling (binnen enkele maanden tot minder dan de helft van de oorspronkelijke notering) bestond nog slechts 20 procent van de LTV-omzet uit militaire produktie.

onder president Johnson, wiens Witte-Huis-Werkgroep juist tot de conclusie was gekomen dat de fusiegolf, die van de conglomeraties uit gaat *„geen bedreiging vormt voor de vrije concurrentie en geen aanleiding geeft tot nieuwe wettelijke voorzieningen"*. Misschien heeft dit te maken met het feit dat Texas, de grootste der Verenigde Staten, de vestigingsplaats is van zeer sterke en betrekkelijk nieuwe olie- en bewapeningsconcerns en van nieuwe conglomeraties en onder Johnson — zelf uit Texas — bijzonder groot gewicht in de schaal der Washingtonse politiek kon leggen. Hoe het ook zij, de nieuwe Republikeinse regering werpt zich graag op als bestrijder van de nieuwe machtsconcentraties en herinnert daarbij aan de antitrustwetgeving welke onder de Republikeinse president Teddy Roosevelt tot stand kwam. Men spreekt zelfs van een „Republikeinse traditie" op dit punt. Tot dusver heeft de regering niet meer gedaan dan vijf van de twaalf opzienbarendste conglomeratiefusies van de laatste tijd juridisch aan te vechten.[5])

Het nieuwe hoofd van de onderafdeling van het ministerie van justitie voor antitrustzaken, McLaren, heeft *„een brede juridische aanval"* tegen de conglomeraties aangekondigd, omdat zij *„de concurrentie beperken en de tendens vertonen de prijzen op te drijven"*. Dat heeft geleid tot een bedrijvig juridisch steekspel, omdat op grond van de antitrustwetten, zoals deze tot dusver werden geïnterpreteerd, alleen maatregelen konden worden genomen tegen bepaalde fusies van concurrenten (horizontale concentratie) of fusies van een firma met een van zijn leveranciers of klanten (verticale concentratie), terwijl fusies tussen maatschappijen zonder produktverwantschap met elkaar door alle mazen van de wet konden zwemmen.

Er zijn van verschillende kanten ideeën geopperd om tegen de conglomeratievorming op te treden: wetten tegen belastingbepalingen die fusies aantrekkelijk maken, wijzigingen van de verplichting om bekend te maken, dat men tien procent van een aandelenkapitaal heeft verworven en daar vijf procent van maken, wettelijke bepalingen tegen het samengaan van conglomeraties en banken, bepaalde eisen aan de verslaggeving van de stand van zaken in conglomeraties en dergelijke. Bovendien heeft de regering vijf van de twaalf grootste conglomeratiefusies de laatste maanden juridisch aangevochten en opgehouden. Veel stelt het niet voor.

Er is, ook in Washington, zonder twijfel een reële stroming, die bepaalde stappen tegen de conglomeraties wil nemen. Zij houdt rekening met de algemene verontrusting over het verschijnsel dat steeds meer zaken, waarvan het bestaan van grote groepen mensen afhangt, door steeds minder mensen worden beslist. Zij houdt rekening met de onrust, die zelfs onder de leiders van middelgrote, grote en zeer grote ondernemingen aan

[5]) De zogenaamde antitrustwetten van de Verenigde Staten hebben in de halve eeuw dat zij nu van kracht zijn niet verhinderd, dat het monopoliekapitaal zijn machtsposities in de Verenigde Staten zeer sterk in alle richtingen heeft uitgebreid. Zij hebben vele schijnmanoeuvres opgeleverd, „misbruiken" bestreden (in het belang van een aantal andere monopolies!) en dergelijke. Maar zij hebben de monopolies zelf nergens aangetast.

de dag treedt, omdat *„niemand zich meer veilig voelt"* tegen de overvallers en men elk moment een *„Blitzkrieg"* om de verovering van zijn aandeelhouders kan verwachten.

Alleen matiging gevraagd

Men moet zich van deze tegenbeweging echter niet teveel voorstellen, vooral niet waar het de regering betreft. Nixons grote conglomeratiebestrijder, McLaren, van het ministerie van justitie, gaf zelf toe: *„Misschien werken we toe naar een regel die zegt dat geen van de tweehonderd grootste maatschappijen zich een andere van die tweehonderd mag toeëigenen. In elk geval, wat ik heb gedaan, is de zakenwereld te waarschuwen en op matiging aan te dringen".*[6]) Dat verklaart zonder twijfel, waarom tal van leiders van traditionele concerns de laatste tijd spoorslags naar Washington zijn gereisd, om bij de regering om hulp tegen conglomeratie-agressie aan te kloppen.[7])

Hart, voorzitter van de ondercommissie voor antitrustzaken van de Senaat, merkte trouwens op dat vele van de voorstellen om tegen conglomeraties op te treden *„niet betrekking hebben op de gevestigde conglomeraties als General Electric of Rand Corporation, of de International Telephone & Telegraph Co. Zij hebben betrekking op de gloednieuwe die de oude maatschappijen bedreigen".*

Mochten er maatregelen worden genomen die conglomeratievorming tegen gaan, dan betekent dit nog allerminst, dat daarmee het proces van monopolistische concentraties tot staan wordt gebracht. *Fortune* herinnert er in dit verband aan, dat de machtsuitbreiding van de monopolies over het algemeen berust op interne investeringen en niet op overnemingen.

Wat de meeste aandacht trekt in alle verwikkelingen rond conglomeraties in de Verenigde Staten zijn de ongeremde winstzucht van het monopoliekapitaal waarvan zij getuigen, het agressiever worden van de methodes in de onderlinge machtsstrijd tussen de ondernemingen en de nog groter onverschilligheid voor het lot van mensen en bedrijven waarom het bij dit *„beweeglijker maken van het kapitaal"* vaak gaat.

Dit soort verschijnselen zijn niet puur Amerikaans, maar tekenen zich ook in West-Europa steeds duidelijker af, vooral in de landen die bij de EEG zijn aangesloten — zoals Nederland — waar de grootste internationale concerns opereren, zowel degene die de Duitse en Britse vlag hebben uitgestoken als degene die de Amerikaanse of Nederlandse vlag aan de gevel hebben hangen.

G. VERRIPS

[6]) Newsweek — 24 maart 1969.

[7]) *„Ik heb nooit gedacht"*, zei de voorzitter van de ondercommissie voor antitrustzaken van het Huis van Afgevaardigden, Celler, *„dat ik nog de dag zou beleven waarop de businesswereld bij de federale regering komt pleiten voor een onderzoek in de business. Maar dat is precies wat er is voortgekomen uit de fusiepraktijken van enkele van de leidende maatschappijen."*

De uitbuiting van Latijns Amerika

De vraagstukken die verband houden met de toekomstige gang van zaken in de onderontwikkelde landen en met de ontwikkelingshulp, blijven de aandacht opeisen. Er wordt veel over gepraat en geschreven, waarbij ook de toestand in afzonderlijke landen en gebieden wordt belicht. Een geheel continent, namelijk Latijns Amerika, is het onderwerp van een dubbelnummer van het tijdschrift *Te Elfder Ure* (16e jaargang, nr. 3-4). Hierin zijn zowel de bijdragen tot de eind vorig jaar te Nijmegen gehouden conferentie over Latijns Amerika (georganiseerd door de Nijmeegse Unie van Studenten) als enkele speciaal voor dit nummer geschreven artikelen afgedrukt.

Een opvallend verschijnsel in dit dubbelnummer, dat vele gegevens verschaft over de toestanden in Latijns Amerika, is dat er over Suriname en de Antillen in het geheel niet gesproken wordt. Dit is meer dan een gemis; het is ook een aanduiding, dat liever in theorie en vanaf de zijlijn over deze vraagstukken wordt gefilosofeerd (waarbij enkele buitenlanders dan revolutionaire geluiden kunnen laten horen), dan dat openlijk en direct op de problematiek wordt ingegaan ten aanzien van de gebieden, waarmee Nederland direct te maken heeft en die door de heersende krachten in ons land als kolonies worden behandeld en uitgebuit. De gebeurtenissen in Suriname en op Curaçao die sindsdien hebben plaats gehad, hebben duidelijk getoond, hoeveel brandstof ook hier ligt opgestapeld en hoe explosief de toestand is. Kan men van de buitenlanders, die in dit nummer aan het woord komen, nog begrijpen dat ze aan deze betrekkelijk kleine gebieden binnen het grote Latijnsamerikaanse werelddeel geen aandacht schenken, het is niet te verdedigen dat de Nederlandse schrijvers de toestanden in Suriname en de Antillen buiten beschouwing laten, als ze over Latijns Amerika hun mening ten beste geven.

Dit Latijns Amerika-nummer van Te Elfder Ure brengt veel informatie. Cijfermateriaal wordt vooral in ruime mate geboden in een belangwekkend artikel van een Franse expert op het gebied van de ontwikkelingslanden, Pierre Jalée. Hij wijst erop, dat de uitbuiting van Latijns Amerika door de industrieel ontwikkelde kapitalistische landen voortdurend toeneemt.

Een interessante illustratie daarvan is de verwerking van de vracht in de Latijnsamerikaanse havens. In tonnen gewicht gerekend wordt een steeds grotere hoeveelheid voor export verladen om een ton import goederen te verkrijgen. In 1933 stond er tegenover één ton import drie ton export. In 1953 moest er al vier ton geëxporteerd worden tegen de invoer van één ton en in 1966 was de benodigde uitvoerhoeveelheid al gestegen tot 5,7 ton. Tegenover een uitvoer van 262 miljoen ton stond een invoer van 46 miljoen ton.

Dit verschil uit zich uiteraard ook duidelijk in de waarde van de in- en uitgevoerde produkten. In 1966 was de waarde van een ton exportgoederen 44 dollar en van een ton importgoederen 231 dollar. In 1953 waren deze cijfers resp. 63 en 225 dollar. De invoer in Latijns Amerika, die mogelijk is door de uitvoer van 100 ton, is van 1953 tot 1966 met een derde in waarde gedaald.

De uitvoer bestaat hoofdzakelijk uit onbewerkte grondstoffen. Industrieprodukten en in toenemende mate ook voedselprodukten worden ingevoerd. De economie van de Latijnsamerikaanse landen, al is deze hoofdzakelijk agrarisch, is namelijk zo weinig ontwikkeld, dat het steeds meer moeite kost om de groeiende bevolking te voeden en daartoe moet er in de laatste jaren voedsel worden geïmporteerd. Ook dit is evenwel een typisch kenmerk van een economie, die zich vooral het dienen van de imperialistische uitbuiters ten doel stelt: alleen de produktie voor de uitvoer wordt belangrijk geacht. De in- en uitvoer wordt hoofdzakelijk verscheept op buitenlandse schepen. De koopvaardijvloot van de Latijnsamerikaanse landen is — als we Panama uitschakelen dat gebruikt wordt als goedkope vlag voor vele Amerikaanse en Westeuropese schepen — in totaal slechts viervijfde maal zo groot als de Nederlandse. Ook dit betekent een groot deviezenverlies, dat Jalée voor de Latijnsamerikaanse landen berekent op ongeveer 600 miljoen dollar per jaar.

De inkomsten die uit de export worden verkregen, gaan voor het grootste deel weer terug naar de imperialistische landen. Daarvan geeft Jalée de volgende cijfers: 19 procent moet als winst worden overgemaakt, 17 procent als rente op verstrekte leningen, 21 procent als betaling van het vervoer en andere diensten. Dus 57 procent van de exportontvangsten verdwijnen weer. Daar staat dan tegenover de verstrekte „hulp", die ongeveer 15 tot 17 procent van de exportinkomsten bedraagt. Deze „hulp" meegerekend, verdwijnt dus 40 procent van de exportinkomsten weer naar de landen, die de uitvoerprodukten ontvangen hebben.

Uit een bestudering van de in- en uitvoercijfers blijkt, dat het aandeel van de Westeuropese landen, zowel bij de import als de export, toeneemt. Eenzelfde verschijnsel is ook zichtbaar bij de investeringen in Latijns Amerika. Het aandeel van de Verenigde Staten, ofschoon nog altijd bijzonder groot, daalt iets, terwijl dat van de Westeuropese landen stijgt.

Jalée vindt, dat dit nog niet betekent dat de Amerikaanse invloed afneemt, of dat er een verdringing plaats heeft van de Amerikaanse imperialisten door die van de Westeuropese landen. Want, zo is zijn redenering, de export vanuit West-Europa kan best afkomstig zijn uit Amerikaanse bedrijven die daar gevestigd zijn. Hetzelfde zou kunnen gelden voor de investeringen.

Volgens hem heeft het Amerikaanse imperialisme alle eigenschappen aangenomen van een super-imperialisme, dat een kleine relatieve verlaging van investeringen e.d. in Latijns Amerika

kan verdragen, omdat deze wordt overgenomen door partners die toch ook de Amerikaanse invloed weergeven en omdat er een toenemende invloed in andere werelddelen, waarop de Amerikaanse financiers zich nu in toenemende mate gaan richten, zoals Afrika en Azië, tegenover staat.

Deze opvatting over een Amerikaans super- of ultra-imperialisme is zeer overdreven en kan alleen maar tot verkeerde conclusies leiden. Natuurlijk is er inderdaad een wederzijdse doordringing en samensmelting van imperialistische belangen gaande, maar dit leidt niet tot een super-imperialisme, waarbij de onderlinge tegenstellingen op de achtergrond zouden geraken. Als bijvoorbeeld de Westduitse investeringen in de laatste drie jaar met 25 procent zijn gestegen en de export van West-Duitsland naar Latijns Amerika elk jaar een nieuw recordcijfer bereikt, dan betekent dat werkelijk niet dat dit geschiedt ter meerdere glorie van het Amerikaanse imperialisme. Dit laat slechts zien, dat het Westduitse imperialisme, op grondslag van zijn toegenomen macht, opdringt en de oude concurrenten slagen probeert toe te brengen. Dit is geen uiting van een Amerikaans super-imperialisme, maar alleen van het herstel en de opmars van het Duitse imperialisme, dat de andere kapers op de kust probeert terug te slaan.

De strijd om invloedssferen, grondstoffenbronnen en afzetgebieden is zo oud als het imperialisme en al blijft de Amerikaanse invloed op het Latijnsamerikaanse continent verreweg overheersend, dit houdt geenszins in dat de opmars van de concurrenten te verwaarlozen is of geen reële rol zou spelen. Jalée's gebruik van de — trouwens al tot op de draad versleten — term „super-imperialisme" kan slechts verwarring zaaien en de betekenis van de onderlinge strijd tussen de imperialisten uit het oog doen verliezen.

Volgens de berekeningen van Pierre Jalée is de „hulp", die aan de Latijnsamerikaanse landen wordt verstrekt, ongeveer gelijk aan het verschil tussen de bedragen die als winsten en aflossingen uit Latijns Amerika worden gehaald en de nieuwe investeringen in dit gebied die veel lager zijn. In 1965 was het verschil tussen nieuwe investeringen en betaalde winsten en aflossingen ongeveer 1300 miljoen dollar; de „hulp" was in dat jaar 1400 miljoen dollar. Deze „hulp" bestond voor het grootste deel uit bijdragen en leningen, die verleend werden door regeringen en internationale organisaties, m.a.w. uit bedragen die in de imperialistische landen door belastingbetalers bij elkaar worden gebracht. Jalée trekt daaruit de conclusie, dat de „hulp" aan de landen van de onderontwikkelde gebieden „uiteindelijk neerkomt op een overdracht van de inkomens van de arbeidersklasse aan de bourgeoisie, aan de imperialisten". Zonder deze „hulp" zou de overmaking van winsten en aflossingen op een gegeven moment spaak lopen en zouden de imperialistische belangen worden aangetast. Een bijdrage tot het opheffen van de onderontwikkeling is ze evenwel niet.

In de inleiding tot dit nummer van Te Elfder Ure spreekt de redactie dan ook van de „hulp" als boerenbedrog en noemt ze liefdadigheid als middel om de onderontwikkeling op te heffen

belachelijk. Deze „hulp" dient juist om de uitbuiting in de onderontwikkelde landen te versterken.
Hulp zou inderdaad nodig zijn, maar dan niet gericht op het rijkmaken van de bourgeoisie in de imperialistische landen, maar op een werkelijke ontwikkeling van de onderontwikkelde landen. Daarvoor is in de huidige structuur echter inderdaad geen oplossing te vinden.

Oorzaken van onderontwikkeling

Ook worden in dit nummer de opvattingen bestreden, die door prof. Tinbergen over de ontwikkelingshulp te berde worden gebracht. Deze stelt het als het ware voor, alsof er hulp nodig is aan de onderontwikkelde landen, omdat deze in een fase zouden verkeren die de thans ontwikkelde kapitalistische landen reeds doorlopen hebben. Tegen deze opvatting wordt terecht stelling genomen. Deze landen zijn niet onderontwikkeld, omdat ze niet in de kapitalistische wereldeconomie zouden zijn opgenomen, maar juist omdat dit wèl geschiedde, namelijk als kolonie.
In een artikel van A. G. Frank, een Amerikaanse econoom en socioloog, wordt hierop uitvoerig ingegaan. Zijn uiteenzetting komt erop neer, dat de onderontwikkeling slechts een ander produkt is van hetzelfde historische proces dat de ontwikkeling in de vooraanstaande kapitalistische industrielanden heeft veroorzaakt. De onderontwikkeling van Latijns Amerika is „het resultaat van de eeuwenlange deelname aan het proces van de kapitalistische ontwikkeling van de wereld", aldus Frank. Ditzelfde historische proces produceert nog steeds onderontwikkeling.
Nu zijn Franks opvattingen zeer theoretisch en hypothetisch gesteld, zonder dat er veel bewijsmateriaal wordt aangevoerd. Ze zijn echter interessant en een verder onderzoek waard. Zo is een van zijn hypothesen, dat er juist een snellere ontwikkeling zou kunnen plaats vinden door zich los te maken van het imperialistische wereldstelsel en er niet als satelliet aan te blijven deelnemen. Zijn voorbeeld daartoe is de geschiedenis van Japan, dat nu honderd jaar geleden de kapitalistische ontwikkelingsweg insloeg, maar niet als satelliet, doch als zelfstandige kracht die aanvankelijk in volledig isolement groeide. Dit voorbeeld wordt niet uitgewerkt, zodat daarbij ook uit het oog verloren wordt, dat de snelle ontwikkeling van Japan ook samenhing met de reeks kolonialistische veroveringsoorlogen die Japan gevoerd heeft en die vooral China ertoe dwongen om gelden bijeen te brengen, welke de Japanse industrie op de been hielpen.
Een andere belangwekkende gedachte is, dat de gebieden in Latijns Amerika die nu het meest onderontwikkeld en feodaal zijn, voorheen de nauwste banden met de imperialistische moederlanden (metropolen) hebben gehad. Daarbij wijst Frank op de plantages in West-Indië, die indertijd geheel op de suikerproduktie waren gericht en op kapitalistische wijze waren opgezet (zij het dat er slavenarbeid werd gebruikt!). Thans heeft

het grondbezit in deze gebieden feodale kenmerken. Dit komt omdat deze gebieden juist door de eenzijdige exporteconomie en de daarmee samenhangende structuur het stempel van onderontwikkeling hebben verkregen. Een verdere autonome economische ontwikkeling is vrijwel onmogelijk geworden en dan vervalt zo'n gebied in een staat van ultra-onderontwikkeling. De latifundia zijn volgens Frank op zichzelf niet feodaal; ze zijn begonnen als handelsondernemingen, maar zijn na afname van de vraag naar de produkten van deze ondernemingen, semi-feodaal geworden. Ze zijn dus niet zozeer een voorloper, maar een gevolg van de kapitalistische ontwikkeling!

Verwarring over aard van imperialisme

Opvallend in dit Latijns Amerika-nummer van Te Elfder Ure is, dat er zo'n enorme verwarring bestaat (of gezaaid wordt?) rondom de vraag wat imperialisme nu eigenlijk is.
Het begint al direct met een van de eerste artikelen in het blad. Daarin komt A. L. Constandse in een historisch overzichtje vertellen, dat de Verenigde Staten in de periode van 1914 tot 1933 vele malen ingrepen in de Latijnsamerikaanse landen. Dit was, zo zegt hij, de „imperialistische periode". Imperialisme is volgens Constandse dus blijkbaar niets meer dan een bepaald soort politiek, die neerkomt op een gewelddadig ingrijpen in andere landen. Is er geen gewelddadig ingrijpen, dan is er geen imperialisme meer! Met de verkiezingen van Roosevelt tot president van de Verenigde Staten, die ten aanzien van de Latijnsamerikaanse landen een andere politiek ging volgen, was de „imperialistische" periode dus ten einde.
Door andere medewerkers wordt dit onmiddellijk weer tegengesproken. Ook als er van een direct gewelddadige politiek geen sprake is, kan er imperialisme zijn, zo vinden zij. Een der Amerikaanse medewerkers aan het nummer geeft als definitie: „Imperialisme is een politiek, gericht op materiële winst". Volgens deze definitie zou het imperialisme dus een vorm van politiek zijn van het moderne kapitalisme, die mogelijk door een andere, zachtaardiger vorm zou kunnen worden vervangen. In wezen dus een burgerlijke, reformistische redenering!
Nog weer anders denkt Tichelman in een samenvattend en beoordelend slotartikel over de vraag wat imperialisme nu eigenlijk is. Hij haalt het economische aspect naar voren en zegt dat het imperialisme de „uit inwendige contradicties van het kapitalisme voortgekomen tendens (is) naar een kapitaaloverschot, die het kapitalisme om niet crisisverwekkend te werken, poogt te neutraliseren door hetzij kapitaalvernietiging, hetzij kapitaalexport". Hier is het imperialisme dus al een soort crisisbestrijding geworden en is de kapitaalexport de enige belangrijke uiting daarvan. Natuurlijk is de kapitaaluitvoer en de strijd om beleggingsgebieden een uitermate belangrijk en zelfs typerend kenmerk van het imperialisme, maar het zou foutief zijn de strijd om grondstoffenbronnen e.d. buiten beschouwing te laten.

In een ander uiterste vervalt Jalée, die het beheersen van grondstoffenbronnen als de doorslaggevende drijfveer van het imperialisme beschouwt. Ook dit is onjuist en overdreven. Deze beklemtoning dient bij Jalée als argument voor zijn redenering, dat de onderontwikkelde landen door hun grondstoffenbezit belangrijke wapens in handen hebben om zich tegen het imperialisme te keren. In zijn artikel wijst hij daarbij op de hoeveelheden olie, ijzererts, tin, mangaan enz. die in de Latijnsamerikaanse landen en andere onderontwikkelde landen te vinden zijn. Hierop doordenkend kwam Jalée in zijn vorig jaar verschenen boek *Le Tiersmonde dans l'économie mondiale* (De derde wereld in de wereldeconomie) tot de conclusie, dat het imperialisme een „levensbelang" heeft bij de onderontwikkelde landen en „er niet zonder kan", omdat de ontwikkelde industrielanden zonder deze „derde wereld" (op zichzelf reeds een verkeerde term, omdat de onderontwikkelde landen kapitalistische landen zijn) „een ghetto-imperialisme" zouden vormen. Overdrijvingen, die de klassenstrijd binnen de onderontwikkelde landen uit het oog verliezen en deze landen zien als een blok dat in zijn geheel zou kunnen optreden, al is het uiteraard waar, dat het imperialisme alle belang heeft bij het behoud van de koloniale of neokoloniale status van deze landen.
In zijn boek ging Jalée zo ver, dat hij de strijd van de volkeren van de onderontwikkelde landen beslissend achtte voor de toekomst. „Zij zal", zo schreef hij, „het imperialisme zijn economische levensruimte ontnemen en zal de revolutionaire beweging weer doen ontwaken in de delen van de wereld, waar zij tijdelijk en conjunctureel bepaald is ingeslapen".
Inderdaad mogen de mogelijkheden van de bevrijdingsbeweging in Latijns Amerika en andere continenten om het imperialisme te bestrijden en slagen toe te brengen, niet worden onderschat, maar dit mag niet ten koste gaan van een minachtende en, zoals de praktijk bewezen heeft, onjuist en demobiliserende beoordeling van de strijd van de arbeidersklasse in de ontwikkelde kapitalistische landen. Juist de eenheid en samenhang van de verschillende delen van de revolutionaire beweging zal haar een beslissende stootkracht verlenen.

Een personeelchef in zak en as

In toenemende mate zijn er allerlei mensen die zich met het communisme bezig houden. Zij die er een eerlijke belangstelling voor hebben gekregen, doen pogingen om zich goed op de hoogte te stellen. Daarbij ontmoeten zij echter vaak allerlei voorlichters die zich graag presenteren als deskundigen, maar zich er vooral mee bezig houden de belangstelling in een anti-communistisch vaarwater te loodsen .

Een voorbeeld daarvan zagen we weer eens, toen we op een serie boekjes stootten, die enige tijd geleden onder de verzamelnaam „Bedrijfspsychologie"[1]) is uitgegeven. De titels laten wel direct merken uit welke hoek van het bedrijf de psychologische wind waait. Om een paar titels te noemen: . . . Baas en arbeid — Hoe verkregen we medewerking — Mensenkennis voor leiders — Menselijke achtergronden van de ondernemingsraad — Personeel krijgen en behouden — en ga zo maar door.

Een van de boekjes is voorzien van een heel wat minder prettige en menselijke titel. Het heet *Communistische infiltratie — Achtergronden van de maatschappelijke en politieke tegenstellingen in een geïndustrialiseerde samenleving*. De schepper van dit boekje met de wat langademige titel is een zekere heer F. Schaaff, naar eigen getuigenis erg christelijk en naar uit zijn gloedvolle aanprijzen van de antirevolutionaire partij valt op te maken, politiek ongetwijfeld van deze huize.

Eén ding wordt al dadelijk duidelijk gemaakt. Het boekje is bestemd voor personeelchefs e.d. die in hun bedrijven te maken hebben met christelijke arbeiders, die bezig zijn oude denkbeelden over de achtergronden van de maatschappelijke en politieke tegenstellingen in onze maatschappij van zich af te schudden en open beginnen te staan voor de communistische argumentatie.

Erg vervelend voor de ondernemers, die echter gelukkig iemand als de heer Schaaff hebben gevonden, bereid om hun personeelchefs voor te lichten hoe je moet optreden tegen het eeuwige spook van het communisme.

Het is wel eens interessant na te gaan hoe zo'n man dat doet. Zonder meer Marx verdoemen, gaat niet meer. Te veel van de marxistische ideeën is geestelijk gemeengoed geworden. Een betere methode is derhalve: eerst loven en dán verdoemen. Een variant daarop: nou goed, over Marx valt te praten, maar de communisten deugen niet. Natuurlijk stort de heer Schaaff zich ook op de Sowjet-Unie, o.a. om zowel alles wat daar gebeurt direct aan Marx toe te schrijven of om te voorspellen, dat dit zich precies zo zal voltrekken in een communistisch Nederland. Zo levert de schrijver van „Communistische infiltratie" een nog

[1]) Uitgeverij J. N. Voorhoeve, Den Haag.

te accepteren levensschetsje op van Marx en Engels, hekelt hij de sociale wantoestanden in de vorige eeuw, wraakt de kerk en de christenheid dat ze daarop niet de straffende hand hebben gelegd en zwaait lof toe aan Marx en Engels die dat wel deden. Om dan doodleuk te beweren, dat de diepste beweegredenen voor Marx en Engels antigodsdienstigheid en antichristelijkheid waren. Zo jongleert hij tot de laatste regel; enkele juistheden formuleren, er conclusies uit trekken die kant noch wal raken, deze als „marxistische stellingen" poneren en ze dan gaan bestrijden. Zijn algemene opmerking vooraf, dat wie een ander om de tuin leidt, een bedrieger is, is ons daarom uit het hart gegrepen. En vooral, dat wie zich daarvoor laat gebruiken, vroeg of later zeker bedrogen uitkomt. Het is machtig goed gezegd . . .

Laat ons een paar vervalsingen signaleren, bijvoorbeeld over de rol van de communistische partij. Volgens de heer Schaaff zou Lenin hebben gezegd dat de partij de stoottroep is, „die de strijd zou voeren voor allen. Zij, die niet tot die stoottroep behoorden hadden maar af te wachten in lijdelijke onderwerping en gehoorzaamheid".

Het lijkt ons een niet erg bruikbare redenering voor de personeelchefs. Dezen weten maar al te goed, dat de communisten er echt niet op uit zijn de arbeiders en employés in het bedrijf op te roepen tot onderwerping en gehoorzaamheid. Als dat zo zou zijn, had er nooit een serie „Bedrijfspsychologie" behoeven te verschijnen!

Een van de centrale gedachten van de communisten is juist de noodzaak van de actie van de *massa's*. Deze actie, waarbij alle lijdelijke onderwerping en gehoorzaamheid wordt afgeschud, is de voorwaarde voor alle werkelijke veranderingen. Anderzijds bestaan partijen als de KVP, de ARP en de CHU juist bij de gratie van onderwerping en gehoorzaamheid en wordt elke actie er geschuwd als de pest. Vooral acties in de sociale sector, die blijkens een steunpilaar van de ARP als de heer Schaaff het onaantastbare privéterrein van de ondernemer moet blijven.

Laten we de heer Schaaff echter verder volgen. Voortbouwend op zijn particuliere uitleg van het begrip „de partij als stoottroep" komt hij tot de hoogst zonderlinge conclusie, dat het een veroordeling van het communisme is als 95 procent van de bevolking er geen lid van is! Dit is werkelijk een kostelijke vondst. Hij moet deze nodig eens gaan toepassen op zijn eigen partij, ofschoon de antirevolutionaire partij met de steun van het oliekapitaal toch tijd genoeg heeft gehad om aan een massaal lidmaatschap te werken.

In tegenstelling tot de andere partijen, die nooit meer geweest zijn dan kiesverenigingen, waarvan de leden als los zand aan elkaar hingen, is de communistische partij inderdaad een voorhoede van politiekbewuste Nederlanders. Maar haar politiek is in overeenstemming met de meest essentiële belangen van het gehele werkende volk. Dat is de samenhang van voorhoede en massa.

 De uitvallen tegen het communisme worden in dit boekje

venijniger naarmate de zaak, die de schrijver verdedigt, zwakker staat. In hevige beroering komt hij vooral als hij de arbeiders moet uitleggen, dat zij in elk geval met hun vingers van het „privaat-eigendom" dienen af te blijven.
Nu kan de heer Schaaff de arbeiders moeilijk een blanco strafregister van het kapitaal overleggen. Hij is zelfs wel zo verstandig de levende tijdgenoten niet wijs te maken dat thans alles botertje tot de kapitalistische boom is. Integendeel, zijn betoogtrant getrouw, vertelt hij eerst dat er nog altijd heel wat mis is in de sociaal-economische verhoudingen. Hij draagt daarvoor zelfs cijfers aan, n.l. dat in 1961 nog veertig procent van de beroepsbevolking „aan de rand van de armoede leefde" en dat in datzelfde jaar het aantal miljonairs gestegen was tot rond 4000 tegen 940 tien jaar eerder.
Maar dan komt weer de Schaaffse conclusie: . . . „Deze tegenstellingen spelen het communisme in de kaart". Niet deze ten hemel schreiende feiten alarmeren hem, noch dat deze door hem zelf gesignaleerde ontwikkeling van opstapelende rijkdom bij enkelen en toenemende achterstand bij velen zich voortzet, maar dat er een ander stelsel zou kunnen komen, dat aan deze toestand een einde maakt.
Daarbij zit de heer Schaaff met het bijzondere probleem, dat hij niet alleen Marx te lijf moet, maar in zijn kring ook tegen de bijbel moet polemiseren, al beroept hij zich er voor de rest graag op. Zo voert hij de tekst aan uit Handelingen 4 - 34, 35, die luidt: „De rijken der eerste Christelijke gemeente verkochten al hun bezittingen ten behoeve van hen die geen bezittingen hadden. En niemand leed gebrek". Kijk, zegt de heer Schaaff dan: „Wij zullen dit vraagstuk anders moeten benaderen". Dat doet hij dan ook.
Hij leidt de aandacht af van dit primitieve communisme, dat toch een aanklacht inhield tegen de verrijking op kosten van anderen, door te stellen dat de moderne communistische opvattingen — die onteigening van het grootkapitaal inhouden — in elk geval des duivels zijn. Om dit aan te praten aan zijn gehoor, komt hij met de leugen dat Marx de mens op één lijn zou hebben gesteld met alle andere *dode* produktiemiddelen. Vanuit deze vervalsing volgt dan de conclusie, dat de mens in het socialisme „dus" staatseigendom wordt of eigenlijk partijeigendom, omdat volgens hem de gemeenschap in een socialistisch land eigendom van de partij is. Je moet wel met vreemde kronkels denken om er op te komen.
Blijft over het kapitaal van vandaag de dag. Wel, schrijft de heer Schaaff, er is geen slaafse verhouding meer en de bedrijfsleiding is niet langer autoritair, dank zij . . . beroepskeuzevoorlichting, sociale wetgeving en onderlinge samenwerking. De bedrijfssluitingen moeten daar dan blijkbaar de actuele voorbeelden van zijn . . . !
Tenslotte blijft de vraag over: wat stelt de heer Schaaff als alternatief, te meer waar hij voortdurend belooft dat het communisme een halt kan worden toegeroepen door er iets beters tegenover te stellen? Helaas, hij biedt letterlijk niets. Hij verkondigt slechts, dat „de kerk en de confessionele partijen tot

taak hebben tegen elke ongerechtigheid op elk terrein van het veelzijdige leven te getuigen". De activiteit van de confessionele partijen, die samenwerken in de regering-De Jong moet daarvan dan zeker een belichaming zijn.
Helemaal aan het einde komt de psychologische aap uit de bedrijfsmouw: de christelijke werkgeversorganisatie en de christelijke vakbonden hebben de taak ervoor te zorgen, dat de resultaten die verkregen zijn uit de „gemeenschappelijke arbeid van werkgevers én werknemers" aan het hele volk ten goede komen. Zo mogen de arbeiders, die door de personeelchefs aan de hand van dit boekje worden bewerkt, uiteindelijk bij de duivel te biecht gaan.
Met zulk gepraat zal het getij niet gekeerd kunnen worden!

F. SCHOONENBERG

Communiqué van het partijbestuur der CPN

Het partijbestuur van de CPN heeft op 2 juni 1969 de jongste politieke ontwikkelingen en de activiteit van de partij besproken. De bespreking werd ingeleid door de voorzitter van de partij, H. Hoekstra.

Tijdens de beraadslaging van het partijbestuur is de actie van de arbeiders op de Antillen besproken en de koloniale onderdrukkingsmethoden die daartegen door de Nederlandse regering zijn aangewend.
De partij spreekt haar warme solidariteit uit met de strijd van de Antilliaanse werkers voor hoger loon, tegen rassendiscriminatie en kolonialisme. Zij eist onmiddellijke terugtrekking van de Nederlandse troepen en opheffing van het koloniale Statuut.

Het partijbestuur besprak de plannen voor een z.g. internationale conferentie op 5 juni a.s. te Moskou. In tegenstelling tot in de pers gedane beweringen, volgens welke een ontwerpverklaring aan alle communistische partijen zou zijn toegezonden, heeft het partijbestuur een dergelijk document niet ontvangen. In overeenstemming met de besluiten van het 22ste congres van de CPN besloot het partijbestuur niet aan de bijeenkomst te Moskou deel te nemen. Het acht bijeenkomsten, die zich ten doel stellen om in verklaringen en resoluties bindende voorschriften voor hun activiteit aan de communistische partijen op te dringen, in strijd met de leninistische normen voor de betrekkingen tussen de communistische partijen en schadelijk voor de ontwikkeling van de strijd van de partijen.
Het partijbestuur bevestigde en onderstreepte de stellingname, die in een mededeling van het dagelijks bestuur van 12 mei j.l. is vastgelegd. De CPN is bereid tot het onderhouden van contacten met zusterpartijen op grond van een daadwerkelijke erkenning van de autonomie, waarbij geen inmenging in elkaars aangelegenheden plaats heeft.

Het partijbestuur zag in de gebeurtenissen van de laatste tijd een bevestiging van de ontwikkeling, die gesignaleerd werd in de resolutie van 9 april over de verandering van de politieke toestand in Nederland.
De actie van de arbeiders en beambten bij het Thomassen en Drijver-Verblifa-concern heeft bevestigd, hoe groot het eenheidsstreven en de strijdwil tegen de reactie bij ons volk is. De CPN zal ook in de komende tijd alles in het werk stellen om de betrokken arbeiders te steunen in hun strijd tegen de dreigende fabriekssluitingen.

De beweging onder de studenten heeft zich de laatste maanden bijzonder sterk ontwikkeld. De bezetting van de Tilburgse Hogeschool en van het Maagdenhuis in Amsterdam vormen indrukwekkende stukken strijd, die tonen hoe diep de weerzin is tegen verouderde universiteitsstructuren, autoritair regentendom en kapitalistische wilsoplegging.
De partij heeft de acties door haar solidariteit gesteund en ook de Amsterdamse arbeiders hiertoe opgeroepen.
Nu het voornemen blijkt te bestaan om het brute optreden tegen de democratische studentenacties een vervolg te geven in de vorm van justitiële vervolgingen, dient deze steun en solidariteit versterkt te worden, opdat dit schandelijke voornemen verhinderd wordt.

Op zaterdag 4 oktober zal in Amsterdam een grote manifestatie en demonstratie plaats vinden ter gelegenheid van het 50-jarig bestaan van de partij. De voorbereidingen hiervoor zijn reeds volop aan de gang.
Het partijbestuur roept de hele partij op om aan deze voorbereidingen mee te werken en er zorg voor te dragen, dat de manifestatie een indrukwekkende betoging zal worden tegen de regering-De Jong en voor eenheid van alle linkse krachten.

De Waarheid, 3 juni 1969)

Mededeling van het dagelijks bestuur van de CPN

Het dagelijks bestuur van de CPN heeft op zijn zitting van 23 juni een eerste bespreking gewijd aan hetgeen bekend geworden is van de door een aantal communistische partijen te Moskou gehouden bijeenkomst. Na verdere bestudering van de verschillende publicaties daarover, zullen te zijner tijd beschouwingen over een aantal problemen die hiermee samenhangen, in De Waarheid verschijnen.
Het dagelijks bestuur besloot om ter informatie van de leden van de partij materiaal te vertalen. Dit betreft o.m. de rede, die de leider van de delegatie van de CPSU op de zogenoemde internationale bijeenkomst te Moskou, L. Breznjew, heeft uitgesproken. Daarnaast zullen met hetzelfde doel de statuten van de Chinese communistische partij, die op het onlangs gehouden 9de congres van deze partij werden aangenomen, ter beschikking van de partijleden worden gesteld.
Het dagelijks bestuur acht het nodig om thans reeds zijn mening te zeggen over enkele opvattingen, die op de te Moskou gehouden bijeenkomst naar voren zijn gekomen en die scha-

delijk zijn voor de noodzakelijke strijd tegen het imperialisme en voor de vrede. Het gaat hier om uitspraken ten aanzien van partijen die niet deelnamen aan de bijeenkomst. In de door Breznjew uitgesproken rede bijvoorbeeld wordt het deze partijen verweten, dat zij op deze manier pogingen doen om de positie en de populariteit van hun partij te versterken door de internationale betrekkingen te verzwakken of te verbreken.

Dit is vanzelfsprekend een ernstige misvatting en in het geheel niet in overeenstemming met de werkelijkheid. Het niet-deelnemen van de CPN vindt zijn oorsprong in het besef, dat het nodig is om alles na te laten wat schadelijk is voor de communistische wereldbeweging en strijdig is met de communistische normen inzake de betrekkingen tussen communistische partijen. Het is reeds volkomen duidelijk geworden, dat de genoemde bijeenkomst nadelige gevolgen in deze zin heeft gehad.

Het niet-deelnemen aan een dergelijke bijeenkomst kan daarom op geen enkele wijze begrepen worden als een breuk met de solidariteit met andere communistische partijen. De CPN heeft steeds tot uitdrukking gebracht, dat zij de versterking van haar positie in ons land beschouwt als een belangrijke factor in de strijd voor het behoud van de vrede en tegen het imperialisme en neo-kolonialisme.

Pogingen om verwarring rondom onze partij te scheppen, kunnen deze strijd slechts afbreuk doen. In dit verband meent het dagelijks bestuur een passage te moeten signaleren, die opgenomen is in een artikel in „De Kommunist", een theoretisch tijdschrift dat verschijnt onder verantwoordelijkheid van het centraal comité van de CPSU. In dit artikel, dat verscheen in het vijfde nummer van de lopende jaargang, wordt gezegd, dat „Peking zich inspant om de verbindingen met de partijleiding van de Communistische Partij van Nederland uit te breiden".

Dit is een bewering, die het valselijk voorstelt alsof de CPN — en dat nota bene buiten haar leden om — verbindingen onderhoudt met de CP China en die onze partij aldus in een verkeerd licht wil plaatsen. Het dagelijks bestuur wijst een dergelijke methode, die slechts wantrouwen kan zaaien binnen de internationale communistische beweging, resoluut van de hand. Al eerder is door het partijbestuur van de CPN met nadruk verklaard, dat de CPN voorstandster is van contacten met alle communistische partijen op grondslag van daadwerkelijke erkenning van de autonomie en het beginsel van niet-inmenging in zaken die de andere partij betreffen. Onze partij betreurt het, dat dit tot op heden noch met de CP China noch met de CPSU mogelijk is.

Het dagelijks bestuur van de CPN heeft in zijn zitting — naast de bespreking van internationale kwesties — uitvoerig aandacht besteed aan de actuele politieke kwesties in ons land. Met name is gesproken over de betekenis van de strijd van de studenten voor democratisering van het hoger onderwijs en voor hun directe belangen en over de noodzakelijkheid om de

plannen van minister Roolvink voor het bevriezen van de lonen door een krachtige actie voor duurtetoeslagen en loonsverhoging te doorkruisen.

(De Waarheid, 24 juni 1969)

Werkzaamheden administratief secretariaat

Het dagelijks bestuur van de CPN deelt mee, dat in verband met ziekte de werkzaamheden, die Joop van Esch als administratief secretaris verrichtte, door Joop IJisberg zijn overgenomen.

(De Waarheid, 10 juli 1969)

Zojuist verschenen!

Theun de Vries

DE GESPRENKELDE VOGEL VERHALEN-OMNIBUS

Linnen band met stofomslag, 364 blz. ƒ 14,90

Gericht / Sint-Elisabeth / Saskia / Fragment van heugenis / Paling / Das wohltemperierte Klavier / Muziek voor Potemkin / Gastvrijheid / De sterkste vrouw ter wereld / Een kamer vol ogen / Keizersbloed / Kapitein ter zee / Fascisme is mo / De kinderen / De hond sloeg aan / Rassenwaan / De ongenade / Cordon bleu / De zilveren telefoons

De titel van Theun de Vries' hier bijeengebrachte vertellingen werd gesuggereerd door de kenschets, onlangs door een kritikus aan de auteur gegeven: — 'een zeldzame literaire vogel'. Deze uitermate boeiende verhalenomnibus begint en eindigt met een visioen: het eerste dat van de gekwelde middeleeuwer die schreeuwt om verlossing uit zijn alzijdige horigheid, het laatste dat van een man van vandaag, die leven en lot ziet vervloeien voor de onmenselijkheid van afgeleefde machthebbers, die de wereld willen regeren met hun 'zilveren telefoons'. Daartussen liggen in rijke veelvormigheid verhalen uit verleden en heden: men vindt er een over de St. Elisabethsvloed, over Spinoza's vervolgde leerling Adriaan Koerbagh, over het Palingoproer; er zijn enkele Russische 'anekdoten', waarin de schrijver zijn afschuw jegens elke vorm van barbarij vastlegt; vervolgens een aantal novellen over kinderen jongensleven, nu eens niet in een Fries dorp, maar denkbaar in elke kleine Nederlandse stad; verhalen die overgaan in herinneringen aan oorlog en verzet. De laatste vertellingen van de omnibus zijn geladen met hedendaagse tematiek: rassewaan, vervreemding, de gruwel begaan aan het volk van Vietnam.
Ontstaan in een tijdvak van ruim dertig jaar (1936—1968) voegen deze verhalen een aantal nieuwe 'sprenkelingen' toe aan het beeld van de prozaïst Theun de Vries, in wie het creatieve en het revolutionaire element zich op zo uitnemende wijze versmelten.
Zo luidt de tekst van de omslag van dit geheel nieuwe verhalenboek van de grote schrijver. Het is werk dat voor een deel nooit eerder werd gepubliceerd en voor een deel verscheen in letterkundige en algemene tijdschriften.
Elke trouwe lezer van Pegasus-boeken zal zich zonder enige twijfel dit boek willen aanschaffen. Uw boekverkoper heeft 't!

PEGASUS - LEIDSESTRAAT 25 - AMSTERDAM

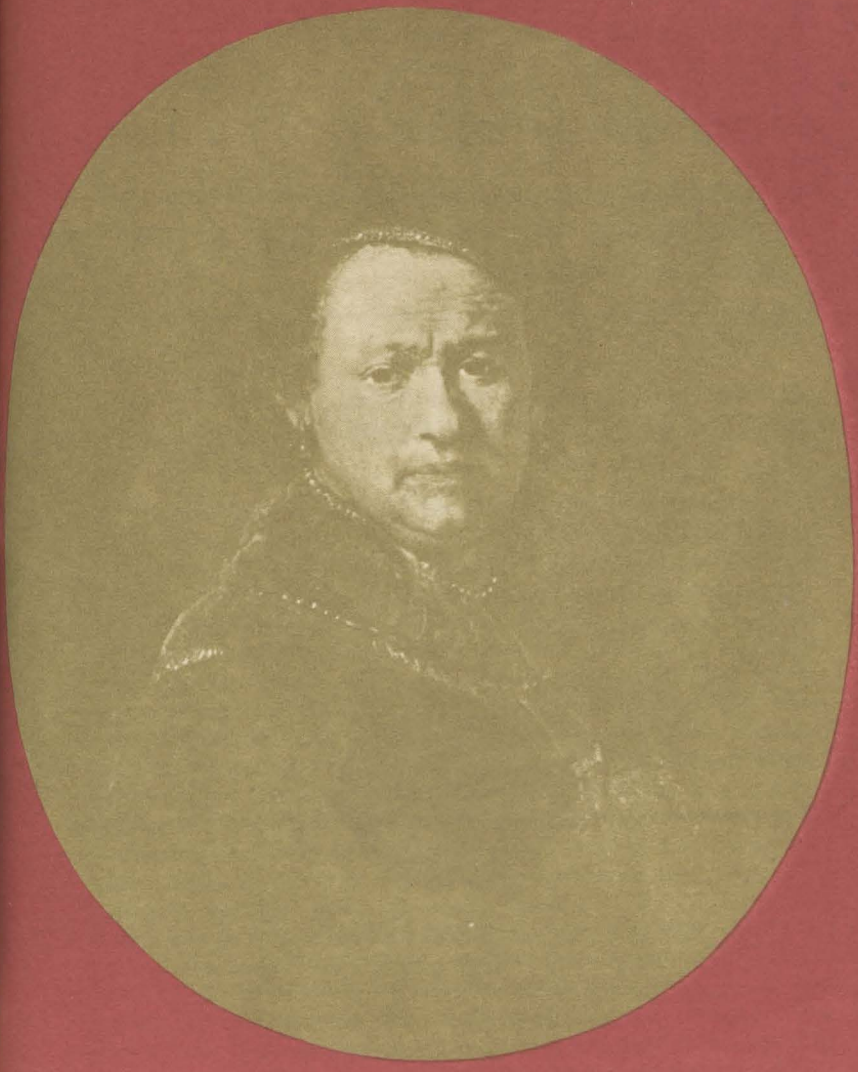
Dit zijn de meest gevraagde nummers van de hitparade van radio De Vrije Maagd . . .

Een unieke plaat van historische betekenis met naast een drietal 'Bezettingsliederen' fragmenten van spreekkoren
De Maagdenhuisliederen verschijnen onder de label Pegafoon bij Pegasus, Amsterdam.
EP, prijs f. 4,95
De baten komen ten goede aan het steunfonds voor de studenten.

OVERAL VERKRIJGBAAR

Pegasus,

POLITIEK EN CULTUUR

Rembrandt

29ste JAARGANG NO. 9 SEPT. 1969 PRIJS 0.75

SEPTEMBER 1969

Stakingsrecht op het spel — A. van Turnhout — 349

De belastingaftrek voor de werkende gehuwde vrouw — v. B. — 366

Friedrich Engels over de autoriteit — P. de Groot — 371

In de voetsporen van Rembrandt (1669—1969) — Theun de Vries — 377

BOEKBESPREKING

Een antwoord op Popper's bestrijding van het marxisme — S. van Dongen — 393

PARTIJDOCUMENTEN

Oproep voor steun aan de CPN en De Waarheid — 395

Telegram van de CPN — 396

POLITIEK EN CULTUUR

verschijnt maandelijks bij uitgeverij Pegasus
Leidsestraat 25, Amsterdam-C., tel. 23.11.38
De abonnementsprijs is *f* 7.50 per jaar.
f 3.75 per halfjaar, losse nummers *f* 0.75

Ons gironummer is 173127, Gem.giro: P 1527
Correspondentie over betaling en verkoop s.v.p.
zenden aan de administratie p/a Pegasus.
Alle correspondentie over de inhoud aan de
redactie van P. en C., Prinsengracht 473,
Amsterdam-C., tel. 62565

29e jaargang no. 9 september 1969

POLITIEK EN CULTUUR

maandblad, gewijd aan de theorie en praktijk van het marxisme-leninisme onder leiding van het partijbestuur der CPN

Stakingsrecht op het spel

Met de indiening bij het parlement van het wetsontwerp „Wettelijke bepalingen met betrekking tot de werkstaking" is de discussie óver en de strijd vóór het behoud van het stakingsrecht een nieuwe fase ingetreden.
Volgens de memorie van toelichting bij het wetsontwerp, dat ingediend is door de minister van justitie, Polak (VVD), en de minister van sociale zaken, Roolvink (AR), gaat het bij dit wetsontwerp om een „regeling" van het stakingsrecht. Hier wordt echter een vlag gehesen die de lading niet dekt. Als men het wetsontwerp en de toelichting daarop bestudeert, kan men slechts tot de conclusie komen dat achter deze *regeling* van het stakingsrecht, in werkelijkheid een ernstige *aantasting* van het stakingsrecht schuil gaat. Hierbij dient men te bedenken, dat deze aanval op een van de meest fundamentele rechten van de arbeiders gepaard gaat, of — zo men wil — een onderdeel vormt van de aanval die de monopolies en hun regering op de democratische rechten van ons volk hebben ingezet. Juist daarom ook is een verdediging van het stakingsrecht een zaak die direct a l l e democratische krachten in ons volk aangaat. Met de verdediging van het stakingsrecht wordt de democratie in het algemeen tegen de aanvallen van de reactie verdedigd!
De aanslagen op het stakingsrecht dateren niet van vandaag of gisteren. Al vanaf het einde van de tweede wereldoorlog is de reactie doende om het stakingsrecht te beknotten. Onder het mom van een „veranderde maatschappij", waarin de „verouderde klassenstrijd" diende plaats te maken voor klassensamenwerking, poogden de bourgeoisie en haar propagandisten een sfeer te scheppen waarin „staken" als een vies woord

zou worden beschouwd. In de medewerking van de leiders van de drie vakcentrales aan organen als de SER en de Stichting van de Arbeid — waarin, zoals dat heette, de samenwerking tussen kapitaal en arbeid (ofwel van „hét bedrijfsleven") werd gemanifesteerd — zagen de monopolies en hun vertegenwoordigers ongetwijfeld slechts een aanmoediging voor hun misleidende propaganda.
De aanval op het stakingsrecht geschiedde echter niet alleen in woord en geschrift, maar ook daadwerkelijk met door de ondernemers uitgelokte rechterlijke vonnissen, waarbij stakingen strafbaar werden verklaard op grond van „wanprestatie" en „contractbreuk". In eerste instantie richtten de rechterlijke vonnissen zich alleen tegen zogenaamde „wilde stakers". De besturen van de drie vakcentrales ondersteunden destijds immers openlijk de regeringspolitiek, hielden zich aan geheime loonafspraken die buiten medeweten van de leden om werden gemaakt en keurden iedere actie of staking van de arbeiders tegen de ondernemers af. Op hetzelfde moment echter dat vakbondsbesturen door hun ontevreden leden werden gedwongen een „hardere koers" in te slaan en onder die druk ook enkele stakingen werden afgekondigd, bleken de rechterlijke anti-stakingsvonnissen niet alleen „wilde stakers", maar ook de vakbeweging zelf te treffen.
Zo is er in de loop der jaren rond arbeidsconflicten en stakingen en langs juridische weg een soort „rechtersrecht" opgebouwd, dat doortrokken is van klassegeest en antidemocratische gezindheid.
Thans worden, niet alleen door bestuurders van de confessionele centrales, maar ook van de zijde van het NVV-bestuur, de zaken zo voorgesteld, alsof de ministers Polak en Roolvink met het door hen ingediende wetsontwerp aan dat rechtersrecht een einde zouden willen maken en aan het stakingsrecht een wettelijke basis zou worden gegeven. Een nadere beschouwing zal echter aantonen, dat het de voornaamste opzet van dit wetsontwerp is vele van de reeds gecreëerde „juridische beperkingen" van het stakingsrecht een wettelijke basis te geven. Voor wij dit nader toelichten is het evenwel nodig allereerst een terugblik op de ontwikkeling van het stakingsrecht in ons land te werpen.

Opheffing coalitieverbod

In 1872 werd in ons land het zogenaamde coalitieverbod opgeheven, waardoor de arbeiders zich voortaan *ongestraft* konden verenigen en in vereniging voor de verbetering van hun loon- en arbeidsvoorwaarden konden optreden.
Met de opheffing van het coalitieverbod kwam in feite het stakingsrecht in ons land, zij het als een ongeschreven recht, tot stand. Niet alleen degenen die zich met het arbeidsrecht bezig hielden trokken die conclusie, maar ook de toenmalige minister Jolles die het coalitieverbod ophief, moest dit met zoveel woorden bevestigen toen hij aan de Kamer mededeelde:

„Intussen is het niet twijfelachtig dat werkstaking op zichzelf, ofschoon soms in strijd met een contract, nimmer is een onregtmatige daad in den zin van het burgerlijke regt, veel minder dus nog een misdrijf, volgens goede begrippen van het strafregt" (Bijlagen Handelingen 1871/1872).

Totdat in 1940 de Duitse nazibezetters aan alle recht in ons land een einde maakten, werd het stakingsrecht in Nederland, door voor- en tegenstanders, praktisch algemeen en in ieder geval „de facto" erkend.
De invoering van nieuwe wetten op het gebied van het arbeidsrecht en wijzigingen in het burgerlijke recht brachten wel telkens weer de discussie over het stakingsrecht op gang, wierpen soms ook belemmeringen op, maar tot een *directe* aantasting van het stakingsrecht via de rechter of de wet is het tot aan de oorlog toe nimmer gekomen. Al verloochende de bourgeoisie ook in die tijd haar ware karakter niet en greep zij elke gelegenheid aan de heersende rechtsopvattingen over het stakingsrecht in voor haar gunstige zin geïnterpreteerd te krijgen, de *rechtmatigheid* van de staking zelf kwam in feite niet in het geding en bleef tot aan de oorlog toe onverkort gehandhaafd.

Nieuwe wet

In 1907 werd door een wijziging van het Burgerlijk Wetboek en de invoering van de Wet op het Arbeidcontract aan de (individuele) arbeidsovereenkomst een wettelijke basis gegeven. Daarmee werd de arbeidsovereenkomst juridisch ondergebracht bij het zogenaamde verbintenissen- of overeenkomstenrecht, met de daaraan verbonden nakomingsplicht. Vanaf dat moment kon en werd ook het begrip „wanprestatie" wegens het niet nakomen van de arbeidsovereenkomst tegen stakers gehanteerd en kregen de ondernemers ook rechtens de gelegenheid de arbeiders die aan een staking deelnamen te ontslaan. Een methode, die de ondernemers ook voordien en zonder wettelijk recht reeds als intimidatiemiddel hanteerden.
Voor de staking als zodanig had het begrip „wanprestatie" geen rechtsgevolgen. Zelfs de minister die in 1907 de Wet op het Arbeidscontract indiende (Van Raalte) verklaarde tijdens de Kamerdebatten daarover, dat de staking niet als een beëindiging van de dienstbetrekking, maar wel als een „eenzijdige onderbreking en als wanprestatie" beschouwd kon worden, en — zo voegde hij er aan toe — *„als een praktisch onaantastbare vorm van wanprestatie"*.
Formeel kan men stellen, dat vanaf dat moment de ondernemers op grond van wanprestatie en volgens de regels van het Burgerlijk Wetboek zelfs van een staker „schadevergoeding" konden verlangen. Tot het opeisen daarvan is het echter voor de oorlog nimmer gekomen. Niet alleen vanwege het feit, dat de arbeiders in die tijd zogezegd „nog geen spijker voor hun doodkist bezaten", of vanwege de verwachting dat zulke eisen

van de kant van de arbeidersklasse niet onbeantwoord zouden zijn gebleven, al zullen dat ongetwijfeld wel de voornaamste redenen zijn geweest. Maar anderzijds paste een schadevergoedingseis ook niet in het kader dat staken „een praktisch *onaantastbare* vorm van wanprestatie" was, welke in feite in de erkenning van het stakingsrecht lag opgesloten.
Zelfs als men echter juridisch aan dat begrip „wanprestatie" zou willen vasthouden, dan blijft nóg het feit, dat „wanprestatie" iets heel anders is dan „contractbreuk" of het plegen van een „onrechtmatige daad", de kwalificaties waarmee na de oorlog bij elke staking werd geschermd en die nu ook weer gehanteerd worden bij het door Polak en Roolvink ingediende wetsontwerp.
Het is in dit verband nuttig hier enkele uitspraken en conclusies weer te geven, welke nà de invoering van de Wet op het Arbeidscontract door diverse deskundigen in het arbeidsrecht zijn gedaan.
In 1912 (dus vijf jaar na invoering van voornoemde wet) verscheen een boek van H. L. Drucker onder de titel *Onrechtmatige daad*, waarin o.a. wordt gesteld:

> „De staking heeft zich in ons bedrijfsleven dermate ingeburgerd, dat niemand er meer aan zal denken deze wijze van optreden als onzedelijk of ongeoorloofd te beschouwen".

In 1929 schrijft M. G. Levenbach in zijn boek *De Vakvereniging in het Nederlandse recht:*

> „Zelfs bij de meest ruime opvatting van onrechtmatige daad (art. 1401 van het Burgerlijk Wetboek) vallen staking en uitsluiting als zodanig daar niet onder".

En in 1935 laat Levenbach daarop in zijn boek *Onrechtmatige daad en werkstaking* nog volgen:

> „Ook bij de ruime opvatting van artikel 1401 is naar positief Nederlands recht het organiseren van een staking in het algemeen zeer zeker rechtmatig." Waarop hij later nog laat volgen: „Een nadere motivering was toen geheel overbodig. Bij mijn weten is ook thans het tegendeel nog nimmer in een ernstig juridisch betoog beweerd".

Het is nuttig deze uitspraken in gedachte te houden omdat hierna zal blijken, dat de regering-De Jong (35 jaar later) weer komt voorstellen om zelfs stakingen die door erkende vakbonden georganiseerd worden toch nog te „toetsen" aan de normen van „zorgvuldig maatschappelijk verkeer", waarvan overtreding een „onrechtmatige daad" vormt „in de zin van artikel 1401 Burgerlijk Wetboek" . . .
En dit voorbeeld is dan meteen tekenend voor de wijze, waarop dit rechtse kabinet meent anno 1969 het stakingsrecht te kunnen „regelen".

Na de Wet op het Arbeidscontract in 1907, volgde in 1923 de Arbeidsgeschillenwet, in 1927 de Wet op de Collectieve Arbeidsovereenkomsten, in 1930 de Arbeidsbemiddelingswet en in 1937 de Wet op het algemeen verbindend en het onverbindend verklaren van bepalingen van collectieve arbeidsovereenkomsten. Intussen waren ook op het gebied van het burgerlijk recht een tweetal hier te memoreren wijzigingen doorgevoerd, zoals de invoering van een dwangsom ter naleving van een rechterlijk vonnis én — later — de mogelijkheid om deze dwangsommen ook te vorderen *in kort geding* via de presidenten van de rechtbanken.
Nu is door allerlei „deskundigen" die na de oorlog de bureaus van de vakbeweging zijn gaan bevolken bij herhaling beweerd, dat bovengenoemde wetten naast hun directe functie ook tot evenzovele beperkingen van het stakingsrecht hebben geleid. Hoezeer bij de toenmalige wetgevers en bij de ondernemers een dergelijke wens ook een rol gespeeld mag hebben, de bewering dat door genoemde wetten en vonnissen het stakingsrecht op zichzelf werd aangetast, is volstrekt onjuist.
Zo is bijvoorbeeld het middel van dwangsom-vonnissen voor de oorlog tegenover stakers niet gehanteerd. Er is ook nog een sprekender voorbeeld. Bij invoering van de Arbeidsbemiddelingswet in 1930 werd daarin een bepaling opgenomen (artikel 6, dat ook nu nog van kracht is), waarin wordt bepaald dat Gewestelijke Arbeidsbureaus gedurende een staking bij het betrokken bedrijf geen arbeidsbemiddeling mogen verlenen. Juist pas ná 1945 werd door de regering met dit artikel een aantal malen de hand gelicht bij aan haar onwelgevallige stakingen van zeelieden en havenarbeiders.
Overigens, de beweringen van vakbonds-„deskundigen" over *voor*-oorlogse inperkingen van het stakingsrecht, werden vooral gedaan in de *na*-oorlogse jaren, toen de leidingen van de vakcentrales door dik en dun met de regeringspolitiek en met de ondernemers in de SER en de Stichting van de Arbeid verbonden waren. Dat heeft er uiteraard nooit toe kunnen bijdragen om aan hun beweringen veel geloofwaardigheid te schenken. Zeker is in elk geval, dat die beweringen niet zozeer van doen hadden met een correcte beoordeling van de vooroorlogse situatie op het gebied van het stakingsrecht, danwel met gelegenheidspraatjes ter verschoning van het optreden van de vakbewegingsleiding in die na-oorlogse jaren.
Men kan ook niet staande houden, dat tussen de in 1927 ingevoerde Wet op de Collectieve Arbeidsovereenkomsten en het stakingsrecht een rechtstreeks verband werd gelegd (in elk geval niet voor 1940) of dat deze wet de tussentijdse staking zou uitsluiten. Waren het destijds immers niet de ondernemers zelf die, met een goedkeurend knikje van de regering, de collectieve arbeidsovereenkomsten eenzijdig openbraken om — waar zij ook maar enigszins konden — loonsverlagingen door te voeren, waartegen de arbeiders zich (zoals in Twente, Tilburg, en elders) met stakingen moesten verdedigen?

En plegen vandaag de dag de grote ondernemers en financiers in wezen ook geen contractbreuk wanneer zij — altijd uit puur eigen belang — tot bedrijfsfusies en bedrijfssluitingen overgaan en daarbij soms honderden werknemers tegelijk op straat zetten? Vormen de afvloeiïngsregelingen die dan getroffen worden soms geen al te goedkope afkoopsom voor een wettelijke *schadevergoeding* waartoe deze lieden verplicht dienden te worden?
Aansluitend hierop dient nog een andere vraag aan de orde gesteld te worden. Waarom werden er de laatste jaren weer zogenaamde prijs- of openbreekclausules in de meeste CAO's opgenomen? Toch immers ook vanwege het feit, dat de ondernemers (en hun regering) altijd doende zijn om vanaf het moment dat de CAO's worden afgesloten deze uit te hollen en aan te tasten door hun politiek van prijsverhogingen!

Aantasting

Eén regelrechte wettelijke aantasting van het stakingsrecht is er voor de oorlog inderdaad doorgevoerd en wel in 1903 toen de bezittende klasse zich lam was geschrokken van de eerste massale staking in ons land, die door het spoorwegpersoneel ook tot een succesvol einde werd gebracht. De van angst en klassehaat vervulde bourgeoisie liet onder aanvoering van Abraham Kuyper de bekende dwangwetten door een rechtse Kamermeerderheid aannemen, waarmee een stakingsverbod voor ambtenaren en spoorwegpersoneel van kracht werd — een schande die vandaag de dag nog steeds voortbestaat. En is het in dit verband niet tekenend voor de gezindheid van de Haagse stakingsregelaars dat zij wel bereid zijn tot opheffing van het strafrechtelijke stakingsverbod voor het overheidspersoneel, mits ... er gelijktijdig weer een nieuw stakingsverbod in het Rijksambtenarenreglement wordt opgenomen?!
Maar zelfs deze schandvlek laat niet toe in de situatie van vóór de oorlog op welke wijze danook een rechtvaardiging te zoeken voor de aanvaarding van de aantasting van het stakingsrecht die ná de oorlog is ingezet en die thans door het ingediende wetsontwerp een voortzetting dreigt te krijgen.

Het BBA

In 1945 kwam de Nederlandse regering uit Londen terug met een Buitengewoon Besluit Arbeidsverhoudingen, waarin de regering zich dictatoriale bevoegdheden toekende op het terrein van de vaststelling van lonen en arbeidsvoorwaarden. Het College van Rijksbemiddelaars werd daarbij haar uitvoerend orgaan.
Nu waren de rijksbemiddelaars al door de Duitse bezetters bevorderd tot loondictators (toen „Gemachtigde van de Arbeid" geheten) en de Nederlandse regering maakte wat de bevoegdheden van dit college betreft dus een stuk naziwetgeving tot

de hare. Tegelijkertijd werden de CAO-lonen, die voor de oorlog minimumlonen waren, tot maximumlonen verklaard en werd iedereen die hogere lonen betaalde of afdwong strafbaar verklaard. Met de PvdA in de zogenaamde rooms-rose regering legde ook de leiding van het NVV zich bij deze gang van zaken neer, werkte zelfs mee aan de uitvoering van de regeringspolitiek, hoewel de vakbeweging door dit alles feitelijk vleugellam werd gemaakt. De gevolgen hiervan behoeven niet uitvoerig meer herhaald te worden: de lonen werden kunstmatig laag gehouden, de grote ondernemers konden enorme winsten maken en investeringen verrichten waarvan zij nu nog de gouden profijten trekken.
Bij de vele stakingen die de arbeiders in de na-oorlogse jaren doorvoerden, stonden niet alleen de confessionele leiders (voor wie dat geen nieuwe positie was), maar ook de leiding van het NVV, tegenover de arbeiders — aan de kant van de regering die de belangen van de grote ondernemers en financiers boven alles stelde.
Hoe vaak hebben de rechtse dagbladen en andere ondernemersorganen in die dagen niet gejuicht: „Vakbewegingsleiders veroordelen staking"? Het is voor de ontwikkeling van de vakbeweging een funeste periode geweest, waarin de reactie een gunstige sfeer aanwezig achtte om een algemene aanval op het stakingsrecht in te zetten en vele maatregelen te treffen (via de PBO e.d.) die er op gericht waren de vakbeweging in te kapselen en de strijdpositie van de arbeiders te ondermijnen.

Panholibco-affaire

De antistakingspropaganda resulteerde in een toenemend aantal vonnissen tegen zogenaamde „wilde stakers", die door enkele rechters zelfs op straffe van een dwangsom gesommeerd werden het werk weer te hervatten.
Al vrij spoedig zou blijken, dat deze aanval op het stakingsrecht zich wel in de eerste plaats richtte tegen de arbeiders op de bedrijven en bouwwerken (die vanwege de houding van de „erkende" vakbondshoofdbesturen hun strijd doorvoerden onder leiding van zelf gekozen actieleidingen, waarin veelal georganiseerde en ongeorganiseerde vakbonds- en bedrijfskaders zitting hadden, maar desondanks toch maar als „wilde stakers" werden betiteld), doch dat deze aanval bovendien ook gericht was op de positie van de vakbeweging als zodanig. Toen de vakbeweging in de loop der vijftiger jaren onder groeiende druk van haar leden tegenover de regering en de ondernemers een zelfstandiger positie ging innemen en er hier en daar zelfs een enkele staking werd doorgevoerd, was het rechtersrecht tot afbreuk van het stakingsrecht juridisch al zover gevorderd, dat zelfs een „officiële" staking onder leiding van een „erkend" vakbondsbestuur „onrechtmatig" werd verklaard.
We moeten ons hier beperken tot het antistakingsproces dat het meest bekend is geworden en in feite een soort sluitstuk vormde van de jarenlang tegen het stakingsrecht gevoerde campagne, het Panholibco-proces.

De bij het NVV aangesloten Nederlandse Bond van Vervoerspersoneel had gehoor gegeven aan de oproep van de Internationale Transportarbeiders Federatie (aangesloten bij het Internationaal Verbond van Vrije Vakverenigingen, het IVVV) om van 1 tot 4 december 1958 gelijktijdig over de hele wereld een actie te voeren en in die dagen geen schepen te laden of te lossen die varen onder zogenaamde „goedkope vlag". Dat zijn schepen, waarvan de eigenaar bijvoorbeeld in Amerika, Engeland of Nederland woont, maar die geregistreerd staan in een van de volgende staten: Panama, Honduras, Liberia of Costa-Rica. Daarmee ontloopt die eigenaar dan niet alleen de belasting in zijn eigen land en betaalt hij slechts een zeer gering registratiegeld, maar — wat nog het ergste van alles is — die eigenaar ontduikt daarmee de CAO-bepalingen en de veiligheidsvoorschriften die in eigen land van kracht zijn.
De georganiseerde zeelieden bevechten de goedkope-vlagpiraterij al jarenlang en leidende scheepvaartkringen in Nederland deden het met een schijnheilig gezicht voorkomen, alsof zij daarmee wel instemden. Toen echter de NVV-vervoersbond zijn actie wilde doorzetten (ook de NKV-bond Sint Bonifacius had besloten daaraan deel te nemen) liepen de scheepvaartondernemers (de Scheepvaartvereniging Zuid te Rotterdam en de Scheepvaartvereniging Noord te Amsterdam) naar de plaatselijke rechtbankpresidenten en eisten in kort geding van de twee vervoersbonden te vorderen dat de staking — op straffe van een dwangsom — zou worden opgeheven.
De president van de Amsterdamse rechtbank gaf aan deze rederseis gehoor en stelde in zijn vonnis:

> „De Nederlandse rechtsorde laat niet toe dat resoluties van internationale vakorganisaties en dergelijke in het maatschappelijk verkeer hier te lande die erkenning ten deel zullen vallen, dat op grond daarvan een contractpartij zich van haar wettelijke verplichtingen geheel of ten dele ontslagen zou kunnen achten".

Het weigeren om Panholibco-schepen te laden of te lossen betekende volgens deze rechter, dat de individuele staker zich schuldig maakte aan „wanprestatie", terwijl de bonden die door hun stakingsoproep tot wanprestatie hadden aangezet, daarmee een „onrechtmatige daad" hadden gepleegd. Hij sommeerde de twee vervoersbonden op straffe van een dwangsom van *f* 100.000 per dag hun leden aan te zeggen dat het werk hervat moest worden, aan welke sommatie de vakbondsbesturen voldeden.
Als gevolg van het feit, dat de Rotterdamse rechtbankpresident in het bij hem aanhangig gemaakte kort geding tot een andere uitspraak kwam en de staking, onder de gegeven omstandigheden althans, wel toelaatbaar achtte en deze uitspraak daarna in hoger beroep door de Haagse rechtbank in grote lijnen werd gevolgd, diende de Panholibco-affaire uiteindelijk voor de Hoge Raad, die als hoogste rechtscollege in ons land fungeert .

Terwijl de Amsterdamse rechtbankpresident zich bij zijn antistakingsvonnis nog „beperkt" had tot de internationale solidariteitsstaking, bepaalde de Hoge Raad in een arrest van 15 januari 1960 dat *elke* staking *in beginsel* (als regel) voor de individuele staker „wanprestatie" opleverde en dus ook elke oproep tot een staking in beginsel een onrechtmatige daad was. Een staking diende, aldus het juridische betoog in dit arrest, beoordeeld te worden vanuit het individuele arbeidscontract tussen de werknemer en de werkgever. Door te staken pleegde de arbeider „contractbreuk" . . . De enige uitzondering op deze regel was volgens de Hoge Raad „wanneer naar heersende rechtsovertuiging in redelijkheid van de werknemers niet gevergd kon worden de arbeid voort te zetten of bepaalde werkzaamheden te verrichten".
„Naar heersende rechtsovertuiging" . . . Met andere woorden: voortaan zouden de rechters in Nederland wel uitmaken of een staking misschien nog wel eens „geoorloofd" zou kunnen zijn!
Dit arrest getuigde er nog eens van hoe grote delen van de rechterlijke macht doortrokken zijn van een kapitalistische klassegeest, die de strijd voor democratische rechten in het algemeen en de strijd van de arbeiders tegen de ondernemers in het bijzonder, uitermate vijandig gezind is.
Over de opvattingen en de gezindheid van de justitionele autoriteiten zijn er de afgelopen tijd enkele veelzeggende publicaties verschenen. Zo kwam een Leidse hoogleraar in de sociologie onlangs uit een enquête onder studenten tot de ontdekking, dat juist diegenen, die rechten studeren uit de meest rechtse en behoudzuchtige kringen in ons land afkomstig zijn. Korte tijd later kwam mr. Cnoop Koopmans — zelf rechter in Amsterdam — tot de erkenning, dat in het Nederlandse rechtsapparaat klassejustitie nog in verschillende vormen aanwezig is. En wie zou deze conclusies, na de ervaringen met de antistakingsvonnissen en — recenter nog — de processen tegen de voor hun recht strijdende studenten, willen tegenspreken?
Dat de rechterlijke macht na de oorlog stap voor stap heeft gewerkt aan een soort juridisch — en op geen enkele wet steunend — stakingsverbod, is ongetwijfeld mede een gevolg geweest van de afwijzende houding die de leiding van de vakbeweging jarenlang tegenover de stakingsacties van de arbeiders en vakbondsleden, heeft ingenomen. Binnen de vakbonden werd door de arbeiders steeds sterker aangedrongen op het volledig behoud van het stakingsrecht, waarbij allereerst opgetreden dient te worden tégen de inmenging van de rechter en van de regering in loonacties van de arbeiders. Doch in plaats daarvan begon men van de zijde der besturen van de vakcentrales aan te dringen op een „wettelijke regeling van het stakingsrecht".

Gekonkel achter de schermen

Aan het thans ingediende wetsontwerp is niet alleen (sinds 1958) een jarenlange discussie, maar ook veel geknoei en gekonkel in besloten vergaderingen van studie- en adviescommissies, van de SER en de Stichting van de Arbeid, vooraf gegaan.
In maart 1966 leidde dit tot een voorontwerp van wet, opgesteld door de toenmalige minister van justitie en thans burgemeester van Amsterdam, dr. Samkalden. Het duurde bijna twee jaar voordat een SER-commissie klaar was met een concept-advies, dat echter nimmer in behandeling is genomen en om nog altijd onopgehelderde redenen plotseling in de stoffige archieven van de SER verdween. Op 15 maart 1968 kwam de SER met een definitief advies, waarna weer ruim een jaar later (april 1969) de ministers Polak en Roolvink hun wetsontwerp indienden. Hierin blijkt het advies van de SER, dat de stakingsbeperkingen die Samkalden reeds in zijn voorontwerp had neergelegd en nog verder uitgebreid wilde zien, praktisch geheel te zijn overgenomen.

Het wetsontwerp

Ter informatie van de lezer laten wij hieronder, in een door ons gekozen volgorde, maar verder zo nauwkeurig mogelijk, een weergave volgen van de belangrijkste bepalingen uit dit wetsontwerp.
In een nieuw artikel in het Burgerlijk Wetboek (artikel 1639aa) wordt voorgesteld:

— de verplichting van de arbeider om de bedongen arbeid te verrichten is geschorst, indien hij deelneemt aan een werkstaking die door een vakbond is uitgeroepen welke tenminste twee jaar rechtspersoonlijkheid bezit en de bevoegdheid heeft tot het afsluiten van CAO's. De schorsing eindigt echter, nadat het optreden van de vakbond door de *rechter onrechtmatig* is verklaard, dan wel is *verboden*.
— Indien een arbeider deelneemt aan een werkstaking die *niet* door een vakbondsleiding is uitgeroepen (maar b.v. is georganiseerd door een actiecomité of wordt geleid door een door de arbeiders zelf gekozen stakingsleiding, schr.) is zijn verplichting om de bedongen arbeid te verrichten *niet* geschorst en kan de ondernemer van de arbeider een schadevergoeding eisen tot een bedrag dat gelijk is aan het totale loon over de voor hem geldende wettelijke opzegtermijn. De stakende werknemer kan niet meer door dwangsom of gijzeling gedwongen worden aan zijn arbeidsverplichtingen te voldoen.

In een nieuw artikel 1639nn van het Burgerlijk Wetboek wil men de ondernemers de wettelijke bevoegdheid geven om stakers — óók als zij deelnemen aan een door een vakbond georganiseerde en niet door de rechter „onrechtmatig" of „verbo-

den" verklaarde staking — op staande voet te ontslaan. In dat geval moet hij alle stakers tegelijkertijd ontslaan.
In een te wijzigen artikel 25 van de Wet op de Collectieve Arbeidsovereenkomst wordt voorgesteld, dat ook een vakbond die een staking uitroept of de leiding van een uitgebroken staking op zich neemt, *onrechtmatig* handelt:

a. als de werkstaking in strijd is met de wet, of zij ten doel heeft de werkgever te bewegen tot gedragingen welke in strijd met de wet zijn . . .
b. als de vakbond in strijd handelt met een verplichting uit hoofde van een collectieve arbeidsovereenkomst . . .
c. als de vakbond in strijd handelt met normen welke gelden in het onderling verkeer tussen ondernemers of ondernemersorganisaties en vakbonden . . .
d. als er een kennelijke onevenredigheid bestaat tussen het doel van een werkstaking en de gevolgen daarvan . . .
e. als bij staking tegenover de ondernemers niet wordt gehandeld met de zorgvuldigheid, welke bij het toepassen van het stakingsmiddel betaamt . . .

Om niet onrechtmatig te handelen, moet de vakbond die een staking uitroept bovendien de betrokken ondernemer(s) tijdig van de voorgenomen staking en van het tijdstip waarop deze aanvangt *per deurwaardersexploit* aanzegging doen.

Ernstige aantasting

Het voornaamste kenmerk van dit wetsontwerp is, dat het in feite het arrest van de Hoge Raad van 15 januari 1960 tot wet wil verheffen.
Immers, alle stakingen die niet de officiële goedkeuring van een „erkend" vakbondsbestuur hebben verkregen, — en dat betreft in de praktijk nog steeds verreweg het grootste deel van de stakingen, wil men thans wettelijk tot „wanprestatie" bestempelen. De ondernemers zouden dus — nu met de wet in de hand — voort kunnen blijven gaan arbeiders en vakbondskaders, die zelf gaan optreden omdat vakbondsbesturen in gebreke blijven, als „wilde stakers" voor de rechter te dagen met de eis tot onmiddellijke werkhervatting op straffe van een forse schadevergoeding.
Natuurlijk, op grond van speciale rechtsopvattingen over de strijd en de rechten van de arbeiders bij vele rechters, konden de ondernemers ook voorheen met de justitie tegen stakende arbeiders optreden en ze hebben dat ook bij herhaling gedaan. Maar de vraag is hier: Wat heeft een regeling die gerechtelijke vervolging van stakers wettelijk wil sanctioneren nog met stakingsrecht te maken? In het geheel niets — zo'n wet is in werkelijkheid een regelrechte aantasting van het stakingsrecht!
Hierbij kan men niet voorbij gaan aan het feit, dat de meerderheid van de werknemers in ons land niet georganiseerd is. Vele vakbondsleiders maken zich hiervan af door alle ongeorganiseerde arbeiders, beambten, technici en andere bedrijfskaders als „klaplopers" te betitelen. Dat is echter niet meer

dan een doorzichtige poging om eigen verantwoordelijkheid voor het verwijderd houden van vele werknemers van de vakbonden, te verdoezelen. Juist de na-oorlogse medewerking van vakbewegingsleiders aan de regeringspolitiek van lage lonen en de medewerking aan organen als de SER en de Stichting van de Arbeid, waar alles achter gesloten deuren met de ondernemers en de overheid wordt bedisseld, heeft — mét het anticommunisme — enorm veel schade aan de groei van de vakbeweging en aan de positie van het NVV toegebracht. Evenals trouwens het feit, dat het NVV-bestuur zich door de leiders van de confessionele centrales in een zogenaamd „samenwerkingsorgaan" de pas laat aangeven.
De lankmoedige houding van vakbondsbestuurders tegenover de grote ondernemers en de loonpolitiek van de regering houdt niet alleen vele werknemers van de vakbeweging af, maar noodzaakt zowel de ongeorganiseerde werknemers als de leden en kaders van de vakbonden op de bedrijven tot zelfstandig en gemeenschappelijk optreden tegen de ondernemers, zoals in de afgelopen tijd bij herhaling is gebleken. Maar hoe kan men een regeling ook maar met een schijntje aan recht „democratisch" noemen als die regeling de meerderheid van de werknemers het recht tot staken wil ontzeggen en alle werknemers — ook de georganiseerden — die niet ten eeuwige dage op een actie van het vakbondsbestuur willen wachten — als „wilde stakers" betitelt? Deze bepaling alleen al tekent de regeling als een stuk antistakingswetgeving dat met alle kracht bestreden moet worden.

Rechter blijft beslissen

Alleen stakingen die door een erkend vakbondsbestuur worden uitgeroepen, of stakingen waarvan de leiding na uitbreking door een vakbondsbestuur wordt overgenomen, zouden volgens het wetsontwerp de individuele staker ontheffen van „de verplichting de bedongen arbeid te verrichten". Dat wil zeggen, als zo'n staking vervolgens niet door de rechter „onrechtmatig" of eenvoudigweg „verboden" is verklaard ...
Wie alle onrechtmatigheidsbepalingen beziet die de regering-De Jong in het wetsontwerp voorstelt, moet wel tot de erkenning komen dat aan de rechter legio mogelijkheden geboden worden in arbeidsconflicten in te grijpen en antistakingsvonnissen te vellen!
Het is bijzonder kenmerkend voor de opvattingen over stakingsrecht bij deze regering en haar adviseurs te zien, welke „normen" volgens hen tegenover een ondernemer al niet in acht genomen dienen te worden voor en aleer een staking „rechtmatig" kan zijn.
De vakbond mag met een staking niet handelen in strijd met de normen, die gelden in „het verkeer" tussen ondernemers en vakverenigingen. Wat dat precies voor normen zijn, wordt in de wet niet omschreven, al is het natuurlijk wel duidelijk, dat het hierbij om heel wat meer gaat dan om de vraag of de vakbondsauto op de openbare weg aan de directieslee voorrang

dient te verlenen. In de toelichting op het wetsontwerp komen de ministers Polak en Roolvink met enkele algemene vaagheden aandragen, zoals „de werkstaking moet een uiterste middel zijn" ... „de staking mag pas in aanmerking komen na serieuze onderhandelingen, waarbij het bereiken van overeenstemming onmogelijk is gebleken" en „bij het uitroepen van een staking behoort een aanzeggingstermijn in acht genomen te worden". Waarop zij dan laten volgen:

> „De wet kan de verkeersnormen niet vastleggen, vandaar dat dat het ontwerp een algemene omschrijving geeft".

Met andere woorden, aan de rechter wordt alle ruimte gelaten zijn persoonlijke opvattingen in het geding te brengen en de staking — „naar heersende rechtsovertuiging", zoals dat dan heet — in strijd met de „verkeersregels" te verklaren, of op zijn minst de staking tot inzet te maken van een juridisch steekspel.

„Evenredigheids"- en „Zorgvuldigheidsnormen"

De staking mag volgens het wetsontwerp ook niet in strijd zijn met de „evenredigheidsnormen".
Ook hier blijft in nevelen gehuld wat daaronder precies verstaan wordt en wanneer dit soort normen wordt overschreden. In de toelichting wordt gezegd, dat de vakbeweging zich van staking dient te onthouden „indien de gevolgen daarvan niet evenredig zijn aan het met de staking beoogde doel". Verder heet het in de toelichting:

> „Over de vraag of er al dan niet van een evenredigheid sprake is, zal de rechter dienen te beslissen".

Veelzeggend is dan de volgende passage in de memorie van toelichting:

> „De rechter zal hierbij terughoudendheid moeten betrachten teneinde te voorkomen dat zijn subjectief oordeel over de belangengeschillen, die de inzet van de staking zijn, in feite voor zijn oordeel over de evenredigheid tussen het doel van de staking en de gevolgen daarvan beslissend wordt".

Hoe vaag de kwestie in het wetsontwerp zelf ook gesteld wordt, de geciteerde passages uit de toelichting op het wetsontwerp laten wel zien hoeveel ruimte voor rechterlijke obstakels tegen stakingen ook bij deze „evenredigheidsbepaling" wordt geopend. En doet het dan niet wat al te naïef aan, als van de zijde van het NVV-bestuur wordt opgemerkt dat de gebruikte formule van „kennelijke onevenredigheid" haar wel het vertrouwen geeft, dat de rechter de gevraagde terughoudendheid ook inderdaad zal weten op te brengen?

Vanwaar dit vertrouwen? Heeft de ervaring met het rechterlijk ingrijpen bij stakingen al niet duidelijk genoeg laten zien hoe bevooroordeeld grote delen van de rechterlijke macht staan tegenover de strijd van de arbeiders en tegenover de vakbonden? Die ervaring heeft juist aangetoond, dat voor een werkelijk stakingsrecht iedere bemoeienis van de rechter met acties van de arbeiders en hun bonden tegen ondernemers, *uitgesloten* moet worden.
Tenslotte is in het wetsontwerp (evenals de twee voorgaande „verkeers"- en „evenredigheids"-normen op voorstel van de SER) ook nog de „zorgvuldigheids"-norm als maatstaf voor de rechtmatigheid van de staking neergelegd. Volgens de memorie van toelichting betekent dit, dat de „stakingsvrijheid" van een vakbond ook een grens zal dienen te vinden in de te verwachten schadetoebrenging of schadedreiging tegenover de werkgever als het machtsmiddel van de staking wordt toegepast!
Een dergelijke bepaling in een adem noemen met „stakingsvrijheid" is toch waarlijk te dol om los te lopen. Een staking vindt immers juist pas plaats als een ondernemer schade wil toebrengen aan de werknemers, óf door te weigeren gerechtvaardigde verlangens in te willigen, of door de weigering om een aangekondigde verslechtering in te trekken, óf — zoals dat vandaag de dag bijna dagelijks gebeurt — hen bij tientallen of honderdtallen tegelijk op straat te zetten, als dat in hun winstkraam te pas komt.
En een werkstaking heeft dan inderdaad tot doel de ondernemer door het stil leggen van de produktie tot inwilliging van de gestelde eisen, of tot intrekking van een gewraakte maatregel te dwingen. De arbeiders nemen door de staking vrijwillig de tijdelijke schadepost van een verminderd stakersinkomen op hun schouders. Anderzijds neemt een ondernemer die de eisen van zijn personeel afwijst het risico op zich, dat hij door middel van de staking tot aanvaarding gedwongen wordt.
Wie de ondernemers met wettelijke bepalingen tegen de daaruit voor hen voortvloeiende schade bescherming poogt te bieden en anderzijds stakende arbeiders tot het betalen van een schadevergoeding wil laten veroordelen, heeft toch niet meer het recht over een regeling van het stakingsrecht te spreken!

Nog meer „zorgvuldigheid"

Via het wetsontwerp poogt de regering-De Jong ook regelrecht aan te sturen op een „onrechtmatigheidsverklaring" van iedere staking die gericht is tegen het beleid van de regering èn van solidariteitsstakingen. In de omschrijving van de z.g. „zorgvuldigheidsnorm" wordt in de memorie van toelichting hierover gezegd:

> „. . . een staking (zal) in het algemeen kennelijk in strijd zijn met de zorgvuldigheid . . . als het doel van de staking geen betrekking heeft op de verhouding in de ruimste zin tussen werkgevers en werknemers en hun vakver-

eniging, of als de werkgever aan de verwezenlijking van het doel geen wezenlijke bijdrage kan leveren. Dit geldt b.v. in het algmeen voor stakingen gericht tegen maatregelen van de nationale overheid of die van een buitenlandse mogendheid".

De bepaling dat de rechter staken tegen overheidsmaatregelen zonder meer als ongeoorloofd dient te verklaren, is uiteraard niet los te zien van de door dit kabinet bij het parlement ingediende loonwet, waarin zij voor zichzelf dictatoriale bevoegdheden opeist om in de loonontwikkeling te kunnen ingrijpen, tot aan het afkondigen van een loonpauze en een algemene loonstop toe. Een regering die dergelijke voornemens koestert, heeft er natuurlijk wel behoefte aan om in een wet vastgelegd te krijgen dat staken tegen dergelijke maatregelen in strijd is met de „normen van zorgvuldigheid" . . . Voor zo'n regering is het ook niet verwonderlijk dat het zijn afkeer demonstreert van solidariteitsstakingen.
Terwijl de regering de ondernemers met allerlei bepalingen en een hele serie van voorwaarden wil beschermen tegen actie van de arbeiders, worden de ondernemers ook nog prompt op hun wenken bediend door opname in het wetsontwerp van hun eis, dat zij stakende werknemers — ook als de staking door een vakbondsbestuur wordt geleid — op staande voet mogen ontslaan. Maar nogmaals hoe kan men een wetsontwerp, waarin staken in alle gevallen gestraft mag worden met ontslag en in de meeste gevallen ook nog met een veroordeling tot het betalen van een schadevergoeding, hoe kan men een dergelijk wetsontwerp nog als een regeling van het *stakingsrecht* betitelen?

„Bemiddeling"

Tegelijk met het wetsontwerp tot beperking van de werkstaking heeft het kabinet-De Jong nog een tweede wetsontwerp ingediend onder de titel: „Regelen met betrekking tot commissies van onderzoek inzake werkstaking".
Volgens de regering gaat het hierbij om de „vrijwillige" aanvaarding van bemiddeling bij een staking of — zo mogelijk — al voor een staking uitbreekt. Terwijl de regering spreekt van vrijwilligheid, heeft het Verbond van Nederlandse Ondernemingen al uit het wetsontwerp geconcludeerd dat het hier in feite gaat om een *verplichte* bemiddeling, welke de ondernemers overigens nog liever doorgetrokken willen zien tot een „verplichte arbitrage".
Volgens dit wetsontwerp dient zowel de vakbond die een staking uitroept, als de ondernemer bij wie een staking is aangezegd, hiervan „terstond telegrafisch mededeling te doen aan de voorzitter van de Sociaal Economische Raad". Daarnaast stelt de regering voor, dat — naast de ondernemer — ook de vakbond die een staking uitroept verplicht wordt alle beschikbare gegevens die de SER-voorzitter van belang acht om zich een oordeel te vormen „omtrent de oorzaken, de omvang en de

vermoedelijke gevolgen van de werkstaking", binnen 24 uur aan hem te verstrekken. Hierna stelt de SER-voorzitter een zogenaamde „commissie van onderzoek" samen, die de mogelijkheden na gaat „om tot voorkoming of beëindiging van de staking te geraken" en hem vervolgens een *geheim te houden* rapport over haar bevindingen uitbrengt.
Terwijl enerzijds in dit wetsontwerp (artikel 5, lid 2) wordt gesteld, dat de commissies van onderzoek alles kunnen ondernemen wat zij dienstig achten ter voorkoming of beëindiging van een staking „langs de weg van vrijwillig overleg", wordt direct daarop bepaald (artikel 6, lid 3) dat mét de ondernemers ook bestuurders van een vakbond aan een verschijningsoproep van een commissie *verplicht* zijn te voldoen.
Vrijwillig of verplicht, duidelijk is in ieder geval wel dat dit soort „onderzoekcommissies" een extra obstakel vormen bij het gebruiken van het stakingsrecht. Temeer als men weet, dat zulke commissies zullen worden samengesteld uit een groep van personen die door de minister van sociale zaken worden benoemd. In dit verband is het nog verhelderend het volgende uit de memorie van toelichting op dit wetsontwerp te citeren:

> „In de loop van de tijd zullen verschillende personen deel kunnen uitmaken van commissies. In dit verband acht de ondergetekende (minister Roolvink) het een gelukkige suggestie van de SER, om de commissies te doen bijstaan door het secretariaat van de SER. Op deze wijze kan, evenals bij het secretariaat van de vooroorlogse rijksbemiddelaars het geval was, zich in de loop der jaren bij het secretariaat van de SER een grote deskundigheid en inzicht ten aanzien van staking(sdreiging) verzamelen" . . .

In feite dreigt hier dus het apparaat van de SER te gaan fungeren als een wettelijk en deskundig anti-stakingsinstituut.
Dit begeleidende wetsontwerp kan dan ook de onaanvaardbaarheid van de gehele „regeling van het stakingsrecht" slechts onderstrepen.
Dat ondanks al deze beperkingen de leidingen van de vakcentrales toch juichen over het ingediende wetsontwerp is voor de ondernemers kennelijk een aanmoediging om nog verdergaande eisen te stellen. In een nota aan de Tweede Kamer hebben de ondernemers een zodanige aanvulling van het wetsontwerp verlangd, dat zij in geval van staking in een van de bedrijfsonderdelen, ook aan het nog werkende personeel geen loon behoeven te betalen. Met andere woorden, naast het ontslagrecht eisen de ondernemers hier in feite, ook nog het recht van *uitsluiting* op. En dat niet alleen binnen de ene onderneming, maar ook binnen een gehele bedrijfstak wanneer een staking is gericht op een loonmaatregel die in feite de gehele bedrijfstak betreft .
Dit is werkelijk een bijzonder staaltje van ondernemersbrutaliteit. Terwijl in het wetsontwerp solidariteitsstakingen van arbeiders in strijd worden verklaard met een of andere uitge-

dokterde „zorgvuldigheidsnorm", komen de ondernemers eisen dat als er bij een van hen gestaakt wordt zij het recht krijgen op een reeks van bedrijven de loonbetaling stop te zetten, wat in de praktijk de uitsluiting betekent. Hierbij wordt weer eens bevestigd: Wie de ondernemers een vinger toesteekt, raakt zijn hele hand kwijt!

Deze nieuwe eisen van de ondernemers kunnen echter alleen maar onderstrepen hoe noodzakelijk het is om het ingediende wetsontwerp, dat zich siert met de valse vlag van een „regeling van het stakingsrecht", maar in werkelijkheid een groot aantal *beperkingen* van het stakingsrecht wettelijk wil regelen, met alle kracht te bestrijden.

Het stakingsrecht is een elementair grondrecht van de werknemer. Noch de wetgever, noch de rechter, heeft te beslissen of een staking geoorloofd is en onder welke voorwaarden. De beslissing over een staking kan uitsluitend in handen liggen van de werknemers zelf. Iedere beperking van het stakingsrecht is een extra bescherming voor de ondernemers en een aantasting van de democratische rechten van de werknemers, die de reactie slechts kunnen aanmoedigen tot een verdere aantasting van de democratie.

Verheugend is, dat zich inmiddels onder deelneming van hand- en hoofdarbeiders, van vakbondsbestuurders en juristen, een comité heeft gevormd, dat — naast algemene voorlichting — op brede schaal de actie tegen het gewraakte wetsontwerp wil organiseren.

A. VAN TURNHOUT

De belastingaftrek voor de werkende gehuwde vrouw

We leven in Nederland in een kapitalistisch maatschappijsysteem. Dat houdt in, dat ook onze wetten een weerspiegeling vormen van die maatschappij en dat ze, vooral wanneer ze financiële zaken regelen, bepaald worden door het beginsel van privaatbezit der produktiemiddelen en door de moraal die daarbij behoort.
In volle omvang geldt dit voor de belastingwetgeving, die de staat van de nodige middelen moet voorzien voor haar huishouding.
De grootste bron van inkomsten voor het rijk vormen de inkomstenbelasting en de loonbelasting, welke laatste in feite een voorheffing op de inkomstenbelasting is. Tezamen leveren ze zo'n 42 procent van de totale belastingontvangsten van het rijk op.
De inkomstenbelasting wordt geheven, zoals dat heet, „naar draagkracht". Hoe hoger het inkomen is, des te meer procenten daarvan betaalt men aan belasting. Daarbij bestaan er een bovengrens, die ongeveer 70 procent bedraagt, en een ondergrens, het zogenaamde vrijgestelde minimum, de belastingvrije voet, beneden welke men geen belasting betaalt.
Nu is er, uiteraard, tegen het principe van belastingheffing naar draagkracht geen bezwaar in te brengen. Van belang is vooral de vraag, hoe deze methode wordt toegepast.
Een van de belangrijkste punten is daarbij de vraag, waar de belastingvrije voet moet liggen. Bij de verdere bespreking van ons onderwerp, de belastingaftrek voor de gehuwde werkende vrouw, zullen we zien hoe belangrijk dit punt is. Een ander punt, dat nauw met ons onderwerp samenhangt, is het uitgangspunt van de belastingwetgeving, dat gerekend wordt met gezinsinkomens — d.w.z. dat bij gehuwden de inkomens van man en vrouw worden samengevoegd.
Artikel 5 van de wet inkomstenbelasting 1964 zegt het als volgt: „De bestanddelen van het belastbare inkomen van een gehuwde vrouw worden aangemerkt als bestanddelen van het belastbare inkomen van haar man, tenzij de echtgenoten duurzaam gescheiden leven . . . etc."
In latere debatten over dit punt zou er van de zijde van regering en regeringspartijen steeds uitvoerig op worden gewezen, dat deze regeling een weerspiegeling is van de opvatting dat het gezin „de kern vormt van onze maatschappij". Een eerbied voor de familie, die bij andere gelegenheden minder gemakkelijk is terug te vinden . . .

Gewijzigde verhoudingen

Wat de paragrafen echter *niet* omschrijven is, dat er in de loop van de jaren wel enige verandering is gekomen in de verhoudingen waaraan deze omschrijving is ontleend.

Er is vrouwenkiesrecht gekomen, het in 1931 in het Rijksambtenarenreglement opgenomen eervol ontslag aan de huwende ambtenares is opgeheven en de wet-Romme, die een verbod tot buitenshuis werken van de gehuwde vrouw inhield, is nooit tot stand gekomen. De ongelijke betaling is, althans in theorie, ongedaan gemaakt en zelfs is volgens het Burgerlijk Wetboek de man niet meer het hoofd van het gezin. Onderwijs en scholing van de meisjes zijn belangrijk toegenomen en door een reeks van oorzaken — onder andere de behoefte van het kapitaal aan arbeidskrachten, versneld door de tweede wereldoorlog — zijn steeds meer vrouwen in het arbeidsproces betrokken geraakt en gebleven.
De commissie-Hofstra, die onlangs op verzoek van de regering rapport uitbracht over de belastingaftrek voor gehuwde werkende vrouwen, neemt in navolging van de SER deze ontwikkeling nogal licht op. Volgens haar speelt de belastingheffing eigenlijk in het geheel geen rol bij de vraag, of gehuwde vrouwen gaan of blijven werken.
Deze, op zogenaamde enquêtes berustende conclusie, behoeft men echter niet al te ernstig te nemen. Want het is nog slechts zeven jaar geleden dat men er toe over ging een gedeelte van het arbeidsinkomen van de gehuwde werkende vrouw vrij te stellen van belastingheffing, omdat dat de deelname van de vrouwen aan de produktie zou stimuleren! Vooruitlopend op de nieuwe wet van 1964 werd toen in het oude Besluit Inkomstenbelasting 1941 een artikel ingevoegd dat later ook in de wet zou worden opgenomen (art. 54) en dat luidt:
„Het belastbare inkomen wordt, uitsluitend voor de toepassing van de tabel en van art. 57, verminderd met een derde van de daarin begrepen, van de zijde van de echtgenote van de belastingplichtige opgekomen arbeidsinkomsten, doch met ten hoogste *f* 2000,—.
De vermindering bedraagt ten minste *f* 500,— doch niet meer dan die arbeidsinkomsten . . . enz."

Als we nu eens het tarief nagaan dat in 1962 gold voor de inkomstenbelasting, dan zien we direct dat er op dat tijdstip wel zeer grote fiscale belemmeringen waren voor arbeid van de gehuwde vrouw.
In 1962 begon een gehuwde belasting te betalen bij een inkomen van *f* 2280,—. Als er geen kinderen waren en de man een inkomen van zeg *f* 6000,— genoot, dan betaalde hij aan belasting *f* 598,— per jaar. Ging zijn vrouw er bij werken en bracht zij netto ook nog eens *f* 3000,— in, dan moest er belasting worden betaald over *f* 9000,— en wel *f* 1255,— dat wil zeggen, dat van de *f* 3000,— van de vrouw maar liefst *f* 657,— naar de belasting verdween (en dat dan nog in de vorm van de zo gehate navorderingen!). Als dan van het overblijvende verschillende huishoudmachines en allerlei andere extra uitgaven betaald werden, die nu eenmaal voortvloeien uit het feit dat de vrouw de gehele of bijna de gehele dag van huis is, bleef er waarlijk niet veel over om het leven te veraangenamen of de tekorten weg te werken. Het systeem werkte daardoor als een

ontmoediging voor de gehuwde vrouw om buitenshuis te werken. Maar het bedrijfsleven zat dringend om arbeidskrachten verlegen en dat was dan ook de voornaamste reden waarom enig fiscaal soelaas werd geschapen.
De scherpe progressie van de inkomstenbelasting brengt met zich mee, dat deze situatie zich nu opnieuw voordoet.
Reeds in 1966 werd een commissie ingesteld onder prof. Hofstra om het vraagstuk te onderzoeken en in de tijd nadien werd de publieke druk om tot verlichting te komen steeds groter. Toen dan ook in het begin van dit jaar eindelijk de magere conclusies van Hofstra c.s. bekend werden, was de teleurstelling en de hoon algemeen. Hoewel het de opdracht was van de commissie om te zoeken naar vereenvoudiging en verzachting, komt de commissie noch tot het een, noch tot het ander, ja, ze ontwerpt zelfs een verzwaring voor de werkende vrouwen zonder kinderen of met één tot drie kinderen die meer dan *f* 3600,— resp. *f* 4800,— verdienen.
In plaats van de aftrek van *f* 500,— tot *f* 2000,— variërend met het loon, zoals die nu bestaat, stelt de commissie vaste bedragen voor: Bij een volledige dagtaak van de vrouw zonder kinderen een aftrek van *f* 1200,—, van de vrouw met één tot drie kinderen *f* 1600,—, voor de vrouw met meer kinderen *f* 2000,— en bij een gedeeltelijke dagtaak zou dit minder moeten zijn.
De commissie-Hofstra is bij haar hele studie nauwgezet uitgegaan van het bestaande systeem — zoals trouwens ook haar opdracht was van de toenmalige minister Vondeling en diens staatssecretaris Hoefnagels — en daarmee is tevens al een wezenlijk mankement in haar werk aangegeven.
Het bestaande systeem gaat, zoals we hiervoor al uiteenzetten, uit van het feit dat de verdiensten van de vrouw voor de berekening van de inkomstenbelasting worden opgeteld bij de verdiensten van de man. De gedachte de inkomsten te splitsen en als aparte gegevens te beschouwen — zoals in verschillende landen het geval is — is slechts bij een van haar leden opgekomen. De overigen verwerpen die bij voorbaat.
Nu behoeft er niet aan getwijfeld te worden, dat de invoering van een gesplitste belasting voor man en vrouw een reeks van problemen zou opwerpen, maar dat kan pas worden overzien als men de mogelijkheden bestudeert en niet als die reeds bij voorbaat worden verworpen.
Dat laatste doet Hofstra, die in wezen niet anders voorstelt dan een wijziging van de bedragen en dan nog met het resultaat, dat de schatkist daar 50 miljoen aan zal verdienen in vergelijking met de huidige regeling.
De belastingdeskundige van de VVD, Th. H. Joekes, stelde in een artikel over belasting en emancipatie in de *NRC* van 25 februari 1969 dat, hoewel hij bepaalde bezwaren had, de gedachtengang van de commissie-Hofstra zijns inziens volkomen logisch was en dat het rapport logisch was opgebouwd.
Naar mijn mening is de redenering van de commissie verre van logisch. Bij haar beschouwing van het tarief voor gehuwden neemt de commissie als uitgangspunt de vaste verhouding, die

sedert de wet van 24 december 1959 tot herziening van het ongehuwdentarief bestaat tussen de beide belastingtarieven nl. een basisbedrag van ƒ 1000,—. Dat wil zeggen, zij gaat uit van verhoudingen van tien jaar geleden alsof er in die tien jaren niet het een en ander is gewijzigd in de kosten van levensonderhoud, beloningen etc. Dat maakt de redenering nu juist onaanvaardbaar.
Van 1962 tot 1969 is de belastingvrije voet van het tarief van de inkomstenbelasting voor gehuwden via verschillende etappes gestegen van ƒ 2280,— tot ƒ 4500,—. Steeds is het bedrag echter achtergebleven bij de werkelijke verhoging van de kosten van levensonderhoud. Een storm van protest stak vorig jaar op toen de belastingadministratie dreigde, loonbelasting te gaan inhouden van AOW en AWW, omdat de te lage uitkeringen boven de belastingvrije voet van het tarief uitkwamen.
Miljoenen aan belastinggeld van de minst draagkrachtigen zijn de laatste jaren in de schatkist gestroomd door de vertraging van de aanpassing der belastingvrije voet. Zo zeer zelfs, dat de oud-staatssecretaris van financiën, dr. W. H. v. d. Berghe, dit enige jaren geleden reeds als de eerst noodzakelijke wijziging stelde.

Scheve conclusies

En wat doet nu de commissie-Hofstra? Die gebruikt deze schandalige zaak als een argument voor haar stellingen!
Bij haar afwijzing van een bepaalde verruiming van de minimumaftrek stelt zij dat dan het volgende zou gebeuren: „Indien een man en een vrouw, ieder met een arbeidsinkomen van ƒ 5000,— met elkaar zouden trouwen, zouden zij als gehuwden minder belasting verschuldigd zijn dan wanneer zij ongehuwd waren gebleven." En dat mag niet, want het huwelijk hoort bezuiniging op uitgaven (huur, verwarming, eten, etc.) te geven, zodat het gezamenlijke belastbare inkomen hoger wordt. „Wil men aan het huwelijk althans nog enige besparende invloed blijven toekennen, dan zal de additionele aftrek lager moeten worden gesteld", zegt de commissie. Inderdaad, als je het bestaande bloedtarief als uitgangspunt neemt, moet je wel tot scheefgetrokken conclusies komen.
Een ongehuwde betaalt namelijk bij een inkomen van ƒ 5000,— volgens het tarief 1969 een bedrag van ƒ 381,— inkomstenbelasting en een gehuwd echtpaar zonder kinderen bij een inkomen van ƒ 10.000,— na aftrek van een derde deel van het inkomen der vrouw ƒ 730,—. Hieruit is maar één redelijke conclusie te trekken, nl. dat de belasting van ƒ 381,— voor een ongehuwde tot 40 jaar veel te hoog is en dat men niet een verlaging van de belasting voor werkende gehuwde vrouwen mag afwijzen met dit te hoge bedrag als uitgangspunt.
Minimale rechtvaardigheid zou zijn, dat de belastingvrije voet wordt aangepast bij het minimumloon, het laagste bedrag voor een menswaardig leven. Een belangrijke verbetering zou ook zijn wanneer de leeftijdsgrens voor het tarief 1a zoals wordt

voorgesteld in het rapport van het NVV „Vrouw en Fiscus" wordt verlaagd tot 25 jaar.
Uit de reacties op het rapport-Hofstra is wel gebleken, dat hierover een zeer grote ontevredenheid bij de betrokkenen bestaat. Men is zich dat ook in regeringskringen wel terdege bewust en men overweegt en heeft reeds maatregelen genomen om de belastingheffing en de belastingdruk op de werkende bevolking veel meer te verdoezelen, zodat deze minder direct controleerbaar wordt. Daarom is mede onder druk van de EEG-partners overgegaan tot invoering van de BTW. Een belasting die door de stijging der prijzen de verdeling der lasten nog ongunstiger maakt dan ze al is. De monopolies kunnen immers de BTW doorberekenen in de prijzen.
Als zoethoudertje spreekt men dan over verlaging der Inkomstenbelasting, maar tracht deze wel zolang mogelijk uit te stellen. Het is niet om de belastingtrucs van Witteveen en zijn monopolies, maar om lastenverlaging voor de lagere en middeninkomens dat het ons te doen is. Daarom zijn wij voor verhoging van de belastingvrije voet, reële aanpassing van het tarief der inkomstenbelasting aan de gestegen kosten van levensonderhoud en tegen verhoging van de BTW. Hiervan zal direct ook het overgrote deel van de werkende gehuwde vrouwen profiteren.

v. B.

Friedrich Engels over de autoriteit

Het is kenmerkend voor onze tijd, dat sommige richtingen en denkbeelden uit de periode van het ontstaan van de arbeidersbeweging, ruim een eeuw geleden, weer opduiken.
Allerlei dwalingen en vergissingen die sinds lang in de praktijk van de klassestrijd hun schadelijkheid bewezen hebben en die sinds lang grondig theoretisch zijn weerlegd en door de georganiseerde arbeidersbeweging verworpen, worden thans weer als gloednieuw gepresenteerd.
Eensdeels is dit verklaarbaar door het op het toneel verschijnen van een nieuwe generatie die na 1945 volwassen is geworden. Het is een, overigens goede, eigenschap van de jeugd om alles „van voren af aan" te willen leren en geen enkel denkbeeld a priori te aanvaarden of te verwerpen, zonder het zelf te hebben beoordeeld.
Maar het verschijnsel is niet alleen hieruit te verklaren. Schadelijke denkbeelden en theorieën uit het verleden worden door de reactionaire beïnvloedingsorganen stelselmatig opnieuw verbreid als ideologisch strijdmiddel tegen het marxisme-leninisme.
Politieke onrijpheid en gebrek aan ervaring onder grote delen van de werkersbevolking worden misbruikt om haar dit gif te doen slikken.
Een van de schadelijkste preparaten van deze gifmengers is het „anti-autoritaire principe", de verwerping van een centrale leiding in de klassestrijd, van *elke* leiding en van *alle* leiders, het verfoeien van discipline en van de onderschikking van de persoon aan de organisatie, de verheerlijking van de „vrijheid van het individu".

Friedrich Engels, naast Karl Marx een der voornaamste grondleggers van het wetenschappelijke socialisme, heeft in 1873 een artikel over dit onderwerp geschreven, dat vandaag geschreven had kunnen zijn, zo actueel is het.
Indien Engels het nu geschreven zou hebben, zou er een koor van scheldwoorden en verwensingen tegen hem zijn opgegaan uit zekere kringen die zich niettemin graag voor marxisten en revolutionairen bij uitstek uitgeven. Men zou hem voor „Stalinist" hebben uitgemaakt en daarmee zou zijn gehele logische en nuchtere argumentatie met één slag van de kaart zijn geveegd. Jammer voor onze edele antistalinisten is deze argumentatie in 1873 ontvouwd, een halve eeuw vóórdat Stalin in de Sowjet-Unie als partijleider optrad! Zó gemakkelijk zal het dus niet zijn om Engels te overschreeuwen.
Zijn beschouwingen *Over de autoriteit*, in 1873 geschreven en in 1874 in het Italiaanse tijdschrift *Almanacco Repubblicano* verschenen, willen wij thans de lezers van ons tijdschrift in herinnering brengen.
Zij zijn een wezenlijk en onvervreemdbaar bestanddeel van het

marxisme, van de strijd en de organisatie van de revolutionaire arbeidersbeweging.
Van begin af aan en tot heden toe, ja heden méér dan ooit!
Engels wees het kleinbedrijf en de keuterboerenbedrijfjes aan als sociale wortels van de anti-autoritaire ideeën die toen nog uit de maatschappij voortkwamen en nog een zekere levende oorsprong hadden. Hoe gekunsteld zijn deze ideeën dan niet in onze huidige maatschappij, een eeuw later, vooral in Nederland waar hoe langer hoe minder kleinbedrijf of keuterboertjes bestaan? Zijn voorbeelden over de spoorwegen en de scheepvaart zijn heden, op een hoger niveau, nog veel overtuigender geworden als men er de ruimtevaart aan toevoegt.
Overdrijving en misbruik van de autoriteit, die in de communistische beweging zijn voorgekomen en nog voorkomen, doen daar niets aan af.
Overdrijvingen en misbruiken moeten vermeden en bestreden worden en zullen dat ook, als de communisten vasthouden aan het noodzakelijke correctief: de zelfkritiek en de democratie van, voor en door het volk. Maar het middel zou erger zijn dan de kwaal wanneer men de marxistische theorie over de autoriteit in de klassestrijd, in de communistische partij en, waar het voorkomt — in de socialistische staat — door „anti-autoritaire principes", „vrije structuren", „zelfbeheer" en dergelijke zou vervangen.
Zeer actueel in het artikel van F. Engels is de opmerking over de afschaffing van de autoritaire politieke staat na de socialistische revolutie, blijkbaar nog onder de verse indruk van de ondergang van de Parijse Commune in 1871.
Al te licht wordt in onze tijd zijn weerlegging van de „anti-autoritaire" richting vergeten, die de afschaffing van het dwingende karakter van de politieke macht als de *eerste* daad van de sociale revolutie verlangt. Engels stelt daar tegenover dat dit niet „met één slag" gebeuren kan, „nog vóór de sociale verhoudingen vernietigd zijn die hem (de autoritaire politieke staat) hebben doen ontstaan". Zo lang die verhoudingen inderdaad niet op nationaal en internationaal gebied grondig genoeg vernietigd zijn, zou de afschaffing van de revolutionaire staatsmacht onverantwoordelijk zijn.
De slotzin van het artikel van F. Engels tegen de „anti-autoritaire" richting is een dringende waarschuwing: of zulke ideeën uit onwetendheid of met opzet worden uitgezaaid, in beide gevallen dienen zij de reactie.

P. DE GROOT

Over de autoriteit

Enige socialisten hebben de laatste tijd een regelrechte kruistocht ondernomen tegen wat zij het *autoriteitsprincipe* noemen. Het is voor hen voldoende te verklaren dat deze of gene daad *autoritair* is, om haar te veroordelen. Er wordt van deze versimpelde methode een zodanig misbruik gemaakt, dat het nodig is deze zaak een beetje nader te beschouwen.

In de betekenis van het woord, waar het hier om gaat, wil autoriteit zoveel zeggen als: het stellen van een vreemde wil boven de onze; autoriteit heeft ondergeschiktheid van de andere zijde tot voorwaarde.
Daar nu deze twee woorden een slechte klank hebben en de verhouding die zij uitdrukken voor de ondergeschikte zijde onaangenaam is, rijst de vraag of er geen middel is om het anders te doen; of wij niet — onder de tegenwoordige maatschappijverhoudingen — een andere sociale toestand in het leven kunnen roepen, waarin deze autoriteit geen zin meer heeft en dus verdwijnen moet.
Als we de economische — industriële en agrarische — verhoudingen onderzoeken, die de grondslag van de tegenwoordige burgerlijke maatschappij vormen, dan vinden wij dat zij de tendens vertonen de geïsoleerde activiteit meer en meer door de gecombineerde activiteit van de individuen te vervangen. In plaats van de kleine werkplaatsen van geïsoleerde producenten is de moderne industrie gekomen, met grote fabrieken en werkplaatsen, waarin honderden arbeiders ingewikkelde, door stoom aangedreven machines bedienen; de voertuigen en karren op de grote landwegen zijn afgelost door de treinen van de spoorwegen, zoals de met de hand geroeide schepen en zeilschepen door de stoomboten. Machine en stoom brengen zelfs de landbouw langzamerhand onder hun heerschappij, doordat zij langzaam maar zeker de kleine eigenaars door grote kapitalisten vervangen, die grote oppervlakten met de hulp van loonarbeiders bebouwen.
Overal komt de gecombineerde activiteit, de ingewikkeldheid van van elkaar afhankelijke processen in de plaats van de onafhankelijke activiteit van de individuen.
Wie echter gecombineerde activiteit zegt, zegt organisatie; is nu organisatie mogelijk zonder autoriteit?
Laat ons eens aannemen, dat een sociale revolutie de kapitalisten heeft onttroond, wier autoriteit tegenwoordig de produktie en de circulatie van de rijkdommen bestuurt. Laat ons verder aannemen, om ons geheel op het standpunt van de antiautoritairen te stellen, dat de grond en de werktuigen tot collectieve eigendom van de arbeiders zijn geworden, die er zich van bedienen. Zal de autoriteit dan verdwenen zijn of zal zij alleen maar van gedaante zijn veranderd? Laat ons eens zien.
Nemen wij als voorbeeld een katoenspinnerij. Katoen moet tenminste zes op elkaar volgende bewerkingen ondergaan voor het de vorm van een draad krijgt, bewerkingen die — grotendeels — in verschillende zalen worden uitgevoerd. Bovendien heeft men, om de machines op gang te houden, ingenieurs nodig die op de stoommachine letten, mecaniciens voor de lopende reparaties en vele ongeschoolde arbeiders die de produkten van de ene zaal naar de andere sjouwen enz. [1]) Al deze arbeiders, mannen, vrouwen, kinderen, zijn gedwongen hun werk op een bepaald uur te beginnen en te beëindigen, dat vastge-

[1]) Engels werkte zelf enige tijd in een textielfabriek. Het voorbeeld zocht hij blijkbaar dicht bij huis. Uiteraard was de fabricage negentiende eeuws.

steld wordt door de autoriteit van de stoom, die zich geen bliksem om de individuele autonomie bekommert. Het is dus eerst en vooral nodig dat de arbeiders het over de werktijd eens worden; staat deze eenmaal vast, dan is iedereen zonder een enkele uitzondering hieraan onderworpen.
Verder komen in elke zaal en op elk ogenblik afzonderlijke vraagstukken over de produktiewijze, de verdeling van het materiaal enz. aan de orde, kwesties die een onmiddellijke beslissing vereisen, wil men niet dat de gehele produktie op hetzelfde ogenblik tot stilstand komt; of deze kwesties nu door een aan het hoofd van elke produktietak gestelde gedelegeerde beslist worden of, waar dit mogelijk is, door een meerderheidsbesluit, altijd zal toch de wil van iedereen daaraan ondergeschikt moeten worden gemaakt. Dat betekent dat over de kwesties autoritair beslist wordt.
Het automatische mechanisme van een grote fabriek is vele malen tirannieker dan ooit kleine kapitalisten, die arbeiders tewerk stellen, geweest zijn. Alleen al wat de arbeidsuren betreft, kan men boven de poorten van deze fabrieken schrijven: *Lascia ogni autonomia, voi che entrate!* [2])
Als de mens met de hulp van de wetenschap en het genie van de uitvinder de natuurkrachten onderworpen heeft, wreken deze zich op hem door hem, in de mate dat hij hen in zijn dienst stelt, een waar despotisme op te leggen dat onafhankelijk is van elke sociale organisatie. De autoriteit in de grootindustrie willen afschaffen, betekent de industrie zelf te willen afschaffen; de stoomspinnerij vernietigen om tot het spinnewiel terug te keren.
Nemen wij als ander voorbeeld de spoorweg. Ook hier is eveneens de samenwerking van een menigte van individuen, absoluut noodzakelijk: een samenwerking die op stipt bepaalde uren plaats moet vinden, of er zouden ongelukken gebeuren. Ook hier is de eerste voorwaarde voor het bedrijf een overheersende wil die elke ondergeschikte kwestie op zij schuift, om het even of deze wil door een enkele gedelegeerde vertegenwoordigd wordt of door een comité, waaraan de uitvoering van de besluiten van de meerderheid van de belanghebbenden is opgedragen. Zowel in het ene als in het andere geval hebben wij met een geheel duidelijke autoriteit te maken. Meer nog: wat zou er met de eerste de beste vertrekkende trein gebeuren als de autoriteit van de spoorwegbeambten over de reizigers zou worden afgeschaft?
Doch de noodzakelijkheid van een autoriteit, en wel een gebiedende autoriteit, treedt het duidelijkst naar voren bij een schip in open zee. Hier hangt in het ogenblik van gevaar het leven van allen er van af, dat allen direct en absoluut aan de wil van één persoon gehoorzamen.
Telkenmale, als ik dergelijke argumenten aan de meest losge-

[2]) Gij die hier binnentreedt, laat elke autonomie varen! Het woord autonomie wordt hier gebruikt in de zin van persoonlijke onafhankelijkheid. De Italiaanse woorden vormen een variatie op een bekende zin uit het werk van Dante.

slagen anti-autoritairen voorlegde, wisten zij mij niets anders te antwoorden als: „Dat is wel waar, maar wij bedoelen niet een autoriteit die wij aan de gedelegeerden verlenen, *doch een opdracht!*" Deze heren menen de zaak anders gemaakt te hebben als zij er de naam van veranderen. Zo spotten deze diepzinnige denkers met de wereld.

Wij hebben dus gezien dat, enerzijds een zekere, onverschillig op welke wijze verleende autoriteit en anderzijds een zekere ondergeschiktheid dingen zijn, die ons opgedrongen worden, onafhankelijk van elke sociale organisatie, in samenhang met de materiële voorwaarden, waaronder wij produceren en de produkten in omloop brengen.

Aan de andere kant hebben wij gezien, dat de materiële voorwaarden voor de produktie en de goederenomloop onweerstaanbaar door de grote industrie en de grote landbouw uitgebreid worden en de tendens vertonen de werkingssfeer van deze autoriteit meer en meer uit te breiden. Het is daarom onzinnig om over het principe van de autoriteit als over een absoluut slecht, en over het principe van de autonomie als over een absoluut goed principe te spreken. Autoriteit en autonomie zijn relatieve zaken, waarvan de toepassing in de verscheidene sociale ontwikkelingsfasen verschillend is.

Als de autonomisten er genoegen mee zouden nemen om te zeggen, dat de maatschappelijke organisatie van de toekomst de autoriteit alleen zal beperken tot die grenzen, waarin zij door de produktievoorwaarden onvermijdelijk wordt gemaakt, zou men het eens kunnen worden; zij echter zijn blind voor alle feiten, die de zaak (de autoriteit) noodzakelijk maken en klampen zich aan het woord vast.

Waarom hebben de anti-autoritairen er niet genoeg aan om tegen de politieke autoriteit, tegen de staat, tekeer te gaan? Alle socialisten zijn het erover eens, dat de politieke staat, en met hem de politieke autoriteit als gevolg van de komende sociale revolutie verdwijnen zullen, en dat betekent dat de openbare functies hun politieke karakter verliezen zullen en veranderd zullen worden in administratieve functies, die de ware sociale belangen behartigen.

Maar de anti-autoritairen eisen, dat de autoritaire politieke staat met één slag afgeschaft wordt, nog vóór de sociale verhoudingen vernietigd zijn waardoor hij is ontstaan. Zij eisen, dat de eerste daad van de sociale revolutie de afschaffing van de autoriteit moet zijn.

Hebben deze heren ooit een revolutie meegemaakt? Een revolutie is ongetwijfeld het meest autoritaire ding dat er is; zij is de daad waardoor één deel van de bevolking het andere deel haar wil oplegt met de hulp van geweren, bajonetten en kanonnen, met de autoritairste middelen die maar denkbaar zijn; en de overwinnende partij moet haar heerschappij in stand houden door de schrik die haar wapens de reactionairen inboezemen, indien zij niet wenst om niemandal gevochten te hebben.

Zou de Commune van Parijs zich ook maar één dag staande hebben kunnen houden als zij zich tegenover de bourgeois niet

van de autoriteit van het bewapende volk bediend had? Moet men haar niet, integendeel, kritiseren omdat zij zich daarvan niet in voldoende omvang heeft bediend?
Dus het een of het ander: ofwel de anti-autoritairen weten niet waarover zij spreken, en in dit geval stichten zij verwarring; of zij weten het wel, en in dat geval plegen zij verraad aan de beweging van het proletariaat.
In het ene zowel als in het andere geval dienen zij de reactie.

FRIEDRICH ENGELS

Gepubliceerd in *Almanacco Repubblicano per l'anno 1874.* Opgenomen in deel 18 van de Verzamelde Werken van Marx en Engels (Berlijn 1962) en ook in het eerste deel van de uitgekozen geschriften van Karl Marx en Friedrich Engels, die in het Duits gepubliceerd zijn door de Uitgeverij voor buitenlandse literatuur (Moskou 1950).

In de voetsporen van Rembrandt (1669-1969)

I

Het sterven van Rembrandt op 4 oktober 1669 heeft een symbolische betekenis: het ‚herfsttij' van de Hollandse school in de 17de eeuw is dan aangebroken. De man die lente en zomer van de nationale bevrijding, ook in de kunst, heeft meebeleefd en meegemáákt, een van de scheppende bewegers van onze werkelijke beschaving, sluit de ogen en ruimt daarmee voorgoed het veld aan de koele, verfijnde, decadente school der luxeschilders, de meesters van het kabinetstuk en de psychische verstilling die in het stilleven zelf haar hoogtepunt schijnt te vinden. Het ruige, gewaagde, monumentale en gepassioneerde, dat bij Hals en Rembrandt meesleept, wordt smakeloos en ouderwets gevonden. Hun techniek, het machtige opleggen van de verf, het dóórdringen in de mogelijkheden van de kleur, wordt nog wel gewaardeerd, maar in verbintenis met andere eigenschappen — die men kan samenvatten als ‚neiging tot het plebejische', d.w.z. verregaand realisme — al lager getaxeerd. Bij Rembrandt komen daar nog meer ‚slechte' eigenschappen bij: het eigenmachtige in opbouw en aankleding van zijn stukken, de barokke fantasie die zich met ‚brute' nabootsing van de natuur — in zijn naakten bijvoorbeeld — verbindt. Kortom, de papieren van Rembrandt, die in de eerste helft van de 17de eeuw zo hoog stonden, verliezen al na 1650 aan waarde, en die devaluatie gaat tot ver in de 18de eeuw door.

Aan het vastleggen van deze devaluatie in de kunstbeschouwing hebben de jongere tijdgenoten al meteen schuld. Joachim Sandrart, een Frankforter die lange jaren in het milieu van de Nederlandse modeschilders uit de tweede helft der 17de eeuw doorbracht, heeft het eerst over Rembrandt geschreven: een man van noeste vlijt en begaafdheid, maar hopeloos ruw en — omdat hij nooit in Italië was geweest en nooit naar hogere academische regels had leren schilderen — ook een man die het lage, boerse en volkse liefhad. Bij Sandrart, die niet rustte voor hij zelf in de adelstand verheven was, is de cavalier in de schilder het kenmerk van het ware genie, en bij Rembrandt mist hij die pijnlijk. En als hij Rembrandts macht over de kleur prijst, schrijft hij daarnaast toch de opmerking dat Rembrandts kunst van het clair-obscur — de hevige contrastwerking van licht en nacht — een middel was voor de schilder om zijn onmacht als tekenaar te bemantelen . . .

Men mag wel zeggen dat de vereenzaming, die Rembrandt al in zijn laatste levensjaren omgeeft, ook na zijn dood wordt voortgezet. De regentenmaatschappij, die al meer tot een oligarchie wordt waarin een aantal stedelijke patriciërs ambten en revenuën verdelen, heeft geen plaats voor zijn werk en nagedachtenis. Sandrarts oordeel heeft dan ook de meeste auteurs over kunst, zoals ze in de 17de eeuw meer en meer opkwamen,

beïnvloed. Rembrandts leerling, Samuel van Hoogstraten, die zich eveneens geroepen voelde om als kunstkritikus op te treden, heeft in zijn *Inleiding tot de Hogeschool der Schilderkunst* van 1678 Rembrandt zeer zeker als meester van de kleur verheerlijkt, maar niet vergeten er op te wijzen dat er vele ‚grove' elementen in zijn expressiewijze voorkomen, zelfs bij heilige onderwerpen. Zo ziet men ook in Rembrandts eigen school hoe de leerlingen afstand nemen van de meester. We zijn hier wel een heel eind verwijderd van het oordeel van een cultureel alzijdig man, dichter en diplomaat als Constantijn Huygens, die in zijn autobiografie van veertig jaar voordien over de jonge Rembrandt geschreven had, dat een baardeloze jonkman de kunstroem van Griekenland en Italië naar Holland had verplaatst, en dat nog wel terwijl hij nauwelijks buiten de muren van zijn geboortestad geweest was!

Wij spreken over het jaar 1700 en de daaraan volgende tientallen jaren graag als de pruikentijd met haar verfransing van mode, levensstijl en woordgebruik bij regenten en gezeten burgers, en denken dan terecht aan de onnatuur die met dit alles gepaard ging. Zullen zij, die zich in naam republikeinen en voorstanders van de vrijheid noemden, beseft hebben hoeveel valse en opgeschroefde feodale hofcultuur zij hier na-aapten? Beseft of niet beseft — de bewondering voor het hoofse, het decorum en het decor, de etiquette, die in wezen de klassevijandschap van het Nederlands patriciaat jegens ieder democratisme verraadt, mismaakte uiteraard de kunsttheorie van de 18de eeuw. Zelfs de uitbeelding van de natuur werd een smakeloze bezigheid voor schilders geacht; op het figuratieve schilderij moet elk naar zijn sociale rang, de hooggeplaatsten vooraan, worden voorgesteld. Het is duidelijk dat men voor Rembrandt niets meer voelen kon: bij hem dienden kleur, schaduw en licht zijn hoogst *persoonlijke voorstelling van het menselijke in elk mens,* die eenvoudig — mèt zijn tekeningen van mensen en landschappen — als een inbreuk op elke schoonheidswet werd beschouwd, zoals de kunstacademies, de Franse vooraan, die hadden uitgedokterd.
Het moet dan ook als eervolle uitzondering worden beschouwd als rond 1700 de Franse schilder-etser Roger de Piles in een werk over het *Leven der Schilders* of in zijn *Weegschaal der Schilders* de academische opvatting met haar voorkeur voor de koele, precieze tekening bestrijdt, en een pleidooi houdt voor de meesters van de kleur, de Italianen, de Nederlanders, onder welke laatste hij vooral Rubens prijst, en Rembrandt zo ongeveer op de tiende plaats als voorbeeld noemt. In De Piles spreekt het opkomende burgerdom zijn kunstgevoel uit, en dat moest van nature tegen de hoofse en academische stelregels indruisen. Maar deze burgerij had, we weten het uit de Franse Revolutie, een geweldige bewondering voor de Romeinse republiek, een historieperiode die ze met alle deugden van de mens en burger versierde, en zo zien we dan tegelijk dat de hulde aan de strenge, antieke lijn (kenmerk van de kunst na 1789) ook De Piles en de met hem sympathiserende kunstideologen

Portret van Saskia - Museum Kassel

aanzienlijke parten speelde: als iets tegen Rembrandt pleit, dan is het wel dat bij hem de kennis van het klassieke voorbeeld ontbreekt . . . En een grote geest als Denis Diderot, materialistisch denker, baanbreker van de verlichting, maker van de *Encyclopédie*, heeft in zijn veelvuldige beschouwingen over kunst vastgehouden aan de voorrang van de klassiek geschoolde kunst, historieschildering en uitbeelding van het verhevene en dichterlijke — terwijl Rembrandt voor hem en anderen de zonderling, al te dikwijls platte naturalist bleef. Dat was hij trouwens voor de meeste Verlichtingsmannen: hun liefde voor de veronderstelde deugdzame en stoicijnse Romeinen dreef hen vrijwel allen op de hoop van propagandisten voor de vormtaal van het 18de-eeuwse klassicisme. Het zintuig voor het democratisch realisme (en republikanisme!) der oude Hollandse school ontbrak hun ten enemale.

II

Wat wij thans als democratische en realistische elementen van de Hollandse school liefhebben, vond in de 18de eeuw toch een vorm van waardering, zij het ook, dat die iets dubbelzinnigs heeft: de belangstelling n.l. van de verzamelaars en kunstkopers. Al in de 17de eeuw zelf begon het collectioneren van tekeningen van Rembrandt (o.a. door zijn leerling Govert Flinck), en die voorliefde voor het bijeenbrengen van wat als het komische, zonderlinge en pittoreske óók in de tekeningen van Rembrandt werd aangemerkt, leidde tot een tamelijk levendige handel in zijn teken- en etswerk. De kopers waren weer welgestelde burgers. In Parijs was in dezelfde kringen, die door de koele harmonie van de academische kunst niet bevredigd werden, een van de eerste markten; de befaamde kunsthandelaar Gersaint, die aan Rembrandts ‚koddigheden' goed geld verdiende, stelde ook als eerste een catalogus van zijn etsen samen! Het is nog maar kort nadat in Nederland Arnold Houbraken in zijn *Grote Schouwburg der Nederlandse Kunstschilders en Schilderessen* Rembrandts leven in een biografie, die de bron geworden is van vele legenden en misvattingen omtrent de meester, heeft saamgevat. Die biografie, ruim vijftig jaar na Rembrandts dood verschenen, is typisch voor de ontwaarding van het Rembrandtbeeld in onze 18de eeuw: niet alleen wemelend van feitelijke onjuistheden, maar tegelijk vol van het nieuwe, Frans-georiënteerde academisme, dat het in een zo begaafd man als Rembrandt betreurt, dat hij geen smaak, geen tact, geen fijne techniek en geen gevoel voor hogere stelregels gekend had . . .

Intussen kon ook Houbrakens tweeslachtige en vrij neerbuigende waardering van het Hollands genie geen afbreuk doen aan de waarde, die Rembrandt ondanks alles in het milieu van verzamelaars-kunstkopers hield. Collecties van zijn werk bleven ook in regentenfamilies, als die van de Sixen, behouden; in Duitsland werd Rembrandts tekenwerk verzameld door rijke kooplui te Hamburg en Frankfort. Maar ook adellijke mag-

naten als de Engelse graven van Devonshire en de Hongaarse Esterhazy's legden verzamelingen aan, die tot op vandaag bewaard zijn. Zelfs aan kleine Duitse vorstenhoven als die van Hessen—Kassel en Saksen waren de oude Hollanders grote mode geworden: zodoende heeft Kassel een aanmerkelijk getal Rembrandts gekregen en vindt men vandaag nog te Dresden een paar fraaie Rembrandts. Het bizarre aan deze kunstverzamelingen is dat een groot deel van de tekeningen en etsen er slechts in de vorm van kopieën door Duitse etsers als Merian, Lips e.d. aanwezig was, en bijvoorbeeld in die vorm ook door de jonge Goethe is bestudeerd. Het ‚Rembrandtisieren', dus het schilderen en tekenen in de (veronderstelde) trant van de 17-de-eeuwse Hollandse meester, was algemeen schering en inslag.

Aan de andere kant waren er in het midden van de 18de eeuw, toen deze vorm van voorliefde voor de ‚barokke' en ‚pittoreske' Rembrandt zich in bepaalde centra ontwikkelde, grootmeesters in de kunstkritiek als een Lessing en een Winckelmann, die zich zeer bewust van Rembrandt distantiëerden. De anders zo progressieve Lessing, die een tijdlang als bibliothecaris van de hertog van Brunswijk ook de zorg had voor de ‚Kunstkammer', vond Rembrandt ‚plat, potsierlijk en weerzinwekkend'; ook hij voelde voor het hoge en nobele in de kunst; de schilderkunst had tot doel ‚de lichamelijke schoonheid' uit te drukken, terwijl Rembrandt eerder ‚beledigt dan behaagt'.

Blijft men in de sfeer van de Duitse ‚klassieken' (bedoeld zijn de grote Duitse schrijvers op het einde van de 18de eeuw), dan ziet men bij Goethe in zijn jonge, zeer dynamische, tot aan het opstandige grenzende jaren door het zien van de Rembrandts in de Frankforter collecties een algemene bewondering voor het volksaardige, humane element bij Rembrandt, dat helemaal in overeenstemming is met Goethe's eigen antifeodale stemmingen. Die stemmingen verdwijnen na de ‚Sturm und Drang' in Goethe's leven, bij zijn overgang naar het ministerschap van een kleine Duitse vorst en vooral na zijn kennismaking met de beeldende kunst van de oudheid in Italië en op Sicilië. De bewondering voor Rembrandt gaat niet verloren, maar wordt telkenmale doorkruist door Goethe's groeiende voorliefde voor de verheven ‚eenheid en klaarheid' van de kunstvormen. En als hij in 1790 de etser Lips een titelblad laat maken voor zijn *Faust*, dan vindt hij het heel normaal (en misschien gaf hij zelf de aanwijzing) dat door deze de bekende Rembrandt-ets wordt vereenvoudigd en ‚gecorrigeerd'! Summa summarum kan men, ondanks Goethe's onmiskenbare waardering van Rembrandt, niet zeggen dat hij de Nederlandse meester bevat heeft; hij vond hem een ‚verbeterde, grotere Ostade'.

Het getuigde dan in elk geval voor meer begrip van Rembrandts realisme dan het stilzwijgen, waarmee Schiller de Rembrandts in de Dresdener collectie heeft bekeken — of voorbijgelopen is. Terwijl Goethe's vorstelijke broodheer, hertog Karl August van Weimar, ongetwijfeld onder Goethe's invloed, een kunstcollectie had aangelegd waarin zich een aantal werken van Rembrandt bevonden, bestond deze landsvader het toch een

ets van een Kruisiging te omschrijven als een ‚Bestialität'. Trouwens, de zo vaak als verlichte despoot geprezen Karl August had in 1787 braaf meegedaan met het neerslaan van de Patriottenbeweging in de Nederlanden, bij welke gelegenheid hij ook Amsterdam bezocht; hij schreef aan zijn vrouw: ‚Hier in Amsterdam ben ik totaal genezen van de lust om mijn Rembrandtcollectie te completeren. Ik had 66 prenten uitgezocht die mij nog ontbraken, en men vroeg er 1100 gulden voor. Zoveel geld besteed ik aan etswerk niet'.

III

Een heel ander geluid kwam van de kant van een kunstenaar, die Goethe in Italië met raad, daad en vriendschap had vergezeld, maar daarvóór ook in Nederland geweest was, Wilhelm Tischbein. Hij had te Amsterdam Rembrandts gezien, hij had de Jodenbuurt doorkruist, in de havenkroegen gezeten, kaartspelers, bierdrinkers en rokers gezien die het hele interieur in een clair-obscur veranderden ... ‚Magisch' noemt Tischbein als eerste de hele atmosfeer rondom Rembrandts werk, en daarmee zijn we al uit het pittoreske en koddige, maar ook uit het ongekunsteld-natuurlijke dat vóór hem in Rembrandt bewonderd was. En vlak daarop verklaart de Zwitserse schilder-tekenaar Johann Heinrich Füsli, die zowel in Engeland als in Italië verbleef, waarna hij zich Fuseli noemt, dat er een overeenkomst is tussen Rembrandt en Shakespeare, en wel op grond van het dramatische en indrukwekkende in beider karakter. Fuseli's uitspraak brengt ons op het gebied van de Romantiek, want met de visionaire dichter-tekenaar William Blake is Fuseli een van Engelands kenmerkendste romantische kunstenaars geworden.

De Romantiek, op het einde van de 18de eeuw geboren en hoog opgebloeid in de eerste tientallen jaren van de 19de eeuw, is in Engeland in de eerste plaats een kiembed geweest van maatschappelijke, democratische, ja, revolutionaire elementen in kunst en literatuur. Van de genoemde William Blake lopen er over Byron en vooral Shelley krachtige verbindingslijnen naar het utopische socialisme. Vanuit die ontwikkeling — reactie op adelsvoorrechten en kapitalistische heerschappij in het Engeland van die tijd — herkent men nu in Rembrandt het republikeinse, volksgezinde, realistische genie, die zijn grote gedachten in beelden aan ons heeft nagelaten. De schrijver William Hazlitt, die in 1802 bij het zien van Rembrandts werk zelfs schilder had willen worden, schrijft in 1817 een Rembrandt-artikel voor de *Encyclopaedia Brittannica*, waarin hij hem viert als de man, die door zijn kunstenaarsgaven alles wat onder zijn handen kwam tot het sublieme herschiep — ‚de meest romantische van alle schilders'. Dat laatste klonk als een wachtwoord, en de volgende generatie van Engelse schilders, waarvan John Constable een der uitblinkers is, zal dan ook niet nalaten om zich te oriënteren op de Hollandse school en haar klare natuurlijkheid, inzonderheid op de landschapschil-

„Abrahams Offer", Hermitage Leningrad

dering; Constable verklaart in 1836 dat hij zich bij al wat hij maakt afvraagt, wat iemand als Rembrandt ervan gezegd zou hebben . . .

Zoveel vruchtbare bezinning als de Engelse romantiek ten aanzien van Rembrandt aan de dag legt, was in Nederland op het einde van de 18de eeuw onmogelijk. Bevangen in de nawerking van het klassicisme, dat overwegend Frans van origine bleef, maar de mannen van de Verlichting voorkwam als de enig mogelijke stijl, waarin zich harmonie en rede als reddende drijfveren openbaarden, distantiëerden zich onze kunsttheoretici al verder van het Hollandse realisme. In de praktijk betekende dit dat Rembrandts etsen voor weinig guldens in de buitenlandse kunsthandel verdwenen, en hele reeksen Rembrandtwerken door buitenlandse verzamelaars werden genaast, waarbij wij nu ook de Russische tsaren moeten noemen: in de Leningrader Hermitage vinden wij vandaag meer Rembrandts dan in ons eigen land . . . Er is bij deze neergang en discreditering van het Rembrandtbeeld te onzent maar één loffelijke uitzondering, of eigenlijk twee, en dat zijn de befaamde Betje Wolff en Agatha Deken, de scheppers van *Saartje Burgerhart* en *Willem Leevend* — twee Patriotse, oorspronkelijke schrijfsters met eigen oordeel. In hun *Mengelpoezy* van 1785 (want zij schreven ook verzen) vindt men een pleidooi voor Rembrandt dat niet mis is:

„. . . Men kan in Rembrands beste werken
Het krachtige penseel dier stoute hand bemerken
En, zoals ieder weet, zijn werk is niet gelikt,
Zijn beelden leven, elke groep is juist geschikt,
Hij weet de driften op 't volkomenst uit te drukken.
Voor mij, van Breugel kan me als Rembrand nooit
(verrukken,
Schoon hij de bijnaam van Fluwelen Breugel draag'.

In Rembrandts ‚ongelikte' en ‚levende' beelden vonden de twee realistische schrijfsters een verwante geest terug, en zij verdedigden dan ook volmondig zijn kunst- en bestaansrecht. Het was een eenzaam getuigenis in een overigens revolutionaire tijd, maar ook als die revolutie al weer is uitgewoed en Nederland een Franse provincie geworden, wekt Rembrandt alleen bij de pathetische J. F. Helmers *(De Hollandse Natie)* een trilling van vaderlands gevoel, en daarmee een viertal lovende versregels.

Onzeker, om niet te zeggen twijfelachtig is de houding van de Duitse romantiek jegens Rembrandt. Dat is niet zo verwonderlijk als men bedenkt dat deze romantiek de sterke neiging had tot een vlucht achterwaarts, naar de katholieke middeleeuwen, waarmee Gotiek en ‚primitieve' religieschilders de grote favorieten werden, voor zover de schilders niet als ‚Nazareners' naar Italië trokken om er een cultus van de Moedermaagd en de heiligen in de beeldende kunst te bedrijven. Zelfs als men kan zeggen dat in de Duitse romantiek het begrip voor het nationale en al weer ‚pittoreske' element in de Hollandse school

niet ontbrak, blijkt nergens enig besef van de elementaire diepzinnigheid die Rembrandts realisme eigen is. Hier werkt dat element in de romantische beweging, dat Goethe ‚decadent' en ‚ongezond' genoemd heeft, en dat in de trek naar mystiek en de nachtzijde van het leven een goddelijke openbaring meende te vinden. Er is feitelijk maar één man in de Duitse romantiek, vertegenwoordigd door de Noordduitse patriot Philipp Otto Runge, die niet naar de Roomse middeleeuwen, maar naar de burgerlijke en democratische kunst van de hem verwante Nederlanden keek. Van Runge is een droom bekend door hem in 1799 per brief aan een vriend beschreven, en meer dan een eeuw later door Freud geanalyseerd als de wensdroom van een scheppend kunstenaar om los te komen van een verkillend academisme: — in die droom verschijnt Rembrandt aan Runge als toornend kritikus, die naar de kille kalkende oppervlakkigheid van de kunst der jongste generatie zijn banbliksem slingert. Het was Rembrandts warme lichtwerking, waar Runge naar hunkerde, en die hem o.a. later inspireerde tot zijn natuurverheerlijkende schilderijen van planten en gewassen.

IV

Terwijl men niet kan zeggen dat Rembrandt vergeten geweest is, alleen maar op allerlei wijzen in de verdrukking geraakt, spreekt men van een echte ‚wedergeboorte' van Rembrandt pas in de eerste helft van de 19de eeuw, en dan wel in sterke mate via de Franse romantiek. Heel anders dan de Duitse, van wie ze wel wat motieven en ook uiterlijke aankleding overnam, is de Franse romantiek verstrengeld met de sociale schokken en omwentelingen, die na de napoleontische tijd en de terugkeer van de politieke reactie optreden en in Parijs twee hoogtepunten vinden: in 1830 en 1848. Parijs is de wieg geworden van Rembrandts moderne erkenning, en de incubatietijd van die erkenning vindt men al tijdens het bewind van Napoleon, de autocraat die van al zijn krijgstochten kunstwerken van ieder genre als trofeeën mee naar Parijs sleepte en in het Louvre opborg. Dit had ertoe geleid dat in 1807 een Rembrandt-tentoonstelling kon worden gehouden van 360 werken, waardoor de *Mercure de France* kon schrijven dat de beroemde schilder feitelijk vóórdien in Frankrijk niet bekend was. Met de tentoonstelling was een reproduktiesysteem in werking getreden, dat ook de kennis van Rembrandts werk in oplage na oplage verbreidde. De daarbij gevoegde teksten van de kritikus T. B. F. David, die zich tegen de idealiserende kunstrichting van zijn tijd keerde, waren voor het eerst gewijd aan de bijzondere schoonheid van Rembrandts clair-obscur en daarmee van baanbrekende aard.
Het was het fantastisch-magische in Rembrandts kunst, dat in de latere revolutionaire bewegingen tot een soort ‚leitmotiv' werd voor een man als Victor Hugo. Hugo verweefde Rembrandtieke trekken in zijn roman *Notre Dame de Paris,* met de verheerlijking van de gothische kathedraal en de demonische

krachten die in de ongebroken voortzwoegende geschiedenis van het mensdom werken. En niet alleen in de geladen beeldspraak van zijn werk bespeurt men de invloed van Rembrandt, ook in de tekeningen en aquarellen zelf van Hugo, die een prachtig begeleidingsverschijnsel van zijn literaire scheppingskracht vormen, is de sombere, grootse trek aanwezig die de kennis van Rembrandt voor de romantici meebracht. Maar al voor Hugo was het toverachtige karakter van Rembrandts kunst, dat men nagenoeg als occulte en bezwerende macht onderging, bekend geworden door Louis Bertrands *Fantasieën in de stijl van Rembrandt en Callot*, ook geheten *Gaspard de la Nuit*, waarbij Rembrandt het geheimzinnig-verborgene in de kunst, Callot de schelmachtige satire voorstelt. De door de revoluties van 1830 en 1848 opgestuwde voorliefde van de kunstenaars om het leven als storm en strijdperk te ondergaan, liet hen Rembrandt als Shakespeariaans realist beleven, en beïnvloedde op die wijze een van de meest dynamische schilders van die tijd, Eugène Delacroix.

Delacroix is de onbetwiste leider van de Franse romantische schilderkunst, maar hij heeft alle mysticisme, alle clericalisme ver achter zich gelaten: hij ziet de werkelijkheid als Hugo en de literaire school onder het hevig bewogen zwerk van de vrijheidsstrijd, barok, verwoed, militant. Twee meesters waren hem daarbij sinds een reis naar de Nederlanden (1850) dierbaar: Rubens, en nauwelijks minder Rembrandt. In zijn dagboek van het jaar 1851 heeft Delacroix, zoals hij zelf zegt, een ‚godslastering' genoteerd: ‚Ik ben ervan overtuigd dat Rembrandt, als hij zich aan het ateliergebruik (van Raffael n.l.) gebonden gevoeld had, noch de macht van het gebaar noch deze geweldige effecten bereikt had, die zijn werken tot de waarachtige uitdrukking van de natuur maken. Misschien zal men nog eens ontdekken, dat Rembrandt een veel groter schilder is dan Raffael'.

Deze uitlating van Delacroix heeft een programmatische betekenis: zij richtte zich tegen de school van Ingres, die bij al haar fraaie, afgeronde en afgewogen monumentaliteit, met Raffael als ideale voorganger, een laat klassicisme vertegenwoordigde, dat elk spoor van het dynamische democratisme ontbeerde waardoor de romantici zich met Rembrandt verbonden wisten. Delacroix heeft die liefde theoretisch, maar ook praktisch beleden, en wel in talrijke tekeningen en olieverfstudies naar motieven van Rembrandt.

V

Met Delacroix' uitlatingen over Rembrandt zijn wij midden in de omwenteling van het oordeel over de Hollandse meester. Gustave Planche van de *Revue des Deux Mondes*, die al in 1831 Delacroix' ‚Vrijheid op de Barricaden' als topprestatie beschreven had, de te Parijs in het prentenkabinet werkzame Duitser Eduard Koloff, de historici Edgar Quinet en Jules Michelet verankerden door hun Rembrandt-studies als 't

ware in het openbaar bewustzijn de opvatting, dat Rembrandt de grote meester bij uitstek van de Nederlandse Opstand tegen Spanje, de mystieke Protestant, de vriend van de eenvoudigen en verschopten was geweest. Alle genoemden waren republikeinsgezind, democraten van diverse schakering; Quinet had zelf in 1848 als kapitein van de nationale garde de zijde van de barricadenstrijders gekozen. Hun voorstelling van Rembrandt is daardoor niet abstract, maar diep en levensecht. Revolutionair als zij was ook de jurist, later kunstkritikus Théophile Thoré, die zowel voor Victor Hugo als Delacroix in het krijt trad. In 1848 vocht hij als Quinet tezamen met de opstandige arbeiders en werd hierna door de politie gezocht, wat hem noopte naar het buitenland, o.a. België en Nederland uit te wijken. Hij was een hartstochtelijk voorvechter van de opvatting, dat leven en kunst één onverbrekelijk, strijdbaar geheel dienden te vormen; in hart en nieren een ‚citoyen' (staatsburger in democratische zin), weshalve hij in de emigratie de schrijversnaam W. Bürger aannam. Voor hem was Rembrandt de man van de levenswaarheid, de diepzinnigheid en strijdbaarheid; hij wilde een omvangrijk werk schrijven over Rembrandts artistieke groei, aan de hand van de afzonderlijke werken. Dit onderzoek is niet voltooid, maar Thoré—Bürger heeft daarbij een reeks indrukwekkende studies nagelaten over de schatten in de Nederlandse en buitenlandse musea (Amsterdam, Londen, Brunswijk).

Dankzij dergelijke Franse kunstkenners en -onderzoekers van een nieuw gehalte werd Rembrandt voor het bewustzijn van de 19de-eeuwse mensen van een schilderkunstig curiosum al meer tot universeel genie. Het is dit nieuwe Rembrandtbeeld, dat na Hugo en Gautier grote dichters als De Nerval en Baudelaire greep, dat doordrong in de kunstgeschiedenis bij Taine en Fromentin *(De oude meesters)*, dat zelfs een anarchist als Proudhon, een van Marx' zwarte schapen, bezighield toen hij filosofeerde over de rol van de kunst in de komende samenleving. In de bewondering voor Rembrandt, in de verdiepte studie van zijn werk en wezen ziet men eens te meer hoe Frankrijk en zijn hoofdstad Parijs, voor en na de beslissende dagen van de Commune (1871) artistiek en sociaal aan de spits van de toenmalige beschaving staan. Het Rembrandtbeeld blijft dóórwerken, en afgezien van de beeldende kunst met haar vele scholen, waarbij het impressionisme vooropstaat, ook de naturalistische en symbolistische richting in de letteren beïnvloeden: de gebroeders De Goncourt, de romanschrijver J. K. Huysmans en de visionaire dichter-socialist Emile Verhaeren (Belg, maar Franstalig) schrijven allen indringend over Rembrandt en helpen aldus bij het aanbreken van de 20ste eeuw de internationale roem van de Hollandse meester vestigen.

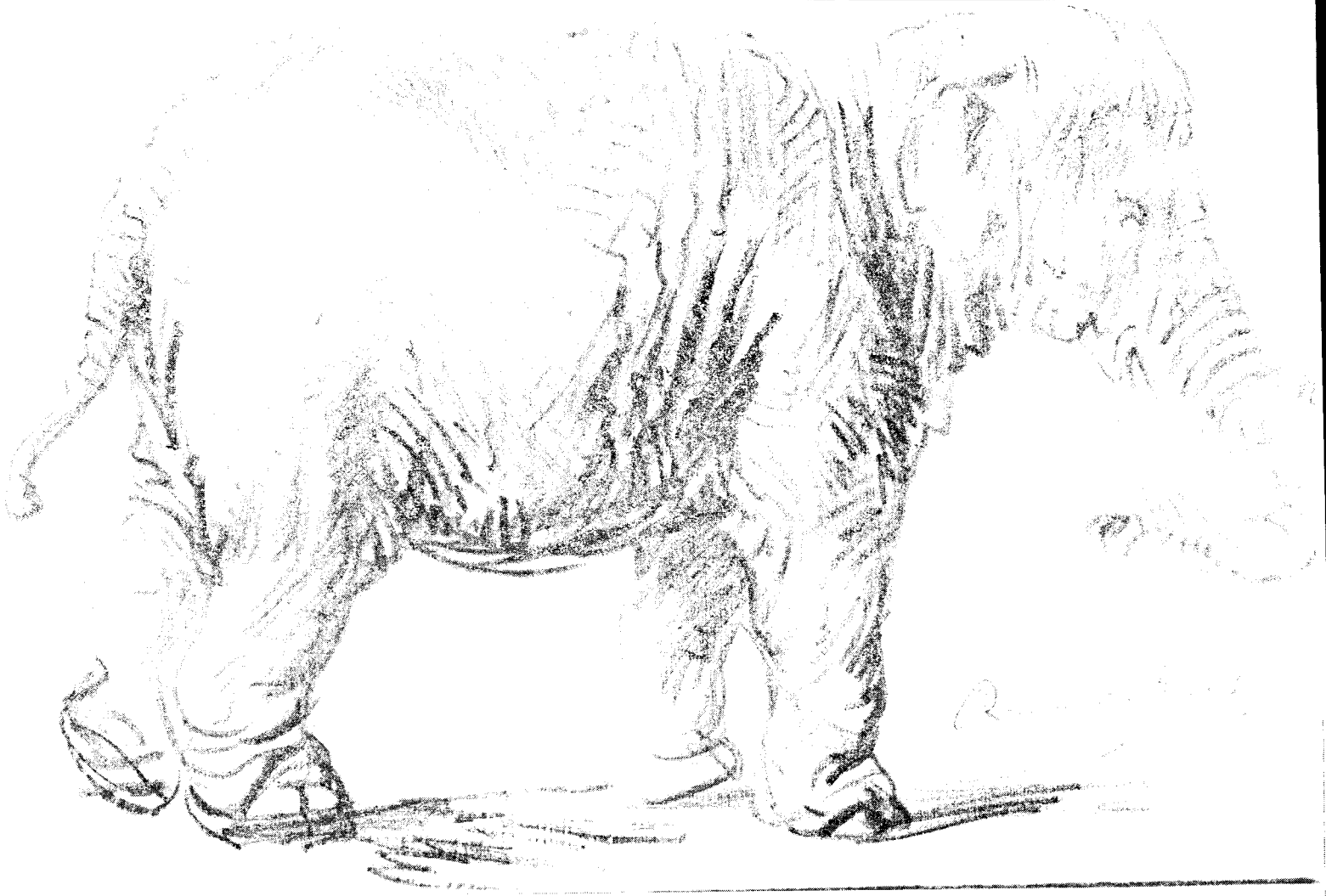
Hier moet dan als ‚correctie' aan worden toegevoegd, dat in het internationale koor ook andere stemmen opklonken. De grote man die het eerste, nog steeds meeslepende beeld van de Italiaanse renaissance opriep, de Zwitser Jacob Burckhardt, in wie onze Huizinga zijn leermeester gezien heeft, heeft eerst (1847) zeer venijnig, later ietwat genuanceerder, Rembrandt vulgair,

gemeen, een smeerkwast en een plebejer genoemd. Alle antidemocratische eigenschappen in Burckhardt, waardoor hij zo meesterlijk kleine despoten als Cesare Borgia beschrijven kon, richtten zich tegen de Hollandse meester, zijn ‚volksgevoel', zijn realisme, zijn barokke fantasie.
Uit eenzelfde pseudo-aristocratische, ‚verfijnde' opvatting van kunst als de uitdrukking van al wat edel, verheven en onwerkelijk is, heeft de Engelsman John Ruskin in zijn *Modern Painters* (1843, 1860) de ruige, gepassioneerde, ook al weer plebejische ongeest van Rembrandts kunst verworpen, die het vuile en half-nachtelijke zocht en in de gemene natuur onderdook, wars van het hemelse zonlicht . . .
Het zal in dit verband menigeen verbazen, dat onze Nederlandse auteur Multatuli bij de verguizers van Rembrandt behoort. Voor Multatuli was er maar één geestelijk en maatschappelijk getuigenis: het gesproken en geschreven woord. De beeldende kunst was voor hem nutteloos, geesteloos, overbodig, en daarmee ook alles wat een Rembrandt had gemaakt (*Ideen*, 819 en 1197). Voor hem was Rembrandt niet wederontdekt.

VI

Hiermee zijn we terug in Nederland, waar wij Rembrandt zo omstreeks 1800 in de kou van vereenzaming en wanbegrip hebben laten staan. Als er in de eerste tientallen jaren van de 19de eeuw al eens over hem werd gesproken, dan door vierderangs lieden die nog altijd teerden op de anecdotes van een Houbraken en de grootmeester van de 17de eeuw met hun eigen benepen, kneuterige ondermaten maten. De eerste die een eigen oordeel over Rembrandt trachtte uit te spreken was E. J. Potgieter, vooral in zijn *Rijksmuseum te Amsterdam* van 1844. Potgieter was op zijn manier een Nederlandse ‚citoyen'; hij haatte de rentetrekkende pandjeshuisgeest van de 19de eeuwse maatschappij te onzent, hij hunkerde terug naar de veronderstelde robuste durf, kracht en oorspronkelijkheid van de Gouden Eeuw. Al wat hij aanvatte, dacht en schreef werd gedompeld in het heimweelicht van die historische visie . . . ook de figuur van Rembrandt van Rijn. Maar voor het bijzondere, ‚magische' in Rembrandt had ook Potgieter nog volstrekt geen oog. Hij mat de betekenis van Rembrandt af aan de door hem bewonderde Schuttersmaaltijd van Van der Helst, die in het oude rijksmuseum (het Trippenhuis) tegenover de Nachtwacht hing, en gaf aan het eerste de voorkeur! Waarom de 17de eeuw Rembrandt had miskend, waarin de unieke kenmerken van de colorist en tekenaar Rembrandt bestonden, is Potgieter nooit duidelijk geworden, zo min als het andere tijdgenoten duidelijk werd, die in 1849 na de dood van koning Willem II onbewogen toestonden, dat de kunstcollectie van de koning, waarin een aantal Rembrandts, geveild werd en voor een groot deel naar het buitenland verdween. Potgieters pleidooi voor een nieuw Rijksmuseum was méér dan nodig.
In 1852 verrees op initiatief van de schilder Bosboom te Am-

„Olifant, 1637" Albertina, Wenen

sterdam het nog bestaande Rembrandtstandbeeld. Het leek wel, zegt Gerard Brom, dat het vaderland meende thans genoeg voor de roem van Rembrandt gedaan te hebben, ofschoon alles nog gebeuren moest. De feesten van 1856 hadden één nuttig effect: zij brachten de Amsterdamse archivaris P. Scheltema ertoe, documenten betreffende Rembrandt te gaan opsporen, die alle foutieve jaartallen en scheefgetrokken feiten rechtzetten, nadat al kleiner archiefwerk over Rembrandts ouders en geboorteplaats was verricht. Scheltema trachtte overigens aan te tonen, dat Rembrandts belangstelling voor geld een fabel was en ook dat hij nooit met het gemene volk had omgegaan .. hetgeen een bijtend artikel van Gérard de Nerval in de *Revue des Deux Mondes* uitlokte.

Dat een Fransman de spits moest afbijten om een nieuwer, menselijker en diepgaander oordeel over Rembrandt te bepleiten, zat de briljante kritikus en cultuurhistoricus Conrad Busken Huet, jongere vriend van Potgieter, zeer dwars. Zelf naar smaak en inzicht sterk uit Franse bronnen gevoed, had hij het nieuwe in de Rembrandtvisie der Fransen begrepen, maar hij wilde dat Nederland niet achter zou blijven met een eigen studie. Daartoe moedigde hij de in 1826 geboren Carel Vosmaer, jurist, kenner van de klassieke oudheid en vertaler van Homerus, gedurig aan om zich in Rembrandts leven en werk te verdiepen, nu de eerste archiefstudies waren verricht. Vosmaer heeft dit aarzelend gedaan; hij was op het antieke verleden, niet op het dynamisch realisme van de Gouden Eeuw georiënteerd. Maar het onderwerp begon hem te boeien, toen hij Rembrandtstudies begon te maken in Nederlandse en Duitse musea. In 1863 publiceerde hij zijn werk over Rembrandts voorgangers en leerjaren, in 1868 dat over Rembrandts leven en werk. Beide boeken waren in het Frans geschreven: Vosmaer wilde de biografisch rechtgezette Rembrandt tot ver over de landsgrenzen bekend maken, en de weerklank ervan bewees dat het hem gelukt was. Huet zelf noemde de cultuurhistorische studies over de 17de eeuw, die hij hierna in 1882--'84 uitgaf, *Het Land van Rembrand* en wijdde aan de figuur van het Hollands genie in een der laatste hoofdstukken een aantal boeiende bladzijden, al dragen die nog wel het merk van zijn tijd.

VII

Men had kunnen veronderstellen, dat de Beweging van Tachtig, die te onzent als kritiek op versuft levensgevoel en de lelijkheid in leven en kunst optrad, dus bovenal een nieuwe schoonheidscultus openbaarde, ook een Rembrandtvisie van nieuwe dimensies zou meebrengen. Niets is minder waar. De Rembrandtverering is niet bij de dichters, maar bij onze schilders te vinden: het sterkst bij de oude Jozef Israëls, over wie zijn Duitse vriend en collega Max Liebermann in 1901 nog een boek schreef, waarin die verering naklinkt, en voorts bij de gekwelde vechter en zoeker Vincent van Gogh, die vanaf de

70-er jaren in zijn brieven aan Theo van zijn verknochtheid aan Rembrandt gewaagt, in wie hij een waar evangelie voor de artiest terugvindt, en wiens ‚Opwekking van Lazarus' hij, mèt een engelgestalte uit het schilderij ‚Abraham en de Engelen' copiëerde.
De burgerlijke Tachtigers hadden ongetwijfeld voeling met andere kunsten; maar wat de schilderkunst betrof, gingen die raakpunten vooral de kant van impressionisme en symbolisme uit, richtingen die niet van Rembrandtverering leven, daar zelfs bepaalde vertegenwoordigers (Böcklin bijvoorbeeld) er direct vijandig tegenover stonden. Pas in 1906, bij de 300ste herdenking van Rembrandts geboortedag, treedt een tweede 80-er generatie met loftuitingen naar voren, Jac. van Looy met een *Ode aan Rembrandt* en P. C. Boutens met een in cantatevorm geschreven gedicht *Aan Rembrandt van Rijn op zijn derden eeuwdag*. Is Van Looy's *Ode* niet overal even fraai, Boutens dichtstuk is ook naar de vorm een weerspiegeling van de schoonheidsverheerlijking van de toenmalige generatie; Rembrandt zelf wordt tot een heraut van die universeel gedachte, tamelijk abstracte schoonheid gemaakt:

Niet tot een enkel volk hebt Gij gesproken,
Uw klaarverstaanbaar woord vertroost hen allen;
Het brood der schoonheid heeft uw hand gebroken
Voor late honger van de duizendtallen.
Uw schatten kunnen maar door delen lonen,
Uw erven leven aan het vreemdste strand:
De groten die niet binnen grenzen wonen,
Hebben de wereld tot hun vaderland.

‚Het universele genie' was nu wel gemeengoed van de volken geworden, en in het weer aanzwellend internationale koor kwam ook Van Deijssel nog eens opzetten met een nieuw deel van zijn verzamelde werken, vol met aan Rembrandt gewijde opstellen, even rommelig van vorm als inhoud. Het doet merkwaardig aan, dat op dat ogenblik de beste Rembrandtkenners Duitsers zijn, waaronder de voortreffelijke Wilhelm Bode.[1])
In onze tijd zullen zich daar nog R. W. Valentiner, C. Neumann en O. Benesch bij voegen, de laatste een autoriteit op het gebied van de rangschikking en omvang der werken. Maar in Nederland zelf kwamen nu eindelijk ook moderne Rembrandtvorsers voor het licht, Bredius, Hofstede de Groot, Knuttel, H. E. en J. G. van Gelder, Van Regteren Altena en vele anderen, wier onderzoekingen deels nog tot op de dag van vandaag doorgaan.
Daarbij treedt, in tegenstelling tot lyrische verheerlijking en onaangetaste bewondering bij de jongste school (Gerson, Haak) uiteraard een streven aan de dag om Rembrandts leven van de

[1]) Hier mag terzijde opgemerkt worden, dat er ook weerzinwekkende ‚Germaanse' ras- en volksmystiek met Rembrandts persoon en werk werd uitgehaald, zoals door de prefascist Julius Langbehn in zijn *Rembrandt als Erzieher* (1890), dat ten aanzien van de Rembrandtvisie bij vele Duitsers grove schade aanrichtte.

hem nog aanklevende legenden te zuiveren en zonder schmink aan onze belangstelling voor te leggen. Dit nuttige en nodige proces van ‚debunking' doet aan Rembrandts grootheid geen enkele afbreuk, maar verscherpt zijn beeld in zijn eigen tijd, waarom het uiteindelijk te doen is, willen wij mede stijl en kwaliteit van zijn werk beter begrijpen. Daarmee wordt tevens de weg geëffend en materiaal aangedragen voor de nog niet geschreven Rembrandt-studie, waarnaar wij niettemin uitzien — de marxistische.

THEUN DE VRIES

In dit artikel zijn gegevens verwerkt uit: Gerard Brom, Rembrandt in de literatuur (Neophilologus, jrg. 1936); S. Slive, Rembrandt and his critics, 1953; Susanne Heiland en H. Lüdecke, Rembrandt und die Nachwelt, 1963.

Een antwoord op Popper's bestrijding van het marxisme

Een van de bekende kritici van het marxisme is de Britse filosoof dr Karl Popper. Een aantal van zijn werken is ook in Nederlandse vertaling verschenen. Zo in de jaren vijftig in een uitgave in twee delen *De vrije samenleving en haar vijanden* en korter geleden *De armoede van het historicisme*. In deze en in andere boeken valt Popper het marxisme over de volle linie aan, waarbij hij het als metafysisch, onwetenschappelijk en dogmatisch tracht voor te stellen. Eigenaardig genoeg is aan deze kritiek in de marxistische literatuur lange tijd weinig aandacht besteed. Pas de laatste tijd is hierin verandering gekomen. Als antwoord op Popper's bestrijding van het marxisme verdient het onlangs verschenen boek van de Engelse marxistische filosoof Maurice Cornforth *) bijzondere belangstelling. Vooral ook omdat Cornforth in de loop van de discussie met Popper een duidelijk beeld geeft van het marxisme en belangrijke onderdelen van de marxistisch-leninistische theorie op een heldere wijze behandelt.

Popper noemde het marxisme een „versterkt dogmatisme". Dit is, zoals Cornforth overtuigend aantoont, volkomen onjuist. Het marxisme kan en mag niet uitgaan van schema's en van te voren vastgelegde patronen, waarin de feiten moeten worden ingepast; het wil juist de werkelijkheid leren kennen door het onderzoek van de feiten en het praktisch beproeven van hypothesen. Een kritische beoordeling van de werkelijkheid is steeds het uitgangspunt van het marxistische denken. Alleen een dergelijke, wetenschappelijke benadering kan de arbeidersklasse de kennis en het begrip geven, dat ze nodig heeft. Het marxisme moet steeds verrijkt en ontwikkeld worden, in nauwe samenhang met de praktijk.

Een andere beschuldiging van Popper is, dat het marxisme neerkomt op een „historische profetie", waarbij de individuele mens gezien zou worden „als een pion, als een enigszins onbelangrijk instrument in de algemene ontwikkeling van de mensheid". Cornforth laat zien, dat het volkomen onjuist is Marx en Engels ervan te beschuldigen mensen als pionnen te beschouwen. Zij wezen er juist op, dat de mensen de geschiedenis maken, echter in objectief bestaande omstandigheden, die van hun wil en hun wens onafhankelijk zijn. Hun doelstellingen en idealen worden bepaald door deze objectieve omstandigheden, waarin de produktiekrachten en de betrekkingen die tussen de mensen in het produktieproces ontstaan, de beslissende rol spelen. De waarde van de marxistische geschiedenisopvatting is, aldus Cornforth, dat zij „in de eerste plaats ons helpt om op

*) Maurice Cornforth — The Open Philosophy and the Open Society. Uitgegeven door Lawrence and Wishart, London. 1968. Prijs ƒ 14,35.

een juiste wijze te bepalen wat nu precies onze omstandigheden zijn en illusies daarover kan verdrijven. In de tweede plaats kunnen we door de historische studie van het ontstaan van sociale omstandigheden conclusies trekken en vaststellen wat we wel en niet kunnen doen om ze te veranderen". Inderdaad wil de marxistische geschiedenistheorie laten zien hoe de maatschappij zich ontwikkelt, maar de redenering dat dit betekent dat de menselijke activiteit er niet meer toe doet en dat alles door de gevonden wetmatige ontwikkeling wordt bepaald, is slechts gepraat voor de vaak.

Cornforth antwoordt in zijn boek vooral op de theorie van Popper over „open" en „gesloten" maatschappijen, die centraal staat in diens kritiek op het marxisme en als een tegenhanger van de marxistische theorie van de maatschappelijke ontwikkeling is gedacht. Een „gesloten" maatschappij is volgens Popper een maatschappij, waarin de persoonlijke verantwoordelijkheid is weggenomen en de staat in meerdere of mindere mate het leven van zijn burgers regelt. Een „open" maatschappij naar Popper's beeld is vrij van alle belemmeringen voor de ontwikkeling van de persoonlijkheid en persoonlijke bekwaamheden en biedt vrijheid om wijzigingen in de maatschappij aan te brengen. Uit zijn uiteenzettingen kan men de conclusie trekken, dat Popper de „open" maatschappij ziet als een andere naam voor de kapitalistische maatschappij in de westelijke landen.

In zijn boek toont Cornforth aan hoe Popper volkomen de betekenis van de klassenstrijd in de ontwikkeling van de menselijke maatschappij negeert. Indien men Popper's termen toch zou willen gebruiken, kan de kapitalistische maatschappij alleen dan „open" worden genoemd, als het de werkers mogelijk is zich te organiseren om de maatschappelijke instellingen te veranderen op een wijze, die in overeenstemming is met hun belangen. Het werkelijke probleem van deze „open" maatschappij wordt niet opgelost door Popper's algemeenheden over „individuele verantwoordelijkheid", maar alleen door de uitbuiting van de mens door de mens en de verdeeldheid van de klassenmaatschappij te overwinnen. De doelstelling van de marxisten wordt daarbij door Cornforth aldus geformuleerd: „de opbouw van een organisatie, door middel waarvan collectief besloten kan worden over de maatschappelijke produktie en collectieve controle over het beheer daarvan kan worden uitgeoefend. Alleen binnen zo'n organisatie kan openheid bestaan voor de mensen om mee te spreken en rationele collectieve besluiten te nemen over de vraag hoe de gemeenschappelijke sociale hulpbronnen zullen worden gebruikt om de persoonlijke behoeften te bevredigen."

S. VAN DONGEN

Oproep voor steun aan de CPN en De Waarheid

In de afgelopen twaalf maanden is door vrienden van de CPN en van het dagblad De Waarheid bijna 325.000 gulden bijeengebracht in giften en donaties.
Dit geld is besteed voor de vele organisatorische en propagandistische activiteiten van de partij en om de tekorten van De Waarheid op te vangen.
Door de partij is een grote campagne gevoerd tegen de 225 extra NAVO-miljoenen, en tegen de BTW-verhogingen. De CPN heeft grote activiteit ontplooid in de strijd tegen de bedrijfssluitingen (Verblifa, Werkspoor, de strokartonindustrie) en ter ondersteuning van de democratische acties der studenten. Talloos waren de manifesten en bedrijfskranten, gericht op loonsverhoging in bedrijven, op bouwwerken, bij de overheid.
Veel propaganda werd gevoerd rondom het 50-jarig bestaan van de CPN, de Eerste Mei, de Februaristaking. Er waren acties tegen de oorlog in Vietnam, tegen het ingrijpen op Curaçao, tegen de moord op Indonesische democraten, tegen het Duitse gevaar.
Kortom, één voortdurende krachtsinspanning voor welzijn en vrede, tegen oorlog en reactie. Eén onophoudelijke strijd voor eenheid der linkse krachten, tegen de regering-De Jong.
Zoals altijd, bleek De Waarheid bij dit optreden een kostbaar èn onmisbaar bezit, omdat het het enige antikapitalistische dagblad in Nederland is, dat uitsluitend dankzij voortdurende solidariteit van de werkers kan draaien.
Zo was iedere cent van de 325.000 gulden die werden bijeengebracht onmisbaar voor de strijd.

In het jaar dat voor ons ligt is er nog meer geld nodig dan in de verstreken twaalf maanden.
Op alle terreinen van het politieke en sociale leven tekenen zich spanningen af die van de CPN en van De Waarheid een grote activiteit zullen vergen.
De strijd tegen de regering-De Jong, tegen haar a-sociale politiek, haar militaristische gedrijf en haar ondermijning van de democratie vraagt de hele inzet van partij en krant.
Bovendien vinden er in 1970 twee verkiezingen plaats: één in maart voor de Provinciale Staten, één in juni voor de gemeenteraden.
De ervaring leert, dat zelfs bij de grote hoeveelheid vrijwillige arbeid die hiervoor door de communisten wordt verricht, de verkiezingsacties honderdduizenden guldens kosten.
Tenslotte zijn er voor het drukken van De Waarheid een aantal dringende investeringen nodig, die minstens *f* 50.000,— vragen.

Het partijbestuur van de CPN roept daarom allen die de onmisbaarheid van partij en krant inzien op, in het komende jaar een bedrag van *f* 425.000,— bijeen te brengen — waaronder de *f* 50.000,— voor bedrijfsinvesteringen, voor welk doel een speciaal fonds zal worden gevormd. Het partijbestuur doet deze oproep in het volste vertrouwen, dat hij op brede schaal beantwoord zal worden. Het benodigde geld kan alleen worden bijeengebracht in een werkelijke massa-campagne. Maar de sympathie voor de communistische opvattingen en strijdparolen is zo wijdverbreid, dat bij een doelbewuste organisatie het slagen van de inzameling reeds nu verzekerd is. Helpt allen de CPN en De Waarheid sterk te maken in de komende strijd. Het resultaat zal deze offers meer dan rechtvaardigen!

HET PARTIJBESTUUR VAN DE CPN

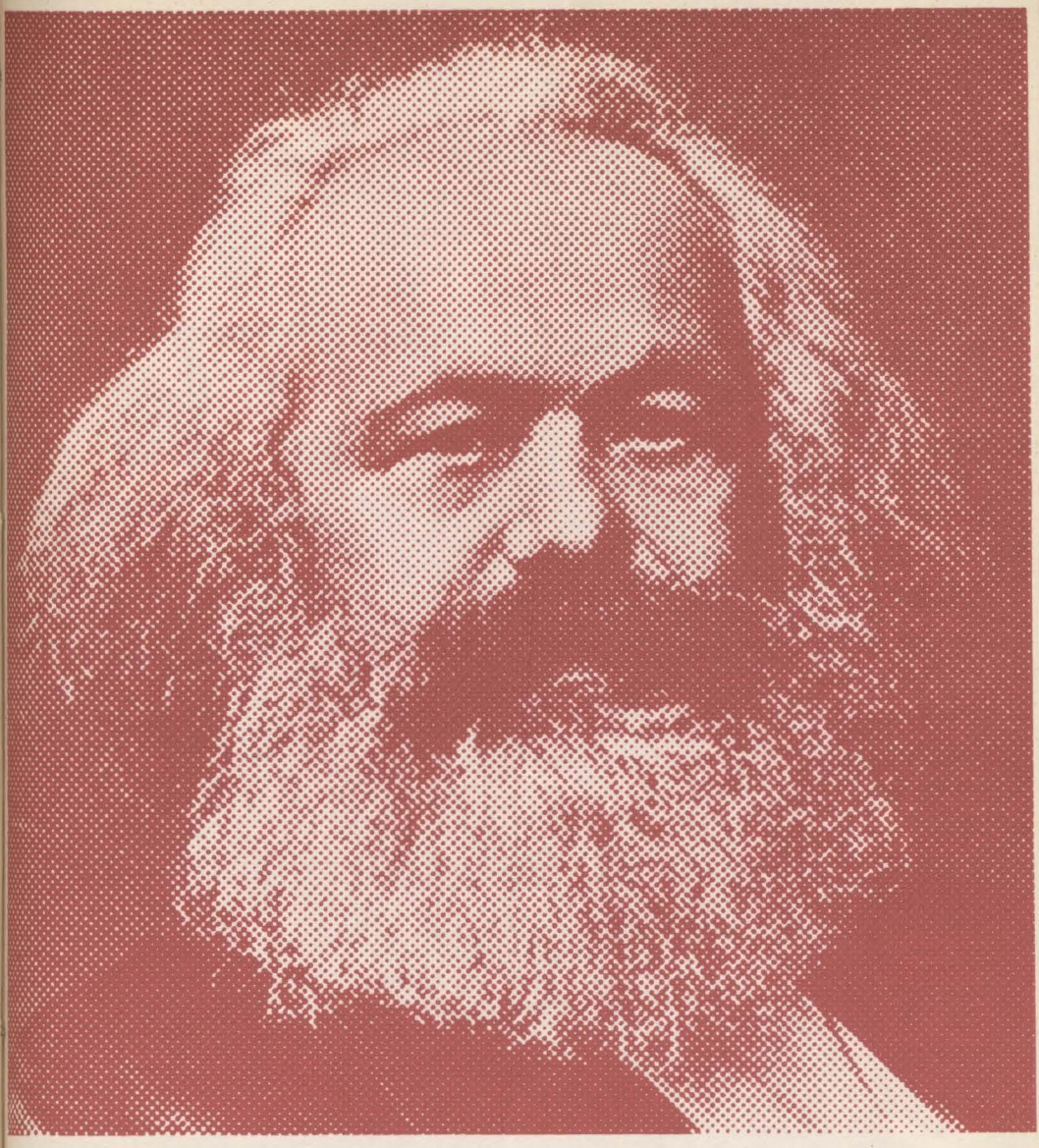
(De Waarheid, 30 augustus 1969.)

Telegram van de CPN

Het partijbestuur van de CPN heeft het volgende telegram gezonden aan het centraal comité van de Vietnamese Werkerspartij:

Het Partijbestuur van de Communistische Partij van Nederland betuigt zijn diepe leedwezen met het grote verlies, dat de Vietnamese Werkerspartij en het Vietnamese volk hebben geleden door het overlijden van kameraad Ho Tsji Minh, leider in de heldhaftige en bezielende strijd van het Vietnamese volk voor vrijheid en nationale onafhankelijkheid, tegen kolonialisme en het Amerikaanse imperialisme. Wij verzekeren U van onze solidariteit in de strijd tegen de Amerikaanse agressie.

(De Waarheid, 4 sept. 1969.)

Nieuwe drukken in de reeks 'klassieken van het Marxisme-Leninisme':

Marx/Engels — **HET COMMUNISTISCH MANIFEST**
111 blz., paperback *f* 3,65

Marx — **LOON, ARBEID EN KAPITAAL**
83 blz., paperback *f* 3,—

Lenin — **HET IMPERIALISME ALS HOOGSTE STADIUM**
150 blz., gebonden *f* 4,90

Lenin — **OVER DE COMMUNE VAN PARIJS**
110 blz., gebonden *f* 3,90

Marx — **LOON, PRIJS EN WINST**
82 blz., paperback *f* 3,—

Engels — **DE ANTI-DÜHRING**
494 blz., gebonden *f* 7,50

Lenin — **STAAT EN REVOLUTIE**
167 blz., gebonden *f* 4,90

Lenin — **DE LINKSE STROMING**
148 blz., paperback *f* 4,25

Lenin — **OVER HET RECHT DER NATIES**
180 blz., gebonden *f* 4,90

Uitgeverij Pegasus, Leidsestraat 25 Amsterdam en bij Uw boekverkoper.

verschijnt binnenkort

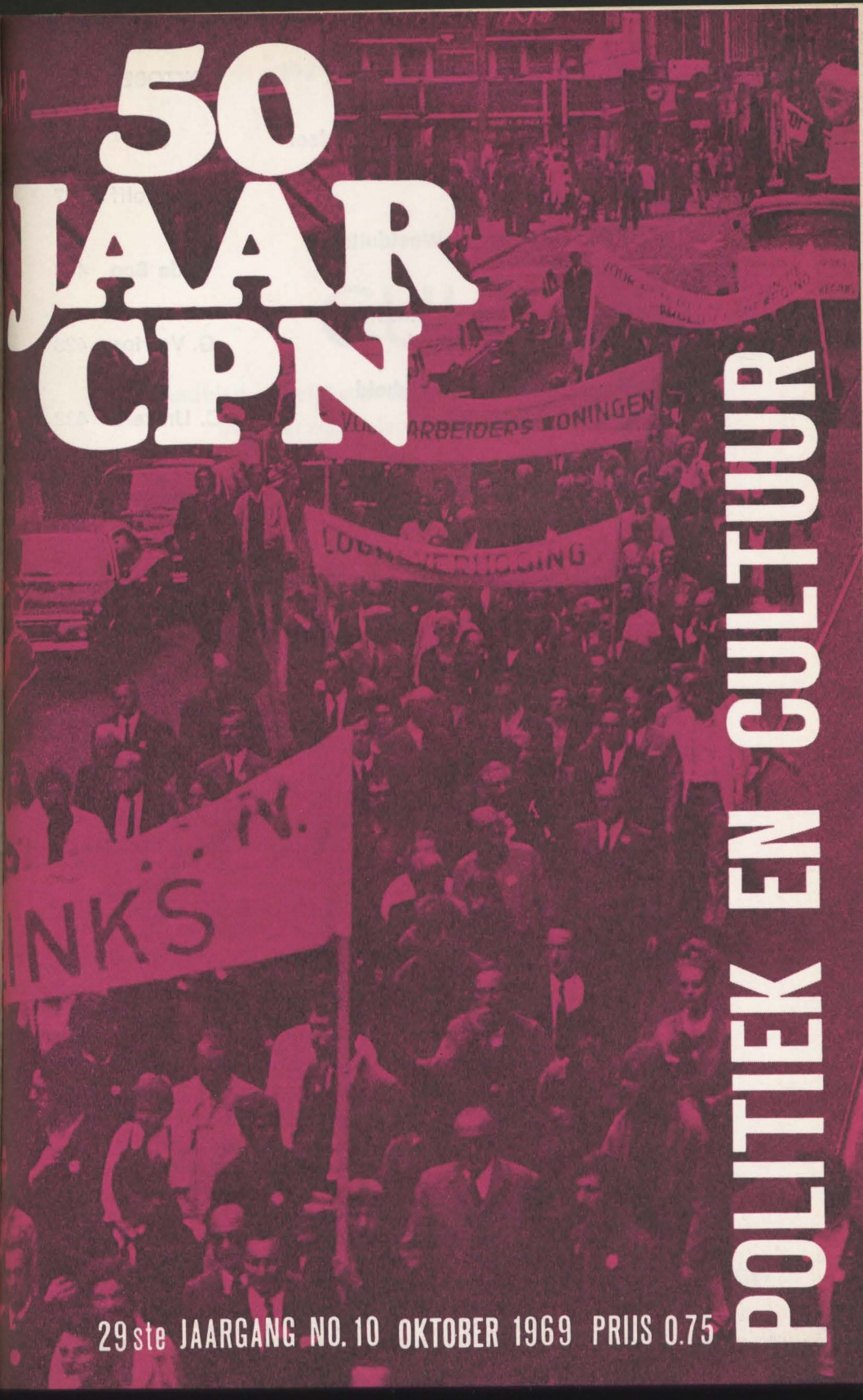
Waarom het volk van Zuid-Vietnam het Amerikaanse imperialisme reeds heeft verslagen — en hoe het dat heeft gedaan — door de internationaal bekende Westerse correspondent, wiens ooggetuige-verslagen uit Vietnam een deel geworden zijn van de geschiedenis van onze tijd

Wilfred G. Burchett

260 pagina's geïllustreerd met foto's van de schrijver en een kaartje, paperback *f* 10,90

Pegasus - Leidsestraat 25 - Amsterdam

50 JAAR CPN

POLITIEK EN CULTUUR

29ste JAARGANG NO. 10 OKTOBER 1969 PRIJS 0.75

Splitsend atoom — splitsend stelsel
Monopolistisch pokerspel met nationaal belang — Joop Wolff 397

De betekenis van de Westduitse verkiezingen — J. de Boo 408

Enkele bijzonderheden van het Duitse monopoliekapitaal — G. Verrips 423

Gemeentelijke zelfstandigheid in gedrang — C. IJmkers 432

BOEKBESPREKING

Links en rechts — S. van Dongen 440

DOCUMENTEN

Communiqué van het partijbestuur van de CPN 442

Overleg tussen DKP en CPN 442

Verklaring van het Dagelijks Bestuur van de CPN 443

POLITIEK EN CULTUUR

verschijnt maandelijks bij uitgeverij Pegasus
Leidsestraat 25, Amsterdam-C., tel. 23.11.38
De abonnementsprijs is *f* 7.50 per jaar.
f 3.75 per halfjaar, losse nummers *f* 0.75

Ons gironummer is 173127, Gem.giro: P 1527
Correspondentie over betaling en verkoop s.v.p. zenden aan de administratie p/a Pegasus.
Alle correspondentie over de inhoud aan de redactie van P. en C., Prinsengracht 473, Amsterdam-C., tel. 62565

29e jaargang no. 10 oktober 1969

POLITIEK EN CULTUUR

maandblad, gewijd aan de theorie en praktijk van het marxisme-leninisme onder leiding van het partijbestuur der CPN

Splitsend atoom — splitsend stelsel

Monopolistisch pokerspel met nationaal belang

De kernenergie deed haar intrede in de wereld met een enorme explosie. De Amerikaanse atoombom, die afgeworpen werd toen de nederlaag van Japan eigenlijk reeds een feit was en meer ten doel had de bondgenoten te remmen dan de vijand te treffen, verkondigde de macht van de kernfysica.
De afschrikwekkende rookzuil, de spookachtige paddestoel boven Hirosjima is in de ogen van miljoenen en nog eens miljoenen mensen het waarmerk geworden van de kernenergie. Een verschijnsel, dat door de honderdduizenden wetenschappelijke werkers in de wereld (in ons land ook al weer vele honderden), die zich met de vraagstukken van de atoomsplitsing bezig houden, betreurd wordt. Welke sector van de wetenschap kan tenslotte niet gebruikt worden voor militaire doeleinden en voor massale vernietiging? Wat er de laatste tijd bekend wordt over biologische en chemische middelen, die de mensheid vele malen zouden kunnen uitroeien via de vreselijkste ziekten en verlammingen en met als prettig bijverschijnsel dat de industrieën zelf niet aan de verwoesting worden prijsgegeven, spreekt in dit verband boekdelen.
Het gebruik en de beheersing van de energie die door kernsplitsing vrijkomt voor *vreedzame doeleinden* klonk tien, twintig jaar geleden als een opzienbarende gedachte en was een wenkend perspectief, waarin weinige mensen (opgegroeid en geconfronteerd als een hele generatie was met de atoombom) geloofden.

In werkelijkheid ging het echter om de *herontdekking van de kernenergie*, welke door de catastrofe van Hirosjima en door de jarenlange atoomchantage van de Verenigde Staten in haar onloochenbare economische betekenis verduisterd was voor de grote massa's, die de ontwikkelingen via krant en tijdschrift volgen.

Eens zal de kernenergie even groot zijn als de andere conventionele energiebronnen: van steenkool, olie tot aan aardgas toe. De omschakeling van de energieproduktie op kernenergie is immers onafwendbaar en de bescherming tegen radio-activiteit in het arbeidsproces is reeds ver gevorderd.

Rond het jaar tweeduizend zal er — en dat is nu al uit te rekenen (door de computer, maar zelfs op een lei) — een tekort zijn aan conventionele brandstoffen, aan steenkool, olie en aardgas, die nu de belangrijkste bronnen van energie vormen in het economische patroon dat wij kennen.

Kortom: de kernenergie is de energie van de toekomst, zeker van de eeuwwisseling.

In verscheidene, zelfs vele landen ter wereld zijn er kernreactoren in werking, die op het ogenblik één procent opleveren van de produktie die nodig is om de totale behoefte aan energie te bevredigen. Een kolossale omvang heeft de atomaire energie-opwekking dus nog niet. Dat is ook nauwelijks mogelijk gezien het experimentele karakter van vele reactoren, de noodzaak om steeds weer over te schakelen op nieuwere, inmiddels uitgevonden procédé's en het bewustzijn dat er overal gewerkt wordt aan geavanceerde typen reactoren, die nu al concurrerend zouden kunnen zijn tegenover de huidige conventionele energie en die bij een verdere ontwikkeling de plaats van die conventionele bronnen zouden kunnen innemen.

Wat zich in deze periode aankondigt, is een *stroomversnelling op het gebied van de energievoorziening via kerncentrales en tegelijkertijd in de vraag naar verrijkt uranium.*

Het verrijkte uranium

Het ter beschikking hebben van verrijkt uranium, 't liefst tegen een zo laag mogelijke prijs, is de voorwaarde voor het exploiteren van kernreactoren, die energie opwekken waarmee op de energiemarkt te concurreren valt.

Dit vraagstuk staat thans in het brandpunt van de belangstelling en de strijd binnen de kapitalistische wereld, waar grote concerns en groepen concerns dwars over alle landsgrenzen heen proberen beslag te leggen op grondstoffen en afzetmarkten en posities trachten in te nemen, die hen voor nu en de toekomst belangrijke voorsprong geven.

Lenins theorie over het imperialisme wordt in deze tijd opnieuw bevestigd en misschien nog op een scherpere wijze dan ooit voorheen het geval was. In zijn grote werk *Het imperialisme als hoogste stadium van het kapitalisme* schreef Lenin over de betekenis van grondstoffen in het licht van de wetenschap-

pelijke en technische revolutie, die nu eerst tot ontplooiing, beter gezegd uitbarsting, is gekomen:

„Niet alleen de reeds ontdekte vindplaatsen van grondstoffen zijn voor het financierskapitaal van betekenis maar ook die, welke men zou kunnen verkrijgen; want de techniek ontwikkelt zich in onze dagen met ongelooflijke snelheid en gronden, die vandaag onbruikbaar zijn, kunnen morgen reeds bruikbaar worden gemaakt, wanneer er nieuwe methoden worden gevonden ... wanneer er grote kapitalen aan worden besteed. Zo staat het ook met het onderzoek naar delfstoffen, met nieuwe methoden om deze of gene grondstoffen te bewerken of te gebruiken, enz. enz. Vandaar de onvermijdelijke drang van het financierskapitaal tot het vergroten van het economisch gebied ..."

Nieuwe grondstoffen en nieuwe bewerkingsmethoden — dat zijn factoren, die de strijd tussen de concerns op het ogenblik opjagen en die ingrijpende veranderingen in bestaande patronen beginnen aan te brengen.
De *vreedzame kernenergie* is namelijk *niet vreedzaam* in handen van het kapitalisme, waarin het fungeert als *twistappel* en als *concurrentie-object* waarvoor het waard is elkaar naar het leven te staan.
Zij, die vanuit pacifistische denkwijze het gebruik van A- en H-wapens bestrijden en het probleem terugbrengen tot simplificatie „One world or none" (Eén wereld of geen wereld), vergeten het klassekarakter van de maatschappij en daarmee het feit, dat de strijd tegen de A- en H-wapens alleen effectief kan zijn als deze verbonden is met de algemene strijd tegen concerns en machtsgroepen die anderen voor hun doeleinden brandschatten. Hoe belangrijk de directe strijd tegen het gebruik van atoomwapens is en blijft, ook de vreedzame kernenergie is een bron van onvrede, van crisis en van conflict (oorlogsconflict niet uitgesloten, zeker op lokale schaal niet!).
Het vreedzame gebruik, beter gezegd de economische aanwending, leidt niet tot „one world", maar splitst de wereld verder op in machtsgroepen, invloedssferen, markten en afzetgebieden.
Er is de tijd geweest van de goldrush. De jacht naar de olie is berucht om de gevaarlijke intriges die er aan verbonden waren en die dat (kijk naar het Midden-Oosten) tot op de dag van vandaag nog zijn. De afgelopen jaren gaven het beeld te zien van een run op nog niet geëxploiteerde aardgaslagen, waarbij ministers en regeringen als openlijke marionetten fungeerden van de grote kapitaalsmachten, de financiers en concerns.
De slag om het uranium, om de kernenergie begint thans in volle omvang los te barsten. Wat lang onder de oppervlakte bleef en daar werkte, is nu zichtbaar geworden in de manipulaties van grote ondernemingen en regeringen.
Gelooft men de deskundigen, dan is er voorlopig een voldoende voorraad uranium in de wereld. Het wordt echter steeds

belangrijker dat er voldoende snel, langs niet te gecompliceerde weg en goedkoop te winnen uranium beschikbaar is.
Om in de op dit moment gebruikte kernreactoren kernenergie vrij te maken is het nodig uranium-235 tot splitsing te brengen. In uranium zoals het gedolven wordt, zit echter slechts voor 0,7 pct uranium-235. De rest is uranium-238.
Als er gesproken of geschreven wordt over „verrijkt uranium" dan wordt daarmee uranium bedoeld waarin het percentage uranium-235 hoger gemaakt is. Hoe meer U-235 overheerst hoe „verrijkter" het uranium is en hoe waardevoller voor gebruik .
In de kapitalistische wereld zijn de Verenigde Staten tot dusver de grote leverancier van verrijkt uranium en nemen zij zelfs een monopoliepositie in.
Dat is het gevolg van de ongelijkmatige ontwikkeling binnen het kapitalisme, óók in dit opzicht.
Hoe is de gang van de geschiedenis geweest?
Het kapitalistische Amerika werd in de jaren van de tweede wereldoorlog tot een sprong, d.i. een voorsprong, op het gebied van de kernenergie geforceerd door de militaire stimulans die uitging van de strijd met het Duitse en Japanse imperialisme. De sprong werd mogelijk doordat de militaire stimulans z'n werking deed gelden in een hoogontwikkelde industriële maatschappij, met grote economische reserves en ruime mogelijkheden op het gebied van de techniek en de wetenschappelijke research. Op een laat ogenblik in oorlog geraakt zijnde door de Japanse aanval op Pearl Harbour en het eigen territorium ver buiten het terrein van vernietiging en ontwrichting wetende, was een dergelijke ontwikkeling mogelijk.
Er doet zich een merkwaardige analogie voor.
Terwijl andere kapitalistische staten — niet alleen de vijand, maar ook de bondgenoten uit de dagen van de anti-Hitlercoalitie — gehavend en zelfs economisch ontredderd uit de oorlog te voorschijn kwamen, was Amerika in een positie van industriële, technisch-wetenschappelijke en algemene bloei. En de politici van Witte Huis en Pentagon wisten daarvan na de oorlog in de kapitalistische wereld gebruik te maken.
Het Marshall-plan werd in het leven geroepen en ten uitvoer gebracht om via de weg van de zogenaamde „economische hulpverlening" andere kapitalistische staten op het Europese continent politiek aan zich ondergeschikt te houden.
Dezelfde economische macht, de stroom van dollars naar Europa, was het die de plannen tot het oprichten van de NAVO moest schragen en helpen verwerkelijken.
Maar daarmee was het arsenaal van mogelijkheden niet uitgeput.
Hoewel de Europese kapitalistische staten niet nalieten iedere verbetering en ontwikkeling van hun economische positie bekend te maken en zoveel mogelijk uit te spelen, bleef Amerika's voorsprong op technologisch, in het bijzonder op atomair gebied, zijn invloed uitoefenen.
Euratom, de zogenaamde „Europese atoomgemeenschap", werd door Washington beschouwd als een middel om de bondgenoten

op dit continent plutonium en verrijkt uranium te leveren en hen tezelfder tijd aan de lijn te houden. Met dat doel gingen de Verenigde Staten allerlei transacties met Euratom aan.
Aan de andere kant echter waren er het gaullistische regiem in Frankrijk en de heren in Bonn, die de Euratom heilig verklaarden zolang hun dat brood, te weten plutonium en verrijkt uranium, op de plank verschafte en hun de mogelijkheid gaf om zich op atomair gebied sterk te gaan maken tegenover de klassieke atoommachten, in het bijzonder de Verenigde Staten zèlf natuurlijk.
Met de toenemende macht van West-Duitsland op economisch gebied en met de toenemende tegenstellingen binnen het kapitalistische Europa kwam Euratom in een openlijke crisis te verkeren, waaruit zelfs de „vurigste Europeaan" haar niet meer kan redden. Hoe langer hoe meer werd Euratom een instrument om de belangen van de kleinere Europese staten ondergeschikt te maken aan het atoomstreven van Frankrijk en West-Duitsland. Het steeds minder handzaam worden van Euratom voor het uitvoeren en in standhouden van het Amerikaanse monopolie op de uraniumvoorziening kan onder deze omstandigheden alleen maar tot de openlijke crisis van dit ogenblik hebben bijgedragen.
Euratom loopt stuk op de kapitalistische tegenstellingen, die door de vinding van de atoomenergie niet afgezwakt of „geharmoniseerd" worden, maar alleen scherper, kwetsender en onverzoenlijker worden.
Ook al wordt Euratom formeel, met veel plechtigheid en hoogdravende solidariteitsfrases, bijgezet in de protocollen van Europese verdragen, haar bankroet is niet te camoufleren. Daarvoor is het tè sprekend en tè fundamenteel ook.

De gapende kloof

De atomaire ontwikkeling leidt, gezien haar economisch én direct militaire betekenis, tot een reeks tegenstellingen of beter gezegd tot een verscherping van een reeks bestaande tegenstellingen.
1. Tussen de grote kapitaals- en financieringsgroepen in de Verenigde Staten zelf, waar grote concerns als Westinghouse en General Electrics met ingang van 1970 — na afschaffing van het regeringsmonopolie op de handel in verrijkt uranium — zelf tot verhandeling van verrijkt uranium zullen overgaan in aanvulling op hun handelstransacties over de levering van kerncentrales;
2. Tussen de Verenigde Staten en andere kapitalistische landen, die nu eerst goed het tijdperk van de atoomenergie binnenstappen, met het *nadeel* maar ook met het *voordeel* met een schone lei te moeten beginnen waar het om het economisch hanteren van de kernenergie gaat, d.w.z. met de mogelijkheid om die projecten ter hand te nemen die — gezien de experimenten elders in voorafgegane jaren — het meest veelbelovend lijken.

3. Tussen de Europese kapitalistische staten onderling, die elkaar kennis en politiek voordeel afhandig proberen te maken om zelf zo sterk mogelijk uit de bus te komen en om hun hegemonie over de kleine landen te vestigen. Wat dat betreft spelen de Westduitse manipulaties klare taal voor wie maar horen wil;
4. Tussen de hoogontwikkelde kapitalistische landen in het Westen en de zogenaamde ontwikkelingslanden.

Juist in Nederland, waar allerlei groepen van goedwillende en idealistische zowel als gewetenloze en vulgair-materialistische mensen zich opwinden over de vraag „rietsuiker" of „bietsuiker", is het noodzakelijk daarop te wijzen. Steeds meer blijkt namelijk, dat de ontwikkeling en de exploitatie van de kernenergie als economische krachtsbron een nieuwe dimensie toevoegt aan het koloniale vraagstuk in dit tijdperk. Zelfs in het officiële rapport van de directeur van het Atoom-bureau van Wenen wordt deze harde werkelijkheid erkend:

„*Om goedkope atoomenergie verkrijgbaar te maken in een ontwikkelingsland zijn investeringen op brede schaal noodzakelijk. En de verhouding, waarin kernenergie en inderdaad alle moderne vormen van technologie kunnen worden geëxploiteerd door de ontwikkelingslanden zal afhangen van de mate waarin investeringskapitaal ter beschikking komt. Er zijn op het ogenblik 133 000 MWe nucleaire energiecapaciteit in werking, onder constructie of vast gepland in de wereld. Daarvan zullen echter slechts ongeveer 2000 MWe geïnstalleerd zijn buiten de industrieel meest ontwikkelde landen van Noord-Amerika, West-Europa, de Sowjet-Unie en Japan. De eerste ontwikkeling van de Verenigde Naties gedurende vijf-en-twintig jaar heeft duidelijk de moeilijkheid laten zien van het dichten van de kloof tussen hoogontwikkelde en ontwikkelingslanden en zelfs van het stoppen van de groei van deze kloof. De kernenergie schijnt een instrument te worden voor het vergroten van de kloof met de ontwikkelingslanden in plaats van deze te overbruggen*".

Al het gepraat van burgerlijke politici over de „hulp aan de ontwikkelingslanden" zonder ook maar van dit verschijnsel gewag te maken, is niet ernstig te nemen en alleen maar te beschouwen als propagandistische zwamneuzerij van lieden die het in het buitenland om neo-kolonialisme en in het binnenland om het collecteren van stemmen onder jonge kiezers te doen is.
Het atoomtijdperk brengt de koloniale tegenstelling binnen de kapitalistische wereld bijzonder scherp aan het daglicht en leidt tot de verdieping daarvan.

Maar hoe is het met de andere contradicties gesteld?
Als er ooit verschillen zijn opgetreden tussen het kapitalistische Amerika — eens bezongen als symbool van „Westerse eenheid" en als onderpand van „Atlantische solidariteit" — en de kapi-

talistische staten in Europa dan is dat nu wel het geval.
Op velerlei manier komt dat tot uiting, maar op de achtergrond spelen de grote economische kwesties, de feller wordende concurrentie en de onzekerheid over de conjunctuur in de toekomst een eerste viool.
Onttrokken aan het oog van het brede publiek woedt er een ware slag om de grondstof voor de atomaire energievoorziening. Deze slag gaat gepaard met de verbeten ijver van grote concerns en groepen concerns om afzetmarkten voor de energie van de toekomst veilig te stellen. Financiële en economische macht, die gewend is te parasiteren, weet ook vooruit te zien.
De geheimhouding, waarmee de ontwikkeling op atoomgebied lange tijd omhuld was, werd altijd verontschuldigd met verwijzing naar de zogenaamde militaire noodzaak. Wie thans echter de balans opmaakt, kan alleen tot de conclusie komen dat deze geheimhouding zo langzamerhand een geheel ander karakter heeft aangenomen en meer en meer een omheining is geworden waarachter grote concerns aan winstgevende en concurrende projecten kunnen werken. Ook heeft de eens geproclameerde geheimhouding inzake atoomkwesties (in vele opzichten allang uit de tijd, waar het om algemene kennis en uitgangspunten gaat) nieuwe coulissen geschapen waar achter zich de geheime diplomatie en blokvorming kan ontplooien. Het screenen van koffiejuffrouwen in cantines in reactorcentra en het napluizen van de familiebetrekkingen van chauffeurs, die in dergelijke centra een vrachtje moeten ophalen, vormen méér een alibi voor de geheimzinnigdoenerij van zakenlieden en diplomaten die liever in alle stilte hun gang gaan, dan een reële noodzaak van „militaire beveiliging" zoals men dat zo graag noemt.
Het eens gevestigde Amerikaanse monopolie op het gebied van de leverantie van verrijkt uranium, is de laatste jaren steeds kwetsbaarder geworden.
Uit de manier, waarop de prijs wordt vastgesteld van het verrijkte uranium dat de Atomic Energy Commission — het orgaan dat zich bezig houdt met de verrijking en de daaruit verkregen splijtstof distribueert op nationale en internationale schaal — te bieden heeft, blijkt dat heel treffend.
Nauwelijks waren er activiteiten van de Franse regering, die zelf economisch in het slop geraakt is met haar atoomproject van Pierrelatte dat berust op het systeem van de gasdiffusie en dat alleen voor militaire doeleinden benut wordt, om te komen tot een zogenaamde „Europese" (d.w.z. in hoofdzaak Frans-Duitse) verrijkingsfabriek, of in Amerika viel de prijs van het verrijkte uranium van 30 tot 26 dollar per verrijkingseenheid (een technische aanduiding, die ingewijden precies de graad van verrijking aangeeft). Toen er sprake was van de industriële toepassing van de zogenaamde ultra-centrifugemethode, waarvan door de betrokkenen voorspeld wordt dat zij in prijs sterk concurrerend zou kunnen zijn bij de levering van verrijkt uranium, ging de prijs in Washington en New York verder omlaag tot 21.50 dollar per verrijkingseenheid.

Van het begin af aan heeft de regering van de Verenigde Staten bemoeienis gehad met het wel en wee van de zogenaamde ultra-centrifugemethode voor het maken van verrijkt uranium. *)

Hoewel alles zorgvuldig achter de rug van het Nederlandse volk en ook van integere Nederlandse geleerden en technici om werd behandeld door de Nederlandse regering, schaamt Den Haag zich niet om zich thans voor haar samenwerking met West-Duitsland ongegeneerd te beroepen op geheime afspraken met de Verenigde Staten.

De geschiedenis is zo langzamerhand bekend genoeg. Toen er in Nederland opschudding ontstond rond het verleden van prof. Kistemaker, die bij het ultra-centrifugeproject betrokken was en in de begin-periode ook werkelijk de voornaamste rol speelde en er een heftige discussie ontbrandde over het experimentele ultra-centrifugeproject, waren de officiële verklaringen niet van de lucht. Tegenover de waarschuwing van de kant van de CPN dat getracht zou worden het project te benutten voor de Westduitse drang naar een eigen of „Europees" atoomwapen, kwamen B en W van Amsterdam met een verklaring die juist in deze tijd nog wel eens voor de dag gehaald en bestudeerd mag worden.

Als er ooit een huzarenstukje van onbetrouwbare en onverantwoordelijke voorlichting werd gegeven, dan wel in de woorden van B en W van Amsterdam in die tijd:

„Burgemeester en wethouders hebben kennis genomen van een enkele mededeling omtrent ongerustheid, die zou zijn ontstaan door de gedachte, dat bij verdere ontwikkeling van de ultra-centrifugemethode ieder land de mogelijkheid heeft een eigen atoombewapening tot stand te brengen. Zij merkt hieromtrent op, dat modellen van ultra-centrifuge zich in allerlei landen bevinden, zoals Brazilië, West-Duitsland, Nederland, Rusland en de Verenigde Staten. Wetenschappelijke publicaties over de ultra-centrifugemethode zijn reeds lang bekend. In ieder land, waar belangstelling bestaat voor deze methode kunnen dus onderzoekingen op dit gebied worden verricht".

Met andere woorden: slaap gerust, er is niets bijzonders of ge-

*) Van de methodes om van het gewone uranium verrijkt uranium te maken voor het gebruik in kernreactoren, komen er op dit moment twee voor praktische toepassing in aanmerking:

1. De *gas-diffusiemethode* die berust op het principe van het tegenhouden van de iets grotere U-238 kernen bij het passeren van een poreuze wand, terwijl de U-235-kernen nog net worden doorgelaten.
   Volgens deze produktiemethode levert Amerika meer dan 90 procent van het verrijkte materiaal aan de westelijke wereld, terwijl ook Frankrijk (in Pierrelatte) en Engeland (in Capenhurst) deze methode volgen.
2. De andere methode is die van de *ultra-centrifuge*, waarvan het werkingsprincipe die van een centrifuge is, die de iets zwaardere U-238-kernen verder naar buiten slingert dan de U-235-kernen.
   Het plan is om volgens deze methode een proeffabriek te gaan bouwen, een gezamenlijk project van West-Duitsland, Engeland en Nederland.

heimzinnigs aan de hand — wat hier gebeurt, is iedereen bekend en zonder militair gevaar.
Dat was op 9 november 1960 en heel korte tijd daarna, ook nog in 1960, richtte de regering van de Verenigde Staten een verzoek tot de regeringen van Engeland, West-Duitsland en Nederland om alles met betrekking tot de ultra-centrifuge-onderzoekingen geheim en „onder ons" te houden. Dit verzoek lag ten grondslag aan een zogenaamde classificatie (geheimhoudings)-overeenkomst tussen Amerika aan de ene en Nederland, West-Duitsland en Engeland aan de andere kant. Ook al praat de regering in Den Haag over bilaterale afspraken op ambtelijk niveau (maar wat is er machtiger dan ambtelijk niveau?), in werkelijkheid zou het gaan om een multilateraal accoord over de kwestie.
Dit accoord, deze „classificatie" op Amerikaans verzoek buiten het parlement om, is een steeds vreemdere rol — vervuld ook van innerlijke tegenstellingen en dus dualistisch en dubbelhartig — gaan spelen.
In Amerika zelf heet het dat de classificatie van het ultra-centrifuge-onderzoek nodig was om het gevaar van spreiding van het atoomwapen tegen te gaan. Het feit echter dat West-Duitsland tot de classificatieclub behoorde en nog behoort, maakt de afspraak als zodanig weinig effectief en zelfs ongeloofwaardig, aangezien West-Duitsland het hoofdgevaar vormt voor proliferatie van kernwapens.
De verdere lotgevallen van de classificatieclub wijzen op een ontwikkeling in geheel andere richting. De classificatie wordt gebruikt als drijfveer voor een nieuwe blokvorming — met ongetwijfeld nog vele wisselende aspecten — binnen kapitalistisch Europa en voor een bondgenootschap van een aantal concerns tegenover Amerikaanse monopolies. Op het ogenblik wordt een samengaan voorbereid van Nederland, West-Duitsland en Engeland.
Toen volop de debatten aan de gang waren over formules, die West-Duitsland op welke wijze dan ook zeggenschap in de vraagstukken van de atoomstrategie zouden moeten geven, waarschuwde prof. F. A. M. Alting van Geusau zijn geestverwanten aldus: *„De gevaren van een Atlantische of Europese formule, die aan West-Duitsland medezeggenschap geeft in het gebruik van kernwapens, zijn voor de toestand in Europa groter dan de voordelen van een dergelijke formule voor de Westerse eensgezindheid"*.
Iedere ontwikkeling in die richting wees deze spreker op het colloquium over „non-proliferatie en geïntegreerde nucleaire defensie in de Nederlandse buitenlandse politiek" toen af.
Langs zijdelingse sluipwegen is er echter een gevaar opgedoken, dat zich nu preciéser begint af te tekenen.
In eerste aanleg is de multilatere classificatie-afspraak rond het ultra-centrifugesysteem een *formule* en een *praktijk* geworden, waarbij West-Duitsland — zij het in het „negatieve" in het geheimhouden — erkend werd als deelgenoot en belanghebbende in een club van aspirant-makers van verrijkt uranium. Een status, die een belangrijke trede kan zijn op de trap

naar de zozeer door het Westduitse imperialisme gewenste status van kernmogendheid.
Dit is direct tegengesteld aan het Nederlandse belang en aan dat van de vrede in Europa en de wereld.
Den Haag heeft als de ultra-centrifuge aan de orde kwam steeds veelvuldig geijld over de noodzaak van „internationalisatie" van het project. Voor sommigen, wier woordvoerder in de Tweede Kamer De Goede (D'66) was, betekende „internationalisatie" de blauwdrukken in handen leggen van Euratom, van West-Duitsland en Frankrijk. Voor de regering was „internationalisatie" het project verbinden met West-Duitsland, dat op atoomwapens aast, en met Engeland, dat reeds kernmogendheid is en buiten alle officiële regelingen om de ultracentrifuge toch wel aan de militaire produktie dienstbaar zal maken als dat zo uit komt. Van Engeland is overigens bekend, dat de industriële ontwikkeling van de laatste jaren en de vooruitgang op technologisch gebied (met inschakeling van een Labour-regering doorgevoerd op kosten van de werkende massa in Engeland!) geleid heeft tot het streven om in 1970 of 1971 onafhankelijk van de Verenigde Staten te zijn waar het de bevoorrading met verrijkt uranium betreft.

Uitlevering van kennis en belangen

De ontwikkeling op het gebied van de kernenergie is razend snel. Ook in dit opzicht speelt de technologische revolutie een grote rol. Er vormen zich nieuwe machtspatronen en met de oude schablones komt men er niet in de uiterst labiele toestand die tengevolge van de economische en militaire atoomrace is ontstaan.
Eén ding staat echter vast, namelijk dat het een Nederlands belang is om er voor te zorgen dat er geen proliferatie van kernwapens in de richting van West-Duitsland plaats heeft en dat de economische aanwending van de kernenergie niet gebruikt wordt om ons land aan de Duitse ketting te leggen.
Juist in dat opzicht staat de politiek van het kabinet-De Jong op gespannen voet met iedere nuchtere nationale overweging.
Het is onweerlegbaar, dat de ultra-centrifugemethode gebruikt kan worden voor het produceren van een verrijkt uranium dat bruikbaar is bij de fabricage van atoombommen. De fabriek, die in Almelo, (er is zelfs al sprake van twee fabrieken, één gemengd Duits-Nederlandse en één volledig Duitse) uranium gaat verrijken als de principe-overeenkomst tussen Den Haag, Bonn en Londen definitief wordt, zal dat doen tot een percentage van 2,5 à 3,5 procent. De geruststellende verklaringen, die sommige specialisten op bestelling van het ministerie van buitenlandse zaken in Den Haag en de burgemeester van Almelo hebben geleverd en die het verrijkingspercentage te „klein" vinden voor militair gebruik, hebben niets met de werkelijkheid te maken. Zelfs het W(est) E(uropese) U(nie)-verdrag, dat met de Parijse accoorden in 1954, de Westduitse herbewapening moest regelen, brandmerkt uranium met een verrijkingspercentage van meer dan 2,1 procent tot *kernbrandstof*. Aldus in een internationale overeenkomst, voorzien van zegel, hoge

hoeden en de bekende bedriegelijke redevoeringen, vastgesteld voor het forum van de wereld.
Dat valt noch weg te praten noch weg te wuiven.
Een ander ernstig gevaar op de huidige ontwikkelingsweg van de kernenergie in Nederland is, dat ons land ook bij andere projecten aan West-Duitsland gebonden wordt, om niet te zeggen geïntegreerd zoals bij het onderzoek naar en de ontwikkeling van natrium-technologie en een snelle kweekreactor het geval is. Wat het laatste betreft, zal het eerst om de constructie van een natrium-gekoelde en in de tweede plaats om een stoom-gekoelde reactor gaan. In wezen gaat het hier om een dienstbaar maken van Nederlandse kennis en vaardigheid binnen het raam van een Westduits project. Het feit, dat Nederland en België samen 30 procent bekostigen van de totale onderneming in Aken, terwijl de „resterende" 70 procent wordt gedragen door West-Duitsland, maakt de strekking van de in 1967 gesloten overeenkomst volkomen duidelijk.
De trend in de politiek van deze en vorige regeringen op het gebied van de ontwikkeling van de kernenergie wordt met de dag duidelijker en ook verwerpelijker. Nu Siemens en AEG met het in handen krijgen van de opdracht tot de bouw van een nieuwe kernreactor in Zeeland een bres in de Nederlandse markten hebben geschoten, worden de gevaren van uitlevering van Nederlandse belangen alleen maar groter. Zeker nu Nederlandse instanties — na veelvuldig contact op technisch niveau over de ontwikkeling van een nucleaire scheepsreactor — de ontwikkeling van een dergelijke reactor in Nederland hebben stopgezet, terwijl West-Duitsland daarmee voortgaat en hoge ogen kan gooien op de internationale scheepsmarkt, waar door atoomkracht aangedreven reuzen-containers over een jaar of zeven volgens deskundigen een rol zullen spelen. Een beslissing, die nog wel eens een nieuw licht zou kunnen werpen op de concurrentieslag rond het Verolme-concern.
Het dienstbaar maken van Nederlandse kennis en het gevangen zetten van de mogelijkheden tot het winnen van nieuwe kennis op technologisch gebied in het raam van een zogenaamde Nederlandse samenwerking is een hindernis voor de ontplooiing van de Nederlandse wetenschap en techniek op dit gebied. En juist bij het exploreren en exploiteren van de grote energiebron van de moderne tijd gaat het erom Nederland op te stuwen in de vaart van de technologische ontwikkeling, ons land grotere vrijheid te verschaffen in plaats van het tot verslaving te brengen aan vreemde belangen.
Om de weg naar een andere koers vrij te maken is het nodig, dat met het huidige beleid in Nederland op het gebied van de kernenergie wordt afgerekend. Er is een ander perspectief, als de democratische krachten in ons land zich daarvoor inspannen en als deze zich verbonden kunnen weten met de technici en wetenschapsmensen, die door de grote concerns en de Lunspolitiek vervreemd worden van de produkten en doeleinden van hun eigen arbeid en er eveneens alle belang bij hebben dat het roer omgaat.

De betekenis van de Westduitse verkiezingen

Na twintig jaar lang de overheersende rol te hebben gespeeld in het politieke leven in Bonn zijn de CDU van Adenauer, Erhard en Kiesinger en de CSU van Strauss uit de regering van West-Duitsland verdwenen. Zo hebben de verkiezingen voor de Westduitse bondsdag, die op 28 september werden gehouden, gevolgen gehad, waarvan de draagwijdte ver uitgaat boven de in rekenkundig opzicht betrekkelijk geringe verschuivingen in de stembusuitslag. Er is een ingrijpende wijziging ontstaan door de vorming van een regering van de SPD en de FDP, waarvan verwacht kan worden dat op een aantal punten — die tot hete hangijzers in het Duitse politieke leven zijn geworden — een nieuwe politiek zal worden gevolgd.

Naast de achteruitgang in stemmenpercentage en in zetelaantal van de CDU-CSU is vooral de grote nederlaag van belang, die de neo-nazistische NPD heeft geleden. Het feit, dat de neo-nazi's van Von Thadden niet in de bondsdag zijn gekomen, is een groot succes van de democratische krachten in West-Duitsland, waartoe de acties van de pas opgerichte Duitse communistische partij (DKP) in belangrijke mate hebben bijgedragen.

Kiesinger deed het op de avond van de verkiezingsdag voorkomen, alsof zijn profetie was uitgekomen en de neo-nazi's met wat hij noemde „democratische middelen" de toegang tot de bondsdag was verhinderd. Evenals zijn partijgenoot Von Hassel, die in de afgelopen periode optrad als voorzitter van de bondsdag, trachtte hij het voor te stellen, alsof het niet behalen van de vijf procent (de zogenaamde drempelclausule voor de bondsdag) een „verdienste" zou zijn van de CDU-CSU ... Wie echter het hele verloop van de verkiezingscampagne in West-Duitsland beziet, komt al snel tot de ontdekking, dat het niet de CDU van Kiesinger en de CSU van Strauss zijn geweest, die een dam tegen de neo-nazi's hebben opgeworpen. Waren het niet Kiesinger en Von Hassel, die openlijk en brutaalweg zeiden, dat de NPD geen neo-nazistische partij was en waren zij het niet, die de NPD-leiding politiebescherming boden? De CDU-minister van binnenlandse zaken, Benda, kritiseerde zelfs de gemeentebesturen die de NPD geen zalen wensten te verhuren, terwijl Strauss in Beieren de NPD in bescherming nam en zei zich volledig te kunnen indenken, dat de neo-nazi's hun verkiezingsbijeenkomsten — compleet met knokploegen in SA-stijl — „afschermden". De „democratische middelen", waarover Kiesinger de mond vol had, betekenden in de praktijk dat de neo-nazi's en hun partij slechts bestempeld werden als een beweging van „radicale" elementen, en dat hun volledig de vrije hand werd gelaten. De CDU en de CSU konden in het kabinet, mede dankzij de halfslachtige houding van sommige SPD-leiders, de eis van het verbod van de NPD van de tafel schuiven.

De tienduizenden demonstranten — arbeiders, studenten en andere democraten — die zich tegen Von Thadden en zijn aanhang keerden in Frankfurt, München, Neurenberg en talrijke andere steden en zich door de terreur van de politie en de NPD-knokploegen niet lieten intimideren, hebben de nederlaag van de NPD tot stand gebracht. Zij hebben door vasthoudend optreden niet alleen de neo-nazi's weten terug te dringen, maar tegelijkertijd een slag toegebracht aan de weerzinwekkende houding van de „grote coalitie" in Bonn, die de neo-nazi's ongemoeid liet, maar daarentegen een heftige campagne voerde tegen de linkse, democratische krachten in de bondsrepubliek.
De teruggang van de CDU-CSU bij de verkiezingen, ondanks het gedeeltelijke kiesdistrictenstelsel, dat in het verleden altijd extra zetels voor de CDU-CSU opleverde, weerspiegelt ook in dit opzicht de afkeer die er in brede kringen bestaat ten aanzien van de openlijke en bedekte liefkozingen aan het adres van de NPD.
De plannen van Kiesinger en Strauss gebruik te maken van de aanwezigheid van een aantal neo-nazi's in de bondsdag — het is door Kiesinger meer dan eens gezegd — om daardoor een CDU-CSU-bewind in Bonn in het leven te kunnen roepen, zijn mislukt. Ook dat is voor hen een moeilijk te verteren zaak, hoe krampachtig Kiesinger c.s. ook proberen het tegendeel staande te houden. De miljoenen marken waarover Von Thadden en zijn clan konden beschikken — voor een groot deel uit de staatskas! —, hebben niet de geplande winst opgeleverd.

„Mehrheitswahlrecht"

Terwijl de computers de prognoses over de verkiezingsuitslag nog produceerden, werd van de zijde der CDU-CSU reeds een eerste aanval ingezet op het kiesstelsel in de bondsrepubliek.
Wat dit betreft, herhaalt zich een verschijnsel, dat zich ook na afloop van de vorige bondsdagverkiezingen manifesteerde. Het streven naar een zogeheten „Mehrheitswahlrecht" — een volledig kiesdistrictenstelsel — werd toen aanvankelijk zelfs in het program van de regeringscoalitie opgenomen. Door het grote verzet dat in de rijen van de SPD bleef bestaan, is dit plan echter nimmer uit de verf gekomen.
Verandering van het huidige kiesstelsel zou dan moeten leiden tot een twee-partijenstelsel en tot de vorming van een regering, die door één partij zou moeten worden gevormd. Het bestaande kiesstelsel, waarbij ongeveer de helft van de bondsdagzetels door middel van het districtenstelsel en de andere helft op basis van het totaal op een partij uitgebrachte stemmen wordt toegewezen, gaat de CDU-CSU nog niet ver genoeg, hoewel het voor deze rechtse partijen in het verleden altijd voordelig heeft gewerkt. Van die zijde werd ook in de verkiezingscampagne luidkeels geroepen om „duidelijkheid" in de politiek, dat gediend zou zijn door de CDU-CSU of de SPD in de oppositie resp. in de regering te brengen.

Binnen de vakbeweging en vooral ook in de afdelingen van de SPD bestaat evenwel grote weerstand tegen dit „Mehrheitswahlrecht", omdat bij een voor de CDU gunstige indeling van de kiesdistricten, de SPD er bekaaid zou afkomen. Allerlei compromisvoorstellen, die in de afgelopen periode op dit punt door commissies van de SPD en CDU-CSU zijn opgesteld, zijn vooralsnog op papier blijven staan. Het ziet er echter naar uit, dat voor de leiding van de CDU-CSU de jongste verkiezingsuitslag, een aanleiding zal zijn te blijven ijveren voor een herziening van het kiesstelsel en dat ze in elk geval de eis zal blijven stellen, dat de SPD zal optreden voor de tenuitvoerlegging van de nieuwe kieswetten. Daarbij wordt kennelijk ook gespeculeerd op sommige groepen binnen de leiding van de sociaaldemocratische partij, die nu het percentage stemmen van de SPD stijgt voor dit plan te winnen zouden zijn. De ervaringen van de bondsdagverkiezingen en ook die voor de deelstaten en gemeenteraden hebben echter juist aangetoond, dat in West-Duitsland bescherming en uitbreiding van de democratische rechten dringend nodig is.

Tomeloze hetze

Enkele voorbeelden over de ondemocratische wijze, waarop de verkiezingscampagne werd gevoerd, kunnen dit verduidelijken. De CDU, CSU en SPD hebben enorme sommen gelds uit de staatskas gehaald om een deel van hun reclamecampagnes te financieren. Voor dit doel werden geldbedragen uitgetrokken, die de anderhalf miljoen mark die de NPD kreeg toegeschoven, nog verre overtroffen. Bovendien kon de CDU — en de CSU van Strauss in Beieren — teruggrijpen op grote fondsen, waarvoor de grote concerns aan Rijn en Ruhr bijdroegen. Daarom ook kon men in deze verkiezingsvoorbereidingen peperdure reclame-activiteiten zien, vaak met een geheel a-politiek karakter. Figuren als Kiesinger lieten zich in de meest uiteenlopende creaties (als opa, als de man die het vrouwelijk deel van het kiezerscorps „geborgenheid" brengt en als iemand, die door zijn grijs-zilveren haardos „zekerheid" uitstraalt) aanprijzen. De Springer-pers, met zijn tientallen dagbladen, tijdschriften en weekbladen, deed alles aan de „image"-vorming voor Kiesinger en besteedde hieraan hele pagina's. Bovendien waren radio en televisie volop ingeschakeld en wedijverden Kiesinger en Brandt om de meeste zendtijd.
Een geheel aparte rol was toebedeeld aan de verschillende ministeries, die als een soort van aanvulling op de verkiezingspropaganda van de twee regeringspartijen stuk voor stuk brochures, manifesten en ander materiaal uitgaven met het doel de kiezers te beïnvloeden. Stoltenberg (CDU-minister van wetenschappen en voormalig directeur van het Krupp-concern) liet in een oplage van 600.000 exemplaren en in vierkleurendruk een boekje uitgeven onder het thema *Zijn we op het jaar 2000 voorbereid?* Daarin werden omstandig de „prestaties" op onderwijsgebied afgeschilderd; Schröder (CDU-minister van defensie) liet zich ook niet onbetuigd en stuurde karrevrachten

brochures *(Balans '69)* naar de kazernes. De kroon spande wel de CDU-er Benda van binnenlandse zaken, die een speciale bijlage bij *Welt am Sonntag* en *Christ und Welt* liet insluiten, waarin uitvoerig voor herziening van het kiesstelsel werd gepleit en de SPD om haar weifelende houding werd gekritiseerd. Ook SPD-ministers lieten zich niet onbetuigd om van hun begrotingen honderdduizenden marken te reserveren voor dit soort verkiezingspropaganda. Verkeersminister Leber gaf bijvoorbeeld een pamflet uit over het *wegenverkeer in de toekomst.*

Dit alles geschiedde uiteraard tot misnoegen van de liberale FDP, die deze gang van zaken bij monde van haar voorzitter Scheel als werving van stemmen met geld van de burgerij betitelde. Een kwalificatie die niemand zal ontkennen, maar die in de bondsrepubliek een normaal verschijnsel is geworden en laat zien hoe de „verkiezingsslag" wordt gevoerd.

De Aktie voor Democratische Vooruitgang (ADF), die op de actieve steun kon rekenen van de onlangs opgerichte Duitse communistische partij, kreeg geen cent uit de staatskas, omdat de ADF volgens de maatstaven van Bonn geen „officieel geregistreerde partij" was. In ieder geval is ook hieruit duidelijk gebleken, dat de regeerders in Bonn de democratische krachten in de bondsrepubliek, die tegen het revanchisme en militarisme optreden, op alle mogelijke manieren in hun activiteiten belemmerden en als het in hun kraam te pas kwam, met wilde aantijgingen overlaadden en verdacht probeerden te maken.

Een ware hetzcampagne werd door Franz Joseph Strauss ontketend, die een actie van een groep jongeren in Bamberg (gericht tegen een demonstratieverbod) aangreep voor het uiten van de kreet, dat zij zich als „wilde dieren" hadden gedragen. Strauss toverde in zijn redevoeringen in Beieren steeds grotere schaderekeningen te voorschijn, zodra hij de ravage aan gebroken ruiten van het Bambergse stadhuis ter sprake bracht, hoewel in alle Westduitse bladen genoteerd werd dat de schade hooguit 150 mark bedroeg. Strauss volgde na Bamberg een speciale verkiezingstactiek: het bekladden van de „buitenparlementaire oppositie", bewieroking van zijn ultra-revanchistische politiek en „begrip" vragen voor de neo-nazi's. Zijn hetze rondom de gebeurtenissen in Bamberg had vooral ten doel een soort van progromstemming te kweken tegen oppositionele jongeren en de burgerij te beïnvloeden.

In hetzelfde vlak lagen trouwens de denigrerende opmerkingen van een figuur als Berg, voorzitter van het Westduitse verbond van industriëlen, die een geruchtmakend bericht in de *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, (volgens welke een groep stakers de woning van een fabrikant in het Ruhrgebied zouden zijn binnengedrongen en de echtgenote van deze man zouden hebben bedreigd) aangreep voor de verklaring, dat men „rustig een wilde staker kon doodschieten". Fritz Berg trok geen woord van deze reactie in, ook niet toen uitkwam dat dit bericht volledig verzonnen bleek en slechts de bedoeling had de massastakingen in het Rijn-, Ruhr- en Saargebied in een kwaad daglicht te stellen. Berg, van wie bekend is, dat hij indertijd

dagelijks toegang had tot Adenauer en Erhard en nu als een vertrouweling geldt van Kiesinger, kwam in 1960 reeds in het nieuws, toen hij een journalist voor zwijn uitmaakte, omdat deze in zijn krant een eigen mening tot uiting had gebracht in een artikel over de toestand in de Westduitse industrie.
De insinuaties van Berg vielen overigens enkele dagen voor de schietpartij in Kassel, waarbij voor de woning van NPD-„Kreisvorsitzender", Fischer, twee jongeren door kogels werden getroffen. Fischer had kort tevoren nog dreigende taal geuit aan het adres van de plaatselijke afdeling van de Westduitse vakbeweging (DGB), die protestacties tegen de partij van Von Thadden organiseerde. De Westduitse politie werd uiteindelijk gedwongen de NPD-er Kolly te arresteren nadat tientallen getuigen zich hadden gemeld en strenge bestraffing van de daders was geëist.

Buitenlandse politiek

Kiesinger en Strauss — zo werd op de avond van de verkiezingsuitslag voor de Nederlandse televisie beweerd — zouden buitenlandse politieke problemen nauwelijks hebben aangesneden in de verkiezingscampagne. Drs Westerterp (KVP) kwam de kijkers zelfs vertellen, dat de buitenlandse politiek „traditiegetrouw" helemaal geen rol had gespeeld.
Een voorstelling van zaken, die geheel in strijd is met de werkelijkheid, zeker wanneer men nog eens kijkt naar het optreden van Kiesinger en Strauss op hun verkiezingsbijeenkomsten. Kiesinger heeft vanaf den beginne het zwaartepunt van zijn campagne gelegd op de „Europese" politiek. Niet alleen trachtte hij de stijl van Adenauer te imiteren door zijn articulaties en armbewegingen en door het aanroepen van Adenauers lijfspreuk in de verkiezingen („De toestand is moeilijker en ernstiger dan ooit tevoren"), maar vooral ook door zijn onbeschaamde pleidooien voor uitbreiding van de Westduitse politieke en militaire macht in West-Europa en in de wereld. Zijn scheldkanonades aan het adres van de socialistische landen illustreerden zijn haatdragend anti-communisme, waarbij hij veelvuldig ageerde „tegen de communistische wereldmacht van Wladiwostok tot aan onze grenzen" en een soort rassisme opvoerde met zijn slagzin: „Ik zeg alleen China, China, China."
Dat was echter niet het belangrijkste. Kiesinger propageerde enerzijds op chauvinistische toon zijn „Gross-Deutschland"-opvattingen, waarbij hij zich volledig vereenzelvigde met de revanchistische organisaties der vluchtelingen, en anderzijds eiste hij de vorming van een Westeuropese Politieke Unie met een directoraat, dat beslissende bevoegdheden zou moeten krijgen op het gebied van de defensie en het buitenlands beleid. In een interview met het weekblad *Der Spiegel* verklaarde Kiesinger, dat het door Bonn geëiste Westeuropese blok „adequaat bewapend" behoorde te zijn, d.w.z. over eigen atoomwapens dient te beschikken.
De CDU-leider verkondigde op hautaine wijze, dat 200 mil-

joen Europeanen in de toekomst niet meer door 300 miljoen Amerikanen verdedigd kunnen worden en dat er dientengevolge tussen Amerika en de Sowjet-Unie een „derde machtsblok" gevormd zou moeten worden. Deze opvatting is niet nieuw. Franz Joseph Strauss heeft deze leidraad reeds eerder uitgewerkt en gepropageerd. Volgens Strauss dient een West-europees machtsblok een eigen atoommacht te hebben en moet West-Duitsland — nu het in economisch opzicht de sterkste macht in West-Europa is geworden — daarin de boventoon voeren.

Enkele weken voordat de regering-Kiesinger haar bedoelingen met betrekking tot de „EEG-topconferentie" (in november in Den Haag te houden) in het openbaar bracht, schreef Strauss in de *Nürnberger Nachrichten* (26 juli), dat de toekomstige „Verenigde Staten van Europa" over kernwapens dienen te beschikken. „De kwestie van atoomwapens als het beslissende middel om oorlog te voorkomen (!. . .) dient in gedachten te worden gehouden door hen, die spreken over de verdere reorganisatie van de NAVO, de onafhankelijkheid van Europa ten opzichte van Amerika, een rationele verdeling van de plichten tussen Amerika en Europa en de groeiende Amerikaanse wens om zijn lasten in Europa te verminderen." En Strauss voegde hier nog aan toe, dat er geen twijfel over mocht bestaan, dat „werkelijke Verenigde Staten van Europa hun eigen nucleaire potentieel" moeten hebben.

De besprekingen met Pompidou, die vorige maand in Bonn werden gevoerd, legden dit streven duidelijk bloot. Het door Bonn gesteunde plan om midden november in Den Haag een topconferentie van de zes EEG-landen te beleggen, wordt door Kiesinger en de zijnen vooral gezien als een middel om een besluit er door te drijven, dat in de toekomst regelmatig conferenties van regeringsleiders van deze landen zullen gaan plaats vinden, waar „defensie en buitenlandse politiek" op de agenda staan en die de inleiding moeten vormen tot nog verdergaande stappen. In dit verband is het voorstel om een speciaal, uit top-ambtenaren samengesteld „klein secretariaat" te vormen, dat dergelijke besprekingen zou moeten voorbereiden, veelzeggend. Generaal De Gaulle heeft in 1960 reeds voor een dergelijke vorm van voorbereiding tot „topoverleg" binnen de EEG gepleit!

Waar het de ultra-rechtse kringen in de bondsrepubliek om gaat — en de propagandatournee van Kiesinger wees dit uit — is om West-Duitsland nog verder uit het „keurslijf" van beperkingen te trekken, die als resultaat van de Tweede Wereldoorlog en de door de bezettingsmogendheden gesloten verdragen, bestaan en die ook nu nog van kracht zijn.

Ook nu in Bonn een regering van leidende figuren van SPD (socialisten) en van FDP (liberalen) is gevormd, hebben de revanchisten nog niets van hun plannen laten varen. De „kleine coalitie" staat onder zware druk en CDU en CSU hebben openlijk verkondigd, dat zij de FDP-fractie met alle mogelijke middelen zullen bewerken teneinde een groep afvalligen te krijgen, die zich in de bondsdag van de SPD-FDP-coalitie zullen

afkeren. Zo hoopt men de overigens zeer krappe meerderheid van het kabinet-Brandt-Scheel te liquideren.
Aan de andere kant mikt de CDU op de bondsraad, een college waarin ook de deelstaten zijn vertegenwoordigd en dat allerlei wetten en wettelijke regelingen die de bondsdag aanbeveelt, moet goedkeuren. Deze bondsraad wordt echter in meerderheid beheerst door de CDU. Vandaar de uitlatingen van Kiesinger, dat ook op die manier een dam zal worden opgeworpen tegen door de CDU ongewenste regeringsplannen.
Hoe deze nieuwe coalitie zal reilen en zeilen, is vooralsnog onduidelijk, maar de CDU en CSU houden bij hun berekeningen wel degelijk rekening met de omstandigheid, dat alle ministeries en andere toporganen doordrenkt zijn met ambtenaren, die uit deze partijen afkomstig zijn en het CDU-kompas goed gericht zullen houden ten aanzien van defensie en buitenlandse politiek.

Duitse mark

Een voor de Westduitse kiezers wel bijzonder verwarring wekkende zaak in de verkiezingsstrijd is de „slag" om de Duitse mark, waarin Strauss (CSU) en Schiller (SPD) de hoofdrollen vervulden. Maandenlang werden de kiezers bezig gehouden met berichten over de revaluatie. Schiller zei deze nodig te vinden, teneinde prijsstijgingen te vermijden en „oververhitting" van de binnenlandse economie tegen te gaan, terwijl Strauss zich tegen revaluatie keerde met hetzelfde argument. Uit alles bleek, dat Strauss en de zijnen een eventuele revaluatie koppelden aan de eis, dat andere landen „orde op zaken" zouden stellen en koerswijzigingen in hun valuta zouden aanbrengen. Deze eis werd ingegeven door het drijven om de Westduitse mark in het internationale valutastelsel een sterkere positie te verschaffen als onderdeel van de Westduitse, op expansie gerichte politiek.
Terwijl aan de vooravond van de verkiezingen nog een hele vertoning werd opgevoerd, die de indruk moest wekken dat de SPD-leiders en Kiesinger en Strauss in dit vraagstuk scherper tegenover elkaar waren komen te staan — brieven en verklaringen van Brandt en Kiesinger moesten dit illustreren — bleek reeds een dag na de verkiezingen, dat de soep heter was opgediend, dan ze werkelijk werd gegeten. Want de hele operatie, waarbij de D-mark ter voorbereiding van de revaluatie „zwevend" werd gemaakt, is een zaak gebleken die reeds ver voor de verkiezingen afgesproken moet zijn. Daarom is het beeld dat voor de verkiezingen werd opgehangen, alsof de kwestie van de D-mark „onverzoenlijke tegenstellingen" zouden hebben opgeleverd, vals en is de kiezers van weerszijden een rad voor de ogen gedraaid.
Zo vierde de verkiezingsdemagogie hoogtij en is de D-mark — alle Westduitse maatregelen tegenover de „gemeenschappelijke EEG-landbouwmarkt" en op belastinggebied inbegrepen — in feite weer de inzet van felle concurrentiestrijd om sterke posities op de internationale kapitaalsmarkten, een strijd die zich

grotendeels achter de schermen voltrekt en slechts de belangen van de Duitse grootindustriëlen en topbankiers dient.

Toch heeft het hele spel rondom de D-mark niet kunnen verhinderen, dat grote groepen Westduitse arbeiders, beambten, onderwijzers en anderen tot massale acties overgingen en de ballon van het „Wirtschaftswunder" — beurtelings bewierookt door Schiller en Strauss — doorprikten. In het Ruhr- en Saargebied, in Osnabrück, Bremen en Kiel staakten tienduizenden metaal- en mijnarbeiders, arbeiders van de scheepswerven en gelijktijdig stelden vele tienduizenden ambtenaren salariseisen.

De stakingen in de Ruhr en in het Saargebied droegen een fel karakter en verrasten de grote coalitie in Bonn volkomen. Een dergelijke „loonexplosie" was wel het laatste, dat men in Bonn had verwacht.

De regerende partijen waren er op uit zoveel mogelijk te voorkomen, dat zij als „loondrukkers" zouden worden afgeschilderd. Niettemin werd er ach en wee geroepen en werden de stakers gemaand snel weer aan het werk te gaan, omdat — zo zei bijvoorbeeld Schiller — de exportpositie van West-Duitsland ervan te lijden zou hebben . . .

De leiding van de bond van metaalarbeiders (IG-Metall) werd onder druk van de stakingsbeweging gedwongen om in minder dan 24 uur een forse looneis te stellen. De ondernemers gingen snel door de knieën. Er kwamen loonsverhogingen uit de bus tussen 11 en 14 procent, er werden duurtetoeslagen gegeven, de vakantieperiode werd verlengd en tal van andere secundaire arbeidsvoorwaarden werden verbeterd. Brenner, voorzitter van de IG-Metall, die als „arbeiderscommissaris" in tal van raden van commissarissen zit, moest erkennen dat de stakers in enkele dagen tijds meer wisten te bereiken dan anders in jaren van onderhandelingen tot stand zou zijn gekomen. Daarbij poogde de landelijke leiding van de IG-Metall haar eigen nalatigheid en laksheid goed te praten met de bewering, dat bij de loononderhandelingen van vorig jaar(!) was overeengekomen, dat er tot november van dit jaar geen looneisen meer in het overleg met de werkgeversbonden gesteld zouden worden. Bovendien — zo werd gezegd — was het haar steeds te doen geweest om veiligstelling van de arbeidsplaatsen. Daarom was minder aandacht aan de lonen besteed.

Met dergelijke praatjes lieten de arbeiders en de plaatselijke vakbonden zich echter niet in de luren leggen. Zij wezen er op, dat de ruwe staalproduktie — van concerns als Mannesmann, Rheinstahl e.a. — nog nooit zo hoog geweest was als in 1969. Er werd een produktie van 46 miljoen ton ruw staal bereikt, vier miljoen meer dan in 1968. Bovendien werden voor betonstaal door de grote concerns zelfs zwarte marktprijzen gevraagd, het dubbele van de verkoopprijzen van vorig jaar mei.

De fusie in de kolenindustrie, zwaar gesubsidieerd door de regering, legde de ondernemers ook geen windeieren. Er werd roofbouw gepleegd op de mijnarbeiders. Een enkel voorbeeld:

een houwer in het Saargebied verdiende 29,60 D-mark per dienst, maar een houwer in het Ruhrgebied 43,61 D-mark. Terecht eisten de arbeiders in de Saarmijnen optrekking van hun lonen en een uitkering ineens om de achterstand te overbruggen en in het Ruhrgebied werd eveneens voor verhoging van de basislonen opgetreden en met succes.

In Bonn vormden deze massale stakingsacties weer de aanleiding tot een woordensteekspel. Kiesinger verklaarde, dat de stakingen het gevolg waren van het gepraat van de SPD over een nieuwe prijzengolf. Strauss zei: „Schiller zelf heeft een prijslawine in beweging gezet" en Schiller verklaarde, dat de stakingen het gevolg waren van de „boom" in de economie en van de omstandigheid dat er geen revaluatie had plaatsgevonden.

Nauwelijks waren de loonsverhogingen toegekend of Strauss voorspelde opnieuw een reeks prijsstijgingen, onder meer stijging van de kolenprijzen van tien procent, die weer prijsverhogend zou werken op o.a. de treintarieven.

Terwijl de ondernemers tandenknersend een belangrijk deel van de looneisen moesten inwilligen, werd de consument voorgehouden dat de prijsstijgingen een „natuurlijk gevolg" zouden zijn van hogere lonen, omdat zo luidde de onvervalste ondernemersredenering — hogere lonen vergroting van de produktiekosten inhouden, die op de consument verhaald moeten worden. Dankzij de grote coalitie konden de concerns hun winsthonger in de afgelopen jaren stillen: een prijscontrole bestond er niet en door de sterke positie van de grote bedrijven op het gebied van de export, dicteerden deze ook naar eigen goeddunken de prijzen op de binnenlandse markt. Omgekeerd maakten zij van deze extra winsten, verkregen op de binnenlandse markten, gebruik om de strijd om de afzet in het buitenland scherper te voeren.

Een blad als de *Frankfurter Rundschau* onthulde evenwel, dat reeds ver vóór de verkiezingen besloten was tot tal van prijsstijgingen, waarbij een reeks van levensmiddelen en verbruiksgoederen in prijs omhoog zouden gaan. In de directiekamers en op de regeringsbureaus waren hierover besprekingen gevoerd. Dit blad wees er op, dat stijging van de kolenprijzen vooral de kleinverbruikers zou treffen, want van de 60 miljoen ton steenkool en cokes, die per jaar wordt verbruikt, gaat zo'n dertien miljoen ton aan huisbrandstof op.

Ook deze berichten hebben de strijdlust aangewakkerd.

De arbeiders hebben het geraffineerde samengaan van regering en ondernemers om de superwinsten nog groter te maken en ten koste van het levenspeil van de bevolking nieuwe investeringen door te voeren, snel doorzien.

Deze opzet werd doorkruist en ook de regering-Brandt-Scheel, die in haar sociaal-economische program tal van liberale verlangens heeft opgenomen, zal met het verzet van de arbeiders te maken krijgen.

Het zou een illusie zijn te veronderstellen, dat met de vorming van de regering-Brandt-Scheel het revanchisme in de bondsrepubliek — waarvan de CDU en CSU de steunpilaren zijn — allengs zou gaan verdwijnen. De grote monopolies hebben hun machtspositie ook ten tijde van de „grote coalitie" verder uitgebreid; de atoomindustrie is in volle opbouw.
Over het regeringsprogram van Brandt en Scheel is op het moment dat dit geschreven wordt nog niet zoveel bekend, hoewel verwacht wordt dat er een aantal diplomatieke stappen zullen worden gedaan, die ertoe zullen leiden dat de betrekkingen met Oost-Europa — mogelijk ook met de DDR — zullen worden genormaliseerd. Brandt heeft in de periode tot de bondsdagverkiezingen van dit aspect van het buitenlandse beleid erg veel werk gemaakt en de DDR niet, zoals Kiesinger, als een „verschijnsel" betiteld.
Verder wordt er rekening mee gehouden, dat het nonproliferatieverdrag door de nieuwe regering zal worden getekend. De CDU heeft aangekondigd, dat het als onderdeel van zijn „constructieve oppositie" binnen de bondsdag hiertegen zal blijven optreden.
Ten aanzien van het sociaal-economische program worden er echter nu al tal van vraagtekens geplaatst. Van de geheime onderhandelingen, die Brandt en Scheel hebben gevoerd, is uitgelekt dat de SPD-leiding een reeks sociale punten uit haar verkiezingsprogram — onder meer de „Mitbestimmung" van de arbeiders en vakbonden binnen de onderneming — heeft laten vallen om de FDP tevreden te stellen. Ook op het gebied van sociale voorzieningen, arbeidsvoorwaarden, belastingen e.d., zijn allerlei compromissen gesloten. De FDP verbond aan haar bereidheid om een coalitie met de SPD aan te gaan, heel wat eisen en voorwaarden en naar het schijnt hebben Brandt en Wehnert het niet zo nauw genomen met de eigen verkiezingsbeloften.
Kort na zijn beëdiging tot bondskanselier verklaarde Brandt, dat zijn regering van plan is om — in het kader van allerlei hervormingen — op het gebied van onderwijs en wetenschappen verbeteringen tot stand te brengen.
In hoeverre dit te rijmen valt met de benoeming van prof. Leussink tot minister van onderwijs en wetenschappen, is nog een open vraag. Wel is echter bekend, dat prof. Leussink — voorzitter van de Raad voor de wetenschap — zich in het verleden altijd heeft gekeerd tegen democratisering van het hoger onderwijs. Zijn benoeming tot minister ontlokte binnen de studentenbeweging reeds scherpe reacties. Men herinnert zich hoe Leussink de zogenaamde hervorming op het gebied van het hoger onderwijs, zoals die door de officiële instanties in Bonn was ontworpen, verdedigde. Dit hervormingsplan betekende in de praktijk, dat de autoritaire universiteitsstructuur op enkele kleine onderdelen na gehandhaafd bleef en de studenten en wetenschappelijke staven elke medezeggenschap in het universitaire beleid onthouden werd.

In de kringen van de leiding van de CDU en CSU wordt openlijk verkondigd, dat het met tal van andere zaken niet zo'n vaart zal lopen. Over de Notstandsgesetze, het compromis rondom de verjaring van oorlogsmisdaden, de bewapening van de Bundeswehr — om enkele hoofdpunten te noemen — zijn door de vorige regering besluiten genomen en op een aantal gebieden liggen projekten, die voor een reeks van jaren gelden.

Over besnoeiing van de bewapeningsuitgaven is vooralsnog geen woord gevallen.

Zeker is, dat werkelijk ingrijpende veranderingen in de bondsrepubliek slechts tot stand kunnen worden gebracht door het eensgezind optreden van alle linkse, democratische krachten. Er is door de nederlaag van de CDU-CSU en de slag die is toegebracht aan de NDP evenwel een situatie geschapen, waarin zij met meer kracht dan tot dusverre kunnen optreden en druk kunnen uitoefenen om te geraken tot een opheffing van ondemocratische wetten, tot een verbod van de neo-nazistische partij en tot het beperken van de macht van de militaristen.

Ook buiten de bondsrepubliek zullen de komende ontwikkelingen in West-Duitsland nauwlettend worden gevolgd, niet in het minst vanuit ons eigen land.

J. DE BOO

De betoging van 4 oktober

Op 4 oktober 1969 trok een kilometerslange stoet door de straten van de hoofdstad. Aan de indrukwekkende betoging, een van de grootste die Amsterdam heeft gekend, werd deelgenomen door vele duizenden — door communisten, door progressieve mensen uit alle delen van ons land, waaronder socialisten, pacifisten en vakverenigingsmensen. De demonstratie, die van de Nieuwe RAI naar het Beursplein ging, werd afgesloten met een massale meeting, waar Henk Hoekstra, voorzitter van de CPN, het woord voerde. Met de manifestatie sloot de Communistische Partij tevens de viering van haar vijftigjarig bestaan af.

De foto's op deze en de volgende bladzijden geven een beeld van deze grote demonstratie en de slotmeeting, die in het teken stonden van eenheid van actie en van strijd tegen het reactionaire regeringsprogram..

Zij geven een slechts flauwe afspiegeling van de omvang en de strijdvaardigheid, die op deze vierde oktober is getoond. De betoging kan worden beschouwd als een wekroep tot versterkte strijd tegen de regering-De Jong en voor vooruitgang.

PRUSVERHOGING OP NAVO
VERLAAGT ONS
VERBLIJFA
KROMHOUT
N.D.S.M.
ROODVINK
LOONZAK
SLUIT
U
AAN
Geen poort op

Enkele bijzonderheden van het Duitse monopoliekapitaal

Op de achtergrond van verscheidene internationale kwesties welke zich de laatste jaren aftekenen, in het bijzonder in West-Europa, valt duidelijk een hernieuwde expansiepolitiek waar te nemen van het Duitse imperialisme, zowel op economisch en monetair, als op politiek en militair gebied. Er is alle reden om deze ontwikkeling terdege te volgen, vooral waar zij de positie van en de ontwikkeling in ons eigen land beïnvloedt. In dit artikel wordt geprobeerd enige tekening te brengen in de positie van de grote banken en concerns van de Bondsrepubliek die de drijvende krachten achter de nieuwe expansiepolitiek zijn.

Een bijzonderheid van het Duitse grootkapitaal waar men onmiddellijk op stuit, is dat er zo weinig gegevens openbaar worden gemaakt. Kenmerkend is dat er onder de in totaal zeventigduizend ondernemingen die West-Duitsland (West-Berlijn meegerekend) telt slechts 2328 *Aktien Gesellschaften* zijn (te vergelijken met naamloze vennootschappen in ons land) en dat alle andere *Gesellschaften mit beschränkter Haftung* (gesloten vennootschappen) zijn. Van de duizend grootste ondernemingen (met meer dan duizend werknemers) is meer dan de helft een gesloten vennootschap die geen enkele verplichting tot publikatie van gegevens over de gang van zaken, grootte, groei en dergelijke kent.

In 1957 is er een kartelwet ingevoerd, die in feite slechts verplicht tot aanmelding van een fusie. Maar het betrof uitsluitend die fusies, die tot gevolg hebben dat twintig procent van een markt of meer in handen van één onderneming komt. Alle andere fusies behoefden niet te worden opgegeven. In 1965 kreeg de wet een iets ruimere toepassing, omdat vanaf dat moment ook alle fusies moesten worden gemeld waarbij ondernemingen waren betrokken met tienduizend man personeel of een balanstotaal van een miljard DM. Er werden onder deze wet in de jaren 1958—1967 overigens toch nog 339 van dergelijke enorme fusies gemeld, waarvan 46 in de sector elektrotechniek en 44 in de sector chemie. [1])

Een aantal belangrijke monopolistische concentraties van nazi-Duitsland zijn overeenkomstig de afspraken van de anti-Hitler-coalitie na 1945 gedecentraliseerd — *Vereinigte Stahlwerke*, *IG Farben* e.d., maar in de Amerikaanse, Britse en Franse bezettingszones zijn deze decentralisaties voor het grootste deel formaliteiten geworden. In feite zijn de beruchte, als het ware klassiek geworden kapitaalsconcentraties in de Westduitse steenkool-, ijzer-, staal- en chemische industrie door deze politiek geholpen hun oude machtsposities te heroveren. De bij de „deconcentratie" opgerichte "administratiekantoren" in diverse bedrijfstakken werden in de praktijk centra van waaruit nieuwe syndicaten werden opgebouwd, die op het ogenblik nog sterker dan vroeger de omvang van de produktie, de verkoop-

[1]) *Bundeskartellamt*, Bonn — Verslag 1967.

politiek, de prijzen, de investeringen e.d. voor vrijwel de gehele industrietak bepalen. Van de dertig „kantoren" die er bijvoorbeeld werden gevormd voor walsstaalverkoop, zijn er nu nog vier over en daarvan is er één, *„Kontor West"*, duidelijk en in alle openlijkheid de „prijsleider". Formeel is er dus nog wel deconcentratie, maar in feite zijn de oude kartels en syndicaten hersteld.

En daar de gegevens, die over de economische machtsconcentraties in West-Duitsland worden gepubliceerd, over het algemeen formeel zijn — er wordt weinig of geen rekening gehouden bijvoorbeeld met kapitaalsdeelnemingen van concerns in officieel zelfstandige ondernemingen, met economische, technische of financiële vervlechtingen of met persoonlijke banden tussen diverse directies en besturen — kan hier dan ook niet meer dan een schets van enkele algemene bijzonderheden van het Duitse monopoliekapitaal worden gegeven.

Toenemende concentratie

Door het *Deutsches Wirtschafts Institut* in Oost-Berlijn zijn berekeningen gemaakt van de algemene concentratie in West-Duitsland eind 1968. Deze zijn formalistisch van opzet en uitsluitend gebaseerd op de nominale aandelenkapitalen en zogenaamde stamkapitalen van alle Westduitse open en gesloten vennootschappen. De conclusie is, dat de 187 grootste Aktien Gesellschaften in West-Duitsland (8 procent van het totale aantal) samen een nominaal aandelenkapitaal hebben van bijna 38 miljard DM (73 procent van het totale nominale aandelenkapitaal van alle Aktien Gesellschaften) en dat de 99 grootste Gesellschaften mit beschränkter Haftung (0,15 procent van het totale aantal) samen een nominaal stamkapitaal hebben van bijna 11 miljard DM (30,2 procent van het totale nominale stamkapitaal van alle gesloten vennootschappen). [2])

Een ander beeld van de algemene concentratie in West-Duitsland, beperkt tot de verwerkende industrie en niet verder gaande dan eind 1966, verschaft het *Institut für Konzentrationsforschung* in West-Berlijn. Deze berekeningen zijn gebaseerd op de omzetten van de bedrijven in de verwerkende industrie, wat een scherper beeld geeft dan de berekeningen die gebaseerd zijn op nominale aandelenkapitalen. Zij bieden een overtuigend beeld van toenemende concentratie in de periode 1959—1966. Het aandeel van de vijftig grootste ondernemingen in de totale omzet van de Westduitse verwerkende industrie (die tienduizenden ondernemingen moet tellen) was volgens deze berekeningen in 1959 al 30,6 procent en in 1966 zelfs 38,9 procent. Het aandeel van de vijftig volgende concerns zakte van een kwart van dat van de eerste vijftig in 1959 naar een vijfde van dat van de eerste vijftig in 1966.

In het begin van de jaren '60 is er in West-Duitsland een *Parlementaire Enquête* gehouden over de graad van concentratie in de dertig verschillende industrietakken die men in de Bonds-

[2]) *DWI-Berichte*, juni 1969.

republiek onderscheidt. De berekeningen zijn gebaseerd op het marktaandeel van de tien grootste ondernemingen in elke bedrijfstak. Er werd geen rekening gehouden met verbindingen tussen diverse ondernemingen door middel van deelnemingen of door financiële, technische, personele en dergelijke vervlechtingen. Desondanks constateerde men in 18 van de 30 industrietakken een concentratiegraad van meer dan 20 procent en in 7 daarvan zelfs een concentratiegraad van boven de 50 procent! [3])

Gezien de onvolledigheid van deze enquêtegegevens en gezien het feit dat de concentratie sinds 1960 is toegenomen, moet men aannemen, dat deze concentratiegraden nu nog beduidend hoger liggen en dat alle belangrijke Westduitse industrietakken, met name de staal-, chemische, elektrotechnische, auto-, scheepsbouw-, mijnbouw- en de nonferro-sector van de metaalindustrie, elk beheerst worden door enkele grote concerns. Er is maar één industrietak aan te wijzen, waar de concurrentie is vergroot in de jaren '60: de olie-industrie; maar dat is een bijzonder geval van toenemende monopolistische concurrentie, ontstaan doordat zich na 1960 meer buitenlandse oliemaatschappijen op de snel groeiende Westduitse energiemarkt stortten.

Dirigenten van het Konzerne-concert

In genoemde enquête kwam ook een typische trek van de Duitse concerns naar voren. Van de 300 ondernemingen die werden genoemd als de tien grootsten in de dertig industrietakken bleken er 166 in minstens twee verschillende industrietakken werkzaam te zijn. Er bleken er zelfs 15 te zijn die in minstens twee verschillende industrietakken tot de tien grootsten in die bepaalde industrietakken behoorden! Voorts bleek dat de tien grootste concerns in de staalindustrie alle tien ook weer tot de tien grootsten in een van de andere industrietakken behoorden; dat gold ook voor negen van de tien grootsten in de machinebouw, voor acht van de tien grootsten in de chemie, voor zeven van de tien grootsten in de elektrotechniek. Met andere woorden Duitse „*Konzerne*" zijn vaak meerzijdig georiënteerd en hebben dan een enigszins conglomeraat karakter: zij opereren in uiteenlopende bedrijfstakken en op sterk verschillende markten tegelijk.

Op grond van dergelijke gegevens werd in een artikel in *Economisch-Statistische Berichten* de conclusie getrokken: *„Reeds in 1953 moet 80 procent van het industriële kapitaal in de Bondsrepubliek in Konzernvorm zijn georganiseerd. De concernvorm is in Duitsland zowel juridisch als organisatorisch verder ontwikkeld dan elders en niet zonder meer gelijk te stellen met de in Engeland en Nederland te vinden „groep", al is in sommige*

[3]) *Enquêtebericht,* Bundestag Drucksache IV 2320, Bonn 1964.

[4]) H. W. de Jong: De concentratiebeweging in de Westeuropese economie: West-Duitsland, *Economisch-Statistische Berichten* 29 januari 1969, pagina 93. Aan dit artikel zijn ook de gegevens omtrent de posities van het bankkapitaal en de betekenis van het deportstemrecht ontleend.

opzichten het verschil met de concerns zoals wij die in Nederland kennen niet groot." [4])

Een andere bijzonderheid van het Duitse grootkapitaal die in genoemde enquête naar voren kwam, is de typische vervlechting van bank- en industriekapitaal. De 425 grootste Aktien Gesellschaften hadden een totaal aandelenkapitaal van nominaal 13,3 miljard DM, maar daarvan bleek 7 miljard in handen van de banken. In negentig van deze Aktien Gesellschaften was zelfs de meerderheid van het aandelenkapitaal in handen van een enkele grote bank! Aangezien het totale aandelenkapitaal van alle 661 aan de Duitse beurzen genoteerde aandelenmaatschappijen op dat moment 17,4 miljard DM was, blijkt de greep van het bankkapitaal op de grote industriële ondernemingen dus zeer groot.

Vergeleken met de banken in andere hoogontwikkelde kapitalistische landen zijn de Duitse banken niet groot te noemen. Hun invloed berust echter op een eigenaardigheid in de Duitse wetgeving en het bankwezen: kleine aandeelhouders die hun effecten bij een bank „*in depot*" geven, d.w.z. de beveiliging van hun papieren, het tijdig coupons knippen, belasting betalen, omwisselen e.d. aan de bank overlaten, staan daarmee hun stemrecht aan de bank af. Van het aandelenkapitaal van 7 miljard, waarmee de banken in het totale aandelenkapitaal van de 425 grootste aandelenmaatschappijen deelnemen, bleek slechts 1,2 miljard echt bankkapitaal te zijn en berustte 5,5 miljard op het zogenaamde depotstemrecht!

Uit een onderzoek naar de verdeling van de plaatsen in de raden van commissarissen in de 318 grootste aandelenmaatschappijen in industrie, handel e.d. (met uitsluiting van bankondernemingen), kwam men tot de conclusie dat de bankdirecties daarin op 573 posten van de 1722 waren vertegenwoordigd en dat de drie grootste Duitse banken *(Deutsche Bank, Dresdner Bank, Commerz Bank)* alleen al 297 posten bezetten. De functie van president-commissaris viel een bankvertegenwoordiger in 150 van deze 318 gevallen toe, de functie van vicevoorzitter bovendien nog eens 142 keer; voor de drie grootste banken waren deze cijfers respectievelijk 85 en 72.

De ware dirigenten van het Duitse Konzerne-concert treft men dus niet alleen aan in de kring van directies en commissarissen van de topconcerns die monopolieposities in diverse industrietakken innemen, maar ook in de kring van directeuren en commissarissen van de grote banken. In deze kleine onderling verbonden kringen vallen de belangrijkste beslissingen voor de politiek van het Westduitse imperialisme.

Onder het motto „*Ihr Feld ist die Welt*" publiceerde de Duits-Nederlandse Kamer van Koophandel enkele maanden geleden een aantal gegevens over de omzetten van de sterkste Duitse concerns in 1968. [5]) Schematisch samengevat komen die hier op neer:

[5]) *Industrie und Handels Kurier der Deutsch-Niederländischen Handelskammer*, mei 1969.

	Totale omzet	Export	Binnenl. omzet	Omzet buitenl. dochters
		in miljarden DM		
Volkswagen - auto	11,6	6,7	2,8	2,1
Siemens - elektrotechn.	8,7	2,0	5,1	1,6
Hoechst - chemie	8,0	2,9	3,9	1,2
Bayer - chemie	7,7	3,1	2,9	1,7
Thyssen - staal	7,1	2,3	4,8	—
Daimler/Benz, auto	7,1	2,4	3,7	1,0
AEG - elektrotechn.	5,7	1,2	4,0	0,5
BASF - chemie	5,6	2,3	2,7	0,6
Krupp - staal	4,9	1,2	3,6	0,1
totaal	66,4	24,1	33,5	8,8

Hieruit blijkt dat deze negen concerns samen een kwart van de totale produktie van alle industriële ondernemingen en alle handwerk in de Bondsrepubliek voor hun rekening nemen. Hun export is bijna dertig procent van de totale Westduitse uitvoer!
Voorts blijkt hoe sterk zij op het buitenland zijn gericht: bijna de helft van hun omzet komt op buitenlandse markten terecht, 34 procent door uitvoer vanuit West-Duitsland, 13 procent via dochterondernemingen in het buitenland.

Grootscheepse reorganisaties

De Duitse conjunctuur heeft in de jaren '60 een duidelijke golfbeweging vertoond. In de cijfers omtrent de groei van de algemene industriële produktie bijvoorbeeld onderscheidt men twee perioden van vier jaar: een jaar van sterke produktietoename in 1960 en 1964 en een steeds verder vertragend groeitempo in de drie er op volgende jaren. Het dieptepunt werd bereikt in 1967 met een d a l i n g van de algemene industriële produktie met ruim twee procent. In dat jaar en de jaren daarna is er duidelijk sprake van een versnelling van het concentratieproces, in het bijzonder waar het fusies betreft van concerns en andere grote ondernemingen onderling [6]). Er is in feite eenzelfde soort „reorganisatie" van het monopoliekapitaal gaande als men zich de laatste tijd ziet afspelen in Engeland, in Frankrijk en in andere landen. Enkele belangrijke voorbeelden zijn [7]):

[6]) *Le Monde de l'Economie* van 15—16 juni 1969 wijst op de opmerkelijke verschillen in groeitempo van de produktie in enkele industrietakken, waarin grote concerns de markt beheersen en de industriële groei in het algemeen in de jaren 1967, 1968 en 1969. Het gaat met name om de kunstvezel-, olie-, auto-, elektrotechnische en chemische industrieën. Met uitzondering van de automobiel-industrie is het beeld over het algemeen zo, dat deze industrietakken bij een afnemende algemene groei minder vertraging vertonen en bij een snelle algemene groei nog aanzienlijk sneller gaan.
[7]) De gegevens zijn ontleend aan *DWI-Berichte*, mei '68 en juni '69 en aan *Le Monde de L'Economie* juni '69.

Eind 1968 werd de *Ruhrkohle AG* gesticht waarin zich 23 van de 29 mijnmaatschappijen in het Ruhrgebied aaneensloten; zij neemt 82,5 procent van de steenkoolproduktie voor haar rekening, had 190.000 man in dienst (waarvan er snel 60.000 werden afgevoerd), een jaaromzet van vijf miljard DM en zij zal zich ook met de winning van uranium bezig houden. Voorts werd door een aantal puur Duitse concerns een overeenkomst gesloten voor de oprichting van een gemeenschappelijke maatschappij voor de olieverzorging; deze concerns controleren op het ogenblik 35 procent van de oliezaken in de Bondsrepubliek en 29 procent van de raffinagecapaciteit.

In de staalindustrie is men op weg naar de vorming van twee of drie Duitse mammoetconcerns. De grootste, *Thyssen*, heeft de groten *Oberhausen* en *Bochum* overgenomen en partiële fusie-accoorden gesloten met *Gute-Hoffnungshütte* en *Mannesmann*. *Thyssen-Mannesman* hebben nu een onaantastbare monopoliepositie in de Duitse buizenproduktie; deze nieuwe groepering neemt met een produktie van 15 miljoen ton staal veertig procent van de totale Westduitse staalproduktie voor haar rekening en heeft op het ogenblik 156.000 man in dienst. De naaste concurrent, *Hoesch* heeft samen met de *Hoogovens* in IJmuiden daarop geantwoord door plannen uit te werken voor de uitbouw van hun gezamenlijke staalproduktie tot 20 miljoen ton, o.a. door een nieuw bedrijf in de Maasvlakte bij Rotterdam. *Hoesch* heeft tegelijkertijd een overeenkomst tot samenwerking gesloten met een der grootste Italiaanse staalondernemingen (*Acciaierie e Ferriere Lombarde Falck SpA* in Milaan). Een apart hoofdstuk is de reorganisatie van het *Krupp*-concern onder leiding van de *Deutsche Bank*.

In de sector elektrotechniek zijn op belangrijke terreinen partiële fusie-overeenkomsten gesloten tussen *Siemens* en *AEG* (transformatoren, generatoren en elektrische centralebouw), *Siemens* en *Brown Boverie* (de grote Zwitserse elektrotechnische onderneming), *Siemens* en *Philips*. Maar de situatie is hier zeer onoverzichtelijk, gezien de zeer vele internationale bindingen van de Duitse elektrotechnische concerns met grotere buitenlandse concurrenten (een belangrijk deel van het aandelenkapitaal van *AEG* is bijvoorbeeld in handen van de Amerikaanse *General Electric*, terwijl *Siemens* op vele terreinen nauw gelieerd is met *Philips*). Er komen in dit verband tal van combinaties voor bewapeningsopdrachten voor.

De Duitse chemische industrie wordt beheerst door drie nazaten van het beruchte *IG Farben* concern: *Hoechst*, *Bayer* en *BASF (Badische Anilin & Soda Fabrik)*. Laatstgenoemde was bij de meest opmerkelijke fusies betrokken; zij nam bijvoorbeeld de *Wintershall AG* over van enkele internationale olieconcerns en de staat en veroverde daarmee een concern dat o.a. bijna een zesde van de Duitse olieproduktie, een derde van de Duitse aardgasproduktie en de helft van de Duitse kaliproduktie beheerst en voorts belangrijke olieconcessies in Lybië en een raffinaderij bezit.

In de auto-industrie nam *Volkswagen* een beslissend aandelenpakket over in de *NSU* en sloot het samenwerkingsovereen-

komsten met *Porsche*. *Daimler-Benz* nam de vrachtwagenproduktie over van *Krupp*, zal binnen afzienbare tijd fuseren met *Henschel-Hanomag* en heeft zich nu ook in de vliegtuigbouw een plaats veroverd door de *Heinkel-fabrieken* op te kopen en samen met *MAN* een fabriek voor de bouw van vliegtuigmotoren te starten.
Door enkele fusies is inmiddels een groot Duits vliegtuigbouwconcern gestart: *Messerschmitt-Bölkow*, waarin minderheden van aandelen in handen zijn van *Messerschmitt* (één derde, de grootste), *Bölkow*, de regering van de Beierse deelstaat (Strauss' domein), de Amerikaanse *Boeing* en de Franse *Nord-Aviation*.
Het tweede Duitse vliegtuigbouwconcern, *Vereinigte Flugtechnische Werke* in Bremen waarin *Krupp* en *Daimler-Benz* de grootste aandeelhouders zijn, fuseerde met *Fokker*.
Bij de belangrijke overnemingen en fusies welke zich de laatste jaren in West-Duitsland voordeden, zijn vaak buitenlandse concerns betrokken geweest, in het bijzonder Amerikaanse, maar ook een aantal Nederlandse (*AKU*, *Philips*, *Unilever*, *Koninklijke Zout*, *Koninklijke Olie/Shell*, *Verenigde Machine-Fabrieken*, *Peek en Cloppenburg*, *Van Berkel* en enkele grote verzekeringsmaatschappijen o.a.).

Buitenlands kapitaal in Duitsland

Buitenlands kapitaal neemt een belangrijke plaats in de Westduitse economie in. Het is vooral op grote ondernemingen geconcentreerd en is ruwweg gesproken vrijwel geheel onder te brengen bij drie dozijn grote internationale concerns van Amerikaanse, Britse en Nederlandse oorsprong. Uit een lijst van de ondernemingen in de Bondsrepubliek die een nominaal kapitaal hebben van 50 miljoen DM of meer, welke door het *Deutsches Wirtschafts Institut* volgens de stand van zaken eind 1968 werd samengesteld, valt af te leiden dat er van 201 genoemden 144 particulier bezit zijn en van deze 144 zijn er 24 geheel Amerikaans, 5 Amerikaans-Duits, 6 Nederlands-Brits, 4 Brits, 3 Nederlands, 1 Brits-Duits, 4 Zwitsers, 2 Frans, 2 Luxemburgs, 1 Belgisch, 1 Belgisch-Duits, 1 Canadees, 1 Canadees-Duits en 1 Zweeds — samen 56 buitenlandse van de in totaal 144 grote ondernemingen. [8])
De *Bundesbank* [9]) heeft berekend, dat in 1968 niet minder dan 84 procent van het totale aandelenkapitaal in de Duitse petroleumindustrie in buitenlandse handen was; voor andere industrietakken gelden de volgende percentages: levensmiddelen 48, kunststoffen 35, elektrotechniek 31, voertuigen en staalconstructie 29, detailhandel 25, groothandel en machinebouw 22, textiel en bekleding 22, steen, glas en aardewerk 18, chemie 17.
Het buitenlandse kapitaal is geïnteresseerd in 5.375 Westduitse ondernemingen en vertegenwoordigt daarin een totaal nominaal aandelenkapitaal van 18 miljard mark, d.w.z. 13,6 pro-

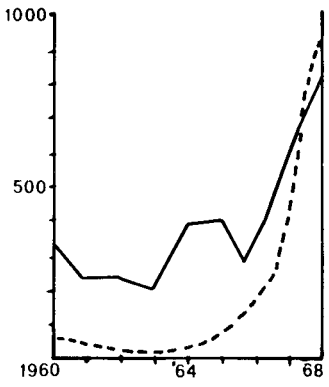
[8]) *DWI-Berichte*, juni 1969.
[9]) Persberichten eind mei 1969.

cent van het totale aandelenkapitaal van alle Aktien Gesellschaften en 24,6 procent van het kapitaal van alle Gesellschaften m.b.H. Van genoemde 18 miljard DM is 7,4 miljard in Amerikaanse handen — verreweg de grootste portie; de Nederlandse bezitters nemen met 2,4 miljard de tweede plaats in onder de buitenlandse investeerders in de Duitse economie.
Het Nederlandse en het Britse kapitaal zijn hoofdzakelijk gevestigd in het noordelijk deel van de Bondsrepubliek, dat in 1945 tot Britse bezettingszone werd aangewezen. Het Amerikaanse kapitaal is hoofdzakelijk in het zuidelijk deel gevestigd, dat tot Amerikaanse bezettingszone werd aangewezen en in het bijzonder in de deelstaat Beieren.
Er is sprake van een sterke toename van buitenlands kapitaalbezit in West-Duitsland in de afgelopen drie jaar: van een totaal aandelenkapitaal van 13,6 miljard DM in 1965 naar totaal 18 miljard DM in 1968. Dit jaar is deze uitbreiding verder gegaan. In de regel betreft het uitbreiding van bestaande buitenlandse ondernemingen of van bestaande deelnemingen in Duitse ondernemingen en geen nieuwe vestigingen. Daarbij is het Amerikaanse bezit het sterkst blijven groeien: van 38,2 procent van het buitenlandse kapitaal drie jaar geleden, naar 43,6 procent in '68. Voor Nederland zijn deze cijfers respectievelijk 15,5 en 13,4 procent, maar gezien enkele belangrijke fusies en overnemingen de afgelopen maanden, mag men aannemen dat het aandeel van de Nederlandse bezitters in de Duitse economie in 1969 weer zal zijn toegenomen.

Duits kapitaal in het buitenland

Op grond van officiële gegevens van het ministerie van economische zaken in Bonn stelde het *Deutsches Wirtschafts Institut* een overzicht samen van de omvang van de directe investeringen van Duitse ondernemingen in het buitenland in 1968. Deze bedroegen totaal 13 miljard mark. Tweederde daarvan is belegd in de industrieel ontwikkelde landen in West-Europa en Noord-Amerika. De grootste Duitse investeringen bevinden zich in België/Luxemburg — 1660,3 miljoen DM en Zwitserland — 1477,2 miljoen DM, gevolgd door Frankrijk (1193,5), Canada (1119,3), Verenigde Staten (1081,6), Oostenrijk (727,2), Italië (546,9), Nederland (407,1) en Engeland (267,3). [10])
Uit een en ander blijkt, dat de buitenlandse beleggingen in West-Duitsland groter zijn dan die van West-Duitsland in het buitenland. Abs, de belangrijkste topbankier en concernbestuurder in Duitsland, gebruikt dit om de Bondsrepubliek af te schilderen als *„de grootste onmacht in de wereld"* en — samen met de aanvoerder van de regeringspartij in de Beierse deelstaat, Strauss — campagnes te voeren tegen verdere *„Ueberfremdung"* door buitenlands kapitaal en voor het verschaffen van meer *„Lebensraum"* voor de Duitse concerns in het buitenland.

[10]) *DWI-Berichte*, mei 1969.

Duitse aankoop buitenlandse aandelen -------
Buitenlandse aankoop Duitse aandelen ——

Er voltrekt zich sinds vorig jaar echter een duidelijke ommekeer in deze ontwikkeling. Zo blijkt uit gegevens van de *Bundesbank* omtrent de effectenhandel, dat de omvang van buitenlandse aankopen van Duitse aandelen in de jaren 1960—1964 ongeveer 300 miljoen DM per jaar was en die van Duitse aankopen van buitenlandse effecten rond 50 miljoen DM per jaar. Van 1964 tot 1967 stegen de buitenlandse jaarlijkse aankopen tot 350—400 miljoen DM per jaar, de Duitse aankopen van buitenlandse effecten tot gemiddeld 100—150 miljoen DM. In 1966 begonnen sterke stijgingen van zowel buitenlandse aankopen van Duitse als van Duitse aankopen van buitenlandse aandelen. In de loop van 1968 werden de Duitse aankopen voor het eerst iets groter dan de buitenlandse (circa 950 miljoen tegenover ca. 900 miljoen); deze ontwikkeling zette zich in dit jaar duidelijk door.

Er is een overzicht samengesteld van de aantallen belangrijke buitenlandse penetraties in industriële en handelsondernemingen van de ontwikkelde kapitalistische landen in West-Europa en Noord-Amerika in 1968.[11]) De meeste van deze penetraties gingen uit van de Verenigde Staten (432) en Engeland (205), maar West-Duitsland kwam in dat jaar al op de derde plaats (186), voor Frankrijk (134), Italië (68) en Nederland (43).

Ons land wordt bij deze Duitse economische expansiepolitiek niet overgeslagen. In het laatste jaarverslag van de *Duits-Nederlandse Kamer van Koophandel*[12]) wordt gezegd dat thans *„bijna driehonderd Duitse firma's vaste steunpunten hebben"* in ons land en dat het daarbij *„in de eerste linie gaat om de dochter- of deelnemingsfirma's. „De volgende stap, de samenwerking tussen Nederlandse en Duitse partners op het gebied van de produktie, de handel en het verkeer en andere economische sectoren is tot dusver door nog betrekkelijk weinig firma's gedaan, ook al zijn er juist de laatste tijd enkele spectaculaire voorbeelden te noemen. De Kamer beschouwt het als een van haar wezenlijke opgaven dergelijke vormen van samenwerking tot stand te brengen."*

G. VERRIPS

[11]) *Direction*, april 1969.
[12]) *Industrie und Handels Kurier*, juni 1969.

Gemeentelijke zelfstandigheid in gedrang

De discussie over de vorming van grote gemeenten is in de kring van gemeentebesturen opnieuw opgelaaid. Minister Beernink oefent druk uit op Gedeputeerde Staten van de provincies om zo snel mogelijk met plannen te komen, waardoor het aantal kleinere gemeenten drastisch zal worden beperkt. Gemeenten met minder dan 3000 inwoners moeten worden opgeheven en opgenomen in gemeenten die minstens 10 à 15.000 inwoners dienen te tellen. Dat het opheffen van de kleinere gemeenten er door wordt gejaagd, blijkt wel uit het feit dat van de 407 gemeenten met minder dan 5000 inwoners er 203 betrokken zijn bij plannen in die richting! Alleen al in Zuid-Limburg dreigen 46 gemeenten te worden opgeheven, evenals een twintigtal in Oost-Groningen. Maar ook grotere plaatsen, zoals in de Zaanstreek en de IJmond, hangt eenzelfde lot boven het hoofd.

Nu is de gemeentelijke indeling niet iets dat onaantastbaar zou zijn. Indien zich de reële noodzaak voordoet, dat de grenzen gewijzigd moeten worden, dan moet dat ook mogelijk zijn. De huidige indeling is 150 jaar geleden tot stand gekomen en intussen is er veel veranderd in ons land. Het aantal problemen — en de omvang ervan — waarvoor de gemeenten zich gesteld zien, is sterk toegenomen.

De industriële ontwikkeling stelt geheel andere eisen dan voorheen. Vooral de vestiging van olie- en chemische bedrijven brengt vele vraagstukken met zich mee. Grote industrie- en haventerreinen moeten worden aangelegd en met water-, spoor- en autowegen verbonden. De grote toevloed van arbeiders moet worden gehuisvest in nieuwe stadswijken, waarbij tevens kostbare voorzieningen voor onderwijs, cultuur, recreatie enz. nodig zijn.

Door de snelle uitbreiding van industrie en woonwijken zijn vele gemeenten zowel in geld- als in ruimtenood geraakt. Om ruimtegebrek te bestrijden, was samenwerking met buurgemeenten noodzakelijk. Deze samenwerking leverde vaak problemen op, omdat de meeste grote gemeenten, in hun ijver om aan de wensen van de monopolies te voldoen, de kleinere liefst zo snel mogelijk wilden annexeren. Door de hoge eisen van de industrie kwamen de belangen van sport, gezondheidszorg, woningbouw en ontspanning in de regel op de tweede plaats. Daarnaast tast de industrie, o.m. door water- en luchtverontreiniging, het leefklimaat aan.

Om niet helemaal in de verdrukking te komen, gingen de burgers de druk op de gemeentebesturen vergroten. De gemeenten staan dus aan pressie van twee zijden bloot: zowel burgers als ondernemers vragen voorzieningen die geld kosten. De gemeenten zijn echter zowel door de gemeentegrenzen als door een gebrek aan financiën beperkt in hun mogelijkheden. Mede door deze druk wordt er gezocht naar mogelijkheden om de invloed

van de burgerij en van de randgemeenten te kunnen beperken.
Om de onderlinge betrekkingen tussen de gemeenten te regelen, zijn er verschillende mogelijkheden. Via de Wet gemeenschappelijke regelingen kunnen meerdere gemeenten vrijwillig op diverse onderdelen samenwerken. Op dezelfde basis is het mogelijk een streekgewest te vormen, waarvan er tot nu toe dertig bestaan. Een tweede mogelijkheid is het bij de wet instellen van een gewest (openbaar lichaam), waarvan de Rijnmondraad het enige voorbeeld is. In beide gevallen behouden de gemeenten hun zelfstandigheid. Ten slotte kunnen gemeenten met goedkeuring van het parlement worden samengevoegd. (Zie ook P & C, 1967, no. 8/9, blz. 404.)
In het voorjaar zijn bijna gelijktijdig een aantal rapporten verschenen, die aanbevelingen doen over de toekomstige ontwikkeling van de gemeenten. *)
Over één ding zijn de opstellers het eens: de huidige bestuursvorm beantwoordt niet meer aan de eisen van deze tijd. Als oplossing wordt de vorming van gewesten aanbevolen. Verder lopen de meningen nog al uiteen.
De verschillende aanbevelingen komen hierop neer:

a. Een groep gemeenten dient op basis van vrijwilligheid en met behoud van zelfstandigheid en de belangrijkste bevoegdheden een gewest te vormen.
b. Door de regering dient bepaald te worden welke gemeenten een gewest moeten vormen en welke bevoegdheden daaraan moeten worden afgestaan.
c. De regering stelt vast welke gemeenten moeten worden samengevoegd tot een groter geheel.

Voor de duidelijkheid zullen we hier de inhoud van de diverse rapporten beknopt weergeven.

Vereniging van Nederlandse Gemeenten

De Vereniging van Nederlandse Gemeenten is een organisatie die de belangen van de gemeenten behartigt o.m. door het geven van adviezen en het doen van voorstellen en wensen aan de regering.
Het rapport gaat dan ook uit van het belang van de huidige gemeenten en meent dat de gemeenten zelf in staat zijn de problemen op te lossen. Het zwaartepunt zou gelegd moeten worden op het door de gemeenten zelf vormen van gewesten. De Wet gemeenschappelijke regelingen dient daartoe te worden verruimd. Op de duur zou een gewest geleidelijk tot één gemeente kunnen uitgroeien, indien blijkt dat de gemeentelijke grenzen geen functie meer vervullen. Voor het samenstellen van een gewestbestuur ziet de VNG drie mogelijkheden:

*] „Bestuurlijke organisatie", Ver. van Ned. Gemeenten, Blauwe reeks no. 43; „Bestuur in agglomeraties", Instituut Contact Randgemeenten; Advies van de Raad van Advies voor de Ruimtelijke Ordening; „Streekgemeenten en stadsgewesten", Wiardi Beckmanstichting.

1. Aanwijzing door en uit de deelnemende gemeenteraden (bestaande toestand).
2. De helft van het aantal leden wordt op deze wijze gevormd, de overige door de kiezers van de betrokken gemeenten.
3. De gehele gewestraad wordt bij directe verkiezing gekozen (Rijnmondraad).

Dit rapport gaat er van uit, dat zo min mogelijk van boven af geregeld moet worden en heeft als voordeel dat kleinere gemeenten bij opname in een gewest hun zelfstandigheid behouden. De VNG is voor een systeem van geleidelijk ineen groeien van een groep gemeenten tot één geheel, zonder de zaak te overhaasten of te forceren. Deelname aan een gewest geschiedt vrijwillig.
Waarom echter de keus wordt gelaten uit drie mogelijkheden om een gewestraad te vormen is niet duidelijk. Is dit een concessie aan de leden (burgemeesters en wethouders)? Aanwijzing door gemeenteraden heeft in de regel een overheersing van burgemeesters en wethouders tot gevolg. Uit democratische overwegingen kan alleen een directe verkiezing van een gewestraad in aanmerking komen.

Instituut Contact Randgemeenten

Dit instituut dankt zijn ontstaan aan een aantal burgemeesters van met opheffing bedreigde kleinere gemeenten. Het rapport van de studiecommissie, samengesteld onder leiding van prof. H. A. Brasz van de Vrije Universiteit te Amsterdam, tracht een wetenschappelijke benadering van de diverse problemen te geven.
Vanuit deze benadering wordt het instellen van gewesten van boven af bepleit. De gemeenten worden aangewezen tot welk gewest zij zullen behoren. Dat aanwijzen kan geschieden door de regering bij algemene maatregel van bestuur. Als variant wordt gedacht aan de mogelijkheid, dat eventueel meer dan de helft van de aangewezen gemeenten met de aanwijzing moet instemmen of, indien een aantal Kamerleden dat wenst, dat het parlement die aanwijzing zal doen. Het rapport spreekt niet uit aan welke methode de voorkeur zou moeten worden gegeven.
De gewestraad dient bij directe verkiezingen door de bevolking te worden gekozen. Een gemeenteraad kan bepaalde bevoegdheden aan de gewestraad overdragen. De gewestraad kan aan een gemeentebestuur opdragen bepaalde maatregelen uit te voeren. De taak van een gewest wordt omschreven als het behartigen van belangen van het gebied op het terrein van de volkshuisvesting, openbaar vervoer en verkeer, economische ontwikkeling en recreatie.
In het algemeen komt de conclusie neer op het op grote schaal instellen van gewesten (als Rijnmond) door de regering, in bijzonder voor de kleinere en plattelandsgemeenten.
Dit uitgangspunt is vooral voor deze groep van gemeenten van

belang. Door het deelnemen aan vele gemeenschappelijke regelingen kunnen de gemeenteraden nog maar weinig invloed op de gang van zaken uitoefenen. Een gekozen gewestraad, zoals terecht wordt voorgesteld, kan deze onduidelijkheid herstellen. Voor het tot standbrengen van een gewest zijn echter drie mogelijkheden aangegeven. Het zonder meer van boven af vaststellen hoe een gewest wordt samengesteld, is niet aanvaardbaar. De betrokken raden en bevolking dienen daarin mee te kunnen spreken. Het overdragen van bevoegdheden van gemeenteraden aan een gewestraad zal zeker in de kleinere gemeenten op veel weerstand stuiten. Of hier in de toekomst echter aan te ontkomen valt, is te betwijfelen. Zaken als ruimtelijke ordening, verkeer, recreatie en economische ontwikkelingen kunnen vaak beter in groot verband geregeld worden.

Raad van Advies voor de Ruimtelijke Ordening

De taak van deze raad is de regering te adviseren over vraagstukken van ruimtelijke ordening. In de raad, die door de regering is samengesteld, zitten vertegenwoordigers van gemeenten, provincies en rijk met als voorzitter ex-minister Marijnen.
Ook dit rapport stelt, dat door of bij de wet gewesten moeten worden ingesteld die over bepaalde bevoegdheden moeten beschikken. Een gewest moet bij gebleken noodzaak deze bevoegdheden zelf kunnen uitbreiden. Aan de betrokken gemeente zou dan een „zekere mate van inspraak" verleend moeten worden.
Voor de niet-stedelijke gebieden dienen de kleinere gemeenten tot één grote te worden samengevoegd.
In de stedelijke gebieden dienen een aantal gemeenten met behoud van zelfstandigheid en een beperkt aantal bevoegdheden (maatschappelijke zorg, sociale en culturele zorg, stadsverfraaiïng en sportaccomodatie) in een gewest verenigd te worden. De gewestraad kan worden gekozen door de betrokken gemeenteraden of de bevolking. Het gewest heeft de taak te zorgen voor de ruimtelijke en economische ontwikkeling van het gebied.
Hoever dit advies gaat, blijkt wel uit de mening dat sommige provincies niet meer dan drie of vier gewesten of gemeenten zullen tellen. De provincie dient echter als bestuurslichaam te blijven bestaan, doch het aantal provincies zou door samenvoeging verminderd kunnen worden.
Dit rapport gaat dus een stap verder dan beide voorgaande. Het wil een gewest dat van boven af wordt opgelegd, met ruime bevoegdheden die zonodig, op kosten van de gemeenteraden, verder uitgebreid moeten kunnen worden en waaraan alleen de grotere gemeenten kunnen deelnemen. De kleine gemeenten moeten maar worden opgeheven. De taken van de overgebleven gemeenten, die verplicht worden deel uit te maken van een gewest, zijn dan nog zo gering dat zij net zo goed door het Leger des Heils en de visclub kunnen worden uitgevoerd.

Met een nagenoeg volledige liquidatie van de gemeentelijke autonomie als uitgangspunt valt niet te verwachten dat daarmee een oplossing voor de huidige problemen kan worden bereikt.

Wiardi Beckmanstichting

Een commissie van dit wetenschappelijke bureau van de PvdA heeft eveneens een rapport opgesteld over de bestuurlijke problemen, dat echter niet op alle punten de mening van alle leden weergeeft, zonder dit overigens nader aan te geven.
De conclusie vertoont veel overeenstemming met die van de Raad van Advies voor de Ruimtelijke Ordening. Het rapport adviseert dat de regering binnen enkele jaren een geheel nieuwe gemeentelijke indeling dient op te stellen.
Als voorbeeld wordt Zweden genoemd, waar het aantal gemeenten in 1952 van 2498 tot 1037 werd teruggebracht en waar nu gewerkt wordt dit aantal op 200 te brengen.
De Wiardi Beckmanstichting ziet een gemeenschappelijke regeling en een gewest slechts als overgang naar grote gemeenten (stadsgewest). Er wordt dan ook voor gepleit om alle gemeenten in Rijnmond en de Rijnmondraad op te heffen en tot één groot stadsgewest om te vormen.
Omdat de democratie in een dergelijk stadsgewest in het gedrang kan komen, moeten er zonodig subgemeenten worden gevormd, die eventueel beperkte bevoegdheden kunnen krijgen.
Het aantal provincies zou tot vijf kunnen worden teruggebracht.

Dit laatste rapport gaat het verst van alle. Alle problemen moeten van boven af — dat is door de staat — worden geregeld. Daarbij wordt uitgegaan van de reformistische opvatting, dat de staat een neutrale, boven de partijen (en gemeenten) staande instelling zou zijn die alleen het algemeen belang in het oog heeft.
In onze tijd is dat staatsapparaat evenwel nauw vervlochten met de leidingen van de grote concerns. De van boven af opgelegde veranderingen van de gemeentelijke indeling houden dan ook terdege rekening met de belangen van de grote industrie.
In de praktijk zijn het juist de grote ondernemers die openlijk aandringen op beperking van gemeentelijke rechten en samenvoeging van reeksen gemeenten. De algemeen directeur van Dow Chemical Nederland (het concern dat rijk is geworden van de napalmleveranties aan de Amerikaanse luchtmacht in Vietnam) verklaarde in een interview met *Ruim Zicht*, dat er maar eens een einde moest komen aan de autonomie van gemeenten en provincies omdat die schade berokkenen aan de industriële ontwikkeling. Sidney v. d. Bergh, bekend verzamelaar van commissariaten, ontzegde Provinciale Staten van Zuid-Holland het recht een streekplan op te stellen, dat de havenontwikkeling van Rotterdam wel eens zou kunnen belemmeren. De Hoogovens doen al enige jaren pogingen de ge-

meenten in de IJ-mond samengevoegd te krijgen. De voorzitter van de Kamer van Koophandel in de Zaanstreek verlangde onlangs nog, dat de regering haast moest maken met de herindeling van dit gebied.
De aandrang tot samenvoeging gaat dus niet van de bevolking, noch van haar organisaties uit, maar van de grote ondernemers. Het ligt dus voor de hand dat de voorstellen tot samenvoeging tot grote gemeenten of gewesten in de eerste plaats overeenkomen met de belangen van de industrie. Zo is de Rijnmond opgezet om binnen het gebied van 23 gemeenten één beleid ten opzichte van de haven- en industrieontwikkeling te kunnen voeren.

Nota bestuurlijke organisatie

Intussen heeft de regering een „nota bestuurlijke organisatie" aan het parlement voorgelegd. Daarin worden als belangrijkste maatregelen aanbevolen:

1. samenvoeging van kleine gemeenten waarvoor nieuwe richtlijnen worden vastgesteld;
2. vorming van gewesten op basis van een gewijzigde wet gemeenschappelijke regelingen.

Ook in deze nota wordt gepleit voor grotere gemeenten door samenvoeging of annexatie, maar niet zonder „tot voorzichtigheid te manen". De ervaring leert dat hoe groter de gemeente is des te geringer de belangstelling van de inwoners wordt. In de grote gemeenten zou daarom naar binnengemeentelijke decentralisatie (wijkraden) gestreefd moeten worden, mits met enkele bevoegdheden en financiële middelen uitgerust. De mogelijkheid daartoe is in de gemeentewet aanwezig en kan door de gemeenteraden worden benut.
Op blz. 8 van de nota komt de volgende passage voor: „Is derhalve samenvoeging een middel tot oplossing van de geschetste problematiek, dat zijn waarde ten volle behoudt, er doen zich tal van situaties voor, waarin aanwending ervan op wezenlijke bezwaren stuit. Naar mate het samenlevingsverband groter van oppervlakte en inwonertal is, groeit de kans, dat in geval van samenvoeging de belangenbehartiging, niet alleen wat de voorbereiding en uitvoering betreft, maar ook ten aanzien van de besluitvorming, feitelijk op ambtelijk niveau plaats vindt. Dan dreigt het gevaar, dat zij zich aan het bestuur en de democratische controle onttrekt. De communicatie tussen het bestuur en bestuurde, indien al mogelijk, zou in die situatie weinig effectief zijn. Stellig zou hier binnengemeentelijke decentralisatie ten goede kunnen werken, maar het moet worden betwijfeld of men voor structureel belangrijke zaken tot een reële decentralisatie zal willen en kunnen besluiten. En, indien dat inderdaad het geval zou zijn, dan rijst toch wel duidelijk de vraag, waarom men eerst *zinvolle organisaties, als gemeenten in beginsel zijn,* zou moeten elimineren, om daarvoor andere, welke hun

nut nog moeten bewijzen, in de plaats te stellen." (cursivering van C. IJ.)

Afgezien van de ambtelijke stijl moet worden opgemerkt dat hierin veel waarheid schuilt, doch dat in de praktijk de handelwijze van de regering een totaal andere is. Juist de plannen voor de IJ-mond, de Zaanstreek, Zuid-Limburg en Oost-Groningen gaan uit van grote oppervlakten en inwonertallen. De argumenten van de zich tegen samenvoeging verzettende gemeenten dat belangenbehartiging en democratie daardoor in het gedrang zouden komen, heeft de regering altijd van de hand gewezen!

De nota spreekt zich uit voor de instelling van gewesten door de gemeenten zelf op basis van vrijwilligheid. Aan een gewest, dat een rechtstreeks gekozen bestuur moet hebben, zullen een aantal bevoegdheden, ook van de provincie, worden overgedragen, op dusdanige wijze dat er voor de gemeenten een reëel arbeidsterrein overblijft en er geen uitholling plaats vindt. Een gewest zal een eigen financiële regeling krijgen. De deelnemende gemeenten zullen de kosten van de overgedragen taken moeten financieren, het rijk vergoedt de bestuurs- en apparaatskosten. Daarnaast wordt de invoering van een gewestelijke belasting overwogen. De gedachte tot samenvoeging van provincies wordt in de nota niet overgenomen. Ook wordt nog in de nota aangekondigd, dat voor Rijnmond een nadere regeling wordt uitgewerkt, evenals voor het plan groot-Amsterdam.

De inhoud van deze nota vertoont veel overeenstemming met het rapport van de VNG. Onder de nota staat de naam van minister Beernink, die voorheen naast gemeentesecretaris ook voorzitter van de CHU is geweest. De CHU heeft lange tijd in haar „program van beginselen" het volgende artikel gehad: „Het zelfbeschikkingsrecht van provincie en gemeente worde gehandhaafd en versterkt in overeenstemming met de taak, welke deze lichamen, naar historie en grondwet, in ons staatsbestel vervullen". Een deel van deze opvatting is nog in de nota terug te vinden, waarin getracht wordt, ondanks vergroting van gemeenten en gewestvorming, de positie van de gemeenten zoveel mogelijk te handhaven. Of dit in de praktijk tot zijn recht zal kunnen komen, is nog moeilijk te overzien. Los van de door de tijd noodzakelijk geworden veranderingen op bestuurlijk gebied beweegt zich op de achtergrond het drijven van de grote monopolies, die hun eigen plannen trachten te verwezenlijken.

Indien de raadsleden van de CPN en afdelingsbesturen van onze partij met voorstellen tot annexatie of grenswijziging te maken krijgen, leggen zij eigen maatstaven aan. Nagegaan moet worden of daarbij de belangen en de democratische rechten van de bevolking in het gedrang komen. Is een wijziging noodzakelijk, b.v. indien er gebrek aan grond voor woningbouw is, en is handhaving van de democratische rechten gegarandeerd, dan kan een voorstel onze steun verkrijgen. Een opheffing, die plaats zou moeten hebben omdat deze of gene minister het aantal inwoners te gering vindt, is niet aanvaardbaar. Daarbij zullen we ons niet begeven in een discussie, of een kleine gemeen-

te zoveel voordelen (of nadelen) biedt boven een grote. Het aantal inwoners noch de oppervlakte zullen bij onze besluitvorming de doorslag geven.
Aan de gevolgen voor de democratische rechten van de bevolking na herindeling wordt in verschillende rapporten nauwelijks aandacht besteed. Hebben de opstellers zich al neergelegd bij de opzet van de „Proeve van een nieuwe grondwet" waarin gemeente en provincie alleen nog maar door de wet geregelde taken hebben te vervullen? De gemeentelijke autonomie, het recht van de gekozen raad om aan het hoofd van de gemeente zelf haar huishouding te besturen, komt zo te vervallen. Het perspectief is dan, dat er een aantal uitgeholde monstergemeenten overblijven, die tot uitvoerders van staatsopdrachten zijn gedegradeerd.
Het staatsmonopolistische kapitalisme heeft het parlement al voor een deel uitgehold. Door afschaffing van de evenredige vertegenwoordiging hopen de monopolies de greep op het staatsapparaat verder te vergroten. Een daarmee samenhangende stap zou kennelijk de uitschakeling van de gemeentelijke democratie moeten zijn. Monopolie en democratie zijn twee begrippen die elkaar slecht verdragen.
De eis tot democratisering op elk gebied van het maatschappelijk gebeuren, klinkt steeds luider. Ook de eis tot handhaving en vernieuwing van de democratische positie van de gemeenten zal daarom zeker aan kracht winnen. In de in dit artikel genoemde rapporten is met deze kant geen of volstrekt onvoldoende rekening gehouden. Dat er iets aan de positie van de gemeenten moet veranderen, is duidelijk. Maar dat moet dan gebeuren in de richting van de versterking van autonomie en democratie in het belang van de bevolking.

C. IJMKERS

Links en rechts

De termen „links" en „rechts" worden in het politieke leven veelvuldig gebruikt. Een ieder weet wel, zij het bewust of min of meer vaag, wat met deze woorden wordt aangeduid en hoe een politieke partij geplaatst moet worden. Niemand zal aarzelen de CPN links te noemen en het GPV rechts, terwijl het ook wel duidelijk is dat het kabinet-De Jong een rechtse regering is. De tegenstellingen die er op een gegeven moment tussen de politieke groeperingen zijn, kunnen door het gebruik van deze woorden op een sprekende manier tot uiting worden gebracht.
Verwarring kan er moeilijk uit het benutten van deze termen voortvloeien. Maar degenen die de roep om „duidelijkheid" in de politiek hebben aangeheven — vaak als dekmantel voor het ondernemen van aanvallen op het kiesstelsel van evenredige vertegenwoordiging — hebben verordonneerd dat ook de woorden „links" en „rechts" niet duidelijk genoeg zijn en dat ze in de politiek beter afgeschaft kunnen worden. Een kort geleden verschenen boek van een der sociologen die zich met het politieke leven bezig houdt, dr I. Lipschits, en dat gewijd is aan een onderzoek van het gebruik van de termen „links" en „rechts", probeert bewijsmateriaal voor deze opvatting aan te dragen. *)

Tot dit bewijsmateriaal behoort o.a. de redenering, dat het niet altijd gemakkelijk is om een partij een plaats toe te wijzen in de rangorde links-rechts. Zo worden onderzoekingen aangehaald van resp. Jacobs en Stapel, waaruit zou kunnen worden opgemaakt dat er geen helderheid bestond over de positie van de Boerenpartij. In het eerste onderzoek werd deze als „uiterst rechts" geklasseerd en in het tweede als nog juist „links". Bewezen wordt hiermee echter niets. Hoogstens dat misvattingen of aanvankelijke misvattingen mogelijk zijn. Bij sommigen zal de actie van de Boerenpartij tegen het Landbouwschap de indruk hebben kunnen wekken, dat het hier ging om een partij die reactionaire corporatieve instellingen zou willen bestrijden en als zodanig links zou kunnen zijn. De opvattingen en gedragingen van de Boerenpartij hebben deze misvatting snel kunnen wegnemen. Het moet deze snelheid geweest zijn, die leidde tot het verschil in beoordeling bij de twee genoemde onderzoekingen — zonder daar overigens de verdere waarde van te willen beoordelen.
Ook de historische uiteenzettingen van dr Lipschits over de verschillen die zich hebben voorgedaan bij het hanteren van de woorden „links" en „rechts" zijn weinig overtuigend. Het gaat toch niet om een vooral historisch begrip, maar om termen die

*) Dr I. Lipschits — Links en rechts in de politiek. Uitgegeven door J. A. Boom en Zoon, Meppel. 1969. Prijs f 8,90.

het mogelijk maken algemeen gevoelde tegenstellingen op duidelijke en voor iedereen begrijpelijke wijze kenbaar te maken.
Na een algemene behandeling bespreekt dr Lipschits de betekenis van de links-rechts-tegenstelling in de Nederlandse politiek. Elke partij die in het parlement zitting heeft, wordt daarbij behandeld aan de hand van enkele programmatische documenten. De keuze daarvan is beperkt. Zo wordt voor de CPN bijvoorbeeld vrijwel alleen de discussiegrondslag voor het 22ste congres aangewend. Toch ontstaat er wel een beeld. Zo kan dr Lipschits op grond van de benutte programs e.d. een partij als D'66, die aanvankelijk ook als twijfelgeval had kunnen gelden, aan de rechterkant plaatsen. Links kan zij, met de VVD, alleen genoemd worden, als de tegenstelling niet-confessioneel — confessioneel op de voorgrond wordt geschoven.
In het boek van dr Lipschits worden vele bijzonderheden gegeven over het gebruik van de termen „links" en „rechts"; hij citeert daarbij ook uitspraken die inderdaad het herinneren waard zijn. Dat geldt o.a. voor de PSP, waarover wijlen Van Steenis in zijn toespraak op het oprichtingscongres zei: „Wij zijn niet links en wij zijn niet rechts, maar we staan er zeker niet tussen". Achteraf gezien een treffend beeld van deze partij, die in zichzelf verdeeld is en in elkaar bestrijdende groepjes uiteenvalt. Maar tezelfder tijd een uitspraak, die laat zien dat het mijden van deze termen nog niet tot meer duidelijkheid hoeft te leiden, zoals dr Lipschits probeert te bewijzen.

S. VAN DONGEN

Communiqué van het partijbestuur van de CPN

Het 23ste partij-congres van de CPN zal op 6, 7 en 8 februari 1970 in Amsterdam bijeenkomen.
Tot het bijeenroepen van het congres werd besloten op de zitting van het partijbestuur van de CPN, die op 13 en 14 september werd gehouden. Het partijbestuur besprak maatregelen ter voorbereiding van het congres, dat kort voor de provinciale staten- en gemeenteraadsverkiezingen zal plaats hebben.
Het partijbestuur besteedde in zijn discussies ruime aandacht aan de grote demonstratie voor eenheid van alle linkse krachten en tegen de politiek van de regering-De Jong op 4 oktober in Amsterdam. Het verheugende feit, dat enige weken voor de demonstratie reeds vierduizend deelnemerskaarten werden verkocht, inspireert tot nieuwe inspanningen om de betoging zo massaal en indrukwekkend mogelijk te maken. Het partijbestuur roept alle leden en vrienden van de partij op zich volledig in te zetten bij de voorbereiding van de landelijke demonstratie die van groot gewicht is in de strijd tegen de reactie, voor de verdediging van de democratie en het levenspeil.

In het kader van de versterking van het partijwerk werd besloten J. v. Esch — wiens vervanging als administratief secretaris enige tijd geleden reeds bekend werd gemaakt — als lid van het dagelijks bestuur te vervangen door W. Nieuwenhuyse (met verantwoordelijkheid voor het bedrijfswerk van de partij) en tot uitbreiding van het dagelijks bestuur met Jaap Wolff.

(De Waarheid, 15 sept. 1969).

Overleg tussen DKP en CPN

Zaterdag 20 sept. heeft een vertegenwoordiging van het dagelijks bestuur van de CPN een bespreking gevoerd te Amsterdam met een lid van het presidium van de DKP (Duitse Communistische Partij). De bespreking had plaats in het kader van de regelmatige contacten tussen beide partijen, waartoe tijdens het jongste DKP-congres in Essen door de CPN en de DKP afspraken werden gemaakt en stond in het teken van een uitwisseling van ervaringen en inzichten met betrekking tot actuele vraagstukken.

(De Waarheid, 22 sept. 1969).

Verklaring van het Dagelijks Bestuur van de CPN

Het Dagelijks Bestuur van de Communistische Partij van Nederland is maandag (6 oktober) bijeen geweest ter bespreking van de actuele politieke vraagstukken en de taken, die daaruit voor de partij voortvloeien.

Het Dagelijks Bestuur acht het een feit van grote politieke betekenis, dat de demonstratie van de vierde oktober — die geheel in het teken stond van „eenheid van actie, tegen de regering-De Jong" — een ongekend massale omvang heeft gehad. Aan de indrukwekkende betoging, één van de grootste die de hoofdstad ooit gekend heeft, werd deelgenomen door duizenden communisten, door progressieve mensen uit alle provincies van ons land, waaronder ook socialisten, pacifisten en vakverenigingsmensen.

Dit was niet alleen een waardige afsluiting van de viering van het vijftigjarig bestaan van de CPN, die diepverankerd is onder de werkende bevolking van ons land, maar is een duidelijk en ondubbelzinnig antwoord op de miljoenennota, waarover de Tweede Kamer volgende week de algemene begrotingsdebatten begint. In de straten van Amsterdam is in grote eensgezindheid het reactionaire program van de regering-De Jong van de hand gewezen, zoals ook het geval is met Roolvinks loonpolitiek en loonwet.

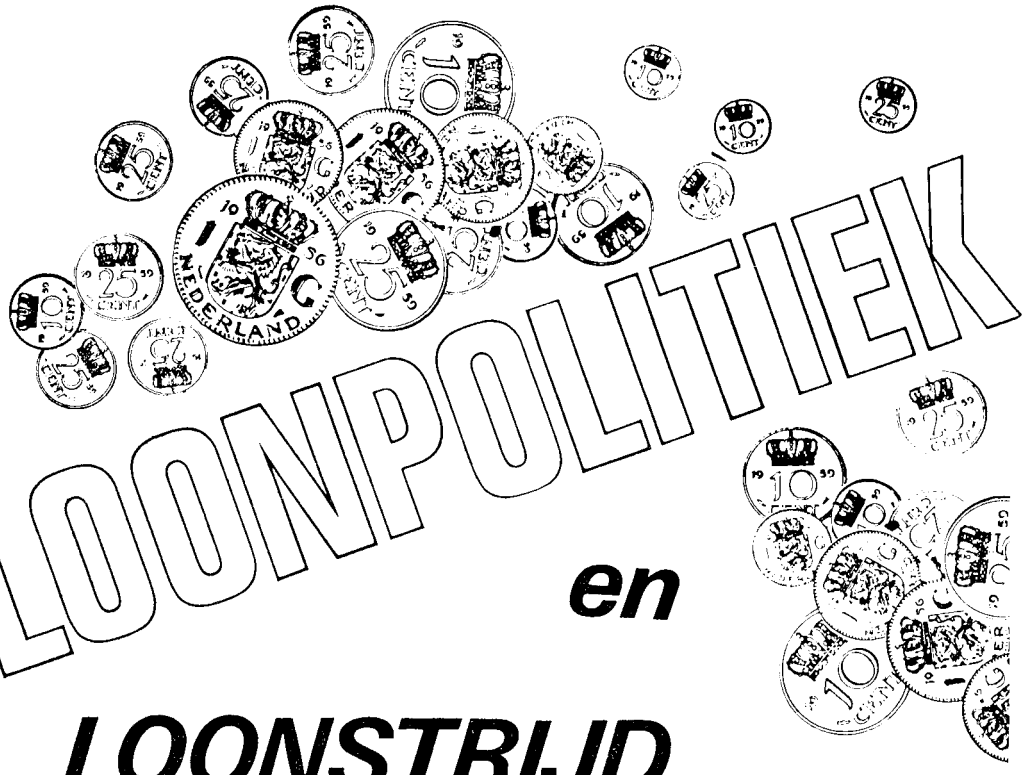
De toestand verandert snel en de perspectieven voor de eenheid van de linkse krachten, doelbewust tot stand gebracht van onderop, zijn bijzonder groot. Juist daarom zijn de kracht en de vitaliteit van de CPN en het grote vertrouwen dat de CPN onder de bevolking van ons land blijkt te genieten, op het ogenblik van een uitzonderlijke betekenis.

Het Dagelijks Bestuur is van mening dat de betoging tot een massale demonstratie en tot een indringende gebeurtenis kon worden doordat vele honderden werkers, alle afdelingen en leden van de partij zich voor het welslagen ervan hebben ingespannen. Het roept op om nu alle krachten in te zetten voor de eenheid van de linkse krachten in ons land, overal waar deze eenheid door de gewone, bewuste mensen gesmeed kan worden voor de concrete eisen: in de bedrijven en buurten, op kantoren, scholen en universiteiten. De vierde oktober moet een wekroep zijn tot versterkte strijd tegen de regering-De Jong en voor de vooruitgang.

Het Dagelijks Bestuur wekt op de rijen van de partij met nieuwe leden te versterken en abonnees te werven op het dagblad „De Waarheid", dat de nieuwe obstakels moet overwinnen die de reactionaire regering thans opwerpt door middel van een afbraak van de postbestellingen in ons land.

Volgend jaar zullen er zowel verkiezingen voor de Provinciale Staten als voor de gemeenteraden plaats hebben, die ongetwijfeld ook van groot landelijk politiek belang zullen zijn.
Er is alle reden om vol optimisme en strijdlust de voorbereidingen te treffen, die nodig zijn om een intensieve en omvangrijke verkiezingscampagne te voeren.

(De Waarheid, 7 oktober 1969).

LOONPOLITIEK en LOONSTRIJD

LOONPOLITIEK EN LOONSTRIJD: een critische studie met strijdbare conclusies.

Er heerst een vrijwel algemene ontevredenheid in Nederland over de huidige loonpolitiek, zoals die door de ondernemers en de regering wordt gevoerd.
Er is behoefte aan een verlevendiging van de loonstrijd om een eind te maken aan het achterblijven van lonen en salarissen bij de stijging van de winsten van de grote ondernemingen en de duurte van het levensonderhoud.
Het, kort geleden, opgerichte Instituut voor Politiek en Sociaal Onderzoek heeft met de hulp van een aantal op dit gebied ervaren medewerkers een rapport doen verschijnen.
Het streven was de vraagstukken rondom de loonpolitiek en de loonstrijd wat dieper te onderzoeken, deze critisch te ontleden en er conclusies aan te verbinden voor de toekomst. Het rapport is door Paul de Groot samengesteld.

*

Het rapport wordt als handig boekje van 64 pagina's in gekleurd omslag uitgegeven. De prijs bedraagt *f* 1,90.
Bij afname van ten minste vijf exemplaren wordt reductie gegeven.
Bestellingen te richten aan het Instituut voor Politiek en Sociaal-Onderzoek, Prinsengracht 840 Amsterdam. Tel.: 22 17 38.

Karl Marx

Het communistisch manifest

'Een spook waart door Europa', met deze klassiek geworden woorden openden **Karl Marx** en **Friedrich Engels** hun brochure in 1848, die het meest internationale werk van de gehele socialistische literatuur zou worden.
'Het is hoog tijd, dat de communisten hun opvattingen, hun oogmerken, hun tendenties, openlijk voor de gehele wereld ontvouwen en tegenover het sprookje van het spook van het communisme een manifest van de partij zelf plaatsen'.
Elfde, naoorlogse druk, met alle voorwoorden van Marx en Engels, met materiaal over de ontstaansgeschiedenis en uitvoerige toelichtingen. 112 blz., paperback *f* 3.65

Loonarbeid en kapitaal

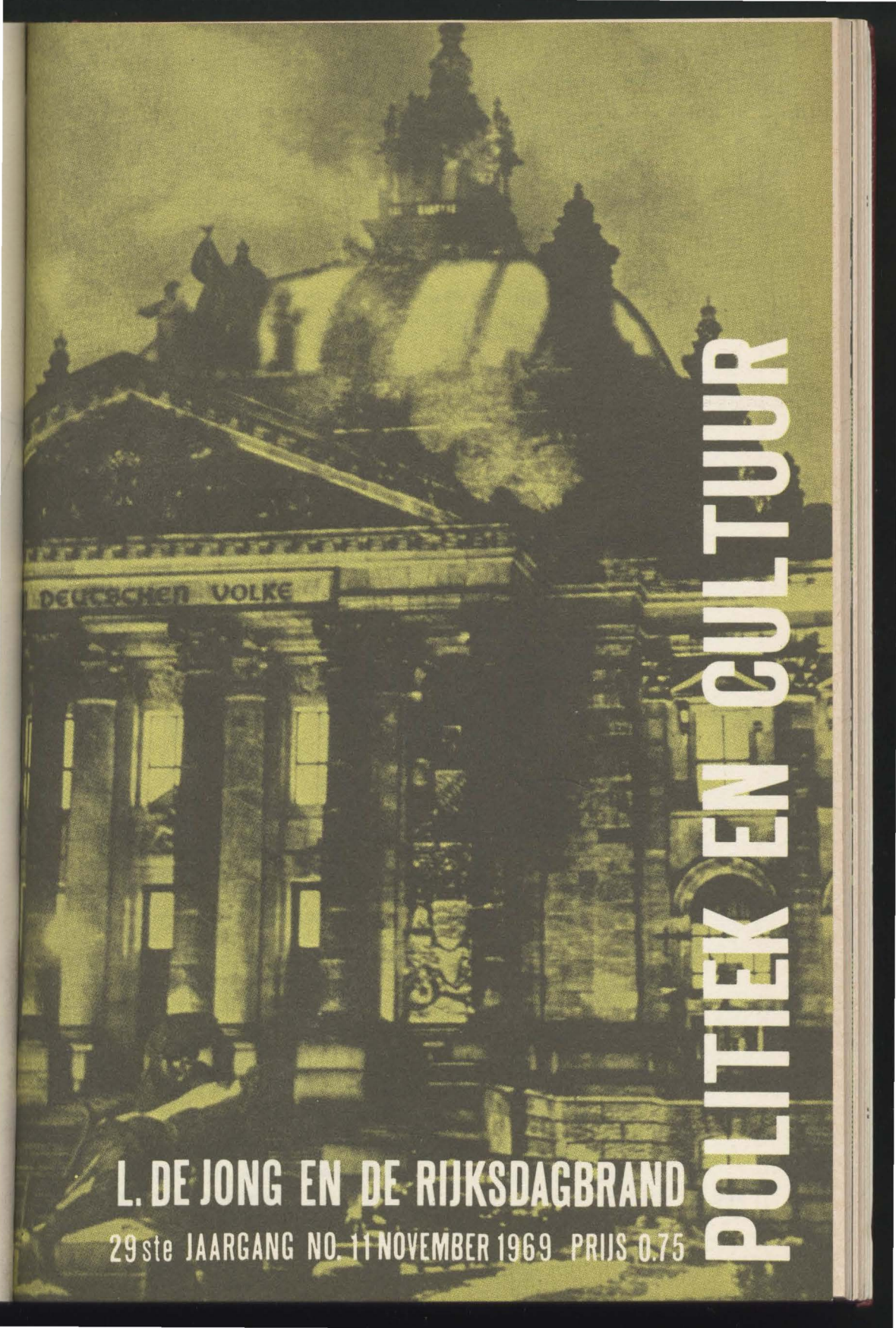
Karl Marx laat in deze artikelen uit 1849 zien, dat in de economische struktuur van onze gehele moderne maatschappij het alleen de arbeidende klasse is, die alle waarden produceert.
Vierde, vermeerderde druk, met toelichtingen.
82 blz., paperback *f* 3.—

Loon, prijs en winst

Dit werk van **Karl Marx** ontstond als manuscript uit twee voordrachten, die hij in 1865 in Londen voor de Generale Raad van de Eerste Internationale hield.
Vele problemen die Marx in 'Het Kapitaal' onderzocht, worden hier door hem zelf voor het eerst uiteengezet.
Vijfde, vermeerderde druk, 84 blz., paperback *f* 3.—

Al deze uitgaven zijn verkrijgbaar bij Uw boekverkoper!
Uitgeverij Pegasus - Leidsestraat 25 - Amsterdam, tel: 020-231138

POLITIEK EN CULTUUR

L. DE JONG EN DE RIJKSDAGBRAND

29ste JAARGANG NO. 11 NOVEMBER 1969 PRIJS 0.75

		blz.
Meer geld voor de gemeenten	W. van het Schip	445
Loonpolitiek en loonstrijd	W. Nieuwenhuijse	456
L. de Jong en de Rijksdagbrand	B. Schmidt	462
Opmerkingen over stellingen van het Maurice Thorez-instituut		473

UIT DE TIJDSCHRIFTEN

Proudhon of Marx		478
Versterking van de Communistische Partij in de strijd voor eenheid van alle linkse krachten Ter voorbereiding van het 23ste congres van de CPN		486
Partijbestuur CPN bijeen		492

POLITIEK EN CULTUUR

verschijnt maandelijks bij uitgeverij Pegasus
Leidsestraat 25, Amsterdam-C., tel. 23.11.38
De abonnementsprijs is *f* 7.50 per jaar.
f 3.75 per halfjaar, losse nummers *f* 0.75

Ons gironummer is 173127, Gem.giro: P 1527
Correspondentie over betaling en verkoop s.v.p. zenden aan de administratie p/a Pegasus.
Alle correspondentie over de inhoud aan de redactie van P. en C., Prinsengracht 473. Amsterdam-C., tel. 62565

29e jaargang no. 11 november 1969

POLITIEK EN CULTUUR

maandblad, gewijd aan de theorie en praktijk van het marxisme-leninisme onder leiding van het partijbestuur der CPN

Meer geld voor de gemeenten

Nu de monopolies in toenemende mate streven naar vergroting van hun macht en er een steeds sterker wordende verstrengeling van de monopolies en het regeringsapparaat plaats heeft, wordt de positie van de gemeenten moeilijker. Er ontstaan scherpe conflicten tussen de gemeenteraden, die dicht bij de bevolking staan, en het regeringsbeleid. Op de laatste congressen van de Communistische Partij van Nederland is aan deze ontwikkeling veel aandacht besteed; er werd op gewezen, dat de communistische raadsleden actief moesten optreden voor de belangen van de bevolking en dat daarbij de samenwerking diende te worden gezocht met andere gemeenteraadsleden op basis van strijd voor de versterking van de positie van de gemeenten.

De regering-De Jong heeft zich op alle gebieden tegenover de bevolking van ons land geplaatst. Dat geldt ook inzake de gemeenten. Door haar optreden is in de afgelopen jaren de financiële nood van de grote zowel als van de kleine gemeenten verder gestegen.

Het verzet tegen haar politiek op het gebied van de financiële verhouding tussen rijk en gemeenten is sterker geworden. Doch minister Witteveen is er vorig jaar, toen deze kwesties in het middelpunt van de aandacht kwamen te staan, door het doen van verscheidene beloften en toezeggingen, nog in geslaagd dit verzet in te dammen.

Zoals te verwachten was van deze regering — het is door de communisten bij de behandeling van de vorige rijksbegroting reeds duidelijk gesteld — heeft de minister deze beloften in de verste verte niet waar gemaakt. Eerder is het tegendeel het ge-

val geweest; er moet namelijk worden vastgesteld, dat het beleid ten opzichte van de gemeenten slechter is dan ooit tevoren en dat als het ware een absoluut dieptepunt is bereikt.
Is dit overdreven? Nee. Tot op heden was het zo, dat vele gemeenten er met grote moeite nog in slaagden het voorzieningspeil voor de bevolking niet achteruit te doen gaan en vaak na veel inspanning en lang onderhandelen verbeteringen tot stand wisten te brengen. Indien er echter in de komende tijd geen duidelijke verbeteringen in de financiële verhoudingen tot het rijk worden bereikt, dreigt dit voorzieningspeil te worden aangetast.
De neiging bestaat om bij het spreken over de financiële toestand van de gemeenten te vervallen in beschouwingen van hoofdzakelijk boekhoudkundige aard. Daarom moet duidelijk worden onderstreept, dat het bij een beoordeling van de toestand van de gemeentelijke financiën allereerst gaat om het voorzieningspeil van de bevolking, waarop de regering-De Jong met haar beleid een openlijke aanslag pleegt.

Een gemeente wordt gevormd door een groter of kleiner aantal mensen die samenwonen in een bepaald gebied. Het is het gemeentelijke beleid, dat in hoge mate bepaalt of aan de wensen en vaak dwingende eisen van deze bewoners tegemoet gekomen zal worden. Vervulling van deze wensen en inwilliging van deze eisen bepaalt echter of er naast gewoond en gewerkt ook *geleefd* kan worden in de gemeente. Daarbij zijn het in de eerste plaats de werkende mensen met hun beperkte financiële middelen, die in hoge mate voor hun wel en wee afhankelijk zijn van het gemeentelijk beleid. Dit heeft betrekking op vraagstukken van het onderwijs, de jeugdvoorzieningen, sport- en recreatiemogelijkheden, culturele voorzieningen en de gezondheidszorg van kleuter tot bejaarde. Tevens zijn de vaak ingewikkelde problemen van verkeer en parkeren, de aanleg van bouw- en industrieterreinen, de bouw van woningen en het saneren van verouderde buurten en wijken hierbij in het geding. Bovendien komen allerlei vraagstukken die samenhangen met de werkgelegenheid aan de orde.
De gemeenten hebben, zoals hieruit reeds blijkt, vele taken. Sommige daarvan zijn in de ene gemeente belangrijker dan in de andere, maar elke gemeente heeft te maken met datgene wat betrekking heeft op het directe voorzieningspeil. Dit onderstreept de belangrijke sociale functie van de gemeente.
De politieke samenstelling van de raad heeft grote invloed op het gemeentelijke beleid. In een gemeente met een linkse meerderheid zal een vooruitstrevend beleid meer voor de hand liggen dan daar waar zulk een meerderheid ontbreekt. Ten einde in het belang van de bevolking een zo gunstig mogelijk beleid te verkrijgen, eisen de communisten ook hun plaats op in de colleges van burgemeester en wethouders.
Het is evenwel duidelijk, dat ook de regering invloed uitoefent op het gemeentelijke beleid. Formeel geschiedt dit op vele wijze, van adviserende richtlijnen af tot aan bindende

voorschriften toe. Bij de uitvaardiging van deze richtlijnen en voorschriften gaat de regering uit van haar eigen beleid.
Een aantal van deze adviezen en voorschriften kunnen door de gemeentebesturen naar eigen inzicht ten uitvoer worden gelegd. Dit is de diverse regeringen een doorn in het oog geweest. Vaak toch komt daardoor duidelijk tot uiting, dat gemeente en regering tegenover elkaar staan als de belangen van de bevolking in het geding zijn. Reeds geruime tijd en langs verschillende wegen worden dan ook aanvallen gedaan op de autonomie van de gemeenten.
Vooral de financiële verhoudingen vormen een sterke rem op een zelfstandig beleid van de gemeenten. Langs de weg van de financiën probeert de regering de gemeenten te dwingen zich ondergeschikt te maken aan de belangen van de monopolies.

Investeringen worden afgeremd

Als de financiën van de gemeenten aan de orde zijn, gaat het in hoofdzaak om een viertal vraagstukken, n.l.

— de kapitaalsvoorziening, d.w.z. de voorziening met gelden die nodig zijn voor investeringen;
— de jaarlijkse begrotingen van inkomsten en uitgaven;
— de zogenaamde doeluitkeringen;
— de financiële positie van de grote gemeenten Rotterdam, Amsterdam, Den Haag en Utrecht.

De gemeenten moeten jaarlijks grote bedragen investeren. Daarvoor moeten leningen worden gesloten, die over een langere tijd met betaling van rente worden afgelost. Deze gelden zijn nodig voor soms zeer omvangrijke werken, zoals voor de aanleg en uitbouw van havens, voor grote verkeerswerken als tunnels, viaducten en bruggen. Verder dienen ze voor de zogenaamde kleine investeringen als de bouw van buurthuizen, de aanleg van sportvelden, enz.
Tot voor enige tijd was het zo, dat de gemeenten op de kapitaalmarkt verschenen en daar leningen afsloten tegen de geldende marktcondities. Maar in 1961 is daaraan een einde gemaakt. Omdat in die periode de bedrijven en ondernemingen een steeds groter deel van de kapitaalmarkt voor zich opeisten, werd in dat jaar voor de gemeenten een bestedingsfonds ingesteld. Daarmee werden de gemeenten beperkt in hun mogelijkheden tot het opnemen van kapitaal. In feite werden daarmee de belangen van de bevolking ondergeschikt gemaakt aan die van het bedrijfsleven.
Later, in 1965, is er onder leiding van de toenmalige minister van financiën Vondeling een wet op de kapitaalsuitgaven gekomen, waarin de beperking die aan de gemeenten werd opgelegd, nader werd gereglementeerd.
Sindsdien mogen de gemeenten alleen nog maar kapitaal opnemen via de Bank van Nederlandse Gemeenten. Deze verdeelt het beschikbare kapitaal over de verschillende gemeenten, maar zij is op haar beurt volledig afhankelijk van het re-

geringsbeleid, dat bepaalt of en in hoeverre deze Bank een beroep mag doen op de algemene kapitaalmarkt.
Zoals zo vaak met in wezen reactionaire maatregelen het geval is, werden ook deze bepalingen overgoten met een progressief aandoend sausje. De beperking van 1961 was nodig, zo heette het, om met het oog op het algemene belang een juiste verdeling van het beschikbare kapitaal over de drie belangrijkste groepen — te weten de private sector, het rijk en de lage overheid (voornamelijk de gemeenten) — te verzekeren. De wet op de kapitaalsuitgaven van 1965 zou nodig zijn geweest om de belangen van de gemeenten te dienen. Een concurrentie tussen de gemeenten op de kapitaalmarkt zou worden vermeden en dat zou verhinderen dat als gevolg van deze concurrentie een stijging van de rentevoet zou plaats hebben.
Wat zijn nu de gevolgen van deze maatregelen geweest? Een pas verschenen overzicht van de Nederlandse Bank over de periode van 1961 — het jaar waarin het bestedingsplafond werd ingevoerd — tot 1968, geeft daarvan een beeld.

NETTO-BEROEP OP DE KAPITAALMARKT (in miljoenen guldens)

	1961	1962	1963	1964	1965	1966	1967	1968
Rijk	680 (17%)	433	904	799	769	1.065	1.618	1.261 (14%)
Lagere Overh.	970 (24%)	471	1.148	1.697	1.946	1.072	1.635	1.603 (18%)
Private sect.	2.346 (59%)	3.540	3.016	3.798	4.226	4.872	4.651	5.952 (68%)
Tot. binnenl.	3.996 (100%)	4.444	5.068	6.294	6.941	7.009	7.904	8.816 (100%)

(Bron: Kwartaal Bericht van de Nederlandse Bank, 1969, nr. 2, september.)

Het aandeel van de private sector is dus gestegen van 59 procent in 1961 tot 68 procent in 1968. Het aandeel van het rijk daalde van 17 procent in 1961 tot 14 procent in 1968. Maar het aandeel van de lagere overheid (lees: gemeenten) daalde zelfs van 24 procent in 1961 tot 18 procent in 1968. Zeer duidelijk komt uit deze cijfers de private sector als de grote overwinnaar te voorschijn en daaruit blijkt tevens wat het doel was van de maatregelen, die indertijd genomen zijn.
Nu zou men kunnen tegenwerpen, dat ook het rijk een veer heeft moeten laten. Maar dat is zeer betrekkelijk. Immers in diezelfde jaren, waarin een bestedingsbeperking voor de gemeenten werd ingevoerd, ging het rijk over tot een geheel andere wijze van het financieren van de woningwetbouw (waarvoor het de leningen verzorgde en nog verzorgt). Gebeurde dit voorheen uit leningen die het rijk afsloot, de laatste jaren wordt hiervoor jaarlijks een bedrag van 1.700 miljoen gulden

geput uit de belastinggelden. De verlaging van het jaarlijkse aandeel op de kapitaalmarkt wordt dus gecompenseerd door een jaarlijkse grote investering uit belastinggelden.
De gemeenten zijn de duidelijke verliezers. Aan de hand van de cijfers kan gezegd worden, dat de gemeenten het sluitstuk vormen van een beleid dat geheel gericht is op het dienen van de belangen van de monopolies.
Minister Witteveen heeft in het jaar 1969 deze lijn consequent voortgezet. In 1968 deden alle gemeenten tezamen een brutoberoep op de kapitaalmarkt van 2.410 miljoen gulden. Voor 1969 werd de behoefte geraamd op 2.820 miljoen. Tot augustus van dit jaar waren de gemeenten via de centrale financiering door de Bank voor Nederlandse Gemeenten gekomen aan een bedrag van ongeveer 1.000 miljoen. Hiermee was reeds een achterstand ontstaan ten opzichte van het niveau van 1968 van 400 miljoen gulden. Willen de gemeenten komen aan het geraamde bedrag voor dit jaar, dan zou er van augustus tot december 1.700 tot 1.800 miljoen gulden beschikbaar moeten komen.
Inmiddels is in de loop van dit jaar de kapitaalmarkt al zwaar afgeroomd door de private sector. Daar komt nog bij, dat minister Witteveen in september-oktober een nieuw deel van deze markt voor zich opeiste, n.l. voor het dekken van een tekort op de rijksbegroting voor 1969. De geraamde opbrengsten van de BTW voor de schatkist bleken aanzienlijk lager te zijn dan Witteveen had begroot, ook al drukte deze belasting zwaar op het budget van de gewone mensen. Daarom besloot hij om een extra-beroep te doen op de kapitaalmarkt voor 500 miljoen om aldus dit gat te dekken. Dat is inmiddels gebeurd. Maar daarmede zijn de gemeenten nog meer in de nesten geraakt. Want pas daarna is voor hen via de Bank voor Nederlandse Gemeenten de kapitaalmarkt open gesteld. Er is daarom niemand die de verwachting koestert, dat de gemeenten nu nog de beschikking over het hun nog ontbrekende bedrag zullen kunnen krijgen.
Een pikante bijzonderheid daarbij is nog, dat in de loop van dit jaar de rentevoet aanzienlijk is opgelopen. Voor wat er op de kapitaalmarkt overblijft voor de gemeenten, moet dus de hoogste rente van het jaar worden betaald!
Deze feiten en cijfers bewijzen, dat de gemeenten inzake de behoefte aan investeringsgelden ondergeschikt worden gemaakt aan de belangen van het bedrijfsleven en bovendien nog het sluitstuk vormen van de rijksbegroting.

De begrotingen

De jaarlijkse begrotingen vormen een tweede vraagstuk, waarbij de financiële verhouding tussen rijk en gemeenten aan de orde komt.
De uitgaven van de gemeenten worden voor een belangrijk deel bepaald door een aantal taken, die het rijk aan de gemeenten heeft overgedragen. Daartoe behoren de uitvoering van de on-

derwijswet en de sociale zorg. In de sociale zorg zijn o.m. opgesloten de uitvoering van de algemene bijstandswet, het verstrekken van uitkeringen volgens de WWV en de werkzaamheden volgens de WSW (de voormalige GSW-regeling). Voor de uitvoering van deze taken worden aparte uitkeringen gedaan, al is dat lang niet voor honderd procent.
Alle overige uitgaven van de gemeenten worden in hoofdzaak gefinancierd uit de zogenaamde eigen inkomsten en door ontvangsten uit het gemeentefonds. Deze uitkeringen vinden plaats volgens een bepaalde formule — schaaluitkeringen genoemd —, waarvoor de voornaamste sleutel wordt gevormd door het aantal inwoners van een gemeente.
Het gemeentefonds zelf wordt gevoed uit de algemene belastingopbrengst, waarvan ongeveer 14 procent in het fonds wordt gestort.
De bedragen, die de gemeenten uit het gemeentefonds ontvangen, blijven ver achter bij wat nodig is.
Uiteraard lopen de problemen voor de verschillende gemeenten nogal uiteen. Maar globaal genomen staan zij alle voor snel groeiende taken op uiteenlopend gebied. Voor vele gemeenten komt daarbij, dat zij als gevolg van de jarenlang voortdurende financiële moeilijkheden taken hebben geminiseerd en werkzaamheden hebben uitgesteld, in de hoop en verwachting — van jaar tot jaar gevoed door verzekeringen van regeringswege — dat deze na verloop van tijd zouden kunnen worden aangepakt als er betere financiële verhoudingen met het rijk tot stand zouden komen.
De regering weigert evenwel deze werkelijkheid onder ogen te zien, of om daaruit de noodzakelijke conclusies te trekken.
Er is bij de wet een Raad voor de Gemeentefinanciën ingesteld. Deze heeft onder meer tot taak jaarlijks aan de regering een advies uit te brengen over de bedragen die de gemeenten nodig hebben. Deze Raad gaat in zijn adviezen niet uit van de snel stijgende behoeften, evenmin wordt in deze ramingen de achterstand, die er in tal van gemeenten is ontstaan verwerkt.
De Raad verklaarde zelf, „dat zijn adviezen betreffende de gemeentebegrotingen niet uitgaan van een opstelling van op zich redelijke behoeften, maar van een raming van de omvang van een harde kern van uitgaven, die in elk geval gedaan moeten worden . . ."
De Raad voor Gemeentefinanciën baseert zich dus (overigens ten onrechte) op een minimum van noodzakelijke uitgaven. De regering weigert desondanks daarop in te gaan: zij legt deze adviezen naast zich neer.
In de laatste drie jaar stelde de regering tezamen 242 miljoen gulden minder ter beschikking aan de gemeenten, dan door de Raad als *minimum* was geadviseerd!
Witteveen maakte zich volkomen los van de toch al zo beperkte redenering van de Raad en stelde zijnerzijds, dat „de uitgaven van de gemeenten met niet meer dan zes procent mogen stijgen". Indien bepaalde uitgaven met meer dan zes procent omhoog gaan, zullen volgens hem andere uitgaven weer

zodanig beperkt moeten worden, dat deze zes procent als gemiddelde stijging niet wordt overschreden.

Natuurlijk zou er meer geld voor de gemeenten beschikbaar kunnen komen. Dat zou kunnen als ten behoeve van de gemeenten de militaire uitgaven en de uitgaven voor NAVO- en EEG-doeleinden zouden worden verminderd. Ook zouden de rijksinkomsten kunnen worden verhoogd door ten behoeve van de gemeenten de grote vermogens en reuzenwinsten zwaarder te belasten.
Met een bijna cynische openhartigheid erkent de minister van financiën deze mogelijkheden, maar zo zegt hij: De zes procent is een politieke keuze die het kabinet heeft gedaan.
Het is een politieke keuze ten voordele van de ondernemers en ten nadele van de werkende bevolking, ten nadele ook van de gemeenten.
Ook anderen doen inzake dit vraagstuk een politieke keuze. Zo heeft de PvdA-leiding gezegd op het gebied van de gemeentefinanciën tegenover de regering-De Jong te staan. In de in het parlement ingediende motie-Den Uijl werd echter gesteld, dat een verbetering van de gemeenten zou moeten geschieden ten koste van de reeds vele malen aangekondigde belastingverlaging. De uitgaven voor defensie e.d. bleken ook voor Den Uijl opnieuw een soort heilige koe te zijn, die met geen vinger mag worden aangeraakt.
Maar het probleem van de gemeentebegrotingen is veel groter dan uit het reeds genoemde cijfer van 242 miljoen gulden over drie jaar naar voren komt.
Dit blijkt uit een opsomming van een aantal kwesties die bij de begrotingen een rol spelen.
Tekorten. Verscheidene gemeenten worstelen al jaren met tekorten. Deze tekorten worden uiteindelijk opgevangen door kortlopend geld op te nemen. De hiervoor te betalen rente drukt op de jaarlijkse begrotingen voor een bedrag van vele miljoenen.
Noodmaatregelen. Door de achterstand in de investeringen zijn vele gemeenten gedwongen geweest noodmaatregelen te nemen. Ook deze zogenaamde kapitaalswerken werden met kortlopend geld gefinancierd.
Op grond van deze beide redenen is de totale schuld aan kortlopend geld 2.500 miljoen gulden. Gerekend tegen een rente van acht procent betekent dit een last van 200 miljoen die op de jaarbegrotingen drukt. (Voor Amsterdam is de totale schuld aan kortlopend geld ongeveer 700 miljoen. Gerekend tegen acht procent is dat een jaarlijkse last van 56 miljoen gulden op de hoofdstedelijke begroting.)
Onderwijs. Op de gemeentebegrotingen rust ook het verschil tussen de uitkering, die de gemeenten ontvangen *voor* het onderwijs en de gemeentelijke uitgaven *aan* het onderwijs. In totaal bedraagt dit verschil vele tientallen miljoenen guldens, waaronder Amsterdam alleen al met een verschil van 30 miljoen.

Bijstandswet. Op de gemeentebegrotingen rust verder twintig procent van de kosten volgens de Bijstandswet. Tachtig procent van de totale kosten wordt vergoed, de rest moet uit de jaarbegrotingen komen. De totale uitgaven volgens de Bijstandswet zijn aanzienlijk gestegen. In enkele jaren stegen ze van 250 miljoen tot 1.100 miljoen gulden. Het vijfde deel dat voor rekening van de gemeenten komt, is toegenomen van 50 tot 220 miljoen gulden. Dit heeft niet alleen grote gevolgen voor de gemeentelijke huishouding, maar het cijfer wordt ook gebruikt om aan te dringen op aantasting van de bijstandsuitkeringen. Er wordt thans bijna direct pressie uitgeoefend op de gemeenten om deze uitkeringen zo laag mogelijk te doen zijn.

Wat niet gebeurt. Wat echter in geen enkele begroting terug te vinden is, is datgene dat wordt nagelaten om toch maar tot redelijke begrotingsuitkomsten te komen. Ook dit verschilt natuurlijk van gemeente tot gemeente, waarbij de politieke samenstelling van de gemeenteraad van groot belang is.

Samenvattend kan worden gezegd, dat als minister Witteveen verklaart een „politiek uitgangspunt" in te nemen, het hier betrekking heeft op een politiek die gericht is *tegen* de werkende bevolking.

De positie van de grote gemeenten

Een hoofdstuk apart is de positie van de grote gemeenten Rotterdam, Amsterdam, Den Haag en Utrecht.

Het is moeilijk om een samenvattend beeld te geven van de toestand in deze vier gemeenten, omdat er ook tussen deze grote verschillen bestaan. Zij hebben evenwel genoeg gemeen om daartoe toch een poging te wagen.

De genoemde vier gemeenten zijn van grote betekenis in de nationale economie. Dat brengt bijvoorbeeld met zich mee, dat zij een groot aantal taken moeten verrichten, die enorme kosten met zich mee brengen en grote investeringen vergen. Hierbij kan gewezen worden op de investeringen van grote omvang voor de Rotterdamse en Amsterdamse havens en aan de omvangrijke werkzaamheden, die nodig zijn voor het in stand houden en uitbreiden van industrieterreinen. Veel is er ook nodig voor de aanleg en verbetering van allerlei aan- en afvoerwegen over land, maar ook over water, met alle daarbij behorende kunstwerken. Zelfs de ontwikkeling van het railverkeer en -vervoer heeft consequenties voor de gemeentelijke financiën.

De grote steden vervullen verder een centrumfunctie voor een aantal omliggende gemeenten, en soms nog ver buiten deze kring, op het gebied van het culturele leven en van de ontspanning in ruimere zin. Ook de aanwezigheid van universiteiten brengt vraagstukken met zich mee, met alweer financiële gevolgen voor de gemeenten.

In deze steden worstelen nu al vele jaren de vervoersbedrijven met tekorten, die zich thans bewegen rondom een totaal bedrag

van 100 miljoen gulden per jaar. Deze tekorten kunnen teweeg gebracht zijn door een reeks oorzaken, maar de groei van de steden en de verkeersproblematiek zijn daarbij de belangrijkste factor.
Terecht worden er hoge eisen gesteld aan de voorzieningen voor sport en spel; er is in deze grote gemeenten een grote achterstand op het gebied van recreatieve mogelijkheden voor de bevolking.
Deze gemeenten staan voor de noodzaak om op grote schaal gehele buurten met tienduizenden woningen geheel te saneren, d.w.z. woningen te bouwen, te reconstrueren of op zijn minst leefbaar te houden.
De kosten voor ziekenhuiszorg en voor onderwijs zijn hoger dan waar ook en worden niet ten volle gedekt door de rijksbijdragen.
In de grote gemeenten gaat het aantal bejaarden uit boven het landelijk gemiddelde, terwijl de omstandigheden — denk alleen maar aan de etagewoningen in de oude buurten — veelal slechter zijn dan in andere delen van het land.
Deze steden worstelen al jaren — de één wat eerder dan de andere — met enorme begrotingstekorten. Deze tekorten zijn alleen reeds voor Rotterdam en Amsterdam voor 1969 200 miljoen gulden. Als gevolg daarvan hebben deze gemeenten een enorme schuld aan kortlopend geld op zich genomen. Voor Rotterdam en Amsterdam bedraagt deze op dit moment 1.200 —1.300 miljoen gulden.
Met name Amsterdam heeft over deze toestand reeds lange tijd de noodklok geluid. Zo werd in de periode van burgemeester Van Hall, toen diens partijgenoot Vondeling minister van financiën was, reeds op het gevaar van een dreigende onbestuurbaarheid gewezen. Zoals op meer punten het geval was, trokken Witteveen en Beernink bij hun komst een gezicht alsof zij deze moeilijkheid ook wel eventjes zouden klaren. En toen Samkalden als burgemeester naar Amsterdam werd gezonden, kreeg hij de image mee van iemand, die uit Den Haag geld zou krijgen voor Amsterdam.
Rondom de miljoenennota voor 1969 kwam een en ander boven water. Het rijk zou enkele tientallen miljoenen bijdragen aan de tekorten van de vervoersbedrijven, die overigens bijna 200 miljoen gulden groot zijn. Er zou voor Den Haag, Rotterdam en Amsterdam een extra-uitkering komen van 55 miljoen gulden per jaar. Verder zou het gesprek over de gezondmaking van de gemeentefinanciën worden voortgezet, waarbij ook onderzocht zou worden hoe het stond met de onderwijs- en ziekenhuiskosten in de gemeenten, die op deze punten met beduidende tekorten kampten.
De vraag was, wat er nu eigenlijk met dit alles werd bedoeld. In de grote steden zagen sommigen het als een eerste stap en werd de verwachting uitgesproken, dat er te zijner tijd meer geld zou komen. De communisten verwachtten niet, dat er zonder strijd en krachtig optreden van de bevolking en van de gemeentebesturen iets van belang zou gebeuren. Dat is ook ge-

bleken. Witteveen was en is niet van plan om de grote gemeenten in belangrijke mate tegemoet te komen, de overige gemeenten trouwens net zo min.
Hij eist sanering. Voor hem betekent dit, dat grote en kleine gemeenten de tering naar de nering moeten zetten, d.w.z. moeten bezuinigen op hun uitgaven. Zelf mogen zij alleen uitmaken op welke uitgaven dan in het bijzonder bespaard zal worden. Bovendien houdt dit in, dat als de gemeenten meer geld willen hebben, zij dat dan uit de bevolking zullen moeten halen, door middel van het invoeren van nieuwe gemeentelijke belastingen. Alle beloften, dat er na het instellen van een onderzoek verdere stappen zouden worden genomen, zijn een farce gebleken.
Naar verluidt, zijn de onderzoekingen naar de ziekenhuiskosten van de gemeenten ondertussen afgesloten en deze zouden niet ongunstig zijn voor de betrokken gemeenten. Maar Witteveen legt de rapporten naast zich neer, omdat ze niet in zijn politiek passen.

Krachtig optreden tegen regeringspolitiek vereist

Wat nu te doen? Dit is de grote vraag, die van verschillende kanten wordt opgeworpen.
De Vereniging van Nederlandse Gemeenten heeft de laatste maanden veel gedaan om ook aan het publiek voorlichting te geven over de omvang van het probleem. De Colleges van B en W van de grote gemeenten hebben met steun van de gemeenteraden krachtig aan de bel getrokken. Maar dit alles heeft nog geen wezenlijke bijdrage tot een oplossing gegeven. Ook de verklaringen van een aantal PvdA-wethouders, die min of meer in het openbaar de vraag aan de orde hebben gesteld, of zij nog wel op hun posten kunnen blijven zitten en of zij niet beter kunnen aftreden, zijn geen hulp daartoe. Zo'n zienswijze speelt, ontdaan van eventuele verkiezingsstrategie, eerder de rechtse krachten in de kaart. Zo heeft de voorzitter van de VVD-gemeenteraadsfractie in Amsterdam onmiddellijk laten weten, dat hij zo'n aftreden op prijs zou stellen en dat zijn fractie gaarne bereid is openvallende plaatsen in te nemen. Wat dat betekent, wordt duidelijker als men weet dat de VVD-fractie indertijd het plan heeft geopperd om het tekort op het vervoerbedrijf op te heffen door de prijs van een tramkaartje op één gulden te brengen! Dit plan is te berde gebracht door het D'66-coryfee Gruijters, toen hij nog lid van de VVD-fractie was ...
Om een werkelijke oplossing te bereiken, zal er iets anders moeten gebeuren. Heel duidelijk is dit op het vorige CPN-congres reeds onder woorden gebracht door H. Hoekstra, die toen verklaarde: „Het is thans nodig om aan te dringen op een demonstratiever en daadkrachtiger optreden van de gemeentebesturen tegen de regeringspolitiek. Zij zullen daarbij ongetwijfeld kunnen steunen op de bevolking. Bovendien is het duidelijk, dat de positie en de houding van de gemeenten, en

vooral van de grote gemeenten, van een dergelijk doorslaggevende betekenis is, dat deze door geen enkele regering kan worden genegeerd en getrotseerd. Vooral als zij steunt op de sympathie van de publieke opinie."
Dit geldt in volle omvang. Het kan nu toch, in het bijzonder in het licht van de miljoenennota-1970, voor een ieder duidelijk zijn, dat Witteveen c.s. voor argumenten, hoe steekhoudend ook, niet opzij gaan. De regering-De Jong heeft gekozen: de belangen van de grote ondernemers staan voor haar ver boven de belangen van de gemeenten en van de werkende bevolking. Het is daarom nodig, juist in het belang van de bewoners, veel krachtiger te gaan optreden en met klem op te komen voor de belangen van de gemeenten. De communisten zullen daarbij voorop gaan en zich tot het uiterste inspannen!

W. VAN HET SCHIP

Loonpolitiek en loonstrijd

Voor de discussie over de loonpolitiek en de loonstrijd in ons land kan het pas verschenen rapport van het Instituut voor Politiek en Sociaal Onderzoek *) van groot belang zijn. Dit rapport behandelt een reeks vraagstukken die zich op dit gebied voordoen en beoordeelt deze problemen aan de hand van de praktische ervaringen van de Nederlandse werkers, in het bijzonder uit de jaren na de tweede wereldoorlog.

Het gaat hier om een onderzoek; er wordt in het rapport dan ook geen program van eisen voorgelegd. Het formuleren van eisen en maatregelen, zo wordt in de inleiding uitdrukkelijk gezegd, is een bevoegdheid van politieke en vakorganisaties. De ideeën die in het rapport naar voren worden gebracht, zullen echter ongetwijfeld in de komende periode een rol spelen. De materialen, die in deze eerste studie van het Instituut voor Politiek en Sociaal Onderzoek verstrekt worden en die op een toegankelijke wijze zijn geformuleerd, zullen de werkers behulpzaam zijn om hun weg te vinden in deze zo belangrijke en veelomvattende vraagstukken.

Het rapport, dat samengesteld is door Paul de Groot, na bespreking met een aantal op het gebied van de loonpolitiek en loonstrijd actief werkzame medewerkers, geeft allereerst een uiteenzetting over de doeleinden, die de ondernemers met de loonpolitiek nastreven en die ongeacht de vormen van deze loonpolitiek dezelfde blijven. „De objectieve doelstelling (van de loonpolitiek van de ondernemers) is het zich toeëigenen door de kapitaalbezitters van een zo groot mogelijk aandeel in de opbrengst van de produktie, onafhankelijk van de vraag of dit voor hun privé-consumptie wordt gebruikt, of de vorm aanneemt van vermeerdering van hun bezit door het uitbreiden en technisch op hoger peil brengen van de uitrusting van de ondernemingen, door het kweken van financiële reserves en door andere maatregelen van dezelfde strekking."

Tegenover deze doelstelling van de ondernemers stellen de arbeiders de loonstrijd om hun levenspeil te verdedigen. Een verdediging die echter niet beperkt kan blijven tot het behoud van het bestaande levenspeil. „De instandhouding van de arbeidskracht onder de moderne omstandigheden vereist betere voeding, woongelegenheid, vervoermiddelen, een langere studietijd en meer uitgaven voor studie, meer recreatie e.d., zowel voor de loonarbeider als voor zijn nageslacht. De doelstelling van de loonstrijd in de huidige tijd mag dus niet beperkt zijn tot een inhalen van de stijging van de prijzen, doch moet gericht zijn op een reële en vergaande verhoging van het levenspeil van de werkers. Zonder zulk een reële verhoging ontstaat een relatieve

*) Rapport over loonpolitiek en loonstrijd in Nederland. Uitgave van het IPSO, Instituut voor Politiek en Sociaal Onderzoek. Prinsengracht 840, Amsterdam. Prijs / 1,90.

verarming van de loonarbeider, wanneer hij niet aan de vereisten die door de moderne produktie aan hem gesteld worden, kan voldoen."
Er worden allerlei theorieën gehanteerd om de objectieve doelstelling van de ondernemers bij het bepalen van de loonpolitiek te camoufleren. Voornamelijk wordt daarbij geschermd met het „algemeen belang". Er wordt steeds gepoogd om ook de loonstrijd van de arbeiders aan deze voorgewende doelstelling van de ondernemers ondergeschikt te maken.
Enkele van deze theorieën worden in het rapport uiteengerafeld. Zo de theorie van de koek, die gezamenlijk gemaakt moet worden en waarvan de verdeling voordeliger wordt naarmate ze groter is. Degenen die deze theorie naar voren brengen, laten daarbij buiten beschouwing, dat het de ondernemers niet te doen is om produktie en werkgelegenheid zonder meer, maar om de winstgelegenheid. Als het er om gaat het rendement van het kapitaal te verhogen, worden de arbeiders op straat gezet en bedrijven gesloten, zoals de laatste tijd reeds vele malen gebleken is.
Een andere opvatting, die nog steeds hardnekkig wordt gehanteerd, is de theorie van de spiraal, volgens welke de loonhoogte beslissend is voor de hoogte van de prijzen en er allerlei rampen uit loonsverhogingen zouden voortvloeien. In het rapport wordt er op gewezen, dat in werkelijkheid bij de moderne produktiewijze de invloed van het loon op de kostprijs steeds geringer wordt. In de praktijk wordt de theorie van de spiraal trouwens duidelijk weerlegd. In werkelijkheid gaan de prijsstijgingen steeds aan verhogingen van het loon vooraf en ook in een periode van gelijkblijvende lonen stijgen de prijzen onafgebroken. De oorzaak van de prijsstijgingen ligt niet bij de lonen, maar bij de winzucht van de kapitaalbezitters in een periode, waarin de monopolies de beslissende rol spelen.
De conclusie, die in het rapport getrokken wordt is, dat het stoppen van prijsstijging alleen mogelijk zou zijn aan de bron, namelijk door het afdwingen van prijsverlaging van de concerns of het wettelijk opleggen daarvan door de staat. „Zolang dit niet gedaan wordt, blijft loonsverhoging het enige verweermiddel tegen de prijsstijging." De ervaring van dit jaar, met zijn golf van prijsstijgingen, heeft dit nogmaals onderstreept. Tevens heeft deze opnieuw laten zien, dat de werkers steeds weer genoodzaakt zijn om hun lonen achteraf aan de stijging van de kosten van het levensonderhoud aan te passen. Is de loonstrijd niet krachtig genoeg, dan gebeurt dit op een vertraagde en onvoldoende wijze en wordt het reële loon verlaagd.

De CAO's

Hierbij rijst onmiddellijk het vraagstuk van de collectieve arbeidsovereenkomsten (CAO's), waarop het rapport uitvoerig ingaat. Het stelsel van collectieve arbeidsovereenkomsten is een belangrijk resultaat geweest van de strijd tegen de onderne-

mers. Zij dienden om de arbeiders te beschermen tegen willekeur en tegen pogingen om in afzonderlijke bedrijven en bij tijdelijke slapte individuele loonsverlagingen door te voeren. Het is echter onjuist om de CAO's te kenschetsen als het maximale dat kan worden verkregen. De CAO's moeten worden opgevat als minimum-arbeidsovereenkomsten, waar bedrijfsgewijs en bedrijfstaksgewijs bovenuit kan worden gegaan. De bereikte verhogingen dienen dan evenzeer rechtskracht te verkrijgen, als dat met de minimumregeling het geval is.
De ondernemers proberen herhaaldelijk lonen beneden het CAO-peil uit te betalen. Soms gebeurt dat met verwijzing naar de belangen van een bepaalde onderneming. Zo werden de arbeiders van de NIJMA, een spinnerij-onderneming in Nijmegen, gedwongen te werken tegen lonen, die ongeveer tien procent onder het CAO-peil lagen. Uiteindelijk werden er evenwel 750 arbeiders op straat gezet, terwijl een florerend deel van het bedrijf, heruitgerust met gebruikmaking van de extrameerwaarde die behaald werd, kan blijven bestaan. Dit heeft weer eens laten zien, hoe falikant het afloopt als ingegaan wordt op de praatjes over het „algemeen belang", het voor allen geldende „bedrijfsbelang", e.d.
In de strokartonindustrie trokken de arbeiders de conclusie, dat er door strijd verbeteringen kunnen en moeten worden afgedwongen, ook om in een komende CAO loonsverhoging vast te leggen. Uiteindelijk toch wordt, zoals in het rapport wordt onderstreept, de hoogte van het loon bepaald door de machtspositie van de werkers tegenover de ondernemers. Theorieën die de loonstrijd afremmen, hebben geen ander doel dan de belangen van de ondernemers te dienen.
In het hoofdstuk over de CAO's wordt erop gewezen, dat de langlopende CAO's in het voordeel van de ondernemers werken. Een beperking van de looptijd van de CAO tot een jaar biedt de mogelijkheid om „bij" te blijven en permanent voor verbetering te strijden.
De discussie over de rol van de langlopende CAO kan verdiept worden, doordat ook een van het rapport afwijkende en terecht afgewezen mening van de hand van G. Pothoven als bijlage is opgenomen. De gedachte dat een langlopende CAO een glijdende loonschaal zou moeten bevatten, gebaseerd op controleerbare cijfers over de kosten van het levensonderhoud doet illusoir aan. Bovendien betekent zo'n opvatting, dat een passieve vorm van loonpolitiek de overhand zou krijgen boven de actieve loonstrijd, die tegenover de ondernemers noodzakelijk is.

Ontrafeling van „underdog"-theorie

Een van de meest belangwekkende delen van het rapport is de ontrafeling van de zogenaamde „underdog"-theorie. Volgens deze theorie zou de loonstrijd voornamelijk gericht moeten zijn op het optrekken van de lonen van de laagstbetaalden en zouden de beterbetaalde werkers zich moeten beperken tot het be-

tuigen van solidariteit en het brengen van offers daartoe. In PvdA-kringen en door sommige NVV-bestuurders wordt dit stokpaardje druk bereden.
„Het offer, dat de beterbetaalden brengen, komt niet aan de ‚underdogs', doch aan de ondernemers ten goede", aldus het rapport. De positie van de laagstbetaalden wordt er niet of nauwelijks door verbeterd. Integendeel hun positie wordt eerder bestendigd, omdat het loonpeil van de hoger gekwalificeerde werkers beneden het bereikbare wordt gedrukt en er belemmeringen worden opgeroepen om zich aan het hogere loonpeil op te trekken. „De beterbetaalden doen daarom niet alleen zich zelf te kort wanneer zij hun sterkere machtspositie in het bedrijf niet tot het uiterste benutten om een zo hoog mogelijke beloning af te dwingen. Zij doen ook de laagstbetaalden tekort wanneer zij dit nalaten."
Terecht wordt daarom gesteld, dat de eisen en verlangens van de hogerbetaalden grote aandacht moeten hebben in de te voeren loonstrijd.
Een actueel voorbeeld kan dit onderstrepen. In de voorbereiding van de strijd in de strokartonindustrie werd de eis gesteld van het optrekken van de loongroepen. Hiervoor werden petionnementsacties gevoerd en gesprekken gevoerd met de directies. Tot een eensgezinde actie kwam het toen nog niet. De papiermakers, voorlieden en het technische personeel waren wel bereid om uit solidariteit de petionnementslijsten te ondertekenen, maar stelden tegelijkertijd de vraag in hoeverre zij hun inkomen zouden zien verbeteren. Na een uitvoerige discussie in het actiecomité werden de eisen toen veranderd en werd verlangd, dat de lonen van alle werknemers zouden worden verhoogd met enkele tientallen guldens. Deze gemeenschappelijke looneisen leidden ertoe, dat „beterbetaalden" mee aan de kop gingen en in de bedrijven optraden om allen aan te sporen tot eensgezinde actie.
Dit voorbeeld, waaruit blijkt dat de loonstrijd achter zou blijven als hij beperkt wordt tot traditionele groepen — en dat in een periode waarin het aantal technisch en wetenschappelijk geschoolden snel toeneemt — moet een vingerwijzing zijn om op de bedrijven met kracht ook voor de eisen en verlangens van de hogerbetaalden op te treden.

Vakbeweging en PBO

Veel aandacht wordt in het rapport besteed aan de ontwikkeling en aan de toestand van de vakbeweging, waarbij gepolemiseerd wordt met enkele linkse socialisten, die in het boekje „Mooi rood is niet lelijk" gewezen hebben op enkele ernstige gebreken van de vakbeweging, maar de aan de orde zijnde problemen toch onjuist benaderen.
Behandeld worden ook de pogingen, die de regering-De Jong thans doet om de vakbeweging te dwingen tezamen met de staat en de ondernemers op te treden tegen stakingen. Het wetsontwerp, waarin dit plan is neergelegd (wetsvoorstel nr.

10111, inhoudende „wettelijke bepalingen met betrekking tot de werkstaking"), is uiterst gevaarlijk en reactionair. Het is gericht tegen het stakingsrecht en is tevens een directe bedreiging van de vakbeweging. De uiteenzetting over dit wetsontwerp in het rapport zijn een aansporing om krachtig op te treden tegen dit regeringsplan; het is nodig, ook en vooral door het optreden van de vakbonden, de doelstellingen van dit regeringsplan te doen mislukken.

Het rapport wijst erop, dat de vervreemding tussen het bestuursapparaat van de vakbeweging en de leden en tussen de bonden en de ongeorganiseerden onder andere voortvloeit uit de inlijving van de vakbeweging in het PBO-stelsel De PBO-instellingen treden op als een dwangbuis voor de loonstrijd. Het zal nodig zijn zich van dit dwangbuis te bevrijden en daartoe gaan in het NVV steeds meer stemmen op, vooral nu minister Roolvink met zijn loonwet de dictatoriale zeggenschap over de loonpolitiek nog wil versterken. Enkele weifelende stappen op dit gebied zijn echter niet voldoende. In het rapport wordt de mening geuit, dat ten aanzien van de SER en het gehele PBO-stelsel een afwijzende houding moet worden ingenomen, waarbij de SER-adviezen door de werkers moeten worden genegeerd. Daartegenover dienen zelfstandige programs te worden gesteld, gebaseerd op eigen klassebelangen.

Ook de ondernemingsraden blijven PBO-organen, die volgens de wet berusten op de grondslag van klassensamenwerking. Weliswaar hebben klassebewuste arbeiders in een aantal gevallen bereikt, dat ook in deze ondernemingsraden voor de belangen van de arbeiders wordt opgekomen, maar toch blijven deze lichamen slechts een surrogaat voor een democratische vertegenwoordiging van het personeel in het bedrijf.

Op dit gebied wordt in het rapport de gedachte naar voren gebracht om door middel van de klassenstrijd een grondige democratische hervorming tot stand te brengen. Het bepleit „bedrijfsraden die door alle personeelsleden, arbeiders en kaders, in volledige vrije verkiezingen en bij vrije candidaatstelling gekozen kunnen worden, onafhankelijkheid van de directies. Zulke bedrijfsraden behoren uitgebreide bevoegdheden te hebben, o.a. het afsluiten van overeenkomsten over lonen en arbeidsvoorwaarden die boven de CAO's uitgaan, vetorecht bij ontslagen, bescherming van het personeel tegen willekeur van de directies, vetorecht inzake plannen tot inkrimping of sluiting van bedrijven, toezicht met verordenende bevoegdheid op bedrijfshygiëne en veiligheid. Leden en op kosten van het bedrijf vrijgestelden van de bedrijfsraad, dienen onschendbaar te zijn bij de uitoefening van hun functies."

Dergelijke bedrijfsraden kunnen in de praktijk verwezenlijkt worden door ze in onverzoenlijke klassenstrijd te veroveren, waarbij uitgegaan kan worden van de fracties van arbeiders en beambten in de bestaande ondernemingsraden.

De loonstrijd betekent, dat macht tegenover macht wordt geplaatst. Het succes van een loonactie is daarbij afhankelijk van een zo groot mogelijke democratie. Uiterst belangwekkend is

de samenvatting die gegeven wordt over de voorwaarden van een succesvolle actie. Deze zijn, aldus het rapport,

„a) grondige bespreking en beslissing van de te stellen eisen door alle betrokkenen;
b) leiding van de actie door een direct door alle betrokkenen gekozen actieleiding;
c) onderhandelingen met de ondernemers door de actieleiding;
d) beslissing over de bereikte resultaten door alle betrokkenen."

De loonstrijd en de vorming van strijdorganen en van bedrijfsraden kunnen, zo onderstreept het rapport, niet gericht zijn op de vervanging van de moderne vakbeweging. De vakorganisatie is onmisbaar als georganiseerde machtsvorming van de werkers. „Alle activiteiten in het bedrijf, heet het in het laatste hoofdstuk van het rapport, „moeten gelijktijdig en uiteindelijk in dienst staan van de versterking van het NVV, van het organiseren van de ongeorganiseerden, van het strijdbaar maken van de moderne vakbeweging als organisatie van de klassenstrijd, waarin alle werkers hun plaats kunnen vinden, zonder partijtaboes en ongeacht hun opvatting over taktiek in de strijd tegen het kapitalisme. De eenheid van de vakbeweging op die grondslag dringt zich onweerstaanbaar op."

Deze samenvatting van enkele in het rapport *Loonpolitiek en loonstrijd in Nederland* behandelde vraagstukken is allesbehalve volledig, maar zal de betekenis ervan duidelijk kunnen maken. Bestudering en bespreking van dit rapport zal kunnen bijdragen tot een versterking van het klassebewustzijn van de werkers en daarmee ook tot een versterking van de klassenstrijd.

W. NIEUWENHUIJSE

L. de Jong en de Rijksdagbrand

De persoonlijke kruistocht tegen het communisme, die dr. Lou de Jong — directeur van het Nederlands Instituut voor Oorlogsdocumentatie — bijna schuimbekkend voert, heeft hem er zelfs toe gebracht steun te verlenen aan de pogingen om de Rijksdagbrand van 27 februari 1933 te verklaren uit het zelfstandige en uitsluitende optreden van Van der Lubbe.

Al 36 jaren proberen de nazi's en de bij het Rijksdagbrand-proces betrokken politie-officieren en rechters te weerleggen, dat de Rijksdagbrand een door Hitler, Goering, Goebbels en enkele van hun naaste medewerkers georganiseerde provocatie was, die Hitlers staatsgreep in Duitsland mogelijk moest maken op het moment, dat het er naar uitzag dat de kiezers genoeg hadden van de NSDAP.

Eerst heetten de communisten de daders te zijn, die met de Rijksdagbrand het signaal zouden willen geven voor een algemene opstand tegen wettige staatsinstellingen, maar dat wilden alleen de meest fanatieke volgelingen van Hitler geloven. Toen het belachelijke daarvan o.a. op het proces in Leipzig overtuigend werd aangetoond, werd het verhaal in omloop gebracht dat Van der Lubbe de enige dader was. Het heeft echter tot 1962 geduurd voor een niet uit de directe nazikringen afkomstige historicus en jurist deze stelling heeft willen verdedigen.

In Nederland waren lieden als Jef Last en Jacques Gans van *De Telegraaf* al eerder tot die conclusie gekomen. Hun rijen zijn sedert het verschijnen van het eerste deel van L. de Jongs geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog versterkt.

Zonder zelf enig bronnenonderzoek te hebben ingesteld, aanvaardt L. de Jong de conclusie in het boek van de Westduitser F. Tobias, een hoge functionaris van de staatsveiligheidsdienst van Nedersaksen, dat er „geen aanwijzingen" zijn van nationaal-socialistische mededaders.

Het boek van Tobias is in neo-nazistische kringen van West-Duitsland warm ontvangen en de „sociaal democraat" Tobias werd zelfs door de *Deutsche National und Soldaten Zeitung* op 1 maart 1963 uitvoerig geïnterviewd over zijn conclusies die de nazi's zouden schoon wassen van de beschuldiging, dat zij door provocatie en staatsgreep de macht in Duitsland hadden kunnen grijpen.

L. de Jong beroept zich er op, dat het onderzoek van Tobias is gecontroleerd door dr Mommsen van het *Institut für Zeitgeschichte*. Dit instituut is de Westduitse pendant van het Nederlandse Instituut voor Oorlogsdocumentatie, wiens belangrijkste uitgaven tot dusver meer gekenmerkt zijn door geschiedvervalsing dan door een waarheidsgetrouwe geschiedschrijving.

Nog meer argwaan wekken de conclusies van Tobias als men weet, dat hij zijn onderzoek verrichtte in nauwe samenwerking

met dr Paul Schmidt, die onder het nazi-bewind SS-er was en de rechterhand van Von Ribbentrop voor pers- en publiciteitszaken, en met de politiecommissarissen Zirpins en Braschwitz. Eerstgenoemde is de redacteur van het procesverbaal, dat kort na de arrestatie van Van der Lubbe werd opgesteld.
Deze oud-nazi's briesten dan ook van woede toen enkele weken geleden het Europese comité voor wetenschappelijk onderzoek naar oorzaken en gevolgen van de Tweede Wereldoorlog een document publiceerde, waarin opnieuw werd aangetoond, dat de nazi's de Rijksdag zelf in brand hebben gestoken. Tijdens dit onderzoek, waarbij o.a. gebruik werd gemaakt van de zich in Leipzig bevindende processtukken, werden talrijke nieuwe getuigen gehoord, waardoor aan alle twijfel — veroorzaakt door Tobias en de politiecommissarissen — een einde kon worden gemaakt.

Vasthouden aan Tobias

Dit nieuwe onderzoek, waaraan talrijke persoonlijkheden hun naam hebben gegeven, wordt echter door L. de Jong niet van het minste belang geacht. Hij blijft vasthouden aan Tobias, die nota bene nimmer de processtukken van het Rijksdagbrandproces heeft ingezien. In verscheidene interviews heeft hij verklaard niets te willen veranderen aan zijn te boek gestelde opvattingen, die nogal de aandacht hebben getrokken.
Voor hem blijven degenen die hebben meegewerkt aan onderzoekingen die tot een tegengestelde conclusie leidden, mensen „met een steriele wrevel jegens hun eigen samenleving, soms met aan onnozelheid grenzend naïef idealisme, een enkele maal met ijdelheid, ja met omkoopbaarheid".
L. de Jong heeft blijkbaar een rijke woordenschat beschikbaar voor zijn beledigingen aan het adres van degenen die durven veronderstellen, dat ook de nazi's wel iets met de Rijksdagbrand te maken gehad kunnen hebben.
Velen hebben zich met verbazing afgevraagd, waarom De Jong de algemene en aanvankelijk ook door hem aangehangen zienswijze heeft verlaten, dat de nazi's de brand hadden gesticht met het doel nog diezelfde nacht ruim vierduizend communisten, die lid waren van vertegenwoordigende lichamen of leidinggevende functies vervulden, van hun bed te lichten en in de eerste concentratiekampen van Hitler te gooien en de weg vrij te maken voor hun greep naar de macht.
De *National und Soldaten Zeitung* omarmde eind oktober opnieuw Tobias en beschuldigde het Europese comité, waarvan o.a. Willy Brandt erevoorzitter is, met haar onthullingen „het Duitse aanzien in de wereld" te hebben „geschaad".
Men kan toch niet aannemen dat L. de Jong, die weliswaar een warm voorstander is van de Westduitse herbewapening en van de NAVO, zich daar zorgen over maakt.
Een kwestie van objectiviteit is het echter nog minder.
De Jong geeft immers grif toe, dat de door hem geschreven boeken een subjectieve interpretatie van de geschiedenis zijn.

Naar onze mening zo subjectief zelfs, dat het niet meer voor geschiedschrijving kan doorgaan.
Wie beide boeken van L. de Jong erop naleest moet het immers opvallen, dat bij vele vraagstukken summiere feiten alleen worden gehanteerd om de van te voren ingenomen stellingen en conclusies een schijn van bewijs te geven.
Deze methode past hij vooral toe als in de geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog de CPN ter sprake komt. Nieuw is dat overigens niet, want zijn naaste medewerker Seijes heeft deze methode al toegepast bij zijn overigens mislukte en inmiddels achterhaalde poging om de geschiedenis van de Februari-staking te vervalsen.

„Bewust demonstratieve daad"

Wat beweegt dr L. de Jong dan om tegen een overstelpende hoeveelheid aanwijzingen, getuigen en bewijsstukken in, aan zijn door zo vele oud-nazi's gedeelde zienswijze over de Rijksdagbrand vast te houden?
Wie het hoofdstuk over Van der Lubbe en de Rijksdagbrand in het eerste deel van zijn boek *(Voorspel)* leest, stuit op een nogal merkwaardige sympathie voor Van der Lubbe. Merkwaardig inderdaad, omdat Van der Lubbe toch, al dan niet bewust, heeft meegewerkt aan het op touw zetten van een provocatie, die het bloedigste regiem dat West-Europa in eeuwen gekend heeft, aan de macht zou brengen.
Van der Lubbe was omstreeks 1930 in aanraking gekomen met het groepje lieden, dat zich Internationale Communisten of radencommunisten noemde en het lijkt niet onwaarschijnlijk dat juist daaraan de inspanningen van L. de Jong te danken zijn om hem als een held voor te stellen.
Het is bekend, dat op zijn minst een van de allernauwste medewerkers van L. de Jong tot het handjevol „radencommunisten" heeft behoord, dat hier ooit is geweest en blijkbaar moet de glans van een „heroïsche daad" als de Rijksdagbrand nog op hen afstralen.
Deze radencommunisten — en L. de Jong legt er de nadruk op — waren felle voorstanders van de afbraak van de parlementaire democratie en van alle partijen, „de CPH incluis". Zij waren er op uit de organisatie kapot te maken, ook de vakbonden, aldus L. de Jong. In reactionaire kringen en door de ondernemers werd dit ongetwijfeld als een zeer nobel streven gezien.
Juist in de laatste jaren echter wordt opnieuw door allerlei lieden en groepjes, die zich ontzettend progressief voordoen en linkser dan links zeggen te zijn, de organisatie als machtsmiddel van de arbeiders tegenover het kapitalisme afgeschreven en wordt de „individuele actie" gepropageerd. Weg met de organisatie en nog meer weg met de leiding van de organisatie zijn kreten, die als superrevolutionair worden voorgesteld, ook al klinkt hier niet anders dan de echo van wat al vijftig jaar geleden in de arbeidersbeweging werd gehoord.

L. de Jong is historicus genoeg om te weten, dat deze opvattingen als schadelijk voor de strijd van de arbeidersbeweging tegen het hecht georganiseerde kapitaal zijn afgewezen. Ook echter is hij politicus en reactionair genoeg, om de door anarchisten en provo's van allerlei slag opnieuw gelanceerde anti-organisatie-trend te stimuleren.
Daarom bewierookt hij de radencommunist Van der Lubbe en verguist hij de KPD, de communistische partij van Duitsland. Intellectuelen die met de KPD samenwerkten waren „onnozelen" „naïeve idealisten", „ijdelen" of „omkoopbaren", Van der Lubbe daarentegen was „energiek", „vasthoudend" en een „succesvol agitator bij arbeidsconflicten". „Tegen de drieste, bewust demonstratieve daad van die radencommunist stak het gehele optreden van de Kommunistische Partei Deutschlands in die kritieke periode van de Duitse geschiedenis maar pover af", aldus de conclusie van L. de Jong, die daarmee heel veel duidelijk maakt met betrekking tot zijn standpunt, dat de nazi's niets met de Rijksdagbrand te maken hebben gehad.

Kriminalkommissar

Hoe zit het echter met de „drieste en bewust demonstratieve daad" van Van der Lubbe?
De Jong suggereert, dat Van der Lubbe een soort „signaal" heeft willen geven, dat de Duitse arbeidersklasse uit haar lethargie had moeten schudden. De enorme vuurzuil van de brandende Rijksdag zou het sein voor de opstand worden.
De Jong heeft dat van Tobias en Tobias blijkt zijn wetenschap te putten uit de getuigenis van politiecommissaris Heissig, die door Goering samen met de Gestapo-chef Diels en SS-Sturmbannführer Zirpins belast was met het onderzoek naar de Rijksdagbrand.
De Fransman Edouard Calic wijst er in zijn onlangs verschenen boek *De Rijksdag brandt* op, dat al in 1953 in de *Süddeutsche Zeitung* een opzienbarend stuk verscheen, waarin een anonieme Kriminalkommissar X, „het geheim van de Rijksdagbrand" onthulde.
Hierin heette het, dat Van der Lubbe direct na zijn arrestatie had bekend de brand helemaal alleen te hebben gesticht. In 1961 bleek evenwel dat deze anonieme Kriminalkommissar niemand anders was dan Goerings vertrouweling SS-Sturmbannführer Zirpins, die persoonlijk de „bekentenissen" van Van der Lubbe in het eerste procesverbaal heeft geredigeerd.
Op dit soort documenten en getuigenissen blijkt de door Tobias en De Jong ingenomen standpunten te zijn gebaseerd, terwijl iedereen weet dat juist dat eerste verhoor van Van der Lubbe zonder getuigen en zonder tolk heeft plaats gehad.
De Jong verklaart weliswaar, dat Van der Lubbe „redelijk Duits" sprak, maar tijdens het proces had Heissig al verklaard: „De ondervraging verliep nogal verward, omdat wij Van der Lubbe die eerste uren slecht begrepen. Hij drukte zich daarbij uit in het Hollands".

Dimitroff, die tijdens het proces in Leipzig deze kwestie ook ter sprake bracht, wees erop dat de rechter van instructie telkens wanneer hij met Van der Lubbe sprak gebruik had gemaakt van een tolk. Wij weten ook, dat de tolk tijdens het proces voortdurend naast de verdachte zat, maar hoe hij ook zijn best deed, het was hem meestal onmogelijk om Van der Lubbe te begrijpen.
Tijdens een woordenwisseling over deze kwestie tussen Dimitroff en de president van de rechtbank kwam vast te staan, dat het door Van der Lubbe ondertekende procesverbaal alleen in het Duits was gesteld, hij de helft daarvan niet had kunnen lezen — hij bezat nog maar 25 procent van zijn gezichtsvermogen — en de strekking slechts voor een deel had kunnen begrijpen.

„Brood" voor Van der Lubbe

Toch is dit procesverbaal het uitgangspunt voor De Jong, ondanks het feit dat Van der Lubbe, die volgens de Jong in de eerste verhoren „zo vrijmoedig en duidelijk voor zijn motieven was uitgekomen" — dertig getypte pagina's lang — de elf daarop volgende maanden geen mond meer heeft opengedaan en waarschijnlijk ook geen mond meer heeft kunnen opendoen door de staat van verdoving, waarin hij kennelijk verkeerde. Zijn medebeklaagden, de Bulgaren Dimitroff, Popoff en Taneff, die Van der Lubbe elf maanden lang hebben meegemaakt, waren van dat laatste punt vrij zeker. In een gesprek met eerdergenoemde auteur Calic heeft de nog levende Popoff verklaard:
„Dimitroff en ik waren daarvan overtuigd. Wanneer de SS ons brood bracht, stak zij door het luikje een blaadje, waarop verschillende stapeltjes boterhammen lagen. Daarvan mochten wij er een nemen. Maar op dat blaadje lag ook een zakje met brood, waarop „Van der Lubbe" stond.
Hij wilde een keer een gewoon stapeltje boterhammen van het blad nemen. Toen zei de bewaker: „Dat is niet voor jou."
Op de vraag van Calic: „Gelooft u als oud-revolutionair, dat een jongeman van 23 jaar, die een dergelijke aanslag heeft gewaagd, opeens in een dergelijke depressie kan verzinken, zoals hij voor het Opperste Gerechtshof scheen te doen", antwoordde Popoff:
„Als revolutionair veroordeel ik in ieder geval propaganda door middel van terreurdaden. Maar het komt mij voor, dat wanneer Van der Lubbe een dergelijke daad gepleegd had voor een terroristische groepering of voor zijn eigen rekening, hij zich anders gedragen zou hebben, temeer omdat hij zich heeft laten arresteren en zijn daad bekend heeft. Maar hij maakte integendeel de indruk zich er niet op te willen laten voorstaan. Hij heeft in ieder geval laten merken het er niet meer mee eens te zijn".
Popoff is van mening, dat Van der Lubbe tijdens het proces

niet in staat geweest is zich openlijk uit te spreken. Wanneer hij openlijk spijt had betuigd, had men naspeuringen naar zijn motieven en medeplichtigen moeten doen, maar nu hij er, met uitzondering van enkele korte antwoorden, het zwijgen toe deed, hoefde het Hof alleen maar de politiecommissarissen te horen.

„Waarom zou zulk een fanatiek revolutionair zich vrijer hebben uitgesproken tegenover de politie dan voor het Hof, wat toch een veel grotere klankbodem voor zijn daad betekende? Dimitroff heeft wel degelijk van die gelegenheid gebruik gemaakt. Van der Lubbe had dus een goed voorbeeld. Nee, ik geloof aan de Van der Lubbe die ik met eigen ogen heb gezien en niet aan de man die Heisig ons voor ogen trachtte te toveren."

Slechts eenmaal is Van der Lubbe tijdens het langdurige proces uit zijn apathie ontwaakt. Dat was op 23 november 1934, toen het proces zich al acht maanden had voortgesleept. Van der Lubbe verklaarde toen: „Ja ik heb de Rijksdag in brand gestoken, maar hoe ik daartoe gekomen ben is een andere zaak . . .

Ik heb de zittingszaal met mijn jasje in brand gestoken. Dat was heel eenvoudig. Maar wat er allemaal omheen gebeurd is, dat is heel iets anders . . . Met de schuldvraag kan ik het ook niet eens zijn."

Deze uitspraak duidt er al op, dat Van der Lubbe niet langer wilde vasthouden aan zijn „uitsluitende verantwoordelijkheid", die nu door Tobias en L. de Jong wordt aangenomen.

Hij ging zelfs nog verder. Toen hem gevraagd werd, of hij al die vuurhaarden in de zittingszaal alleen had aangestoken, antwoordde hij: *„Dat heb ik nooit beweerd"*.

Rechtsbankpresident Bünger vroeg hem toen „Wie heeft het in dat geval dan wel gedaan?" Hij verwachtte niet anders dan hetzelfde antwoord als tot dusver te horen, namelijk: „Ik".

Maar Van der Lubbe stamelde na even te hebben nagedacht: *Dat kan ik niet zeggen. Dat moet u . . . aan de anderen vragen"*.

Het is onbegrijpelijk, dat de historici Tobias, Mommsen en De Jong aan deze buitengewoon belangrijke dag in het Rijksdagbrandproces zo weinig betekenis schijnen te hechten.

Bünger begreep wel welke wending het proces toen nam en schorste de zitting, om de beklaagde gelegenheid te geven zich van de „vermoeienissen" te herstellen. Omdat Van der Lubbe zich in de korte pauze „gesterkt" had met wat brood, was hij bij de hervatting weer weggezonken in dezelfde staat van verdoving als altijd.

Hij was weer volkomen ongevaarlijk, net op het moment dat Dimitroff hem volgens de rechtsregels aan een kruisverhoor mocht onderwerpen. De vragen van Dimitroff aan Van der Lubbe vielen dan ook in een soort vacuüm, schrijft Calic.

Hoewel uit het proces zelf al voldoende aanwijzingen zijn te halen dat Van der Lubbe niet de uitsluitende dader van de Rijksdagbrand is geweest, is er een overstelpende hoeveelheid getuigenissen en bewijsstukken die de sinistere opzet van de nazi's aantonen.

Over de brand zelf zegt De Jong:

„Op maandag 27 februari kocht van der Lubbe nieuwe vuurmakers. Die avond klom hij om half tien tegen de gevel op. Hij belandde op een balcon voor het restaurant. Het glas van een van de deuren trapte hij in. Met zijn vuurmakers wist hij enkele kleine branden te stichten in de zaal van het restaurant. Overjas, jasje, vest, pullover, later ook zijn hemd deed hij uit: die stak hij successievelijk aan om op meer plaatsen brand te stichten. In een cantine in het sousterrain (in looppas rent hij het gebouw door) vond hij een handddoek, in een toilet een stapeltje zakdoeken. Hij gebruikte ze een voor een als fakkel om beter te kunnen zien. Tenslotte kwam hij, weer op de hoofdverdieping teruggekeerd, in de grote zittingszaal terug. Hij stak er eerst de portières bij de toegangsdeuren aan, vervolgens het grote gordijn achter de zetel van de voorzitter."

Zoals L. de Jong het nu ziet kan het niet gegaan zijn.

Wat de rol van Van der Lubbe precies is geweest en wat hij tot in details heeft gedaan in het gebouw van de Rijksdag is waarschijnlijk nooit meer na te gaan. De macabere fantasie van een plotseling door *De Telegraaf* opgedoken Klaas Plantinga, dat hij alvorens Van der Lubbe verrukt het al brandende gebouw binnenrende, samen met hem op het plein voor het parlementsgebouw naar het vlammenspel heeft staan kijken, kunnen we buiten beschouwing laten.

Maar de brandweerlieden, die destijds de brand hebben geblust en van wie er nu nog enkelen leven, zijn uiteraard zeer waardevolle getuigen, al heeft de destijds door de Hitler-regering ingestelde commissie van onderzoek nooit enige belangstelling voor hun verklaringen getoond.

Uit wat zij vertellen wordt echter duidelijk, dat Tobias en De Jong fabeltjes vertellen en dat oud-nazi's die bij de brand en het proces waren betrokken nog veel moeite zullen hebben om de nazi's van destijds schoon te wassen van hun verantwoordelijkheid voor de brandstichting, die zulke verschrikkelijke gevolgen heeft gehad.

Fritz Polchow, destijds een brandweerman die in zijn latere leven opklom tot brandweercommandant van Berlijn, heeft voor de Europese commissie voor wetenschappelijk onderzoek naar de oorzaken van de Tweede Wereldoorlog onlangs een uitvoerig getuigenis afgelegd aan de hand van aantekeningen, die hij vanaf 1933 heeft bewaard. Hierin beschrijft hij, dat hij en zijn collega's van Groep 6 door een telefoontje van het Ingenieurs-Huis tegenover de Rijksdag waren gewaarschuwd dat er brand was uitgebroken in het parlementsgebouw.

„Dat kwam ons al direct vreemd voor, om niet te zeggen ongeloofwaardig, want het Rijksdaggebouw had een directe verbinding met onze kazerne. De concierge en het bewakingspersoneel hadden de gewone stadslijn dus helemaal niet nodig om ons te waarschuwen."
Polchow beschrijft verder hoe de brandweer bij aankomst vlak voor de noordelijke ingang V een man in burgerkleding aantrof, met laarzen en een donkere jas aan, die hun vertelde dat hij aan de oostzijde van het gebouw vlammen had gezien. Aan die kant bleken echter de ramen donker en de toegangsdeuren eveneens gesloten. Ingang II aan de zijkant van het gebouw was ook al op slot.
Door deze „aanwijzing" van de man — die gecombineerd met allerlei andere feiten een bewust onjuiste aanwijzing moet zijn geweest — had de brandweer minstens een minuut verloren . . .
Om 21.22 uur stonden de brandweerlieden Polchow en Puhli boven op hun ladder voor het raam van het restaurant(!). „Het bleek dat wij de ruiten niet met onze ellebogen of laarzen stuk konden slaan, omdat ze te dik waren. Wij riepen collega Wiese te hulp, die de ruiten met een bijl heeft ingeslagen. Daarin slaagde hij pas bij zijn derde poging".
En dat allemaal, terwijl volgens De Jong een der ruiten van het restaurant toch al lang stuk had moeten zijn, doordat Van der Lubbe het om binnen te kunnen komen, had gebroken.
Na vier kleine brandjes in het restaurant te hebben geblust, de brandweer had daar niet meer dan twee minuten voor nodig, deed zich een incident voor dat Polchow nooit heeft kunnen vergeten.
Op zoek naar de oorzaak van de brand waren zij nauwelijks een paar meter in het gebouw gevorderd toen Polchow werd verblind door een zaklantaarn. Woedende stemmen riepen: „Halt, nog één stap verder en wij schieten". Ik ontwaardde vaag twee mannen in nieuwe uniformen met Schupo-helmen op, die hun pistool op mij gericht hielden. Ik ben onmiddellijk teruggelopen, want ik was ervan overtuigd dat zij mij zouden neerknallen als ik niet gehoorzaamde . . .
Dat was om 21.25 uur.
In zijn boek „De Rijksdag brandt" schrijft Calic over dit incident:
„Polchow was toen 25 jaar en beslist geen lafaard. Nu dertig jaar later is hij nog steeds niet bekomen van zijn verbazing bij het zien van die Schupo's die hem met de dood bedreigden indien hij zijn plicht zou doen, in plaats van zich — zoals gebruikelijk bij een brand — te houden aan de aanwijzingen van de brandweer.
Ook dat de vier deuren, die toegang hadden kunnen geven op slot bleken te zitten, kan hij zich nog niet goed voorstellen. Polchow bracht over deze zaken rapport uit aan zijn commandant. Twee dagen later verscheen hij met enkele collega's voor een commissie van onderzoek. Nadat hij hier zijn verklaring had afgelegd, zei de voorzitter: Wanneer je nog eens rustig

hebt nagedacht over hetgeen je beweert gezien te hebben, mag je opnieuw terugkomen".
Na enige tijd kreeg hij te horen dat de staatsveiligheid hier in het geding was en dat hij daarom de plicht had te zwijgen totdat hij zou worden opgeroepen door de officiële commissie die met het onderzoek was belast.
Die oproep is nooit gekomen.

Nazi-provocatie

De getuigenissen van de brandweerlieden, later aangevuld met een rapport van het thermodynamisch instituut in Berlijn, bevestigen overigens opnieuw de bekende zienswijze, dat ook uit een zuiver technisch oogpunt Van der Lubbe nooit in staat kan zijn geweest om met de primitieve vuurmakers waarover hij beschikte, de kolossale zittingszaal in het Rijksdaggebouw in brand te steken.
Er waren destijds nog huisvrouwen genoeg die er amper de kachel mee konden aanmaken, laat staan dat het mogelijk geweest zou zijn de dikke eiken lambrizeringen en zittingsbanken er mee in vlam te zetten.
Zowel de brandweer als de politie — die pas een half uur na de eerste brandmelding bij het gebouw arriveerde(!) — troffen een zittingszaal aan die door symmetrische brandhaarden werd verlicht, hetgeen op het werk van pyrotechnische specialisten wees.
Uit de plotselinge vuurtong — de vlammen rijkten 75 meter hoog — trokken brandweercommandant Gempp en zijn mannen de conclusie, dat een grote hoeveelheid brandbaar materiaal bijeen gebracht was met de bedoeling, dat hierdoor een vernietigende vuurzee zou ontstaan. Aan de brandbare stoffen moest volgens hen buskruit of een ander explosief mengsel zijn toegevoegd, want vuur alleen had nooit de ijzeren balken die het driedubbele glazen balkon droegen, kunnen doen bezwijken. Er was een enorme druk nodig geweest om de koepel te vernielen en de omstandigheden te kunnen scheppen, waardoor het vuur ineens als in een enorme schoorsteen had kunnen oplaaien.
Gempp, die kennelijk niet in het komplot heeft gezeten, heeft al het mogelijke gedaan om de Rijksdag te behouden en dat hebben Hitler en Goering hem nooit kunnen vergeven. Bovendien wist Goering, dat de brandweercommandant een gedetailleerd rapport over het uitbreken en de verspreiding van de brand op een veilige plaats had opgeborgen. En toen Gempp aandrong op een onderzoek naar de brandstichting onder de leden van de NSDAP werd hij geschorst. Weer later werd hij gearresteerd en in 1939 deelde de Gestapo de familie van Gempp mee, dat hij zich had opgehangen in zijn cel ...
Voor de kleine groep brandweerlieden, die het eerste de Rijksdag waren binnengegaan, waren de schorsing en arrestatie van Gempp een duidelijk teken, dat zij hun mond hadden te hou-

den. En toen al in de zomer van 1934 de SS zich in de nacht van de lange messen van de SA ontdeed, verzuimden de hooggeplaatste nazi's niet ervoor te zorgen, dat die nacht ook alle nazi's die iets feitelijks over de brandstichting zouden kunnen weten, voorgoed de mond werd gesnoerd.
Een bijzonder opvallend punt bij de Rijksdagbrand was de afwezigheid van enig Rijksdagpersoneel.
Men heeft zich destijds al afgevraagd, hoe men de afwezigheid van enige bewaking rijmen kon met het feit, dat er reeds enige malen geruchten waren gelanceerd, dat onbekenden de Rijksdag wilden vernietigen.
Terecht vraagt Calic zich in zijn boek af: „En waartoe dienden dan die drie directe telefoonverbindingen met de dichtstbijzijnde brandweerkazerne? Waarom waren de portiers van de ingangen — met uitzondering van die bij ingang V — niet op hun post, terwijl men sedert de 24ste februari 1933 — de dag van de inval in het Liebknecht-haus — had bekendgemaakt dat de communisten diverse aanslagen op regeringsgebouwen beraamden?"
Een der getuigen heeft in dit verband verklaard, dat met het oog op de kennelijke onwil om de laatste dagen van die rumoerige week en speciaal op de 27ste februari 1933 voor voldoende bewaking te zorgen, twaalf van de zestien stenografen kort na de brand verklaarden, dat het hier een nazi-provocatie tegen de republiek moest betreffen.
Zoals bekend heeft ook Dimitroff op het proces deze opvatting verdedigd. Hij is er voortdurend op blijven hameren, dat Van der Lubbe de Rijksdag onmogelijk alleen in brand had kunnen steken. Dimitroff verklaarde:
„De door Van der Lubbe aangestoken brandhaard en de brand in de grote zittingszaal kwamen alleen maar op hetzelfde ogenblik; voor de rest zijn zij fundamenteel verschillend. Het meest waarschijnlijk is, dat Van der Lubbe onbewust het werktuig van die lieden is geweest, een instrument waarvan zij misbruik hebben gemaakt".
En terwijl hij met een vinger naar Van der Lubbe wees, riep Dimitroff uit: „De onbekende provocateur heeft alle voorbereidselen voor de brandstichting getroffen. Deze Mefisto wist te verdwijnen zonder een spoor achter te laten. En hier zit dan het domme instrument, de deerniswekkende Faust, terwijl Mefisto spoorloos verdwenen is".
Tegen een overstelpende hoeveelheid bewijsmateriaal en getuigenissen in verdediget L. de Jong, op gezag van een agent van de Westduitse staatsveiligheidsdienst, nu de stelling dat er helemaal geen Mefisto is geweest.
In dit artikel hebben wij slechts wat minder bekende en al weer vergeten feiten gerangschikt naast enkele zeer recente boeiende en waardevolle getuigenverklaringen. .
Alleen daaruit al kan men met de beste wil van de wereld geen andere conclusie trekken dan dat Van der Lubbe een instrument is geweest waarvan de nazi's zich hebben bediend, meer bliksemafleider bovendien dan brandstichter.

Zowel de Europese commissie als Calic en andere onderzoekers dragen echter een ongelooflijke hoeveelheid feiten aan, die bevestigen wat reeds 36 jaar geleden door juristen en onderzoekcommissies is vastgesteld, dat de nazi's zelf de brand hebben aangestoken, zelf het „signaal" hebben veroorzaakt, dat het begin was van de vervolgingen, de terreur, de concentratiekampen, de oorlog en de gaskamers.

Dat De Jong de geschiedenis nu wil verdraaien, toont nog eens zijn verblinde en dolle anti-communisme, want dat moet men De Jong nageven: het zijn vooral de communisten geweest, die zich 36 jaar geleden al hebben ingespannen om het onmiskenbare nazi-complot bloot te leggen. Dimitroff is er het symbool van geworden.

B. SCHMIDT

Opmerkingen over stellingen van het Maurice Thorez-instituut

Op 16, 17 en 18 oktober 1969 is te Parijs een internationaal colloquium gehouden door het Maurice Thorez-instituut over de tweede wereldoorlog. Er werden rapporten uitgebracht door Georges Cogniot, voorzitter van het instituut, en door Victor Joannes, directeur van het instituut. Cogniot's rapport had betrekking op het vraagstuk van de oorsprong en het karakter van de tweede wereldoorlog, terwijl het rapport van Joannes de resultaten van de tweede wereldoorlog en de huidige taken in de strijd voor de vrede behandelde. Beide rapporten waren voorbereid in schriftelijk uitgewerkte stellingen. Het Dagelijks Bestuur van de CPN heeft naar aanleiding van deze stellingen schriftelijke opmerkingen gemaakt en deze aan het colloquium doen toekomen. Deze opmerkingen volgen hieronder.

Bij het rapport van Georges Cogniot

Par. 1 — Hierin wordt terecht gesteund op de beoordeling van oorlogen door Lenin op grond van hun sociale en klassekarakter. Lenin heeft dit ons inziens het grondigst uiteengezet in zijn boek over het imperialisme als hoogste stadium van het kapitalisme: „Het ware sociale karakter, of juister het ware klassekarakter van een oorlog kan (natuurlijk) niet worden aangetoond met zijn diplomatieke geschiedenis, maar wel met de analyse van de *objectieve* positie der heersende *klassen aller* oorlogvoerende mogendheden. Om deze objectieve positie te schilderen, moet men niet met voorbeelden en afzonderlijke gegevens opereren, maar met de *totale* gegevens over de *grondslagen* van de economie in *alle* oorlogvoerende staten en de wereld *in zijn geheel*. (Want bij de geweldige ingewikkeldheid der maatschappelijke verschijnselen kan men altijd een willekeurig aantal voorbeelden of afzonderlijke gegevens ter bevestiging van iedere willekeurige stelling uitzoeken.)"
(Voorwoord bij de Franse en Duitse uitgave; pag. 6 der Nederlandse vertaling van uitgeverij Progress, Moskou 1966.)
Een dergelijke analyse, zoals Lenin deze van de objectieve verhoudingen die tot de eerste wereldoorlog leidden, gegeven heeft, bestaat nog niet over de tweede wereldoorlog.
Elementen voor deze analyse zouden kunnen zijn:

a) de positie van de Verenigde Staten als grootste, meest bevolkte en rijkste onder de imperialistische mogendheden, met een relatieve achterstand aan bezit van koloniën (of daarmee gelijkstaande gebieden) en toenemende kapitaalexport, schuldeiser van de Europese imperialistische mogendheden.

b) Duitsland als tweede grote imperialistische mogendheid in omvang, bevolking en in industrieel potentiëel (in 1939), schuldenaar van de Verenigde Staten, verlies als gevolg van de eerste wereldoorlog van koloniën, ontwikkelde industriële en landbouwgebieden in Europa, (Elzas-Lotharingen Saargebied, gebieden in Polen en Tsjechoslowakije).
c) Groot-Brittannië en Frankrijk, hun economische achteruitgang ten aanzien van de Verenigde Staten en Duitsland, als winnaars van de eerste wereldoorlog in het bezit van grote koloniën, gebiedsuitbreiding en invloedssferen in Europa.
d) Italië, als zwakke imperialistische mogendheid onder invloed van Duitsland en Engeland.
e) Nederland, onder invloed van Engeland en Duitsland, en België onder invloed van Frankrijk.
f) Japan als grootste imperialistische mogendheid in Azië met grote financiële invloed in China en Indonesië.
g) de Sowjet-Unie, als grote socialistische mogendheid, onafhankelijk van het imperialisme.

Bij par. 3 — Het is juist wanneer in deze paragraaf gezegd wordt dat „in tegenstelling tot de toestand die in 1914 bestond, de onderlinge tegenstellingen tussen de imperialisten opgehouden hadden de enige factor van de wereldpolitiek te zijn; zij kruisten zich met de diepe tegenstelling die tussen de twee sociale, elkaar tegenovergestelde, stelsels bestond."
De vraag is echter welke factor de sterkste was.
Het verloop van de tweede wereldoorlog bewees, dat de stelling volgens welke alle imperialistische mogendheden hun tegenstellingen zouden overwinnen in een eenheidsfront tegen de Sowjet-Unie, d.w.z. in een gewapende kruistocht tegen het socialisme, onjuist was. Stalin heeft uit het verloop van de tweede wereldoorlog de conclusie getrokken, dat „de strijd tussen de kapitalistische landen om de markten, en hun wens om hun concurrenten te wurgen, in de praktijk sterker bleken dan de tegenstellingen tussen het kamp van het kapitalisme en het kamp van het socialisme". (J. W. Stalin, De economische vraagstukken van het socialisme in de Sowjet-Unie. Nederlandse vertaling, pag. 37, Uitgave Pegasus, Amsterdam.)
Deze zelfkritische constatering van Stalin is ongetwijfeld uit de ervaring in de tweede wereldoorlog juist gebleken. Of zij in de huidige toestand geldigheid bezit, is een vraag van essentieel belang bij de oriëntering in de strijd tegen het huidige oorlogsgevaar. Ook hiervoor is een analyse van de objectieve toestand in de imperialistische landen, in de stijl van Lenin, onontbeerlijk.
Bij par. 4 en 5 — In de stellingen wordt gezegd dat, in onderscheid met de oorlog van 1914—1918, de tweede wereldoorlog „vanaf het begin de objectieve mogelijkheid van een rechtvaardige en vrijheidsoorlog" inhield. Ons inziens was de voornaamste oorzaak hiervan, dat in de oorlog van 1914—1918 de leiding van de arbeiderspartijen in handen van sociaal-democraten lag, waarin de revolutionaire marxisten slechts

door de Russische bolsjewiki en kleine groepen in andere landen werkzaam waren. Aan de vooravond van de tweede wereldoorlog bestonden in een groot aantal landen communistische partijen, bestond de Sowjet-Unie, en werd in China door de communistische partij een vrijheidsoorlog gevoerd.
Daardoor bestond niet slechts een „objectieve" mogelijkheid om een rechtvaardige vrijheidsoorlog te voeren in die landen die door Duitsland overvallen werden, doch tevens was dit een plicht tegenover het eigen volk. Het ging erom de oorlog zo spoedig mogelijk te doen eindigen als gevolg van de nederlaag van de agressor.
Het feit dat de Sowjet-Unie een niet-aanvalsverdrag met Duitsland sloot en in 1939—1940 de gewapende botsing met Duitsland vermeed, veranderde niets aan die plicht van de communistische partijen in de landen die door Duitsland overweldigd waren.
De oproep van het Executief Comité van de Komintern in november 1939, waarin de oorlog als een reactionaire imperialistische oorlog van beiden zijden werd gekarakteriseerd, wordt in de stellingen gekritiseerd als „onvolledig en onjuist", omdat zij „de tendens tot nationale bevrijding die de oorlog inhield, liet ontsnappen". Echter is een diepgaander kritiek noodzakelijk om de oorzaken van deze houding bloot te leggen.
Deze oorzaken waren de dogmatische beoordeling van de wereldtoestand als een „eenheidsfront van alle imperialisten tegen de Sowjet-Unie", het ontkennen van de plotselinge verschillen in positie van de communistische partijen in de verschillende landen als gevolg van de oorlog, en de eis van de CPSU en de Komintern aan alle communistische partijen om, onder voorwendsel van „onvoorwaardelijke solidariteit" met de Sowjet-Unie, in concrete situaties een positie in te nemen die identiek is aan die van de CPSU, ook al zijn de situaties tijdelijk verschillend.
Dit was een vervalsing en misbruik van deze solidariteit, die noodzakelijk is, doch niet betekenen kan dat communisten zich onthouden van hun plicht tot strijd tegen de voornaamste imperialistische oorlogsstoker en onderdrukker van hun eigen land.
De Communistische Partij van Nederland heeft reeds in 1935 gepoogd de Nederlandse werkers op een vrijheidsoorlog tegen het fascisme voor te bereiden.
Door het partijcongres op 25 december 1935 werd het volgende besluit genomen: „Bij een mogelijke poging tot overweldiging van Nederland door Nazi-Duitsland kan de oorlog het karakter aannemen van een nationale bevrijdingsoorlog. De taak van de CPN zou in een dergelijk geval daarin bestaan, dat zij, terwijl zij de onverzoenlijke strijd voert voor beveiliging van de economische en politieke posities der arbeiders, werkende boeren en middenstanders, gelijktijdig de arbeidersklasse oproept de bevrijdingsoorlog te voeren en niet toe te laten dat de Nederlandse bourgeoisie het met de aanvallende mogendheid op een accoord gooit".

Op het Partijcongres met Pasen 1938 werd door de algemeen secretaris P. de Groot verklaard, „dat Nederland onmiddellijk door het fascistische Duitsland bedreigd werd. En in het Oosten Indonesië bedreigd werd door het fascistische Japan." „Wij zijn voor de verdediging van de Nederlandse onafhankelijkheid zonder voorbehoud en tot elke prijs tegen de fascistische aanval uit het buitenland."
„Wij ondersteunen elke maatregel die op werkelijke verdediging en beveiliging van Nederland tegen een fascistische aanval gericht is, ook als deze door de huidige (bourgeois-)regering genomen wordt."
Op 3 september 1939 verklaarde het Partijbestuur van de Communistische Partij van Nederland:
„Nederland verkeert in het hoogste gevaar!
De Nederlandse arbeidersklasse, alle vooruitstrevende Nederlanders moeten er op voorbereid zijn dat ook ons land zonder waarschuwing kan worden overvallen door fascistische overweldigers.
Allen die de vrijheid en onafhankelijkheid van het Nederlandse volk willen verdedigen, moeten zich aaneensluiten om, ten koste van alles en onder alle omstandigheden elke fascistische aanval desnoods met de wapens in de hand af te slaan. Communisten staan hierbij in de eerste rijen . . ."
De communistische fractie legde in het parlement een gelijkluidende verklaring af, zeggende dat bij een schending van het grondgebied door Duitsland het Nederlandse volk een rechtvaardige oorlog tegen dit land zou hebben te voeren.

Bij het rapport van V. Joannes

Par. 2 — In de periode tussen de eerste en de tweede wereldoorlog hielp het imperialisme van de Verenigde Staten het verslagen Duitsland weer machtig te maken door financiële steun, levering van grondstoffen en verklaarde het zijn neutraliteit tegenover het Hitler-regiem.
Terzelfdertijd verbond het zich met Groot-Brittannië, doch verhinderde zo lang mogelijk het bondgenootschap van de westelijke mogendheden met de Sowjet-Unie.
De strategie van het Amerikaanse imperialisme in Europa was het tegen elkaar uitspelen van Duitsland, Groot-Brittannië en Frankrijk en de Sowjet-Unie om hen allen in een verwoestende oorlog te verzwakken en de Amerikaanse hegemonie over Europa te vestigen.
Na de tweede wereldoorlog is deze strategie voortgezet.
Amerika herstelde de macht van het Duitse imperialisme als eventuele „ontsteker" van een nieuwe oorlog in Europa.
Het doel van de Amerikaanse strategie is gericht op het verder uitbreiden van zijn hegemonie in Europa en in de wereld, niet alleen ten koste van de Sowjet-Unie en de Chinese Volksrepubliek, maar ook van Groot-Brittannië, Frankrijk, alle andere Europese staten, hun invloedssferen in de „derde wereld", en vooral ten koste van Duitsland zelf.

Bij de opstelling van de krachten die zich tegen de Amerikaanse hegemonie verzetten, mag men zich niet beperken tot de socialistische landen, de communistische beweging en de nationale zelfstandigheidsbeweging in de tropische landen, maar moeten ook de anti-Amerikaanse tendenzen in kringen van de nationale bourgeoisie in de Europese kapitalistische landen de grootste aandacht hebben.

Par. 4 — Hier wordt gezegd: „De leidende Amerikaanse kringen hechten, zonder af te zien van de voorbereiding van een nieuwe wereldoorlog, een bijzonder belang aan lokale oorlogen." En verder „De oorlog in Vietnam is na de oorlog in Korea hiervan het duidelijkste bewijs."
De internationale krachtsverhoudingen, het optreden van de Sowjet-Unie en de Chinese Volksrepubliek, van de andere socialistische staten, tot aan de tegenstellingen in de NAVO-landen en de volksbeweging in de gehele wereld tegen de Amerikaanse agressie hebben inderdaad de oorlog in Vietnam kunnen lokaliseren.
De Communistische Partij van Nederland heeft altijd op het standpunt gestaan, dat de rechtvaardige vrijheidsoorlog van het Vietnamese volk, mits voldoende door alle socialistische landen en door een internationale solidariteitsbeweging gesteund, gelokaliseerd kon worden en tot de overwinning worden uitgevochten.
Daarom weigerde zij in 1965 op de conferentie van communistische partijen uit kapitalistisch Europa te Brussel de daar aangenomen oproep te ondertekenen, waarin het werd voorgesteld alsof de oorlog in Vietnam direct gevaar voor een wereldoorlog met atoomwapens inhield, waardoor „geen minuut te verliezen viel."
In de thesen „over de strijd voor de vrede en tegen imperialistische oorlogspolitiek", goedgekeurd door het 22ste congres van de Communistische Partij van Nederland in december 1967 wordt gezegd, dat „het gevaar van lokale oorlogen, niet alleen in het Midden-Oosten maar ook elders in de wereld, steeds duidelijker op de voorgrond treedt."
Het is echter ons inziens verkeerd om te generaliseren en de voorstelling te wekken alsof ieder toekomstig lokaal conflict beperkt kan worden.
Een lokale oorlog in Europa is alleen denkbaar als een oorlog van de Bondsrepubliek tegen de DDR, Tsjechoslowakije of Polen. Zulk een oorlog zou zeer moeilijk gelokaliseerd kunnen worden en het gevaar van een nieuwe wereldoorlog oproepen.

Proudhon of Marx

Herhaaldelijk wordt gepoogd om stromingen die in de arbeidersbeweging reeds lang hun betekenis hebben verloren, te doen herleven. Ze worden dan gesteld tegenover het marxisme-leninisme en moeten dienen om de aantrekkingskracht die de communistische ideeën uitoefenen, tegen te gaan. Juist omdat de arbeidersklasse met steeds nieuwe groepen wordt uitgebreid, is het nodig de ideologische strijd tegen deze voor-marxistische opvattingen te blijven voeren. Veelal gaat het hierbij om anarchistische denkbeelden van verschillende aard. Daarnaast worden evenwel ook verdraaiingen van communistische principes met graagte opnieuw ten tonele gevoerd, zoals bijvoorbeeld het geval is met de radencommunistische ideeën, die in de jaren twintig een zekere rol hebben gespeeld en waarin de radicalistische, zogenaamd ultralinkse frases hoogtij vierden.

Bij het streven naar herleving van de anarchistische opvattingen wordt aan verscheidene negentiende-eeuwse figuren aandacht besteed. Er wordt zowel gepoogd de Duitser Stirner, de Fransman Proudhon als de Russen Bakoenin en Kropotkin te populariseren. Vooral de opvattingen van Proudhon en Bakoenin worden gepropageerd, met name omdat deze bekend zijn om hun activiteiten tegen het wetenschappelijke socialisme; Marx en Engels hebben harde ideologische en praktisch-organisatorische strijd met hen en hun naaste aanhangers gevoerd.

Proudhon heeft in ons land geruime tijd weinig in de belangstelling gestaan. Na de tweede wereldoorlog is dit evenwel veranderd en is herhaaldelijk getracht zijn ideeën te actualiseren. Dit geldt de laatste tijd vooral voor zijn opvattingen omtrent „directe democratie", die men de groepen tracht aan te praten die thans in beweging komen en nog onvoldoende gebruik maken van de ervaringen van de arbeidersbeweging. Het is daarom van belang kennis te nemen van een studie van prof. N. Zastenker, een historicus uit de Sowjet-Unie, die zich bezig houdt met de bestudering van de geschiedenis van de arbeidersbeweging, over de denkbeelden van de neo-proudhonisten. Zijn studie is verschenen in twee nummers van *Cahiers du Communisme*, het maandblad van de Franse communistische partij (1969, nrs. 2 en 3).

Zastenker wijst erop, dat al moeten de neo-proudhonistische opvattingen bestreden worden, dit niet betekent dat de historische betekenis van de voor-marxistische socialisten uit de vorige eeuw — waaronder Proudhon — wordt ontkend. Het gaat hierbij evenwel om omgeslagen bladzijden uit de geschiedenis. De groeiende omvang en het stijgende bewustzijn van de arbeidersbeweging leidden ertoe, dat deze denkbeelden — om het met Mehrings woorden te zeggen — zijn aangespoeld „op de oevers van de historische archieven".

Natuurlijk rijst de vraag waarom juist het proudhonisme met zo grote hardnekkigheid steeds weer te voorschijn wordt gehaald. Het is daarbij opvallend, dat de roep om Proudhon vooral klinkt als de invloed van het marxisme zich snel uitbreidt. De burgerlijke en reformistische ideologen richten zich vooral gaarne tot Proudhon, omdat bij al diens scherpe woorden tegen het kapitalisme toch de grondslagen van dit stelsel niet worden geraakt. Zijn kritiek en de opstandigheid troffen alleen de secundaire aspecten van het kapitalisme. Hij geselde de tegenstelling die er bestaat tussen kapitaal en arbeid, maar raakte deze niet op het punt waarop de uitbuiting berust, het privébezit van de produktiemiddelen.

Proudhon zag de produktie- en ruilverhoudingen altijd slechts in hun burgerlijke aspecten — concurrentie, krediet, belasting e.d. —, doch dezelfde economische en juridische principes die eigendom en het kleine bedrijf moeten beschermen, worden tegelijkertijd gebruikt om dit kleine bedrijf ten ondergang te doemen door het optreden van het grote kapitaal en de staat. De kritiek op het kapitalisme verbond Proudhon met het stellen van eisen, die burgerlijk van aard waren gebleven. Deze kritiek leidde, aldus Zastenker, „onvermijdelijk tot de uitwerking van een utopisch ‚klein kapitalisme' en kwam in wezen neer op een streven om het kapitalisme te verbeteren door enkele ‚socialistische' veranderingen door te voeren zonder de grondslagen van het bestaande stelsel aan te tasten".

In deze opvattingen wordt dus een kritiek op het kapitalisme gecombineerd met een van de strijd afhoudend ideaal van een kleinburgerlijk kapitalisme, waarin alle kapitalistische waarde-oordelen gehandhaafd zijn. Deze tegenstelling in de ideeën leidde tot tegenstrijdigheden in de argumentatie; niet voor niets noemde Marx Proudhon de „vlees geworden tegenstrijdigheid".

Historisch kan dit verklaard worden uit de tegenstrijdigheden in de positie van de kleine bourgeoisie en de handwerkers in het tijdperk van de industriële revolutie in Frankrijk. Hun aspiraties botsten op de werkelijkheid van de burgerlijke maatschappij, waarin de grote kapitalisten de vrije concurrentie gebruikten om een monopoliepositie te bereiken en de kleine burgerij de onbeperkte uitbuiting van de arbeiders als een schrikbeeld voor ogen had.

Het kleinburgerlijke socialisme van Proudhon probeerde deze tegenstellingen te verzoenen, door ze in een synthese samen te brengen of door ze in een wankel evenwicht te houden. Deze tegenstrijdige visie op de wereld wordt er niet beter op als de neo-proudhonisten er nieuwe namen voor zoeken en het een „pluralisme van principes" noemen. Het tegenstrijdige karakter van de door Proudhon bijeengegaarde ideeën maakt het evenwel mogelijk naar wens de ene zijde van zijn denkbeelden te ontwikkelen ten koste van de andere en zo kan het proudhonisme worden aangepast bij elke behoefte van de burgerlijke ideologie.

Aanvankelijk beperkten de pogingen om te komen tot een te-

rugkeer naar Proudhon zich tot landen met een anarchistische traditie, zoals Frankrijk en andere Latijnse landen, maar na de tweede wereldoorlog wordt er ook in West-Duitsland en Nederland veel aandacht gevraagd voor Proudhon en wordt gepoogd de actualiteit van diens ideeën aan te tonen.
Daarbij dient als uitgangspunt, dat de nieuwe ontwikkelingen in het kapitalisme — het ontstaan van het staatsmonopolistische kapitalisme, waarin de staat een grote rol speelt — gebruikt kunnen worden voor het kweken van illusies van kleinburgerlijke aard, met name voor een verzoening van kapitaal en arbeid.
De klassieke dogma's van het proudhonisme zijn daarbij niet alle te gebruiken. De lofzangen op de kleine ondernemer en de door arbeid verworven privé-eigendom worden evenals de denkbeelden over de superioriteit van het kleinbedrijf boven het grootbedrijf door de neo-proudhonisten zorgvuldig overgeslagen. Ook de aanvallen op iedere organisatie van de arbeidersbeweging, op vakbonden en op stakingen, kunnen niet meer benut worden. De ontkenning van elke politieke actie en de oproepen tot opheffing van de staat passen eveneens niet meer in het kader van deze tijd.

Program voor „industriële democratie"

Er wordt daarom door de neo-proudhonisten hard gewerkt aan de modernisering van de denkbeelden van hun voorganger. Dat is echter uiterst moeilijk met ideeën die niet op de toekomst gericht zijn, maar volkomen behoren tot een tijdperk dat definitief achter ons ligt. Er zijn in zo'n geval de nodige kunstgrepen vereist. Deze worden door de neo-proudhonisten dan ook zonder veel schroom toegepast.
Een van de neo-proudhonisten, Jean Bancal, heeft in een in 1966 verschenen boek de economische opvattingen van Proudhon zo gerangschikt, dat ze neerkomen op een program voor sociale reorganisatie in de geest van de vestiging van een „industriële democratie".
Bancal schetst daarvan het volgende beeld: in de industrie zouden produktie-associaties moeten worden gevormd, die federatief aaneengesloten worden; in de landbouw zouden de individuele boerenbedrijven blijven voortbestaan, maar deze zouden samengebracht worden in landbouwgemeenschapen per streek en op nationaal niveau een federatie moeten vormen; de kleinhandel en de dienstverlenende sector zouden het domein worden van verbruikscoöperaties en handwerkersassociaties.
Onthullend is welke namen Bancal geeft aan dit stelsel. Hij noemt het een „socialistisch liberalisme" of een „liberaal collectivisme". De vorming van dit stelsel zou gezien moeten worden als het begaan van een „derde weg" tussen kapitalisme en communisme en Proudhon zou reeds een samenvloeien van deze stelsels voorzien hebben. Zo krijgt de thans in de mode

zijnde convergentietheorie een tot Proudhon teruggaande geschiedenis!
Er wordt daarbij door Bancal ook rekening gehouden met de aantrekkingskracht van de communistische ideeën, want hij voegt aan zijn uiteenzettingen toe, dat dit stelsel beschouwt moet worden als een soort communisme. Een communisme, dat dan opgesierd wordt met de woorden „federatief", „a-politiek" en „anti-autoritair". De proudhonisten die er voorheen prat op gingen, dat zij even ver af stonden van kapitalisme als van communisme, worden thans tot anti-autoritaire, pro-communistische voorstanders van een samenvloeien van de twee stelsels . . .
In deze gedachtengang is er weinig plaats voor de anarchistische denkbeelden van Proudhon. Deze worden als min of meer toevallig, aan een bepaalde tijd gebonden en niet diep in zijn stelsel wortelend, ter zijde gelegd. Bancal slaagt er daarbij in om met wat handig gejongleer met enkele boeken van Proudhon de staat een positieve rol te laten vervullen als promotor van de economische vooruitgang en beschermer van de autonomie van de produktie-associaties, ofschoon het ingrijpen van de staat beperkt moet blijven met het oog op de individuele en collectieve vrijheid.
Een andere propagandist voor Proudhon als grondlegger van een program van „industriële democratie" was de in 1965 overleden professor Georges Gurvitch. Deze vond de hervormingsplannen die Proudhon heeft opgesteld — ruil zonder geld, krediet zonder rente — de vrucht van een denken dat nog niet tot rijpheid was gekomen. Dit geschiedde volgens hem pas later, toen Proudhon een program voor „industriële democratie" uitwerkte, dat steunde op gedecentraliseerd collectivisme en arbeiderszelfbestuur. Gurvitch noemde dit een „pluralistisch collectivisme", gebaseerd op federatieve eigendom van de produktiemiddelen. Hierbij zou de federatie van produktie-associaties in landbouw en industrie zich bezighouden met de planning van de produktie en het stimuleren van de economie.
In deze nieuwe constructie van Proudhons ideeën kwam Gurvitch er zelfs toe hem aan te duiden als een wetenschappelijke socialist, die uiteindelijk ongeveer dezelfde opvattingen over de socialistische revolutie zou hebben gehad als Marx. Ja, Proudhon zou realistischer zijn geweest, want terwijl Marx gesproken had over het afsterven van de staat, was Proudhon, volgens Gurvitch, een voorstander van het scheppen van een evenwicht tussen de economische democratie en de politieke democratie. Een onverwachte evolutie van de „vader van de anarchie".
Gurvitch jongleerde vooral met de theorie van het arbeiderszelfbestuur. Hij deed zelfs pogingen om de gehele geschiedenis van de arbeidersbeweging uit deze theorie te laten voortvloeien. Dit leidde tot de vreemdste redeneringen. Zo beweerde hij zonder blikken of blozen, dat de oprichting van de sowjets in de Russische revolutie een blijk zou zijn van de invloed van de ideeën van Proudhon op de Russische arbeiders en dat

Proudhons meningen zichtbaar zouden zijn in de uiteenzettingen van Lenin over de sowjets . . .!
Daarbij blijft buiten beschouwing, dat Proudhon in zijn dromen over het zelfbestuur in de bedrijven steeds uitging van een verbond en een samengaan van arbeiders en bourgeoisie, terwijl de Sowjets zeer duidelijk organen waren van de klassenstrijd en de verovering van de staatsmacht door de arbeidersklasse. Ook is het vreemd te zien, dat de neo-proudhonisten, die steeds de communisten hebben aangevallen, nu ineens de Oktoberrevolutie trachten af te schilderen als een resultaat van Proudhons denken.
Het is op zichzelf natuurlijk niet moeilijk om de invloed van de proudhonistische ideeën op de Commune van Parijs van 1871 te laten zien, maar door te veel te willen bewijzen, verviel Gurvitch in allerlei overdrijvingen. Hij wilde de Commune voorstellen als een directe belichaming van de opvattingen van Proudhon over de proletarische revolutie en verklaarde aan zijn studenten, dat als Proudhon op dat moment zou hebben geleefd, hij wellicht de leider van de Commune zou zijn geweest. Aan Engels' woorden, dat tijdens de Parijse Commune de proudhonisten net als blanquisten „het tegendeel deden van datgene wat hun schooldoctrine hun voorschreef", ging hij stilzwijgend voorbij.

Associaties en coöperaties

Professor Zastenker wijst er in zijn artikel op, dat de neo-proudhonisten bij hun pogingen om de arbeidersbeweging tot Proudhon te laten terugkeren, vooral hun hoop gesteld hebben op de magische aantrekkingskracht die de idee van het arbeiderszelfbestuur zou uitoefenen. Op een internationaal symposium over de actualiteit van Proudhon, dat in 1965 in Brussel werd gehouden, werd de mening uitgesproken, dat nu er steeds meer wordt gesproken over medezeggenschap van de arbeiders in het bedrijfsbeheer, de invloed van Proudhons werken zou stijgen. Deze toch zou hierover veel uitvoeriger en gedetailleerder hebben geschreven dan Marx.
Ook hierbij geldt, dat voor het gemak maar voorbij gegaan wordt aan wat Marx over de verbruiks- en produktiecoöperaties heeft gezegd. Hij beoordeelde deze associaties en coöperaties als positief. In het oprichtingsmanifest van de Eerste Internationale (1864) stelde hij, dat zij het bewijs leverden dat de moderne industrie het zonder een klasse van kapitalisten kon stellen en dat de politieke economie van de arbeidersklasse de overwinning kon behalen op de politieke economie van het privébezit der produktiemiddelen.
Marx wees er verder op, dat in een nieuwe maatschappij de produktiemiddelen niet het eigendom konden zijn van geïsoleerde en los van elkaar staande associaties, maar dat zij het eigendom moesten zijn van het gehele proletariaat en dat de associaties dus ondergeschikt moesten zijn aan de geassocieerde arbeidersklasse. Toen later de Russische Oktoberrevolutie had

gezegevierd, onderstreepte Lenin, dat de socialistische maatschappij „één verenigde coöperatie van de werkers" is, waarin „er geen sprake kan zijn van een onafhankelijkheid van afzonderlijke groepen".
Tegelijkertijd onderstreepte Marx, dat de arbeiderscoöperaties, die onder de kapitalistische verhoudingen gevormd worden, niet in staat zijn de maatschappij te veranderen. „Om de maatschappelijke produktie te veranderen in een omvattend en harmonisch systeem van vrije coöperatieve arbeid, zijn er *algemene maatschappelijke veranderingen* nodig, *veranderingen van de algemene voorwaarden van de maatschappij*, die alleen verwerkelijkt kunnen worden door de overgang van het georganiseerde geweld van de maatschappij, d.w.z. van de staatsmacht, uit de handen van de kapitalisten en grondbezitters in de handen van de producenten zelf", zo schreef Marx ter voorbereiding van het congres van de Eerste Internationale van 1866 te Genève.
Gaat Proudhon nu werkelijk verder dan Marx, zoals de neoproudhonisten beweren? Bij een onderzoek van het boek, waarin de ideeën over de „industriële democratie" het best zouden zijn uiteengezet, (de derde druk van zijn *Manuel du spéculateur à la Bourse*, het Handboek voor de beursspeculant, van 1865), blijkt anders.
In dit werk probeerde Proudhon enkele conclusies te trekken uit de groei van het machinale bedrijf en de verdrijving van het kleinbedrijf. Hij verklaarde, dat het principe van de associatie nu afwendbaar was geworden en stelde de vraag nu zo: „Allen geassocieerd en allen vrij — dat is het vraagstuk". Het onderzoek naar de „industriële democratie" moest onder deze omstandigheden volgens hem aangepakt worden, uitgaande van het volgende axioma: „Des te minder geassocieerd de mens is, des te vrijer is hij en bijgevolg des te gelukkiger. De verdeling van de associatie in zo klein mogelijke en zo onafhankelijk mogelijke groepjes, ziedaar het principe van de vrijheid".
Om een voorbeeld te geven, zette hij uiteen dat de spoorwegen in talrijke afzonderlijke associaties moesten uiteenvallen, die daarna met elkaar reeksen overeenkomsten en verdragen moesten afsluiten. Volgens hem hadden de verschillende groepen arbeiders bij de spoorwegen weinig met elkaar te maken en was het daarom onjuist om „al deze variëteiten van arbeid onder een gemeenschappelijk juk te brengen".
Dit voorbeeld alleen reeds laat duidelijk zien hoe weinig Proudhon begreep van de omstandigheden en de eisen van de grote industriële produktie. Trouwens, de contracten die de verschillende associaties binnen het spoorwegbedrijf met elkaar moesten sluiten, zouden er bovendien toe leiden dat elke groep arbeiders in overeenstemming met de uitvoering van de contracten beloond zou worden. In wezen betekent dit, dat deze „industriële democratie" neerkomt op het handhaven van het individuele kleine bedrijf binnen de grote industrie! Het is niets anders dan een kleinburgerlijke utopie.
Nu trachten de neo-proudhonisten wel de opvattingen van

Proudhon op te sieren, maar het principe van het socialisme — de overgang van de produktiemiddelen uit privébezit in handen van de gehele maatschappij en de vermaatschappelijking van de belangrijkste economische commandoposten — is in deze „industriële democratie" afwezig. Deze denkbeelden brengen niets anders dan de zoveelste vorm van een met een collectief tintje opgeschminkte privé-eigendom. Ze komen in wezen neer op een weigering om een revolutionaire verandering van de wereld tot stand te brengen en een poging om binnen het kader van deze oude maatschappij slechts enkele veranderingen van reformistische aard te verkrijgen.

Proudhons „federatieve principe"

Een van de bekendste werken van Proudhon (van 1863) draagt als titel *Du principe fédératif* (Over het federale principe). De propagandisten van een „verenigd Europa" pogen de uiteenzettingen van Proudhon over het „federatieve principe" te gebruiken om in de arbeidersbeweging aanhangers te winnen.

Kunnen de denkbeelden van Proudhon werkelijk gebruikt worden om een Europa van de trusts te verdedigen? Proudhons blik was gericht naar het verleden; hij wilde de nationale staten die waren ontstaan, ontbinden en veranderen in federaties van locale republieken. Deze zouden dan verdragen met elkaar moeten sluiten, maar een maximale onafhankelijkheid dienen te bewaren ten opzichte van de federale centrale macht. Dit is dus in geen enkel opzicht in overeenstemming met de plannen van de Europese federalisten van thans, die juist alles willen onderwerpen aan de centrale macht van de grote monopolies.

Toch worden Proudhons opvattingen ijverig gehanteerd. En wel omdat hij zich indertijd, uitgaande van de hiervoor geschetste redenering, keerde tegen de nationale bevrijdingsbeweging die toen in Europa optrad, zoals voor de eenwording van Italië en voor de zelfstandigheid van Polen.

Op het Brusselse symposium over de actualiteit van Proudhon werd daarom vooral de nadruk gelegd op wat een der sprekers noemde „het verzet tegen de ‚mythe' van de natie en de nationale staat". De Belgische neo-proudhonist Rifflet sprak met ronkende volzinnen over de noodzaak om „het recht van zelfbeschikking van de volken te vervangen door het recht van de mens om over zich zelf te beschikken". Hij was van mening, dat toepassing van het „federatieve principe" van Proudhon zou helpen om de hinderpalen op te ruimen, „die de inspanningen verlammen om de anarchie van het patriottisme te overwinnen en supranationale eenheden te vormen".

Zo wordt op een vreemde wijze de keten gesloten: van het anarchisme via het „federatieve principe" tot de strijd tegen de anarchie van het patriottisme! Van een kleinburgerlijke reactie op de vorming van nationale staten, waarin het industriële kapitalisme zich gevestigd heeft, wordt het „federatieve prin-

cipe" tot een middel om de strijd voor de nationale zelfstandigheid tegen te gaan en de monopolistische integratie te doen overwinnen.

Lange tijd waren de aanhangers van Proudhon van mening, dat er een keuze moest worden gedaan: Marx of Proudhon. De neo-proudhonisten van nu proberen aan deze keus te ontlopen. Zoals zij de convergentie (het samenvloeien) van de sociale stelsels als ideaal zijn gaan beschouwen, vinden zij thans ook het samenvloeien van de ideologieën het meest aantrekkelijke. Gurvitch deed zijn best aan te tonen, dat er geen tegenstelling tussen Marx en Proudhon zou hebben bestaan; ze vullen elkaar aan en corrigeren elkaar, zo was zijn mening.
Kan het proudhonisme echter de arbeidersklasse in zijn strijd voor het socialisme helpen? Professor Zastenker antwoordt op deze vraag: „De ‚industriële democratie' met zijn associaties van afzonderlijke bedrijven die op extreme wijze worden uiteengescheurd en op een verbrokkelde wijze worden geleid, richt zich tegen de belangen van de maatschappij als geheel. Wat overgebleven is van de anarchistische fictie van het wegvallen van een machtsapparaat is het ‚federatieve principe', waarmee de neo-proudhonisten de ‚anarchie van het patriottisme' willen beteugelen en dit richt zich tegen de strijd voor nationale onafhankelijkheid en tegen militarisme en revanchisme. De oplossing van het probleem van de betrekkingen tussen de maatschappij en het individu zag Proudhon in burgerlijk-individualistische zin. Zijn standpunt was: ‚Iedere organisatie is de vernietiging van de menselijke vrijheid'. Marx toonde echter aan, dat de volledige ontwikkeling van de menselijke persoonlijkheid de opbouw van een socialistische maatschapij vereist."
Van de proudhonistische ideeën is dus niets goeds te verwachten en terecht zijn ze steeds door de arbeidersklasse van de hand gewezen. De neo-proudhonisten kunnen niet verhelen, dat dit ook thans wel zal gebeuren en Bancal heeft vast getracht hen te troosten met de uitroep, dat Proudhon de profeet van de 21ste eeuw zal worden. Voor onze tijd betekent dit evenwel, dat Proudhons denkbeelden in weerwil van alle reclame die er thans voor gemaakt wordt, in het duister van de vergetelheid zullen blijven. Hoe belangrijk dit is, moge blijken uit een uitspraak die de neo-proudhonist Pirou vijftig jaar geleden mismoedig deed: „Des te minder aandacht er is voor Proudhon des te meer aandacht is er voor Marx"!

Versterking van de Communistische Partij in de strijd voor eenheid van alle linkse krachten

Ter voorbereiding van het 23ste congres van de CPN

Deze discussiegrondslag werd door het partijbestuur van de CPN uitgewerkt en goedgekeurd op zijn zitting van vrijdag 31 oktober. Ter voorbereiding van het congres zullen in de komende tijd nog andere vraagstukken aan de orde worden gesteld in de vorm van een stellingname, die evenals deze grondslag gepubliceerd zal worden en in de afdelingen van de partij ter bespreking zal staan.

Bij de linkse arbeiders, de intellectuelen en studenten en bij de overige werkers komt duidelijk het streven naar voren tot eenheid in de strijd.
Het is hun antwoord op de aanvallen die gericht worden op het levenspeil van de werkers via prijsverhogingen, BTW en beknibbeling op de noodzakelijke verhoging van het loon en salaris; op het tekort aan goede en betaalbare woningen en andere dringende voorzieningen; op de uitholling van de democratische rechten en de agressiviteit van het imperialisme in de wereld.
Gemeenschappelijk optreden is er geweest in eensgezind gevoerde stakingen en in andere vormen van loonstrijd, bij acties tegen bedrijfssluitingen en bij het optreden van huurders tegen huurverhoging.
Onder de studenten, wetenschappelijke staven en hoogleraren ontwikkelde zich een massale strijd voor democratisering van het hoger onderwijs. Leraren en scholieren kwamen in beweging tegen de wijze waarop de Mammoetwet wordt toegepast.
De voortdurende actie tegen de Amerikaanse agressie in Vietnam en tegen de herleving van het fascisme — de herdenking van de Februaristaking, de protestbeweging tegen de vrijlating van de Duitse oorlogsmisdadigers — is ook internationaal van grote betekenis.
De Communistische Partij speelt in al deze bewegingen een vooraanstaande rol, hetzij als initiatiefneemster, hetzij door haar actieve deelname en als organiserende kracht bij het tot stand brengen van de samenwerking tussen communisten, socialisten en andere vooruitstrevende kringen van ons volk.

Dit gemeenschappelijk optreden van de linkse krachten is noodzakelijk voor het afweren van de reactie en voor het tot stand komen van een verandering van de politieke machtsverhoudingen ten gunste van de vooruitgang in ons land.
De CPN beschouwt het als haar voornaamste taak initiatief-

neemster en organiserende kracht te zijn bij de vereniging van links, en die eenheid steeds sterker te maken.
Daarbij is het werk van de partijafdelingen van beslissende betekenis. Bij de voorbereiding van het partijcongres zal dan ook in de discussie de voornaamste aandacht gewijd moeten worden aan de versterking van hun politieke activiteit.
Om tot deze versterking te komen dient een aantal tekortkomingen in het werk der afdelingen snel te worden opgeheven.
Voor alles moet de opvatting worden overwonnen, dat de partijafdelingen slechts werkzaamheden van technische aard te verrichten hebben. De ervaring bewijst juist dat, indien de afdelingen zich intensief bezig houden met de politieke actie en de belangenstrijd, bij het verwerkelijken van de eenheid grote resultaten kunnen worden geboekt.
Als de meeste nadruk komt te liggen op de politieke activiteiten van de afdelingen, dan houdt dit in dat de afdelingsbesturen en de ledenvergaderingen de taak hebben ernstig te zoeken naar wegen voor de uitwerking en toepassing van de partijpolitiek.
De afdelingsvergaderingen dienen niet uitsluitend een informatief karakter te hebben of zich te beperken tot verdeling van werkzaamheden van technische aard, maar ze moeten besluiten nemen die in overeenstemming zijn met de politieke betekenis van het werk der afdelingen.
De afdelingsbesturen, die door de ledenvergaderingen worden gekozen, dienen regelmatig verantwoording af te leggen over de uitvoering van de besluiten. Zij moeten ook als politieke leidingen in de massa optreden. Veel aandacht dient besteed te worden aan het juiste functioneren van de besturen, aan een juiste werkverdeling daarbinnen en aan het dragen van persoonlijke verantwoordelijkheid door de bestuursleden voor de taak die zij op zich genomen hebben.
Het partijbestuur moet met meer nadruk dan tot nu toe het geval is geweest, richting geven aan het werk van de partijafdelingen.

Vraagstukken van de organisatie kunnen nochtans niet alleen door maatregelen van beperkt organisatorisch karakter, zoals het wisselen van functies en het opstellen van taakverdelingen, worden opgelost. Versterking van de organisatie is vóór alles een politieke kwestie. Ze vereist daarom ook een politieke en ideologische strijd voor de onverkorte handhaving van de leninistische organisatiebeginselen.
De Communistische Partij is georganiseerd op grondslag van het democratisch centralisme. Dit houdt in dat het partijcongres, als hoogste orgaan van de partij, na uitvoerige en diepgaande discussies in de ledenvergaderingen de algemene lijn van de partijpolitiek vaststelt. Het kiest ook het partijbestuur, dat tot aan het volgende congres leiding geeft aan de partij.
Het democratisch centralisme waarborgt de democratie in de partij en de eensgezinde uitvoering van de genomen besluiten. In deze wijze van organisatie ligt de garantie opgesloten dat de

communistische partij onveranderlijk en met grote daadkracht opkomt voor de belangen van de werkers.
Een voortdurende principiële toepassing van kritiek en zelfkritiek maakt het de partij mogelijk om de juistheid van haar besluiten te toetsen en fouten of tekortkomingen snel te herstellen. Zo wordt verhinderd dat bureaucratische sleurmethoden het partijwerk gaan beheersen.
Het democratisch centralisme stelt de partij in staat om onder alle omstandigheden de druk van reactionaire krachten te weerstaan en op te treden als voorhoede in de strijd.
In de klassenstrijd is het vraagtuk van de partijorganisatie altijd een kernprobleem geweest. Het is meermalen onderwerp geweest van heftige meningenstrijd, waarbij stelling moest worden genomen tegen allerlei anarchistische en opportunistische stromingen. Lenin wees er destijds reeds op, dat het afwijzen van de partijorganisatie en van partijdiscipline „niets anders betekent dan het volslagen weerloos maken van het proletariaat ten behoeve van de bourgeoisie".

In de huidige situatie staan de vraagstukken van de organisatie der arbeidersbeweging opnieuw in het middelpunt van de aandacht. Daarbij is typerend, dat allerlei ideeën als „nieuw" worden gelanceerd, die neerkomen op een herhaling van wat in het verleden reeds ondeugdelijk en schadelijk is gebleken en na veel strijd werd verworpen.
Bij dit tot nieuw leven roepen van overwonnen denkbeelden uit het verleden speelt de reactie een inspirerende rol. Zij gebruikt al haar propagandamiddelen om in te werken op nieuwe, nog onervaren lagen van de arbeidersklasse en op de jongeren. Zij poogt hen te injecteren met denkbeelden die in de geschiedenis van de arbeidersbeweging reeds veel verwarring hebben gesticht, met het doel, de strijd te doen mislukken en de strijdwil op dood spoor te rangeren.
Het partijbestuur is van mening, dat juist om die reden in de partijorganisatie een combinatie noodzakelijk is van jonge krachten met oudere, politiek ervaren communisten, die in de actie het vertrouwen van de massa hebben verworven.
In deze tijd is het van bijzonder belang, zowel tegen revisionistische opvattingen inzake de organisatie, als tegen pseudolinkse, anarchistische opvattingen op te treden.
De revisionistische opvatting ziet de agitatie en propaganda in openbare vergaderingen, in radio- en TV-uitzendingen en het optreden in parlementaire organen als de voornaamste activiteit van de partij, waarbij het organiseren en leiden van massa-acties voor de directe belangen en voor politieke doelstellingen van nationale en internationale aard worden verwaarloosd. Ze ontkent de noodzakelijkheid van een straf georganiseerde partij met een centrale, gezaghebbende leiding die eensgezind en hecht aaneengesloten optreedt in de strijd.
Toegeven aan revisionistische opvattingen zou de partij veranderen in een permanente discussieclub en een kiesvereniging.
De democratie in de partij, die haar garantie vindt in gekozen

leidingen en de op het congres vastgestelde partijpolitiek, zou daardoor worden tenietgedaan.
De CPN heeft in de praktijk ervaring opgedaan met het revisionisme, dat destijds door de „Bruggroep" werd gepredikt en waaraan deze groep zelf is weggerot.
De anarchistische opvattingen doen zich voor in de vorm van verwaarlozing van de partijorganisatie en ontkenning van de noodzaak van leiding en discipline. Deze denkbeelden worden als zeer links voorgesteld, maar in werkelijkheid verlenen ze hand- en spandiensten aan de monopolies, die zichzelf tot in de perfectie georganiseerd hebben.
Ook voor de arbeidersklasse geldt, dat zonder organisatie geen machtsvorming mogelijk is.
Zowel de revisionistische als de anarchistische opvattingen worden stelselmatig van buitenaf in de partij gepropageerd door allerlei groepjes, door boeken, blaadjes en de monopoliepers.
De rol van de leiding en de discipline in de strijd vormen het voornaamste doelwit in deze aanvallen op de organisatiebeginselen van de communistische partij.
Zonder leiding is echter geen succesvolle strijd mogelijk en zonder discipline kan niet aaneengesloten tegen de monopolies worden opgetreden. In iedere actie van de laatste tijd, zowel van arbeiders en beambten op bedrijven, als van studenten op universiteiten is de juistheid van deze opvatting gebleken.
De PSP laat op afschrikwekkende wijze zien, hoe het afloopt met een partij die zich baseert op beginselloze, revisionistische opvattingen over organisatie. De PSP is een prooi geworden van renegaten van allerlei slag, die haar in onderlinge strijd ten onder doen gaan.

Het is noodzakelijk, dat de Communistische Partij tegenover de stelselmatige beïnvloeding door de reactie een voortdurende propaganda voert voor de leninistische organisatiebeginselen, die in deze tijd hun waarde opnieuw ten volle bewijzen. Daarbij kunnen ook misverstanden die ten gevolge van de voortdurende anti-communistische hetze in de massa bestaan over het organisatietype van de Communistische Partij, worden opgeheven.
De voortdurende campagne, die in en tegen de arbeidersbeweging wordt gevoerd voor burgerlijke, rechts-opportunistische en schijn-linkse denkbeelden, vereist een voortdurende waakzaamheid, opdat deze met het democratisch centralisme strijdige opvattingen niet in de partij binnensluipen. Deze waakzaamheid moet op een positieve wijze worden beoefend, door stellingname tegen alles wat een verlammende uitwerking heeft op de activiteit van de partij.
Vóór alles moet worden opgetreden tegen onderschatting van de noodzaak van systematische en geduldige opbouw van de organisatie. Daarvoor is niet alleen ideologische opvoeding van de partijleden noodzakelijk, maar ook een onafgebroken strijd voor de zuiverheid van de rijen der partij.

De vrije meningsuiting, voordat de besluiten genomen zijn, moet strikt worden verzekerd. Persoonlijk initiatief en een kritische geest dienen te worden aangemoedigd.
Anderzijds moet onafgebroken worden gestreden tegen intriganten, bewuste tweedrachtzaaiers, tegen kliek- en fractievorming, alsook tegen slordig omspringen met financiën en partijbezittingen. Duldzaamheid op dit gebied leidt onvermijdelijk tot ondermijning van de organisatie.
Naar de mening van het partijbestuur moet de discussie over deze vraagstukken benut worden om reeds in de voorbereiding van het congres de werkzaamheden van de partij, van de afdelingen en districten te verbeteren.

De nadruk moet vallen op *de versterking van de partij met nieuwe leden.*
Ofschoon de politiek van de Communistische Partij diep wortel geschoten heeft onder de massa, en er steeds nieuwe bewijzen komen van groeiende belangstelling voor en ondersteuning van haar politiek, is het onjuist te verwachten dat de groei van de partij hieruit spontaan zou voortvloeien. In vele plaatsen is de omvang van de partij niet in overeenstemming met de invloed die zij heeft. De onvoldoende aandacht voor een stelselmatige ledenwerving heeft geleid tot een te langzame groei en hier en daar zelfs tot stagnatie. Nieuwe en energieke krachten worden niet voldoende benut voor de versterking van de partijactiviteiten.
Hierin moet snel verandering komen, juist met het oog op de grote veranderingen die zich in de Nederlandse politiek voltrekken.
In de afdelingen moeten maatregelen worden genomen die gericht zijn op stelselmatige ledenwerving in plaatsen en buurten, op bedrijven, kantoren en universiteiten.
De vruchtbaarste manier om leden te werven is nog steeds de werving van man tot man, in buurten en bedrijven. Huisbezoek is daarbij een doeltreffende methode, mits niet op goed geluk, doch na goede voorbereiding toegepast.
De ledenwerving dient gericht te zijn op de links denkende mensen die tot een gesprek bereid zijn. Het is nodig een goed contact met hen tot stand te brengen, zowel persoonlijk als door middel van partij-uitgaven en uitnodigingen voor bijeenkomsten.
Door het partijbestuur en de districtsleidingen dient krachtiger te worden opgetreden voor de oprichting van nieuwe afdelingen, vooral daar waar blijkens verkiezingsuitslagen de partij invloed heeft onder de bevolking, zonder dat er van een georganiseerde activiteit van de partij sprake is.
De werving van nieuwe lezers voor het dagblad „De Waarheid" moet in alle afdelingen steeds deel uitmaken van de partijwerkzaamheden. Temeer is dit het geval, nu er door de regering door inkrimping van de postbestellingen nieuwe belemmeringen voor de verspreiding van „De Waarheid" worden opgeworpen.

De opbouw en het actiever maken van de partijorganisatie is onmogelijk zonder de nodige geldmiddelen. De Communistische Partij heeft geen andere bronnen van inkomsten dan de Nederlandse werkende bevolking en de offervaardigheid van haar eigen leden en aanhangers. Zij is er niet alleen trots op dat zij haar geldmiddelen uit eigen kracht opbrengt, maar zij beschouwt dit tevens als een politieke noodzaak voor de gezondheid en levenskracht van de partij. Voor het financieren van een doeltreffende organisatie is het geboden nog meer geld bijeen te brengen. Dit is noodzakelijk voor het vrijstellen van bekwame en toegewijde bestuurders en voor het in stand houden van goed verzorgde partijlokalen.
Terzelfder tijd dient de uiterste zuinigheid te worden betracht, en moet een scherpe financiële controle worden uitgeoefend.

Van zeer groot belang is *de versterking van de partij in de bedrijven.*
In de resolutie van het partijbestuur van april 1969 werd de rol van de partij in de bedrijven en in de loonstrijd ter discussie gesteld, met het doel de tekortkomingen op dit gebied te overwinnen.
Het partijbestuur beveelt de afdelingen aan, bij de discussies ter voorbereiding van het congres deze resolutie te betrekken.
Gesignaleerd werd daarin, dat passiviteit in de loonstrijd een terugval betekende in sociaaldemocratische opvattingen, volgens welke de loonstrijd het exclusieve terrein van de vakbeweging zou zijn.
Ook werd gewezen op het feit dat, in het kader van de revolutionaire ontwikkeling van wetenschap en techniek in ons land, gedurende de laatste jaren vele nieuwe en moderne bedrijven zijn gevestigd, waar thans vele duizenden arbeiders, beambten en technici werkzaam zijn. Het werd als een tekortkoming gesignaleerd dat hieraan in het werk van de partij nog te weinig aandacht werd besteed, terwijl juist in deze bedrijven vele nieuwe vraagstukken, mede samenhangend met nieuwe vormen van uitbuiting, een grote rol spelen.
Sedert de publicatie van de resolutie is er in verscheidene districten verbetering tot stand gebracht in het bedrijfswerk, die met name van belang is geweest bij de acties in de strokartonindustrie, in de metaalindustrie, in de scheepsbouw en in de bouwvakken. Bij de voorbereiding van de massademonstratie van 4 oktober 1969 werd een grote deelname van bedrijfsarbeiders bereikt.
Toch is dit niet meer dan een begin.
Het is noodzakelijk, dat er een sterkere band wordt gelegd tussen de afdelingen en het bedrijfswerk en dat de afdelingen zich tezamen met de bedrijfsgroepen bezighouden met het ontwikkelen van de loonstrijd en de strijd voor verwerkelijking van de bedrijfseisen.
Zo kan ook de verbinding worden gelegd tussen de politieke activiteit en de strijd voor de dagelijkse belangen.
Het partijbestuur roept alle afdelingen op, in de voorbereiding

van het congres de hier aan de orde gestelde vraagstukken intensief te bespreken en daardoor de grondslag te leggen voor verdere ontwikkeling van de strijd in ons land en een snelle groei van omvang en activiteit der partij.

Amsterdam, 31 oktober 1969.

(De Waarheid, vrijdag 7 november 1969.)

Partijbestuur CPN bijeen

Het partijbestuur van de Communistische Partij van Nederland was vrijdag 31 oktober bijeen ter bespreking van de voorbereidingen voor het 23ste partijcongres, dat in februari plaats heeft. Het partijbestuur keurde een eerste discussiegrondslag goed, die betrekking heeft op de versterking van de communistische partij in de strijd voor eenheid van alle linkse krachten.

Op de zitting werd door partijgenoot Fré Meis een overzicht gegeven van de strijd in de strokarton-industrie.

(De Waarheid, 1 november 1969.)

TILBURG
HET BEGIN...

studenten
plakboek

Negen studenten schreven een knipselplakboek over de democratiserings-akties aan de Katholieke Hogeschool. 98 blz., paperback ƒ 4,90.

verkrijgbaar bij Uw boekverkoper!

Uitgeverij Pegagus - Leidsestraat 25 - Amsterdam, tel: 020-231138

LENIN

Al deze uitgaven zijn verkrijgbaar bij Uw boekverkoper!

Karl Marx

Een korte inleiding tot zijn leven en denken.

54 blz., paperback *f* 2.50

Over de commune van Parijs

Lenin geeft in de hier gebundelde artikelen een marxistische analyse van de ervaringen en de lessen van de Parijse Commune, waarbij hij evenals Karl Marx het **historisch initiatief** van de massa's boven alles stelt. Lenin discussieert over de techniek van de hoogste vormen van revolutionaire strijd.

110 blz., gebonden *f* 3.90

Over het recht der naties

Lenin toont aan dat het recht van de naties op zelfbeschikking van historisch-economisch standpunt bezien, **marxistisch** geen andere betekenis kan hebben, dan die van politieke zelfbeschikking, staatkundige zelfstandigheid en oprichting van een nationale staat. Vanuit het proletarische klassestandpunt geeft Lenin de hieraan verbonden voorwaarden.

184 blz., gebonden *f* 4.90

Staat en revolutie

Lenin behandelt de leer van Marx en Engels over de staat, oefent scherpe kritiek uit op de opvattingen van Kautsky en trekt de belangrijkste conclusies uit de Russische revolutie van 1905 en vooral van 1917.

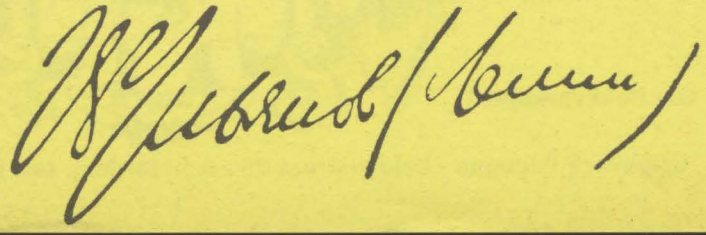
Zo krijgt het verband tussen de socialistische revolutie van het proletariaat enerzijds en de staat anderzijds, niet alleen een praktisch-politieke betekenis, maar wordt ook duidelijk gesteld wat de massa's moeten doen om zich te bevrijden van het kapitalistische juk.

148 blz., gebonden *f* 4.90

Over de proletarische revolutie en de renegaat Kautsky

In deze fotografische herdruk van een Pegasus-uitgave uit 1935 zijn de eerste drie — de theoretische — hoofdstukken opgenomen van **Lenins** kritiek op Kautsky's opvattingen over de dictatuur van het proletariaat.

32 blz., brochure *f* 2.50

POLITIEK EN CULTUUR

ONDERWIJS IN BEWEGING?

29ste JAARGANG NO. 12 DECEMBER 1969 PRIJS 0.75

Voor verdediging van de democratie, voor vrede en veiligheid
Discussiegrondslag voor het 23ste congres van de CPN 493

Onderwijs in beweging? J. Dekkers 516

Duitse economische expansie in ons land G. Verrips 522

Meningen over Marx
Nieuwe publicaties in het Nederlands Jaap Wolff 533

BOEKBESPREKINGEN

Vietnam wint!
ofwel de nederlaag van het Amerikaanse imperialisme Fr. Schoonenberg 541

De apartheidspolitiek in Zuid-Afrika W. Vlieland 543

PARTIJDOCUMENT

Bij het bezoek van de Westduitse president
CPN-fractie schrijft brief aan Heinemann 546

P O L I T I E K E N C U L T U U R
verschijnt maandelijks bij uitgeverij Pegasus
Leidsestraat 25, Amsterdam-C., tel. 23.11.38
De abonnementsprijs is *f* 7.50 per jaar.
f 3.75 per halfjaar, losse nummers *f* 0.75

Ons gironummer is 173127, Gem.giro: P 1527
Correspondentie over betaling en verkoop s.v.p. zenden aan de administratie p/a Pegasus.
Alle correspondentie over de inhoud aan de redactie van P. en C., Prinsengracht 473. Amsterdam-C., tel. 62565

29e jaargang no. 12 december 1969

POLITIEK EN CULTUUR

maandblad, gewijd aan de theorie en praktijk van het marxisme-leninisme onder leiding van het partijbestuur der CPN

Voor verdediging van de democratie, voor vrede en veiligheid

Discussiegrondslag voor het 23ste congres van de CPN

In de twee jaren die verstreken zijn sinds het 22ste partijcongres hebben er grote massa-acties plaats gehad in ons land tegen de politiek van de regering-De Jong. Deze acties richtten zich vooral tegen de loon- en prijspolitiek en tegen bedrijfssluitingen; er ontplooide zich een krachtige beweging voor democratisering van het onderwijs. Ook de politiek van de regering op internationaal gebied stuitte op toenemend verzet van de democratische en vredelievende krachten in ons volk.

De CPN heeft aan deze acties actief deelgenomen en daarin een organiserende rol vervuld. Enkele hoogtepunten in het optreden van de Communistische Partij waren de massademonstraties van 30 november 1968 tegen de verhoging van de militaire uitgaven en van 4 oktober 1969 voor de eenheid van alle linkse krachten tegen de regering-De Jong.

Het 23ste congres zal plaats vinden op een moment waarin vrijwel alle groeperingen van de werkende bevolking in beweging zijn. Dit geldt zowel voor de arbeiders, de studenten, de werkende jeugd, als voor de technische en wetenschappelijke kaders. Als gevolg van de diepgaande veranderingen onder de massa treden crisisverschijnselen

op in alle partijen die zich baseren op de NAVO-politiek.
De anti-democratische krachten antwoorden op deze beweging met pogingen om het kiesstelsel van evenredige vertegenwoordiging af te breken en de grondwet en de kieswet daartoe te wijzigen. Met behulp van een loonwet en een anti-stakingswet willen zij de strijd van de arbeiders afremmen ten gunste van de ondernemersbelangen.

De CPN roept op tot samenwerking voor de verdediging van de parlementaire democratie en van de democratische volksrechten.

Het 23ste congres zal plaats vinden aan de vooravond van twee verkiezingen, die van de Provinciale Staten in maart en die van de gemeenteraden in juni 1970. Het zal de taak zijn van het congres om het program te bepalen waarmee de Communistische Partij de verkiezingsstrijd zal ingaan.

1. Vijfentwintigste verjaardag van de bevrijding

De viering van de 25ste verjaardag van de bevrijding zal moeten plaats hebben in strijdbare, anti-fascistische geest. Zij zal in het teken staan van herinnering aan de nazimisdaden en het verzet daartegen en in het teken van strijd voor vrede en veiligheid.

In 1970 zal het vijfentwintig jaar geleden zijn, dat de tweede wereldoorlog eindigde met de overwinning op het fascisme. Deze oorlog, die ontketend werd door het Duitse en Japanse fascisme, heeft de mensheid ongekende verschrikkingen opgelegd. In een strijd die meer dan vijf jaar duurde, stierven vijftig miljoen mensen een gewelddadige en wrede dood — viermaal zoveel als tijdens de eerste wereldoorlog, die van 1914 tot 1918 woedde.
Bij de verdediging van hun land en in de strijd voor het herstel van de nationale onafhankelijkheid hebben de volken van de anti-Hitler-coalitie ongekende offers gebracht. De Sowjet-Unie, die het grootste aandeel had in de overwinning op het fascisme, verloor zeventien miljoen mensen. De verliezen die ons land aan mensenlevens leed, waren slechts weinig kleiner dan die van de Verenigde Staten: een kwart miljoen Nederlanders vond de dood, in militaire operaties, in het verzet, in de vernietigings- en concentratiekampen en ten gevolge van bombardementen en honger.
In de staten die de oorlog ontketenden, was de bloem van de bevolking de dood ingejaagd voor een barbaarse zaak. Tezamen verloren de volken van deze landen eveneens tientallen miljoenen doden. Naast de verliezen aan mensenlevens bracht de oorlog vreselijke materiële vernietigingen. Alleen voor ons land wordt de schade geraamd op tien tot vijftien miljard vooroorlogse guldens.

De tweede wereldoorlog leidde tot een verdere verscherping van de algemene crisis van het kapitalisme. De nederlaag die toegebracht werd aan het fascisme schiep de voorwaarden voor het ontstaan van nieuwe socialistische staten in Europa en in Azië. De vorming van de Chinese Volksrepubliek was een gebeurtenis van historische betekenis. Tevens nam de anti-koloniale vrijheidsbeweging in omvang en in kracht toe.
In de jaren die na de oorlog verlopen zijn, hebben de reactionaire heersende kringen van de kapitalistische landen zich tot het uiterste ingespannen om het democratische streven van de volksmassa's te keren, om het socialisme tegen te houden en terug te dringen en om het kolonialisme in nieuwe vormen te handhaven.
De Nederlandse reactie heeft hiertoe zoveel mogelijk bijgedragen. Zij heeft daarom niets nagelaten om de herinnering aan de anti-fascistische strijd uit de jaren 1940—1945 te doen verdwijnen of, waar dit niet mogelijk was, te verdraaien en te vervalsen. Zij heeft het anti-fascistische bondgenootschap met de Sowjet-Unie verbroken en de heldhaftige strijd van de Nederlandse communisten en andere progressieve mensen in het nationale verzet verloochend. Er werd een tomeloze haat- en intimidatiecampagne tegen hen gevoerd, terwijl collaborateurs en meelopers uit de bezetting op bestuurs- en ereposten werden geplaatst. Bovenal heeft zij hand- en spandiensten verleend om het Duitse imperialisme in staat te stellen zijn macht en zijn militaire apparaat weer te ontwikkelen. De agressieve NAVO-politiek van de Verenigde Staten tegenover de socialistische landen werd slaafs gevolgd.
De vijfentwintig jaren die na het einde van de tweede wereldoorlog zijn verlopen, hebben zich gekenmerkt door voortdurende grote spanningen op internationaal gebied. De imperialisten ontketenden in verschillende delen van de wereld oorlogen, waardoor zeeën van ellende over de volkeren werden gebracht, zoals in Azië en Afrika (Biafra).

De Verenigde Staten verscherpen de internationale spanningen thans opnieuw. Zij hebben een nieuwe etappe in de atoombewapeningswedloop geopend door te besluiten tot het ontwikkelen van nieuwe atoomwapens met grotere vernietigingskracht, zoals raketten met meervoudige atoomkoppen, anti-raket-raketten e.d. Hierdoor is de dreiging van de toepassing van massavernietigingswapens in geval van een oorlog toegenomen.
De NAVO dringt aan op verdere verhoging van de bewapeningsuitgaven en volgt een koers die het gevaar in zich draagt van de ontketening van lokale conflicten.
De Nederlandse reactie verleent aan het opvoeren van de spanningen alle medewerking. Zij ondersteunt de hardnekkige weigering van Nixon om zich neer te leggen bij de nederlaag van de Amerikaanse agressie tegen Vietnam en om de troepen terug te trekken. Zij speelt een negatieve rol in het conflict in het Midden-Oosten, dat in het belang en ten voordele van het oliekapitaal slepende wordt gehouden.Haar streven naar

een versterking van de neo-kolonialistische uitbuiting komt duidelijk te voorschijn in haar steun aan het contra-revolutionaire bewind van Suharto in Indonesië, dat zich door geweld en terreur handhaaft en de bevolking in onbeschrijflijke armoede stort ten bate van de winsten van het koloniale kapitaal. De uiterst rechtse kringen in ons land treden steeds brutaler op en tasten de democratische rechten aan, die door jarenlange strijd van de arbeidersbeweging veroverd zijn en die bevestigd werden door de overwinning op het fascisme in de tweede wereldoorlog.

Uit alles blijkt, dat het kapitalistische stelsel, in weerwil van alle technische en wetenschappelijke vooruitgang, wreed en agressief blijft en het streven van de volksmassa's naar vrede, democratie en vooruitgang wil onderdrukken.

De viering van de vijfentwintigste verjaardag van de bevrijding van het Duitse fascisme moet daarom in het teken staan van herinnering en van strijd. Van herinnering aan de verschrikkingen van de oorlog, aan de fascistische misdaden, waarvan de jodenvervolging de afschuwelijkste uiting was. Van herinnering ook aan het anti-fascistische verzet en aan de overwinningen die door de samenwerking van alle anti-fascisten en door de anti-Hitler-coalitie werden behaald. Maar tevens in het teken van de strijd voor vrede en veiligheid, die thans aan de orde is voor de progressieve en vredelievende mensen.

Er kan geen twijfel aan bestaan, dat het anti-democratische gebral en het wapengekletter van de heersende reactionaire kringen ook een uiting is van de geestelijke ontreddering die in hun rijen heerst. De burgerlijke wereldbeschouwing bevindt zich in een diepe crisis. Vroeger als vanzelfsprekend aanvaarde zekerheden worden in twijfel getrokken en een kritische benadering van de kapitalistische maatschappij breekt zich baan. De pijlers waarop het gezag van de monopolistische krachten berust, beginnen daarom te wankelen. Conservatieve opvattingen verliezen hun invloed, kerkelijke instellingen en geloofsdenkbeelden verkeren in diepe gisting. Het gezag van staat, politie en justitie wordt niet meer als vanzelfsprekend aanvaard maar aan toenemende kritiek onderworpen.

De rechtse partijen verliezen als gevolg daarvan invloed onder de massa en worden niet meer volgzaam ondersteund in hun reactionaire politiek. Onder de massa ontplooit zich daarentegen een beweging om te komen tot een eensgezinde strijd voor vrede, democratie en een beter bestaan. De anti-fascistische en democratische geest, die in de jaren van de bezetting het verzet inspireerde is onuitroeibaar gebleken. Hij leeft sterk voort onder de jeugd, die zelf oorlog en bezetting niet heeft meegemaakt. Deze anti-fascistische geest zal bij de verdere ontwikkeling van de massastrijd ongetwijfeld opnieuw een grote rol spelen.

2. Concentratie van macht

Er voltrekt zich een snelle concentratie, die de macht van de monopolies voortdurend versterkt. Als gevolg daarvan

neemt de uitbuiting van de werkende massa's toe en worden zelfstandige bedrijven geruïneerd of ondergeschikt gemaakt. Daartegen is ontplooiing van een brede antimonopolistische beweging noodzakelijk.

Het streven naar eenheid hangt samen met het feit, dat het grote kapitaal, de banken en concerns, door het drijven naar absolute macht in steeds scherper en openlijker tegenstelling komen te staan tot de belangen van het overgrote deel van het Nederlandse volk.
Vooral onder invloed van de EEG voltrekt zich een snelle concentratie. In de bankwereld, in de chemische industrie, in de scheepsbouw, in de metaalindustrie, op het gebied van scheepvaart en handel, vormen zich enkele reuzenondernemingen die een overwegende invloed uitoefenen.
Mammoetconcerns als Shell, Unilever, Philips en AKZO (de samenvoeging van AKU en Koninklijke Zout/Organon) gaan voort met het opslokken van bedrijven in Nederland en in andere landen en versterken daarmee hun monopolistische posities. Zij beheersen de afzetmarkt en maken de wetenschappelijke en technische vooruitgang aan hun doeleinden ondergeschikt. Ook drijven deze monopolies, zowel uit honger naar militaire leveranties als uit klasse-overwegingen, naar steeds hogere militaire uitgaven. Zij hebben zich meester gemaakt van de nieuw ontdekte bodemschatten in ons land en zij behalen er enorme winsten op, die uitsluitend aan deze concerns ten goede komen.
De monopolies hebben de hand in de uitstippeling van de buitenlandse zowel als van de binnenlandse en loonpolitiek. Zij geven de doorslag bij de samenstelling van regeringen en zorgen ervoor vertegenwoordigd te zijn in de leidingen van politieke partijen. In de toplaag van hoge ambtenaren, en daarmee in ieder onderdeel van het regeringsoptreden, zijn hun vertegenwoordigers aanwezig.
Bij de geschillen tussen ministers en regeringspartijen blijkt telkens opnieuw, dat die niet voortkomen uit uiteenlopende opvattingen over de belangen van het volk, maar uit de onderlinge strijd binnen en tussen de heersende klieken. Eensgezind zijn zij, zodra het erom gaat de inkomsten van de werkers te beperken, de democratische rechten aan te tasten, anti-communisme te bedrijven en om de jeugd te misbruiken voor hun winstgevende, militaristische avonturierspolitiek.
In ons land is een reusachtige economische macht in handen van weinigen geconcentreerd.
Enkele gegevens onderstrepen dit: Nederland telt volgens gegevens van 1965, ongeveer 6000 miljonairs, één tweeduizendste deel van de bevolking, die samen meer dan 13 miljard gulden bezitten. Vijf procent van de bevolking met de hoogste inkomens verdient tezamen net zoveel als de vijftig procent van de bevolking met de laagste inkomens. Alleen al dat deel van de op kosten van de werkers gemaakte winst dat aan investeringen wordt besteed en zodoende het bezit van de rijksten vergroot, bedraagt per jaar 16 miljard gulden, ofwel

bijna 4000 gulden per werknemer. Het oliekapitaal heeft de voornaamste zeggingsmacht over de Nederlandse bodemschatten, die volgens de huidige schattingen een waarde vertegenwoordigen van 200 miljard gulden.
Het optreden van de staat op economisch gebied is direct verbonden met het behartigen van de belangen van de grote monopolies en verzekert deze de economische macht en winstgevende opdrachten. Een zeer groot deel van de militaire uitgaven, die in vier jaar tijds gestegen zijn van drie tot vier miljard gulden, komt via militaire orders terecht bij de grote ondernemingen, met name bij Philips, DAF en Shell. Deze militaire uitgaven ten bedrage van vier miljard gulden zijn net zo hoog als de bedragen die alle AOW-trekkers tezamen, ongeveer tien procent van de bevolking, in 1968 ontvingen.

In een periode, waarin de produktie en de export voortdurend stijgen, worden door de monopolies, die zich de resultaten van de technische vooruitgang toeëigenen, bedrijven gesloten en soms zelfs hele bedrijfstakken opgeofferd. Dit proces van concentratie en afstoting van bedrijven doet zich ook voor in de detailhandel en in de landbouw.
Het klein- en middenbedrijf bevindt zich in grote moeilijkheden. In de laatste tien jaar verdwenen er tienduizend middenstandsbedrijven. Het tempo waarin deze worden weggesaneerd, wordt steeds hoger. Per eind juli van dit jaar telde de lijst van middenstanders, die steun hebben aangevraagd om hun bedrijf te beëindigen, 15.000 namen. De regering-De Jong en de grootwinkelbedrijven gaat dit alles nog te langzaam. Zij hebben een plan ontwikkeld om in enkele jaren 80.000 middenstandszaken op te heffen en de middenstanders met een fooi en een karige overbruggingsregeling de arbeidsmarkt op te sturen.
De middenstandsbedrijven worden terzelfder tijd door middel van allerlei praktijken van economische en juridische aard aan de grote concerns geketend en aan hun wil onderworpen. Het is uitermate moeilijk om leningen te verkrijgen voor nieuwe bedrijfsvestigingen in de kleinhandel, terwijl de hoge rentevoet extra belemmeringen opwerpt.
In de land- en tuinbouw geldt hetzelfde. De EEG heeft geen enkel probleem van deze bedrijfstakken opgelost. Steeds rijzen er nieuwe vraagstukken, waarbij blijkt dat de EEG-bepalingen werken ten nadele van Nederlandse producenten. Dit jaar is dit aan de dag getreden ten aanzien van de fruittelers. Het plan-Mansholt, dat in de EEG-organen is opgesteld, eist een verdere afbraak van de Nederlandse landbouw. De agrarische beroepsbevolking in de EEG-landen zou in tien jaar met de helft moeten dalen, doordat de kleinere bedrijven worden opgeheven. Zo zou in ons land 80 procent van de melkveebedrijven, met tien of minder koeien, volgens de berekeningen van Mansholt moeten verdwijnen. Hetzelfde geldt naar de maatstaven van dit plan voor vele landbouwbedrijven, omdat de gemiddelde bedrijfsgrootte (thans 11 ha) zou moeten stijgen tot 80 ha. En dat terwijl de agrarische beroepsbevolking in ons

land reeds gedaald is tot 7 à 8 procent.
Het is duidelijk dat de verbruiker van landbouwprodukten van de gehele EEG-ontwikkeling geen voordeel heeft gehad. De prijzen zijn verder gestegen, doordat het enorme stelsel van heffingen en belastingen dat in de EEG van kracht is, op kosten van de consumenten en van de boeren wordt gefinancierd.
De CPN is steeds opgekomen voor de belangen van de middengroepen, zoals de boeren, middenstanders en de beoefenaars van vrije beroepen, en treedt op tegen hun liquidatie die alleen in het belang is van de grote monopolies. Zij verlangt, dat er op gemakkelijker voorwaarden en tegen een lagere rentevoet kredieten ter beschikking zullen worden gesteld voor deze bedrijven en dat de maatregelen van de EEG, die hen ten nadele strekken, niet ten uitvoer zullen worden gebracht. De CPN verlangt lonende prijzen voor landbouw-, tuinbouw- en visserijprodukten.
Door de voortgaande concentratiebeweging en door de vermindering van het deel van de beroepsbevolking dat een eigen bedrijf uitoefent, is de proletarisering van de bevolking de laatste tien jaar sterk toegenomen. Het aantal personen in loondienst is gestegen tot meer dan tachtig procent van de beroepsbevolking. Naarmate de technisch-wetenschappelijke revolutie zich doorzet, gaan ook steeds meer hooggeschoolde technici en wetenschappelijke werkers tot dit deel van de bevolking behoren en ook hun eisen en verlangens moeten in de strijd de volle aandacht hebben. Als gevolg van de economische ontwikkeling ontstaan aldus voorwaarden, die kunnen leiden tot de ontplooiing van een omvangrijke beweging van de breedste lagen tegen de monopolies en de politiek die in hun belang door de regering-De Jong ten uitvoer wordt gebracht. Deze beweging richt zich in de eerste plaats op het afdwingen van forse loonsverhogingen en op het verzekeren van werkgelegenheid.

3. Loonstrijd, loonwet en anti-stakingswet

Geen loonwet, maar loonsverhoging! De anti-stakingswet die de justitie de bevoegdheid geeft in te grijpen bij stakingen en zich in de eerste plaats richt tegen de vakbonden, moet krachtig worden bestreden. De strijd tegen bedrijfssluitingen is een zaak van de gehele arbeidersklasse.

Er is in de afgelopen jaren een felle strijd gevoerd tegen de loonknevelarij die de regering en de ondernemers door middel van hun loonpolitiek bedrijven. De ondernemers willen met behulp daarvan de loonstijgingen ver onder de stijging van de arbeidsproduktiviteit en de prijsverhogingen houden.
In 1968 steeg volgens de officiële cijfers de produktiviteit in de totale nijverheid (excl. de bouwnijverheid) met 11 procent ten opzichte van het jaar voordien. Er moet rekening mee gehouden worden, dat het hierbij gaat om gemiddelde cijfers en dat de arbeidsproduktiviteit in de modern uitgeruste be-

drijven aanzienlijk meer is toegenomen. Terzelfder tijd gingen in 1968, alweer volgens de officiële cijfers, de prijzen voor het gezinsonderhoud met 3,7 procent omhoog. Desondanks stegen de contractlonen in dat jaar niet meer dan 5,3 procent. In 1969 is de arbeidsproduktiviteit in de nijverheid gemiddeld opnieuw met 9 procent gestegen, terwijl — vooral door de BTW — het levensonderhoud 7,5 procent duurder werd. Ditmaal echter wordt de stijging van de contractlonen op slechts 7,5 procent berekend, hoewel dit cijfer in belangrijke bedrijfstakken, zoals o.a. de metaalindustrie, lager ligt.

In beide jaren — en daarvoor was het niet anders, al voltrekken zowel de stijging van de arbeidsproduktiviteit als de stijging van de prijzen zich thans in sneller tempo — is dus de winst die de ondernemers per arbeider maken sterk toegenomen. Het is het doel van de loonpolitiek van de ondernemers en hun vertrouwensman Roolvink, in de komende tijd een nog scherpere uitbuitingskoers te varen. In de SER en in de regering is het plan opgesteld om in 1970 de contractlonen met niet meer dan vijf procent te laten toenemen — en dat opnieuw bij stijgende prijzen en stijgende arbeidsproduktiviteit.

Om deze koers te kunnen doorvoeren is een heel samenstel van wettelijke maatregelen in de maak. De loonwet van Roolvink, die doordat ze doorzien is als een knevelwet reeds grote tegenstand heeft opgeroepen, moet de regering de macht geven om op aanwijzing van de grote concerns een loonstop af te kondigen. Deze wet moet echter vooral dienen om het de regering mogelijk te maken reeds overeengekomen verbeteringen in CAO's tegen te houden.

De regering grijpt ook in de onderhandelingen over de CAO's in door erop aan te dringen, dat deze langlopend zullen zijn, namelijk twee of drie jaar. Met dergelijke langlopende CAO's zijn reeds slechte ervaringen opgedaan. De positie van de werkers wordt er door verslechterd en die van de ondernemers versterkt. De ondernemers maken er gebruik van om de loonstrijd tegen te gaan en aldus de loonstijging zo gering mogelijk te doen zijn. Bovendien biedt een langlopende CAO meer mogelijkheden om het reële loon te verlagen, daar de prijsstijgingen dan nog verder vooroplopen ten opzichte van de loonsverhogingen.

Als tegenhanger van Roolvinks loonwet moet blijkbaar het voorstel dienen, dat door de SER is gedaan, om enkele wijzigingen in de wet op de ondernemingsraden aan te brengen. De ondernemingsraad zou daardoor enkele schijnbevoegdheden krijgen, zoals het recht om voorstellen te doen voor de aanwijzing van zogenaamde arbeiderscommissarissen. Daarmee wil men de danig gehavende legende van de „eenheid van arbeiders en ondernemers" weer wat optuigen, ofschoon in West-Duitsland met dergelijke regelingen reeds ervaringen zijn opgedaan en zowel is gebleken dat de arbeiders en beambten er geen enkel voordeel van hebben, als dat zij zich er niet door om de tuin laten leiden.

De gevaarlijkste van deze tegen de strijd van de arbeiders gerichte plannen is de anti-stakingswet, die door Roolvink en

Polak is ingediend. Dit wetsontwerp-10111 is gericht tegen het recht op werkstaking. Als volstrekt novum in de Nederlandse wetgeving zou het de justitie de bevoegdheid moeten geven om stakingen onwettig te verklaren, ze eventueel te verbieden en bij voortzetting de stakers te bestraffen. Het is de bedoeling van dit wetsontwerp de vakverenigingsbesturen in te schakelen bij het breken van stakingen, die niet per deurwaardersexploit door de bonden zelf zijn afgekondigd. Dit betekent in de eerste plaats een bedreiging van de vakbonden, die door zo'n wet nog verder van hun zelfstandigheid beroofd zouden worden. De „afstand" en „vervreemding" tussen de voor hun belangen opkomende arbeiders en de vakbonden zouden, indien deze bonden zo'n verplichting op zich zouden nemen, daardoor nog groter worden.
Al deze op intimidatie gebaseerde plannen kunnen echter de strijdgeest van de arbeidersklasse niet intomen.
Na een reeks van omvangrijke acties tegen bedrijfssluitingen is in de afgelopen tijd in verschillende delen van het land de loonstrijd ontbrand.
Nieuwe ervaringen werden verkregen bij de staking, die in de strokartonindustrie heeft plaats gehad en die na volhardende strijd groot succes heeft gehad. Typerend voor deze staking was de onwrikbare eenheid van de stakers, ongeacht hun diverse politieke oriëntering. Vakbondsleden en ongeorganiseerden traden hecht aaneengesloten op en wezen alle pogingen af om door middel van het anti-communisme verdeeldheid te brengen. Deze stakingsbeweging werd ondersteund door een overweldigende solidariteitsactie in het gehele land.
De arbeiders en beambten eisen overal drastische loonsverhoging. Deze dient neergelegd te worden in de CAO's met het recht om bedrijfsgewijs en per bedrijfstak hogere lonen af te dwingen dan in de CAO zijn vastgelegd.
De eis moet worden gesteld, dat de regering zich onthoudt van iedere inmenging in de loononderhandelingen tussen werknemers en ondernemers. De noodzaak dringt zich trouwens op om te komen tot het instellen van onafhankelijke personeelsraden of bedrijfsraden met uitgebreide onderhandelingsbevoegdheden op het punt van lonen, arbeidsvoorwaarden, ontslag enz. Deze organen van het personeel zelf zouden onafhankelijk staan van de directies en in vrije verkiezingen en bij vrije kandidaatstelling gekozen moeten worden. Een dergelijke grondige democratische hervorming, met doorbreking van door PBO-wetten geregelde en door de ondernemers geleide ondernemingsraden, kan reeds thans plaats hebben, op grondslag van de bestaande fracties van arbeiders en beambten in de ondernemingsraden.
Ook de werkende jongeren hebben opnieuw en met grote nadruk hun eisen op tafel gelegd. Zij wensen verkorting van de werkdag, verlenging van de vakantie, en verhoging van de jeugdlonen. Zij verlangen bovendien in werktijd een zodanig verder onderwijs, dat zij niet het risico lopen bij een voortgang van de technische ontwikkeling het werklozenleger van de toekomst te vormen.

De werkende vrouwen stellen de eis van gelijk loon voor gelijke arbeid. In de CAO's mag niet langer onderscheid worden gemaakt in het loon van man en vrouw, noch mag er dispensatie verleend worden wat betreft het minimumloon, waardoor in het bijzonder de vrouwen worden getroffen.

Nauw verbonden met de loonstrijd zijn de acties tegen bedrijfssluitingen en werkloosheid. Overal in het land valt waar te nemen hoe het kapitaal zijn middelen daar concentreert, waar het van de geïnvesteerde bedragen de grootst mogelijke winsten verwacht. Bedrijven en zelfs hele bedrijfstakken, die niet de maximale winst beloven, worden met niets ontziende hardvochtigheid opgeofferd. Sprekende voorbeelden daarvan zijn de mijnindustrie, Verblifa, Werkspoor, Nijma en andere bedrijven.
In dit proces worden duizenden arbeiders en beambten van middelbare leeftijd en ouder met een fooi op straat gezet, naar de werkloosheidswet en daarna naar de sociale werkplaatsen verwezen.
Midden in de hoogconjunctuur telt ons land zodoende 60 tot 70 duizend officiële werklozen, voornamelijk in het noorden, oosten en zuiden van het land.
De strijd tegen de bedrijfssluitingen is van grote betekenis voor de gehele arbeidersklasse. Het is immers de bedoeling van de monopolistische ondernemers om de arbeiders door bedreiging met werkloosheid van loonacties af te houden.
De Communistische Partij treedt op voor een sluitingsverbod van fabrieken en bedrijven en voor een ontslagverbod bij fusies en concentraties. Daartoe dient, zoals reeds door het 22ste congres van de CPN werd voorgesteld, een werkgelegenheidsfonds te worden gevormd ten einde de bedrijven open te houden totdat plaatsvervangende werkgelegenheid is gevonden en de arbeiders voor elke schade die uit verandering van werk kan voortvloeien volledig schadeloos te stellen. Het is noodzakelijk op te komen voor de eis, dat er werkgelegenheid voor allen moet zijn, tegen volwaardige, in de CAO overeengekomen lonen.
De eis tot stichting van bedrijven door de overheid en het ter hand nemen van grote werken in het Noorden, in Overijssel, het noorden van Noord-Holland, Brabant en Limburg, is hiermee nauw verbonden.
Ook bij voortzetting van een bedrijf worden geregeld arbeiders en beambten ontslagen in verband met rationalisaties en reorganisaties. De zogenaamde afvloeiingsregelingen, die tot dusverre met medewerking van de NVV-bestuurders tot stand zijn gekomen — soms pas nadat tot de ontslagen of overplaatsingen reeds besloten was — zijn absoluut ontoereikend. In de CAO's behoort te worden voorzien in de vorming van een fonds en moeten rechten worden vastgelegd, waarop de slachtoffers van rationalisatie en reorganisatie aanspraak kunnen maken en waaruit zij volledig schadeloos worden gesteld tot aan de pensioengerechtigde leeftijd.

4. Verdediging van de democratische volksrechten

De CPN treedt op voor verdediging van de parlementaire democratie en van de democratische volksrechten. De afschaffing van de opkomstplicht heeft slechts ten doel verdergaande anti-democratische maatregelen voor te bereiden. De gemeenten dienen van de regering de financiële middelen af te dwingen, die de voorzieningen voor de bevolking vereisen.

De pogingen om het bestaande kiesstelsel van evenredige vertegenwoordiging te vervangen door een districtenstelsel met een gekozen minister-president, duren onverminderd voort.
Deze plannen zijn neergelegd in de rapporten die in de loop van 1969 zijn uitgebracht door de staatscommissie Cals—Donner. Doorslaggevend in deze plannen tot wijziging van het kiesstelsel is de gedachte van de „gekozen" minister-president. Het van kracht worden van een dergelijke regeling zou een eerste stap zijn naar een persoonlijk bewind, leidende tot een totalitair en autocratisch regiem. Dit betekent een verkrachting van de parlementaire democratie.
De regering-De Jong heeft intussen enkele wijzigingen van de kieswet ingediend. De belangrijkste daarvan is het plan om de stemplicht af te schaffen. Dit past precies in het kader van de bovengenoemde plannen. De reactie wil het kiezerscorps in rustige tijden beperkt houden, terwijl bij verkiezingen voor een „sterke man" volgens het voorbeeld van het gaullisme, de a-politieke achterban door alle middelen van een onbeperkte en door de monopolies gefinancierde propaganda kan worden opgetrommeld.
De Communistische Partij wijst wijziging van grondwet en kieswet af, omdat deze alleen maar ten doel kan hebben ze open te breken voor het aanbrengen van anti-democratische wijzigingen. De opheffing van de opkomstplicht, die niets anders is dan een inleiding op verdergaande aantasting van de bestaande democratische rechten, moet worden bestreden.
Het is niet toevallig dat D'66 de gangmaker is van het streven naar afschaffing van het bestaande kiesstelsel. Deze partij speculeert met haar propaganda, die ondersteund wordt door pers, radio en televisie, op politiek onervaren en teleurgestelde kiezers. De praktijk heeft echter bewezen dat zij op alle belangrijke punten de regering-De Jong steunt. Al eerder is door de CPN gewezen op het feit, dat D'66 de geestelijke bagage van fascistische stromingen uit de twintiger jaren als uitgangspunt heeft genomen en deze in haar zogenaamde pragmatische aanpak heeft aangepast bij deze tijd en heeft gecamoufleerd.
D'66 heeft medestanders gevonden onder een deel van de PvdA-leiders, die door angst voor verdere teruggang van hun invloed zijn bevangen, en bij politici van het slag Cals in confessionele kringen. Deze plannen tot aantasting van de democratie liggen geheel in de lijn van de politiek der monopolies. Zij hebben alle belang bij het aanwijzen van een onaantastbare

minister-president die tevoren het goedkeuringsstempel van het grootkapitaal heeft ontvangen, waarbij hoofdzakelijk twee partijen, beide op de NAVO georiënteerd, beide anti-communistisch, beide voorstanders van loondruk, PBO en hoge bewapeningsuitgaven, optreden, terwijl hun voornaamste strijd zou gaan om de bezetting van de vette baantjes.

Tegen deze plannen tot verminking van het bestaande kiessysteem en tot vervalsing van de verkiezingsuitslagen is sterk verzet gerezen, ook in partijen waar de voorstanders daarvan luidruchtig het woord voeren.

Daarbij spelen èn afkeer van een corrupt autoritair systeem èn respect voor de vrije meningsuiting èn vrees voor het verlies van eigen posities afwisselend een rol.

De Communistische Partij ziet de parlementaire democratie en het bestaande kiesstelsel van evenredige vertegenwoordiging als een verworvenheid van de arbeidersbeweging. Zij bieden binnen het kapitalistische systeem de gunstigste omstandigheden voor de organisatie van de arbeidersklasse, voor de strijd voor de belangen van de werkers en voor de uitbreiding van de democratie.

De CPN roept op tot samenwerking met allen, uit welke kring van de bevolking zij ook afkomstig zijn, voor de verdediging van de parlementaire democratie en van de democratische volksrechten en tot bestrijding van diegenen in alle andere partijen, die deze rechten willen prijsgeven en hierdoor de wegen openen voor het fascisme.

Het past in het kader van de anti-democratische campagne om de gemeenteraden volledig ondergeschikt te maken aan de regering en het zelfstandige optreden voor de behartiging van de belangen van de bevolking onmogelijk te maken door het onthouden van de noodzakelijke financiële middelen. Daarbij wordt bovendien geëist, dat de gemeenten de kosten voor allerlei voorzieningen zullen afwentelen op de bevolking en de uitgaven voor sociale zorg en bijstand ten nadele van de bevolking zullen verminderen.

Als belangrijk onderdeel van de strijd voor de verdediging van de parlementaire democratie is daarom een krachtig optreden tegen de regeringspolitiek ten aanzien van de gemeenten noodzakelijk.

De Communistische Partij treedt in de gemeenteraden op voor de behartiging van de belangen van de massa van de bevolking en voor de verwerkelijking van verbeteringen die in haar belang zijn. Zij organiseert buiten de gemeenteraden de massaactie van de bevolking daarvoor. Met betrekking tot de Provinciale Staten geldt hetzelfde voor de inwoners van de provincie.

Om de belangen van de bevolking te dienen, streeft de CPN naar eenheid van de progressieve krachten in de gemeenteraden tegenover rechts. Het gaat daarbij om de bescherming van de bevolking tegenover de plunderpolitiek van Den Haag, maar ook tegenover de reactionairen in de gemeenteraden en eventueel tegenover rechtse PvdA-ers, die bereid zijn voor de reactie te bukken. In de achter ons liggende vier jaren hebben de

communisten in een reeks van plaatsen, waaronder de hoofdstad van ons land, wethoudersfuncties vervuld. Zij hebben daar ondanks aanvallen van rechts en quasi-links, nuttig werk voor de bevolking gedaan.
Ook voor de periode na de komende verkiezingen eist de CPN, in naam van haar kiezers, het recht op in het uitvoerende bestuursorgaan van de gemeenten (het college van B. en W.) vertegenwoordigd te zijn en wethoudersfuncties uit te oefenen. De reactionaire krachten, die op alle mogelijke manieren de gemeentelijke autonomie trachten af te breken, streven ernaar om binnen de gemeenteraden aan het college van B. en W. een aparte plaats te geven. De opvatting moet worden afgewezen, volgens welke de colleges in een zelfde verhouding tot de raad zouden staan als de regering tot het parlement. Degenen die de wethoudersfunctie vervullen, treden in de raad op als raadslid en als lid van hun fractie. Voor een communistische wethouder geldt dus, dat hij inzake raadsbesluiten altijd solidair is met zijn fractie en met zijn partij, terwijl de communistische fractie haar volledige onafhankelijkheid behoudt ten aanzien van het college van B. en W. als geheel.
Daarbij dringt zich de eis op van de vervanging van de door de regering benoemde burgemeester, wiens benoeming afhankelijk is van overwegingen van regeringspolitiek en die in de meeste gevallen vreemd staat tegenover de problemen van de betreffende gemeente en de door de bevolking aan de orde gestelde verlangens, door een door de gemeenteraad gekozen burgemeester. De zogenaamde inspraakregelingen, die zich ertoe beperken dat de gemeenteraadsfracties bij de provinciale autoriteiten enkele verlangens mogen deponeren, zonder dat de regering zich daaraan in het minst behoeft te storen, hebben geen enkele betekenis en hebben geen verandering gebracht in het on-democratische benoemingsbeleid. Dit beleid is integendeel onder het bewind van de regering-De Jong nog reactionairder geworden en gaat zelfs meer dan voorheen voorbij aan de eisen van de bevolking en van de progressieve krachten in de gemeenteraden.
Met kracht dient te worden opgekomen voor de eis, dat er meer geld voor de gemeenten beschikbaar komt, zodat zij hun taken met betrekking tot de behoeftenvoorziening van de bevolking ten uitvoer kunnen brengen. De uitkering uit het gemeentefonds moet in overeenstemming worden gebracht met de gemeentelijke behoeften, en de kapitaalsvoorziening voor noodzakelijke investeringen moet verruimd worden. Indien de gemeenten niet genoeg geld krijgen om hun taken te volbrengen, zouden de gemeentebesturen kunnen besluiten diensten die zij ten behoeve van Den Haag moeten volbrengen stop te zetten en in ieder geval het voorbeeld te volgen dat reeds door een aantal gemeenteraden is gegeven om de uitgaven voor de BB van de gemeentelijke begrotingen af te voeren. Inmenging van gedeputeerde staten in de gemeentebegroting, welke schering en inslag is geworden en waarbij uitsluitend de regeringsbelangen worden verdedigd, moet worden afgewezen.
Bovendien is het volgens de mening van de CPN noodzake-

lijk om daar waar de gemeenten met grote tekorten kampen, de moderne grootbedrijven, banken en verzekeringsmaatschappijen zwaardere lasten ten behoeve van de sociale voorzieningen van de bevolking op te leggen.

5. EEG en belastingen

De door de EEG opgelegde en door Witteveen ten uitvoer gebrachte koers op verzwaring van de indirecte belastingen moet worden teruggedraaid. De BTW en de accijnzen dienen te worden verlaagd, evenals de loon- en inkomstenbelasting voor lagere en middeninkomens. Belastingverlaging ten koste van de militaire uitgaven en de rijken.

De geld- en valutacrises die in de kapitalistische wereld woeden en die vergezeld gaan van ingewikkelde monetaire operaties, zoals revaluatie en devaluatie, hebben de aandacht sterk gericht op de steeds meer in zwang komende methode van de grote financiële en industriële machten en hun staat om de werkende mensen en de trekkers van uitkeringen in hun inkomen aan te tasten door middel van prijsverhogingen. De inflatie gaat samen met een verzwaring van de belastingen. Aldus wordt de waardevermindering van het geld niet alleen gebruikt om iedere loonsverhoging na korte tijd weer teniet te doen, maar bovendien om de mensen met lage en middelbare inkomens steeds hogere belastingbedragen uit de zakken te kloppen. Daarbij streeft de regering-De Jong/Witteveen in versterkte mate naar verzwaring van de indirecte belastingen, die via de prijzen het zwaarst op de grote meerderheid van de verbruikers drukken. De invoering van de BTW, die in overeenstemming was met de door de EEG opgelegde belastingpolitiek, en de golf van daarmee verbonden prijsverhogingen is een belangrijke stap in deze richting geweest. Verdere aanzienlijke verhogingen van de BTW zijn door Witteveen reeds aangekondigd voor 1 januari 1971. Tegelijkertijd stijgen de accijnzen die eveneens via prijsverhogingen worden betaald. De koers van de VVD-minister Witteveen is daarbij gericht op een verlichting van de directe belastingen voor de grote inkomens, grote vermogens en de winsten, terwijl de drukverzwaring van de loon- en inkomstenbelasting in volle omvang blijft rusten op de niet-kapitaalkrachtigen onder het volk — op de lagere en middelbare inkomens. Bovendien ligt een nog verdere verhoging van de gemeentelijke belastingen in het voornemen.

Belastingverlaging is een dringende noodzaak, zowel van de BTW en de accijnzen als van de loon- en inkomstenbelasting op uit arbeid verkregen lagere en midden-inkomens.

De belastingverlaging moet gaan ten koste van de militaire uitgaven en ten koste van de rijken.

De militaire uitgaven moeten worden verlaagd met twee miljard gulden per jaar, terwijl de belastingen op de grote inkomens, op de miljonairs en concerns moeten worden verzwaard, o.a. door scherpere progressie op de hoogste inkomens en ver-

mogens, belasting op vermogenswinsten, opvoering van de successierechten voor de grote vermogens.
Meer geld voor nuttige doeleinden kan ook ter beschikking komen door de peperdure bureaucratie aan te tasten, die het monopolieregiem geplant heeft in de toppen van het staatsapparaat, in de PBO-organen en in de instellingen van de NAVO en de EEG.
Terwijl de regering schatten wegsmijt aan de bewapening, de natuurlijke rijkdommen van ons land aan enkele monopolies overdraagt en omstandigheden schept, waardoor de ondernemers hun winsten van jaar tot jaar kunnen opvoeren, is haar „sociale" politiek en haar „leefbaarheids"-politiek een bespotting van alle kwezelarij over welvaart, waarmee zij en haar propagandisten ons dagelijks omgeven.
Op ieder denkbaar gebied heersen schrikbarende achterstanden: bij de woningbouw en de verkeersvoorzieningen, bij scholenbouw en recreatie, bij medische verzorging en bij sport, op het gebied van de bescherming tegen water- en luchtverontreiniging.
Deze achterstanden verminderen niet, maar nemen toe. Dit is het gevolg van de regeringspolitiek ten aanzien van de gemeenten en in het algemeen ten aanzien van de behartiging van de belangen van de bevolking.
De meest directe slachtoffers van deze regeringspolitiek zijn de bejaarden.
De bijstandsuitkeringen schieten tekort om de veel te lage AOW aan te vullen. Maar de regering streeft ernaar op deze uitkeringen nog verder te bezuinigen.
Een van de middelen daartoe is de afremming van de bouw van broodnodige verzorgingstehuizen, waar, in nog veel te geringe mate, behoeftige mensen met behulp van bijstand een onderdak kunnen vinden.
De bejaarden van ons volk hebben recht op een AOW-uitkering die het hun mogelijk maakt te leven zonder dat zij om bijsteun moeten aankloppen; zij hebben recht op volledige medische en andere verzorging wanneer hun toestand dat vereist.

6. Democratisering van het onderwijs

De strijd voor democratisering van de universiteit is een deel van de strijd tegen de klasse van kapitaalbezitters en tegen de kapitalistische maatschappij.

Een groot, en in zekere zin nieuw terrein van strijd is het onderwijs. Ook op dit gebied treden de inwendige tegenstellingen van het kapitalisme in volle omvang naar voren.
Gezien de spectaculaire uitbreiding van de menselijke kennis, de ongekende groei en veelzijdige ontwikkeling van de wetenschap en de snelle toepassing van de resultaten daarvan in de produktie, is de wetenschap geworden tot een directe produktiekracht. De instellingen van wetenschappelijk onderzoek en van wetenschappelijk onderwijs worden meer en meer tot organisaties, die in het produktieve proces zijn ingeschakeld.

Het kapitalisme wil deze nieuwe produktiekracht uitbuiten voor het behalen van maximale winsten en probeert deze te organiseren, zoals de grote ondernemingen dat met de andere produktiekrachten reeds gedaan hebben. Om een voortdurende stroom van technische en wetenschappelijke kaders en van technisch hooggeschoolde arbeidskrachten naar hun bedrijven te verzekeren, eisen zij een hoog onderwijspeil; tegelijkertijd verlangen de grote ondernemers, dat een specialisatie van wetenschappelijk onderwijs en hoge technische opleiding in hun belang plaats vindt. Zij verlangen, dat de bezittende klasse in de instellingen van hoger onderwijs en van wetenschappelijk onderzoek een autoritaire leiding kan uitoefenen, waarbij de wetenschappelijke werkers en de studerenden monddood worden gemaakt en veranderd worden tot rechteloze, aan hun onderdeel geketende intellectuele loonslaven.

Terwijl steeds hogere eisen gesteld worden aan universiteiten en hoger beroepsonderwijs tracht de regering, in overeenstemming met de wil van de monopolies, de deelnemers aan dit onderwijs onmondig te houden en democratische zeggenschap van hoogleraren, wetenschappelijke staf en studenten te verhinderen. Zij probeert de wetenschapsbeoefening geheel te leiden in de richting die door de grote ondernemers wordt verlangd en probeert de kosten van het onderwijs op ander wetenschappelijk gebied zoveel mogelijk te beperken.

Deze regeringspolitiek doet zich gevoelen op alle onderdelen van het onderwijsbeleid.

Het begint reeds bij het kleuter- en lager onderwijs. Een vernieuwing van dit onderwijs is een noodzaak, maar het geld voor deze vernieuwing, die verkleining van de klassen en grondige wijziging van het onderwijssysteem vraagt, wordt achtergehouden.

De mammoetwet moest, zij het op volstrekt onvoldoende wijze, het voortgezette en voorbereidend wetenschappelijke onderwijs uit zijn 19de eeuwse schema's halen. Maar de middelen om dit te doen worden niet beschikbaar gesteld.

Op de universiteiten worden in opdracht van minister Veringa steeds nieuwe hindernissen opgeworpen tegen de democratische eisen en verlangens van studenten en wetenschapsmensen.

In de onderwijswereld is een storm van protest losgebarsten tegen dit optreden van de regering en tegen de door het monopoliekapitaal geïnspireerde politiek. Met de studenten voorop, wordt een felle strijd gevoerd voor democratie voor allen die bij het onderwijs betrokken zijn en voor een verbetering van het wetenschappelijk onderwijs.

Deze strijd voor democratisering van de universiteit en de andere instellingen van hoger onderwijs is een deel van de strijd tegen de klasse van kapitaalbezitters en tegen de kapitalistische maatschappij. Zij dient daarom gevoerd te worden in eenheid met de algemene strijd van de arbeidersklasse en is direct verbonden met de acties van alle onderdrukte mensen, ook in de onontwikkelde en op neo-kolonialistische wijze uitgebuite gebieden, voor de omverwerping van de macht van de monopolies en voor de vestiging van een socialistische maatschappij.

7. Eenheid van linkse krachten

Tegen de pogingen om een rechts blok te vormen, stelt de CPN de leuze: Eenheid van de linkse krachten. Deze eenheid zal allereerst tot uitdrukking komen onder de massa en haar organisaties en in de gemeenteraden.

Aan de vooravond van de verkiezingen die in 1970 gehouden worden — in maart voor de Provinciale Staten en in juni voor de gemeenteraden — verkeren de burgerlijke partijen, de PvdA en de PSP, in een diepe en permanente crisis. Deze heeft ertoe geleid, dat in al deze partijen georganiseerde, tegenover elkaar staande groepen zijn ontstaan. Uit deze crisis is geen uitweg; de tegenstellingen zullen zich onvermijdelijk toespitsen en ondanks tijdelijke compromissen zullen scheuringen en afsplitsingen onafwendbaar zijn.
De oorzaak van deze toestand is de ontwikkeling binnen het kapitalistische systeem en de daaruit voortvloeiende verscherping van de klassentegenstellingen. Deze tegenstellingen nemen in het bijzonder toe als gevolg van de herstructurering van de economie die voortvloeit uit de technisch-wetenschappelijke revolutie en uit de groeiende kloof tussen de voortdurende expansie van de economie en het levenspeil der werkers. In deze periode, waarin de welvaart heet te groeien, nemen de problemen waarvoor de werkers staan in omvang en diepte toe.
Tevens blijkt daarbij het failliet van de burgerlijke wereldbeschouwing, die, niet in staat oplossingen te vinden, in een onontwarbare kluwen van tegenstrijdigheden verstrikt is als gevolg van de doorwerking en toespitsing van de algemene crisis van het kapitalisme.
Van bijzondere betekenis is het, dat allen die, vanaf de leiders van de KVP tot aan die van de PvdA, twintig jaar lang de NAVO en later ook de EEG als uitgangspunt voor hun optreden hebben gekozen, nu geconfronteerd worden met de diepe tegenstellingen welke zich daarin openbaren. Hun oriëntatie op Amerika heeft hen doen delen in het fiasco van de Vietnamoorlog. De leuze dat de NAVO en de EEG de Westduitse expansie zouden bedwingen is vals gebleken, nu West-Duitsland in de EEG de hoofdrol speelt en in de NAVO steeds meer naar voren komt. Ook is het streven om de Sowjet-Unie, de Chinese Volksrepubliek en de andere socialistische landen terug te dringen en het kapitalisme te herstellen uitzichtloos gebleken. Deze landen beschikken over een toegenomen verdedigingskracht tegen de imperialistische intriges en hun ontwikkeling gaat ondanks moeilijkheden voort.
De uit de koude oorlog afgeleide politiek van PBO, rechtsbeperkingen, beknotting van het levenspeil en anti-communisme verliest zijn aanhang onder het volk en dit blijkt steeds duidelijker naarmate een strijdvaardige houding door in omvang toenemende groepen van de bevolking wordt aangenomen in vele vraagstukken.
Daarbij kan nog worden gewezen op de gevolgen die voortvloeien uit de vermindering van het aandeel van de op het

platteland wonende en werkende bevolking in het totaal van de bevolking. Deze inkrimping van de agrarische bevolking komt voort uit de verdergaande liquidatie van kleine en middelboeren en de uittocht uit de landbouw in verband met de uitzichtloosheid van de landbouwproduktie.

Het platteland was weleer de voornaamste voedingsbodem voor het politieke conservatisme waarop de KVP en andere rechtse partijen, zowel protestants-christelijke als de VVD, steunen, terwijl in bepaalde delen van het land ook de PvdA en de PSP daar een belangrijk deel van hun aanhang hadden.

De verliezen die deze partijen op het platteland lijden, zijn omdat ze uit een objectieve economische ontwikkeling voortspruiten, onherstelbaar en worden voor deze partijen des te ernstiger, omdat ook in de steden velen hun vertrouwen in hen opzeggen.

De confessionele partijen trachten aan hun verval te ontkomen door zich, vooral onder de druk van de KVP, te verenigen volgens het voorbeeld van de Westduitse CDU. Maar de jongste terugslag van Kiesinger en Strauss en de veranderingen die zich in West-Duitsland voordoen vormen geen aanmoediging voor deze onderneming.

Voor hun wanhopige poging tot blokvorming is de ervaring die opgedaan is bij de verkiezingen in Flevoland een zware domper geweest. Het rechtse blok kreeg bij deze verkiezingen minder stemmen dan de erbij aangesloten partijen tezamen voorheen kregen bij afzonderlijk optreden, terwijl er ook afscheuringen optraden. Een absolute meerderheid voor een rechts blok bleek onbereikbaar. Dit heeft in de ARP, de CHU en de KVP een kater veroorzaakt. Tevens is het daarna tot nieuwe pogingen gekomen om met de rechtse PvdA-leiders tot een accoord te komen. Voorbeelden daarvan zijn: het toetreden van enkele KVP-leden en een AR-lid tot het zogenaamde PAK en het lanceren van een voorstel tot „bemiddeling" tussen PvdA en KVP op het AR-convent. Zodoende lijkt dit PAK, dat zich als progressief accoord aandiende, zich steeds meer naar rechts te gaan bewegen.

Bovendien duikt bij de pogingen tot rechtse blokvorming steeds het onderlinge wantrouwen weer op, dat nog wordt aangewakkerd door de strijd om de beste plaatsjes in de nieuwe combinatie, een strijd die achter de schermen in volle hevigheid woedt.

Tegenover de pogingen om een rechts blok te vormen, staat de in de massa levende wens om daar een linkse concentratie tegenover te stellen, in ieder geval op parlementair vlak.

De Communistische Partij heeft op deze pogingen geantwoord met de leuze: Eenheid van de linkse krachten. Een eenheid die in de massa en aan de basis, in de massa-organisaties en ook in gemeenteraden, tot uitdrukking moet komen.

Het perspectief is daarbij allereerst een gezamenlijke buitenparlementaire oppositie, die ook in het parlement door zal werken.

De PvdA-leiding heeft op een andere wijze geantwoord. Zij heeft een plan opgesteld om haar eigen partij ideologisch nog

verder af te breken en haar om te vormen tot een beginselloze kiesvereniging, voorlopig in combinatie met de restanten van de PSP en met niet-socialistische groepen als D'66 en PPR. Als enige bindmiddel met deze groepen moet dan het anti-communisme en een jacht tot elke prijs op ministerzetels dienst doen. De afbraak van het parlementaire stelsel wordt beschouwd als het geëigende middel om het verlangde doel te bereiken.
Maar ook hier gaf de uitslag van de verkiezingen in Flevoland een aanwijzing. Zelfs bij uitschakeling van de CPN (in dit geval door het niet deelnemen van de CPN aan deze verkiezingen) is voor het ideaal-PAK, namelijk met D'66, geen absolute meerderheid bereikbaar gebleken en is de achteruitgang verder gegaan .
Daarbij komt dan nog, dat D'66 geweigerd heeft zich te binden en zijn eigen program nastreeft, dat zoals in het parlementaire optreden van deze groep is gebleken, zowel loonstop als bedrijfssluitingen, huur- en belastingverhoging inhoudt, terwijl een Europese Politieke Unie onder Frans-Duitse leiding zijn stokpaard op het gebied van de buitenlandse politiek is.
Deze schets van de positie van de verschillende partijen aan de vooravond van de komende twee verkiezingen kan worden besloten met de VVD, die van deze verwarde toestand gebruik tracht te maken om haar eigen positie te versterken, zich vast in de regering te nestelen en zodoende mede de garantie te scheppen dat de monopolies door de staat op hun wenken worden bediend.

8. Imperialisten verscherpen internationale spanningen

De Amerikaanse en Duitse imperialisten verscherpen de internationale spanningen. De socialistische landen zijn het voornaamste beletsel voor hun plannen. Massa-actie voor de stopzetting van de internationale atoombewapeningswedloop en voor het afschaffen van alle atoomwapens door alle landen.

De heersende klasse legt haar banden over de grenzen heen. Wat er in de wereld gebeurt, oefent in ons land grote invloed uit. Politieke en economische ontwikkelingen in andere landen en de scherpe imperialistische tegenstellingen oefenen directe invloed uit op ons land.
De internationale machtsverhoudingen in verband met de strijd rondom oorlog en vrede, atoombewapening, Europese veiligheid, de oorlog in Vietnam en de gevechten in het Midden-Oosten drukken hun stempel ook op de politieke strijd in Nederland.
Het Amerikaanse imperialisme en het Duitse revanchisme spannen zich tot het uiterste in om hun posities te behouden en te versterken en streven ernaar de internationale spanningen op te voeren. Ondanks alle moeilijkheden en tegenstellingen — ten aanzien waarvan de CPN terughoudendheid heeft betracht — zijn de socialistische landen, en daarbij vooral de Sowjet-

Unie als belangrijkste socialistische staat, het voornaamste beletsel voor de imperialistische plannen.
De Verenigde Staten hebben de vrijheidsoorlog van het Vietnamese volk niet kunnen neerslaan, mede dank zij de internationale solidariteit en de materiële steun van alle socialistische landen. De definitieve nederlaag van de Amerikaanse agressie in Vietnam is onvermijdelijk, als deze internationale solidariteit verder wordt opgevoerd. De CPN heeft hiertoe bijgedragen en zal hiertoe nog veel meer doen.
De moedige strijd van de Vietnamezen is een directe inspiratiebron voor de strijd van de Nederlandse democratische krachten, voor de acties van de Nederlandse studenten en arbeidersjeugd. Hetzelfde geldt voor de in Amerika gevoerde strijd tegen de oorlog in Vietnam, en voor de massale en moedige acties voor rassengelijkheid in dit land.
Ook in Europa werken deze inspirerende krachten. Nieuw en verheugend zijn de massabewegingen die in de laatste tijd in West-Duitsland hebben plaats gehad. De massale en strijdvaardige campagne tegen de neo-nazi's van de NPD heeft hun de toegang tot het parlement versperd en daarmee Kiesinger en Strauss de mogelijkheid ontnomen om naar eigen goeddunken een regering te vormen.
Voor de Nederlandse progressieve werkers zijn deze ontwikkelingen, kort na de smadelijke val van De Gaulle een even grote steun als ze voor de Nederlandse reactie een teleurstelling vormen. Ze tonen aan, dat de massabeweging in Nederland niet geïsoleerd is, maar dat ze deel uitmaakt van een groter en sterker wordende internationale kracht.
De massabeweging in ons land zal naar de mening van de CPN gericht moeten worden op het vastleggen van de grenzen, zoals die in Europa zijn ontstaan als uitkomst van de oorlog tegen Hitler. Elke revanchepolitiek of poging om deze grenzen met geweld te herzien moet met kracht worden afgewezen en moet stuiten op massaal verzet. Het is nodig dat de imperialistische staten tot vreedzame coëxistentie worden gedwongen en dat een systeem van collectieve veiligheid in Europa tot stand komt. De erkenning van de DDR is een noodzakelijke bijdrage daartoe.
Het non-proliferatieverdrag, dat thans door de Verenigde Staten en de Sowjet-Unie als grootste atoommogendheden is geratificeerd, betekent in het geheel geen vermindering van de atoombewapening of beperking van de atoombewapeningswedloop. Het kan hoogstens een zekere rem zijn op de spreiding van deze wapens naar mogendheden die deze nog niet bezitten, ofschoon er ook op dit gebied ontsnappingsmogelijkheden worden gelaten. Ondanks deze gebreken moet van de Westduitse Bondsrepubliek worden geëist, dat zij dit verdrag onvoorwaardelijk ratificeert. Ook Nederland dient dit te doen.
Het non-proliferatieverdrag mag geen reden zijn tot passiviteit, maar moet integendeel een sterke aansporing zijn tot het voeren van massa-actie voor stopzetting van de atoombewapeningswedloop en het afschaffen van alle atoomwapens door alle landen.

In het Midden-Oosten houdt het voortduren van het gewapende conflict het gevaar in van het opnieuw uitbarsten van de oorlog in volle omvang. De CPN treedt op voor stopzetting van het bloedvergieten en voor een regeling van het conflict door overleg, waarbij het bestaan van de staat Israël en zijn veiligheid, evenals de belangen van de Arabische staten worden gewaarborgd, op basis van de resolutie van de UNO.

9. De CPN gaat de verkiezingen in met als eisen:

— OMHOOG HET LOON, OMLAAG DE BELASTING
— OMLAAG DE MILITAIRE UITGAVEN — MEER GELD VOOR DE GEMEENTEN
— GEEN BEDRIJFSSLUITINGEN — WERK VOOR ALLEN
— GEEN AANTASTING VAN HET KIESSTELSEL
— DEMOCRATISERING VAN HET ONDERWIJS

In de voorgaande hoofdstukken is het standpunt van de Communistische Partij van Nederland over een aantal belangrijke vraagstukken uiteengezet. Met deze zienswijze gaat zij het jaar 1970 in. Het is tevens haar oriëntatie voor de massastrijd en voor de komende twee verkiezingen.

Het hierop gebaseerde Program-1970 luidt:

Een forse loon- en salarisverhoging voor alle werkers.
Geen regeringsingrijpen in de lonen.
Onderhandelingsvrijheid in bedrijven en bedrijfstakken met de CAO als minimum.
Verkorting van de werkweek tot 40 uur; verlenging van de vakanties.

Tegen bedrijfssluitingen en ontslagen.
Vorming van een werkgelegenheidsfonds, te bekostigen door ondernemers en overheid, ter waarborging van werk en voor opvanging van overschakelingsmoeilijkheden.
Stichting van overheidsbedrijven in streken met grote werkloosheid.
Verlaging van de pensioengerechtigde leeftijd.

Verdediging van de parlementaire democratie en de democratische volksrechten.
Geen wijziging van de kieswet om de opkomstplicht af te schaffen.
Geen enkele aantasting van het stakingsrecht.
Omzetting van ondernemingsraden in bedrijfsraden van het personeel.

Belastingverlaging voor de lage en midden-inkomens.
Vermindering van de BTW.

Opheffing van de zogenaamde schandaalbelasting.
Hogere belasting voor grote vennootschappen, hoge inkomens en grote vermogens.
Verlaging van de belastingdruk voor de gehuwde werkende vrouw.

Halvering van de oorlogsuitgaven.
Drastische verlaging van de diensttijd en verhoging van de soldij.
Geen nieuwe militaire oefenterreinen.

Meer geld voor de gemeenten: uitkering naar behoefte.
Verruiming van de gemeentelijke kapitaalvoorziening.
Stopzetting van de gemeentelijke uitgaven voor de BB.
Hogere lasten voor moderne grootbedrijven, banken en verzekeringsbedrijven.

Grondige vernieuwing van het onderwijssysteem, gelijke rechten op ontplooiing voor alle jonge mensen.
Verlenging van de leerplichtige leeftijd.
Meer geld voor verlaging van de leerlingenschaal, voor snelle verbetering van het gehele voortgezette onderwijs, uitbreiding van het universitaire en hoger beroepsonderwijs.
Democratisering van het onderwijs op alle niveaus.

Maatregelen voor bestaanszekerheid in landbouw, tuinbouw en visserij.
Afwijzing van het Mansholt-plan voor de land- en tuinbouw.
Geen uitvoering van EEG-voorschriften die in strijd zijn met de Nederlandse belangen.
Steun aan het midden- en kleinbedrijf door leningen tegen lage rente.
Weg met het regeringsplan voor gedwongen sanering van het midden- en kleinbedrijf.

Nationalisatie van aardgas en andere bodemschatten.
Bestrijding van de bureaucratie door afschaffing van de PBO.
Bezuiniging in hoge militaire en ambtelijke kringen.
Drastische inkrimping van de EEG-uitgaven.

Verhoging van de AOW tot het minimumloon en uitkering van een vakantietoelage van 6 procent.
Geen aantasting, maar verbetering van de bijstandsuitkeringen.
Meer verzorgingstehuizen en woningen voor bejaarden.

Uitbreiding van de volkswoningbouw door toewijzing van meer woningwetwoningen, met rijksvoorschotten tegen een lage rente.
Geen huurverhogingen meer; geen huurbelasting.
Grotere financiële steun voor bouw van eigen woningen voor particulieren met lage en midden-inkomens.

Meer geld voor sport en recreatie.

Strenge verbodswetgeving tegen water- en luchtvervuiling.

Voor een neutraal, atoomvrij Nederland.
Voor collectieve veiligheid in Europa.
Geen atoomwapens voor West-Duitsland.
Voor stopzetting van de bewapeningswedloop en voor afschaffing van alle atoomwapens in alle landen.
Stopzetting van het bloedvergieten in het Midden-Oosten.
Geen steun aan het generaalsbewind in Indonesië.
Verbreking van de betrekkingen met het Zuidvietnamese marionettenbewind.

HET PARTIJBESTUUR VAN DE CPN

Amsterdam, 29 november 1969.

(De Waarheid, 4 december 1969.)

Onderwijs in beweging?

Het onderwijs is de laatste maanden object van een reeks belangrijke acties, rapporten en beschouwingen. Met de regelmaat van de klok komen leerlingen van scholen voor voortgezet onderwijs in actie voor verbeteringen aan de instellingen waar ze studeren; het NVV besteedde veel papier en één middag van zijn 25ste congres aan onderwijsvraagstukken; het rapport „Opstaan tegen het zittenblijven" van de Stichting voor onderzoek van het onderwijs trok veler belangstelling; de imposante strijddag van de werkende jongeren die van hun eis voor betere opleidingsmogelijkheden een hoofdpunt maakten, ligt nog maar kort achter ons. Iets verder in het verleden vormde de Twickelactie van leraren, die in verzet kwamen tegen de gevolgen van de bekrompen uitvoering van de Mammoetwet een hoogtepunt in de gestaag wassende stroom van kritiek op de „schepping van Cals".
Tegenover de acties en rapporten staat de zwijgzaamheid van de regering-De Jong scherp afgetekend. De voornaamste prestaties van Veringa zijn het half uitvoeren van een al jaren geleden beloofde verlaging van de leerlingenschaal bij het basisonderwijs en het vriendelijk toelachen van duizenden werkende jongeren, die om vriendelijkheid minder verlegen zaten dan om concrete toezeggingen op het gebied van hun opleidingsmogelijkheden.
Onderwijs in beweging? luidt de in de vragende vorm gestelde titel van deze bijdrage. Beweging is er, binnen en buiten de scholen — meer dan in vele jaren het geval is geweest. Anderzijds lijkt het wel eens alsof ons onderwijsstelsel geschapen is om te dienen van eeuwigheid tot amen — zó weinig essentiële veranderingen vallen er te melden.
Dit laatste is wel verklaarbaar. Het onderwijs is één van de beste wapens, die de reactie kan gebruiken in haar pogingen de bestaande maatschappelijke orde te handhaven en het is beslist geen wonder, dat de school een monument van conservatisme, een museum van 19de-eeuwse rariteiten is. De neiging tot handhaving van bestaande structuren is overigens maar één van de drijfveren van de heersende machten. Diametraal ertegenover staat de steeds groeiende vraag naar optimaal geschoolde werkkrachten. Weifelmoedigheid van het kabinet ten aanzien van de onderwijsvraagstukken is dan ook niet alleen terug te voeren tot financiële en politieke overwegingen. De drang tot conservering van de kapitalistische maatschappij en de noodzaak tot verhoging van het rendement van het onderwijs laten zich niet eenvoudig in één beleid verenigen, zeker niet als het nog geen rooie cent mag kosten ook.

Vernieuwing vroeger en nu

Een aantal van de in acties en geschriften aan de orde gestelde vraagstukken rondom het onderwijs willen we in het volgende

onder de loupe nemen. Allereerst moet dan opgemerkt worden, dat het streven naar vernieuwing van het onderwijs duidelijk een nieuwe fase is ingegaan.
In de vorige fase betekende vernieuwing: verbetering van het onderwijs binnen het bestaande kader. Op dat terrein zijn belangrijke verbeteringen tot stand gekomen. Voor alle lagen van het onderwijs geldt, dat er een wereld van verschil ligt tussen de aanpak van zo'n tien-twintig jaar geleden en die van de tegenwoordige school.
Inmiddels is echter wel duidelijk geworden, dat deze verbeteringen maar nauwelijks voldoende waren om de steeds hogere eisen die de technologische ontwikkeling stelt bij te benen en *beslist onvoldoende om het onderwijs te democratiseren*, d.w.z. om gelijke kansen te scheppen voor allen. De cijfers laten er geen twijfel over bestaan, dat de kansen van arbeiders- en plattelandskinderen op een middelbaar of hoger eindniveau letterlijk honderden keren kleiner zijn dan die van kinderen uit economisch sterkere gezinnen.
Uit het besef dat de maatregelen die tot op heden zijn genomen minder dan halve maatregelen zijn geweest, is het streven gegroeid naar een radicale reorganisatie van het onderwijs, hetgeen dan de tweede fase van de vernieuwing genoemd zou kunnen worden. Een fase echter, die niet veel verder is als het papier, waarop de talrijke plannen staan.

Mammoetwet — conservatief

De Mammoetwet is indertijd aangeprezen als een werkelijke reorganisatie van het voortgezet onderwijs, als de uitvoering van een tweede vernieuwingsfase dus. Anderhalf jaar ervaring met deze wet leidt tot geen andere conclusie dan dat er een uitgesproken conserverende werking van uitgaat. De essentiële problemen van het voortgezet onderwijs zijn blijven bestaan zoals:
— de scheiding tussen algemeen vormend en beroepsonderwijs (één van de klachten van de werkende jeugd);
— de scheiding tussen de lagere, middelbare en hogere niveaus van algemeen vormend voortgezet onderwijs;
— de hoogst gebrekkige aansluiting tussen de lagere school en het voortgezet onderwijs;
— het probleem van het zittenblijven;
— het probleem van de schoolkeuze op te jeugdige (12—13 jarige) leeftijd.
Uit de uitvoering van de wet blijkt, dat de beste mogelijkheden die de wet biedt een kommervol bestaan leiden, zoals de studielessen en de stichting van scholengemeenschappen. Gebrek aan geld is de grote boosdoener. Een actie als die van de leraren aan het Twickelcollege illustreert het feit, dat de docenten zich bewust zijn van de enorme tekortkomingen van de wet. De scherpe conflicten tussen leerlingen en delen van de docentencorpsen enerzijds en andere groepen docenten anderzijds zijn er het onloochenbare bewijs van, dat de Mammoetwet geen

mogelijkheden biedt de traditionele sleur van orde en regelmaat op de scholen te doorbreken ten gunste van een levend leerinstituut.

Naar een ongedeelde middenschool

Eén van de scherpste verwijten aan het adres van Cals in de tijd, dat hij zijn Mammoetwet erdoor joeg was, dat de wet een organisatorische structuur vastlegde, vooruitlopend op de in het land gevoerde onderwijsresearch.
Toen de wet behandeld werd, namen onderwijzersorganisaties rapporten aan over het onderwijs aan 5- tot 13- à 14-jarigen — de vrucht van de tot dan gevoerde research —, waarvan de aanbevelingen zo ongeveer het tegenovergestelde waren van de eindeloze reeksen bepalingen in het ontwerp-Cals.
Inmiddels is de research verder gegaan. Het NVV-rapport *Onderwijsbeleid in een veranderende maatschappij* is een van de publicaties, waarin de resultaten van dit onderzoek zijn neergelegd. De aanbevelingen van dit rapport zijn overgenomen door de ABOP, de bond van leerkrachten bij het openbaar onderwijs. Ze zijn belangrijk genoeg om er even bij stil te staan.
Uit het rapport blijkt, dat nu ook Nederlandse onderwijsdeskundigen kiezen voor een ongedeelde middenschool — een school voor voortgezet onderwijs voor leerlingen van 11 tot 16 jaar, die evenals de lagere school *alle* kinderen van die leeftijd ontvangt. Nieuw is de gedachte beslist niet. In Zweden en tal van andere kapitalistische landen als ook in de Sowjet-Unie is de ongedeelde opleiding tot ongeveer het 17de levensjaar al vele jaren een feit.
Als voordelen van een middenschool worden gezien:
— de keuze van een gedeelde school wordt verschoven van 12 naar 16 jaar. Het is allang een uitgemaakte zaak, dat die leeftijd veel geschikter is om deze gewijzigde keus te doen, gewichtig omdat ze de beroepenmogelijkheden van de leerling in grote lijnen afbakent;
— alle kinderen krijgen tot hun 16de jaar algemeen vormend onderwijs;
— de aansluiting tussen het basisonderwijs en het voortgezet onderwijs verloopt — door het geringere verschil tussen de beide scholen — veel soepeler.

Na de middenschool staan er voor de leerlingen drie mogelijkheden open:
a — de vormingsschool, een part-time school waar de leerlingen geleidelijk van de school overstappen naar het bedrijf;
b — verschillende scholen voor beroepsonderwijs;
c — voorbereidend hoger (tertiair) onderwijs.

Realisering van de middenschool zou inhouden het overboord gooien van het 19de-eeuwse systeem van standenscholen, dat in wezen door de Mammoetwet is geprolongeerd (LAVO voor de arbeidersjeugd; MAVO idem; HAVO voor de gegoede

middenstand; VWO voor de „hogere" milieus, zoals het CBS dat zo fijntjes weet uit te drukken).
Een ongedeelde middenschool zal de democratiseringsproblemen niet automatisch kunnen oplossen. Het staat inmiddels wel vast, dat de oorsprong van deze problematiek gezocht moet worden in de eerste levens- en schooljaren van de kinderen. Met de komst van een ongedeelde middenschool zou echter wel het systeem verdwijnen, dat alleen maar kán leiden tot het voortbestaan van de enorme verschillen in opleidingsniveaus van leerlingen uit de diverse groepen van de bevolking.
De voorstellen tot invoering van de middenschool gaan gepaard met die voor een tamelijk drastische verandering van de organisatie van het onderwijs aan kinderen van 3 tot 7 jaar. Doel ervan is, de mogelijkheden te scheppen om de oorzaken van de leermoeilijkheden van grote groepen Nederlandse kinderen vanaf de wortels van de onderwijsboom te lijf te gaan.

Opstaan tegen het zittenblijven

De Stichting voor onderzoek van het onderwijs kan beschouwd worden als een semi-overheidsorgaan. Dat zoiets gevolgen heeft voor het werk van deskundigen in dienst van de SVO, blijkt wel uit het feit dat in het rapport *Opstaan tegen het zittenblijven* wordt aangenomen, dat de nogal vergaande voorstellen van de SVO gerealiseerd kunnen worden onder handhaving van de leerlingenschaal, zoals die zal zijn na de minimaal kleine verlaging van 1970. Onderwijzers- en lerarenorganisaties hebben op dit aspect van het rapport terecht scherp afwijzend gereageerd. Er is geen enkel onderzoek, dat deze bewering kan staven, integendeel: alle beschikbare gegevens wijzen erop, dat de huidige schaal nog veel te hoog is, ook na de verlaging in 1970.
Andere voorstellen van de SVO worden gunstiger onthaald. Ze zijn belangrijk genoeg om eveneens kort weer te geven.
De SVO stelt, dat zowel het basis- als het voortgezet onderwijs is georganiseerd en verdeeld op basis van die jaarklassen. Wie een jaarmoot van het leerplan niet voldoende beheerst, blijft zitten. (In het basisonderwijs na de oorlog twee miljoen kinderen!) Een verdeling in tijdvakken van de leerstof staat tegenover een verdeling die plaatsvindt op grond van de logische samenhang van de aangeboden onderwerpen. Zo'n logisch geheel van leerstof noemt de SVO een leerblok. Volgens het plan *Opstaan tegen het zittenblijven* moeten de jaarklassen helemaal worden afgeschaft. De leerlingen werken het in leerblokken verdeelde leerplan voor ieder vak af. Zijn de resultaten goed, dan wordt overgegaan naar een volgend blok. Vakken die de kinderen goed beheersen, gaan in een hoger tempo — op grond daarvan ontstaat een zekere specialisatie, die tijdens het voortgezet onderwijs wordt doorgezet. Niet door een keus tussen b.v. MAVO of HAVO, maar door verschillende moeilijkheidsgraden voor de vakken. Een leerling bij het voortgezet onderwijs kan dan b.v. Frans op MAVO-niveau volgen

en algebra op VWO-niveau, al naar gelang zijn diverse sterke en zwakke zijden. De SVO stelt voorop, dat een principebesluit tot afschaffing van het jaarklassensysteem gevolgd moet worden door een zeer uitgebreide research ter vaststelling van de leerblokken voor alle vakken en van de organisatorische voorwaarden, die op de scholen moeten bestaan om een dergelijk ver doorgevoerde differentiatie in de praktijk mogelijk te maken.

Theorie en praktijk

Op papier is er al heel wat gereed van hetgeen ik maar de tweede vernieuwingsfase noem. Ook hier is papier heel geduldig. Er rijzen de nodige vragen over de mogelijkheden tot uitvoering. Men kan zonder overdrijving zeggen, dat de onderwijsdeskundigen een aantal oplossingen voor de huidige onderwijsproblemen voorstellen, die er op het eerste gezicht aantrekkelijk uitzien. Het voorbehoud, dat er nog erg veel wetenschappelijk onderzoek moet plaatsvinden, voor precies gezegd kan worden hoe het allemaal worden moet, wordt in alle genoemde en niet genoemde rapporten terecht gemaakt.
Alle rapporten missen echter één hoofdstuk en dat is de analyse van de vraag: waaróm is de standenorganisatie zo'n taai leven beschoren. *Het klassekarakter van het Nederlandse onderwijs wordt niet onderkend.* Alle voorstellen voor nieuwe onderwijsvormen, alle kritiek op de oude gaan mank aan het feit, dat de problemen van het onderwijs geïsoleerd worden van de maatschappelijke voorwaarden in het kapitalistische Nederland. Ze worden voorgesteld als theoretische problemen. Draag genoeg wetenschappelijk bewijsmateriaal aan voor de juistheid van de voorstellen en de regering zal ze dan wel uitvoeren.
Het NVV-congres heeft een middag lang gepraat over de middenschool. Er is daarbij zelfs gewaagd van „strijd" die nodig zal zijn om de middenschool te realiseren. Maar een actieprogram kwam niet ter sprake.
Dat is een regelrecht gevolg van het ontbreken van een beoordeling van de onderwijsproblemen uitgaande van de klassenmaatschappij in ons land. Zolang het streven van de bezittende klasse naar een conservering van het onderwijsstelsel (aangepast aan de eisen van de moderne technologische ontwikkeling) niet als zodanig wordt ontmaskerd, zolang ontbreekt ook het inzicht dat het opstellen van een actieprogram noodzakelijk is tegelijk met het lanceren van plannen, die gelijke kansen voor alle kinderen willen scheppen, ongeacht de behoeften van de AKZO, Philips, Verolme c.s. aan hooggeschoold personeel.
Het beeld van het „onderwijsfront" overziende, kan men vaststellen, dat er voor het onderwijs in ons land een belangrijke periode is aangebroken, in het bijzonder voor de democratisering.
De ongekende levendigheid van de strijd tegen het verstarde stelsel van het voortgezet onderwijs die we de laatste maanden gezien hebben, is in wezen een veel krachtiger impuls voor de

verbetering van het schoolstelsel, dan het gezwaai met papier, waartoe tot op heden het optreden van deskundigen en vakbonden zich heeft beperkt. Papier laat zich gemakkelijk in de doofpot stoppen.

Het afgelopen decennium is er zeer veel gepubliceerd dat in theorie van groot belang is voor het onderwijs. We noemen het ANOF-rapport over de taak van de hoofden der scholen, een rapport van dezelfde organisatie (een overkoepeling van onderwijzersbonden) over de kleuterschool en *Nieuwe onderwijsvormen voor 5—13- à 14-jarigen.* Het ontbreken van actie rondom deze publicaties heeft ertoe geleid, dat ze geen wezenlijke invloed hadden op de beleidsvorming van de opeenvolgende regeringen. Eén leraren- en scholierenactie tegen het systeem van jaarklassen zet de regering sterker onder druk dan de gehele oplage van *Opstaan tegen zittenblijven.*

De sterke beweging onder de leerlingen en hun docenten is een feit van de allergrootste betekenis. Dit zal eens te meer gelden indien zich — en er zijn vele tekenen die daar op wijzen — op de scholen voor voortgezet onderwijs dezelfde ontwikkeling van de actie openbaart, als op de universiteiten gebeurde: verbinding van de strijd voor betere scholen met de antimonopolistische strijd van alle progressieve Nederlanders.

J. DEKKERS

Duitse economische expansie in ons land

Economisch gesproken is West-Duitsland het grootste en belangrijkste kapitalistische land in Europa geworden. De Duitse industriële concerns nemen qua omzet, groei en winstgevendheid de beste plaatsen in, vooral in de landen van de EEG.
Het meest verhelderend voor de nieuwe economische machtsverhoudingen in Europa waren de gebeurtenissen op monetair gebied de laatste twee jaar. West-Duitsland maakte zich als eerste los van het strakke kader van het monetaire stelsel, dat in 1945 op Amerikaans gezag voor de gehele kapitalistische wereld was ingevoerd en dat sindsdien onverkort werd gehandhaafd.
In november 1968 weigerde Bonn de mark te revalueren, ondanks de gezamenlijke Britse, Franse en Amerikaanse druk op de grote internationale monetaire spoedconferentie die toen in Bonn bijeen was geroepen. De Duitse export bleef op zeer hoge toeren doordraaien, mede omdat de Duitse produkten op de wereldmarkt goedkoop waren dankzij de lage koers van de mark; de Duitse valutareserves bleven sterk toenemen. Vooral de Franse en Britse concurrenten waren niet tegen dit Duitse economische offensief opgewassen. Een jaar later voerde West-Duitsland eigenmachtig voor enige weken de vrije wisselkoers voor de mark in voordat men, geheel op eigen gewin spelend, uiteindelijk dan toch tot revaluatie overging.
In de laatste twee jaar is de waarde van de Westduitse mark ten opzichte van het Britse pond sterling gestegen met 27,5 procent, ten opzichte van de Franse franc met 23 procent en ten opzichte van de Amerikaanse dollar en de valuta van de overige ontwikkelde kapitalistische landen met 9 procent — dit is tekenend voor de economische machtsverschuivingen in de kapitalistische wereld.

„Europa", fusies, technologie

De grote Duitse concerns en banken zijn druk doende om te proberen hun posities op de internationale markten te versterken en uit te breiden. In dat verband wordt in de Bondsrepubliek veel gesproken en geschreven over de sterke positie van de Amerikaanse concerns in West-Europa in het algemeen en in West-Duitsland in het bijzonder (dit betreft de olie-, chemische, auto-, ruimte- en luchtvaart-, computer en atoom-industrie), over de plannen van de Amerikaanse concerns juist hun investeringen in West-Europa in de komende jaren aanzienlijk op te voeren en over de Duitse achterstand in technologische kennis ten opzichte van de Amerikanen.
„*Om een plaats te kunnen behouden in de internationale concurrentie zal aan een aantal voorwaarden moeten worden voldaan*", verklaarde een der bestuurders van een groot Duits concern onlangs: „— *een (met de Verenigde Staten van Amerika)*

vergelijkbare omvang van de binnenlandse markt te bereiken door Europa politiek en economisch tot een eenheid te smeden; een Europees ondernemingsrecht en een Europees octrooirecht; reorganisatie van het wetenschappelijk onderwijs." [1]) Hierin vindt men de drie hoofdrichtingen van de expansiepolitiek van het Duitse monopoliekapitaal aangeduid.
In de eerste plaats de verdere „Europese eenmaking", die de Duitse concerns van de door hun gewenste „binnenlandse markt" zou moeten voorzien. De Duitse concerns en banken zijn altijd de drijvende krachten van zo'n „nieuwe orde in Europa" geweest (onder Hitler al) en zij zijn ook degenen die het sterkst van de Europese Economische Gemeenschap, inclusief de Kolen en Staal Gemeenschap en Euratom, hebben geprofiteerd. [2]) Aan de vooravond van de EEG-topconferentie in Den Haag heeft het Westduitse ondernemersverbond in een openbare verklaring nogmaals sterk aangedrongen op spoed met de zogenaamde „harmonisering" van de economieën van de EEG-landen, tot en met de invoering van één Europese munt toe.
Voorts is het ook in de Bondsrepubliek een en al fusie en concentratie wat de klok slaat. Eén Europees ondernemingsrecht en octrooirecht waaraan door EEG-organen wordt gewerkt, moet dienen om het de grote Duitse concerns gemakkelijker te maken fusies met buitenlandse ondernemingen aan te gaan, of zich buitenlandse ondernemingen en buitenlandse technische kennis toe te eigenen. In dezelfde richting gaan de reorganisatieplannen van het wetenschappelijk onderwijs, die door Duitse concerns worden bepleit en waarvoor ook al „Europese" plannen worden ontwikkeld.
Opmerkelijk is de laatste tijd dat er in de Westduitse discussies over de Europese politiek sterker gepleit wordt voor het betrekken van kleine landen als Oostenrijk en Zwitserland en de Scandinavische landen bij de „gemeenschappelijke markt" en ook de toetreding van Engeland vaker aan de orde wordt gesteld. De kwestie van de toelating van Engeland tot de EEG is ongetwijfeld een van de hoogste troefkaarten in het Duits-Amerikaans-Brits-Franse pokerspel om de kernenergie en de kernwapens. In de Europese diplomatie wordt van Britse zijde in elk geval de kaart van technologische voorsprongen herhaaldelijk in Duitse richting gespeeld.

Investeren buiten de grenzen

Een ander punt waarop bank- en concerndirecteuren in de Bondsrepubliek steeds weer hameren is *„de noodzaak voor-*

[1]) W. Nestel van de raad van bestuur van AEG-Telefunken op een in oktober gehouden bijeenkomst in Heilbron over de ontwikkeling van de communicatie- en informatie-technieken (*Het Financiële Dagblad* 4 november '69).
[2]) In de periode van 1958 (toen de EEG in werking trad) tot en met 1968 nam de buitenlandse handel van de Bondsrepubliek met de andere EEG-landen toe met 312 procent, die van Nederland met 248 procent. De handel van de Bondsrepubliek met niet-EEG-landen nam in deze jaren toe met 132 procent, die van Nederland met 93 procent.

De vijftien grootste concerns in de EEG-landen zijn, gerekend naar hun omzet in 1968, uitgedrukt in miljarden dollars (ontleend aan *Fortune* september '69):

Shell - olie, chemie	—	Ned./Br.	—	9,2
Unilever - levensmiddelen	—	Br./Ned.	—	5,5
Volkswagen - auto's	—	Duitsland	—	2,9
Philips - elektrotechniek	—	Nederland	—	2,7
Montecatini - chemie	—	Italië	—	2,3
Fiat - auto's	—	Italië	—	2,1
Siemens - elektrotechniek	—	Duitsland	—	2,1
Hoechst - chemie	—	Duitsland	—	1,9
Thyssen - staal	—	Duitsland	—	1,8
Renault - auto's	—	Frankrijk	—	1,7
Bayer - chemie	—	Duitsland	—	1,7
Daimler - auto's	—	Duitsland	—	1,7
CFP - olie	—	Frankrijk	—	1,6
BASF - chemie	—	Duitsland	—	1,4
AEG - elektrotechniek	—	Duitsland	—	1,4

De fusie Koninklijke Zout/Organon en AKU brengt dit nieuwe Nederlandse concern, AKZO genoemd, ook in deze rij, op de hoogte van Daimler.
De grootste particuliere banken in de EEG-landen, gerekend naar hun totaal aan de deposito's, uitgedrukt in miljarden dollars, eveneens ontleend aan *Fortune*, zijn:

Deutsche Bank	—	Duitsland	—	6,2
Dresdner Bank	—	Duitsland	—	4,8
Commerzbank	—	Duitsland	—	3,9
Banco di Napoli	—	Italië	—	3,3
Alg. Bank Ned.	—	Nederland	—	3,2
Monte Paschi Siena	—	Italië	—	3,1
Société Générale	—	België	—	3,1
AMRO	—	Nederland	—	2,7

De drie grote Franse banken (Banque Nationale de Paris, Crédit Lyonnais en Société Générale) zijn alle genationaliseerd, vier grote Italiaanse banken (Banca Naz. del Lavoro, Banca Commercial, Credita Italiano en Banco di Roma) eveneens.

Het Franse economische tijdschrift *l'Expansion* berekende de drie meest winstgevende concerns in de gehele Europese industrie voor staal (Hoogovens, Thyssen, Hoesch), auto's (Daimler, Volkswagen, BMW), machinebouw (Poclain, MAN, Demag), elektrotechniek (Thorn, AEG, Siemens), chemie (Hoechst, Bayer, BASF) en petrochemie (Pétrol Aquitain, Koninklijke Olie/Shell en British Petroleum). Van de achttien meest winstgevende concerns in geheel Europa bleken er dus twaalf Duits te zijn, terwijl Nederland, Engeland en Frankrijk er met elk twee uit de bus kwamen. Die twee Franse zijn overigens kleine, zeer gespecialiseerde ondernemingen, die qua omzet een fractie van de grote concurrenten zijn.

rang te verlenen aan de uitbouw van het Duitse vermogen in het buitenland in de vorm van directe investeringen", zoals de president van de Deutsche Bank, Abs, het formuleerde. Strauss heeft als minister van financiën in april van dit jaar een urgentieprogramma voor het stimuleren van Duitse investeringen in het buitenland opgesteld dat voorziet in extra crediet- en belastingfaciliteiten voor de concerns ter waarde van 100 miljoen DM per jaar. In de motivering werd o.m. gesproken over het veilig stellen van de Duitse grondstoffenvoorziening en het verbeteren van de economische structuur (niet nog meer buitenlandse arbeiders naar de Bondsrepubliek verplaatsen, maar ze in eigen land voor de Duitse concerns laten werken). Het programma, dat inmiddels door de nieuwe regering in Bonn enigszins voordeliger nog voor de concerns is gemaakt, is vooral gericht op industrieel ontwikkelde buurlanden in West-Europa en op de Verenigde Staten en Japan. Volgens Strauss zou men de buitenlandse investeringen op deze wijze jaarlijks 30 procent meer kunnen laten toenemen dan thans het geval is.

Het oog is vooral gericht op vestiging van Westduitse bedrijven in het buitenland of het opkopen van bestaande buitenlandse bedrijven, en niet op het kopen van aandelen en obligaties in buitenlandse ondernemingen die toch geen zeggenschap geven. De Hamburgse Kamer van Koophandel stelde de volgende vergelijkingen op van de Duitse directe investeringen in het buitenland en die van andere kapitalistische landen (volgens de stand van zaken eind 1967): totale directe investeringen in het buitenland — USA 220 miljard DM, Engeland 60 miljard DM, Frankrijk 35 miljard DM en West-Duitsland 12 miljard DM; totale omzet van alle buitenlandse dochterondernemingen van USA-concerns 400 miljard DM, Britse 60 miljard DM, Nederlandse 36 miljard DM en Westduitse 12 miljard DM. [3])

Sinds enkele jaren is er echter al een duidelijke kentering te bespeuren; de Duitse investeringen in het buitenland nemen snel toe, sinds vorig jaar zelfs sneller dan de buitenlandse investeringen in Duitsland. Deze investeringen vinden vooral plaats in de ontwikkelde kapitalistische landen. [4]) Wat de minder ontwikkelde kapitalistische landen betreft vallen Brazilië op (waar de Duitse concerns hun belangrijkste bruggehoofd op het Amerikaanse continent bouwen) en Afrika (waar Duitse concerns verscheidene overeenkomsten sloten voor de opsporing en ontginning van voorraden ijzererts in Mauretanië, Nigeria en Angola, uranium in Somalia en olie in Lybië).

De omvangrijkste Duitse buitenlandse investeringen bevinden zich in België, met als allergrootste een nieuwe vestiging van het metaalconcern Degussa in Antwerpen van 150—200 miljoen DM. De Duitse directe investeringen in België zijn ongeveer viermaal zo groot als die in Nederland.

[3]) *Mitteilungen der Handelskammer Hamburg*, december '68.
[4]) Gegevens hierover in *Politiek en Cultuur*, oktober '69 pag. 430.

In 1960 bedroegen de Duitse directe investeringen in ons land 71 miljoen gulden; dat was toen 2 procent van het totale Duitse kapitaal dat in het buitenland opereerde. Volgens de laatste officiële gegevens die in Bonn zijn verstrekt en die betrekking hebben op de stand van zaken eind maart 1969, bedragen zij thans 524 miljoen gulden, ruim 3 procent van de totale Duitse directe buitenlandse investeringen. Dit kapitaal is ondergebracht in 63 ondernemingen in ons land. Zowel het aantal als het kapitaal van de Amerikaanse en Britse ondernemingen in ons land is vele malen groter dan dat van de Duitse, maar dat neemt niet weg, dat er zich de laatste twee jaar vooral belangrijke nieuwe Duits-Nederlandse vervlechtingen hebben voorgedaan en dat er ook in de komende tijd een bijzonder sterke toename van Duitse investeringen in ons land wordt verwacht, vooral in de chemische industrie.

In een overzicht van de regering worden voor het jaar 1965 slechts 4 fusies genoemd van Nederlandse ondernemingen met bedrijven in EEG-landen, in 1966 — 3, in 1967 — 2, maar in 1968 al 14 en in de eerste zes maanden van 1969 zelfs al 19. [5])

Volgens de jongste gegevens van de Nederlandse Bank is het Duitse aandelenbezit in Nederlandse bedrijven in 1967 toegenomen met 45 miljoen, in 1968 met 97 miljoen en in de eerste zes maanden van dit jaar met 70 miljoen — in totaal netto 212 miljoen in tweeëneenhalf jaar.

De belangrijkste Duitse investeringen in ons land treft men aan in de chemische industrie; zij betreffen de nazaten van het beruchte IG-Farbenconcern uit Hitler-Duitsland: *Farbwerke Hoechst, Bayer* en *Badische Anilin (BASF).*

De investeringen van *Hoechst* in ons land bedragen momenteel 200 miljoen gulden; de president van dit concern deelde vorig jaar mee, dat men in 1969 al een investeringsvolume van 300 miljoen wilde bereiken in ons land en daar dan in het vervolg jaarlijks nog zo'n 50—70 miljoen aan toevoegen. [6]) Het concern bouwt een van de grootste bedrijven in de Europese chemische industrie bij Vlissingen, bezit de *Polymeerfabrieken Breda N.V.* waar 40 miljoen wordt geïnvesteerd om de productie van 18.000 naar 70.000 ton op te voeren, terwijl ook de *Kunststoffenfabrieken N.V.* en *Tercanal N.V.*, beide in Weert, tot dit concern behoren; in Weert werden de investeringen met 25 miljoen uitgebreid.

Bayer heeft enkele miljoenen belegd in *Defa, Nedigephan* en *Agfa/Gevaert, BASF* bezit de helft van het aandelenkapitaal van de *Ammoniak Unie N.V.* In het *Algemeen Handelsblad* werd de omzet van de Duitse chemische bedrijven in ons land geschat op 300 miljoen gulden, d.w.z. 3,5 procent van de to-

[5]) *Memorie van Toelichting* op de rijksbegroting 1970 voor economische zaken, pag. 12. Tekenend voor de gang van zaken is dat deze officiële mededelingen van de regering aan het parlement over internationale fusies met Nederlandse ondernemingen uitsluitend worden gebaseerd op ..... persberichten.

[6]) *Die Welt*, 14 september 1968.

tale omzet van de chemische industrie in ons land. De productie van Hoechst echter zal in de komende jaren zeer snel toenemen.
In het Rotterdamse havengebied komt men *Mannesmann Hüttenwerke* tegen, een van de grote Duitse staalconcerns, die in de Rijnmond een overslagbedrijf laat inrichten met een capaciteit van 11 miljoen ton en de *Bank voor Handel en Scheepvaart* die tot het Duitse staalconcern *Thyssen* behoort en o.a. in bezit heeft de transportmaatschappijen *Vulcaan* en *Frans Swarttouw* en *het Havenbedrijf Vlaardingen Oost N.V.*; de capaciteit van deze combinatie is 25 miljoen ton massagoed per jaar. De *Thyssen*-groep is ook vertegenwoordigd in de leiding van het *Heinekens*-concern.
De dochterondernemingen van het grote Duitse elektrotechnische concern *Siemens* in ons land hebben 1400 man personeel en bereikten een jaaromzet van 160 miljoen gulden. [7])
Andere Duitse concerns met firma's in Nederland zijn *Robert Bosch* (nominaal 2 miljoen in een verpakkingsfabriek in Weert), *Industriewerke Karlsruhe* (munitiefabriek *De Kruithoorn* in Den Bosch, 1,3 miljoen nominaal kapitaal). Voorts bedrijven met meer dan een miljoen nominaal kapitaal van *Oetker* (puddingpoeders), *Kluth & Schmidt* (werktuigmachines) en *Lomberg* (pharmacie). In de verzekeringssector opereert *DAS* (rechtsbijstandverzekering) met een nominaal kapitaal van 1,7 miljoen.

Invoer, uitvoer en transitohandel

Nederland neemt zowel in de Duitse export als in de Duitse import de derde plaats in na Frankrijk en de Verenigde Staten. De Duitse export naar ons land steeg van 4,2 miljard DM in 1960 (8,8 procent van de totale Duitse export) naar 10,1 miljard (11,2 procent) in 1968; de Duitse import uit ons land steeg van 3,7 miljard in 1960 (8,5 procent) naar 8,8 miljard (10,8 procent) in 1968.
De belangrijkste artikelen in de Duitse export naar ons land zijn produkten van de elektrotechnische, auto-, ijzer- en staalindustrie, de metaal- en de chemische industrie. De belangrijkste produkten in de Duitse import uit Nederland zijn produkten van de landbouw en de levensmiddelenindustrie, de elektrotechnische en petrochemische industrie.
Tot dusver was de Duitse export naar ons land altijd groter dan de Nederlandse export naar de Bondsrepubliek, maar dit jaar zal de Nederlandse export naar Duitsland iets groter uit-

[7]) De aandelen van de Siemensondernemingen in ons land zijn in handen van de *Nederlandse Siemens Maatschappij N.V.* Het aandelenkapitaal van deze holdingmaatschappij is in handen van de *Siemens Europa Beteiligungen* in Zürich. Deze Zwitserse maatschappij is een holding van het Duitse Siemensconcern waarin de aandelenpakketten in de Siemensondernemingen in de Europese landen (buiten de Bondsrepubliek) zijn ondergebracht. In de Europese, niet-Duitse Siemensbedrijven werken in totaal 31.000 man.

komen dan die van Duitsland naar Nederland; beide zullen zij meer dan tien miljard gulden bedragen. Nederland is dit jaar ook de belangrijkste leverancier van chemische produkten voor de Bondsrepubliek geworden. De import van chemische produkten uit ons land (in de eerste zes maanden van 1969 bedroeg zij al 840 miljoen gulden!) overtreft die van de invoer uit de Verenigde Staten, die tot dusver de grootste leverancier van chemische produkten aan Duitsland waren.
Buiten de directe uitwisseling van produkten in de handel tussen beide landen is er nog de zeer belangrijke transitohandel van Nederland met de Bondsrepubliek, die in 1968 goederen ter waarde van meer dan 1,1 miljard gulden omvatte. Een derde deel van alle invoer van de Bondsrepubliek komt via de Duits-Nederlandse grens binnen.
Nederlandse vervoersondernemingen verzorgen 40 procent van de gehele Rijnvaart en 40 procent van al het internationale goederenverkeer over de weg in heel het EEG-gebied (West-Duitsland, Frankrijk, Italië en de Benelux-landen).
Het grootste deel van de Nederlandse export gaat naar de Bondsrepubliek (26 procent van het totaal) en het belangrijkste deel van de Nederlandse import komt er vandaan (28 procent). De invoer vanuit Duitsland betreft vooral investeringsgoederen (35-40 procent van de totale invoer aan investeringsgoederen) — van elke drie personenauto's en van elke drie vrachtwagens die met een Nederlands nummerbord rijden, werd er één uit Duitsland geïmporteerd.

Nederlands kapitaal in Duitsland

West-Duitsland is voor de kapitaalbezitters in ons land ook een belangrijk gebied om winst te maken door er kapitaal in te steken. Het Nederlandse aandelenbezit in Duitse bedrijven werd volgens de laatste gegevens van de Nederlandse Bank in de afgelopen tweeëneenhalf jaar met netto 290 miljoen gulden uitgebreid. Het aantal complete Nederlandse bedrijven in de Bondsrepubliek bedraagt op het ogenblik meer dan vierhonderd; dit zijn bijna uitsluitend dochterondernemingen van de grote concerns in ons land.
In een publicatie van de *Commerz-bank* van september dit jaar wordt een groot aantal dochterondernemingen en deelnemingen van Nederlandse concerns in West-Duitsland genoemd. Daaruit blijkt, dat de investeringen in de Bondsrepubliek, gerekend naar het aandeel in het nominale aandelenkapitaal van de ondernemingen in Duitsland, bedragen: van de *Koninklijke Olie/Shell* 1400 miljoen gulden, van *Philips* en *Unilever* ruim — 600 miljoen elk, van *AKU-KZO* ca. 320 miljoen en van *Hoogovens* ca 80 miljoen.
Voorts vallen op: *Steenkolen Handels Vereniging* (35 miljoen), *DRAKA* (25 miljoen), *De Gruyter* (20 miljoen), *VMF/Stork* (6 miljoen), *Van Berkel* en *Scholten* (elk 5 miljoen). Het Nederlandse aandeel in het *C&A-Brenninkmeier-concern* in Duitsland wordt op 145 miljoen geschat; van *Peek en Cloppenburg*

is het aandelenkapitaal niet bekend gemaakt, de omzet van dit concern in de Bondsrepubliek was in 1967 ca. 250 miljoen DM. [8])

Kalium, kernenergie en computers

Er hebben zich de laatste jaren een aantal belangrijke nieuwe vervlechtingen van Nederlandse en Duitse concerns voorgedaan.
Philips, Koninklijke Olie/Shell. VMF/Stork/Werkspoor, en *Rijn-Schelde* zijn betrokken bij de *N.V. Ultracentrifuge* Nederland, een onderdeel van een toekomstige Nederlands-Duits-Britse combinatie voor de vervaardiging van verrijkt uranium (de grondstof voor kerncentrales en eventueel kernwapens), waaraan van Duitse zijde zonder twijfel Siemens en AEG zullen deelnemen. Beide Duitse concerns hebben tezamen de Kraftwerk Union opgericht die als de belangrijkste concurrent bij de bouw van kerncentrales van de grote Amerikaanse concerns (Westinghouse en General Electric) wordt beschouwd. Ook de bouw van de Zeeuwse kerncentrale is aan Kraftwerk-Union opgedragen. Via *Neratoom* (waarbij o.a. ook Philips en VMF zijn aangesloten) bestaan ook overeenkomsten tussen Siemens-AEG en de Nederlandse concerns op het terrein van de atoomindustrie.
Koninklijke Olie/Shell was betrokken bij belangrijke concerncombinaties in de Duitse energievoorziening en de chemische industrie, waarbij de afzet van het Groningse aardgas in de Bondsrepubliek en de vorming van één zelfstandige grote Duitse oliemaatschappij klaarblijkelijk de voornaamste inzet vormden. Met Bayer samen wordt in Antwerpen een chemisch bedrijf van 120 miljoen gestart. Koninklijke Olie/Shell bereidt op het ogenblik aan beide zijden van de Nederlands-Duitse grens de ontginning en afzet van de enorme voorraden kalium- en andere -zouten voor, die onder de Groningse bodem zijn ontdekt (deze nieuwe minerale rijkdom wordt op een waarde van 100 miljard gulden geschat); volgens het blad van de Duits-Nederlandse Kamer van Koophandel zal dit het zgn. Eemshavenproject in een geheel ander licht plaatsen.
Steenkolen Handels Vereniging is samen met de Gelsenkirchener Bergwerke betrokken bij de ontginning van aardgas in Noord-Holland en heeft onlangs een belangrijk leveringscontract bekend gemaakt voor aardgas uit de concessie Bergen (N-H) aan de Vereinigte Elektrizitätswerke Westfalen. De SHV heeft overigens inmiddels naar Duits voorbeeld ook twee cash- en carry groothandelszaken in ons land geopend (MAKRO in Amsterdam en Delft) in samenwerking met het grote Duitse handelsconcern Neckermann, die hierin voor een derde deelneemt.

[8]) Volgens de *Industrie und Handels Kurier* bestaat het Peek en Cloppenburg-concern in feite uit drie financieel betrekkelijk zelfstandige groeperingen, één Nederlandse en twee Duitse, die op basis van „nauwe familiebanden" een „hechte samenwerking" hebben ontwikkeld.

Fokker sloot een fusie-overeenkomst met de Vereinigten Flugzeugtechnischen Werke in Bremen, waarvan de aandelen in handen zijn van Krupp (35,1 procent), Hanseatische Industrie Beteiligung Hamburg (26,4 procent), Heinkel (12,1 procent) en de United Aircraft (26,4 procent). Fokker-VFW bezitten 60 procent van de aandelen in ERNO-Raumfahrttechnik (de rest is in handen van Messerschmidt-Bölkow, het grootste Duitse vliegtuigbouwconcern) en zij bezitten samen met het Franse vliegtuigbouwconcern Dassault de Belgische vliegtuigindustrie SABKA.

Philips heeft met de beide grote Duitse elektrotechnische concerns Siemens en AEG-Telefunken en samen met International Computers (Engeland) en Olivetti (Italië) een combinatie gevormd voor de gemeenschappelijke ontwikkeling van een grote Europese computer, die machtig genoeg zou moeten zijn om alle opgaven van alle staatsinstellingen en banken en concerns te kunnen verwerken. Philips heeft voorts met Siemens een aandelenruil tot stand gebracht in de grammofoonplatenmaatschappijen van beide ondernemingen: het Duitse concern heeft de helft van het aandelenkapitaal van Philips Phonografische Industrie en Philips heeft de helft van het aandelenkapitaal in de Deutsche Grammophon (van Siemens); inmiddels hebben beide concerns Polytel-Amsterdam N.V. opgericht en Polyphon-Hamburg voor televisieprogramma's en films (verkoop, import, export, financiering van zowel nationale als internationale produkties, coördinaties van gemeenschappelijke produkties met grammofoonplatenmaatschappijen en uitgeverijen).

Staal, banken en verzekeringen

Hoogovens heeft zijn samenwerking met het Duitse staalconcern Hoesch, waarin het voor 14,5 procent deelneemt, uitgebreid door het besluit tot de gezamenlijke bouw van een nieuw staalbedrijf op de Maasvlakte, die bij Rotterdam wordt aangelegd; dit nieuwe bedrijf zal uiteindelijk een produktiecapaciteit krijgen van 8 miljoen ton staal en bereikbaar zijn voor ertstankers van 250.000 ton. Het aandelenkapitaal in dit nieuwe gigantische staalbedrijf zal voor 40 procent in handen zijn van Hoesch; 40 procent komt in handen van Hoogovens en de overige 20 procent komt waarschijnlijk bij de Ned. Kabel Fabrieken of de Steenkolen Handels Vereniging terecht.

Een aparte combinatie wordt gevormd door het Duitse *Thyssen*-staalconcern met de *N.V. Hollands-Amerikaanse Beleggingsmaatschappij/Holland-American Investment Corporation, Rotterdam*; uit de gegevens van de Commerzbank valt af te leiden, dat deze combinatie over een nominaal aandelenkapitaal van 50 miljoen gulden beschikt in enkele Duitse scheepswerven, 30 miljoen in een Duitse staalonderneming, 27 miljoen in een Duits gasbedrijf, 22 miljoen in Duitse metaalbedrijven en 8 miljoen in de Thyssen Bank — samen 137 miljoen nominaal in West-Duitsland geïnvesteerd. (De Thyssengroep bezit een aantal ondernemingen in het Rijnmondgebied, die wij eerder noemden.)

Een andere opmerkelijke combinatie in de staalindustrie toont het Klöckner-concern in Duisburg. Een kwart van het aandelenkapitaal van 327 miljoen gulden nominaal is in handen van de *Internationale Industriële Beleggings Maatschappij „Amsterdam"* N.V. in Voorburg.
In de bankwereld doen zich de laatste jaren ook enkele combinaties voor van de *Amsterdam-Rotterdam Bank (AMRO)* en de Deutsche Bank. Samen met de Belgische Société Générale en de Britse Midland Bank richtten zij sedert 1967 gezamenlijk bestuurde bankinstellingen op in Indonesië, Zuid-Afrika en de Verenigde Staten. Hun vestigingen in New York zijn de grootste buitenlandse bankinstellingen in de USA en zij worden in de internationale financiële wereld beschouwd als de eerste „Europese" bres in de Amerikaanse bankwereld. De *Algemene Bank Nederland* behoort met de Dresdner Bank tot de financierscombinatie Société Financière Européenne; de drie andere partners zijn de Banc of America, de Banque Nationale de Paris en de Banca Nazionale del Lavoro.
Op verzekeringsgebied heeft de op een na grootste combinatie in ons land, de *AMEV*, een „vriendschapsverdrag" gesloten met de grootste Duitse verzekeringsmaatschappijen, de Münchener Rückversicherung en de Allianz Versicherung in München, die bepaalde vormen van samenwerking en wederzijdse deelnemingen (5 procent) omvat. De *Hollandse Sociëteit van Levensverzekeringen* is via een dochter van de grote Bayerische Rückversicherung in München op de Duitse verzekeringenmarkt aangetreden. De Nederlandse *Lloydgroep* sloot overeenkomsten voor gezamenlijke training van personeel en uitwisseling van ervaringen met de grote Aachener und Münchener. De *NILL-MIJ* opereert sedert vijf jaren al met een eigen filiaal in de Bondsrepubliek.

Tegen monopolistische willekeur

Voor de expansiepolitiek van het Duitse monopoliekapitaal is ons land dus belangrijk als gunstig gelegen vestigingsplaats voor dochterondernemingen, als knooppunt in het internationale handelsverkeer en als belangrijk afzetgebied. De komende tijd zal de belangstelling ongetwijfeld ook zeer sterk gericht zijn op de voor de Duitse industrie zo gewichtige grondstoffen die ons land rijk blijkt te zijn en die op zo korte afstand van de Duitse produktiecentra zijn gelegen (aardgas, olie, kalium) en op de omvangrijke wetenschappelijk-technische kennis die men in ons land aantreft.
Het peil van het technisch-wetenschappelijk onderwijs in ons land staat internationaal over het algemeen hoog aangeschreven; bovendien hebben Shell en Philips, die een belangrijke rol spelen bij de ontwikkeling van de techniek in de kapitalistische wereld, hun grootste research-centra in ons land; de ontwikkeling van de ultracentrifuge heeft in dit verband zeker niet de minste Duitse belangstelling getrokken.
De grote internationale concerns die ons land kent, zijn over

het algemeen sterker met het Amerikaanse en Britse monopoliekapitaal verbonden dan met het Duitse, maar de gebeurtenissen in de laatste jaren laten zien, dat West-Duitsland voor hen steeds belangrijker wordt als afzetgebied en leverancier en als een gebied waar zij voordelig kunnen investeren. De onderlinge vervlechting van het monopoliekapitaal in beide landen is vooral de laatste twee jaar sterk toegenomen en er zijn allerlei aanwijzingen dat deze verstrengeling van grote kapitaalsbelangen ook in de komende jaren verder zal gaan.

Aan Duitse zijde bestaan sterke drijfveren om ons land in een „Europees" gareel te spannen, waardoor de belangrijkste zaken in „Europese" instanties zouden kunnen worden beslist waar de vertegenwoordigers van het Duitse grootkapitaal tot dusver het meeste te vertellen hadden. Door de verdere vervlechting van de belangen van de Nederlandse monopolies met de Duitse zal de bereidheid van de grote bezitters in ons land om Nederlandse belangen op deze „Europese" wijze steeds verder ondergeschikt te maken aan Duitse monopoliebelangen ongetwijfeld toenemen. Daar staat echter tegenover, dat belangrijke lagen van de werkende bevolking in ons land door de „Europese" politiek van monopolistische machtsconcentraties ernstig in hun bestaan worden getroffen (land- en tuinbouw, vervoer, middenstand) en dat steeds bredere lagen van de bevolking juist meer democratische zeggenschap eisen.

De verkwanseling van het aardgas aan olieconcerns, de golf fusies en concentraties op kosten van de werkers, de vervuiling van het natuurlijke milieu en het leefklimaat door de investeringspolitiek die de grote concerns toepassen en dergelijke kwesties hebben vele mensen de laatste jaren doordrongen van de noodzaak op te treden tegen de monopolistische willekeur. De strijd voor het behoud en de uitbreiding van de democratische rechten in ons land en voor de beteugeling van de monopolies in het belang van de grote massa van de werkende bevolking is tegelijkertijd een belangrijke bijdrage tot de verdediging van de nationale zelfstandigheid tegenover de onmiskenbare economische en politieke expansie van het Duitse monopoliekapitaal in ons land.

G. VERRIPS

Meningen over Marx

Nieuwe publicaties in het Nederlands

Het is een reeds herhaaldelijk geconstateerd feit, dat de belangstelling voor het marxisme toeneemt. Dit is ook niet zo heel moeilijk te begrijpen. Door de ontwikkeling van het hedendaagse kapitalisme wordt een groeiend deel van de bevolking tot object van overheersing en uitbuiting door de monopolies; zich toespitsende tegenstellingen en conflicten zijn daarvan het wetmatig gevolg. Het is nodig een juiste gedragslijn te vinden voor het handelen in de voor velen volstrekt onbekende omstandigheden, die zich op vaak verrassende en verwarrende wijze voordoen. De nieuwe groepen van de bevolking die actief in de klassenstrijd worden betrokken, zijn genoodzaakt zich een beeld te vormen van de eigen toestand en een inzicht te verwerven in de maatschappelijke ontwikkeling en in de problemen, die samenhangen met de scherper wordende strijd tegen de heerszucht van de monopolies, tegen hun onderdrukking en uitbuiting op alle continenten.

Op zoek naar helderheid en inzicht is ook bij diegenen die daartoe voorheen niet geneigd waren, het marxisme in de aandacht gekomen. De bereidheid is gegroeid om de botte afwijzing die in sommige kringen een vastgewortelde gewoonte was, te trotseren en zelf Marx en het marxisme te gaan ontdekken.

Voor hen die dit willen doen, is er in de boekwinkels een in hoogte toenemende stapel boeken over dit onderwerp te vinden. Wie iets meer wil weten over de marxistische opvattingen en over leven en werk van de grondleggers van het wetenschappelijke socialisme heeft, ook in onze taal, de keuze uit een reeks boeken, van grotere en kleinere omvang, met allerlei uiteenzettingen. Het is ongetwijfeld vaak moeilijk de vraag op te lossen, welke boeken goed te gebruiken zijn en welke niet.

Van zeer grote betekenis zijn natuurlijk de werken van Marx, Engels en Lenin, waarvan er vele in vertalingen verkrijgbaar zijn. Ofschoon geschreven in een andere tijd zijn ze onvervangbaar, omdat ze laten zien hoe de problemen worden behandeld met gebruikmaking van de methode van kritisch maatschappijonderzoek, een onderzoek dat onverbrekelijk verbonden is met het praktische handelen. Alleen immers degenen die handelend optreden, kunnen ook de juistheid van de gegeven analyse toetsen en veranderingen tot stand brengen die in de maatschappij gerijpt zijn. Het marxisme is een theorie die het handelen insluit. Abstract of dadenloos kan het daarom nooit zijn.

In de werken van de grondleggers van het marxisme-leninisme worden de wetmatigheden in de maatschappelijke ontwikkeling geschetst, die door een langdurige studie zijn gevonden. Daarbij is diep onder de oppervlakte van de verschijnselen gespeurd en is geen genoegen genomen met oplossingen die de schijn voor het wezen aannemen. In de loop van dit wetenschappelijke werk is natuurlijk een begrippenapparaat gevormd;

er worden wetenschappelijke termen gebruikt en om de marxistische werken met vrucht te kunnen gebruiken, is de kennis daarvan van veel belang.
Ter verduidelijking daarvan en voor een eerste, meer alomvattende uiteenzetting, wordt er vaak gevraagd om handboeken en inleidingen.
De vraag daarnaar schept evenwel tezelfder tijd de gelegenheid en de mogelijkheid om af te leiden en te misleiden. Zo hebben velen die iets meer van het marxisme wilden weten, de uiteenzettingen van prof. Banning als eerste op hun weg gevonden. In een reeks opeenvolgende drukken van zijn boek *Karl Marx, leven, leer en betekenis* [1]) (en in de eerder verschenen boeken *Marx . . . en verder* en *Het communisme als politiek-sociale wereldreligie*) zette prof. Banning uiteen wat hij onder marxisme wenste te verstaan. Hij aarzelde daarbij niet zijn uiteenzetting aan te passen bij zijn behoefte om aanvallen te doen op het communisme. Dit verhinderde evenwel niet, dat Bannings boek — waarin heel wat gepronkt wordt met de belezenheid van de auteur — het aureool kreeg van een degelijke en preciese behandeling van het marxisme en dat in allerlei leerboeken over economie en sociologie deze uiteenzetting beschouwd werd als voldoende documentatie om het marxisme in enkele zinnen af te doen.
Langzamerhand is evenwel het inzicht gerijpt, dat Banning niet de meest geschikte inleider is tot het marxisme en zijn er talrijke andere boeken verschenen. In de laatste tijd bijvoorbeeld inleidende boeken, biografieën en afzonderlijke studies van Blumenberg, Tucker, Berlin, Lefebvre, Fromm, Fischer en Stam.
Enkele problemen, die bij het lezen van deze boeken rijzen, worden hieronder aangeduid en, zij het summier, behandeld.

Marx' ontwikkelingsgang

Een veel gebruikt procédé is het tegenover elkaar stellen van de verschillende grondleggers van het marxisme-leninisme. Marx en Engels worden dan geplaatst tegenover Lenin en de marxisten van thans, terwijl ook vaak aangespoord wordt het werk van Engels geheel los te zien van dat van Marx. Het meest in de mode is thans nog steeds het fileren van Marx zelf. De jonge Marx wordt dan gesteld tegenover de oudere Marx, waarbij dan de jonge Marx wordt uitgebeeld als veel belangrijker, veel wijsgeriger en interessanter dan de Marx van rijpere leeftijd.
Als hoogtepunt van Marx' werk wordt in deze gevallen de *Economisch-filosofische manuscripten* beschouwd. Een werk dat dateert van 1844—'45 en pas in het begin van de jaren dertig van deze eeuw in druk verscheen. Er is kort geleden ook een Nederlandse vertaling van verschenen. [2]). Fromm's *Marx'*

[1]) In de Aula-reeks, Uitg. Het Spectrum, Utrecht.
[2]) Karl Marx — Parijse manuscripten; (Economisch-filosofische manuscripten); Uitg. L. J. C. Boucher, Den Haag, 1969. Prijs *f* 8,90.

visie op de mens [3]) was in de Amerikaanse uitgave de inleiding op een bloemlezing uit de vroege werken van Marx, hoofdzakelijk uit deze manuscripten. Net als Banning verklaart Fromm de opvattingen van Marx tot „een profetisch messianisme", terwijl de communisten verweten wordt een „verkeerde interpretatie" van Marx te geven. Weliswaar wijst Fromm het scheppen van een tegenstelling tussen de jonge en oude Marx af, maar bij hem staat dit in verband met zijn wens Marx geheel tegen de communisten van nu te kunnen plaatsen. Ook Tucker [4]) ziet de manuscripten niet los van de rest van Marx' werk; bij hem evenwel moet de erkenning van de continuïteit in Marx' denken dienen als bewijsmateriaal voor de opvatting, dat Marx geen wetenschappelijk, maar een „mythisch" denker zou zijn geweest en de schepper van een moralistisch en religieus systeem.

De beklemtoning van de Economisch-filosofische manuscripten staat in scherp contrast met de verwaarlozing van andere werken uit Marx' jonge jaren, zoals *De Duitse ideologie, De heilige familie* en *De armoede van de filosofie*. Vooral dit laatste werk, een van 1847 daterende vernietigende polemiek tegen Proudhon — door Lenin het eerste werk van het rijpe marxisme genoemd —, wordt het liefst buiten het gezichtsveld gehouden. Ongetwijfeld met het oog op de pogingen om het proudhonisme en andere vormen van het anarchisme weer meer in de aandacht te doen komen.

De belangstelling voor de hoofdzakelijk filosofische problematiek van de *Economisch-filosofische manuscripten* kan daarop echter niet teruggebracht worden. Deze belangstelling hangt ook samen met het streven om de intellectuele ontwikkelingsgang van Marx te begrijpen, met name zijn ontwikkeling van het hegeliaanse idealisme naar een eigen wereldbeschouwing. Het interessante in de biografie, die de Britse historicus Berlin over Marx schreef [5]), is juist deze aandacht voor de intellectuele vorming en groei; de tegenhanger daarvan is dat in deze levensbeschrijving de deelname van Marx aan de revolutionaire actie en de uiteenzetting van zijn gerijpte opvattingen op de achtergrond is komen te staan. Berlin doet ernstige pogingen in dit werk (dat van 1939 dateert en een kwart eeuw later opnieuw door hem bewerkt is) Marx' ontwikkelingsgang te begrijpen, ofschoon diens denken hem volkomen vreemd is; Berlin staat als geschiedenisfilosoof namelijk op het standpunt, dat er geen wetmatigheden bestaan in de menselijke geschiedenis en de historische wetenschap zich moet beperken tot het optekenen van wat er gebeurd is.

Ook de uiteenzetting van het marxisme in het boekje van Henri Lefebvre [6]) is vooral filosofisch getint. Deze is hier verbonden

[3]) Erich Fromm — Marx' visie op de mens. Uitg. L. J. C. Boucher, Den Haag. Prijs *f* 7,90.

[4]) Robert, C. Tucker — Karl Marx, zijn filosofie en de mythe. Uitg. Het Spectrum. Utrecht 1966. Prijs *f* 3,50.

[5]) Isaiah Berlin — Karl Marx, zijn leven en zijn tijd. Uitg. De Arbeiderspers. Amsterdam 1968. Prijs *f* 6,25.

[6]) Henri Lefebvre — Het marxisme. Uitg. De Arbeiderspers, Amsterdam 1969. Prijs *f* 6,90.

met een polemiek tegen de existentialistische opvattingen, voornamelijk van Sartre. Dit is begrijpelijk als men weet, dat de oorspronkelijke Franse tekst van dit werkje dateert van 1948, toen er in Frankrijk uitvoerige debatten plaats hadden tussen marxisten en existentialisten. Lefebvre was toen nog lid van de Franse communistische partij en het boekje is in weerwil van de ietwat overdreven beklemtoning van de filosofische problematiek gezien de polemische opzet nog wel leesbaar. Aan de leesbaarheid wordt evenwel afbreuk gedaan door de slechte vertaling, blijkbaar verricht door iemand die van de marxistische begrippen niet veel weet heeft en ze vrolijk en onbekommerd door elkaar haalt. Dit leidt ertoe, dat sommige passages moeilijk te begrijpen zijn, als men niet weet wat er ongeveer moet hebben gestaan.

De plotselinge belangstelling voor Lefebvres werkje hangt minder samen met zijn schets van het marxisme, als wel met het feit dat hij sindsdien tot een renegaat van de communistische partij is geworden en zijn opvattingen zich steeds verder van het marxisme vandaan bewegen. In een achter in het boekje opgenomen beschouwing juicht drs B. van Houten deze ontwikkeling uitbundig toe als een „vernieuwing" van het marxisme. Als woordvoerders van dit „nieuwe" marxisme ziet hij daarnaast ook Sartre, Adorno en Habemas, van wie evenwel hoogstens gezegd kan worden dat zij ten opzichte van het marxisme niet zo onwetend zijn als drs van Houten blijkt te zijn . . .

In de boeken die de intellectuele ontwikkeling van Marx bespreken, wordt hij vooral behandeld in verband met Hegel.[7]) Natuurlijk betreft het hier een vraagstuk van zeer groot belang. Dikwijls wordt daarbij echter de fout gemaakt, dat Marx' filosofische opvattingen beschouwd worden als eenvoudigweg een voortzetting van Hegels ideeën. Dit is bijvoorbeeld in de werken van Marcuse herhaaldelijk te signaleren. Marx' dialectische materialisme is echter veel meer dan een voortzetting van Hegels dialectiek; het is tevens een opheffing van Hegels vergoddelijking van de geest als enige actieve kracht, terwijl tegelijkertijd de beperktheid wordt overwonnen van het oude materialisme dat de kennis alleen zag als passief en weerspiegelend en het in het geheel geen actieve rol toekent.

Leven en werken

Een andere manier om Marx te behandelen, is hem tegen zichzelf te richten. Op de opmerking dat Marx als een revolutionair beschouwd moet worden, volgt dan een uiteenzetting die

[7]) Georg Wilhelm Friedrich Hegel, 1770—1831. Belangrijk Duits wijsgeer, die een filosofisch systeem heeft ontwikkeld, dat grote invloed heeft gehad. Hegel is een objectief idealist; volgens hem is het zuiver denken de schepper van de wereld. Hegel is vooral belangrijk door zijn ontwikkeling van de dialectische ontwikkelingstheorie. Deze is bij hem in een idealistische vorm gegoten. Marx keerde de dialectiek van Hegel om en zette haar „op haar voeten" door haar een materialistische inhoud te geven. Deze dialectische methode werd op deze wijze een revolutionair theoretisch wapen.

Marx tekent als een bij uitstek burgerlijk denkend en handelend mannetje. De eerst in het Duits en daarna in het Nederlands verschenen biografie van W. Blumenberg *Het leven van Karl Marx*[8]) staat vol voorbeelden van dit genre. Zich verkneuterend schrijft hij over Marx' verhuizingen, het roken van sigaren en het drinken van wijn. Ook buigt hij zich diep over Marx' huwelijksleven en huwelijksmoeilijkheden. In een Duitse biografie van Friedrich Engels, van de hand van Helmut Kirsch (Hamburg 1968), wordt in het pogen origineel te zijn nog verder gegaan. De uiteenzetting van politieke en ideologische opvattingen, die bij Blumenberg toch op de voorgrond blijft, maakt bij Kirsch geheel plaats voor hoofdstukken als dat over „vrouwen en wijn".

Nu is er uiteraard niets tegen om aspecten van de biografieën van de grondleggers van het marxisme-leninisme te onderzoeken, die voorheen geen aandacht kregen of onbekend zijn gebleven. Als deze wijze van behandeling echter alleen dient om de aandacht te trekken en voor de kennis van hun werk van geen of van slechts zeer beperkte betekenis is, verandert de zaak van karakter. Hoe ver dit kan gaan, blijkt uit een poging tot psycho-analytische behandeling van Marx' leven in een boek van Arnold Künzli; in wezen wordt daarin geen nieuw licht op Marx' biografie geworpen, maar wordt alleen een poging gedaan om langs een nieuwe weg een aanval te doen op het marxisme en er een geheel andere uitleg aan te geven.

Toch komt zelfs deze wijze van behandeling van Marx' biografie voort uit een traditie, zij het dan in omgekeerde zin. Namelijk van een traditie die gevormd is door de Duitse sociaaldemocratie in de periode voor de eerste wereldoorlog. Marx werd door de Duitse sociaaldemocraten beschreven als een heilige, als iemand die alles wist en op alle vragen, ook van latere tijden, antwoord kon geven, mits Kautsky maar optrad ter verklaring van Marx' werken. Reeds tijdens Marx' leven was deze opvatting gaan ontstaan; zo vroeg in ons land Domela Nieuwenhuis hem herhaaldelijk om raad, ook over persoonlijke aangelegenheden. In de Duitse sociaaldemocratie werd dit alles tot een legende omgevormd, die er tevens toe kon dienen om in de geur van deze bewieroking de revolutionaire inhoud van Marx' leer teniet te doen. In de eerste wereldoorlog trad het verraad aan de socialistische beginselen, dat lange tijd was gecamoufleerd, duidelijk naar voren.

Franz Mehring trachtte als Duitse linkse sociaaldemocraat te ontkomen aan deze aldus door de geschiedenis gewraakte methode om Marx' leven te behandelen. Hij probeerde in de door hem geschreven biografie, die nog steeds de moeite waard is, daar bovenuit te komen en Marx vooral als strijder te beschrijven. Vanuit dit standpunt probeerde hij ook een oordeel te geven over afzonderlijke onderdelen van de gevoerde strijd. Zo kritiseerde Mehring bijvoorbeeld de wijze, waarop het debat met Bakoenin was gevoerd, al keurde hij diens opvattingen af.

[8]) Werner Blumenberg — Het leven van Karl Marx. Uitg. Het Spectrum, Utrecht 1965. In het Nederlands uitverkocht. Prijs Duitse uitgave ongeveer *f* 3,50.

Deze kritische opmerking heeft echter eerder een zwakte in Mehring dan in Marx laten zien. Mehring en vele Duitse linkse sociaaldemocraten ontbrak het aan inzicht in de betekenis van de strijd om de revolutionaire partij. Dit leidde ertoe, dat de breuk met de opportunistische en reformistische opvattingen lang werd opgeschoven en de vorming van een zelfstandige revolutionaire partij lang, te lang werd uitgesteld. Een feit dat zich in de periode van de Duitse revolutie van 1918 ernstig deed gevoelen.
In de boeken die nadien door communisten over Marx zijn geschreven, is de betekenis van Marx als revolutionair strijder duidelijk in het licht gesteld. Toch doet de invloed van de traditionele Duitse sociaaldemocratische behandeling zich nog herhaaldelijk gevoelen. Ze is bijvoorbeeld merkbaar in een in de DDR gepubliceerde biografie van Marx, die geschreven is door prof. Gemkow met een reeks medewerkers. [9]) In deze biografie wordt voortdurend op de tenen gelopen als het om Marx gaat, terwijl de citaten uit zijn werken zo worden uitgekozen, dat ze op actuele vraagstukken schijnen te slaan. Nieuw en goed in deze biografie is de behandeling van Marx als leider van een revolutionaire partij, waarbij de resultaten van nieuwe onderzoekingen over de geschiedenis van de Communistenbond worden benut.
Een beter evenwicht in de behandeling van leven en werken van Marx wordt gevonden in de biografie, die de Britse marxist John Lewis [10]) heeft geschreven. In dit boek wordt vooral getracht de marxistische methode van Marx' werken uiteen te zetten en nemen de herinneringen en getuigenissen van hen die Marx gekend hebben, niet zo'n plaats in als in de hiervoor genoemde Duitse biografie.

Marx en Lenin

Vele malen wordt in de boeken over Marx en het marxisme een breuk gesuggereerd tussen het werk van Marx en het werk van Lenin. Een schoolvoorbeeld daarvan is de wijze waarop Banning dit doet. Maar ook anderen die zich heel wat linkser opstellen, komen met deze opvatting naar voren. De Belgische econoom Ernest Mandel beperkt zich in zijn werken over de marxistische economische theorie tot wat Marx in *Het Kapitaal* heeft uiteengezet en als de vorming van de monopolies en het ontstaan van het imperialisme aan de orde komt, is de sociaaldemocraat Hilferding zijn voornaamste bron. Het werk van Lenin op dit gebied — zoals vooral *Het imperialisme als laatste stadium van het kapitalisme* — wordt door Mandel buiten beschouwing gelaten.
Ook de Oostenrijker Ernst Fischer [11]) vervalt — zij het op

[9]) Heinrich Gemkow e.a. — Karl Marx, eine Biographie. Dietz Verslag. Berlin 1967. Prijs *f* 7,35.
[10]) John Lewis — The life and teaching of Karl Marx. Uitg. Lawrence and Wishart. London 1965. Prijs *f* 21,—.
[11]) Ernst Fischer — Wat Marx werkelijk heeft gezegd. Uitg. In den Toren, Baarn 1969. Prijs *f* 9,90.

weer andere wijze — in deze fout. Hij acht Lenin met name van belang voor de ontwikkeling van de theorie van de revolutie, die door hem, aldus Fischer, „uitgaand van overwegingen van Marx werd aangepast aan de problematiek van het tsaristische Rusland". Fischer ziet niet zozeer een ontwikkeling van het marxisme als het uiteenvallen daarvan in een aantal varianten. In een nadien verschenen boek over Lenin heeft Fischer deze meningen herhaald en nog wat aangedikt. Het is een opvatting, die bepaald wordt door machteloosheid en stuurloosheid als gevolg van de aanvallen die er van revisionistische en dogmatische zijde op het scheppende marxisme-leninisme zijn gedaan en die ongetwijfeld zullen mislukken. Tevens geeft hij daarmee toe aan de herhaaldelijk in de Amerikaanse politieke literatuur geuite mening, die trouwens in ons land door dr Stam in zijn dissertatie [12]) zijn herhaald — dat het marxisme onderworpen is aan communistische herzieningen. Stam komt daarbij alleen tot nog wat meer herzieningen dan zijn Amerikaanse voorganger Moore ...

Bij deze theorieën over het „uiteenvallen" van het marxisme komt steeds weer de vraag naar voren, of het marxisme werkelijk van belang is voor de reële strijd van thans, of slechts één van de utopische stelsels is die in de geschiedenis van de arbeidersbeweging een rol hebben gespeeld. Ook bij Fischer komt plotseling de opvatting naar voren, dat Marx bezield werd door een „van verre schitterende utopie", die hij nooit zou hebben prijsgegeven. De visie van Marx kan echter niet als een utopie, als een soort droombeeld worden weergegeven. Integendeel, het marxisme is juist ontstaan in de strijd tegen de utopisten. De utopisten konden alleen hopen op de goede wil van de mensen, in het bijzonder van de heersers. Het wetenschappelijke socialisme daarentegen liet zien, dat de beweging om tot de veranderingen van de maatschappij te komen, zich ontwikkelt binnen de bestaande maatschappij. De arbeidersbeweging is de bewuste deelname aan dit historische proces dat de maatschappij omwentelt — een deelname die ook nodig is omdat de geschiedenis alleen door het optreden van mensen, in de klassenstrijd wordt gemaakt. Utopische opvattingen worden op een bepaald moment tot een hindernis van de werkelijke beweging. Hetzelfde geldt ook voor de terugkeer tot de utopie, die door Marcuse wordt voorgestaan. De les van het marxisme is, dat een heldere en objectieve analyse van de bestaande toestand en het leren kennen van de wetmatigheden die daarin tot uiting komen, noodzakelijk zijn en dat de arbeidersbeweging op grondslag daarvan met alle energie moet handelen.

In de verschillende biografieën van Marx, in de uiteenzettingen over verschillende onderwerpen wordt uiteindelijk net als in hand- of leerboeken steeds een keuze gemaakt en worden slechts enkele facetten behandeld. Andere facetten blijven in de schaduw of worden kort afgedaan. Het is evenwel duidelijk,

[12]) Dr A. Stam — Van Marx tot Mao. Uitg. Wolters-Noordhoff N.V., Groningen 1968. Prijs *f* 31,—.

dat de kennis van de marxistische methode uiteindelijk beslissend is, omdat alleen door het toepassen van deze methode in nieuwe toestanden de vereiste oplossingen kunnen worden verkregen. Met behulp van citaten alleen zal dit nooit kunnen gebeuren.
Op scherpe en kritische wijze moet de werkelijkheid ontleed worden; alleen dan kan immers in de praktijk met succes worden opgetreden. Deze waarheid moet ook op de stortvloed van literatuur die over Marx en het marxisme verschijnt, worden toegepast.

JAAP WOLFF

Verzoek aan de abonné's:

Graag roepen wij Uw medewerking in, om de noodzakelijke administratie vlot te laten verlopen.
Wilt U voor 15 februari Uw abonnementsgeld voor het jaar 1970 ad *f* 7.50 (incl. BTW) overmaken? (Studenten *f* 3.75).
Dat kunt U doen op onze postgiro 173.127, of op onze Gemeente Giro P 1527 of per postwissel, **steeds ten name van PEGASUS, Leidsestraat 25, Amsterdam**.
Bij voorbaat hartelijk dank voor Uw medewerking.

Administratie
Politiek en Cultuur.

Vietnam wint! ofwel de nederlaag van het Amerikaanse imperialisme

De door zijn boeken over de Vietnamese vrijheidsstrijd bekend geworden Australische journalist Wilfred Burchett heeft een nieuw werk aan de reeks toegevoegd: *Vietnam wint!* [1]) Ofschoon zijn eerdere boeken al concludeerden dat de uiteindelijke zege voor het Vietnamese volk zal zijn, waren zij toch hoofdzakelijk ooggetuigeverslagen van een zeldzaam moedige strijd van een klein volk, zowel in Zuid- als in Noord-Vietnam.

Vietnam wint! is én ooggetuigeverslag én veel meer. Het is een indringend geschreven samenvatting van alle elementen, die naar de onvermijdelijke nederlaag van het Amerikaanse imperialisme voeren, voortgevloeid uit een verzet, dat verspreid en praktisch ongewapend begon, maar inmiddels geleid heeft tot de politieke macht van het Nationale Bevrijdingsfront (NBF) over het gehele platteland, tot aan en in de grote steden. De NBF-strijdkrachten hebben hun bases nu aan de rand van de steden en de Amerikaanse bases, die zij overdag bestoken, met alle mogelijkheid van mobiliteit en capaciteit voor offensieve acties, terwijl de Amerikaanse agressielegers, teruggedrongen in egelstellingen, deze mobiliteit en capaciteit hebben verloren.

Vietnam wint! is een belangwekkend boek. De strijders van het NBF behoeven het niet te lezen, want het is helemaal hún strijd. Maar voor de strijders tegen onderdrukking en vervolging buiten Vietnam, is het boek een bron van inspiratie.

Al lezende komt een merkwaardige gedachte op. Burchett doet zo haarfijn uit de doeken op welke wijze, in samenwerking met de bevolking en zelfs met het marionettenleger, elke gewapende actie, de kleinste en de grootste, tot in de steden toe, wordt voorbereid en uitgevoerd, dat het Pentagon, de Amerikaanse staf in Vietnam en de aldaar massaal ingezette CIA, als het ware de blauwdruk in handen hebben van taktiek en strategie van hun tegenstander.

Maar de Amerikanen hebben géén antwoord, omdat zij geen weet hebben van wat het Vietnamese volk bezielt. Het essentiële verschil is dat het Amerikaanse agressieleger moet vechten in een land, waar alles hen vijandig gezind is: de mensen, de natuur en het klimaat, terwijl de NBF-strijdkrachten opereren in een land waar alles mét hen is, omdat zij een deel vormen van het volk. En zo is de militaire situatie ontstaan dat de Amerikanen moeten vechten op de voorwaarden van de NBF-

[1]) W. Burchett — Vietnam wint! Uitg. „Pegasus" — *f* 10,90.

strijdkrachten, die bepalen wanneer, waar en hoe de slag geleverd zal worden.
De ontzagwekkende weg die het Vietnamese volk eigenlijk in niet zo'n groot aantal jaren heeft afgelegd, wordt misschien nog beter geïllustreerd door het verbazingwekkende feit dat Amerika, als het machtigste van de kapitalistische landen op het hoogtepunt van zijn door atoomkracht gesteunde macht, aan tafel móest gaan zitten met een klein, achtergebleven en verminkt land om te praten over oorlog en vrede. Burchett noemt het gebeuren dat Amerika naar Parijs móest komen om ook een diplomatieke strijd te voeren op min of meer gelijke voorwaarden met het slachtoffer van zijn agressie, een zaak van historische betekenis.
Hoe het onmogelijke mogelijk werd gemaakt door het kleine Vietnamese volk, dat is de inhoud van „Vietnam wint!" Men moet het boek lezen om te begrijpen hoe de Vietnamezen het reusachtige karwei hebben geklaard. Hoewel misschien nog lange strijd te wachten staat, schrijven we in voltooide tijd, omdat de doeleinden van Washington en Saigon al verleden tijd zijn geworden, of, zoals Burchett schrijft, hun politiek ineengestort is en niet meer herwonnen kan worden.

Het boek laat zich, ondanks alle zakelijkheid die Burchett betracht, lezen als een roman. De auteur neemt zijn lezer mee met tal van acties van de bevolking in samenwerking met de zelfverdedigingsgroepen, de guerilla en de geregelde troepen, zoals die nacht toen tienduizenden boeren, vrouwen en kinderen een weg over een lengte van 60 km voor lange tijd onbegaanbaar maakten door op een onderlinge afstand van een kilometer een greppel van zes meter breed bij anderhalf diep te graven en de daaruit voortkomende succesvolle militaire acties tegen de agressor. Maar ook het befaamd geworden Têt-offensief (in de lente van 1968), dat een nieuw keerpunt betekende, wordt voor de lezer een levend gebeuren. Noemen we slechts het voor de Amerikanen venijnige feit, dat de aanval op de Amerikaanse ambassade en het presidentiële paleis te Saigon, die wel een bijzonder onthutsende uitwerking had op tal van twijfelaars in Amerika zelf, in werkelijkheid een afleidingsaanval is geweest om het reusachtige arsenaal van de Amerikanen te veroveren en met de duizenden wapens daaruit de stadsjeugd van Saigon te bewapenen.
Het voornaamste wapen van de Amerikanen is van meet af aan de terreur tegen de bevolking geweest. Maar deze terreur werkte in het nadeel van de agressors, omdat zij op den duur van een geheel volk een baaierd van haat maakte en het besef bijbracht: wie nog leven wil, moet vechten, maar zij demoraliseerde de eigen soldaten. Eén voorbeeld ... verpleegsters van het Westduitse hospitaalschip „Helgoland" lieten zich graag in Amerikaanse helicopters meenemen om geamuseerd naar de bloedige show te kijken van het neerschieten van Vietnamese mannen, vrouwen en kinderen op het platteland.
De Amerikaanse soldaat was verteld dat hij naar Vietnam ging om het volk daar te beschermen tegen het communisme. Wat

hij ervoer was dat niemand hem wenste en dat zijn vechten neerkwam op massale uitmoording van non-combattanten. De soldaat die „lief" moest zijn voor de Vietnamees, veranderde in een agressieve rassist, voor wie iedere Vietnamees een „gook" is, een stuk vuil, het rassistische scheldwoord voor iedereen die schuine ogen heeft.
De Amerikaanse soldaat was ook een verblinde aanhanger gemaakt van de almacht van het wapen, van de superieure techniek van een superieure mogendheid. Wat hij ondervond was dat zijn overmacht aan wapens te land, in de zee en in de lucht, inferieur bleek te zijn aan de strijdkracht van de Vietnamese vrijheidsstrijder. De „Vietcong" is de soldaat, die weet waarvoor hij vecht, bij wie zogezegd het politieke denken de kogel vergezelt.
De NBF-strijders, zo schrijft Burchett, weten dank zij hun politieke opvoeding en daarmee in overeenstemming zijnde militaire opleiding, waarom ze doen wat ze doen. Zij reageren als één man als de toestand het vraagt, maar ze hebben ieder afzonderlijk hun eigen inbreng aan ervaring en eigen intelligentie om de concrete vraagstukken op te lossen. In tegenstelling tot de Amerikanen hebben zij geleerd, dat de macht van het wapen van ondergeschikt belang is, maar de macht van het hele volk onweerstaanbaar en onoverwinnelijk. De zelfverdedigingsgroepen, de guerilla en de geregelde strijdkrachten zijn van dit volk deel en spits. Dat is het „geheime" wapen van Vietnam.

F. SCHOONENBERG

De apartheidspolitiek in Zuid-Afrika

De apartheidspolitiek in Zuid-Afrika blijft de gemoederen in ons land bezig houden. In brede kringen wordt het optreden van de Zuidafrikaanse regerende groepen tegen de gekleurde meerderheid van de bevolking scherp veroordeeld. In zakenkringen, die belang hebben bij een uitbreiding van de handelsbetrekkingen, laat men zich daarentegen gaarne lovend uit over het gevoerde beleid. En daarnaast treedt regelmatig een groep op, die weigert stelling te nemen tegen het optreden tegen de Afrikanen met de steeds weer herhaalde opmerking dat je „er geweest moet zijn", voor geoordeeld kan worden. In wezen komt deze opvatting meestal neer op een verhulde steun aan de apartheidspolitici en hun onderdrukkings- en terreurmaatregelen.
De Werkgroep 2000, veelal bezig met futurologische bespiegelingen, heeft nu ook een studie over dit onderwerp uitgegeven. Ze zegt door middel van „gerichtheid op de toekomst" het gesprek tussen vertegenwoordigers van veelal bevroren standpunten weer op gang te willen brengen. De Werkgroep liet daartoe een studiereis ondernemen door de hoogleraren Kooy,

Albeda en Kwant en heeft nu hun verslag uitgegeven. *) Of het boek, waarin de drie professoren hun bevindingen en opvattingen hebben neergelegd, op de toekomst enige invloed zal uitoefenen, is zeer de vraag. Daartoe blijven hun opvattingen te veel in het vage en doen zij te zeer hun best om scherpe kantjes te vermijden en om met veel omhaal van woorden zowel voorstanders als bestrijders van de apartheid niet in het harnas te jagen. Wel blijkt in ieder geval duidelijk uit hun boek, dat de officiële apartheidspolitiek mislukken moet, omdat de economische ontwikkeling in Zuid-Afrika juist in tegengestelde richting gaat en dat een gescheiden ontwikkeling van blank en zwart geen enkele kans van slagen heeft.

Prof. Kooy verdedigt in het door hem geschreven eerste deel van het boek, dat meer dan de helft van het geheel beslaat, in een uitvoerige behandeling van de Zuidafrikaanse geschiedenis de opvatting, dat de apartheid ontstaan zou zijn uit het idealisme van „humanitair gerichte en over de toekomst bekommerde, nationalistische intellectuelen". De sinds 1948 aan het bewind zijnde regeringen, die deze idealen tot daad moeten maken, moeten, aldus prof. Kooy, echter ook rekening houden met „het gebleven rassisme van het brede electoraat". Het is een zeer naïeve en onpolitieke redenering, die geheel voorbijgaat aan de behoefte van de kapitalistische ondernemers aan goedkope arbeidskrachten en de wil deze te blijven behouden, om aldus door een enorme extra uitbuiting hun winsten te vergroten.

Deze wijze van redeneren heeft tot gevolg, dat prof. Kooy een duidelijke veroordeling van de apartheid ontwijkt en uiterst vriendelijk blijft ten aanzien van de heersende groepen. Zowel in zijn historische schets als in de behandeling van het regeringsoptreden sinds 1948 komt dit tot uitdrukking. Al wordt het tussen aanhalingstekens geplaatst, het begrip „stamverwanten" duikt toch weer op en bij de beoordeling van de ontwikkeling na 1948 wordt gesproken over „de onbaatzuchtige, persoonlijke inzet van mensen, voor wie de droom richtsnoer voor hun handelen bleef".

Eenzelfde zachtzinnigheid is te vinden bij prof. Kwant, ook al titelde hij zijn bijdrage „Apartheidspolitiek als structureel geweld". Hij noemt de overheersende blanke bevolkingsgroep „ex-landgenoten" en spreekt de mening uit, dat de apartheid ten aanzien van de kleurlingen „ongaarne, met tegenzin (is) aanvaard en niet van harte (wordt doorgevoerd)". De apartheispolitiek is volgens hem uitsluitend een gevolg van de numerieke verhouding tussen blanken en negers; als deze anders was geweest, dan zou er geen apartheidspolitiek zijn gekomen.

Bij Kwant treedt een vreemde vermenging op van veroordeling van de apartheid en van het goedpraten ervan. Zo komt in de door hem geschreven hoofdstukken naar voren, dat er geen andere weg is dan apartheid, want, aldus prof. Kwant, de Afrikanen kan niet het recht worden gegeven om mee te

*) G. A. Kooy, W. Albeda, R. C. Kwant — Apartheid en arbeidsbestel in Zuid-Afrika. Uitgave van de stichting Werkgroep 2000, in samenwerking met uitgeverij Paul Brand. Bussum 1969. Prijs *f* 18,90.

beslissen. „Een consequent doorgevoerde ‚one man, one vote'-politiek is ... voor het moment niet haalbaar".
Prof. Kwant onderstreept echter tegelijkertijd, dat Zuid-Afrika een politiestaat wordt (beter gezegd, reeds is geworden). Hij wijst erop, dat velen in verdrukking zijn gebracht, terwijl hen door een systeem van wetten het recht ontzegd wordt, zich te verdedigen. „Het geweld doet zich als rechtsorde voor. Degenen die structureel geweld plegen doen hun tegenstander omkomen met een vroom gezicht, eventueel met beroep op de bijbel". Ook antwoordt hij op het argument van de verdedigers van de apartheid, dat Zuid-Afrika zo welvarend en zo rustig is. De twee welvaartsbronnen zijn rijke bodemschatten en goedkope arbeid en de rust is weinig meer dan „de vrede van de knoet".
Het duidelijkst in zijn afwijzing van de apartheid is prof. Albeda. De vijftig bladzijden die hij vulde, zijn hoofdzakelijk gewijd aan een economische analyse, waaruit hij de conclusie trekt dat het onmogelijk is de rassen economisch van elkaar te scheiden. „Economische integratie van blank en niet-blank in Zuid-Afrika is en blijft de feitelijkheid, waarmee ieder beleid rekening dient te houden". Ook bij hem ontbreekt echter elke poging om zich een beeld te vormen van Zuid-Afrika als klassenmaatschappij.
Afgezien van de informaties die het boek bevat, is de visie die door de drie hoogleraren wordt ontwikkeld, te beperken om aan de gedachtenwisseling over de toestanden in Zuid-Afrika veel te kunnen toevoegen.

W. VLIELAND

Bij het bezoek van de Westduitse president

CPN-fractie schrijft brief aan Heinemann

Ter gelegenheid van het bezoek van de president van de Westduitse Bondsrepubliek aan ons land heeft de Tweede Kamerfractie van de CPN president Heinemann de volgende brief doen toekomen:

Amsterdam, 24 november 1969

Mijnheer de President,

Uw bezoek aan Nederland is het eerste Duitse staatsbezoek aan Nederland sinds de Tweede Wereldoorlog. die eindigde met de nederlaag en ineenstorting van het Hitlerrijk.
Ter gelegenheid van Uw bezoek wensen wij een aantal opvattingen van onze partij en parlementsfractie aan U voor te leggen met betrekking tot vraagstukken, waarbij de Bondsrepubliek ten nauwste betrokken is en waarmee de veiligheid in Europa en de vrede in de wereld gemoeid zijn.

Ten aanzien van de atoombewapening en de atoomwapenwedloop

In ons land bestaat bij hen, die de verschrikkingen van de Tweede Wereldoorlog hebben meegemaakt, en ook bij de jonge generatie ernstige bezorgdheid over het streven van militaristische kringen in de Bondsrepubliek (die in politici van CDU—CSU hun woordvoerders en duidelijkste belangenbehartigers vinden) naar het bezit van atoomwapens.
Een dergelijk streven is onverenigbaar met de verplichtingen, die Duitsland na de oorlog door de anti-Hitlercoalitie werden opgelegd en die in officiële verklaringen van de zijde van de Bondsrepubliek werden aanvaard. Dat desondanks in de Bondsrepubliek alle voorbereidingen zijn getroffen voor de aanmaak van atoomwapens, is volledig in strijd met de verplichtingen die voortvloeien uit de afloop van de Tweede Wereldoorlog en kan niet anders gezien worden dan als een ernstige bedreiging van de vrede en als een aanmoediging van diegenen in Uw land, die openlijk op revanche uit zijn en zich niet bij de resultaten van de Tweede Wereldoorlog wensen neer te leggen.
Het is naar onze mening volstrekt noodzakelijk, dat de Bondsrepubliek afziet van elke vorm van atoombewapening, dat *onvoorwaardelijk* doet, zoals het ook nodig is dat de regering

van de Bondsrepubliek beseft, dat zij zich in ieder geval heeft te onthouden van het stellen van voorwaarden voor ondertekening en ratificatie van het non-proliferatie-verdrag.
Nadrukkelijk dient te worden afgezien van enig streven om de grenzen, die als gevolg van de uitkomst van de oorlog tegen Hitler zijn ontstaan, te herzien, en dient door de regering van Uw land te worden overgegaan tot volledige erkenning van de Duitse Democratische Republiek.

Ten aanzien van de oorlogsmisdadigers

De druk, die vanuit Uw land is uitgeoefend om een vrijlating te bewerkstelligen van de drie Duitse oorlogsmisdadigers in Breda, heeft de verontwaardiging gewekt van de anti-fascistische en democratische krachten in Nederland.
Wij hebben kennis genomen van de mededeling, aan de vooravond van Uw bezoek gedaan op een persconferentie, dat U de zaak van de Duitse oorlogsmisdadigers beschouwt als een Nederlandse aangelegenheid.
De anti-fascistische krachten in Nederland waren zich daarvan ten zeerste bewust toen zij de vrijlating van de drie verhinderden en zij wijzen èn in deze kwestie èn in iedere andere Nederlandse aangelegenheid elke inmenging af.
Dit is echter niet alles. De strijd tegen de vrijlating van de Duitse oorlogsmisdadigers is er vooral ook op gericht om te voorkomen, dat deze bij een terugkeer naar de Bondsrepubliek als martelaren voor de neo-fascistische actie dienst kunnen doen. Daarom zou het van groot belang zijn, als van de zijde van de regering van de Bondsrepubliek tot uiting werd gebracht, dat vrijlating van elementen die zulke afschuwelijke oorlogsmisdaden hebben gepleegd, ook door haar niet gewenst wordt. Van de huidige regering kan alleen maar verlangd worden, dat zij de neo-fascistische NPD verbiedt, een einde maakt aan haar activiteiten en niets onderneemt wat ter aanmoediging kan dienen van hen, die de misdaden van het Derde Rijk nu nog trachten goed te praten.

Ten aanzien van de democratische rechten

De democratische beweging van arbeiders, jongeren en studenten, die zich de afgelopen jaren in de Bondsrepubliek zo actief ontplooide, bewijst hoe diepgaand de veranderingen zijn, die de ontwikkeling in Uw land op het ogenblik kenmerken. Het officiële laten voortbestaan van het verbod van de Kommunistische Partei Deutschland is strijdig met deze ontwikkeling en kan slechts ten doel hebben, de nieuwe democratische en progressieve krachten die in de Bondsrepubliek aantreden te intimideren.
Een dergelijke politiek is in deze tijd tot een jammerlijk falen gedoemd en is volkomen in strijd met de waarborging van po-

litieke grondrechten, zoals deze in de strijd tegen het Hitlerfascisme werd verlangd.
Wij doen een klemmend beroep op U en de regering van de Bondsrepubliek om onverwijld aan dit ondemocratische verbod een einde te maken.

Mijnheer de President, wij verzoeken U de inhoud van deze brief ter kennis te brengen van de regering van de Bondsrepubliek.

De Tweede Kamer-fractie van de
Communistische Partij van Nederland

M. Bakker
H. J. Hoekstra
W. Kremer
W. F. H. van het Schip
J. F. Wolff

(De Waarheid, 25 november 1969.)

Inhoudsopgave Politiek en Cultuur 1969

Binnenlandse politiek

		nr	pag.
Vondeling, de feiten en het monsterverbond	*M. Bakker*	1	18
Oud en zeer oud bij D'66	*M. Bakker*	5	193
Arbeiders en intellectuelen	*M. Bakker*	6	243
De betekenis van de Westduitse verkiezingen	*J. de Boo*	10	408
De belastingaftrek voor de werkende gehuwde vrouw	*v. B.*	9	366
Onderwijs in beweging?	*J. Dekkers*	12	516
De CPN en de Indonesische vrijheidsstrijd	*S. van Dongen*	2	49
De wording van een staalconcern	*J. van Esch*	1	29
Loonwetten en stakingsreglementen	*W. Hartog*	2	60
De rol van de communistische partij	*H. Hoekstra*	4	155
Mansholt-plan tegen de Nederlandse landbouw	*W. Kremer*	4	163
Voor de eenheid van de jeugd Kanttekeningen bij het ANJV-congres	*Han de Leeuw*	5	202
Wiegersma's misbruikte wetenschap	*Marisca Milikowski*	6	289
Minister Udink — heraut van de „ontwikkelingshulp"	*J. Morriën*	5	210
Ervaringen van een bezetter	*R. M.*	6	285
Loonpolitiek en loonstrijd	*W. Nieuwenhuijse*	11	456
Van RTC tot generaalsbewind Neokolonialisme in Indonesië	*A. v. Ommeren—Averink*	7/8	309
Democratisch opleidingsinstituut of onderwijsfabriek?	*J. Reiding*	6	268
Woningbouw en huurbeleid in dienst van winstbejag	*W. van het Schip*	7/8	301
Meer geld voor de gemeenten	*W. van het Schip*	11	445
L. de Jong en de Rijksdagbrand	*B. Schmidt*	11	462
Kroniek van gebeurtenissen	*G. Schreuders*	6	254
Stakingsrecht op het spel	*A. v. Turnhout*	9	349
Nieuwe wegen voor de Nederlandse sport	*H. Verbeij*	7/8	317
Duitse economische expansie in ons land	*G. Verrips*	12	522
Paniek onder politici	*Jaap Wolff*	6	275
Splitsend atoom — splitsend stelsel Monopolistisch pokerspel met nationaal belang	*Joop Wolff*	10	397
De monopolies van de staat	*C. IJmkers*	4	171
Gemeentelijke zelfstandigheid in gedrang	*C. IJmkers*	10	432
De opvattingen van de CPN over internationale discussie en internationale conferenties		3	97

Internationale politiek

De betekenis van de Westduitse verkiezingen	*J. de Boo*	10	408
De CPN en de Indonesische vrijheidsstrijd	*S. van Dongen*	2	49

Uitzonderingstoestand in Spanje	*M. Meijer*	3	125
De betekenis van de Communistische Internationale (1919—1943)	*A. van Ommeren—Averink*	3	117
Van RTC tot generaalsbewind Neokolonialisme in Indonesië	*A. van Ommeren—Averink*	7/8	309
Onzichtbare hand in Zwitserland .. en de enorme reserves van Nestlé	*G. Verrips*	5	219
Conglomeraties	*G. Verrips*	7/8	326
Enkele bijzonderheden van het Duitse monopoliekapitaal	*G. Verrips*	10	423
Duitse economische expansie in ons land	*G. Verrips*	12	522
Onafhankelijkheid en neokolonialisme De opvattingen van Frantz Fanon	*W. van Vlieland*	4	177
Adieu, De Gaulle!	*Jaap Wolff*	5	227
Splitsend atoom — splitsend stelsel Monopolistisch pokerspel met nationaal belang	*Joop Wolff*	10	397

Theorie, geschiedenis en cultuur

Friedrich Engels over de autoriteit	*P. de Groot*	9	371
De rol van de communistische partij	*H. Hoekstra*	4	155
Florentijnse fresco's in Nederland	*Niek J. Molenaar*	1	36
Brieven van Gorter aan Lenin	*J. Morriën*	2	92
De betekenis van de Communistische Internationale (1919—1943)	*A. van Ommeren—Averink*	3	117
L. de Jong en de Rijksdagbrand	*B. Schmidt*	11	462
Een slaaf in de historie	*G. Schreuders*	2	78
Onafhankelijkheid en neokolonialisme De opvattingen van Frantz Fanon	*W. van Vlieland*	4	177
In de voetsporen van Rembrandt (1669—1969)	*Theun de Vries*	9	377
De november-gebeurtenissen van 1918	*Jaap Wolff*	1	9
Klassebewustzijn en maatschappijverandering De opvattingen van Marcuse en Gorz	*Jaap Wolff*	2	68
Meningen over Marx Nieuwe publicaties in het Nederlands	*Jaap Wolff*	12	533
Vijftig jaar CPN		1	1
De opvattingen van de CPN over internationale discussie en internationale conferenties		3	97
Gedwongen recrutering van 183 studenten Een artikel van Lenin uit 1901		6	296
Opmerkingen over stellingen van het Maurice Thorez-instituut		11	473

Uit de tijdschriften

Tien jaar EEG		2	83
De vrouwen in Amerika .. en in Oostenrijk		2	85
Een „München" voor Afrika		2	88
De arbeidersklasse in de technisch-wetenschappelijke revolutie		3	132
Studenten en anti-Amerikaanse acties		3	135

De promotie van Marx	3	137
De de-amerikanisering van de Vietnamese oorlog	4	186
Filosofie voor de ondernemer	5	233
De uitbuiting van Latijns Amerika	7/8	335
Proudhon of Marx	11	478

Boekbesprekingen

Konfrontatie met Simon Vestdijk (Theun de Vries — Hernomen konfrontatie met Simon Vestdijk)	*T. Boekman*	1	44
Macht en maatschappij (Dr. P. Valkenburgh — Inleiding tot de politicologie; problemen van maatschappij en macht)	*S. van D.*	2	95
Ketters in de Middeleeuwen (Dr. S. B. J. Zilverberg — Ketters in de Middeleeuwen)	*S. van Dongen*	3	139
Een beeld van twee eeuwen Nederlandse geschiedenis (Prof. dr. C. R. Boxer — Zeevarend Nederland en zijn wereldrijk 1600—1800)	*S. van Dongen*	4	189
Geschiedschrijving vermengd met anticommunisme (Frank L. Schoell — Geschiedenis van de Verenigde Staten)	*S. van Dongen*	4	191
Ontwikkeling in Latijns Amerika (Dr. A. F. Mellink e.a. — Revolutie en contrarevolutie)	*S. van Dongen*	4	192
Een antwoord op Popper's bestrijding van het marxisme (Maurice Cornforth — The Open Philosophy and the Open Society)	*S. van Dongen*	9	393
Links en rechts (Dr. I. Lipschits — Links en rechts in de politiek)	*S. van Dongen*	10	440
De wording van een staalconcern (Hoogovens IJmuiden, 1918—1968; ontstaan en groei van een basisindustrie)	*J. van Esch*	1	29
Wat is polemologie? (Johan Galtung — Polemologie; vraagstukken van oorlog en vrede)	*G. Maas*	2	91
Cybernetica en technisch-wetenschappelijke revolutie (Prof. Ir. R. G. Boiten — „Cybernetica en samenleving", opgenomen in Arbeid op de tweesprong)	*J. Morriën*	1	45
Brieven van Gorter aan Lenin (Garmt Stuiveling — Willens en wetens)	*J. Morriën*	2	92
Geschiedenis van Zwart Afrika („Spiegel Historiael", oktober 1968)	*A. van Ommeren—Averink*	1	48
Vondelings „Nasmaak en voorproef" kritisch bezien (M. Bakker — Beste Joop, van Anne)	*F. Schoonenberg*	3	139
Een personeelchef in zak en as (F. Schaaf, Communistische infiltratie)	*F. Schoonenberg*	7/8	341
Vietnam wint! ofwel de nederlaag van het Amerikaanse imperialisme	*F. Schoonenberg*	12	541
Een slaaf in de historie (William Styron — The Confessions of Nat Turner. Herbert Aptheker — American Negro Slaves Revolts; Styron—Turner and Nat Turner; Myth and Truth; William Styrons Nat Turner, Ten black writers respond)	*G. Schreuders*	2	78
Informatie, maar geen analyse (Philip P. Everts — Thailand, een tweede Vietnam?			

G. J. Kruijer — Cuba; voorbeeld en uitdaging]	*W. van Vlieland*	3	141
De apartheidspolitiek in Zuid-Afrika	*W. van Vlieland*	12	543
Bij het lezen van Het Kapitaal [Karl Marx — Loonarbeid en kapitaal Karl Marx — Loon, prijs en winst Engels over Het Kapitaal. Twee artikelen van Friedrich Engels bij het verschijnen van Het Kapitaal Louis Althusser — Enkele summiere maar nuttige vingerwijzingen bij het lezen van Marx' Het Kapitaal W. I. Lenin — Ons program; Marxisme en revisionisme Lenin over: De proletarische revolutie en de renegaat Kautsky]	*Jaap Wolff*	5	238
Meningen over Marx Nieuwe publicaties in het Nederlands	*Jaap Wolff*	12	533

Partijdocumenten

Vijftig jaar CPN	1	1
De opvattingen van de CPN over internationale discussie en internationale conferenties	3	97
Oproep Dagelijks Bestuur CPN Maak maand van de pers tot een succes	3	143
Partijbestuur stelt commissie in Uitwerking politieke oriëntatie	3	144
Over de verandering in de politieke toestand in Nederland Resolutie van het partijbestuur van de CPN	4	145
Mededeling van het Dagelijks Bestuur van de CPN	5	239
Communiqué van het partijbestuur der CPN	7/8	345
Mededeling van het Dagelijks Bestuur van de CPN	7/8	346
Werkzaamheden administratief secretariaat	7/8	348
Oproep voor steun aan de CPN en De Waarheid	9	395
Telegram van de CPN	9	396
Communiqué van het partijbestuur van de CPN	10	442
Overleg tussen DKP en CPN	10	442
Verklaring van het Dagelijks Bestuur van de CPN	10	443
Versterking van de Communistische Partij in de strijd voor eenheid van alle linkse krachten Ter voorbereiding van het 23-ste congres van de CPN	11	486
Partijbestuur CPN bijeen	11	492
Voor verdediging van de democratie, voor vrede en veiligheid Discussiegrondslag voor het 23ste congres van de CPN	12	493
Bij het bezoek van de Westduitse president CPN-fractie schrijft brief aan Heinemann	12	546

LENIN

Al deze uitgaven zijn verkrijgbaar bij Uw boekverkoper!

Karl Marx

Een korte inleiding tot zijn leven en denken.

54 blz., paperback *f* 2.50

Over de commune van Parijs

Lenin geeft in de hier gebundelde artikelen een marxistische analyse van de ervaringen en de lessen van de Parijse Commune, waarbij hij evenals Karl Marx het **historisch initiatief** van de massa's boven alles stelt. Lenin discussieert over de techniek van de hoogste vormen van revolutionaire strijd.

110 blz., gebonden *f* 3.90

Over het recht der naties

Lenin toont aan dat het recht van de naties op zelfbeschikking van historisch-economisch standpunt bezien, **marxistisch** geen andere betekenis kan hebben, dan die van politieke zelfbeschikking, staatkundige zelfstandigheid en oprichting van een nationale staat. Vanuit het proletarische klassestandpunt geeft Lenin de hieraan verbonden voorwaarden.

184 blz., gebonden *f* 4.90

Staat en revolutie

Lenin behandelt de leer van Marx en Engels over de staat, oefent scherpe kritiek uit op de opvattingen van Kautsky en trekt de belangrijkste conclusies uit de Russische revolutie van 1905 en vooral van 1917.

Zo krijgt het verband tussen de socialistische revolutie van het proletariaat enerzijds en de staat anderzijds, niet alleen een praktisch-politieke betekenis, maar wordt ook duidelijk gesteld wat de massa's moeten doen om zich te bevrijden van het kapitalistische juk.

148 blz., gebonden *f* 4.90

Over de proletarische revolutie en de renegaat Kautsky

In deze fotografische herdruk van een Pegasus-uitgave uit 1935 zijn de eerste drie — de theoretische — hoofdstukken opgenomen van **Lenins** kritiek op Kautsky's opvattingen over de dictatuur van het proletariaat.

32 blz., brochure *f* 2.50

studenten plakboek

Negen studenten schreven een knipselplakboek over de democratiserings-akties aan de Katholieke Hogeschool. 98 blz., paperback ƒ 4,90.

TILBURG HET BEGIN..

Uitgeverij Pegagus - Leidsestraat 25 - Amsterdam, tel: 020-2311